

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ DOKTORA PROGRAMI

SİYASİ PARTİLER ARASINDA KURULAN İTTİFAKLARIN
SEÇMENLERİN SİYASİ ALGILARI VE DAVRANIŞLARI ÜZERİNE
ETKİLERİ: SAMSUN’UN ATAĞUM, İLKADIM VE TERME
İLÇELERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

HAZIRLAYAN

BORA ALKAN

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. İSMAİL AYDINGÜN

ANKARA-2024

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Doktora Programı çerçevesinde Bora ALKAN tarafından hazırlanan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 02/12/2024

Tez Adı: Siyasi Partiler Arasında Kurulan İttifakların Seçmenlerin Siyasi Algıları ve Davranışları Üzerine Etkileri: Samsun'un Atakum, İlkadım ve Terme İlçelerinde Bir Alan Araştırması

Tez Jüri Üyeleri (Ünvanı, Adı-Soyadı, Kurumu)

İmza

Prof. Dr. İsmail AYDINGÜN, Başkent Üni. (Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR, Hacettepe Üni. (TİK Üyesi)

Prof. Dr. Menderes ÇINAR, Başkent Üni. (TİK Üyesi)

Doç. Dr. Betül AYDOĞAN ÜNAL, Ege Üni. (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Erdem DAMAR, Başkent Üni. (Üye)

ONAY

Prof. Dr. Banu ELİGÜR

Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler

Enstitüsü Müdürü

Tarih: 02/12 /2024

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 09/ 12/ 2024

Öğrencinin Adı, Soyadı : Bora ALKAN
Öğrencinin Numarası : 21810333
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Programı : Siyaset Bilimi Doktora Programı
Danışmanın Adı, Soyadı : Prof. Dr. İsmail AYDINGÜN
Tez Başlığı : Siyasi Partiler Arasında Kurulan İttifakların Seçmenlerin
Siyasi Algıları ve Davranışları Üzerine Etkileri: Samsun'un
Atakum, İlkadım ve Terme İlçelerinde Bir Alan Araştırması

Yukarıda başlığı belirtilen Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 272 sayfalık kısmına ilişkin, 09/12/2024 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %8'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç ✓
2. Alıntılar hariç ✓
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç ✓

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası

Onay

09/ 12/ 2024

Prof. Dr. İsmail AYDINGÜN

İmza

TEŞEKKÜR

Tez çalışmama başladığım ilk günden itibaren çalışmamın her safhasında benden değerli görüş ve desteğini esirgemeyen, bilgi ve deneyimiyle çalışmama önemli katkılar sağlayan değerli hocam Prof. Dr. İsmail AYDINGÜN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Doktora tez izleme komitesinde yer alarak çalışmam süresince kıymetli görüş ve eleştiriyile benden akademik desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Menderes ÇINAR'a ve Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR'a ayrıca teşekkür ederim.

Tez savunma jürimde yer alarak beni onurlandıran ve tezime değerlendirmeleriyle katkı sağlayan Doç. Dr. Betül AYDOĞAN ÜNAL'a ve Dr. Öğr. Üyesi Erdem DAMAR'a, Samsun ilinin farklı ilçelerinde gerçekleştirdiğim alan araştırmama zaman ayırarak katılan ve araştırmamın gelişmesine destek veren tüm araştırma katılımcılarına çok teşekkür ederim.

Son olarak yoğun çalışma sürecinde benden desteklerini esirgemeyen, bana destekleriyle güç veren değerli eşim Işıl'a ve biricik kızım İrem'e sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Bora ALKAN

Siyasi Partiler Arasında Kurulan İttifakların Seçmenlerin Siyasi Algıları ve Davranışları Üzerine Etkileri: Samsun'un Atakum, İlkadım ve Terme İlçelerinde Bir Alan Araştırması

Başkent Üniversitesi

Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü

Siyaset Bilimi Doktora Programı

2024

Bu çalışmanın amacı, 2018 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen ve siyasi partiler arasında ittifakların kurulmasına imkân tanıyan düzenlemenin seçmenlerin oy verme davranışları üzerindeki etkilerini araştırmaktır. İttifakların farklı seçim türlerinde seçmenler üzerinde yarattıkları etkinin ölçülmesi için 31 Mart 2019 yerel seçimleri, 14 Mayıs 2023 milletvekili ve cumhurbaşkanı birinci tur seçimleri ve 28 Mayıs 2023 cumhurbaşkanı ikinci tur seçimleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada Samsun'un Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde, yukarıda belirtilen seçimlerde oy kullanmış seçmenlerden elde edilen veriler betimsel ve içerik analizi tekniklerinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Araştırma grubunun oluşturulmasında olasılığa dayalı olmayan örneklem tekniği benimsenmiş ve amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada maksimum örneklem çeşitliliğini yansıtmak amacıyla Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinden toplam 10 mahalle belirlenmiş ve bu mahallelerde oy kullanmış 64 katılımcıyla yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırma temel olarak iki büyük ittifak çatısını oluşturan Cumhur ve Millet ittifaklarının seçmenlerine odaklanmıştır. Araştırma bulguları, ittifakların farklı seçim türlerinde seçmenler üzerinde farklı siyasi ve sosyal etkiler yarattığını göstermektedir. Yapılan çalışma ittifakların seçmenler üzerinde yarattığı siyasi ve sosyal etkilerin temelinde seçmenlerin ideolojik kimliklerinin ve siyasi güven düzeylerinin belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu iki temel etkenin dışında seçmenlerin; eğitim durumu, yaşadıkları yerin

sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi, yaş, cinsiyet gibi farklılıkları, ittifakların seçmen davranışları üzerindeki etkilerini belirleyen diğer unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma bulguları, seçmenlerin ideolojik kimlik ve siyasi güven kavramları etrafında oluşan oy tercihleri dikkate alındığında, ideolojik türdeşliğe sahip partiler arasında kurulacak ittifakların seçimlerde başarı şanslarının daha yüksek olacağını göstermektedir. İdeolojik kimlik farklılığı ve yüksek siyasi güvensizlik özellikle Millet İttifakı içerisinde yer alan dindar ve seküler seçmenler arasında ortaya çıkan siyasi uyuşmazlığın en önemli nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun bir sonucu olarak yapılan çalışma dindar ve seküler seçmenlerin bir arada bulunduğu -Millet İttifakı örneğinde olduğu gibi- bir ittifak yapısının çok fazla rasyonel olmadığını ve yapılacak seçimlerde başarı şansının düşük olduğunu göstermektedir. Ancak bazı seçmen grupları arasındaki derin ideolojik kimlik farklılıklarına ve yüksek siyasi güvensizliğe rağmen seçmenlerin, uygun aday profilinin yaratılması durumunda sandıkta uzlaşabildikleri görülmektedir. Yapılan çalışma özellikle yerel seçim ve cumhurbaşkanı seçiminde seçmen beklentilerini karşılayan doğru adayların belirlenmesinin gerek seçmen-parti, gerekse ittifak-seçmen uyumunun yakalanmasında kilit rol oynadığını ve seçim sonuçları üzerinde önemli etki yarattığını göstermektedir. Dolayısıyla siyasi partilerin kuracakları ittifaklarda sadece siyasi etken ve sonuçları değil, aynı zamanda sosyal etken ve sonuçları da dikkate almaları gerektiği ancak bu şekilde kurulan ittifakların seçimlerde başarı şanslarının daha yüksek olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, seçmen, ideoloji, seçim, ittifak, ideolojik kimlik, siyasal güven

ABSTRACT

Bora ALKAN

The Effects of Alliances Between Political Parties on Voters' Political Perceptions and Behaviours: A Field Study in Atakum, İlkadım and Terme Districts of Samsun

Başkent University

Institute of European Union and International Relations

PhD Program in Political Science

2024

The aim of this study is to investigate the effects of the regulation enacted in the Grand National Assembly of Turkey in 2018, which allows the formation of alliances between political parties, on the voting behaviour of voters. In order to measure the effects of alliances on voters in different types of elections, 31 March 2019 local elections, 14 May 2023 parliamentary and presidential first round elections and 28 May 2023 presidential second round elections were included in the study. In the study, the data obtained from voters who voted in the above-mentioned elections in Atakum, İlkadım and Terme districts of Samsun were analysed using descriptive and content analysis techniques. In the formation of the research group, non-probability based sampling technique was adopted and criterion sampling technique, one of the purposeful sampling techniques, was used. In order to reflect the maximum sample diversity in the research, a total of 10 neighbourhoods from Atakum, İlkadım and Terme districts were determined and semi-structured interviews were conducted with 64 participants who voted in these neighbourhoods. The research mainly focused on the voters of the Cumhuriyet and Millet alliances, which constitute the two major alliances. The findings of the research show that alliances have different political and social effects on voters in different types of elections. The study shows that the ideological identities and political trust levels of the voters are the determinants of the political and social effects of alliances on voters. Apart from these two main factors, other factors determining the effects of alliances on voter behaviours are the

educational level, socioeconomic development level of the place where the voters live, age and gender. The findings of the research show that when the voters' voting preferences formed around the concepts of ideological identity and political trust are taken into consideration, the alliances to be established between parties with ideological identity will have a higher chance of success in the elections. Ideological identity differences and high political distrust are the most important reasons for the political incompatibility between religious and secular voters, especially within the Millet Alliance. As a result, the study shows that an alliance structure in which religious and secular voters are together -as in the case of the Millet Alliance- is not very rational and has a low chance of success in the elections. However, despite the deep ideological identity differences and high political distrust among some voter groups, it is observed that voters can compromise at the ballot box if a suitable candidate profile is created. This study shows that especially in local elections and presidential elections, the selection of the right candidates who meet the expectations of voters plays a key role in achieving both voter-party and alliance-voter harmony and has a significant impact on election results. Therefore, it is concluded that political parties should take into account not only political factors and results but also social factors and results in the alliances they will establish, and only in this way can the alliances established in this way have a higher chance of success in the elections.

Keywords: Presidential government system, voter, ideology, election, alliance, ideological identity, political trust

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
RESİMLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMA TASARIMI.....	9
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	9
1.2. Araştırmanın Yöntemi	11
1.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklem	12
1.4. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi	18
1.5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	19
1.6. Araştırma Verilerinin Analizi	19
2. BÖLÜM: SEÇİM İTTİFAKLARI.....	20
2.1. Seçim İttifakı Kavramı.....	20
2.2. Seçim Sistemleri, Parti Sistemleri ve İttifaklar.....	23
2.3. Seçmenler ve Seçim İttifakları.....	30
2.4. Seçim İttifaklarının Avantajları ve Dezavantajları	34
2.4.1. Seçim ittifaklarının avantajları	34
2.4.2. Seçim ittifaklarının dezavantajları	35

2.5. Türkiye’de Seçim İttifakları.....	35
3. BÖLÜM: OY VERME MODELLERİ.....	54
3.1. Sosyolojik Oy Verme Modeli	57
3.2. Sosyo-Psikolojik Oy Verme Modeli.....	60
3.3. Rasyonel Oy Verme Modeli	65
3.4. Stratejik Oy Verme Modeli.....	70
4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE SEÇMENLERİN OY VERME TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN TEMEL ETKENLER.....	75
4.1. Sosyoekonomik Etkenler	79
4.1.1. Aile ve çevre etkisi.....	79
4.1.2. Dinsel ve etnik etkiler	84
4.1.3. Ekonomik etkiler	89
4.2. Siyasi Etkenler	97
4.2.1. Parti kimliği ve kutuplaşma.....	97
4.2.2. Seçmenlerin bilişsel algısı ve değerlendirme setleri	109
4.2.3. Seçim sistemleri ve seçim kanunları	117
5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI.....	130
5.1. Araştırma Katılımcılarına Ait Sosyo-demografik Bulgular ve Araştırma Alanı	130
5.2. Katılımcıların Parti Tercihleri ve Siyasi Kimlik Tanımlamalarına Yönelik Bulgular	132
5.3. Katılımcıların Siyasi Parti Tercihlerini Etkileyen Etkenlere Ait Bulgular	134
5.4. Katılımcılarda Siyasi Bilinç Oluşumuna Yönelik Bulgular	138
5.5. Katılımcıların Farklı Seçim Türlerinde Oy Verme Davranışlarına Yönelik Bulgular	140

5.5.1 Atakum ilçesinde oy kullanan katılımcılara yönelik bulgular ve değerlendirmeler	141
5.5.1.1. Atakum ilçesi yerel seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	143
5.5.1.2. Atakum ilçesi büyükşehir belediye başkanlığı seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	145
5.5.1.3. Atakum ilçesi milletvekili seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	147
5.5.1.4 Atakum ilçesi cumhurbaşkanı birinci ve ikinci tur seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	151
5.5.2. İlkadım ilçesinde oy kullanan katılımcılara yönelik bulgular ve değerlendirmeler	154
5.5.2.1. İlkadım ilçesi yerel seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	155
5.5.2.2. İlkadım ilçesi büyükşehir belediye başkanlığı seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	158
5.5.2.3. İlkadım ilçesi milletvekili seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	160
5.5.2.4 İlkadım ilçesi cumhurbaşkanı birinci ve ikinci tur seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	163
5.5.3. Terme ilçesinde oy kullanan katılımcılara yönelik bulgular ve değerlendirmeler	167
5.5.3.1. Terme ilçesi yerel seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	168
5.5.3.2. Terme ilçesi büyükşehir belediye başkanlığı seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	170
5.5.3.3. Terme ilçesi milletvekili seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	173
5.5.3.4 Terme ilçesi cumhurbaşkanı birinci ve ikinci tur seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler	175

5.5.4. Katılımcıların farklı seçim türlerinde oy verme davranışlarına yönelik genel değerlendirmeler.....	177
5.6. Katılımcıların İttifak Algılarına Yönelik Bulgular	185
5.6.1. Atakum ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler	185
5.6.2. İlkadım ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler.....	189
5.6.3. Terme ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler.....	194
5.6.4. Katılımcıların ittifak algılarına yönelik genel değerlendirmeler.....	197
5.7. İttifakların Katılımcılar Arasındaki Sosyal Mesafe ve Kutuplaşma Üzerine Etkilerine Yönelik Bulgular ve Değerlendirmeler	202
5.7.1. Atakum ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler	203
5.7.2. İlkadım ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler.....	212
5.7.3. Terme ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler.....	218
5.7.4. İttifakların katılımcılar arasındaki sosyal mesafe ve kutuplaşma üzerine etkilerine yönelik genel değerlendirmeler.....	224
5.8. İttifakların Katılımcıların İdeolojik Aidiyet, Parti Sadakati ve Stratejik Oy Verme Davranışları Üzerine Etkilerine Yönelik Bulgular	236
5.8.1. İdeolojik aidiyet ve parti sadakatine ait bulgular	236
5.8.2. Stratejik oy verme davranışına ait bulgular.....	252
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	260
KAYNAKÇA.....	273
EKLER	302
Ek-1: Etik Kurul İzni	
Ek-2: Seçmen Görüşme Formu	

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1. Partiler ve Aldıkları Toplam Oylar.....	13
Tablo 1.2. Atakum, İlkadım ve Terme İlçeleri 2018 Yerel Seçimi ile 2018 ve 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları.....	15
Tablo 2.1 1946-2018 Yılları Arasında Türkiye’de Yapılan Seçimler ve Uygulanan Seçim Sistemleri.....	37
Tablo 4.1. Büyüme Oranları ve Oy Oranları Arasındaki İlişki	94
Tablo 4.2. Farklı Yıllara İlişkin Ekonomik Göstergelerdeki Değişmelerin Partilerin Oy Oranlarındaki Değişime Etkileri.....	95
Tablo 4.3. Seçmenlerin İlk Parti Tercihleri Dışında Alternatif Parti Tercihleri	115
Tablo 4.4. 1950, 1954 ve 1957 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsilîyet Oranları	120
Tablo 4.5. 1961 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsilîyet Oranları	121
Tablo 4.6. 1965 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsilîyet Oranları	122
Tablo 4.7. 1969, 1973 ve 1977 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsilîyet Oranları	123
Tablo 4.8. 1983, 1987 ve 1991 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsilîyet Oranları	125
Tablo 5.1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri	131
Tablo 5.2. Katılımcıların İlçelere Göre Frekans Değerleri	132
Tablo 5.3. Katılımcıların Siyasi Partilere Göre Dağılımları	133
Tablo 5.4. Katılımcıların Siyasi Kimlik Tanımlamaları	134
Tablo 5.5. Katılımcıların Parti Tercihlerine Yönelik İçsel ve Dışsal Etkenler.....	135
Tablo 5.6. Katılımcıların Siyasi Bilinçlerinin Oluşumunda Temel Etkenler.....	138
Tablo 5.7. Atakum İlçesindeki Katılımcıların Farklı Seçimlerde Oy Tercihleri	142
Tablo 5.8. Atakum İlçesi 31 Mart 2019 İlçe Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları	143
Tablo 5.9. Atakum İlçesi 31 Mart 2019 Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları	145
Tablo 5.10. Atakum İlçesi 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları ve İttifakların Aldıkları Oy Oranları	148
Tablo 5.11. Atakum İlçesi 14-28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı 1. ve 2. Tur Seçim Sonuçları	151

Tablo 5.12. İlkadım İlçesindeki Katılımcıların Farklı Seçimlerde Oy Tercihleri.....	155
Tablo 5.13. İlkadım İlçesi 31 Mart 2019 İlçe Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları	156
Tablo 5.14. İlkadım İlçesi 31 Mart 2019 Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları	158
Tablo 5.15. İlkadım İlçesi 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları ve İttifakların Aldıkları Oy Oranları.....	161
Tablo 5.16. İlkadım İlçesi 14-28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı 1. ve 2. Tur Seçim Sonuçları	164
Tablo 5.17. Terme İlçesindeki Katılımcıların Farklı Seçimlerde Oy Tercihleri.....	168
Tablo 5.18. Terme İlçesi 31 Mart 2019 İlçe Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları.....	169
Tablo 5.19. Terme İlçesi 31 Mart 2019 Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları	171
Tablo 5.20. Terme İlçesi 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları ve İttifakların Aldıkları Oy Oranları.....	173
Tablo 5.21. Terme İlçesi 14-28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı 1. ve 2. Tur Seçim Sonuçları	175
Tablo 5.22. Katılımcıların Cumhurbaşkanı Seçimlerindeki Oy Tercihleri ve İttifak Kararlarına Uygunluk Oranları.....	182
Tablo 5.23. Farklı Seçim Türlerinde Katılımcıların Parti Kararlarına ve İttifaklara Bağlılık Oranları	184
Tablo 5.24. Atakum İlçesinde Katılımcıların İttifaklara Yönelik Algıları	185
Tablo 5.25. İlkadım İlçesinde Katılımcıların İttifaklara Yönelik Algıları.....	190
Tablo 5.26. Terme İlçesinde Katılımcıların İttifaklara Yönelik Algıları.....	194
Tablo 5.27. Farklı Seçim Türlerinde Parti Katılımcılarının Sempatizanı Oldukları Partinin İçinde Bulunduğu İttifak Kararlarına Bağlılık Oranları	239

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Araştırma Süreci.....	12
Şekil 3.1. Sosyo-Psikolojik Oy Verme Modeli	62
Şekil 3.2. Ekonomi-Seçmen-Siyaset Etkileşim Süreci.....	66
Şekil 4.1. Nedensellik Hunisi ve Oy Tercihi	78
Şekil 4.2. Aile'nin Parti Tercihine Etkisi	82

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Oy Pusulası	43
Resim 2.2. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi Oy Pusulası	44
Resim 2.3. 14 Mayıs 2023 Milletvekili Genel Seçimi Oy Pusulası.....	47
Resim 2.4. 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı Seçimi Birinci Tur Oy Pusulası	48
Resim 2.5. 28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı Seçimi İkinci Tur Oy Pusulası.....	49

KISALTMALAR LİSTESİ

AGİT	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
ATP	Aydınlık Türkiye Partisi
BBP	Büyük Birlik Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BTP	Bağımsız Türkiye Partisi
CHES	Chapel Hill Expert Survey
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CHS	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
CSES	Comparative Study of Electoral Systems
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
DEVA P.	Demokrasi ve Atılım Partisi
DH	Devrim Hareketi
DİP	Demokrat İşçi Partisi
DP	Demokrat Parti
DSİP	Devrimci Sosyalist İşçi Partisi

DSP	Demokratik Sol Parti
DTP	Demokrat Türkiye Partisi
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
ECPR	European Consortium for Political Research
EHP	Emekçi Hareket Partisi
EMEP	Emek Partisi
GP	Gelecek Partisi
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HAKPAR	Hak ve Özgürlükler Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
HÜDA-PAR	Hür Dava Partisi
ISP	Islahatçı Demokrasi Partisi
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MP	Millet Partisi
ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
RP	Refah Partisi
SDP	Sosyalist Demokrasi Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti

SİP	Sosyalist İktidar Partisi
SMF	Sosyalist Meclisler Federasyonu
SP	Saadet Partisi
SODEV	Sosyal Demokrasi Vakfı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDP	Türkiye Değişim Partisi
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TESAV	Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKH	Türkiye Komünist Hareketi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TÖP	Toplumsal Özgürlük Partisi
TSİP	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜSES	Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu
YRP	Yeniden Refah Partisi
YSK	Yüksek Seçim Kurulu
YTP	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de siyasi partiler arasında kurulan ittifakların, seçmenlerinin oy verme tercihleriyle birlikte onların siyasi-sosyal algı ve tutumlarında oluşturdukları etkileri ölçmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Siyasi anlamda seçimlerin sonucunu belirleyen en temel etken seçmenlerdir. İktidara sahip olmak isteyen partiler hiç şüphesiz seçmenlere yönelik politikalar oluşturarak onların oylarını çekebilmeyi amaçlarlar. Seçmenlerin oy tercihlerini değiştirmek güç olmakla birlikte siyasi partilerin temel hedefi, seçmenlerin oy tercihlerinde değişiklikler yaratmak ve bu oy değişiminin kendi partilerine yönelimini sağlamaktır.

Seçmen davranışlarında meydana gelen değişimi genel olarak iki şekilde ifade etmek olanaklıdır. Bunlardan ilki bireysel ya da brüt değişimdir. Bireysel değişimde seçmenler birbirini takip eden iki seçimde oy verme tercihlerini değiştirmektedirler. İkincisi ise siyasi partilerin ardışık iki seçimde aldıkları oy miktarındaki değişimdir ki, bu durum toplam ya da net değişim olarak ifade edilir.¹ Sonuç olarak, siyasi açıdan değerlendirildiğinde asıl belirleyici olanın partilerin almış oldukları oy miktarını ifade eden toplam değişim olduğu açıktır. Ancak toplam değişimin oluşmasında ana faktörün bireysel değişimler olduğu düşünüldüğünde tek bir seçmenin bile oy tercihindeki değişimin yaratacağı kümülâtif etkinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle seçmenlerin bireysel oy tercihlerinin araştırılması siyaset biliminin önemli araştırma konularından birini oluşturmaktadır.

Bireylerin oy verme tercihlerini etkileyen birçok farklı etken mevcuttur. İdeolojik farklılıklar, ülkedeki mevcut parti sistemi, uygulanan seçim sistemi, sahip olunan siyasal kültür bunlardan bazılarıdır. Türkiye’de, 16 Nisan 2017’de yapılan anayasa değişikliği referandumu sonucunda, oylamaya konu değişikliklerin kabul edilmesiyle birlikte hükümet sisteminde değişikliğe gidilerek parlamenter sistem terk edilmiş yerine Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine (CHS) geçilmiştir. CHS’ye geçilmesi hiç şüphesiz Türkiye siyasetinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuş, yeni sistemin getirdiği kurallar ve kurumlarla birlikte siyasi alan yeniden şekillenmiştir.

¹ Gabor Toka, “Party appeals and voter loyalty in new democracies,” *Political Studies* 46, 3 (1998): 590.

Yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte cumhurbaşkanı seçiminde iki türlü çoğunluk seçim sisteminin² uygulanmaya başlanması, cumhurbaşkanı seçilebilmek için %50'nin üzerinde oy alma zorunluluğu, cumhurbaşkanının yürütme gücünü kullanmada ihtiyaç duyduğu güçlü parlamento desteği ve %10'luk seçim barajının varlığı³ Türkiye siyasetini bir anlamda ittifaklara mahkûm etmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, 13 Mart 2018 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen ve 16 Mart 2018'te, *Resmî Gazetede* yayımlanarak yürürlüğe giren 7102 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun”la Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun⁴ ile siyasi partilerin seçim ittifakı kurabilmelerinin yasal zemini hazırlanmıştır.

Partiler arası ittifakların kurulabilmesine olanak sağlayan kanunun yasalaşmasıyla birlikte mecliste iki temel ittifak çatısı oluşmuştur. Bu ittifaklardan ilki, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) arasında imzalanan ittifak protokolü çerçevesinde 4 Mayıs 2018'te kurulan Cumhur İttifakı'dır.⁵ Daha sonra bu ittifaka Büyük Birlik Partisi (BBP) dâhil olmuştur. Diğer ittifak ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti, Saadet Partisi (SP) ve Demokrat Parti (DP) arasında 5 Mayıs 2018 tarihinde imzalanan “Partiler Arası Seçim İşbirliği Bildirisi” ile kurulan Millet İttifakı'dır. Kurulan bu ittifaklar, CHS'inde etkisiyle birlikte Türkiye siyasetinin iki kutuplu bir yapıya evrilmesine neden olmuş, bu evrilme sadece siyasi partiler üzerinde değil, aynı zamanda bu partilerin seçmenleri üzerinde de önemli etkilere yol açmıştır.

² Özellikle başkanlık seçimlerinde uygulanan iki türlü çoğunluk sistemi, adayların seçilebilmek için ilk turda geçerli oyların yarısından fazlasını (salt ya da mutlak çoğunluğu) alamadığı takdirde, seçimin en çok oyu alan iki aday arasında ikinci tura kaldığı ve bu turda salt/mutlak çoğunluğu alan adayın seçimi kazandığı sistemdir.(Bkz. Arend Lijphart, *Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, çev. Güneş Ayas, Utku Umur Bulsun (İstanbul: İthaki, 2014), 175.

³ 6 Nisan 2022 tarihinde *Resmî Gazetede* yayımlanan 7393 sayılı kanun ile seçimlerde %10 olarak uygulanan ülke seçim barajı %7'ye düşürülmüştür.

⁴ 7102 sayılı kanunun, partiler arasında işbirliklerinin kurulmasına imkân tanıyan kanun maddesi şu şekildedir; Madde 15: 10/6/1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa 12'nci maddesinden sonra gelmek üzere aşağıdaki 12/A maddesi eklenmiştir. “Seçim İttifakı başlıklı MADDE 12/A- seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partiler, ittifak yaparak seçime katılabilir. İttifak yapan siyasi partiler, kendi aday listelerini verir. İttifak yaparak seçime katılma kararı alan siyasi partiler, seçimin başlangıç tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde, parti genel başkanlarının imzalarını ihtiva eden ittifak protokolünü YSK'ya teslim eder. Aday listelerinin teslim edilmesi için belirlenen tarihten iki gün öncesine kadar, aynı usulle ittifak protokolünde değişiklik yapılabilir. İttifak protokolünde; siyasi partilerce belirlenmesi halinde, ittifak unvanı ve kanunlara aykırı olmayan diğer hususlar yer alır. Siyasi partiler, aday listelerinin teslim edilmesi için belirlenen tarihten üç gün öncesine kadar, YSK'ya bildirimde bulunmak suretiyle ittifaktan vazgeçebilir. Bu durum, YSK tarafından aynı ittifak içerisindeki diğer siyasi partilere derhal bildirilir. Vazgeçme halinde, ittifak diğer partiler arasında devam eder. İttifaktan vazgeçmenin bildirilmesini takip eden gün saat 17.00'ye kadar, ittifak içerisindeki diğer siyasi partiler ittifak protokolünü değiştirebilir veya ittifaktan vazgeçebilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ile seçim ittifakı'na ilişkin diğer hususlar YSK tarafından belirlenir.

⁵ Filiz Başkan, Selin Bengi Gümrükçü ve F. Orkunt Canyaş, “Forming pre-electoral coalitions in competitive authoritarian contexts: The case of the 2018 parliamentary elections in Turkey,” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 24, 2 (2022): 329.

2023 seçimleri yaklaşırken kurulan ittifakların sayısında önemli bir artış olmuş ve farklı siyasi partiler arasında seçim öncesinde beş farklı ittifak kurulmuştur. Bu ittifakların bir kısmı daha önce kurulmuş olan ittifakların genişlemesi yoluyla, bir kısmı ise yeni kurulma yoluyla gerçekleşmiştir. 2018 seçimleri öncesinde AKP, MHP ve BBP arasında kurulan Cumhur İttifakı'na daha sonra Yeniden Refah Partisi (YRP) katılmış ve ittifak protokolünün 24 Mart 2023 tarihinde YSK'ya sunulmasıyla ittifak resmî olarak dört partiden oluşmuştur.⁶ Yine 2018 seçimleri öncesinde CHP, İYİ Parti, SP ve DP arasında kurulan Millet İttifakı'na daha sonra Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA) ile Gelecek Partisi (GP) katılmış ve 2023 seçimleri öncesinde Millet İttifakı altı partiden oluşan bir yapıya dönüşmüştür.⁷

Bu süreçte ilk defa kurulan ittifaklar da mevcuttur. Bunlardan ilki, 2023 seçimleri öncesinde kurulan Emek ve Özgürlük İttifakı'dır. İttifak içerisinde Emekçi Hareket Partisi (EHP), Emek Partisi (EMEP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Sosyalist Meclisler Federasyonu (SMF), Türkiye İşçi Partisi (TİP), Toplumsal Özgürlük Partisi (TÖP) ve Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi (Yeşil Sol Parti) yer almıştır.⁸ Kurulan bir diğer ittifak Ata İttifakı'dır. Ata İttifakı başlangıçta ittifakta yer alacağını açıklayan Doğru Partinin daha sonra cumhurbaşkanı adayı belirleme sürecinde yaşanan anlaşmazlıklar neticesinde ittifakta yer almaktan vazgeçmesiyle birlikte Zafer Partisi, Adalet Partisi (AP), Ülkem Partisi ve Türkiye İttifak Partisi olmak üzere dört siyasi partinin katılımıyla kurulmuştur.⁹ Seçim öncesinde kurulan beşinci ve son ittifak Sosyalist Güç Birliği İttifakı'dır. Bu ittifak Sol Parti (SOL), Türkiye Komünist Partisi (TKP), Türkiye Komünist Hareketi (TKH), Devrim Hareketi (DH) ve Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) olmak üzere beş partiden meydana gelmiştir.¹⁰

İttifak kavramı aslında Türkiye siyaseti açısından yeni bir olgu değildir. Çok partili hayata geçildiği 1946 yılından, 7102 sayılı kanunun yasalaştığı 2018 yılına kadar Türkiye siyasetinde birçok partiler arası ittifak kurulmuştur. Kurulan bu ittifakların en belirgin özelliği Türk seçmenin ideolojik katılığını yansıtır bir biçimde ideolojik bloklar üzerine kurulmuş olmalarıdır. 1950-2018 yılları arasında Türkiye siyasetinde kurulan on sekiz

⁶ “14 Mayıs seçimlerinde hangi parti hangi ittifakta yer alıyor? Kim dışarıdan destek veriyor?” *Euronews*, 13 Mayıs 2023, <https://tr.euronews.com/2023/03/29/14-mayis-secimlerinde-hangi-parti-hangi-ittifakta-yer-aliliyor-kim-disaridan-destek-veriyor>, erişim tarihi: 21.05.2023.

⁷ “14 Mayıs seçimlerinde”

⁸ “Emek ve Özgürlük İttifakı'nda 5 partiden ortak liste,” *NTV*, 8 Nisan 2023, <https://www.ntv.com.tr/2023-secim/emek-ve-ozgurluk-ittifakinda-5-partiden-ortak-liste>, erişim tarihi: 21.05.2023.

⁹ “14 Mayıs seçimlerinde”

¹⁰ “14 Mayıs seçimlerinde”

seçim ittifakından sadece birinde sol ve sağ partiler arasında iş birlięi¹¹ yapıldığı, diğer 17 ittifakın ise birbirine yakın ideolojilere sahip partiler arasında kurulduğu görülmektedir.¹² Bu durumun hiç şüphesiz en önemli sebebi Türkiye’nin tarihsel süreçte oluşturduğu siyasi kültürün etkisidir. Bu siyasi kültürün en belirgin özelliği toplumsal sermayenin¹³ yapısında görülen zayıflıktır. Seçmenlerin birbirine karşı olan hoşgrszlkleri sosyal, kültürel ve siyasi olarak aralarındaki derin ayrılıklar ve birbirlerine karşı olan güven eksiklikleri siyasi kültürde var olan zayıflığın temel nedenleridir.¹⁴ şerif Mardin, klasikleşmiş “*Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?*” adlı makalesinde, siyasi kültürde yaşanan bu bölünmeyi merkez-evre kavramı ile açıklamaktadır. Merkez ve evre arasında yaşanan çatışma aynı zamanda Türkiye siyasetinde var olan sosyal ve siyasi bölünmenin temeli olarak,¹⁵ toplumu derinden ve uzlaşması zor bir şekilde iki kutba ayırarak,¹⁶ Türk seçmeni arasında katı bir ideolojik kamplaşmayı beraberinde getirmiştir.¹⁷ özellikle 1960 ve 1970’lerden sonra sağ-sol cepheleşmesi şeklinde gerçekleşen bu kutuplaşmanın temeli ekonomik ve sınıfsal farklılıklardan çok değer sistemleri ve dünya görüşleri arasındaki farklılıklara dayanmaktadır.¹⁸

Bu ideolojik kamplaşma doğal olarak Türk seçmeni üzerinde güçlü bir parti kimliği ve bunun sonucu olarak da ideoloji temelinde gelişen yüksek bir parti sadakatinin oluşumunu beraberinde getirmiştir. Türkiye’de, 1970’lerden itibaren yapılan çalışmalar seçmenlerin %85 ile %95’inin kendilerini sağ/sol lğini dikkate alarak siyasi partilere

¹¹ Sol ve sağ partiler arasında ilk ittifak 1954 seçimlerinde kurulmuştur. İdeolojik olarak solda yer alan Demokrat İşçi Partisi (DİP) Genel Başkanı Orhan Aarsal 1954 seçimlerinde sağ ideolojik yelpazede yar alan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile yapılan iş birliği sonucunda her iki partinin listesinden müstakil aday olarak seçimlere katılmıştır. Aziz elik, “1950’lerin unutulana (demokrat) işçi partisi ve onun  sisypus’u,” *alışma ve Toplum* 2, 41 (2014): 40.

¹² zhan Demirkol ve Aslıhan oban Balcı, “Türkiye’de seçim ittifakları: 1950-2018” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 22, 2 (2021): 367.

¹³ Ersin Kalaycıoğlu, “*Türkiye’de Demokrasi’nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu*” başlıklı çalışmasında, toplumsal sermaye kavramıyla aynı toplumda yaşayan bireylerin aralarında oluşturdukları “güven” duygusuna vurgu yapmaktadır. Bu alışmasında Kalaycıoğlu, Türkiye’de 1990 yılından itibaren uygulanmaya başlanan dünya değerler araştırmasının ortaya koyduğu verilerden yola çıkarak, ülke içinde yaşayan bireylerin birbirlerine karşı duydukları güven duygusunun son derece zayıf olduğunu ve bu durumun toplumsal sermayenin güçsüzlüğünün temel nedeni olduğunu belirtmektedir.

¹⁴ Ersin Kalaycıoğlu, “Türkiye’de Demokrasi’nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu,” *Sabancı University Research Database*, 03.09.2008, <https://research.sabanciuniv.edu/id/eprint/8882/>, erişim tarihi: 02.12.2022

¹⁵ Ergun zbudun, *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), 10.

¹⁶ Ersin Kalaycıoğlu, “Two elections and a political regime in crisis: Turkish politics at the crossroads,” *Southeast European and Black Sea Studies* 18, 1 (2018): 26.

¹⁷ Emre Toros, “Social indicators and voting: The Turkish case,” *Social Indicators Research* 115 (2014): 1014.

¹⁸ S. Erdem Aytaç ve Ali arkoğlu, “Ethnicity and religiosity-based prejudice in Turkey: Evidence from a survey experiment,” *International Political Science Review* 40, 1 (2017): 60.

konumlandıkları ve kutuplaştıklarını göstermektedir.¹⁹ Bu aşırı kutuplaşma seçmenlerin partilere karşı oluşturdukları bilişsel siyasi algılarının ve değerlendirme kümelerinin (setlerinin) oluşumunda da belirleyici olmuştur. Bilişsel siyasi algı, seçmenlerin siyasi partilere yönelik düşünce, duygu ve değerlendirmeleri sonucunda oluşturdukları algısal tutumlarını ifade ederken,²⁰ değerlendirme kümeleri seçmenlerin bilişsel siyasi algıları sonucunda oluşturdukları ve seçmenlerin sempatisini oldukları siyasi partiye alternatif olarak oy verebilecekleri farklı partilerin yer aldığı kümeler olarak tanımlanmaktadır.²¹

Türkiye’de seçmenlerin siyasete ve siyasi partilere yönelik bilişsel algılarının oluşumunda en önemli etken ailedir. Daha küçük yaşlarda, özellikle içinde bulundukları ailenin siyasi düşüncelerinden etkilenen çocukların bu etkiyi ileriki yaşlarda da devam ettirdikleri görülmektedir. Bu şekilde ilk siyasi bilişsel algılarını oluşturan bireylerin buna uygun bir şekilde siyasi partileri tercih ettikleri ve buna uygun parti kümeleri oluşturdukları görülmektedir. Yapılan çalışmalar ideolojik olarak iki temel kutba ayrılan Türk seçmenlerinin, kendi partileri dışında farklı bir siyasi partiye oy vermeye çok sıcak bakmadıklarını göstermektedir. Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı’nın (TÜSES) 2002 yılında yayımladığı bir çalışmada, Türkiye’de kendi partileri dışında başka bir partiyi destekleyebileceklerini söyleyen seçmenlerin oranı 1996’da %62 iken, bu oran 1998’te %58’e, 2002’de %36,2’ye düşmüştür. Buna karşılık 1996 verilerine göre kendi partileri dışında hiçbir partiye oy vermeyeceklerini söyleyen seçmenlerin oranı 1996’da %21,3 iken 1998’te bu oran 24,6’ya, 2002 yılında ise %43,2’ye yükselmiştir. Bu rakamlara göre Türk seçmenin artan oranda ikinci bir partiyi destekleme seçeneğinden uzaklaştığı ve değerlendirme kümelerinin zayıfladığı görülmektedir.²² Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması 2018 çalışmasına göre parti bazında yapılan bir değerlendirmede, AKP seçmenlerinin %51,6’sı, CHP seçmenlerinin %55,8’i, MHP seçmenlerinin %44,2’si, HDP seçmenlerinin %67’si ve İYİ Parti seçmenlerinin %44,1’i kendi partileri dışında başka hiçbir partiye oy vermeyeceklerini ifade etmektedirler.²³ Tüm bu sonuçlar Türkiye’de seçmenlerin giderek kendi siyasi ideolojilerine gömüldüklerini ve

¹⁹ Ersin Kalaycıoğlu, “Local elections and the Turkish voter: Looking for the determinants of party choice,” *South European Society and Politics* 19, 4 (2014): 587-588.

²⁰ Güneş Ertan, Ali Çarkoğlu ve S. Erdem Aytac, “Cognitive political networks: A Structural approach to measure political polarization in multiparty systems,” *Social Networks* 68 (2022): 120.

²¹ Roderik Rekkera ve Martin Rosema, “How (often) do voters change their consideration sets?” *Electoral Studies* 57 (2019): 285.

²² Necat Erder, *Türkiye’de Siyasi Partilerin Yandaş/Seçme Profili (1994-2002)* (İstanbul: Tüses Yayınları, 2002), 66.

²³ *Türkiye Eğilimleri Araştırması* 2018, s: 93. (www.globacademy.org)

bunun sonucunda artan oranda kutuplaştıklarını göstermektedir. Türkiye’de seçmenler giderek başka bir partiye oy verme eğiliminden uzaklaşsa da farklı bir partiye oy verme potansiyeline sahip seçmenlerin bu tercihlerini daha çok yakın ideolojik partilerden yana kullandıkları ve farklı parti tercihlerinden oluşan değerlendirme setlerini buna göre oluşturdukları görülmektedir.

2018 seçim süreciyle başlayan ve 2023 seçimleri öncesinde artan sayıda devam eden siyasi parti ittifakları, Türkiye’de seçmenlerin sahip oldukları bilişsel siyasi algı ve siyasi davranış kalıplarında önemli etkiler yaratmıştır. İttifaklar nedeniyle seçmenler çoğu kez kendi tercih ettikleri parti dışında ittifak içerisinde yer alan farklı bir parti ya da adaya oy vermek zorunda bırakılmışlardır. Bu durum hiç şüphesiz seçmenlerin bilişsel siyasi algılarında ve siyasi partilere yönelik oluşturdukları değerlendirme kümelerinde önemli değişimlere neden olmuş, bu değişimler özellikle seçmenlerin oy tercihlerinde farklı siyasi partilere yönelmelerinde temel etken olmuştur.²⁴

Hiç şüphesiz ittifak olgusunun yarattığı bu yeni durumun Türkiye siyaseti açısından değerlendirilmesi önemlidir. 2018 yılından itibaren Türkiye siyasetinde ortaya çıkan ittifak eksenli siyasi yapı, bir tarafta ideolojik temelli Cumhur İttifakı’nın, diğer tarafta ise ideolojiden çok belirli konularda ortak mutabakatı ve söylemi içeren Millet İttifakı’nın siyasi alanda temel aktörler olmaları sonucunu doğurmuştur. Özellikle Millet İttifakı’nın kurulmasıyla birlikte siyasi alanda ortaya çıkan bu yeni süreç Türkiye’de ideoloji temelinde var olan, kutuplaşma temelli siyaset anlayışının yerine uzlaşıya dayalı yeni bir siyaset anlayışının oluşumuna ve partiler arasındaki mevcut politik mesafenin kısılmasına zemin hazırlaması açısından önemlidir.²⁵ Siyaset bilimci Tosun, ittifaka dayalı bu yeni sistemin Türkiye’deki hâkim parti sistemini sona erdirebileceğine ve aritmetik nedenlerle kurulan ittifakların siyasi sonuçlar dışında sosyolojik ve psikolojik sonuçlar da doğurabileceğine dikkat çekmiştir.²⁶ Partiler arasında kurulan ittifakların sadece partiler arasında politik yakınlaşmalarla sınırlı kalmayacağını ifade eden Çınar ve Göksel, siyasi partiler açısından ittifak yapmayı zorunlu kılan bu yeni sistemin aynı zamanda seçmenlerin oy tercihlerinde de değişikliklere neden olabileceğine vurgu yapmışlardır.²⁷ Esmer ise 2018 yılında yapılan ittifak düzenlemesinin önemine vurgu yaparak, özellikle Millet

²⁴ Rekkera ve Rosema, “How (often) do voters...?” 285.

²⁵ Ertan, Çarkoğlu ve Aytaç, “Cognitive political...” 120.

²⁶ Tanju Tosun, “Yeni Dönem Siyaseti: İttifaklar.” *Perspektif*, 09.09.2021, <https://www.perspektif.online/yeni-donem-siyaseti-ittifaklar/>, erişim tarihi: 02.12.2022

²⁷ Yetkin Çınar ve Türkmen Göksel, *Türkiye’de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler ve Politika Önerileri* (Ankara: TEPAV, 2019), 103.

İttifakı'nın ve onun ideolojik çeşitliliğinin Türkiye'de bir ilk olması açısından önemli olduğunu, bu ittifak ile kutuplaşmanın demokrasiye verdiği zararın bir ölçüde giderilebileceğine vurgu yapmıştır.²⁸

Yapılan çalışmada ittifakların farklı seçim türlerinde seçmen davranışları üzerindeki etkilerinin ölçülmesi amacıyla, Türkiye'de ittifak kurulmasına imkân tanıyan kanuni düzenlemenin yasalaştığı 2018 yılından sonra yapılmış olan 31 Mart 2019 yerel seçimleri, 14 Mayıs 2023 milletvekili ve cumhurbaşkanı ilk tur seçimleri ile 28 Mayıs 2023 cumhurbaşkanı ikinci tur seçimlerinde oy kullanan seçmenlerin oy tercihlerinin çok yönlü bir analizi yapılmıştır. Böylece yerel seçimler, milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimleri gibi farklı seçim türlerinde, ittifakların seçmenlerin oy tercihleri, siyasi-sosyal algı ve tutumları üzerinde yarattığı etkiler ve bu etkilerin seçmen davranışlarına yansımalarının ortaya konması çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur.

Türkiye'de seçmenler üzerine yapılan pek çok çalışma Türkiye'nin çeşitli nedenlerden kaynaklanan derin bir siyasi ve sosyal ayrışmaya ve bunun neden olduğu yoğun bir kutuplaşmaya sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla farklı siyasi ideolojideki partileri ve seçmenleri bir araya getiren ittifakların seçim sonuçlarından ve siyasi etkilerinden bağımsız olarak toplumsal kutuplaşma ve toplumsal sermaye üzerindeki etkilerinin ortaya konulması bu çalışmanın amaçladığı bir diğer önemli noktadır.

Seçim ittifaklarının seçmen davranışları üzerindeki etkilerini açıklamayı amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma tekniklerinden yararlanılarak yapılan bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Çalışmanın evrenini Samsun iline bağlı Atakum, İlkadım ve Terme ilçeleri oluşturmaktadır. Çalışma, Yüksek Seçim Kurulu verilerine göre 31 Mart 2019 yerel seçimleri, 14 Mayıs 2023 milletvekili ve cumhurbaşkanı birinci tur seçimleri ile 28 Mayıs 2023 cumhurbaşkanı ikinci tur seçimlerinde Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde derinlemesine mülakat yapılan 64 katılımcıyla sınırlı tutulmuştur.

Yapılan literatür taramasında, Türkiye'de özellikle son yıllarda seçmen davranışlarına yönelik çalışmalarda belirgin bir artış olmakla birlikte seçim ittifaklarına yönelik sınırlı sayıda akademik çalışmanın seçmenlerden çok partiler üzerine odaklandığı, genel olarak toplu düzeydeki sonuçların değerlendirildiği, bireysel düzeyde açıklayıcı çalışmaların ise yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan bu az sayıda çalışmanın, ittifakların sadece seçmenlerin siyasi davranışları üzerinde yarattığı etkiye odaklandığı,

²⁸ "Seçimler Yaklaşırken Seçmeni Anlayabilmek," *Bahçeşehir Üniversitesi*, erişim tarihi: 16.10.2022, <https://bau.edu.tr/haber/hlo-webinarlari-secimler-yaklasirken-secmeni-anlayabilmek>.

sosyal etkilerinin yeterince vurgulanmadığı görülmektedir. Oysa yapılacak bu çalışmanın ittifakların seçmen davranışları üzerindeki siyasi etkileriyle birlikte sosyal etkilerini de ortaya çıkarmayı amaçladığı göz önüne alındığında, bu alanda literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde; araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, sınırlılıkları ve önemi hakkında bilgiler verilerek, araştırmanın ortaya konulmasında izlenecek metodolojik yöntemler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde, seçim ittifakı'nın kavramsal tanımı yapıldıktan sonra seçim ittifaklarının kurulmasına neden olan etkenler üzerinde durulmuş, Türkiye'de kurulan seçim ittifaklarının kısa bir tarihçesine değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, siyaset bilimi literatüründe yer alan ve seçmenlerin oy verme davranışlarını açıklamada yararlanılan kuramlar incelenmiştir. "Türkiye'de Seçmenlerin Oy Verme Tercihlerini Belirleyen Temel Etkenler" başlığını taşıyan dördüncü bölümde, Türkiye'de seçmenlerin oy verme tercihlerini etkileyen etkenler sosyoekonomik ve siyasi etkenler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. "Araştırma Bulguları" adını taşıyan beşinci bölümde nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılarak yapılan alan çalışması sonucunda, Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinden elde edilen bulguların analizi ve açıklaması yapılarak, çalışma sonuç ve değerlendirme bölümü ile sonlandırılmıştır.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMA TASARIMI

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye’de 2017 Anayasa Referandumu sonucunda hükümet sistemi değişikliği teklifinin kabul edilmesiyle birlikte uzun yıllardır uygulanmakta olan parlamenter sistem terk edilerek yerine Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte sistemin ihtiyaç duyduğu pek çok yeni yasal düzenleme yapılmıştır. Bu yasal düzenlemelerden bir kısmı yeni hükümet sisteminin ihtiyaç duyduğu seçim kanunlarının yasalaşması şeklinde gerçekleşmiştir. Seçim kanunlarında yapılan değişikliklerin belki de en önemlisi siyasi partiler arasında yasal olarak ittifakların kurulabilmesine imkân tanıyan kanundur.

Siyasi partiler arasında ittifakların kurulabilmesine imkân tanıyan kanunun yasalaştığı 2018 yılından son milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerinin yapıldığı 14 ve 28 Mayıs 2023 tarihlerine kadar geçen sürede (bir belediye başkanlığı seçimi, iki milletvekili genel seçimi ve iki cumhurbaşkanı seçimi) siyasi partiler arasında 5 farklı seçim ittifakı kurulmuştur. Bu ittifaklardan ikisi, 2018 yılında kurulan ve 2023 seçimlerinde genişleyerek devam eden Cumhur ve Millet ittifaklarıdır. Bu iki ittifak dışında, 2023 seçimleri öncesinde Sosyalist Güç Birliği İttifakı, Emek ve Özgürlük İttifakı ile Ata İttifakı olmak üzere üç yeni ittifak daha kurulmuş ve 2023 seçimleri öncesinde kurulan ittifak sayısı 5’e yükselmiştir. Türkiye siyaseti bir anlamda yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte siyasi partilerin ittifaklara bölündüğü ve ittifaklara mahkûm olduğu politik bir ortama sürüklenmiştir. Artık Türkiye siyaseti için reel bir olgu olarak karşımıza çıkan ittifaklar sadece siyasi partiler üzerinde değil, aynı zamanda seçmenler üzerinde de önemli etkilere neden olan ve siyasi alanının şekillenmesinde temel rol oynayan bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır.

İttifakların sadece siyasi parti ve parti elitleri arasındaki yakınlaşmayla sınırlı kalmayacağını vurgulayan Tanju Tosun özellikle Millet İttifakı gibi farklı ideolojileri bünyesinde barındıran bir ittifakın, seçmenlerin birbirlerine karşı önyargılarının kırılmasında ve aralarındaki politik mesafenin azalmasında önemli bir rol oynayacağına vurgu yapmaktadır. Emre Erdoğan ideolojik olarak aşırı kutuplaşmış Türk seçmeni açısından farklı siyasi partileri bir araya getiren ittifakların, özellikle tarihsel süreçte aşırı kutuplaşmış Türk seçmeni açısından uzlaştırıcı bir etki yaratabileceğine dikkat

çekmektedir. Erdoğan, seçmenlerin ittifak içinde kendi partileri dışında başka bir partiye oy vermelerinin, özellikle sosyolojik ve psikolojik etkenlere bağlı olarak oy kullanan Türk seçmenleri açısından stratejik oy verme seçeneğinin önem kazanmasını sağlayarak, alışlagelmiş siyasi kalıpların değişebileceğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla Türkiye siyasetinde artık temel bir aktör olarak karşımıza çıkan ittifakların, seçmen davranışları üzerindeki etkilerinin iyi araştırılması ve sonuçlarının iyi analiz edilmesi seçimlere yönelik olarak siyasi partilere ve Türkiye siyasetine yol gösterici olması açısından önemlidir.

Bu çalışmanın temel amacı, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimiyle aynı tarihte yapılan cumhurbaşkanı 1. tur ve 28 Mayıs 2023'te yapılan 2. tur seçim sonuçları üzerinden seçim ittifaklarının seçmen davranışlarında meydana getirdiği siyasi ve sosyal etkilerin ölçülmesidir. Ayrıca araştırmaya katılan seçmenlere, ittifak düzenlemesi altında girilen 31 Mart 2019 yerel seçimlerindeki oy tercihlerine yönelik sorularda sorulmuştur. Böylelikle seçmenlerin ittifak yapısı altında girdikleri farklı seçim türlerinde oy verme tercihlerinde ne gibi değişimler yaşandığının tespiti amaçlanmıştır.

Yapılacak araştırmada ittifakların seçmen davranışları üzerindeki etkilerinin ortaya konulmasıyla birlikte aşağıda belirtilen şu sorulara cevap bulunması öngörülmektedir:

- 1) Seçim ittifakları farklı siyasi partilere mensup seçmenler arasındaki politik mesafeyi ne oranda etkilemektedir?
- 2) Seçim ittifakları seçmenlerin ideolojik yakınlık temelinde oluşan ikinci parti tercihlerini ne yönde etkilemektedir?
- 3) Seçim ittifaklarının seçmenlerin sosyoekonomik statüleri, yaş, cinsiyet, eğitim, yaşanılan yer gibi farklılıkları dikkate alındığında etki düzeyleri nasıldır?
- 4) Seçim ittifakları seçmenlerin siyasi partilere olan bağlılıklarında ne gibi etkiler yaratmıştır?
- 5) Seçim ittifaklarının cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimleri ile yerel seçimler gibi farklı seçim türlerinde seçmenler üzerindeki etki düzeyleri ne oranda değişmektedir?
- 6) Seçmenlerin seçim ittifakları hakkındaki düşünceleri nasıldır?
- 7) Seçim ittifakları seçmenlerin mevcut siyasi ve sosyal yapıya yönelik algı, tutum ve davranışlarında değişmelere neden olmuş mudur?

Araştırma konusuna ilişkin literatür incelendiğinde seçmen davranışları ve seçim ittifakları üzerine farklı akademik çalışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de YÖK tez tarama sistemi üzerinden yapılan araştırmada “seçmen davranışları” konu başlıklı

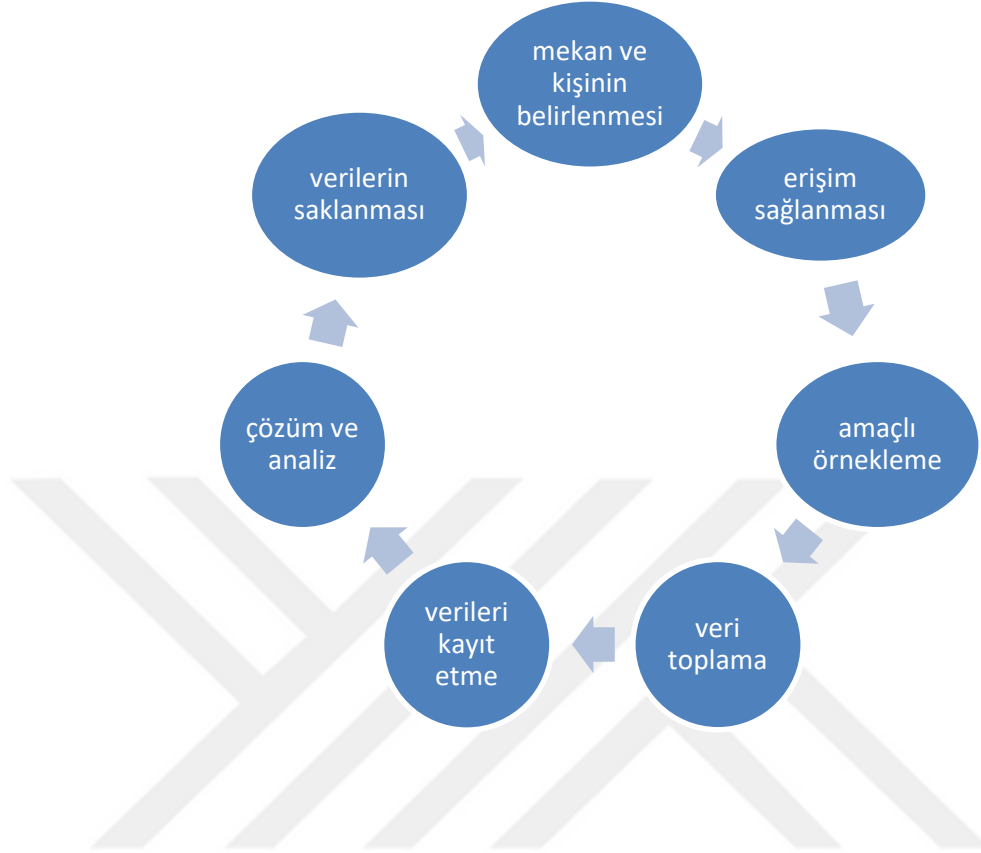
toplam 53 akademik çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların 12'si doktora, 41'i ise yüksek lisans tezidir. Yine yapılan tarama çalışmasında “seçim ittifakları” konu başlıklı 6 akademik çalışmanın yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmaların 3'ü doktora düzeyinde, 3'ü yüksek lisans düzeyinde yapılmış çalışmalardır. Her iki konu başlığında yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde, seçim ittifakları ile seçmen davranışlarını ilişkilendiren, seçim ittifaklarının seçmen davranışları üzerindeki etkilerini konu alan akademik bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Türkiye’de özellikle son yıllarda seçmen davranışlarına yönelik çalışmalarda belirgin bir artış olmakla birlikte seçim ittifaklarına yönelik sınırlı sayıdaki akademik çalışmanın seçmenlerden çok partiler üzerine odaklandığı, genel olarak toplu düzeydeki sonuçların değerlendirildiği, bireysel düzeyde açıklayıcı çalışmaların ise yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Yapılacak bu çalışmanın ittifakların seçmen davranışları üzerindeki siyasi etkileriyle birlikte sosyal etkilerini de ortaya koymayı amaçladığı dikkate alındığında bu alanda literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Siyasi partiler arasında kurulan seçim ittifaklarının seçmenlerin davranışları üzerindeki etkilerini konu alan bu çalışmada “nitel araştırma” yöntemlerinden yararlanılmıştır. Yapılan çalışmanın araştırma çerçevesi nitel araştırma türlerinden olan durum çalışması (örnek olay, vaka incelesi) yaklaşımından yararlanılarak oluşturulmuştur. Yapılan çalışmanın temel araştırma durumunu, siyasi partiler arasında kurulan seçim ittifaklarının seçmenlerin siyasi algı, tutum ve davranışları üzerindeki etkileri oluşturmaktadır. Çalışmanın saha araştırmasının sınırları, Samsun’daki toplam seçmen sayısının %48’ini oluşturan Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinden, amaçlı örneklem tekniği ile seçilmiş katılımcılardan oluşmaktadır.

Şekil 1.1 Araştırma Süreci²⁹

1.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, araştırmacının incelediği olguyu en iyi yansıtacağı düşünülerek bilgi almayı amaçladığı gruplar oluşturmaktadır. Yapılan araştırmanın evreni, 31 Mart 2019 tarihinde yapılan belediye başkanlığı seçimleriyle, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekilli seçimleri ve aynı tarihte yapılan cumhurbaşkanı birinci tur ve 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı ikinci tur seçimlerinde Samsun ili Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde oy kullanan seçmenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın evreninin tespitinde, Yüksek Seçim Kurulu verilerinden yararlanılmıştır. Yüksek Seçim Kurulu verileri incelendiğinde araştırma konusunu oluşturan seçimlerde; Samsun ilinde kayıtlı seçmenlerin %48'ini oluşturan Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde seçim ittifaklarının seçmen tercihleri üzerinde önemli etkiler yarattığı ve ittifakların bu ilçelerde yapılan seçim sonuçları üzerinde doğrudan etkileri olduğu tespit edilmiştir.

²⁹ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal, 2013), 146.

Aşağıda yer alan Tablo 1.1’de seçim ittifaklarının Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde yapılan yerel seçimler üzerindeki etkilerinin ölçülmesi amacıyla AKP, CHP, MHP ve SP’nin Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde ittifak olmaksızın kendi parti kimlikleriyle seçime katıldıkları 2014 yerel seçimlerinde aldıkları oylarla, 2019 yerel seçimlerinde bu dört partiye ilave olarak İYİ Partinin katılımıyla beş parti arasında kurulan çeşitli seçim ittifaklarının almış oldukları oylar yer almaktadır.

Tablo 1.1. Partiler ve Aldıkları Toplam Oylar

	AKP		CHP ³⁰		MHP ³¹		İYİ Parti ³²		SP	
	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019
ATAKUM	33.659	53.022	30.619	54.127	22.205	-	-	-	798	2372
İLKADIM	78.614	81.996	34.277	93.540	75.014	-	-	93.540	2709	2054
TERME	22.995	28.587	5.946	-	5.454	-	-	-	11.044	18.504

2019 yerel seçimleri öncesinde Atakum ilçesinde CHP ve İYİ Parti arasında kurulan ittifak sonucunda İYİ Parti seçime katılmayarak CHP adayını destekleme kararı almış, AKP ve MHP arasında kurulan ittifak sonucunda MHP seçime katılmayarak AKP adayını desteklemiştir. Tablo 1.1’de görüldüğü üzere 31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde CHP ve İYİ Parti arasında kurulan seçim ittifakı başarılı olmuş ve CHP’li belediye başkan adayı, Atakum’da AKP ve MHP ittifakı’nın AKP’li belediye başkan adayının önünde seçimi kazanmıştır. Oysa partiler arasında ittifakların kurulmadığı 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde AKP adayının CHP adayının önünde seçimi kazandığı görülmektedir.³³

³⁰ CHP, 2019 yerel seçimleri öncesinde aldığı kararla Terme ilçesinde SP adayını desteklemiş ve seçimlere katılmamıştır.

³¹ MHP, 2019 yerel seçimleri öncesinde Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde aday çıkarmayarak seçimde iş birliği yaptığı AKP’nin adaylarını desteklemiştir.

³² İYİ Parti, 25 Ekim 2017 tarihinde kurulduğundan, 2014 yerel seçimlerine katılamamıştır. 2019 yerel seçimlerinde ise Atakum ilçesinde CHP adayını, Terme ilçesinde ise SP adayını destekleme kararı almıştır.

³³ Yüksek Seçim Kurulu verilerine göre 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Atakum ilçesi belediye başkanlığı seçiminde, CHP ve İYİ Parti ittifakı’nın CHP’li belediye başkan adayı 54,127 oy, AKP ve MHP ittifakı’nın AKP’li belediye başkan adayı 53,022 oy almış ve bu sonuçlara göre seçimi CHP adayı kazanmıştır. Oysa partilerin 2018 yılında yapılan milletvekili seçim sonuçlarına göre Atakum ilçesinde almış oldukları oylar; AKP: 41,973, CHP: 32,740, MHP: 15,991, İYİ Parti: 17,300’dür. Bu rakamlardan da görüleceği üzere, 2018 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde partilerin tek başlarına aldıkları oylarla karşılaştırıldığında ittifak altında girilen 2019 yerel seçimlerinde kurulan ittifaklar seçim sonuçları üzerinde doğrudan etkili olmuş ve bunun neticesinde 2019 yerel seçimlerinde partiler arası oy oranlarında yüksek bir seçmen oynaklığı ve oy geçişkenliği yaşanmıştır. Bkz. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>

İlkadım ilçesinde 31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde MHP, yapılan iş birliği sonucunda seçimde AKP adayını, CHP benzer bir iş birliği neticesinde İYİ Parti adayını destekleme kararı almıştır. Tablo 1.1'deki seçim sonuçlarına göre belediye başkanlığı seçimlerini CHP ve İYİ Parti ittifakı'nın İYİ Partili adayı, AKP ve MHP ittifakı'nın AKP'li adayı karşısında kazanmıştır. Oysa partiler arasında ittifakların yapılmadığı bir önceki seçim 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde AKP adayının seçimi kazandığı görülmektedir.³⁴

Terme ilçesinde ise MHP, yapılan iş birliği sonucunda seçimlerde AKP adayını desteklerken, CHP ve İYİ Parti seçimlere katılmayarak SP adayını destekleme kararı almıştır. Tablo 1.1'deki seçim sonuçlarına göre AKP adayı SP adayı önünde seçimi kazanmıştır. Terme ilçesinde 2019 yerel seçim sonuçları incelendiğinde, SP'nin 2014 yerel seçimleriyle karşılaştırıldığında oylarını önemli oranda arttırdığı dikkat çekmektedir. Bu durum, özellikle farklı ideolojik kimliğe sahip CHP seçmenlerinin önemli oranda partilerinin ittifak kararına uygun olarak SP adayını desteklediklerini göstermektedir. Bu noktada, Terme ilçesindeki yerel seçim sonuçlarının değerlendirilmesiyle, sosyal demokrat ve seküler kimliğe sahip CHP seçmenlerinden dindar ve muhafazakâr kimliğe sahip SP'ye yönelik oy geçişinin analiz edilmesi ayrıca önemlidir.

Sonuç olarak her üç ilçede 2014 ve 2019 yerel seçim sonuçları birlikte değerlendirildiğinde siyasi partiler arasında kurulan çeşitli seçim ittifaklarının yerel seçim sonuçları üzerinde önemli etkiler yarattığı görülmektedir. Bu durum ittifakların yerel seçimlerde oy geçişkenliği sağlamadaki etkilerinin ölçülmesi açısından önemlidir.

³⁴ Yüksek Seçim Kurulu verilerine göre 31 Mart 2019 tarihinde yapılan İlkadım ilçesi belediye başkanlığı seçiminde, CHP ve İYİ Parti ittifakı'nın İYİ Partili belediye başkan adayı 93,540, AKP ve MHP ittifakı'nın AKP'li belediye başkan adayı 81.996 oy almış ve bu sonuçlara göre seçimi İYİ Parti adayı kazanmıştır. Oysa partilerin 2018 yılında yapılan milletvekili seçim sonuçlarına göre İlkadım ilçesinde almış oldukları oylar; AKP: 91,139, CHP: 44,741, MHP: 35,306, İYİ Parti: 25,066'dır. Bu rakamlardan da görüleceği üzere 2018 yılında yapılan genel seçimlerde partilerin tek başlarına aldıkları oylarla karşılaştırıldığında ittifak altında girilen 2019 yerel seçimlerinde kurulan ittifaklar seçim sonuçları üzerinde doğrudan etkili olmuş ve bunun neticesinde 2019 yerel seçimlerinde partiler arası oy oranlarında yüksek bir seçmen oynaklığı ve oy geçişkenliği yaşanmıştır. Bkz. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>

Tablo 1.2. Atakum, İlkadım ve Terme İlçeleri 2018 Yerel Seçimi ile 2018 ve 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları

Seçim Yılı	Seçim Dönemleri	AKP	CHP ³⁵	İYİ Parti ³⁶	MHP ³⁷	SP ³⁸
2019	Atakum Yerel Seçim Sonuçları	47,42%	48,47%	-	-	2,13%
2019	İlkadım Yerel Seçim Sonuçları	44,60%	-	50,88%	-	1,12%
2019	Terme Yerel Seçim Sonuçları	59,43%	-	-	-	38,47%
2018	Atakum Milletvekili Seçim Sonuçları	37,13%	28,65%	15,14%	14,15%	1,61%
2018	İlkadım Milletvekili Seçim Sonuçları	44,92%	21,78%	12,20%	17,40%	1,62%
2018	Terme Milletvekili Seçim Sonuçları	62,87%	12,59%	8,39%	13,11%	2,09%
2023	Atakum Milletvekili Seçim Sonuçları	29,03%	33,15%	16,66%	10,11%	-
2023	İlkadım Milletvekili Seçim Sonuçları	37,88%	24,09%	14,15%	12,58%	-
2023	Terme Milletvekili Seçim Sonuçları	49,47%	14,79%	7,31%	20,16%	-

Tablo 1.2’de 2019 yılında Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde yapılan yerel seçim sonuçları ile her üç ilçede 2018 yılında yapılan milletvekili seçim sonuçları birlikte verilmiştir.

³⁵ CHP, 2019 yerel seçimlerinde yaptığı iş birlikleri neticesinde aday çıkarmayarak İlkadım’da İYİ Parti, Terme’de ise SP adayını destekleme kararı almıştır.

³⁶ İYİ Parti, 2019 yerel seçimlerinde yaptığı iş birlikleri neticesinde aday çıkarmayarak Atakum’da CHP, Terme’de ise SP adayını destekleme kararı almıştır.

³⁷ MHP, 2019 yerel seçimlerinde AKP ile yaptığı iş birliği neticesinde Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde aday çıkarmayarak bu ilçelerde AKP’li adayları desteklemiştir.

³⁸ SP, 2023 milletvekili seçimi öncesinde CHP ile yaptığı seçim ittifakı neticesinde her üç ilçede milletvekili seçimlerine kendi parti kimliğiyle katılmamıştır.

Tablo 1.2’de görüldüğü üzere 2018 milletvekili seçiminde İYİ Parti’nin İlkadım ilçesinde almış olduğu oy oranı %12,20’dir. Oysa 2019 yerel seçimlerinde Millet İttifakı’nın (CHP-İYİ Parti) ortak adayı olarak seçime katılan İYİ Parti adayının seçimlerde almış olduğu oy oranı %50,88’dir. Bu oran İYİ Parti’nin bir yıl önce yapılan milletvekili seçimlerinde almış olduğu oy oranıyla karşılaştırıldığında, %38,68’lik bir artışı ifade etmektedir. Hiç şüphesiz bu oy artışında ittifak ortağı CHP’nin oylarının etkisi büyüktür. Ancak dikkat çeken nokta, 2018 milletvekili seçiminde CHP’nin almış olduğu %21,78’lik oy oranı ile karşılaştırıldığında, 2019 yerel seçimlerinde Millet İttifakı’nın ittifak dışında yer alan seçmenlerden de yüksek oranda oy aldığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık 2018 milletvekili seçiminde İlkadım ilçesinde %44,92 oy alan AKP’nin, 2019 yerel seçimlerine MHP ile ittifak yaparak katılmasına rağmen milletvekili seçimlerinden daha düşük bir oranda, %44,60 oy aldığı ve Cumhur İttifakı’nın önemli bir oy kaybı yaşadığı görülmektedir. Bu durum, özellikle Cumhur İttifakı içerisinde yer alan MHP seçmenlerinin önemli bir kısmının seçimlerde ittifak dışında yer alan farklı partilere oy verdiğini, verilen bu oyların önemli bir kısmında Millet İttifakı’na yöneldiğini göstermektedir.

2019 yerel seçimlerinde İlkadım ilçesinde yaşanan durumun bir benzeri Atakum ilçesinde yapılan seçimlerde de gözlenmektedir. 2018 milletvekili seçim sonuçlarına göre CHP’nin Atakum ilçesinde almış olduğu oy oranı %28,65’tir. Oysa 2019 yerel seçimlerinde Millet İttifakı’nın (CHP-İYİ Parti) ortak adayı olarak seçime katılan CHP adayının almış olduğu oy oranı %48,47’dir. Bu sonuçlara göre CHP’nin bir yıl gibi kısa bir sürede oylarını %19,82 arttırdığı gözlenmiştir. Bu oy artışında hiç şüphesiz ittifak içerisinde yer alan İYİ Parti’nin etkisi olmakla birlikte, CHP’deki oy artışının İYİ Parti’nin 2018 seçimlerinde almış olduğu oy oranından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum İlkadım ilçesinde olduğu gibi Atakum ilçesinde de Millet İttifakı’na yönelik ittifak dışından önemli oranda bir oy geçişi olduğunu göstermektedir.

Terme ilçesinde 2019 yerel seçimleri öncesinde MHP aday çıkarmayarak AKP adayını desteklemiş ve seçimi AKP adayı %59,43’lük oy oranıyla kazanmıştır. Oysa AKP’nin ittifak yapmadan tek başına katıldığı 2018 milletvekili seçiminde ilçede almış olduğu oy oranı %62,87’dir. Her iki seçim sonucu birlikte değerlendirildiğinde, AKP’nin MHP ile seçim iş birliği yaptığı 2019 yerel seçimlerinde azda olsa bir oy kaybı yaşadığı görülmektedir. Ancak MHP’nin 2018 milletvekili seçimlerinde almış olduğu %13,11’lik oy oranı dikkate alındığında, 2019 yerel seçimlerinde Terme ilçesinde AKP-MHP seçim iş birliğinin yaşadığı oy kaybının çok daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan

Terme ilçesinde 2019 yerel seçimlerini CHP ve İYİ Parti'nin destek verdiği SP adayı %38,47'lik oy oranıyla ikinci sırada tamamlamıştır. Bu oy oranı, SP'nin 2018 yılında yapılan milletvekili seçiminde almış olduğu %2,09'luk oy oranıyla karşılaştırıldığında, oldukça yüksek bir oy oranıdır. Bu oy artışında hiç şüphesiz CHP ve İYİ Parti'nin, SP adayına verdikleri desteğin önemi büyüktür. Bu destek CHP, İYİ Parti ve SP arasında kurulan yerel seçim iş birliğinin bu partilerin seçmenleri tarafından genel kabul gördüğünün ve oy olarak sandığa yansıdığına bir göstergesidir.

Tüm seçim sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, Samsun ili İlkadım, Atakum ve Terme ilçelerinde çeşitli partiler arasında kurulan seçim iş birliklerinin seçmenlerin oy tercihleri üzerinde önemli etkiler yarattığı görülmektedir. Bu durum, yapılan araştırmanın evreninin tespitinde İlkadım, Atakum ve Terme ilçelerinin seçilmesinin tutarlılığını göstermesi açısından önemlidir.

Çalışma evreninin oluşturulmasında örneklem seçiminde, olasılığa dayalı olmayan (tesadüfi olmayan/olasılıksız) örneklem tekniği benimsenerek, amaçlı örneklem tekniği³⁹ ve yapılan araştırmada incelenen olguya yönelik olarak farklılıkları tespit etmek amacıyla amaçlı maksimum örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır.⁴⁰ Çalışmada maksimum örneklem çeşitliliğini yansıtmak amacıyla Atakum ilçesinde 56, İlkadım ilçesinde 61 ve Terme ilçesinde 82 mahalle sosyoekonomik yapıları ve coğrafi konumları dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Yapılan sınıflandırma sonucunda her ilçeyi farklı kategorilerde temsil eden toplam 10 mahalle tespit edilmiştir. Buna göre Atakum ilçesinde merkezde yer alan Yenimahalle ve Denizevleri mahalleleri ile kırsalda yer alan Özören ve Yeşiltepe mahalleleri; İlkadım ilçesinde merkezde yer alan 19 Mayıs ve Derebahçe mahalleleri ile kırsalda yer alan Çandır ve Gürgendağ mahalleleri; Terme ilçesinde merkeze yakın Gündoğdu Mahallesi ile kırsalda yer alan Kesikkaya Mahallesi örneklem alanı olarak tespit edilmiştir. Daha sonra tespit edilen bu mahalleler içinde maksimum çeşitliliği sağlamak için çalışmaya konu seçmenlerin seçiminde yaş, yaşanılan yer, eğitim, cinsiyet vb. farklılıklar dikkate alınarak bir dağılım matrisi oluşturulmuş ve uygun özellikleri taşıdığı belirlenen 64 katılımcıyla görüşmeler yapılmıştır.

Çalışmada ayrıca çalışmanın amacına yönelik bilgi sağlanabileceği düşünülen kişilere ulaşmada “kartopu örnekleme” tekniğinden ve amaca uygun kişilerle görüşme

³⁹ Yalçın Karagöz, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği* (İstanbul: Nobel Akademik, 2017), 66.

⁴⁰ Creswell, *Nitel Araştırma*, 100.

yapılabilmesi için amaçlı örneklem tekniklerinden “ölçüt örnekleme” tekniğinden yararlanılmıştır.⁴¹

Yapılan çalışmada önceden tespit edilmiş olan ölçütler şunlardır:

- 1) Mülakat yapılacak seçmenlerin 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili, cumhurbaşkanı birinci tur ve 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı ikinci tur seçimlerinde Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinin araştırmaya konu mahallelerinde ikamet etmeleri ve bu ilçelerde oy kullanmış olmaları.
- 2) Mülakat yapılacak seçmenlerin 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde örneklem alanını oluşturan Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinin çalışmaya konu mahallelerinde ikamet etmeleri ve bu ilçelerde oy kullanmış olmaları.

1.4. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Çalışmada temel veri toplama yöntemi olarak mülakat tekniği seçilmiş ve mülakat türlerinden yarı yapılandırılmış (biçimsel) mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Böylece önceden hazırlanmış olan sorularla birlikte görüşmeciye bu sorular dışında serbest hareket edebilme imkânı sağlanmıştır.⁴²

Çalışmada mülakat soruları demografik sorular ve araştırmaya yönelik sorular olmak üzere iki aşamadan ve toplam 14 sorudan oluşmaktadır. İlk 6 soru demografik sorulardan, diğer 8 soru ise araştırmanın içeriğine yönelik sorulardan oluşmuştur. Mülakat sorularının hazırlanmasında kitaplar, güncel makaleler, tezler, araştırma raporları, uzman görüşleri dikkate alınmıştır. Hazırlanan soruların uygulanmasına yönelik olarak gerekli etik kurul izni alındıktan sonra soru formunun yeterliliğini ölçmek amacıyla örnek bir uygulama olarak ön pilot çalışması yapılmıştır. Yapılan 5 örnek mülakat uygulaması sonucunda görüşmelerin ortalama bir saat on beş dakika sürdüğü, bazı soruların araştırmanın amaçladığı derin bilgiye ulaşamayıp sıkı bilgiler sağladığı ve özellikle mülakata katılanların sürenin uzamasından dolayı dikkatlerinin dağıldığı ve sıkıldıkları görülmüştür. Bu durumun sonucu olarak önceden 22 olan soru sayısı, bazı soruların formdan çıkarılması, bazı soruların içeriklerinin değiştirilmesi ve çalışmaya üç yeni soru

⁴¹ Age. s. 237.

⁴² Bruce L. Berg ve Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* çev. Zehra Sümeyya Ertem (Konya: Eğitim Yayınevi, 2019), 121-122.

eklenmesi ile değiştirilmiş, görüşme formu son olarak 14 sorudan oluşacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Çalışmada mülakata katılan kişilerin onayları alınmak koşuluyla 48 katılımcının mülakatı ses kayıt cihazı ile kayda alınmış, sesli kayıta onay vermeyen 16 katılımcının mülakatı ise görüşmeci tarafından yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Sesli ya da yazılı olarak yapılan görüşmelerde, görüşmeye katılanlar rakamlarla kodlanmış, tüm isim ve kayıtlar araştırma etiği açısından gizli tutulmuştur. Yapılan saha çalışması ve mülakatlar 1 Haziran 2023- 25 Ekim 2023 tarihleri arasında tamamlanmıştır.

1.5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

1. Araştırma Samsun ili Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerindeki belirli sayıdaki mahalleyi kapsamaktadır.
2. Araştırma zamansal olarak 31 Mart 2019 yerel seçimleri, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili seçimleri ile aynı tarihte yapılan cumhurbaşkanı 1. tur ve 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı 2. tur seçimlerinde oy kullanan seçmenleri kapsamaktadır.
3. Araştırma alanının büyüklüğü ve seçmen sayısının fazlalığı düşünüldüğünde yapılan araştırma 3 ilçede yer alan 10 mahalle ve 64 katılımcıyla sınırlı tutulmuştur.
4. Yapılan çalışmanın zamansal sınırlar içerisinde 2 yılda tamamlanması öngörülmüştür.

1.6. Araştırma Verilerinin Analizi

Yapılan araştırmadan elde edilen verilerin çözümlemesinde temel yöntem olarak betimsel analiz yaklaşımından ve gerekli alanlarda araştırmaya yönelik ayrıntıların açığa çıkarılmasında içerik analizinden yararlanılmıştır. Bu aşamada demografik sorular dışında araştırmanın temel amacına yönelik olarak mülakat aşamasında kullanılan sekiz sorunun tek tek kendi içerisinde analizi yapılmıştır. Bu analiz sürecinde ilk olarak belirli konular/temalar oluşturulmuş daha sonra elde edilen veriler temalara göre kodlanmış, sonrasında elde edilen verilerin tanımlaması yapılmış ve son olarak tanımlanan veriler üzerinden açıklamalar ve yorumlamalar yapılmıştır. Analiz sürecinde elde edilen verilerin çarpıcılığını arttırmak amacıyla gerekli yerlerde doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

2. BÖLÜM: SEÇİM İTTİFAKLARI

2.1. Seçim İttifakı Kavramı

Siyasi partiler, 18. yüzyılın sonlarında, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıktıkları andan itibaren, dünyanın önemli siyasi kurumları olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.⁴³ Sartori’ye göre siyasi partiler, belirli bir ad altında toplanan ve temel amacı seçimler sonucunda siyasi makamlara kendi temsilcilerini yerleştirmeyi hedefleyen gruplardır.⁴⁴ Downs, siyasi partileri ortak amaçları olan ve bu amaçlara ulaşmak için iş birliği yapan gruplar olarak tanımlamaktadır.⁴⁵ Son olarak, La Palombara’ya göre siyasi partiler, tek başlarına ya da siyasi bir ittifakla devlet örgütünü ele geçirmeyi amaçlayan ve bunun bir sonucu olarak da kendi sempatisanlarını devlet mekanizmasına yerleştirmeyi amaçlayan resmî örgütlerdir.⁴⁶ Tüm bu tanımların ortak noktası, siyasi partilerin tek başlarına ya da ittifak kurarak devlet örgütünü ele geçirmeyi amaç edinmeleridir. Bazı durumlarda partilerin iktidar hedeflerine ulaşmada tek başlarına başarılı olamadıkları ve başka bir siyasi parti ya da partilerle ittifak kurarak iktidar gücünü paylaştıkları görülür.

Liberal teori siyasi partiler arasında kurulan ittifakları demokrasinin temel bir erdemi olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda Rawls’un⁴⁷ “örtüşen fikir birlikleri”, Bellamy’nin⁴⁸ “müzakere edilmiş uzlaşması” ve Putnam’ın⁴⁹ “güven, normlar ve ağları” liberal teorinin bu öngörüsünü destekler nitelikteki kavramlardır. Dolayısıyla siyasi partiler arasında kurulan ittifaklar sadece partiler arasında yarattığı işbirlikleri yanında mevcut siyasi ve toplumsal yapıda yarattığı uzlaşma kapasitesiyle demokrasinin gelişimi açısından önemli bir etkiye sahiptir.⁵⁰

⁴³ Sabri Sayarı, “The Changing Party System,” içinde *Politics, Parties, and Elections in Turkey*, der. Sabri Sayarı and Yılmaz Esmer (London: Lynne Rienner Publishers, 2002), 124-125.

⁴⁴ Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis* (New York: Cambridge University Press, 1976), 63.

⁴⁵ Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy* (New York: Harper and Row, 1957), 24.

⁴⁶ Joseph La Palombara, *Politics Within Nations* (Yale University: Prentice-Hall, 1974), 509.

⁴⁷ John Rawls, *Political Liberalism* (New York: Columbia University Press, 1993).

⁴⁸ Richard Bellamy, *Liberalism and Pluralism: Towards a Politics of Compromise* (London, Routledge, 1999).

⁴⁹ Robert D. Putnam, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton, Princeton University Press, 1993).

⁵⁰ Till Weber, “Negative voting and party polarization: A classic tragedy,” *Electoral Studies* 71, 102335 (2021): 1.

Partiler arasında kurulan seçim ittifaklarına yönelik ilk kapsamlı çalışma Maurice Duverger tarafından yapılmıştır. Duverger, seçim ittifaklarını farkı şekillerde kurulabilen ve temel mantık olarak bir hükümeti desteklemek ya da düşürmek amacıyla seçimlerde avantaj sağlamayı amaçlayan birliktelikler olarak tanımlar.⁵¹ İttifakları; seçim ittifakları, hükümet ittifakları ve parlamento ittifakları olarak 3'e ayıran Duverger, ilkinin aday, ikincisinin bakan, üçüncüsünün ise milletvekili düzeyinde oluştuğunu ifade eder.⁵² Tanju Tosun da Duverger'e benzer şekilde, ittifakların ya ilke, hedef ve program birlikteliği ile hükümet etmeyi ya da parlamentoda en fazla temsilci kazanmayı amaçlayan bir stratejiye dayandığına vurgu yapar.⁵³ Andrew Wyatt ise seçim ittifaklarını, en az iki siyasi partinin seçimlerden önce oylarını ve elde edecekleri siyasi faydayı maksimize etmeye çalışan birliktelikler olarak ifade ederken,⁵⁴ Sona Golder, ortak bir kampanya yürüten, ortak adaylar ya da listeler çıkaran ve seçimde bağımsız olarak birbirleriyle rekabet etmekten kaçınan partiler topluluğu olarak ifade etmektedir.⁵⁵

Karen E. Ferree'ye göre ittifaklar temelde ya tek bir partiyi ya da tek bir adayı desteklemek üzerine kurulur. Ancak bu desteği tek bir merkezde toplamak her zaman kolay değildir. Tersine, kurulan ittifaklar bazı durumlarda seçmen desteğinin azalmasına ve seçimlerde amaçlanan seçim istikrarının sağlanamamasına neden olur. Farklı partiler arasında kurulan ittifakların istikrarı için öncelikle bu partiler arasında iç tutarlılığın sağlanması gerekmektedir.⁵⁶ Elvin Ong, seçim ittifaklarının kurulmasında pek çok zorlu sürecin olduğunu, ittifak kurulsa bile başarının hemen elde edilemeyebileceğine vurgu yapar. Ong, ilerleyen süreçte partilerin ittifakın kendileri açısından getiri ve maliyetini hesaplayarak, ittifakta kalıp kalmayacaklarına karar vereceklerini belirtir.⁵⁷ Raimondas Ibenskas, ittifakların özellikle seçim barajı ve stratejik olarak seçmenleri çekebilmek

⁵¹ Maurice Duverger, *Siyasal Partiler*, çev. Ergun Özbudun (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970), 341.

⁵² Age. s.347.

⁵³ Tanju Tosun, "Yeni Dönem Siyaseti: İttifaklar," *Perspektif*, 09.06.2021, <https://www.perspektif.online/yeni-donem-siyaseti-ittifaklar>, erişim tarihi: 06.11.2022

⁵⁴ Andrew Wyatt, "The limitations on coalition politics in India: The case of electoral alliances in uttar pradesh," *Commonwealth & Comparative Politics* 37, 2 (1999): 5.

⁵⁵ Sona Nadenichek Golder, "Pre-electoral coalitions in comparative perspective: A test of existing hypotheses," *Electoral Studies* 24 (2005): 651-652.

⁵⁶ Karen E. Ferree, "The social origins of electoral volatility in Africa," *British Journal of Political Science* 46, 4 (2010): 764.

⁵⁷ Elvin Ong, *Opposing Power: Building opposition Alliances in Electoral Autocracies* (United States of America: University of Michigan Press, 2022), 3.

amacıyla bazı partiler için tek başına seçime girmekten daha avantajlı olduğuna dikkat çeker.⁵⁸

Sona Golder, seçim ittifaklarına yönelik olarak yapmış olduğu kapsamlı çalışmada, 1946 ve 2002 yılları arasında 23 ileri sanayileşmiş ülkeyi inceleyerek, bu ülkelerde 240 seçim öncesi ittifakın kurulduğunu ve bu ittifakların 70'inin seçimden sonra hükümet ortağı olarak devam ettiğini vurgulamaktadır. Golder yine aynı çalışmasında, 1946 ve 2002 yılları arasında araştırmaya konu 23 ülkede 364 yasama seçiminin 174'ünün (%47,8) en az bir seçim öncesi ittifaka sahip olduğunu ifade eder.⁵⁹ Görüldüğü üzere seçim öncesinde kurulan ittifaklar, özellikle gelişmiş demokrasilerde sıkça görülen bir olgudur. Oysa Türkiye siyasi tarihinde derin siyasi kutuplaşmalar, seçim yasalarının katılığı, parti liderlerinin uzlaşmadan uzak tutumları, sahip olunan siyasi kültür gibi birçok etken siyasi alanda ittifakların gerçekleşmesini engellemiştir. Bu süreçte ittifaklar yerine daha çok parlamenter sistemin gerektirdiği hükümet kurma şartlarını sağlayabilmek için seçim sonrası koalisyonların oluştuğu görülür.

Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta, seçim ittifakı kavramı ile seçim koalisyonu kavramının çoğu kez eş anlamlı olarak kullanılmasıdır. Oysa temelde iki kavram arasında önemli farklılıklar vardır. Seçim ittifakları, siyasi partiler arasında seçimden önce kurulurken, koalisyonlar seçimden sonra kurulmaktadır.⁶⁰ Diğer bir ayrım ise ittifakların partiler arasındaki uzun süreli birliktelikleri, koalisyonların ise geçici birliktelikleri ifade etmesidir.⁶¹ Wyatt, politikacıların seçim ittifaklarında, ittifakın gücü ve geleceği hakkında daha çok tahminsel ve kesinlikten uzak hareket ettiklerini, oluşturulan koalisyonlarda ise kendi siyasi güçlerinin farkında olan siyasetçilerin daha net kararlarla hareket edebileceklerini vurgulamaktadır.⁶²

Oğuz, ittifakların demokrasiye verdiği katkıya dikkat çekerek, ittifakların bir yandan iktidarın muhalefeti bastırma maliyetini arttırdığını, diğer yandan siyasi rekabetin daha adil geçmesini sağlayarak özgürlüklerin alanını genişlettiğini belirtir.⁶³ Başkan, Gümrükçü ve Canyaş, seçim öncesi ittifakların demokrasinin yerleştiği rejimlerde temsil

⁵⁸ Raimondas Ibenskas, "Understanding pre-electoral coalitions in central and eastern europe," *British Journal of Political Science* 46, 4 (2016): 745.

⁵⁹ Sona Nadenichek Golder, *The Logic of Pre-Electoral Coalition Formation* (Ohio State University Press, 2006), 3.

⁶⁰ Denis Kadima, "An introduction to the politics of party alliances and coalitions in socially-divided africa," *Journal of African Elections* 13, 1 (2014): 2.

⁶¹ Duverger, *Siyasal*, 347.

⁶² Wyatt, *The limitations on coalition*, 6.

⁶³ Mustafa Cem Oğuz, "Seçimlerin, demokratikleşme sürecine etkileri: Seçim ittifakları ve Türkiye üzerine bir tartışma," *Memleket Siyaset Yönetim* 31 (2019): 121.

engelinin aşılmasında önemli bir etken olduğunu, yeni demokratik rejimlerle rekabetçi otoriter rejimlerde ise hükümet ve yasamanın oluşumu ile kamunun temsilinde oynadıkları kilit role dikkat çekmişlerdir. Başkan vd., bu nedenle seçim öncesi ittifakların, yerleşik demokrasilere nazaran yeni demokratik ve rekabetçi otoriter rejimlerde, rejimin demokratikleşmesinde daha fazla önem kazandığına vurgu yapmışlardır.⁶⁴ Ong, özellikle farklı ideolojilere sahip partileri bir araya getiren ittifakların, seçim sürecinde oluşturacakları ortak program, slogan dil gibi etkilerle birlikte aynı adaya oy verebilecek olmalarının demokrasi kültürünün gelişimi açısından önemli bir kazanım olduğuna vurgu yapmıştır.⁶⁵

2.2. Seçim Sistemleri, Parti Sistemleri ve İttifaklar

Seçim sistemleri en genel tanımıyla seçmenlerin seçimlerde kullanmış oldukları oyların seçim sonucunda oylara ve kazanılan sandalye sayılarına nasıl dönüşeceğini gösteren sistemler olarak ifade edilebilir.⁶⁶ Seçim sistemleri ülkelerin yönetim yapılarına, seçim kanunlarına, nüfus ya da yüzölçümü büyüklüklerine, etnik yapılarına, demokratik seviyelerine vb. birçok etkene bağlı olarak ülkeler arasında farklılaşabilir. Bu etkenlerle şekillenen seçim sistemleri bir ülkede seçime girecek parti sayısının, parti ve seçmen arasında gerçekleşecek uyumun, hükümetlerin istikrar derecelerinin, siyasi partiler arası koalisyon ve ittifak yapılarının belirlenmesinde temel rol oynar.⁶⁷ Dolayısıyla bu araştırmanın temel inceleme konularından birini oluşturan seçim ittifakları, seçim kanunları ile düzenlenmiş ve uygulanmakta olan seçim sistemi ile şekillenen kurallar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadima, seçim ittifaklarının ülkelerin seçim sistemleri, parti sistemleri, yasal düzenlemeleri, ideolojik düzeyleri, parti liderlerinin kişilikleri gibi etkenlere bağlı olarak

⁶⁴ Filiz Başkan, Selin Bengi Gümrükçü ve Orkunt Canyaş, “Forming pre-electoral coalitions in competitive authoritarian contexts: The case of the 2018 parliamentary elections in Turkey,” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 24, 2 (2022): 325.

⁶⁵ Ong, *Opposing power*, 8-9.

⁶⁶ Gianfranco Baldini ve Adriano Pappalardo, *Elections, Electoral Systems and Volatile Voters* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 17.

⁶⁷ Murat İnan, *Seçmenler, Adaylar, Partiler: Nasıl Düşünür? Nasıl Davranır?* (Ankara: Nobel Yayınları, 2023), 1.

farklı etkenlerle kurulduğuna vurgu yaparken,⁶⁸ Taşkın, ittifak oluşumunda seçim ve parti sisteminin önemine dikkat çeker.⁶⁹

Özbudun'a göre seçim sistemleri ve parti sistemleri arasında yakın bir ilişki vardır. Duverger de bu yakın ilişkiye dikkat çekerek, parti sistemleri ile seçim sistemlerinin birbirlerinin ayrılmaz birer parçası olduğunu ve çoğu zaman bu iki kavramın analiz sonucunda bile ayırt edilemeyeceğine dikkat çeker.⁷⁰ Duverger, "Duverger Kanunu" olarak simgeleşen kavramsallaştırmasında belirli seçim sistemi uygulamalarının belirli parti sistemlerinin oluşmasındaki etkisine vurgu yapar. Bu açıklamasından yola çıkarak nispi temsil sisteminin çok parti sistemini, tek turlu çoğunluk sisteminin iki parti sistemini ve iki turlu çoğunluk sisteminin ise çok parti sistemini teşvik ettiğine vurgu yapar.⁷¹

Sartori, seçim sistemini, seçmenlerin kullandıkları oylar sonucunda meclisteki sandalyelerin partiler ya da bağımsız adaylar arasında nasıl dağıtılacağını belirleyen sistem olarak tanımlar.⁷² Ahmet Demirel ve Sezgi Durgun ise daha genel bir ifadeyle seçim sistemini, seçmen oylarının, seçim yapılan kurum içinde temsile dönüşmesini sağlayan aritmetik bir formül olarak tanımlarlar. Demirel ve Durgun, dünyada birçok farklı seçim sisteminin uygulanmasıyla birlikte seçim sistemlerinin; çoğunluğa dayalı sistem, nispi temsile dayalı sistem ve karma sistem olmak üzere üç başlık altında toplandığını ifade ederler.⁷³

Çoğunluk sistemi en genel tanımıyla, seçimlerde geçerli oyların yarısından fazlasını (salt çoğunluğu) alan aday ya da partinin seçimi kazanmasıdır. Bu sistemin temeli Jean Jacques Rousseau'nun ortaya koyduğu "mutlak çoğunluk" esasına dayalı sisteme dayanmaktadır.⁷⁴ Çoğunluk seçim sistemi hem devlet başkanı seçimlerinde hem de parlamento seçimlerinde kullanılabilir. Yönetimde istikrarı hedefleyen bu sisteme literatürde yaygın olarak "en çok oyu alan seçimi kazanır" (*First-Past-the-Post*) veya

⁶⁸ Kadima, "An Introduction to the politics...", 8.

⁶⁹ Burcu Taşkın, "New Electoral Alliances in Turkey after the Regime Change to Presidentialism: A Path to Deepen Political Polarization or Cooperation?," *Elections in Southern Europe – Still Democratic? Turkey in Comparative Perspective*, ECPR General Conference, Wroclaw, 4-7 September, 2019.

⁷⁰ Ergun Özbudun, "Partiler ve Parti Sistemleri," içinde *Türk Siyasal Hayatı*, der. Levend Kılıç (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010), 86.

⁷¹ Ali Yaşar Sarıbay, "Seçim sistemleri ve parti sistemleri," *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6, 2 (1985): 170.

⁷² Giovanni Sartori, *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes* (New York: Palgrave, 1997): 3.

⁷³ Ahmet Demirel ve Sezgi Durgun, "Temsiliyet ve Seçimler," içinde *Siyaset; Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, der. Yüksel Taşkın (İstanbul: İletişim, 2017): 367.

⁷⁴ Murat Güvenir, "Seçim sistemleri ve ülkemizdeki uygulama," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 37, 1 (2015): 221.

“kazanan her şeyi alır” (*Winner-Takes-All*) denir.⁷⁵ Temelde hükümet istikrarını hedefleyen bu sistemde, istikrar adına toplumsal yapıyı oluşturan birçok kesimin siyasi alanda temsil edilememesi söz konusudur. Siyasal çoğulculuğun sağlanamamasına neden olan bu durum, hiç şüphesiz temsilde adalet ilkesinin zedelenmesine neden olmaktadır.⁷⁶

Çoğunluk sisteminde uygulanan üç tip yöntem vardır; Bunlardan ilki mutlak çoğunluğa dayalı sistemdir. Bu sistemde geçerli oyların yarısından bir fazlasını almak seçilebilmek için aranan şarttır. İkincisi basit çoğunluk (tek dereceli ya da tek turlu çoğunluk) dur. Burada bir seçimin kazanılmasında kullanılan geçerli oyların en fazlasını almak yeterlidir. Son olarak mevsuf çoğunluk (vasıflı çoğunluk) sisteminde ise seçimden önce belirlenmiş bir oy oranını (3/4, 7/10 vb.) elde eden aday ya da partinin seçimi kazanması söz konusudur.⁷⁷

Çoğunluk sistemi ayrıca seçim çevresinin büyüklüğü ve buna bağlı olarak çıkarılacak milletvekili sayısı ve yöntemine göre de ikiye ayrılır.

İlki dar bölgeli çoğunluk sistemidir. Bu sistemde ülkenin seçim çevreleri her birinden tek milletvekili seçilecek şekilde düzenlenir. Bu seçim çevrelerinden seçilecek milletvekilleri mutlak ve basit çoğunluk yöntemlerinden biri uygulanarak seçilir. Mutlak çoğunluk yönteminde adayın seçilebilmesi için geçerli oyların yarısından fazlasını alması gerekir. Bu olmaz ise en çok oyu alan iki aday ikinci tura kalır ve ikinci turda en fazla oyu alan seçilir. Bu nedenle bu sisteme iki turlu çoğunluk sistemi de denilmektedir. Fransa da uygulanan sistem mutlak çoğunluğa bir örnektir. Basit çoğunlukta ise seçim sonuçları tek turda belli olur. Bu nedenle en basit seçim sistemidir. Seçimde adaylar arasında en fazla oyu alan aday seçimi kazanır, bu yüzden sisteme dar bölgeli tek turlu seçim sistemi de denir. Uzun yıllardan beri İngiltere,⁷⁸ Kanada ve Hindistan’da bu seçim sistemi uygulanmaktadır. Bu seçim sistemi genel olarak büyük partiler lehine ve küçük partiler aleyhine işlediğinden parlamento iki partili bir sisteme doğru evrilmektedir.⁷⁹

İkincisi liste usulü çoğunluk sistemidir. Bu sistemde her seçim çevresinden birden fazla milletvekili çıkar. Seçmenler sandığa gittiklerinde seçim çevrelerinin çıkaracağı aday

⁷⁵ Hasret Dikici Bilgin, “ Seçimler ve Seçim Sistemleri,” içinde *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar* der. Sabri Sayarı, Hasret Dikici Bilgin (İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016): 151-157.

⁷⁶ Sevtap Yokuş, *Elections and the Presidential System in Turkey: Is a Return to Democratisation Possible in this New Period?* (London: DPI, 2018), 66, <https://www.democraticprogress.org>.

⁷⁷ Güvenir, “Seçim Sistemleri...,” 221.

⁷⁸ Age. s.222.

⁷⁹ Bilgin, “ Seçimler ve Seçim,” 152.

sayısı kadar ismi listeye yazabilirler. Bu yöntemde mutlak ve basit çoğunluk olarak iki şekilde uygulanabilir.⁸⁰

Nispi temsil sisteminde ise temsilde adalet ilkesi ön plandadır. Bu nedenle sistemin temeli her partinin aldığı oy oranında temsiline dayanmaktadır.⁸¹ Nispi temsil sisteminin ilk örneği 18. yüzyıl sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde eyaletler arasında temsil eşitliğini sağlamak amacıyla geliştirilen seçim sistemidir.⁸² Nispi Temsil Sistemini siyasi açıdan ilk ifade eden kişi 1846 yılında Cenevre Konseyine sunduğu “Temsili Hükümetin Samimiyeti Hakkında veya Gerçek Seçimin Açıklaması” adlı belgeyle Victor Considerant’dır. Sistem daha sonra diğer ülkelerde de uygulanmaya başlanmış ve kıta Avrupa’sında ilk kez 1855’te Danimarka Anayasası’nda kabul edilerek Yüksek Meclis seçimlerinde uygulanmıştır.⁸³

Nispi temsil sistemi toplumdaki çok farklı görüşlerin partiler vasıtasıyla mecliste temsiline sağlanması açısından olumludur. Ancak bu farklı görüşleri yansıtan çok sayıda partinin varlığı mecliste istikrarın sağlanması açısından olumsuzluklar yaşanmasına neden olabilmektedir.⁸⁴ Bu sistemde mecliste daha fazla parti temsil edilebilme imkânı bulunduğundan, meclis daha heterojen bir yapıya sahiptir. Bu durum daha bölünmüş bir parti sisteminin oluşmasına neden olarak, yönetilebilirlik sorununun yaşanmasına ve siyasi istikrarsızlıklara neden olabilmektedir.⁸⁵ Nispi temsil sistemi temel olarak şu şekillerde uygulanmaktadır:

Milli Bakiye usulünde, her partinin ülkede seçime katıldığı seçim çevrelerinden kalan (bakiye) oylar toplanır. Toplanan bakiye oylar partilere dağıtılmamış olan milletvekili sayısına bölünerek partiler arasında milletvekilliği dağılımı yapılır.⁸⁶ Bu yöntem özellikle temsilde adalet ilkesini ön plana çıkararak, ülke genelinde milletvekili elde edemeyen küçük partilere sandalye elde etme imkânı tanınması açısından önemlidir. Türkiye’de 1965 yılında uygulanan milli bakiye sistemiyle TİP kazanmış olduğu 15

⁸⁰ Güvenir, “Seçim Sistemleri...,” 221-222.

⁸¹ Bilgin, “Seçimler ve Seçim,” 151-157.

⁸² Josep M. Colomer, “The Strategy and History of Electoral System Choice,” içinde *The Handbook of Electoral System Choice*, der. Josep M. Colomer (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004), 4.

⁸³ Güvenir, “Seçim Sistemleri...,” 225.

⁸⁴ Erol Tuncer, “Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri,” *TESAV*. (www.tesav.org.tr).

⁸⁵ Çağrı Çolak, “Seçim ittifakı sisteminin 2018 milletvekili genel seçimine etkileri,” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 15, 2 (2020): 720.

⁸⁶ Güvenir, “Seçim Sistemleri...,” 226.

milletvekilinin 13'ünü, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ise kazanmış olduğu 11 milletvekilinin tamamını bu sisteminin getirdiği artık oylar sayesinde kazanmıştır.⁸⁷

Nispi temsil sisteminin bir diğer uygulama biçimi d'Hondt sistemidir. Bu sistemde seçim çevresinde bir partinin almış olduğu oy, önce 1'e, sonra 2'ye, 3'e, 4'e v.b. o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen sayılar küçükten büyüğe doğru sıralanır. Bu sıralama sonucunda partilerin ya da bağımsız adayların o seçim çevresinden elde edecekleri milletvekili sayısı saptanır.⁸⁸ D'Hondt sistemi kendi içerisinde farklı şekillerde uygulanabilir. Barajsız d'Hont sisteminde siyasi partiler herhangi bir baraj sınırına takılmadan milletvekili çıkarma şansına sahiptir. Çevre barajlı⁸⁹ d'Hondt sisteminde ise ancak o seçim çevresinde geçerli çevre barajını geçen partiler milletvekili bölüşümüne katılabilirken, çift barajlı d'Hont sisteminde ise partilerin hem seçim çevresinde hem de ülke genelinde uygulanan seçim barajını geçmeleri, bu barajları geçtikleri takdirde milletvekili bölüşümüne katılmaları söz konusudur.⁹⁰

Karma seçim sistem ise yasama organının bir bölümünün çoğunluk sistemi, diğer bölümünün ise nispi temsil sistemine göre belirlendiği sistemdir.⁹¹ Yönetimde istikrarı öne çıkaran çoğunluk sistemiyle, temsilde adaleti amaçlayan nispi temsil sisteminin bazı özelliklerinin bir araya getirilmesiyle farklı iki sistemin avantaj ve dezavantajlarının dengelenmesi amaçlanmaktadır.⁹² Karma sistemin bu özelliği seçmenlere, farklı düşüncelerle oy verme imkânı tanınması açısından önemlidir. Özellikle çoğunluk sisteminin uygulandığı durumlarda seçmenlerin bir kısmı destekledikleri parti ya da adayın düşük oy alacağını düşündüklerinde, oylarının boşa gitmemesi için stratejik davranarak başka bir parti ya da adaya oylarını yönlendirebilmektedir. Diğer yandan nispi temsil sisteminin uygulandığı durumlarda ise seçmenlerin oylarını daha çok kendi partileri lehine kullandıkları, stratejik tercihlerden çok samimi tercihlerle adaylara ve partilere yöneldikleri görülmektedir.⁹³

⁸⁷ Özbudun, "Partiler ve," 94.

⁸⁸ Tuncer, "Çok Partili Dönemde Seçimler," 5-6.

⁸⁹ Çevre barajı, bir seçim çevresinde çıkarılan toplam milletvekili sayısının, o seçim çevresinde kullanılan geçerli oylara bölünmesi ise bulunur. Bir partinin o seçim çevresinde milletvekili çıkarabilmesi için en az çıkan sayı kadar oy alması gerekir. 1995 yılında Anayasa Mahkemesinin iptal kararı sonucunda çevre barajı uygulaması kaldırılmıştır. (M. Yavuz Sabuncu, "Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları," *Anayasa Yargısı* 22, 1 (2006): 192.

⁹⁰ Tuncer, "Çok Partili Dönemde Seçimler," 9.

⁹¹ Bilgin, "Seçimler ve Seçim," 151-157.

⁹² Çolak, "Seçim İttifakı Sisteminin..., " 720.

⁹³ Carolina Plescia, "On the mismeasurement of sincere and strategic voting in mixed-member electoral systems," *Electoral Studies* 48 (2017): 19-20.

Seçim sistemlerinin seçmenler ve siyasi partiler üzerinde yarattığı 3 temel etki vardır. Bunlar mekanik, sistemik ve psikolojik etkilerdir. Mekanik etkiler seçimlerde uygulanan kuralların yaratmış olduğu doğrudan etkilerdir. Bu etkiler özellikle siyasi partilerin seçimlerde almış oldukları oy oranları ile mecliste kazanmış oldukları sandalye sayıları arasındaki orantısızlıktan kaynaklanmaktadır.⁹⁴ Sistemik etkiler ise mekanik etki sonucunda ortaya çıkan orantısızlığın meclisteki etkin parti sayısı üzerindeki etkisidir.⁹⁵ Uygulamada çoğunlukçu seçim sistemlerinin tek parti hkmetlerine, nispi seçim sistemlerinin ise daha çok koalisyon hkmetlerine neden olması sistemik etkiye örnek olarak gösterilebilir.⁹⁶ Psikolojik etkiler ise daha çok seçim sistemlerinin seçmen davranışları üzerinde yaratmış olduğu etkilerdir. Psikolojik etkilerden ilki seçmenlerin seçime katılma oranlarında görülmektedir. Çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı seçimlerde seçmenler çoğu zaman kendi partilerine şans tanımadıklarında seçime katılmakta gönülsüz davranabilmektedir. Oysa nispi seçim sisteminde her parti aldığı oy oranında temsil imkânı bulabildiğinden seçmenler oylarının değerinin farkında olarak sandığa gitmeye daha istekli olmaktadırlar. Seçmenler üzerinde yaratılan bir diğer psikolojik etki seçmenlerin seçim motivâsyonu ile ilgilidir. Özellikle dar bölgele tek turlu çoğunluk sisteminde küçük parti seçmenlerinin önemli bir bölümü partilerinin seçimlerde başarılı olamayacağını düşündüklerinden kendilerine en yakın ikinci bir parti ya da adaya oy verebilmektedirler. Stratejik oy verme davranışı adı verilen bu durum partiler ve adaylar arasında önemli miktarda oy geişgenliğine neden olarak seçim sonuçları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Nispi seçim sisteminde ise küçük partilerin seçmenleri seçim barajlarının olmadığı durumlarda kendi partilerinin seçim şansını arttırmak amacıyla stratejik davranmak yerine oylarını kendi partileri lehine kullanırlar. Türkiye’de özellikle cumhurbaşkanı seçiminde uygulanan iki turlu çoğunluk seçim sistemi ve beraberinde partiler arasında ittifak kurulmasına imkân veren kanunun yasalaşmasıyla birlikte seçmenlerin daha fazla psikolojik etki altında kaldıkları görülmektedir.⁹⁷

Seçim sistemleri ile ittifaklar arasındaki ilişki konusunda ilk akla gelen isim Duverger’dir. Duverger, *Siyasi Partiler* adlı eserinde, seçim sistemlerinin ittifakların oluşmasında kilit rol oynadığına vurgu yapar. Duverger’e göre, seçim sistemlerinden iki turlu çoğunluk sistemi, nispi (orantılı) temsil sistemine göre ittifakları teşvik edici bir

⁹⁴ Demirkol, “Seçim,” 283-284.

⁹⁵ *Age.* s. 287.

⁹⁶ Pippa Norris, “Choosing electoral systems: Proportional, majoritarian and mixed systems,” *International Political Science Review* 18, 3 (1997): 308.

⁹⁷ Demirkol, “Seçim,” 286.

yapıdadır. İki turlu çoğunluk sisteminde, ilk turda düşük oy alan adayların, ikinci turda başka aday ya da partileri destekledikleri görülür. Bu destek iki turlu çoğunluk sisteminin uygulandığı pek çok ülkede partiler arası ittifakların oluşmasına zemin hazırlar.⁹⁸ Golder, nispi seçim sisteminin uygulandığı ülkelerde seçim sonrası koalisyonların, çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı ülkelerde ise seçim öncesi ittifakların yaygın olduğunu vurgular.⁹⁹ Taşkın'da seçim ittifaklarının oluşumunda seçim sisteminin ve hükümet sisteminin etkisine vurgu yapar. Taşkın'a göre çoğunlukçu seçim sistemi ile başkanlık hükümet sistemi nispi seçim sistemi ile parlamenter hükümet sistemine kıyasla seçimlerin daha rekabetçi geçmesini sağladığından partiler arasında seçim ittifaklarının kurulmasını teşvik eder.¹⁰⁰ Ünal, nispi temsil sisteminin uygulandığı parlamenter sistemlerde, seçim bölgelerinden birden çok adayın seçilebilme imkânının olmasının, başkanlık sistemine nazaran parlamenter sistemlerde ittifak oluşumunu azaltan bir etki yarattığını ifade eder.¹⁰¹

Laver, Strom ve Budge orantılı seçim sisteminin (nispi temsil sisteminin) uygulanmadığı seçimlerde, siyasi partilerin faydalarını maksimize etmek ve seçimlerin ölçek ekonomisinden faydalanmak için ittifaka yöneldiklerini vurgulamaktadırlar. Özellikle çoğunlukçu seçim sistemlerinin uygulandığı seçimlerde, küçük partilerin, büyük partilerle ittifak kurarak sahip oldukları oy potansiyelinin getirisinden çok daha büyük ölçekte kazanç sağladıklarını ifade eden Laver vd., seçim sisteminin orantısızlığı arttıkça, partilerin ittifak kurma eğilimlerinin arttığına vurgu yaparken,¹⁰² Nikolenyi, bu gibi durumlarda partilerin karşılarına çıkan kurumsal engelleri aşmak için daha fazla ittifaklara yöneldikleri vurgular.¹⁰³ Golder, çoğunlukçu seçim sisteminin büyük partiler lehine mekanik bir etki yarattığını¹⁰⁴ ve bu etkinin küçük parti seçmenlerinin oylarının boşa gideceğini düşünerek, stratejik davranarak ittifaklara yöneldiklerini ifade eder.¹⁰⁵

Seçim sistemleri ile bir bütünlük oluşturan parti sistemleri ise, siyasi partilerin kendi aralarındaki ilişkiler ve toplumla kurdukları etkileşim sonucunda ortaya çıkan bir

⁹⁸ Duverger, *Siyasal*, 341-343.

⁹⁹ Golder, "Pre-Electoral...", 210.

¹⁰⁰ Taşkın, "New electoral alliances," ECPR

¹⁰¹ Betül Aydoğan Ünal, "Türkiye'nin yeni sisteminde seçim öncesi ittifaklar," *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 10, 2 (2019): 323.

¹⁰² Michael Laver, Kaare Strom ve Ian Budge, "Constraints on cabinet formation in parliamentary democracies," *American Journal of Political Science* 38 (1994): 316.

¹⁰³ Csaba Nikolenyi, "The Institutional Regulations of Electoral Coalitions in Post-Communist Democracies," *ECPR*, Reykjavik, 25-27 August 2011.

¹⁰⁴ Golder, "Pre-electoral...", 648.

¹⁰⁵ Carolina Plescia, "The effect of pre-electoral party coordination on vote choice: Evidence from the Italian regional elections," *Political Studies* 65,1 (2016): 144.

yapı olarak tanımlanır.¹⁰⁶ Heywood parti sistemlerinin oluşmasında ve sınıflandırılmasında, partilerin sayısına, boyutuna ve ideolojik yönelimlerine dikkat çeker.¹⁰⁷ Duverger, parti sistemlerini sınıflandırmada, mevcut parti sayılarından yararlanarak, parti sistemlerini iki partili sistemler ve çok partili sistemler olarak sınıflandırır.¹⁰⁸ İki partili sistemler genel olarak siyasi çekişmenin iki parti arasında geçtiği ve iktidarın bu iki parti arasında el değiştirdiği bir sistemdir. Bu sistemde ikiden fazla parti olmakla beraber siyasi alanda sadece iki partinin siyaseti yönlendirmesi söz konusudur. Çok partili sistemlerde ise birden fazla partinin sistemde etkin olduğu ve iktidarın farklı partiler arasında bölüşülebildiği bir durum söz konusudur. Bu sistemde tek başına bir partinin iktidarı elde etmesi zor olacağından kurulan hükümetler genellikle koalisyon hükümetleri şeklinde oluşmaktadır.¹⁰⁹ Duverger, ayrıca nispi seçim sisteminin çok partili sistemlere, çoğunluk esasına dayalı seçim sisteminin ise iki partili sistemlerin oluşmasına neden olduğunu,¹¹⁰ iki partili sistemlerde ittifaklara duyulan ihtiyacın çok partili sistemlere göre daha az olduğunu ifade eder.¹¹¹

2.3. Seçmenler ve Seçim İttifakları

Yapılan birçok çalışma seçmenlerin ittifak algılarında ideolojik mesafenin temel belirleyici etken olduğunu ortaya koymuştur. Plescia ve Aichholzer, tek belirleyen olmamakla birlikte ideolojik yakınlığın seçmenlerin ittifaklara karşı tutumlarının oluşmasında en temel etken olduğunu vurgulamaktadırlar.¹¹² Plescia, başka bir çalışmada, partiler arasındaki ideolojik yakınlığın yüksek olduğu durumlarda oluşturulan ittifakın seçimlerde desteklenme oranının artacağına dikkat çekmiştir.¹¹³ Yine Griebeler ve Resende'ye göre partiler arasında kurulan seçim ittifaklarının temel belirleyicisi partiler arasındaki mevcut ideolojik yakınlıktır.¹¹⁴

¹⁰⁶ Sezgi Durgun, “Siyasal Partiler ve Siyasal Süreçler,” içinde *Siyaset; Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, der. Yüksel Taşkın (İstanbul: İletişim, 2017): 346.

¹⁰⁷ Andrew Heywood, *Siyaset* (Ankara, Liberte, 2017): 293.

¹⁰⁸ Sabri Sayarı, “Siyasi Partiler ve Parti Sistemleri,” içinde *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar* der. Sabri Sayarı, Hasret Dikici Bilgin (İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016): 135.

¹⁰⁹ Özbudun, “Partiler ve Parti,” 83-84.

¹¹⁰ Sayarı, “Siyasi Partiler,” 135.

¹¹¹ Duverger, *Siyasal*, 341.

¹¹² Carolina Plescia ve Julian Aichholzer, “On the nature of voters’ coalition preferences,” *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 27, 3 (2017): 255.

¹¹³ Plescia, “The effect of pre-electoral...,” 146-147.

¹¹⁴ Marcelo de Griebeler ve Roberta Carnelos Resende, “A model of electoral alliances in highly fragmented party systems,” *Journal of Theoretical Politics* 33, 1 (2021): 18.

Ancak seçmenlerin temel güdüsü sempatzanı oldukları partiyi iktidar olarak görmek olduğundan, bazen seçmenler ideolojik anlamda kendilerine uzak başka partilerle kurulan ittifaklara oy vermek zorunda kalırlar. Banerjee ve Mukherjee, seçmenlerin yaşadığı bu durumu, kaotik bir süreç olarak adlandırırken, bu kaotik sürecin aşılması için ittifakı oluşturan farklı parti seçmenlerinin aralarındaki beklenti, uyum, güven ve etkinin pozitif olması gerekliliğine vurgu yaparlar.¹¹⁵ Plescia, Ecker ve Meyer, böyle bir durumda seçmenlerin iki kritere göre başka partilerle yapılan ittifaklara oy verebileceklerini ifade ederler. Bunlardan ilki, seçmenlerin bir partiye olan bağılılıklarının derecesi, diğeri ise ittifak görüşmelerinde ele alınan konulara seçmenin verdiği önemdir. Plescia vd., ittifak sürecinde parti bağılılığı yüksek olan seçmenlerin partizanca hareket ederek, uzlaşmayı bir kayıp olarak görebildiklerini, bu yüzden ittifaklara çok sıcak bakmadıklarını vurgularlar. Seçmenlerin ittifak sürecinde dikkat ettikleri bir diğerk nokta kendileri için önemli gördükleri konularda yapılan müzakerelerdir. Seçmenler önem verdikleri konularda diğerk partilere taviz verildiğini düşünürlerse bu durum seçmenlerin ittifaka uzak durmalarına neden olmaktadır.¹¹⁶ Gschwend ve Hooghe, özellikle partilerin temel ideolojilerini yansıtan konularda verilen tavizlerin, seçmenleri ittifaktan uzaklaştırıp başka ittifak ya da partilere yönlendirebileceğini vurgularlar.¹¹⁷

Miller ve Niemi, ittifakların seçmen üzerinde yaratacağı kafa karışıklılığını “kısıtlı ve koşullu seçmenler modeli” ile açıklarlar. Bu modele göre seçmenlerin seçim özgürlükleri ortadan kalkmamakla birlikte seçim tercihlerinde bir sınırlılık ve koşulluluk durumu ortaya çıkarak seçim özgürlükleri sınırlanır.¹¹⁸ Bu sınırlama ile seçmenler kendi parti amblemleri veya adayları dışında koalisyon yaptıkları diğerk partiye veya onun adayına oy vermek zorunda kalırlar. Bu durum çoğu kez seçmenlerin kendi bilinçlerinde yaratmış oldukları parti kimliğı algısında bir kırılmaya neden olur. Miller ve Niemi, seçmenlerin yaşadıkları bu kırılmayı “ikili parti kimliğı” kavramıyla açıklarlarken, Plescia bu durumu çapraz baskı (*cross-pressures*) olarak adlandırmaktadır. Çapraz baskıda seçmenler oy verdikleri siyasi partinin içinde bulunduğu ittifak dışında başka bir parti ya

¹¹⁵ Saikat Banerjee ve Paroma Mitra Mukherjee, “Electoral alliance with sworn opponent political party: Factors impacting voting intention,” *Asian Journal of Political Science* 27, 1 (2019): 18.

¹¹⁶ Carolina Plescia, Alejandro Ecker ve Thomas M. Meyer, “Do party supporters accept policy compromises in coalition governments?” *European Journal of Political Research* 61 (2022): 217.

¹¹⁷ Thomas Gschwend ve Marc Hooghe, “Should I stay or should I go? An experimental study on voter responses to pre-electoral coalitions,” *European Journal of Political Research* 47 (2008): 560.

¹¹⁸ William L. Miller ve Richard G. Niemi, “Voting: Choice, Conditioning, and Constraint” içinde *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting*, der. Lawrence Le Duc, Richard G. Niemi, Pippa Norris (London: Sage Publications, 2002), 169.

da adayı destekleme eğilimindedirler.¹¹⁹ İkili parti kimliğinde ise seçmenlerin oy tercihlerinin birden fazla olma durumu söz konusudur. Örneğin, bir seçmenin yerel ve genel seçimlerde farklı partilere oy vermesi veya başkanlık seçimi ile parlamento seçiminde farklı oylar kullanması gibi. Sonuçta seçmenler birden fazla partiye oy verme imkânına sahip olacaklarından, en azından bir seçimde kendi partilerine oy vererek, özellikle ittifak gibi durumlarda önlerine çıkan kısıtlayıcı koşulları bir ölçüde azaltmış olurlar.¹²⁰ Plescia ve Aichholzer, kendi partileri dışında başka bir partiye oy vermek zorunda kalan seçmenlerin bunu aşmak için parti oylamasının ötesinde bir düşünce sistemi geliştirerek seçim sonrası pazarlık süreçlerini dikkate aldıklarını ve böylece stratejik davranarak başka bir partiye oy verebildiklerini söylemektedirler. Burada seçmen tarafından kullanılan stratejik oy, partilerden ziyade koalisyonlara yönelik olarak kullanılmaktadır.¹²¹

Guntermann ve Blais ise genel olarak seçmenlerin istemedikleri bir ittifak içerisinde yer almaları durumunda partilerini cezalandırmaktan çok desteklediklerini, bu durumun parti seçkinlerinin koalisyon kurma aşamasında elini güçlendirdiğini belirtmektedirler.¹²² Plescia, seçmenlerin ittifak dışında verdikleri desteğin, ittifak kurulduktan sonra da partileri ya da ittifak lehine devam etmesini “düz bile” (*straight ticket*) kavramıyla açıklamaktadır. Burada seçmen her ne şartta olursa olsun partisine bağlılığını devam ettirmekte ve gerektiğinde stratejik davranarak kendi partisinin çıkarları doğrultusunda ittifaka mensup başka bir parti ya da adaya oy verebilmektedir.¹²³

Gschwend ve Hooghe, ittifakların seçmen tercihleri üzerindeki etkisini beş hipotezden yararlanarak açıklamaya çalışmaktadırlar. Bunlar; ideolojik yakınlık, parti büyüklükleri, ittifak ortağı ya da ortakları hakkında yapılan değerlendirme, adayların rolü ve ittifakın kurulmasından itibaren geçen süredir. Gschwend ve Hooghe, bu hipotezler üzerinden Belçika’da yapmış oldukları deneysel anket çalışmasında özellikle partiler arasındaki ideolojik yakınlığın seçmenlerin oy tercihleri üzerinde belirleyici olduğunu, ideolojik yakınlık azaldıkça ittifak dışına oy kaçmalarının arttığı sonucuna varmışlardır (ideoloji hipotezi). İkinci olarak ittifakta yer alan küçük parti seçmenlerinin, kendi görüşlerinin daha az yansıtılacağını düşündüklerinde partilerinin stratejisinden koparak

¹¹⁹ Plescia, “The effect of...,” 146.

¹²⁰ Miller ve Niemi, “Voting: choice...,” 185.

¹²¹ Plescia ve Aichholzer, “On the nature...,” 254-255.

¹²² Eric Guntermann ve André Blais, “How do voters react when their party forms a coalition they dislike?” *West European Politics* 43, 7 (2020): 1481.

¹²³ Plescia, “The effect of...,” 149-150.

ittifaktan ayrılma ihtimallerinin yüksek olduğunu vurgularlar (asimetri hipotezi). Üçüncü bir değerlendirme koalisyon ortağı hakkında rakip parti seçmeninin düşüncesidir. Bu düşünce her zaman ideoloji temelinde oluşmamaktadır. Bazı durumlarda ideolojik anlamda yakın parti seçmenleri arasında bile derin uyuşmazlıklar vardır. Sonuç olarak ittifak içerisindeki seçmenlerin birbirlerine karşı olan hoşnutsuzluğu arttığı ölçüde ittifaktan kopmalar yaşanır (koalisyonun sevillebilirliği hipotezi). Adayın öneminin vurgulandığı dördüncü kriter, ittifak adayının genel kabul görmesiyle ilgilidir. Eğer aday ittifakın tamamına yakını tarafından istenilen biri değilse bazı seçmenlerin ittifaktan kopmaları olağandır (aday beğenilirlik hipotezi). Beşinci ve son değerlendirme aşaması ise ittifakın kuruluşundan itibaren geçen süredir. Buna göre ittifakın oluşumu ile seçimler arasındaki sürenin uzun olması seçmenlerin ittifakı benimsemeleri açısından olumlu bir etken iken, sürenin kısalığı ittifakın seçmen üzerindeki kabulünde bazı zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır (uyum hipotezi).¹²⁴

Plescia,¹²⁵ İtalyan seçmenleri üzerine yaptığı çalışmada, Gschwend ve Hooghe ile yakın sonuçlara ulaşmış, sadece onlardan farklı olarak ittifakların kuruluşu ile seçim tarihi arasındaki süre farklılığının, seçmen tercihleri üzerinde bir etkisinin olmadığını vurgulamıştır. Yapılan her iki çalışma göstermiştir ki, seçmenlerin çoğunluğu partilerinin içinde yer aldığı ittifaka oy vermektedir. Bu durum seçmenlerin parti merkezli ve stratejik davrandıklarının bir göstergesidir.¹²⁶

Son olarak Miş ve Duran, seçim ittifaklarının seçmen üzerinde yarattığı olumlu etkiye dikkat çekerler. Miş ve Duran, ittifakların seçim sonrasında oluşabilecek hükümet şekilleri hakkında seçmenlere fikir vererek belirsizlikleri azalttığını, bu durumun seçmenlerin sandığa gitmesini teşvik ederek seçime katılımı arttırdığına vurgu yaparlar.¹²⁷ Tillman'ın, 1970-2002 yıllarını arasında 19 parlamenter demokrasiye yönelik yapmış olduğu çalışma Miş ve Duran'ı doğrular niteliktedir. Tillman, 223 parlamento seçimini incelediği çalışmasında, seçim öncesi kurulan ittifakların seçime katılım oranını ortalama 1,5 puandan fazla arttırdığına vurgu yapmaktadır.¹²⁸

¹²⁴ Gschwend ve Hooghe, "Should I stay...", 560-562.

¹²⁵ Plescia, "The effect of...", 144-152.

¹²⁶ Age. s.157.

¹²⁷ Nebi Miş ve Hazal Duran, *Seçim İttifakları* (Ankara: SETA, 2018), 12.

¹²⁸ Erik R. Tillman, "Pre-electoral coalitions and voter turnout," *Party Politics* 21, 5 (2015): 726.

2.4. Seçim İttifaklarının Avantajları ve Dezavantajları

Seçim öncesinde kurulan ittifakların gerek seçmenler gerekse partiler üzerinde yarattığı olumlu ya da olumsuz bazı etkiler bulunmaktadır. Bu etkiler şüphesiz her ülkede aynı düzeyde yaşanmamaktadır. Ülke demokrasisinin gücü, parti ve seçim sisteminin özellikleri, seçmenler arası kutuplaşmanın düzeyi, sahip olunan siyasi kültür, sosyo-ekonomik yapısal durum gibi pek çok özellik seçim ittifaklarının yaratacağı avantaj ve dezavantajlar üzerinde belirleyici olmaktadır.

Miş ve Duran, “Seçim İttifakı” adlı çalışmalarında, Ulusal Demokratik Enstitüsü (*The National Democratic Institute, NDI*) verilerinden yararlanarak,¹²⁹ seçim ittifaklarının avantaj ve dezavantajlarını şu şekilde belirtmişlerdir:¹³⁰

2.4.1. Seçim ittifaklarının avantajları

- 1) Partiler kurdukları ittifak sayesinde etki alanlarını ve görünürlüklerini arttırmırlar. Bu durum partilerin seçimlerde elde edecekleri sonuç üzerinde pozitif bir etki yaratarak, hükümet kurma aşamasında pazarlık güçlerinin artmasına neden olur.
- 2) İttifak sayesinde siyasi partiler güçlerini birleştirerek, bireysel imkân ve kapasitelerini arttırmırlar.
- 3) Farklı ideolojileri, grupları vb. bir araya getiren ittifaklar, hükümetin kapsayıcılığının artmasına ve toplumsal uzlaşının oluşmasına katkı sağlar.
- 4) Partilerin süreç boyunca maddi kaynakları paylaşımı, özellikle maddi açıdan zayıf partilerin etkinliğinin artmasını sağlar.
- 5) İttifakların temelinde yer alan uzlaşî kültürü sayesinde, partiler içerisinde yer alan marjinal etkenler en aza indirilir.
- 6) İttifaka katılan partilerin birlikteliğinden doğan kümülâtif olumlu etki, bireysel anlamda partilerin gücünü artırır.
- 7) İttifak sayesinde partilerin organizasyonel yetenekleri gelişir.

¹²⁹ The National Democratic Institute, “*Coalitions: A Guide for Political Parties*”, *The National Democratic Institute & The Oslo Center for Peace and Human Rights*, (2015): 20.

¹³⁰ Miş ve Duran, *Seçim*, 14.

2.4.2. Seçim ittifaklarının dezavantajları

- 1) İttifak içerisinde yer alan partilerin uzlaşmak zorunda kaldıkları bazı kritik konularda, zaman içerisinde çeşitli problemler yaşanabilir.
- 2) İttifak sürecinde partiler çeşitli tavizler vermek zorunda kalabilirler.
- 3) Parti liderlerinin ittifak içerisinde verdikleri bazı tavizler gerek parti içinde gerekse kamuoyunda tepkiyle karşılanabilir.
- 4) Özellikle partiler arasında güçlü bir şekilde oluşturulamayan işbirlikleri, parti içinde ittifaka muhalif olanların etkisini arttırarak ittifakı olumsuz etkileyebilir.
- 5) Baskın güce sahip partilerin bulunduğu ittifaklar bazı durumlarda yükselişte olan partilerin ittifak dolayısıyla zayıflamasına neden olur.
- 6) İttifak içerisine dâhil edilmeyen partiler zaman içerisinde siyasi olarak uçlara savrulurken marjinalleşebilir.
- 7) İttifak nedeniyle partiler başarısız hükümet ya da koalisyonlar içinde bulunabilirler. Bu durum partilerin geleceğe yönelik siyasi pozisyonlarında zayıflıklara neden olur.

2.5. Türkiye’de Seçim İttifakları

Türkiye siyasetinde 1946 yılında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, siyasi partiler arasında çeşitli seçim ittifakı girişimlerinin yaşandığı görülmektedir. Bu ittifak girişimlerinin Avrupa hatta demokrasinin çoğu kez erozyona uğradığı Latin Amerika ülkeleri ile karşılaştırıldığında sınırlı sayıda ve çoğu kez başarısızlıkla sonuçlandığı görülür. Bunun temel nedeni Türk siyasetinin içinde bulunduğu yapısal zorluklardır. Bu yapısal zorlukların temel nedenleri olarak; 2018 yılına kadar partiler arası ittifak kurulmasının yasalarla engellenmesi, askerî darbelerin siyaset üzerindeki yıkıcı etkisi, parti liderlerinin uzlaşmaz tutumları,¹³¹ yürürlükteki seçim sistemleri gibi etkenler gösterilebilir.

Tuncer, özellikle Türkiye gibi seçim yasalarının sıklıkla değiştiği¹³² ülkelerde, yeni sistemin yarattığı olumsuzlukların ve yüksek ülke barajı gibi uygulamaların küçük partilerin meclise girebilme şansları açısından bir dezavantaj yarattığını ifade etmektedir. Tuncer, özellikle temsilde adalet ilkesi açısından olumsuzluk yaratan bu durum karşısında

¹³¹ Taşkın, “ New Electoral Alliances in Turkey ,” *ECPR*.

¹³² Erol Tuncer, 2014 yılında TESAV tarafından yayımlanan “Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri” başlıklı çalışmada, Türkiye’de yedi farklı seçim sisteminin uygulandığını belirtmektedir.

küçük parti seçmenlerinin daha çok kendilerine yakın ideolojide gördükleri parti ya da partilere yöneldiklerini, bu durumun da küçük partilerin büyümesini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamaktadır.¹³³ Bu duruma en iyi örnek 1961 yılında yapılan Cumhuriyet Senatosu seçimleridir. 25 Mayıs 1961 tarihli seçim kanunu milletvekilliği seçimlerinde nispi temsilin çevre barajlı d'hondt sistemini kabul ederken, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde çoğunluk sistemini muhafaza etmiştir. Kanunun hazırlanmasında etkili olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin amacı Demokrat Parti (DP) oylarının temsilcisi olduklarını ifade eden Adalet Partisi (AP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) arasındaki bölünmüşlükten yararlanarak senato çoğunluğunu ele geçirmektir. Ancak çoğunluk seçim sistemi CHP'nin arzuladığının aksine, partilerinin senatör kazanma şansını düşük gören AP, CKMP ve YTP seçmenlerinin bir nevi ittifak duygusu ile ideolojik anlamda yakın oldukları DP'ye oylarını yönlendirmelerine neden olmuş, CHP seçimlerde 36 senatörlük kazanırken, DP 71 senatörlük kazanmıştır.¹³⁴ Görüldüğü üzere uygulanan seçim sistemi kâğıt üzerinde ve yasal anlamda olmasa da seçmenler arasında üstü kapalı bir ittifakın kurulmasına neden olması açısından önemli bir etki yaratmıştır. 2001 yılında Türkiye genelinde yapılan bir çalışma Türk seçmenin ideoloji temelinde ittifak ve koalisyon beklentisinin hala devam ettiğini göstermektedir. Araştırmaya katılan her üç seçmenden ikisi sağ ve sol ideolojik konuma sahip partilerin birlikte kuracakları ittifak ve koalisyonlara karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada seçmenler arasında ayrışmaya neden olan temel noktalar, seçmenlerin eğitim, gelir ve mesleklerindeki farklılıklardır.¹³⁵

¹³³ Erol Tuncer, "Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri," *TESAV* (www.tesav.org.tr).

¹³⁴ Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), 109.

¹³⁵ *Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, Cilt 1, Temel Bulgu ve Sonuçlar* (İstanbul: TÜSİAD, Kasım 2001): 45.

Tablo 2.1. 1946-2018 Yılları Arasında Türkiye’de Yapılan Seçimler ve Uygulanan Seçim Sistemleri

Uygulanan Seçim Sistemleri	Seçimler	Kurulan İttifaklar
Liste Usulü Basit Çoğunluk	1946, 1950, 1954, 1957 Milletvekili Seçimleri 1961 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri	1 ¹³⁶
Çevre Barajlı d’hondt	1961 Milletvekili Seçimleri 1964 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri	
Milli Bakiye	1965 Milletvekili Seçimleri 1966 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri	
Barajsız d’Hondt	1969, 1973, 1977 Milletvekili Seçimleri 1968, 1973, 1975, 1977, 1979 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri	
Çifte Barajlı d’Hondt	1983 Milletvekili Seçimleri	
Çifte Barajlı d’Hondt + Kontenjan ¹³⁷	1987, 1991 ¹³⁸ Milletvekili Seçimleri	2 ¹³⁹
Ülke Barajlı d’Hondt	1995, 1999, 2002, 2007, 2011, 2015 Milletvekili Seçimleri	10 ¹⁴⁰
Ülke Barajlı d’Hondt+ İttifak ¹⁴¹	2018 Milletvekili Seçimleri	2 ¹⁴²

¹³⁶ 1954 seçimlerinde Demokrat İşçi Partisi Genel Başkanı Orhan Arsal, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile yapılan ittifakla her iki partinin listesinden ortak aday olmuştur.

¹³⁷ Kontenjan milletvekilliği adaylığı, siyasi partilere altı veya daha fazla milletvekili çıkarabilen illerin 4, 5, 6 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde birer kontenjan aday belirlenmelerine imkân tanımaktadır. Sıra numarası verilmeden milletvekili listelerine kontenjan aday olarak yazılan adaylar, partilerinin seçim çevresi barajını aşmış aşılmadığına bakılmaksızın, partisinin o seçim çevresinde geçerli oyların çoğunluğunu aldığı takdirde seçilme imkânı bulduğu bir sistemdir. Kontenjan adaylığının uygulandığı illerde milletvekilliklerinin dağılımı, o seçim çevresinde geçerli milletvekili sayısının bir eksiğinin hesaplanması yoluyla yapılmaktadır (Ergun Özbudun, “Seçim Sistemleri ve Türkiye,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 44 (1995): 531).

¹³⁸ 1991 yılında yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde tercihli oy sistemi uygulanmış ve seçmenlerin sadece bir aday için tercihli oy kullanabilecekleri hükme bağlanmıştır. Düzenlemeye göre bir siyasi partinin adayına yönelik yapılan tercihlerin geçerli olabilmesi için adaya verilen tercihli oyların, adayın partisinin o seçim çevresinde aldığı geçerli oyların %15’inden fazla olması gerekmektedir. Bu oranı aşan adaylar aldıkları tercihli oylara göre yukarıdan aşağıya doğru sıralanarak, bir siyasi partinin o seçim çevresinde kazanmış olduğu milletvekilleri tespit edilmektedir. Bir seçim çevresinde %15 oy oranını geçen aday sayısı, partinin o seçim çevresinde çıkaracağı milletvekili sayısından az olduğu takdirde kalan milletvekilleri, milletvekili aday listelerindeki sıralamaya göre belirlenecektir. Seçim çevresinde siyasi partinin hiçbir aday %15’i aşacak şekilde tercih oyu alamadığı takdirde adaylar milletvekili aday listesindeki sıraya göre tespit edilmektedir (Tuba Asrak Hasdemir, “1980 Sonrası Türkiye’de Seçim Sistemi: Kimi Saptamalar,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 47, 1 (1992): 275).

¹³⁹ 1991 seçimleri öncesinde kurulan ilk ittifak Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi arasında, ikincisi ise Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve Halkın Emek Partisi arasındadır.

¹⁴⁰ 1995 seçimlerinde iki ittifak kurulmuştur. İlki Anavatan Partisi ile Büyük Birlik Partisi arasında, diğeri Sosyalist İktidar Partisi ve Halkın Demokrasi Partisi arasındadır. 2002 seçimleri öncesinde iki ittifak kurulmuştur. Bunlar Doğru Yol Partisi, Demokrat Türkiye Partisi ve Aydınlik Türkiye Partisi arasında kurulan ittifak ile Demokratik Halk Partisi, Emek Partisi ve Sosyalist Demokrasi Partisi arasında kurulan ittifaktır. 2007 seçimleri öncesinde kurulan ittifaklar Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol Parti arasında kurulan ittifak ile Demokratik Toplum Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi, Emek Partisi ve Sosyalist Demokrasi Partisi arasında kurulmuştur. 2011 seçimlerinde kurulan iki ittifaktan ilki Bağımsız Türkiye Partisi ile Demokrat Parti arasında kurulurken, diğer ittifak Barış ve Demokrasi Partisi, Devrimci Sosyalist İşçi Partisi, Hak ve Özgürlükler Partisi ile Emek Partisi arasında kurulmuştur. 2015 seçimlerinde ise Büyük Birlik Partisi ve Saadet Partisi ile Emek Partisi ve Halkların Demokratik Partisi arasında olmak üzere iki ittifak kurulmuştur.

Tablo 2.1’de görüldüğü üzere uygulanan seçim sistemleri ve partiler arasında kurulan seçim ittifakları arasında bir ilişki vardır. Özellikle 1983 yılından itibaren seçimlerde uygulanmaya başlanan ülke barajlı sistem ile birlikte küçük partilerin seçimlerde milletvekili elde etme şansları ortadan kalkmıştır. Bu yüzden 1983’ten sonra yapılan tüm milletvekilliği seçimlerinde partiler arasında seçim ittifaklarının yapıldığı görülmektedir. Çalışmanın ileriki bölümlerinde detaylı bir şekilde anlatılan bu ittifaklar, genelde küçük partilerin büyük partinin çatısı altında seçime girdiği, kendi adaylarını büyük partinin listelerinden aday gösterdiği ittifaklar şeklinde gerçekleşmiştir.

Türkiye’de, 1946-1957 yılları arasında sınırlı sayıda ittifak girişimi olmuşsa da bu girişimlerde başarılı olunamamıştır.¹⁴³ Bu dönemde mevcut 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, bir siyasi partiden aday olan kişinin, kendi onayıyla başka bir partiden aday olabilmesinin önünü açmıştır.¹⁴⁴ Bu duruma örnek olarak, Demokrat İşçi Partisi (DİP) Genel Başkanı Orhan Arsal, 1954 seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile yapılan iş birliği sonucunda her iki partinin listesinden müstakil aday olarak seçimlere katılmıştır.¹⁴⁵ Yine 1954 genel seçimi öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) arasında bir ittifak gündeme gelmiş ancak hem CHP içinden yükselen itirazlar hem de tarafların uzlaşmadan uzak tutumları ittifakın kurulmasını engellemiştir. 1957 genel seçimleri öncesinde CHP-CMP arasında başlayan ittifak görüşmelerine Hürriyet Partisi de katılmış, bir dizi görüşmeden sonra bu üç parti ortak bir zeminde anlaşmıştır.¹⁴⁶ Üç partinin ittifak konusunda nihai adımı atmak amacıyla parti kurultaylarını topladığı günlerde,¹⁴⁷ Demokrat Parti karşı bir hamle yaparak muhalefetin kendisine karşı ittifak oluşturmamasını hatta yeni bir parti kurmasını engellemek amacıyla milletvekili seçim kanununda değişiklik çalışmaları başlatmıştır.¹⁴⁸ Yapılan çalışmalar

¹⁴¹ Ülke Barajlı d’Hondt + İttifak sisteminde ittifak içerisinde yer alan partiler %10’luk ülke barajını geçemeseler dahi ittifakın toplam oyu barajı geçtiği takdirde, seçim çevresinde almış oldukları oy oranına göre milletvekili çıkarabilmektedir.

¹⁴² 2018 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Büyük Birlik Partisi arasında Cumhur İttifakı adıyla, Cumhuriyet Halk Partisi, İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti arasında Millet İttifakı adıyla farklı iki ittifak kurulmuştur.

¹⁴³ Ceren Şençelebi, “Dünyada ve Türkiye’de Seçim İttifakları: Nedenleri ve Sonuçları,” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 98.

¹⁴⁴ Özhan Demirkol ve Aslıhan Çoban Balcı, “Türkiye’de seçim ittifakları: 1950-2018,” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 22, 2 (2021): 356.

¹⁴⁵ Aziz Çelik, “1950’lerin unutulmuş (Demokrat) işçi partisi ve onun üç sisypus’u,” *Çalışma ve Toplum* 2, 41 (2014): 40.

¹⁴⁶ Emre Savut, “Geçmişten bugüne Türkiye siyasetinde seçim ittifakları: tercih mi? Zorunluluk mu?” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 39, (2020): 38.

¹⁴⁷ Süleyman Güngör, “Seçim kanunlarında demokrat parti’nin yaptığı değişiklikler ve siyasal anlamı,” *Mülkiye Dergisi* 29, 247 (2005): 107.

¹⁴⁸ Kemal Karpat, *Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi* (İstanbul: Timaş, 2017), 95.

neticesinde, 7053 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu 11 Eylül 1957 tarihinde TBMM’de kabul edilmiş¹⁴⁹ ve bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, partiler arasında resmî olarak ittifakların kurulması yasaklanmıştır.¹⁵⁰ Ersin Kalaycıoğlu, 1957 seçim sonuçları üzerinden yaptığı değerlendirmede, bu üç partinin ittifakı engellenmemiş olsaydı, ittifakın DP önünde seçimleri kazanacağını ifade etmektedir.¹⁵¹

7053 sayılı kanunla partiler arası ittifakların yasaklanması siyasi partileri farklı şekillerde ittifak arayışlarına yönlendirmiştir. Bu arayışların bir sonucu olarak siyasi partiler, daha çok küçük partilerin bağımsız olarak seçime katılmadıkları, adaylarını çatı parti adı verilen büyük partinin listelerinden aday göstererek seçime girdikleri bir ittifak modeli geliştirmişlerdir.¹⁵² Bu modele ilk örnek, 1977 genel seçimlerinde bazı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) adaylarının, seçime Adalet Partisi listelerinden katılmalarıdır.¹⁵³

İttifak kurmanın önündeki mevcut zorluklara ilave olarak, 1983 yılında seçim kanununda bazı değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. 10 Haziran 1983 tarihinde *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanununun 16/1 maddesine göre, siyasi partilerin ortak liste halinde aday göstermeleri yasaklanmıştır.¹⁵⁴ Yine aynı kanunun 33. Maddesinde yer alan, “Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10’unu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Bir siyasi parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür.”¹⁵⁵ hükmüyle seçim ittifakları özellikle oy oranı düşük küçük partiler için kaçınılmaz bir zorunluluk olmuştur.

¹⁴⁹ 7053 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu 1. Madde “Seçim çevresinde müstakilen seçime iştirak etmek ve o çevrenin seçeceği milletvekili sayısı kadar aday göstermek mecburiyetindedirler.” 2. Madde “Bir siyasi partiye adaylık için müracaat etmiş olan kimse hiçbir seçim çevresinde o seçim de müstakilen adaylığını koyamayacağı gibi başka bir parti tarafından da aday gösterilemez ve seçilemez.” 3. Madde “Siyasi partiye mensup bir şahıs diğer bir siyasi parti tarafından muvafakati ile de olsa aday gösterilemez”. (Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35 ve 109 uncu maddelerinin tadiline ve bu kanuna muvakkat bir madde ilâvesine dair Kanun, *Resmî Gazete*, Sayı 9705, 13.09.1957)

¹⁵⁰ Savut, “Geçmişten bugüne...,” 38.

¹⁵¹ Ersin Kalaycıoğlu, “Siyasetname (30): Türkiye’de ve Dünyada Seçimler ve Seçim İttifakları,” röportajı yapan Edgar Şar, *Medyascope*, 28.04.2022, <https://medyascope.tv/2022/04/28/siyasetname-30-turkiyede-ve-dunyada-secimler-secim-ittifaklari>.

¹⁵² Demirkol ve Balcı, “Türkiye’de Seçim...,” 354.

¹⁵³ Age. s. 357.

¹⁵⁴ Oğuz, “Seçimlerin, demokratikleşme...,” 113.

¹⁵⁵ Milletvekili Seçimi Kanunu: Kanun Numarası: 2839, Kabul Tarihi: 10/6/1983, *Resmî Gazete*, Tarih: 13/6/1983, Sayı: 18076. Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>

1983 seçimlerinden önce uygulamaya konan %10'luk ülke seçim barajıyla amaçlanan temel hedef, iki ya da üç partili bir sistem yaratarak yönetimde istikrarı oluşturmaktır. Yönetimde istikrarı amaçlayan %10'luk ülke seçim barajı uygulaması ne yazık ki temsilde adalet bakımından adaletsiz sonuçlara neden olmuştur. 1987 seçimlerinde Van ilinde bir partinin almış olduğu %25 oy ile tüm milletvekilliklerini, 1991 seçimlerinde ise İstanbul ilinde %27,5 oy alan bir partinin 50 milletvekilinden 33 tanesini kazanması bu duruma örnek olarak verilebilir. Ülke genelinde ise %10'luk seçim barajı nedeniyle 1987 seçimlerinde %19,5, 1995 seçimlerinde %14, 1999 seçimlerinde %18,5 ve 2002 seçimlerinde %46,3 oy mecliste temsil imkânı bulamamıştır.¹⁵⁶ 2002 seçim sonuçlarına göre temsil imkânı bulamayan %46,3'lük seçmen oranı dikkate alındığında, nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkeler arasında Rusya seçimlerinden sonra en yüksek orantısızlığın Türkiye'de olduğu görülmektedir.¹⁵⁷

Ayrıca ülke seçim barajının uygulanmasıyla birlikte, hedeflenenin aksine Türk parti sistemi çok parçalı bir hal almış, bu parçalanmış siyasi yapı, yasal olarak olmasa da gerek seçim barajının yüksekliği gerekse siyasi alanda ki yüksek kutuplaşmanın etkisiyle partiler arasında çeşitli seçim ittifakı girişimlerinin yaşanmasına neden olmuştur.¹⁵⁸

Bu süreçte, Türkiye'de ilk ittifak girişimi, 1991 seçimlerinden önce Refah Partisi (RP), Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve Islahatçı Demokrasi Partisi (IDP) arasında kurulan sağ ittifakla, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ile Halkın Emek Partisi (HEP) arasında kurulan sol ittifaktır. Ancak kanunen ittifak kurmanın yasak olmasından dolayı sağda RP ve solda SHP çatı partileri olarak yer almış, diğer partilerin adayları kendi partilerinden istifa ederek bu çatı partilerin listelerinden seçime girmişlerdir.¹⁵⁹

1995 seçimleri öncesinde iki ittifak kurulmuştur. Bu ittifakların ilki Anavatan Partisi (ANAP) ile Büyük Birlik Partisi (BBP) arasında, diğeri Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) ile Sosyalist İktidar Partisi (SİP) arasında gerçekleşmiştir. Kurulan bu ittifaklar neticesinde BBP adayları ANAP listelerinden, SİP adayları ise HADEP listelerinden seçime katılmışlardır.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Yavuz Sabuncu, "Seçim barajları ve siyasal sonuçları," *Anayasa Yargısı* 22, 1 (2006): 192-195.

¹⁵⁷ Fuad Aleskerov ve Vitaliy Platanov, "Measuring disproportionality in PR systems," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 60, 4 (2015): 33.

¹⁵⁸ Mert Moral, "The Story of Electoral Alliances," içinde *Elections and Public Opinion in Turkey Through the Prism of the 2018 Elections*, der. Ali Çarkoğlu, Ersin Kalaycıoğlu (New York: Routledge, 2022).

¹⁵⁹ Oğuz, "Seçimlerin, demokratikleşme...", 113.

¹⁶⁰ Hakan M. Kiriş, "Parti sisteminde kutuplaşma ve Türk parti sistemi örneği," *Amme İdaresi Dergisi* 44, 4 (2011): 56.

2002 seçimleri öncesinde seçim ittifakı, Doğru Yol Partisi (DYP), Demokrat Türkiye Partisi (DTP) ve Aydınlık Türkiye Partisi (ATP) arasında kurulmuş ancak bu ittifak %10'luk ülke barajını geçemeyerek başarısız olmuştur.¹⁶¹ Yine bu seçimlerde Demokratik Halk Partisi (DEHAP), Emek Partisi (EMEP) ve Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP) arasında, "Emek, Barış ve Demokrasi Bloğu" adıyla bir ittifak kurulmuştur.¹⁶²

2007 seçimleri öncesinde gerek sağ partiler gerekse sol partiler arasında yoğun ittifak görüşmeleri yaşanmıştır. Bu görüşmelerin neticesinde solda CHP ve Demokratik Sol Parti (DSP) arasında bir ittifak kurulmuştur. Bu ittifaka göre DSP adayları CHP listelerinden seçime girmiştir. Bir diğer seçim ittifakı Demokratik Toplum Partisi (DTP) ile solda yer alan Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), EMEP ve SDP arasında kurulmuştur. Ancak bu ittifak, diğerlerinden farklı olarak partilerin tüzel kişilikleri altında değil, dört partinin belirlediği bağımsız ortak adaylarla seçime katılım şeklinde gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde en dikkat çekici ittifak görüşmesi ANAP ve DYP arasında yaşanmıştır. Her iki parti seçimlerde ittifak kurmayı ve seçimlere DYP'nin isim değiştirmesiyle birlikte Demokrat Parti (DP) adı altında girmeyi kabul ettiği halde,¹⁶³ daha sonra ortaya çıkan fikir ayrılıkları neticesinde ANAP-DYP ittifakı gerçekleşmemiştir.

2011 seçimlerinde iki ittifak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Bağımsız Türkiye Partisi (BTP) ve DP arasında kurulmuştur.¹⁶⁴ Diğer ittifak, Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (DSİP), Hak ve Özgürlükler Partisi (HAK PAR) ile EMEP arasında kurulmuştur.¹⁶⁵

7 Haziran 2015 seçimlerinden önce sağda BBP ile Saadet Partisi (SP) arasında Millî İttifak adı altında, solda ise EMEP ile Halkların Demokratik Partisi (HDP) arasında bir ittifak kurulmuştur.¹⁶⁶

Türkiye'de 16 Nisan 2017'de yapılan anayasa değişikliği referandumu sonucunda, oylamaya konu değişikliklerin kabul edilmesiyle birlikte mevcut hükümet sisteminde değişikliğe gidilmiş, parlamenter sistem terk edilerek yerine Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine (CHS) geçilmiştir. Yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte cumhurbaşkanı

¹⁶¹ Savut, "Geçmişten bugüne...", 39.

¹⁶² Demirkol ve Balcı, "Türkiye'de seçim...", 355.

¹⁶³ Savut, "Geçmişten bugüne...", 40.

¹⁶⁴ Age. s. 41.

¹⁶⁵ Demirkol, Balcı, "Türkiye'de seçim...", 355.

¹⁶⁶ Savut, "Geçmişten bugüne...", 40.

seçilebilmek için iki türlü çoğunluk sisteminin¹⁶⁷ uygulanmaya başlanması, cumhurbaşkanı seçilebilmek için %50'nin üzerinde oy alma zorunluluğu ve %10'luk seçim barajının varlığı,¹⁶⁸ Türk siyasetini bir anlamda ittifaklara mahkûm etmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, 13 Mart 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen ve 16 Mart 2018'te Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7102 sayılı “*Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’la Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun*” ile siyasi partilerin seçim ittifakı kurabilmelerinin yasal zemini hazırlanmıştır.¹⁶⁹

İttifak yasasıyla birlikte 2018 yılında mecliste iki temel ittifak çatısı oluşmuştur. Bu ittifaklardan ilki, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) arasında imzalanan ittifak protokolü çerçevesinde 4 Mayıs 2018’te kurulan Cumhur İttifakı’dır.¹⁷⁰ Daha sonra bu ittifaka Büyük Birlik Partisi (BBP) dâhil olmuştur. Diğer ittifak ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti, Saadet Partisi (SP) ve Demokrat Parti (DP) arasında 5 Mayıs 2018 tarihinde imzalanan Partiler Arası Seçim İşbirliği Bildirisi ile kurulan Millet İttifakı’dır.

Cumhur İttifakı’nı oluşturan partiler hem milletvekili hem de cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik bir ittifak kararı almış iken,¹⁷¹ Millet İttifakı’nı oluşturan partiler sadece 2018 genel seçimleri için iş birliği yapma kararı almış, cumhurbaşkanlığı seçimine her parti kendi adayı ile katılmıştır.¹⁷² 2018 milletvekili seçimleri öncesinde Cumhur İttifakı ortaklarından AKP ve MHP ayrı ayrı milletvekili aday listeleri belirlerken, BBP, AKP listelerinden seçime girmiştir. Millet İttifakı’nı oluşturan partilerde ise CHP, İYİ Parti ve SP ayrı listelerle, DP adayları ise İYİ Parti listelerinden seçime girmiştir. Bu ittifaklar dışında 2018 seçimleri öncesinde, Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile Halkların Demokratik

¹⁶⁷ Özellikle başkanlık seçimlerinde uygulanan iki türlü çoğunluk sistemi, adayların seçilebilmek için ilk turda geçerli oyların yarısından fazlasını (salt ya da mutlak çoğunluğu) alamadığı takdirde, seçimin en çok oyu alan iki aday arasında ikinci tura kaldığı ve bu turda salt/mutlak çoğunluğu alan adayın seçimi kazandığı sistemdir. (Bkz. Arend Lijphart, *Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, çev. Güneş Ayas, Utku Umur Bulsun (İstanbul: İthaki, 2014), 175.

¹⁶⁸ 6 Nisan 2022 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan 7393 sayılı kanun ile seçimlerde %10 olarak uygulanan ülke seçim barajı %7’ye düşürülmüştür. Ancak bu çalışmada araştırmaya konu seçimler 7393 sayılı kanunun yürürlük tarihinden öncesini kapsadığından, çalışmada yapılan değerlendirmelerde ülke seçim barajı %10 olarak kabul edilmiştir.

¹⁶⁹ 7102 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, “MADDE 12/A- Seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partiler, ittifak yaparak seçime katılabilir. İttifak yapan siyasi partiler, kendi aday listelerini verir.” Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018>

¹⁷⁰ Başkan, Gümrükçü ve Canyaş, “Forming pre-electoral...,” 329.

¹⁷¹ Şükrü Nişancı ve Saadetin Doğan, “Türkiye’de 2018 yılında gerçekleştirilen seçim ittifaklarının kurumsal yönden tahlili,” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 36, 2 (2022): 186.

¹⁷² Başkan, Gümrükçü ve Canyaş, “Forming pre-electoral...,” 330.

Partisi (HDP) arasında da bir ittifak kurulmuş, kurulan bu ittifakla TİP adayları HDP listelerinden seçime girmiştir.¹⁷³

Resim 2.1. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Oy Pusulası

Milletvekili genel seçimleriyle aynı tarihte yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Cumhuriyet İttifakı tek aday olarak Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleme kararı alırken, Millet İttifakı ortak bir aday üzerinde anlaşamamıştır. Millet İttifakı'nda yer alan CHP kendi adayı olarak Muharrem İnce'yi desteklerken, İYİ Parti cumhurbaşkanı adayı olarak genel başkanları Meral Akşener'i aday göstermiş; DP kendi adayını çıkarmadan, İYİ Parti adayı Meral Akşener'i destekleme kararı almıştır.¹⁷⁴ SP ise kendi adayı olarak genel başkanları Temel Karamollaoğlu'nu desteklemiştir. Bu adayların dışında HDP genel başkanı Selahattin Demirtaş ve Vatan Partisi genel başkanı Doğu Perinçek cumhurbaşkanı adayı olarak listede yer almıştır.

¹⁷³ Demirkol ve Balcı, "Türkiye'de seçim...", 355.

¹⁷⁴ Ünal, "Türkiye'nin yeni...", 326.

Resim 2.2. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi Oy Pusulası

24 Haziran 2018 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı seçim sonuçlarına göre, Cumhuriyet İttifakı adayı mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, seçimde kullanılan geçerli oyların % 52,38'ini alarak ilk turda gerekli olan salt çoğunluğu sağlayarak cumhurbaşkanı seçilmeye hak kazanmıştır. En yakın rakibi Muharrem İnce ise geçerli oyların % 30,79'unu alarak seçimi ikinci sırada tamamlamıştır. Diğer adaylardan Selahattin Demirtaş % 8,32, Meral Akşener % 7,42, Temel Karamollaoğlu % 0,90 ve Doğu Perinçek % 0,20 oy almıştır.¹⁷⁵

24 Haziran 2018 milletvekilliği seçimlerinin seçmenler açısından ortaya koyduğu önemli değişikliklerden biri seçmenlerin seçim pusulasında isterlerse ittifak adına, isterlerse partileri adına ayrı ayrı oy verebilme imkânına sahip olmuş olmalarıdır.¹⁷⁶ Bu seçimde %10'luk ülke seçim barajı ittifak içinde yer alan partiler için ayrı ayrı hesaplanmamış, ittifakın aldığı toplam oy üzerinden değerlendirilmiştir. İttifak dışında kalan partiler açısından ise %10'luk seçim barajı eski sistemde olduğu gibi partinin seçimde tek başına almış olduğu oy üzerinde değerlendirilmiştir.¹⁷⁷ Yine bu seçimde ilk kez cumhurbaşkanı seçimiyle milletvekili seçimi bir arada ve tek zarfta

¹⁷⁵ Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adayların almış oldukları oy oranları Yüksek Seçim Kurulunun açıklamış olduğu kesin sonuçlardır. Bkz. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari>

¹⁷⁶ Nişancı ve Doğan, "Türkiye'de 2018 yılında..." 189.

¹⁷⁷ Ayşegül Taşöz Düşündere, Taylan Kurt ve Seçil Gülbudak Dil, *24 Haziran Seçimlerinde Oy Geçişleri* (Ankara: TEPAV, 2018), 2.

gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁸ Bu noktada, Cumhuriyet İttifakı'nı oluşturan partiler her iki seçimin aynı tarihte yapılmasıyla mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel oy gücünden yararlanmak istemişlerdir. Literatürde “kuyruk etkisi” (*coattail effect*) olarak adlandırılan bu durum, başkan adayının popülaritesinin yüksek olduğu durumlarda, başkanlık seçimleriyle yasama seçimlerini bir arada yaparak mecliste kazanılacak sandalye sayısını arttırmayı amaçlamaktadır.¹⁷⁹

2023 yılında yapılan milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde seçim kanununda önemli değişiklikler yapılmıştır. 31 Mart 2022 tarihinde kabul edilen ve 6 Nisan 2022 tarihinde Resmi Gazete’de yer alan değişikliklere göre ülke seçim barajı %10’dan %7’ye indirilmiş, seçimlerde ittifakın alacağı toplam oyun ittifak içerisinde yer alan partiler açısından ülke barajı hesabında dikkate alınacağı ancak ittifak içerisinde yer alan partilerin milletvekili çıkarabilmelerinde seçime katıldıkları seçim çevresinde almış oldukları oyların dikkate alınacağı şekilde düzenlenmiştir.¹⁸⁰

Seçim kanununda yapılan değişiklikler sonrasında 2023 yılında yapılan milletvekilliği ve cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde daha önce var olan ittifakların genişledikleri, bazı yeni ittifakların kurulduğu görülmektedir. Bu ittifaklardan ilki AKP, MHP, BBP ve Yeniden Refah Partisi’nin (YRP), 24 Mart 2023 tarihinde Yüksek Seçim Kuruluna sundukları ittifak protokolü ile kurulan Cumhuriyet İttifakı’dır. Ayrıca Hür Dava Partisi (HÜDA PAR)¹⁸¹ ve DSP resmî olarak ittifak içerisinde yer almamakla birlikte seçimlerde Cumhuriyet İttifakı’nı destekleyeceklerini açıklamışlar¹⁸², her iki partinin adayları milletvekili seçimlerine AKP listelerinden katılmışlardır. Cumhuriyet İttifakı içinde yer alan AKP, MHP, BBP ve YRP milletvekili seçimlerine kendi parti amblemleri altında kendi milletvekili listeleriyle katılmışlar, cumhurbaşkanı seçiminde ise AKP, MHP, BBP, YRP,

¹⁷⁸ Age. s. 1.

¹⁷⁹ Karleen Jones West ve Jae-Jae Spoon, “Coordination and presidential coattails: Do parties’ presidential entry strategies affect legislative vote share?” *Party Politics* 23, 5 (2017): 580.

¹⁸⁰ “Milletvekili Seçimi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,” *Resmi Gazete*, erişim 2 Haziran 2023, Kanun No. 7393, Kabul Tarihi: 31/3/2022, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm>

¹⁸¹ “HÜDA-PAR: Seçimlerde Erdoğan’ı destekleme kararı aldık.” *Euronews*, 11 Mart 2023, <https://tr.euronews.com/2023/03/11/huda-par-secimlerde-erdogani-destekleme-karari-aldik>, erişim tarihi: 21.05.2023.

¹⁸² “DSP Genel Başkanı Aksakal, cumhurbaşkanı seçiminde Erdoğan’ı destekleyeceklerini açıkladı,” *Anadolu Ajansı*, 8 Nisan 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/dsp-genel-baskani-aksakal-cumhurbaskani-seciminde-erdogani-destekleyeceklerini-acikladi>, erişim tarihi: 21.05.2023.

HÜDA PAR ve DSP ortak aday olarak mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı desteklemişlerdir.¹⁸³

Altılı masa olarak kamuoyunda adlandırılan Millet İttifakı ise CHP, İYİ Parti, SP, DP, Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA) ve Gelecek Partisi (GP) arasında yapılan ittifak protokolünün, 22 Mart 2023 tarihinde YSK'ya sunulması ile seçimlere Millet İttifakı çatısı altında katılmışlardır. Türkiye Değişim Partisi (TDP) ittifaka resmî olarak katılmamakla birlikte partinin genel başkanı Mustafa Sarıgül milletvekili seçimlerine CHP listesinden girmiş, TDP Millet İttifakı'na dışarıdan destek vereceğini açıklamıştır.¹⁸⁴ Millet ittifakı'nda yer alan CHP, DP, SP, DEVA ve GP milletvekili seçimlerine CHP listeleri altında ortak olarak katılırken, İYİ parti sadece 16 ilde¹⁸⁵ CHP ile ortak liste altında seçime girmiş, diğer illerde kendi parti logosu altında seçime katılmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda ittifakta yer alan tüm partiler ortak aday olarak CHP genel başkanı ve Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nu desteklemişlerdir.

Kurulan bir diğer seçim ittifakı Emek ve Özgürlük İttifakı'dır. İttifak içerisinde Emekçi Hareket Partisi (EHP), Emek Partisi (EMEP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Sosyalist Meclisler Federasyonu (SMF), Türkiye İşçi Partisi (TİP), Toplumsal Özgürlük Partisi (TÖP) ile Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi (Yeşil Sol Parti) yer almaktadır. TİP dışında yer alan tüm partiler milletvekili seçimlerine Yeşil Sol Parti adı altında ortak listeyle girerken, TİP 49 il ve 52 seçim çevresinde kendi listesiyle, diğer il ve seçim çevrelerinde ise Yeşil Sol Parti listelerinden seçime girmiştir. Emek ve Özgürlük İttifakı'nda yer alan tüm partiler cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nu destekleme kararı almışlardır.¹⁸⁶

2023 seçimleri öncesinde kurulan bir diğer ittifak Ata İttifakı'dır. Ata İttifakı, başlangıçta ittifakta yer alacağını açıklayan Doğru Parti'nin daha sonra cumhurbaşkanı adayı belirleme sürecinde yaşanan anlaşmazlıklar neticesinde ittifakta yer almaktan

¹⁸³ "14 Mayıs seçimlerinde hangi parti hangi ittifakta yer alıyor? Kim dışarıdan destek veriyor?" *Euronews*, 13 Mayıs 2023, <https://tr.euronews.com/2023/03/29/14-mayis-secimlerinde-hangi-parti-hangi-ittifakta-yer-aliyor-kim-disaridan-destek-veriyor>, erişim tarihi: 21.05.2023.

¹⁸⁴ "14 Mayıs seçimlerinde"

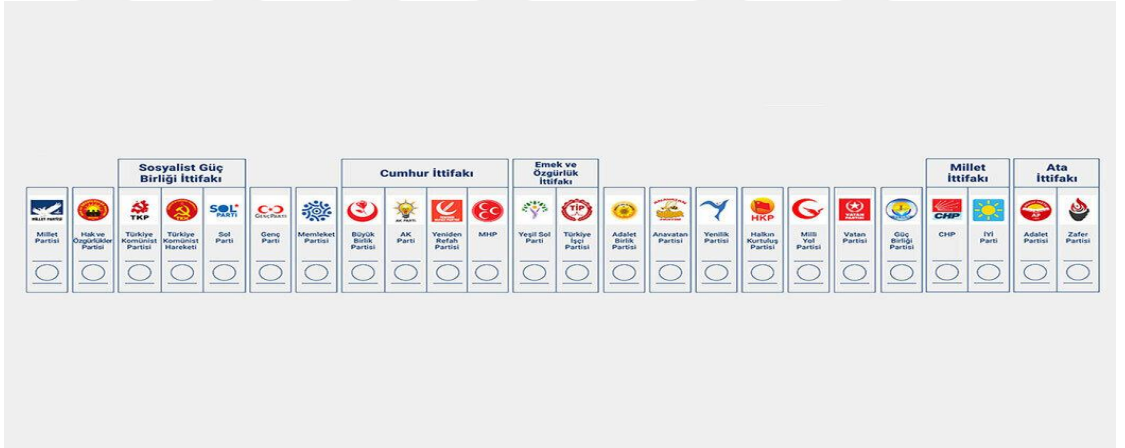
¹⁸⁵ CHP ve İyi Parti, 24 Mayıs 2023 milletvekili seçimleri öncesinde 16 ilde ortak liste ile seçime katılma kararı almıştır. Bu illerden Adıyaman, Bartın, Batman, Çorum, Düzce, Erzincan, Hakkari, Rize, Van illerinde İYİ Parti kendi logosu ve adıyla seçime katılmayarak milletvekili adaylarını CHP listelerinden göstermiştir. Aksaray, Bayburt, Bitlis, Çankırı, Gümüşhane, Muş ve Yozgat illerinde ise CHP kendi adı ve logosuyla seçime katılmayarak, milletvekili adaylarını İYİ Parti listelerinden göstermiştir. Bkz. "CHP ve İYİ Parti'nin ortak listeyle girdiği illerde ne oldu?" Habertürk, erişim 21.05.2023, <https://www.haberturk.com/chp-ve-iyi-parti-nin-ortak-listeyle-girdigi-illerde-ne-oldu>.

¹⁸⁶ "Emek ve Özgürlük İttifakı'nda 5 partiden ortak liste," *NTV*, 8 Nisan 2023, <https://www.ntv.com.tr/2023-secim/emek-ve-ozgurluk-ittifakinda-5-partiden-ortak-liste>, erişim tarihi: 21.05.2023.

vazgeçmesiyle birlikte Zafer Partisi, Adalet Partisi (AP), Ülkem Partisi ve Türkiye İttifak Partisi olmak üzere dört siyasi partinin katılımıyla kurulmuştur. İttifakın ortak cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan'dır.¹⁸⁷ Ata İttifakı'nda yer alan partilerden sadece Zafer Partisi ve Adalet Partisi seçime katılabilme yeterliliğine¹⁸⁸ sahip olduklarından, bu iki parti milletvekili genel seçimlerine ittifak çatısı altında kendi listeleriyle katılmışlardır.¹⁸⁹

Seçim öncesinde kurulan beşinci ve son ittifak Sosyalist Güç Birliği İttifakı'dır. Sol Parti (SOL), Türkiye Komünist Partisi (TKP), Türkiye Komünist Hareketi (TKH), Devrim Hareketi (DH) ve Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) olmak üzere beş partiden oluşan ittifak cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday çıkarmayarak, seçimlerde Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nu destekleme kararı almışlardır.¹⁹⁰ Sosyalist Güç Birliği İttifakı'nı oluşturan partilerden TKP, TKH ve Sol Parti seçime katılabilme yeterliliğine sahip olan partiler olarak milletvekili genel seçimlerine kendi listeleriyle katılmışlar, seçime katılabilme şartlarını sağlayamayan TSİP ve DH ise milletvekili seçimde ittifak içerisinde yer alan diğer partileri destekleme kararı almışlardır.¹⁹¹

Resim 2.3. 14 Mayıs 2023 Milletvekili Genel Seçimi Oy Pusulası

¹⁸⁷ "14 Mayıs seçimlerinde"

¹⁸⁸ 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun ilgili maddelerine göre bir siyasi partinin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında seçim tarihinden altı ay önce teşkilatlarını tamamlayarak büyük kongresini yapmış olması gerekmektedir. Siyasi partinin bir ilde teşkilatlanmasından kastedilen, o ilin merkez ilçesi dâhil olmak üzere mevcut ilçelerin en az üçte birinde teşkilatlanmasını tamamlamış olmasıdır. Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2820&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

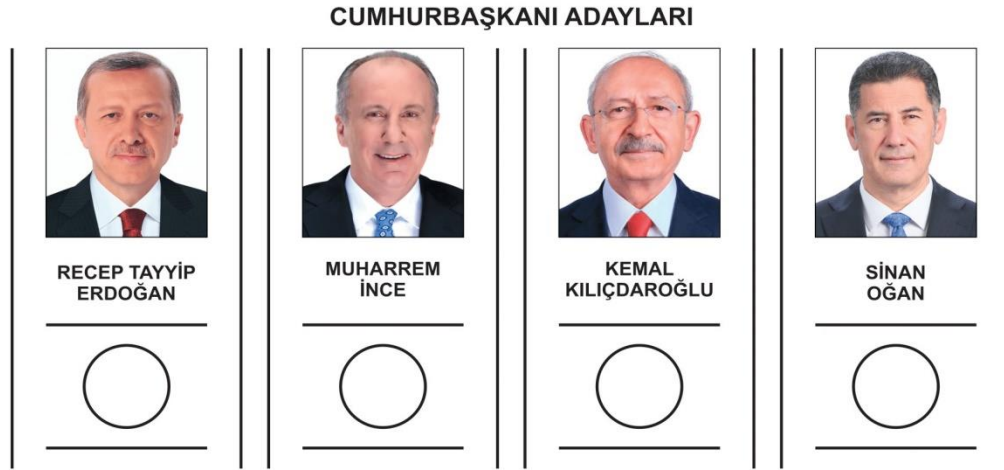
¹⁸⁹ Yüksek Seçim Kurulunun 11 Mart 2023 tarihinde yapmış olduğu toplantıda oy birliğiyle aldığı karar doğrultusunda seçime katılabilme yeterliliğine sahip partiler tespit edilmiştir. Bkz. <https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/82468/2023-92.pdf>.

¹⁹⁰ "14 Mayıs seçimlerinde"

¹⁹¹ "Sosyalist Güç Birliği İttifakı seçim sonuçları: 2023 milletvekili dağılımı, oy oranları," *Sözcü*, 14 Mayıs 2023, <https://www.sozcu.com.tr/2023/gundem/sosyalist-guc-birligi-ittifaki-secim-sonuclari-2023-milletvekili-dagilimi-oy-oranlari>, erişim tarihi: 21.05.2023.

14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine dört aday cumhurbaşkanı adayı olabilmek için gerekli koşulları sağlayarak¹⁹² katılmaya hak kazanmıştır. Cumhurbaşkanı adaylarından Muharrem İnce, 12 Mayıs 2023 tarihinde YSK'ya yapmış olduğu yazılı başvuru ile cumhurbaşkanlığı adaylığından çekildiğini açıklamıştır.¹⁹³ Yapılan seçimde cumhurbaşkanı adaylarından mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, geçerli oyların % 49,52'sini, Kemal Kılıçdaroğlu % 44,88'ini, Sinan Oğan % 5,17'sini ve seçimden çekilmiş olmakla birlikte kendisine verilen oyların geçerli sayılacağına dair YSK kararı neticesinde Muharrem İnce oyların % 0,43'ünü alarak seçimi tamamlamışlardır.¹⁹⁴

Resim 2.4. 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı Seçimi Birinci Tur Oy Pusulası

¹⁹² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 101. Maddesine göre Cumhurbaşkanı adayı olabilmek için adayların Türk vatandaşı olmaları, 40 yaşını doldurmuş ve yükseköğretimlerini tamamlamış olarak milletvekili seçilebilme yeterliliğine sahip olmaları gerekmektedir. Tüm bu şartları taşıyan bir kişinin cumhurbaşkanı adayı gösterilebilmesi için üç seçenek mevcuttur. Bunlardan ilki Mecliste grubu bulunan bir siyasi parti tarafından aday gösterilmesi, ikincisi son yapılan genel seçimlerde geçerli oyların tek başına veya birlikte en az %5'ini almış bir siyasi parti tarafından aday gösterilmesi ve son olarak en az yüz bin seçmenin imzasıyla aday gösterilebilmesidir. Bkz. https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/gorev_yetkileri.

¹⁹³ Yüksek Seçim Kurulunun 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan toplantısında alınan 2023/969 numaralı karar ile Muharrem İnce'nin cumhurbaşkanı adaylığından çekilmesi kabul edilerek seçimde Muharrem İnce'ye verilecek oyların geçerli sayılmasına karar verilmiştir. Bkz. <https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/14174749/2023-969.pdf>

¹⁹⁴ “Kesin Seçim Sonuçları 2023: YSK 1. Tur Seçim Sonuçları Resmi Gazete'de! 2. Tur Seçim Ne Zaman? İşte 14 Mayıs Yurt İçi, Yurt Dışı Cumhurbaşkanı Kesin Seçim Sonuçları 2023,” *Hürriyet*, 20 Mayıs 2023, <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-secim-sonuclari-2023-resmi-gazetede-ysk-1-tur-secim-sonuclari-aciklandi-mi-14-mayis-cumhurbaskani-ve-28-donem-milletvekili-kesin-secim-sonuclari>, erişim tarihi: 22.05.2023.

14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarına göre seçime katılan hiçbir aday seçilebilmek için gerekli olan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde edememiş ve bunun sonucunda seçimler 24 Mayıs 2023 tarihinde tekrarlanmak üzere 2. tura kalmıştır. İkinci turda seçmenler ilk turda en fazla oyu alan iki aday Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu arasından cumhurbaşkanını seçmek için 24 Mayıs 2023 tarihinde tekrar sandık başına gitmişlerdir.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turu öncesinde Ata İttifakı dağılmıştır. Birinci turda Ata İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan, ikinci turda Cumhuriyet İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleyeceğini açıklarken, Ata İttifakı'nın en büyük partisi olan Zafer Partisi Genel Başkanı Ümit Özdağ, parti olarak Millet İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na destek açıklanmasında bulunmuştur.¹⁹⁵ Cumhurbaşkanlığı seçiminin 1. turunda adaylıktan çekilmesine rağmen adı pusulada yer aldığı için 0,43 oy alan Memleket Partisi Genel Başkanı Muharrem İnce ise parti merkez yürütme kurulu toplantısı sonucunda aldıkları karara istinaden seçimlerin ikinci turunda hiçbir adayı desteklemeyeceklerini açıklamıştır.¹⁹⁶

Resim 2.5. 28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı Seçimi İkinci Tur Oy Pusulası

¹⁹⁵ “Ümit Özdağ Millet'e, Sinan Oğan Cumhur'a 'Evet' dedi: Aradaki en büyük fark!,” *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/umit-ozdag-millete-sinan-ogan-cumhura-evet-dedi-aradaki-en-buyuk-fark>, erişim tarihi: 2 Haziran 2023.

¹⁹⁶ “Memleket Partisi ikinci turda kimi destekleyecek? Muharrem İnce ikinci turda hangi cumhurbaşkanı adayını destekleyecek?” *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/memleket-partisi-ikinci-turda-kimi-destekleyecek-muharrem-ince-ikinci-turda-hangi-cumhurbaskani-adayini-destekleyecek>, erişim tarihi: 2 Haziran 2023.

28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı 2. tur seçim sonuçlarına göre yurt içi ve yurt dışında kullanılan geçerli oyların % 52,18'ini alan mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tekrar cumhurbaşkanı seçilmeye hak kazanırken, diğer aday Kemal Kılıçdaroğlu % 47,82 oy almıştır.¹⁹⁷

Sonuç olarak, ittifaklar Türkiye siyaseti açısından yeni bir olgu olmamakla birlikte, 2018 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler ve özellikle Millet İttifakı gibi farklı ideolojik söylemlere sahip partileri bir araya getiren bir ittifakın kurulması, siyasi tarihimiz ve ittifak kültürümüz açısından önemli bir gelişmedir. Farklı ideolojileri bir araya getiren bu ittifaklar literatürde “rakip ittifaklar”¹⁹⁸ olarak adlandırılmaktadır.¹⁹⁹ 2018 seçimleri öncesinde oluşan Millet İttifakı içerisinde yer alan sol CHP ile sağ-milliyetçi-muhafazakar İYİ Parti, SP, DP ve devamında 2023 seçimleri öncesinde muhafazakar Gelecek ve DEVA partilerinin ittifaka dâhil olmalarıyla birlikte, bu altı parti aralarında tutarlı bir ideolojik birlik olmamasına rağmen parlamenter demokrasiye bağlılık konusunda ortak bir söylem geliştirebilmişlerdir.²⁰⁰ Millet İttifakı’nın bu ideolojik çeşitliliği, Sartori’nin ideoloji temelli ittifak yaklaşımı²⁰¹ ile dünyadaki genel eğilimin aksine Millet İttifakı’nın birbirine yakın partilerden değil, mevcut hükümete karşı güç birliği yapan farklı siyasi akımlardan oluştuğunu göstermektedir.²⁰² 2022 yılında CHES (*Chapel Hill Expert Survey*) verilerinden yararlanılarak yapılan bir çalışma Türkiye’de siyasi partilerin birbirleriyle olan yakınlıklarını ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın sonucunda, Cumhur İttifakı’nın aksine Millet İttifakı’nın hem ideolojik hem de politik konularda çok az ortak noktası olduğu, bu ittifakın temel bileşeninin iktidar ittifakı’nı yenmek ve siyasi alanda bir dizi yenilikler yapmayı (yeni bir anayasa, parlamenter sisteme geri dönmek, seçim barajını kaldırmak vb.) amaçladığı görülmektedir.²⁰³

¹⁹⁷ Adayların almış aldıkları oy oranları Yüksek Seçim Kurulu’nun açıklamış olduğu kesin sonuç tutanaklarına dayanmaktadır. Bkz.

<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023/KesinSecimSonuclari/2023CB-TumSecimSonucukinciTur>.

¹⁹⁸ Rakip ittifak kavramı, farklı ideolojilere ve gündemlere sahip siyasi partilerin, seçimlerde başarı kazanmak amacıyla oluşturdukları stratejik işbirlikleri olarak tanımlanır.

¹⁹⁹ Banerjee ve Mukherjee, “Electoral alliance,” 17.

²⁰⁰ Berk Esen ve Şebnem Gümüşçü, “Killing competitive authoritarianism Softly: The 2019 local elections in Turkey,” *South European Society and Politics* 24, 3 (2019): 325.

²⁰¹ Sartori’nin ideoloji temelli ittifak yaklaşımı, ittifak kuracak partilerin ideolojik olarak yakın partiler olması gerekliliğine dayanmaktadır. Sartori ideolojik yakınlık ve uyuma sahip partiler arasında kurulacak ittifakları “kutsal ittifaklar” olarak tanımlarken, bunun dışında çıkar amaçlı, farklı ideolojilere sahip partilerden oluşan ittifakları “kutsal olmayan ittifaklar” olarak tanımlamaktadır. Bkz. Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis* (New York: Cambridge University Press, 1976), 88.

²⁰² Taşkın, “New electoral,” *ECPR*.

²⁰³ Başkan, Gümrükçü ve Canyaş, “Forming pre-electoral...,” 337.

Hiç şüphesiz ittifaklar siyasi partiler üzerinde olduğu kadar seçmen davranışları üzerinde de önemli etkilere neden olmaktadır. 2015 genel seçimleriyle karşılaştırıldığında, ittifaklar ile gidilen 2018 genel seçimlerinde partilerin sıfır oy aldıkları sandık sayısında önemli bir azalma olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle ittifaklar ile beraber seçmen davranışlarında da bir değişimin yaşandığının ve ittifaklarla birlikte seçmenler arası kutuplaşmanın azaldığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.²⁰⁴ Sandığa giden seçmen sayısındaki artışın bir diğer nedeni partilerinin oy oranını düşük bulan ve sandığa gitmeyi düşünmeyen seçmenlerin partilerinin ittifakta yer almasıyla birlikte sandığa gitmiş olmalarıdır.

İttifaklar temsilde adaletin sağlanması açısından da önemli etkiler yaratmaktadır. Partiler arası ittifakların kurulmasıyla birlikte mecliste temsilde adaletin önemli derecede yükseldiği görülmektedir.²⁰⁵ 2002 milletvekili genel seçimlerinde geçerli oyların %46,3'ü mecliste temsil dışı kalmışken bu oran, 24 Haziran 2018 milletvekili genel seçimlerinde %0,7 gibi çok düşük bir orana gerilemiştir.²⁰⁶ Dolayısıyla Haziran 2018 seçimleri yüksek seçmen katılımıyla da dikkat çekmiştir. Bu seçimde özellikle Millet İttifakı'nın yarattığı etkiyle birlikte seçime katılım oranı, 1991 seçimlerinden sonraki en yüksek katılım oranı olan %88,5'e²⁰⁷ ulaşmış, 2023 seçimlerinde ise katılım oranı bir miktar düşerek, %87,05²⁰⁸ oranında gerçekleşmiştir. İttifaklar ve seçmen katılımının artmasıyla beraber mecliste temsil edilen parti sayısında da önemli artışlar olmuştur. 2018 seçimleri sonucunda mecliste milletvekiliyle temsil edilen parti sayısı 14²⁰⁹ iken bu sayı 2023 seçimleri sonrasında 16'ya²¹⁰ yükselmiştir. Temsil edilen parti sayısındaki artış, bir taraftan farklı siyasi görüş ve seçmen gruplarının mecliste temsil edilmesi açısından olumlu bir durum yaratırken, diğer taraftan meclis etkinliği düşük birçok partinin mecliste bulunması, parti sisteminin zayıflamasına ve kırılmalıklarının artmasına neden olmuştur.²¹¹

²⁰⁴ Düşündere, Kurt ve Dil, 24 Haziran, 4.

²⁰⁵ Yetkin Çınar ve Türkmen Göksel, *Türkiye'de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne İlişkin Sayısal Analizler ve Politika Önerileri* (Ankara: TEPAV, 2019), 143.

²⁰⁶ Ünal, "Türkiye'nin yeni...", 324.

²⁰⁷ Yunus Sözen, "Competition in a populist authoritarian regime: The June 2018 dual elections in Turkey," *South European Society and Politics* 24, 3 (2019): 300.

²⁰⁸ Bkz. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023/KesinSecimSonuclari>.

²⁰⁹ Sinan Uslu, "14 parti TBMM'de temsil ediliyor," *Anadolu Ajansı*, 21 Nisan 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/14-parti-tbmmde-temsil-ediliyor>, erişim tarihi: 1 Haziran 2023.

²¹⁰ Ali Ekeyilmaz, "16 parti Meclis'te," *Sabah*, 16 Mayıs 2023, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2023/05/16/16-parti-mecliste>, erişim tarihi: 1 Haziran 2023.

²¹¹ Şebnem Yardımcı Geyikçi, "Türkiye'de siyasal partiler, parti sistemi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi," *Politikayol*, 28 Kasım 2021, <https://www.politikayol.com/turkiyede-siyasal-partiler-parti-sistemi-ve-cumhurbaskanligi-hukumet-sistemi>, erişim tarihi: 1 Haziran 2023.

Son olarak Türkiye’de yerel seçimler öncesi ittifaklara baktığımızda genel seçimler kadar zengin örneklerle sahip olmadığı görülmektedir. Yerel seçim ittifakları, genel seçimlerden farklı olarak bir partinin diğer bir partinin adayını desteklemesi veya bir partinin o seçim bölgesinde seçime girmemesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Yerel seçim ittifaklarına örnek olarak 1963 seçimlerinde Yeni Türkiye Partisi’nin, Sivas’ta Adalet Partisi (AP) adayını desteklemesini gösterebiliriz. Yine 1963 yerel seçimlerinde, Kırşehir’de üç siyasi partinin Millet Partisi’ne karşı ittifak yaptığı görülmektedir. 1977 yerel seçimlerinde MHP 49 ilde AP adayını desteklerken, 1999 yerel seçimlerinde ANAP, DSP ve DTP arasında seçim ittifakı yapılmıştır.²¹²

2004 yerel seçimlerinde Demokratik Halk Partisi adayları, Sosyal Demokrat Halkçı Parti çatısı altında seçime girmiş, ancak elde edilen sonuçlar iki parti açısından da tatmin edici olmamıştır.²¹³

2019 yerel seçimleri öncesinde yapılan iş birliğinin sonucu olarak AKP-MHP, 30’u büyükşehir olmak üzere, toplam 51 ilde seçime ortak aday ile katılma kararı almıştır. BBP ise 30 büyükşehirde aday göstermeme kararı alarak, Cumhur İttifakı’nın adaylarını desteklemiştir.²¹⁴ CHP ve İYİ Parti’den oluşan Millet İttifakı ise, 23’ü büyükşehir olmak üzere, toplam 50 ilde iş birliği yapma kararı almıştır.²¹⁵

2019 yerel seçimlerini, diğer yerel seçimlerden ayıran en önemli unsur, yasal olarak ilk kez 2018 seçimlerinde partiler arası ittifakların kurulmasıyla birlikte seçmen davranışlarında gözlemlenen değişimin etkisidir. İttifaklar sayesinde seçmenler, ortak hareket etmeyi deneyimlemiş, aralarındaki farklılıklara rağmen birlikte siyaset yapmayı tecrübe edebilmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak siyasi partiler, seçilenin her şeyi kazanacağı yerel seçimler öncesinde ortak bir aday etrafında güçlerini birleştirmeye karar vererek,²¹⁶ genel seçimlerde oluşturdukları ittifakları yerel seçimlerde iş birliği şekline dönüştürmüşlerdir. Yapılan iş birliğine göre partiler il bazında ittifak yapmayı, eğer bir ilde

²¹² Savut, “Geçmişten bugüne...,” 40.

²¹³ Oğuz, “Seçimlerin, demokratikleşme...,” 113.

²¹⁴ “31 Mart yerel seçimleri: İttifak partileri toplam 51 ilde iş birliği yaptı,” *Euronews*, 05.11.2022, <https://tr.euronews.com/2019/02/19/31-mart-yerel-secimleri-ittifak-partileri-toplam-51-ilde-isbirligi-yapti-aday-listeleri>, erişim tarihi: 16 Mayıs 2023.

²¹⁵ “Millet İttifakı Yerel Seçim Sonuçları,” 05.11.2022, <https://www.haberler.com/secim/2019/yerel-secimler/millet-ittifaki-secim-sonuclari>, erişim tarihi: 16 Mayıs 2023

²¹⁶ Esen ve Gümüşçü, “Killing competitive...,” 321.

ittifak yapılmıyorsa diğer parti/partiler aday göstermeyerek ittifak adayını desteklemeye karar vermişlerdir.²¹⁷

2019 yerel seçim sonuçları üzerinden genel bir değerlendirme yapıldığında, özellikle Millet İttifakı'nın başta üç büyükşehir olmak üzere kazandığı belediyelerin sayısını arttırdığı ülke ekonomisinin %59'unu, ülke nüfusunun ise yarısını yerel anlamda yönetme imkânına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum doğal olarak kaybedilen iller ve bu illerin nüfusları dikkate alındığında Cumhur İttifakı açısından başarısızlığı, Millet İttifakı adına ise açık bir başarıyı ifade etmektedir.²¹⁸

Tüm bu süreçte özellikle Millet İttifakı'nın ideolojik farklılıklara dayanan yapısına rağmen, ortak aday gösterme, birleşik bir kampanya ve söylem geliştirme çabaları seçmenlerin stratejik oy verme motivasyonlarını arttırmaktadır. Bu durum son 30 yılda artan dinsel ve etnik ayrımlara dayalı siyaset alanının yumuşamasına ve demokratik düzenin pekişmesine sağlayacağı katkı açısından önemlidir.²¹⁹ Diğer yandan Millet İttifakı'nın yapısındaki ideolojik çeşitlilik Türk siyasetinde geçmişten gelen ve siyasi-kültürel bir olgu olarak kabul edilen toplumsal bölünmelere dayalı Şerif Mardin'in merkez-çevre paradigmasına²²⁰ alternatif bir model oluşturması açısından dikkate değer bir durumdur.²²¹

²¹⁷ Oğuz, "Seçimlerin, demokratikleşme...", 114-115.

²¹⁸ Age. s. 115.

²¹⁹ Orçun Selçuk ve Dilara Hekimci, "The rise of the democracy – authoritarianism cleavage and opposition coordination in Turkey (2014–2019)," *Democratization* 27, 8 (2020): 1508.

²²⁰ Şerif Mardin tarafından ortaya konan ve Türk toplumunu kültür ve değer temelinde merkez ve çevre olarak keskin bir şekilde ikiye ayıran merkez-çevre paradigması, sosyal bilimler alanında genel kabul görmekle birlikte bu paradigmaya yönelik eleştirel yaklaşımlarında varlığı dikkat çekmektedir. Bu paradigmaya eleştirel açıdan yaklaşan Fethi Açıkel, Türk toplumundaki bölünmeyi ana referans kaynağı olarak merkez-çevre paradigması üzerinden açıklamayı "epistemolojik muhafazakârlık" olarak nitelendirmektedir. Paradigmanın bu aşkınlaşma eğilimini eleştiren Açıkel, toplumsal olayları sadece bu paradigma üzerinden okumanın zaman içerisinde gerçekleşen toplumsal geçişkenlikleri ve değişimleri açıklamada yetersiz kaldığına vurgu yapmaktadır. Özellikle 1980'lerden sonra güçlenen ve İslami değerleri temel alan muhafazakâr siyasetin artan etkisiyle birlikte merkez ve çevre arasında bir güç paylaşımı yaşandığını ve bunun sonucu olarak da merkezin düalist bir yapıya büründüğünü, bu toplumsal değişimin Mardin'in tek boyutlu-tek merkezli anlayışı ile açıklanamayacağını ifade eden Açıkel, bu kavramın yerine Lenin'in "ikili iktidar" olarak ifade ettiği çoklu bir merkezi yapının daha geçerli bir kavramsal tanımlama olduğunu ileri sürmektedir (Fethi Açıkel, "Entegratif Toplum ve Muarızları: "Merkez-Çevre" Paradigması Üzerine Eleştirel Notlar," *Toplum ve Bilim* 105 (2006): 33-58.)

²²¹ Selçuk ve Hekimci, "The rise of the...", 1497.

3. BÖLÜM: OY VERME MODELLERİ

Siyaset temelde toplumda yönetenler ile yönetilenler arasında gelişen bir ilişkidir. Özellikle yönetilenlerin yani halkın bu ilişkideki etkinliğinin temel gücü ise siyasi katılımdır. Siyasi katılım demokrasilerin vazgeçilmez bir unsuru olarak çeşitli şekillerde yüzyıllardır süregelen ve gelişen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi katılım en genel tanımıyla seçmenlerin kendilerini yönetecek siyasi temsilcileri seçtikleri, onların yaptıkları veya yapacakları işleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkiledikleri yasal eylemler olarak tanımlanabilir.²²² Buna bağlı olarak gerçek bir demokrasiden söz edebilmek için siyasete duyulan ilginin yani siyasi katılımın yüksek olması önemli bir gerekliliktir.²²³ Oy verme davranışı, siyasi katılımın bir biçimi olarak demokrasilerin en önemli unsurudur. Oy verme davranışı ile seçmenler siyasi otoriteyi belirleme, mevcut otoritenin alacağı kararları etkileme ve almış olduğu kararları değiştirme ve iptal etme gücüne sahiptirler. Bu anlamda oy verme bireysel olarak seçmenlerin sahip oldukları düşünceleri davranışsal bir hareketle eyleme dönüştürebildikleri bir süreçtir. Bireysel olarak siyasi bir davranış olan oy verme davranışının ortaya çıkması için gerekli olan üç temel unsur vardır. Bunlardan ilki, bireyi oy verme sürecine yönlendirecek yeterli siyasal kaynakların varlığıdır. Burada kişinin eğitim düzeyi, aile, arkadaş ve iş çevresinin etkisi, medya, yaşadığı yer gibi onun bilişsel algı ve tutumunu etkileyecek unsurlar yer alır. İkincisi, bireyin siyasi düşüncelerini aktarabilmesi, temsilini sağlayabilmesi için gerekli araçlara sahip olmasıdır. Bu araçlardan en önemlisi siyasi partiler ve adaylardır. Üçüncü ve son temel unsur ise bireyi siyasi eyleme yöneltecek uygun fırsat ortamının mevcut olmasıdır. Yani seçmen açısından oy kullanmanın faydası, oy kullanmanın maliyetinden yüksek olmalıdır. Seçmenin siyasi sürece katılımının kendisi için yarardan çok zarar getireceğini düşünmesi onun oy kullanma eyleminden uzaklaşmasına neden olmaktadır.²²⁴ Tüm bu unsurlar dikkate alındığında sağlıklı bir demokrasi için seçmenlere yeterli ve uygun siyasi kaynakların sağlanması, seçmenlerin düşüncelerini temsil edecek yeterli sayıda ve çeşitlilikte siyasi kurumların oluşması ve seçmenlere fırsat yapısı bakımından faydalarını arttıracak siyasi bir ortamın sağlanması gerekmektedir.

²²² Norman H. Nie, Sidney Verba ve Philip Converse, *Siyasal Katılma, Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı*, çev. İlder Turan ve Tunçer Karamustafaoğlu (Ankara: S Yayınları, 1989), 1.

²²³ Henry B. Mayo, *Demokratik Teoriye Giriş*, çev. Emre Kongar (Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1964), 101.

²²⁴ Ersin Kalaycıoğlu, "Siyasal Katılmanın Anatomisi," *Bilim Akademisi*, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/08/Siyasal-Katilmanin-Anatomisi.pdf>, erişim tarihi: (19.02.2023), 1-3.

Oy vermenin demokrasiler açısından merkezi konumu dikkate alındığında oy verme davranışının araştırılması büyük önem taşımaktadır.²²⁵ Bu önemine rağmen bireysel anlamda oy verme davranışının araştırılması ancak 20. yüzyılın ortalarına doğru gerçekleşebilmiştir. Bu döneme kadar yapılan çalışmaların daha çok bölgesel nitelikte ve oy verme davranışının topluluk üzerinden değerlendirilmesi şeklinde gerçekleştiği görülür. Bu çalışmalara örnek olarak, Andre Siegfried, 1913 yılında, Fransa'nın güneyinde seçmenlerin oy verme kalıplarını inceleyen bölgesel bir çalışma yapmıştır. Benzer şekilde Harold Gosnell, 1930'da, "Why Europe Votes" başlıklı ABD, Fransa, Almanya ve İngiltere'de seçmenleri karşılaştıran bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmasında Gosnell, seçimlere katılımın Avrupa'da istikrarını koruması karşısında ABD'de neden düştüğü sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır.²²⁶

Davranışsalcılığın 1940'larda siyaset bilimi üzerindeki etkisinin artmasına paralel olarak oy verme davranışına yönelik akademik ilgi de artmıştır.²²⁷ David Ricci, özellikle 1940'ların sonlarından itibaren Gabriel Almond, David Easton ve David Truman gibi önde gelen davranışçıların yaptığı çalışmalarla davranışsal akımın siyaset bilimi alanında etkili olduğunu ifade etmiştir.²²⁸ Max Visser, davranışçılığın siyaset bilimi alanındaki etkisiyle oluşan siyasi davranış kavramını, genel olarak bireylerle hükümetler arasındaki ilişkileri inceleyen ve bireylerin, bürokratların, çıkar gruplarının vb. ilişkilerini konu alan bir alan olarak tanımlamaktadır. Bunun bir yansıması olarak, 20. yüzyılın başlarına kadar bireysel anlamda hiç incelenmeyen seçmen davranışları (oy verme davranışları)²²⁹ kısa süre içinde siyasi davranışların incelenmesinin odağında merkezi bir konuma ulaşmıştır.²³⁰

Seçmen davranışlarının incelenmesine yönelik en önemli gelişme, ticari anketlerin bu alanda kullanılmaya başlanmasıdır.²³¹ Seçmen davranışlarına yönelik araştırmalar öncesindeki temel düşünce, seçmenlerin sadece ideolojik bakış açılarıyla adayları ve

²²⁵ Michael Hennessy, Michael X. Delli Carpini, Michael B. Blank, Kenneth Winneg ve Kathleen Hall Jamieson, "Using psychological theory to predict voting intentions," *Journal of Community Psychology* 43, 4 (2015): 466.

²²⁶ Jocelyn AJ Evans, *Voters & Voting* (London: SAGE, 2004), 22.

²²⁷ Betül Aydoğan Ünal, "Oy verme davranış modelleri," *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 6, 15 (2016): 96.

²²⁸ David M. Ricci, *The Tragedy of Political Science. Politics, Scholarship, and Democracy* (New Haven: Yale University Press, 1984), 136.

²²⁹ Evans, *Voters*, 21.

²³⁰ Max Visser, *Five Theories of Voting Action Strategy and Structure of Psychological Explanation* (Twente University Press, 1998), 7.

²³¹ Evans, *Voters*, 22.

partileri değerlendirdiği yönündedir.²³² Oysa seçmen davranışlarının incelenmesiyle, seçmenlerin oy verme kalıplarını ortaya koyarak oy verme davranışlarını açıklayacak farkı etkenleri açığa çıkarmak amaçlanmıştır.²³³

Seçmenlerin oy verme davranışlarına yönelik 4 temel model vardır. Bunlar sırasıyla sosyo-psikolojik model (Michigan Okulu), sosyolojik model (Columbia Okulu), rasyonel model (Downsian Okulu)²³⁴ ve stratejik modeldir. Sosyo-psikolojik model, seçmenlerin oy tercihlerinde parti kimliğinin etkisine vurgu yaparken, sosyolojik model bireyin oy verme davranışlarında sosyal faktörlerin etkisini dikkate alır. Rasyonel model seçmenlerin kendi faydalarını sağlamak için rasyonel kararlar doğrultusunda oy tercihinde bulunduklarını kabul ederken.²³⁵ stratejik oy verme modeli seçmenlerin belirli amaca ulaşmak için sempatzanı oldukları parti dışında başka bir partiye oy vermelerini ifade etmektedir.²³⁶

Sharlamanov ve Jovanoski, bireyleri oy vermeye iten nedenleri uzun vadeli ve kısa vadeli etkenler olarak ikiye ayırır. Uzun vadeli etkenler parti kimliği, kişinin sahip olduğu ideolojik tutum gibi unsurlardır. Kısa vadeli etkenler ise; partinin durumu, adayın kişiliği, kampanya şartları gibi etkenlerden oluşur. Sharlamanov ve Jovanoski, oy vermenin temel olarak kısa vadeli ve uzun vadeli etkenlerin sonucunda oluştuğuna vurgu yaparlar.²³⁷ Miller ve Niemi, geçmişte seçmenlerin oy tercihlerinin belirlenmesinde uzun vadeli etkenlerin (ideoloji, değerler, parti kimliği) belirleyici olduğunu ancak son yıllarda kısa vadeli etkenlerin de (eşitli konu ve sorunlar, adaylar, parti ve aday performansı, medya) oy tercihleri üzerinde önem kazandığını ifade ederler. Bu durum uzun yıllardır istikrarlı bir şekilde ideoloji ve parti kimliği etkisiyle oy veren seçmenler için önemli bir değişimdir.²³⁸

²³² Vincent Hutchings ve Hakeem Jefferson, “The Sociological and Social-Psychological Approaches,” içinde *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, der. Justin Fisher, Edward Fieldhouse, Mark N. Franklin, Rachel Gibson, Marta Cantijoch, Christopher Wlezien (Newyork: Routledge, 2018): 21.

²³³ Peter Horvath ve Karol Sebik, “Voting behavior and municipal elections 2014 in Slovakia,” *Slovak Journal of Political Sciences* 15, 2 (2015): 94.

²³⁴ Martin Rosema, *The Sincere Vote: A Psychological Study of Voting* (Universiteit Leiden, 2004) 9.

²³⁵ Rui Antunes, “Theoretical models of voting behaviour,” *Exedra* 4 (2010): 146.

²³⁶ Betl Aydoğan nal, “Stratejik oy verme davranışı: Sistematik literatr incelemesi,” *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17, 4 (2018): 1415.

²³⁷ Kire Sharlamanov ve Aleksandar Jovanoski, “Models of voting,” *Journal of Arts, Science & Commerce* 5, 1 (2014): 20.

²³⁸ William L. Miller ve Richard G. Niemi, *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting* (Sage Publications, 2002), 170.

3.1. Sosyolojik Oy Verme Modeli

Sosyolojik oy verme modelinin temeli Paul Lazarsfeld, Bernard Berelson ve Hazel Gaudet tarafından, 1940 yılında yapılan Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimlerinin temsili örneklem yoluyla yapılan anket çalışmasına dayanmaktadır.²³⁹ Yapılan bu çalışma, modern anlamda seçim araştırmalarının ilk örneği olmasıyla birlikte metodolojik olarak mülakat ve anket tekniklerinden ilk kez faydalanılması açısından önemlidir.²⁴⁰ Araştırmacılar yaptıkları bu çalışmanın sonuçlarını, 1944 yılında *The People's Choice* adlı eserlerinde yayımlamışlardır.²⁴¹ Tümevarımsal yaklaşımla yapılan bu çalışmanın temel ilgi alanı, seçmenlerin nasıl oy kullandıklarından çok neden oy verdiklerinin tespiti yönündedir.²⁴²

Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet, sosyolojik modelin temeli olarak kabul edilen bu çalışmalarında, seçmenlerin oy verme davranışlarının belirlenmesinde 'güç alanı' kavramına dikkat çekerler. Güç alanı kavramı genel olarak, sosyoekonomik statü, yaşanılan yer,²⁴³ sınıf, din, ırk gibi sosyal özellikleri içeren ve kişinin oy verme davranışını belirleyen temel bir etkidir.²⁴⁴ Dolayısıyla bu güç alanı içerisinde yaşayan seçmen için oy vermek bireysel değil, grup deneyiminin bir sonucudur.²⁴⁵ Seçmenlerin oy verme tercihlerini belirleyen sosyal özellikler ve grup deneyimleri, kişinin politik olduğu kadar sosyal olarak da düşündüğünü, ancak siyasi tercihlerinin oluşmasında sosyal özelliklerin daha baskın olduğunu,²⁴⁶ seçmenlerin kullanmış oldukları oyların aslında onların sosyal kimliklerinin siyasi bir yansıması olduğunu ortaya koymaktadır.²⁴⁷

Sosyolojik model, temel olarak sosyo-psikolojik ve rasyonel modelin bireyseliği ön plana çıkaran tutumlarına karşılık grubu ön plana çıkarır. Önemli olan bireylerin değerleri değil, grubun geliştirmiş olduğu değerlerdir. Dolayısıyla sosyolojik modelde odak noktası bireyler değil, gruplar ve partilerdir.²⁴⁸

²³⁹ Hutchings ve Jefferson, "The sociological and," 22.

²⁴⁰ Rosema, *The sincere vote*, 10.

²⁴¹ *Age*, s.11.

²⁴² Evans, *Voters*, 22-23.

²⁴³ Rosema, *The sincere vote*, 11.

²⁴⁴ Sharlamanov ve Jovanoski, "Models of...", 18.

²⁴⁵ Hüseyin Gül, Niran Cansever ve Mustafa Turhan, "2011 genel ve 2014 yerel seçimlerinde Isparta'da seçmen davranışı analizi," *Toplum ve Demokrasi Dergisi* 9, 19 (2015): 227.

²⁴⁶ Paul F. Lazarsfeld, Bernard Berelson ve Hazel Gaudet, *The People's Choice* (New York: Columbia University Press, 1960), 27.

²⁴⁷ Gül, Cansever ve Turhan, "2011 genel ve 2014 yerel seçimlerinde...", 227.

²⁴⁸ Martin Harrop ve William L. Miller, *Elections and Voters A Comparative Introduction* (London, The Macmillan Press, 1987), 157.

Sosyolojik model, grupların, seçmenler üzerinde “siyasi tercihlerin toplumsal aktarımı” adı verilen üç temel etkisinin varlığını ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki, grup üyelerinin hükümet politikaları karşısında ortak bir çıkarı paylaşıyor olması iken, ikincisi bireylerin kendi sosyal grupları içerisinde zaman geçirmesidir. Birey ne kadar fazla kendi grup üyeleriyle temas ederse o kadar fazla grup değerlerinin pekişmesi sağlanmış olur. Aksi takdirde bireyin farklı grup üyeleriyle iletişimde bulunması, benliğinde farklı değerlerin ve inançların oluşumunu sağlayarak “çapraz baskı” altında kalmasına neden olur. Bu noktada birey, üyesi bulunduğu grubun değerlerini sorgulamaya başlar hatta belli bir zaman sonra grup inancının zayıflamasıyla birlikte muhalif bir duruma geçebilir. Üçüncü ve son olarak bireylere temel grup değerlerinin aşılandığı temel nokta ailedir. Aile, kuşaklar arası değer ve tutumların nesillere aktarımını sağlayarak, değişen birey karşısında değişmeyen normların üretimini ve muhafazasını sağlamada kilit rol oynar.²⁴⁹

Lazarsfeld, Berelson ve McPhee sosyal özelliklerin oluşmasında ailenin ve siyasal sosyalleşmenin önemine vurgu yaparlar. Siyasal sosyalleşme, toplumun sahip olduğu değerlerin, normların ve siyasi kültürün, yine o toplumda yaşayan birey tarafından benimsenmesi sürecidir. Bu süreçte en temel unsur ailedir. Aile, bireye ilk siyasi değer kalıplarını öğreten ve bireyi bu kalıplar çerçevesinde siyasi tercihlere yönlendiren en önemli kurumdur.²⁵⁰ Aile içerisinde, özellikle eşlerin seçimlerde aynı siyasi partiyi tercih ettikleri görülmekte, çocukların parti tercihleri de aynı güçte olmamakla birlikte anne ve babalarının siyasi tercihleriyle örtüşmektedir.²⁵¹ Aile içi sosyalleşme adı verilen bu süreç ile ergenler siyasi konularda ilk algılarını oluşturarak politik konularda ebeveynlerinin düşüncelerini benimseme sürecine girerler. “Algı-benimseme” modeli adı verilen bu süreçte aile içerisinde yaşayan ergenler ilk siyasi algılamalarını ve ilk politik benimsemelerini oluştururlar. Aile içerisinde “algı-benimseme” sürecini etkileyen 3 temel etken vardır. Bunlardan ilki aile içerisinde siyasi konuların konuşulma sıklığı ile ebeveynlerin konulara katılma derecesidir. İkincisi aile içerisinde yaşayan ergenlerin sahip oldukları eğitim ve politik bilgi düzeyidir. Sonuncusu ise aile içerisinde ergenlerin, ebeveynlerinin politik görüşlerine verdikleri önemdir. Sonuçta aile içerisinde politik konuların sıklıkla konuşulması, ergenlerin yeterli eğitim düzeyi ve politik bilgiye sahip olmaları ve ergenlerin ebeveynlerinin görüşlerine verdikleri değerin yüksek olması aile

²⁴⁹ Evans, *Voters*, 45.

²⁵⁰ Sharlamanov, ve Jovanoski, “Models of...,” 17.

²⁵¹ Gül, Cansever ve Turhan, “2011 genel ve 2014 yerel seçimlerinde...” 227.

içerisinde parti tercihinin ebeveynlerden ergenlere aktarımını sağlayan önemli bir etkidir.²⁵²

Antunes, seçmenlerin yaşadıkları sosyal çevre ve ait oldukları sosyal grupların, onların tercihlerinde belirleyici olduğunu vurgulayarak, seçmenlerin oy verme tercihlerinde kişisel etkenlerden çok grup etkisinin önemini vurgular.²⁵³ Bu etkinin oluşmasındaki temel neden, bireylerin kendilerini belirli sosyal gruplara ait hissetmeleridir.²⁵⁴ Lipset ve Rokkan bu durumu siyaseti toplumsal bölünmeye dayandırarak açıklamaktadırlar. Bu yaklaşıma göre sosyoekonomik olarak ayrılmış toplum kesimleri kendi grup çıkarlarını korumak için oy verme davranışına yönelmektedirler. Siyasi partiler de bu süreçte farklı çıkar gruplarının sözcülüğünü yapan, onları siyasi alanda temsil eden kurumlardır.²⁵⁵ Sosyal bölünmenin önemli bir özelliği de her ülkede aynı etkinlikte gerçekleşmemesidir. Örneğin Amerika’da sosyal bölünme din, etnisite ve sosyoekonomik statü farklılıklarında gerçekleşirken, Birleşik Krallık’ta sınıfsal bir bölünmenin etkisi görülür. Yine Fransa’da din ve sınıfsal yapı sosyal bölünmede etkili iken, İsviçre ve Belçika’da sınıf, dil ve din sosyal bölünmede önemli rol oynar.²⁵⁶

Sosyolojik oy verme modeline yönelik en büyük eleştiri, sosyal grupları türdeş yapılar olarak kabul etmesi ve grup içerisinde yer alan bireyleri ortak çıkarlar etrafında toplamasıdır. Oysa sosyal gruplar içerisinde yer alan bireylerin toplumsal konumları farklı olabileceği gibi bireysel çıkarlarında da farklılıklar vardır. Dolayısıyla bu durum zamanla grup içinde çatışmaların yaşanmasına neden olur. Bu nedenle sosyal gruplar homojen değil, heterojen bir yapıda olabileceği gibi aynı grup içerisinde yer alan bireylerin farklı çıkarlar doğrultusunda hareket etmeleride söz konusudur. Örneğin bu model genel olarak üst gelir grubunda yer alanların sağ partilere, alt gelir grubunda yer alanların sol partilere oy verdiklerini kabul eder. Oysa gerçekte durum her zaman böyle değildir. Alt gelir grubunda yer alanların sağ partilere, üst gelir grubunda yer alanların sol partilere oy verdikleri birçok örnek vardır.²⁵⁷ Bu duruma başka bir örnek 1974 yılında yapılan İngiltere seçimleridir. Bu seçimlerde orta sınıfa mensup birçok seçmen, seçimlerde daha öncesinde

²⁵² Linet R. Durmuşoğlu, “Puzzling parents? The perception and adoption of parental political orientations in the dutch multiparty setting,” *Electoral Studies* 85, 102673 (2023): 1-2.

²⁵³ Antunes, “Theoretical models...,” 149.

²⁵⁴ Sharlamanov ve Jovanoski, “Models of...,” 17.

²⁵⁵ Seymour M. Lipset ve Stein Rokkan, “Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction,” içinde *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, der. Seymour M. Lipset, Stein Rokkan (New York: 1967): 3.

²⁵⁶ Evans, *Voters*, 47.

²⁵⁷ Sharlamanov ve Jovanoski, “Models of...,” 19.

destekçisi oldukları liberal parti yerine işçi partisini desteklemiş, bu durum seçmenlerin sınıf kimliklerinden sıyrılarak daha rasyonel davranabildiklerinin ve oylarını içinde yer aldıkları sosyal sınıfın etkisinde kalmadan, bireysel kararları sonucunda verebildiklerini göstermiştir.²⁵⁸

Hutchings ve Jefferson sosyal özellikleri ön planda tutan bir modelin, seçimlerde yaşanabilecek dalgalanmaları açıklamada yetersiz kaldığına dikkat çekmişlerdir. Verdikleri örnekte, 1948 Amerikan başkanlık seçimlerini Demokrat partinin adayı Truman'ın kazanmasına karşın, 1952 seçimleri Cumhuriyetçi başkan adayı Dwight Eisenhower'ın ezici bir zaferiyle sonuçlanmıştır. Hutchings ve Jefferson'ın seçim sonuçları üzerinden yaptıkları değerlendirmede, 1948'den 1952'ye seçmenlerin sosyal özelliklerinin büyük çapta değişim gösteremeyeceğine göre sosyolojik oy verme modelinin kısa zaman içinde oy verme davranışlarında yaşanan bu değişimi açıklamada yetersiz kaldığını vurgulamışlardır.²⁵⁹

Ayrıca sosyolojik model, seçmenlerin oy verme tercihlerinde sadece uzun vadeli etkenlerin (özellikle sosyal grupların) belirleyiciliğini kabul ederken, kısa vadeli etkenleri (ekonomi, seçim kampanyaları, adaylar) dikkate almamıştır. Oysa yapılan birçok çalışma seçmenlerin kısa vadeli etkenlere, özellikle de ekonomik duruma göre oy tercihlerini belirlediklerini göstermektedir.²⁶⁰

Son olarak, bu modele yönelik diğer bir eleştiri, partileri pasif bir unsur olarak görerek, seçmenlerin oy tercihlerini tamamen kendi görüşleri doğrultusunda oluşturduklarını kabul etmesidir. Ancak siyasi partiler çoğu zaman aktif hareket eden ve uyguladıkları politikalarla seçmenleri etkileyerek onların oy verme kararları üzerinde belirleyici etkilere sahip olan yapılar olarak karşımıza çıkabilmektedir.²⁶¹

3.2. Sosyo-Psikolojik Oy Verme Modeli

Sosyo-psikolojik model temelini sosyolojik modelden almaktadır.²⁶² Sosyolojik model oy verme davranışlarının açıklanmasına yönelik etkin bir kuram olmakla birlikte, yeterince dinamik olmayışı bu modelin yerine alternatif bir model arayışına neden olmuş,

²⁵⁸ Aydoğan, "Oy verme...", 99-100.

²⁵⁹ Hutchings ve Jefferson, "The sociological and," 22.

²⁶⁰ Antunes, "Theoretical models...", 153.

²⁶¹ Sharlamanov, Jovanoski, "Models of...", 19.

²⁶² Harrop ve Miller, *Elections and*, 130.

bunun sonucu olarak sosyo-psikolojik model ortaya çıkmıştır.²⁶³ Parti kimliği modeli olarak da adlandırılan bu modelin temeli, 1960'da, Angus Campbell, Philip Converse, Warren Miller ve Donald Stokes tarafından yayımlanan *The American Voter* adlı çalışmaya dayanmaktadır. Bu çalışmada araştırmacılar, seçmenlerin güdüs el güçleri ile bireyin oy verme davranışını etkileyen psikolojik faktörleri tanımlayarak,²⁶⁴ seçmenlere yönelik dikkatin sosyolojik değişkenlerden psikolojik değişkenlere yönelmesini sağlamış,²⁶⁵ seçmenlerin sosyal özelliklerinin yerine bireysel tutumlarının önemine vurgu yapmışlardır.²⁶⁶ Campell vd., çalışmalarında “nedensellik hunisi” (*funnel of causality*) adını verdikleri politik bir modelden yararlanmışlardır. Bu modele göre seçmenler yaşamları boyunca bir sosyalleşme süreci geçirmekte, bu süreçte çeşitli etkenlere maruz kalarak bilgiler toplamakta ve bu bilgiler sonucunda siyasi tercihlerde bulanmaktadırlar.²⁶⁷ Nedensellik hunisi ile zamansal olarak farklı dönemlere yayılmış olan fenomenlerin, bireyin psikolojik etkenlere bağılı olarak kararlarını nasıl etkilediğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Kısaca nedensellik hunisi ile bir anlamda “nedenlerin nedenleri” ortaya konulmaya çalışılmıştır.²⁶⁸

Sosyo-psikolojik model de seçmenlerin oy verme davranışını araçsal değil, dışavurumcu bir eylem olarak ifade edilmiştir.²⁶⁹ Sosyo-psikolojik oy verme modelinin temelinde seçmenlerin bir siyasi partiye ya da adaya karşı duydukları psikolojik yakınlık, sürekli ve kalıcı bir bağılılık ile oy tercihinde sistematik bir şekilde militanlığa dönüşmeyen bir partizanlık ve özdeşleşme vardır.²⁷⁰ Bu özdeşleşmenin oluşması için seçmen ve parti arasında hukuki bir bağın oluşması gerekmez. Seçmenler fanatik futbol taraftarı gibi siyasi partiye yönelik resmi olmayan duygusal bir bağılılık geliştirirler.²⁷¹ Bu duygusal bağılılık seçmenlerin kendi başlarına karar verme ve düşünme süreçlerinden tasarruf etmelerini sağlar. Özellikle eğitim durumu düşük, kavramsallaştırma ve soyutlama kapasitesi sınırlı olan seçmenler bu şekilde ülkedeki ve dünyadaki gelişmelerden kopuk bir şekilde hareket edebilirler. Bu durum seçmenlerin özdeşleştikleri siyasi partinin söylemlerini koşulsuz

²⁶³ Hutchings ve Jefferson, “The sociological and,” 21-30.

²⁶⁴ Erdem Aytac ve Susan Stokes, *Ne Değişir Ki*, çev. Merve Arkan (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2019), 35.

²⁶⁵ Rosema, *The sincere vote*, 10.

²⁶⁶ Hutchings ve Jefferson, “The sociological and,” 21-30.

²⁶⁷ Ali Çarkoğlu, “Oy Verme Davranışı,” içinde *Dünden Bugüne Türkiye: Tarih, Politika, Toplum ve Kültür*, der. Metin Heper, Sabri Sayarı (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016), 214.

²⁶⁸ Matt Wilder, “Whither the funnel of causality?,” *Canadian Journal of Political Science* 49, 4 (2016): 724.

²⁶⁹ Harrop, Miller, *Elections And*, 130.

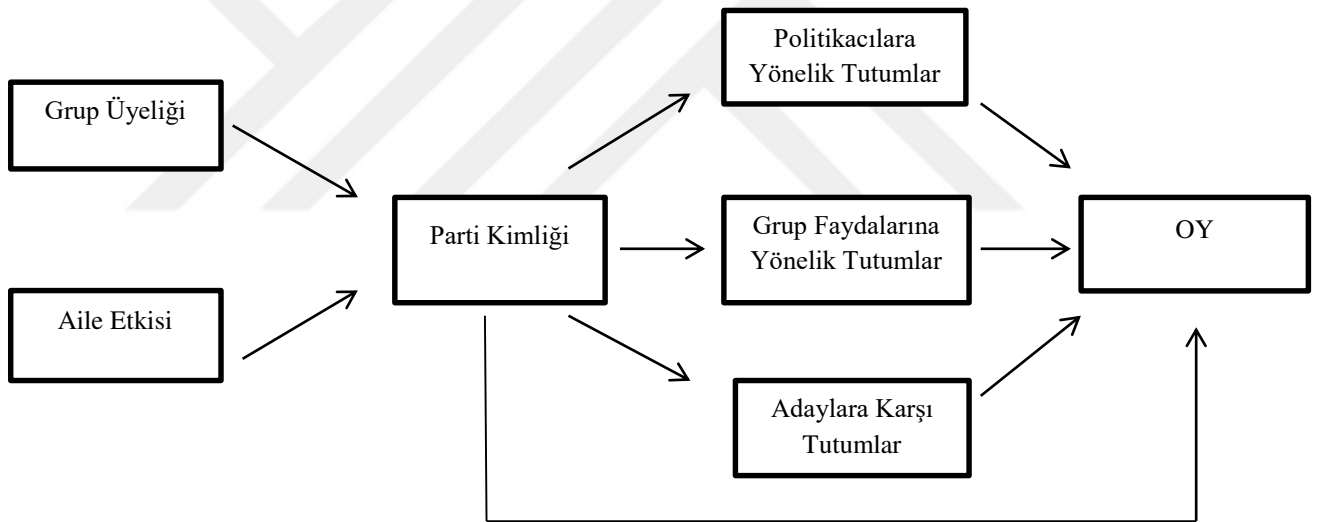
²⁷⁰ Antunes, “Theoretical models...,” 154.

²⁷¹ Gül, Cansever ve Turhan, “2011 genel ve 2014 yerel seçimlerinde...,” 228.

olarak kabul etmelerine, karşılaştıkları karmaşık siyasi sorun, olay ve konuyu basitleştirebilmelerine yardımcı olmaktadır.²⁷²

Sosyo-psikolojik modelin oluşumunda aynı sosyolojik modelde olduğu gibi sosyalleşme sürecinin önemli bir etkisi vardır. Sosyalleşme süreci sonucunda oluşan parti kimliği, aile faktörü ile çocukluk ve gençlik dönemlerinin etkisinde oluşur. Sosyalleşme sürecinin çeşitli evrelerinde bireylerin politik algılarında, grup yapılarında ve tutumsal özelliklerinde görülen değişimler, onların siyasi tercihlerinin de belirlenmesini sağlar. Bu değerlendirmede hiç şüphesiz en önemli filtre, kişinin sahip olduğu parti kimliği ve onun düzeyidir. Güçlü bir parti kimliğine sahip bireylerde parti değiştirmek yok denecek kadar az iken, daha düşük parti kimliğine sahip bireylerde başka bir partiye yönelme olasılığı daha yüksektir.²⁷³

Şekil 3.1. Sosyo-Psikolojik Oy Verme Modeli²⁷⁴

Şekil 3.1’de görüldüğü üzere sosyo-psikolojik modelde, uzun bir süreç sonucunda aile ve grup üyeliğinin etkisinde oluşan parti kimliği, kişinin oy verme tercihinin oluşmasında temel etkindir. Ancak bazı durumlarda kısa vadeli etkenler, parti kimliğinin dışında oy verme tercihleri üzerinde etkili olabilmektedir. Bu kısa vadeli etkenleri politikacılara yönelik tutumlar, adaylara yönelik tutumlar ve grup faydalarına yönelik tutumlar olarak ifade eden Harrop ve Miller, bu etkenlerin seçmenin parti kimliği dışında

²⁷² Ersin Kalaycıoğlu, “Attitudinal orientation to party organizations in Turkey in the 2000s,” *Turkish Studies* 9, 2 (2008): 298.

²⁷³ Çarkoğlu, “Oy Verme,” 214.

²⁷⁴ Harrop ve Miller, *Elections And*, 132.

ancak onun etkisinde gerçekleşen tutumlar olarak ifade ederler. Bu gibi durumlarda seçmenler kendi partilerinden uzaklaşmamakla birlikte geçici de olsa parti kimliğinden sıyrılarak başka bir partiye oy verebilmektedirler.²⁷⁵

Michigan Ekolü adıda verilen sosyo-psikolojik modele mensup bilim adamları, seçmenlerin oy verme tercihlerinin belirlenmesinde psikolojik etken olarak kabul edilen motive edici faktörlere dikkat çekerler. Onlara göre bu psikolojik motive edici faktörlerin en önemlileri; partiler, politikalar ve adaylarla ilgili tutumlardan oluşmaktadır. Daha sonra seçmenlerin siyasi partilere yönelik sahip oldukları bu tutum ve duygular “parti kimliği” adı altında kavramsallaştırılır.²⁷⁶ Bireylerde oluşan parti kimliğinin iki temel özelliği vardır. Bunlar “taraf” ve “güç” özellikleridir. Taraf olmak demek, belirli bir partinin, görüşün etkisinde olmak demektir. Güç ise kişinin taraflara olan bağlılığının derecesidir. Bu yüksek bir bağlılık olabileceği gibi düşük bir bağlılık derecesi de olabilmektedir.²⁷⁷

Seçmenlerin sahip oldukları psikolojik özelliklerin ve yaşam deneyimlerinin farklılığı, onların farklı düzeylerde oy kullanmalarına neden olmaktadır. Örneğin seçmenlerin eğitim düzeylerinin yüksek olması onların siyasete daha fazla ilgi duymalarına ve bireysel etkinlik duygularının gelişmesine neden olur.²⁷⁸ Bu durum, seçmende siyasete yönelik psikolojik motivasyonun artmasına ve oy verme eğiliminin yükselmesini sağlamaktadır. Yine gelir seviyesi yüksek seçmenlerin düşük gelirli seçmenlere, orta yaştaki seçmenlerin genç yaştaki seçmenlere göre psikolojik güdülerinin ve oy verme eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.²⁷⁹

Parti kimliğinin güçlü olması zaman içerisinde parti ile seçmen arasında bir özdeşleşmenin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu o kadar kuvvetli bir bağdır ki bazı seçimlerde seçmenlerin başka bir partiye oy vermeleri parti kimliklerinin zayıflığını değil, tersine parti kimliğinin güçlü etkisinin bir sonucu olabilmektedir.²⁸⁰

Campell ve arkadaşları, sosyo-psikolojik modeli açıklamada Walter Lippmann’ın²⁸¹ “kafadaki resimler” kavramından yola çıkarak, seçmenlerin kafalarında siyasete yönelik bir resim olduğunu ve seçmenlerin oy tercihlerini kafalarındaki bu resmi oluşturan biliş, değerlendirme, tutum, inanç, algı ve duygu karışımıyla belirlediklerini

²⁷⁵ Evans, *Voters*, 26.

²⁷⁶ Rosema, *The Sincere Vote*, 18.

²⁷⁷ Hutchings ve Jefferson, “The sociological and,” 21-30.

²⁷⁸ Aytaç, Stokes, *Ne Değişir*, 36.

²⁷⁹ *Age*, s. 36.

²⁸⁰ Hutchings ve Jefferson, “The sociological and,” 21-30.

²⁸¹ Walter Lippmann, *Public Opinion* (New York: The Free Press. 1922).

vurgularlar.²⁸² Oluşan bu duygusal birikim zaman içerisinde seçmenlerin bazı siyasi partilere yönelik bir bağlılık duygusu ya da diğer adıyla özdeşleşme yaratmalarına neden olmaktadır. Bu özdeşleşme o kadar ileri bir boyuta ulaşır ki, verilen oy sadece siyasi bir tercih olmaktan çıkarak kişinin imajının bir parçası konumuna ulaşır.²⁸³ Seçmenler her konuya kendi partisinin gözüyle bakar. Parti liderinin ne söylediği ve parti yöneticilerinin söylemleri seçmenin tutum ve davranışlarında temel belirleyicidir.²⁸⁴ Bunun bir sonucu olarak seçmenler çoğu kez özdeşleşme ve bağlılık duygusuyla herhangi bir rasyonalizasyon olmaksızın kendi partilerine oy verirler.²⁸⁵

Psikolojik özdeşleşme ya da parti kimliğinin gelişmesinde hiç şüphesiz en önemli etkenlerden biri, sosyolojik modelde olduğu gibi ailedir. Harrop ve Miller, çocukların daha küçük yaşlarda az da olsa bir partiye karşı sempati duyduklarını, ilk parti sempatilerinin oluşmasında aile büyüklerinin etkili olduğunu ve aile etkisinin çocukların yaşları ilerlese de azalarak devam ettiğini vurgulamışlardır. Harrop ve Miller ayrıca aile etkisinin özellikle siyasete daha fazla ilgi duyan ve siyasi konuları konuşan orta sınıf ailelerde diğer ailelere göre daha yüksek seviyede olduğunu ifade etmişlerdir.²⁸⁶ Özellikle ilk ideolojik bağlılıklarını aile içerisinde kazanan bireylerin çoğu zaman bu ideolojik eğilimlerini yaşam boyu sürdürdükleri,²⁸⁷ ebeveynleri güçlü ideolojik kimliklere sahip olan gençlerin oy kullanma eğilimlerinin düşük ideolojik bağlılığa sahip ailelerdeki gençlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.²⁸⁸ Antunes, parti özdeşleşmesinin aşırı bir boyutunu oluşturan partizan eğilimlerin gelişmesinde ailenin, meslektaşların ve arkadaş çevresinin etkili olduğunu ve bu çevrelerle yaşanan sosyalleşme sürecinin psikolojik parti bağlılığının seviyesini belirlediğini ifade etmektedir.²⁸⁹

Zaman içerisinde seçmenlerin psikolojik parti bağlılıklarında ya da parti kimliklerinde bir zayıflama olabilmektedir. Parti kimliğinde meydana gelebilecek bu gibi değişimleri kişisel etkenler ve sosyal nedenler olarak ikiye ayırabiliriz.²⁹⁰ Kişisel etkenler, özellikle bireylerin sınıfsal ve dinsel bağlılıkları ile eğitim ve iletişim kanallarının gelişimi

²⁸² Angus Campbell vd., *The American Voter* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1960), 39-42.

²⁸³ Harrop ve Miller, *Elections and voters*, 131.

²⁸⁴ Horvath ve Sebik, "Voting behavior," 97.

²⁸⁵ Harrop ve Miller, *Elections and voters*, 132.

²⁸⁶ *Age*, s. 135-136.

²⁸⁷ Sharlamanov ve Jovanoski, "Models of," 20.

²⁸⁸ Aytaç ve Stokes, *Ne Değişir Ki*, 39.

²⁸⁹ Antunes, "Theoretical models...", 154.

²⁹⁰ Hutchings ve Jefferson, "The sociological and," 21-30.

gibi etkenlerdir.²⁹¹ Özellikle son elli yılda bireylerin eğitim seviyelerinin artması, iletişim kanallarında yaşanan gelişmeler ile bireylerin sınıfsal ve dinsel bağlılıklarında görülen azalma, parti kimliğinde zayıflamalara neden olmuştur. Sosyal etkenler ise seçmenlerin zaman içerisinde sosyal statülerinde meydana gelen değişimler (evlilik, iş ya da ikamet değişikliği) ile yaşadıkları çevrede meydana gelen sosyal ve politik değişimlerin (yaşadığı ülkenin Avrupa Birliği'ne girmesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması vb.) parti kimliklerinde yarattığı etkiyi içermektedir.²⁹²

Sosyo-psikolojik modele yönelik temel eleştiri, bu modelin bireylerin uzun vadede oluşan parti kimliklerini ve bu kimliğin neden olduğu parti bağlılığını abartmasıdır. Bu modeli eleştirenlere göre seçmenlerin oy tercihlerini belirleyen etkenler psikososyal değişkenlerde değil, seçmenlerin sahip oldukları bilgiyi kullanmasında ve rasyonelliğinde aranmalıdır. Özellikle 1960'ların başından itibaren Batı demokrasilerinde yapılan birçok seçim, seçmenlerin parti bağlılıklarını kolayca değiştirebildiklerini göstermiştir. Bu süreçte seçmenler çoğu kez parti kimliklerinin etkisinden ziyade ekonomik koşullarla, partilerin ve liderlerin sundukları politika önerilerine göre şekillenmiştir.²⁹³

3.3. Rasyonel Oy Verme Modeli

Bu model, Anthony Downs'un "*An Economic Theory of Democracy*" adlı eserine dayanmaktadır. Sosyolojik ve sosyo-psikolojik modele göre daha fazla bireycidir. Rasyonel model, seçmenlerin bireysel oy tercihlerinin oluşmasında, partilerin yaratacağı fayda-maliyet analizini temel alır.²⁹⁴ Downs'a göre seçmenlerin oy verme sürecine ilişkin temel akıl yürütmeleri, kendilerine en fazla faydayı sağlayacak parti ya da adayı seçmek üzerinedir.²⁹⁵ Bu nedenle Downs, ortaya koyduğu kuramın merkezine ekonomi teorisinden almış olduğu rasyonalite kavramını koymaktadır.

Ekonomik kavramlardan yararlanan Downs'a göre piyasayı açıklayabilen rasyonel seçim kavramı politik düzeni de açıklayabilir. Bunu yaparken işletmeler ile siyasi partiler, seçmenler ile tüketiciler arasında bağ kurar. Rasyonel olarak nasıl işletmelerin amacı karlarını, tüketicilerin amacı faydalarını maksimize etmekse, siyasi partiler için seçim kazançlarını, seçmenler için ise verdikleri oylardan sağladıkları faydayı maksimize etmek

²⁹¹ Harrop ve Miller, *Elections And Voters*, 139-140.

²⁹² Antunes, "Theoretical models...", 156.

²⁹³ Age. s.157.

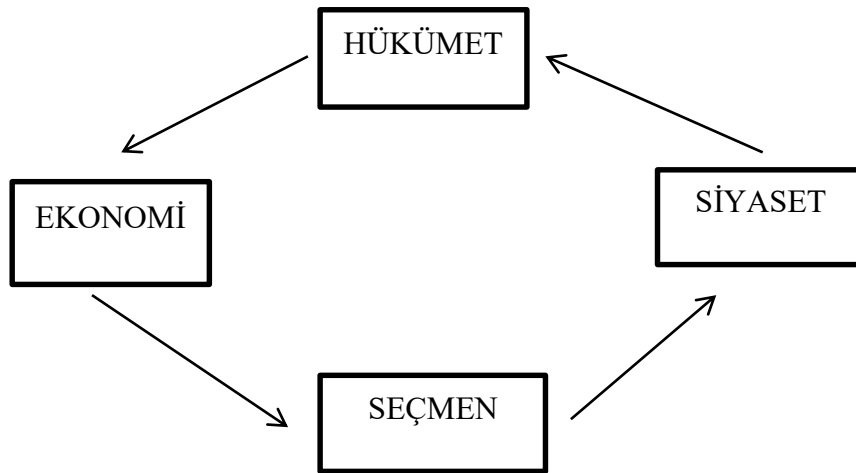
²⁹⁴ Horvath ve Sebik, "Voting behavior and...", 99.

²⁹⁵ Aytaç ve Stokes, *Ne Değişir Ki*, 39.

amaçtır.²⁹⁶ Downs bu durumu “oy maksimizasyonu” kavramıyla açıklar. Oy maksimizasyonu ile seçmenler oylarını, dışsal etkenlere bağlı olarak²⁹⁷ kendilerine en yüksek faydayı sağlayacak partiye yönlendirir.²⁹⁸ Downs, bu aşamada seçmenleri partiler karşısında pasif değil, aksine aktif özneler olarak değerlendirir.²⁹⁹ Burada hiç şüphesiz seçmenlerin rasyonel olarak parti tercihlerini yapabilmeleri için siyasi partilerin geçmişteki söylem ve eylemleriyle gelecekteki vaatlerini açık bir şekilde ortaya koymaları, güvenilir ve sorumlu bir tavır göstermeleri önemlidir.³⁰⁰

Seçmenlerin parti ve adayları tercih ederken kendi kişisel çıkarlarını ön planda tuttukları³⁰¹ bu modelde üç temel özellik dikkat çekmektedir. İlki, seçmenlerin verdikleri oya araçsal yaklaşımlarıdır. Yani seçmen için kullandığı oy kişisel çıkarlarını sağlayacak amaca yönelik bir araçtır. İkincisi, seçimde kullanılan oylar seçmenin bireysel faydasına yöneliktir. Seçmen grup faydası veya sadakati ile hareket etmez. Üçüncüsü ise seçmenin sosyolojik ve sosyo-psikolojik modele göre daha fazla bilgiye sahip olmasıdır. Bu bilgi parti, aday veya politika konuları üzerine yoğunlaşır. Seçmen bu konulardaki bilgisi sonucunda alternatifleri karşılaştırarak bir değerlendirme yapar. Yapmış olduğu değerlendirme sonucunda kendisine en fazla faydayı sağlayacağını düşündüğü aday ya da partiyi tercih eder.³⁰²

Şekil 3.2. Ekonomi-Seçmen-Siyaset Etkileşim Süreci³⁰³

²⁹⁶ Antunes, “Theoretical models...,” 157.

²⁹⁷ Horvath ve Sebik, “Voting behavior and...,” 99.

²⁹⁸ Rosema, *The Sincere Vote*, 27.

²⁹⁹ Sharlamanov ve Jovanoski, “Models of...,” 21.

³⁰⁰ Antunes, “Theoretical models...,” 160.

³⁰¹ James Enelow ve Melvin Hinich, *The Spatial Theory of Voting: An Introduction* (London: Cambridge University Press, 1984), 3.

³⁰² Harrop ve Miller, *Elections And Voters*, 146.

³⁰³ Funda Telatar, *Politik İktisat Politikası* (Ankara: İmaj Yayıncılık, 2004), 331

Şekil 3.2’de görüldüğü üzere seçmenler kendilerine yansıyan ekonomik etkileri rasyonel bir değerlendirme sürecinden geçirerek siyasi alanda oy tercihlerini belirlemede kullanırlar. Bu durum, özellikle iktidarda bulunan mevcut hükümetlerin tutumu üzerinde de etkili olur. Çünkü hükümetlerin temel amaçları seçimlerde başarı sağlayarak iktidar sürelerini uzatmak olduğundan, ekonomi üzerinde seçmene yönelik olumlu etkiler yaratacak iktisat politikalarına yönelmeyi amaçlarlar.³⁰⁴ Sonuçta ekonomik rasyonalite düşüncesi sadece seçmenler için değil, aynı zamanda hükümetlerin de faydalarını maksimize etmekte kullandıkları bir araç olarak karşımıza çıkar.

Downs, seçmenlerin kendilerine rasyonel faydayı sağlayacak politik tercihlerde bulunmadan önce ilk olarak kendileri için önceliği olan konuları belirlediklerini, daha sonra seçime katılan her partinin bu konuyla ilgili ortaya koyduğu kararları değerlendirdiklerini ve son olarak da tüm partilerin o konudaki tutumlarını karşılaştırdıktan sonra oylama kararlarını verdiklerini belirtir.³⁰⁵ Ekonomik unsurlar genel olarak seçmenlerin en fazla etkilendikleri ve en çok önem verdikleri konulardır.³⁰⁶ Bu açıdan ekonomik model temelde bir ödül-ceza denklemine dayanır. Sorumluluk hipotezi de³⁰⁷ adı verilen bu durumda,³⁰⁸ seçmenler iktidar partisinin ekonomi politikalarından memnunsa seçimde oylarını iktidar lehine kullanarak onu ödüllendirmiş olurlar. Eğer seçmenler iktidardaki partinin ekonomi politikalarından memnun değillerse, oylarını rakip parti lehine kullanarak iktidar partisini cezalandırmış olurlar.³⁰⁹ Ödül ve ceza denkleminin hem iktidar hem de muhalefet açısından önemli yansımaları vardır. İktidar partisi, ödül ve ceza ile bir anlamda seçmenlerin çıkarları için hareket ettiğinde neler kazanacağını bildiğinden, iktidarda kalmak için popülist politikalara yönelebilecektir. Muhalefet partileri ise özellikle ağır ekonomik sorunların yaşandığı dönemlerde, iktidarın cezalandırılmasından yararlanarak halkın beklediği ekonomik söylemlerle birlikte seçimlerde ödüllendirilmeyi

³⁰⁴ Levent Çinko, “Seçmen davranışları ile ekonomik performans arasındaki ilişkilerin teorik temelleri ve Türkiye üzerine genel bir değerlendirme,” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 61, 1 (2006): 105.

³⁰⁵ Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy* (Newyork: Harper and Row, 1957), 209.

³⁰⁶ S. Erdem Aytaç, “An experimental investigation of voter myopia in economic evaluations,” *Electoral Studies* 74 (2021): 1.

³⁰⁷ “Sorumluluk hipotezine” göre seçmenler ekonomik başarı ya da başarısızlıkta temel sorumlu olarak iktidar partisini görürler. Dolayısıyla işsizlik, enflasyon gibi ekonomik göstergelerde yaşanabilecek olumsuz bir durumdan iktidar partisini sorumlu tutarak, oylarını başka partiye yönlendirerek iktidarı cezalandırmış olurlar. Tersine bir durumda ekonomik göstergelerde yaşanan olumlu gelişmelerden de iktidarı sorumlu tutan seçmenler, oylarını iktidar partisinden yana kullanarak onu ödüllendirmiş olurlar. (Çinko, “Seçmen Davranışları ile...,” 106.)

³⁰⁸ Çinko, “Seçmen davranışları ile...,” 106.

³⁰⁹ Marianne Stewart ve Harold Clarke, “Economic Voting,” içinde *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, der. Justin Fisher, Edward Fieldhouse, Mark N. Franklin, Rachel Gibson, Marta Cantijoch, Christopher Wlezien (Newyork: Routledge, 2018): 193.

amaçlayacaklardır. Böyle bir durumda seçmenler, çıkarlarını maksimize etmek amacıyla sempatzanı oldukları partiden farklı bir partiye oy vermekten kaçınmayacaklardır.³¹⁰

Ekonomik oy verme modeliyle ilgili önemli bir soru da seçmenlerin yapacakları ekonomik değerlendirmenin ileriye yönelik mi yoksa geriye dönük mü gerçekleşeceğidir. Seçmenlerin partileri geçmişte yaptıkları ekonomik faaliyetler üzerinden değerlendirmelerine “geriye dönük oylama” (*retrospective voting*),³¹¹ geleceğe yönelik ekonomik vaatleri üzerinden yaptıkları değerlendirmelere ise “muhtemel oylama” (*prospective voting*) denilmektedir.³¹² Bu noktada yapılan çalışmalar, seçmenlerin ekonomik nedenlerle verdikleri oylarda geçmişte gerçekleşen olaylardan çok geleceğe yönelik beklentilere göre hareket ettiklerini göstermektedir.³¹³ Ekonomik oylama literatüründe yaygın varsayım, seçmenlerin geriye dönük ekonomik değerlendirmelerinin çok yakın bir zamanla sınırlı kaldığıdır. Aytaç, seçmenlerin bu durumunu “seçmen miyopisi” kavramıyla açıklamıştır.³¹⁴ Akarca ve Tansel, yaptıkları bir çalışmada, Türk seçmenin ekonomik performansa göre oyunu belirlerken en fazla son bir yıllık süreci dikkate aldığını ifade etmişlerdir.³¹⁵

Ekonomik oylamada etkin olan zaman modeli dışında, diğer bir etken olarak seçmenlerin ekonomik algılarının boyutları önem kazanmaktadır. Buna göre seçmenlerin parti tercihlerini kendi kişisel ekonomik durumlarına göre yapmalarına “ego-tronik” model, ülkenin ekonomik durumuna göre yapmalarına ise “sosyo-tropik” model denilmektedir.³¹⁶ İlk model kişisel ekonomik fayda üzerine kurulu iken, ikinci model toplumsal ekonomik faydayı ön planda tutmaktadır.

Bu noktada, Ferejohn ve Fiorina’nın³¹⁷ rasyonel kurama yönelik geliştirdiği bakış açısına değinmek önemlidir. Yazarlar rasyonel düşünen seçmenin kendi faydasını gerçekleştirmede bazen elde edeceği faydayı maksimize etmek yerine pişmanlığını minimize ederek de fayda sağladığını öne sürmektedir. “Minimal pişmanlık” adı verilen bu

³¹⁰ Rosema, *The Sincere Vote*, 29.

³¹¹ John Fuh-Sheng Hsieh, Dean Lacy ve Emerson M. S. Niou, “Retrospective and prospective voting in a one-party-dominant democracy: Taiwan's 1996 presidential election,” *Public Choice* 97, 3 (1998): 386.

³¹² Martin Rosema, “Partisanship, Candidate Evaluations, and Prospective Voting,” *Electoral Studies* 25 (2006): 475.

³¹³ Stewart ve Clarke, “Economic,” 192-205.

³¹⁴ Aytaç, “An experimental...,” 1.

³¹⁵ Ali T. Akarca ve Aysit Tansel, “Social and economic determinants of Turkish voter choice in the 1995 parliamentary election,” *Electoral Studies* 26 (2007): 633.

³¹⁶ Gülay Ercins, “Türkiye’de sosyo-ekonomik faktörlere bağlı olarak değişen seçmen davranışı,” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8, 2 (2007): 27.

³¹⁷ John A. Ferejohn ve Morris P. Fiorina, “Closeness Counts Only in Horseshoes and Dancing,” *American Political Science Review* 69, 3 (1975): 920-925.

durumda seçmenler,³¹⁸ mutsuzluktan ve zarar görecekleri sonuçlardan kendilerini koruyarak, bir anlamda faydalarını maksimize etmiş olmaktadır.³¹⁹ Tüm bu etkenlerin dışında seçmenlerin sahip oldukları ekonomik gelir seviyesi onların alt-orta-üst gelir grubu olarak sınıflandırılmalarına neden olmaktadır. Sosyoekonomik statüyü önemli ölçüde belirleyen bu sınıflandırma, seçmenlerin ekonomi politikalarına yönelik siyasi partilerden beklentilerini ve bu beklentilerin karşılanması oranında oluşan oy verme tercihlerini önemli derecede etkilemektedir.³²⁰

Son yıllarda yapılan çalışmalar, seçmenlerin oy verme davranışları üzerinde rasyonel modelin etkisinin arttığını, buna karşılık sosyo-psikolojik ve sosyolojik oy verme modellerinin etkinliğini yitirdiğini göstermektedir.³²¹

Bu modele yönelik eleştirilerin başında rasyonel modelin, seçmenleri gereğinden fazla hesaplama yapan birimler olarak düşünüyor olması gelmektedir. Oysa yapılan bazı çalışmalar seçmenlerin seçim öncesinde hiçbir rasyonel hesap (fayda-maliyet analizi) yapmadan oy kullanabildiğini,³²² hatta bazı durumlarda elde edecekleri faydanın, maliyetinden daha az olacağını bilmelerine rağmen oy verme kararlarında ısrarcı olduklarını göstermiştir.³²³ Ayrıca rasyonel modelin birey-fayda üzerine kurulu denkleminin her zaman geçerli olmadığı, bazı durumlarda kişisel faydanın aile, grup gibi sosyal birliktelikler yoluyla elde edileceği bu modele yönelik diğer bir eleştiri noktasıdır.³²⁴ Rasyonel seçim modeline yönelik bu eleştiriler zaman içinde birçok farklı akademisyen tarafından oy verme davranışının irrasyonel olarak açıklanmasını sağlayacak yeni modeller aranmasına neden olmuştur. Uyarlanabilir rasyonalite adı verilen bu yeni modellerden birine göre, seçmenlerin seçimlerden elde ettikleri deneyimler onların oy verme süreçlerinde belirleyici rol oynar. Bu açıdan oy vermenin temel güdüsü rasyonel olmaktan çok alışılmış bir davranış kalıbı şeklinde gerçekleşirken, bir diğerinde oy vermenin bireysel faydayı değil, grup faydasına yönelik bir amaç taşıdığı ve seçmenlerin oy kullanarak bir

³¹⁸ Ferejohn ve Fiorina'ya göre seçmenler için en önemli minimal pişmanlık, partilerin eşit oy aldıkları bir seçimde oy kullanmamış olmaktır.

³¹⁹ Aytaç ve Stokes, *Ne Değişir Ki*, 44.

³²⁰ Nermin Abadan ve Ahmet Yücekök, "1961 - 1965 Seçimlerinde büyük şehirlerin oy verme davranışlarıyla ilgili bazı yorumlar," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 21, 4 (1966): 105.

³²¹ Horvath ve Sebik, "Voting behavior and...", 99.

³²² Antunes, "Theoretical models...", 162.

³²³ Dong-Joon Jung, "Irrationalizing the rational choice model of voting: The moderating effects of partisanship on turnout decisions in western and postcommunist democracies," *Electoral Studies* 50 (2017): 26.

³²⁴ Keith Dowding, "Rational Choice Theory and Voting," içinde *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, der. Justin Fisher, Edward Fieldhouse, Mark N. Franklin, Rachel Gibson, Marta Cantijoch, Christopher Wlezien (Newyork: Routledge, 2018): 37.

anlamda grup değerlerine sahip olmayanlara karşı cezalandırıcı bir davranışta bulundukları ifade edilmektedir.³²⁵

3.4. Stratejik Oy Verme Modeli

Seçmenler seçimlerde oylarını birçok farklı unsuru değerlendirerek kullanırlar. Seçmenlerin sahip olduğu değerler, çıkarlar, adaylar hakkındaki düşünceleri, adayların ya da partilerin kazanma şansları bu farklı unsurlardan bazılarıdır.³²⁶ Seçmeleri oy verme davranışına yönelten tüm bu etkenler “ifade edici (anlamli) davranış” ve “amaçlı davranış” olarak tanımlanır. İfade edici davranış, seçmenlerin parti ve aday algıları, ekonominin genel durumu ve politik konularda sahip oldukları değerlendirmelerin bir sonucu olarak oy kullanmaları iken, amaçlı davranış seçmenlerin doğrudan seçim sonucunu etkilemek amacıyla ilk tercihleri dışında farklı bir parti ya da adaya oy vermesidir. İfade edici davranışta samimi oy veren seçmen, amaçlı davranışta kendi tercihini belirtmek yerine sonucu optimize etmeyi amaçlayarak³²⁷ stratejik oy kullanmaktadır,³²⁸ Samimi oy, seçmenlerin seçim sonuçlarını düşünmeden, sadece kendi destekledikleri parti ya da adaya oy vermesidir.³²⁹ Bu aşamada seçmenlerin kendi kişisel çıkarları yerine parti bağlılıkları üst düzeydedir. Seçmen kendi faydası yerine partisinin faydasını maksimize etmeyi amaçlar. Seçmenlerin sosyolojik ve sosyo-psikolojik modelde yüksek oranda samimi oy kullandığı görülmektedir. Stratejik oy ise seçmenlerin gerektiğinde kendi faydalarını arttırmak amacıyla en çok tercih ettikleri partiden uzaklaşarak başka bir partiye oy vermeleri olarak tanımlanır. Amaç, daha az tercih edilebilen bir partiye oy vererek daha yüksek bir fayda yaratmaktır. Bu düşünce içerisinde kullanılan oylara “stratejik oy” denir.³³⁰ Özellikle rasyonel oy verme modeli bu anlamda stratejik oy vermeye bir örnektir. Ancak stratejik model ile rasyonel modeli birbirinden ayıran temel özellik, rasyonel modelde ekonomik çıkarlar doğrultusunda bir stratejik oy verme söz konusu iken, stratejik

³²⁵ Jung, “Irrationalizing the rational...,” 27.

³²⁶ Andre Blais, Simon Labbe-St-Vincent, Jean-François Laslier, Nicolas Sauger ve Karine Van der Straeten, “Strategic vote choice in one-round and two-round elections: An experimental study,” *Political Research Quarterly* 64, 3 (2011): 637.

³²⁷ Marcelo Tyzler ve Arthur Schram, “Information and strategic voting,” *Experimental Economics* 19 (2016): 361.

³²⁸ R. Michael Alvarez, Frederick J. Boehmke ve Jonathan Nagler, “Strategic voting in British elections,” *Electoral Studies* 25, 1 (2006): 2.

³²⁹ Carolina Plescia, “On the mismeasurement of sincere and strategic voting in mixed-member electoral systems,” *Electoral Studies* 48 (2017): 20.

³³⁰ Thomas Gschwend ve Michael F. Meffert, “Strategic Voting,” içinde *The SAGE Handbook of Electoral Behaviour*, der. Kai Arzheimer, Jocelyn Evans and Michael S. Lewis-Beck (London: Sage, 2017), 339-340.

oy verme modelinde ekonomi dışında da farklı nedenlerle seçmenlerin stratejik oy verdikleri görülmektedir. Örnek olarak stratejik oy, ekonomik etkenler dışında koalisyon oluşumlarında, seçim sisteminin niteliğinde veya seçmenin kendi parti ya da adayına şans tanımadığı durumlarda sıklıkla ortaya çıkabilmektedir.

Koalisyon oluşumları seçmenlerin stratejik oy kullanmalarındaki en önemli etkenlerden biridir. Koalisyon durumunda, koalisyonu oluşturan partiler arasında ‘koalisyon beklenti mekanizması’ etkinlik kazanır. Bu mekanizmada seçmenler öncelikle seçim sonrası kendisinin ve partisinin elde edeceği faydayı düşünerek parti odaklı ideolojik hareket etmek yerine koalisyon odaklı hareket etmeyi tercih ederler.³³¹ Özellikle seçim barajının geçerli olduğu durumlarda koalisyon seçmenleri arasında bir koordinasyon oyunu yaşanır. Bu oyuna göre bazı seçmenler kendi partilerinin gücünü arttırmak,³³² seçim sonrası kurulacak hükümeti ve bundan sağlayacağı faydayı maksimize etmek için stratejik olarak başka bir partiye oyunu verebilirler.³³³ Seçmenlerin daha çok baraj altı partileri desteklemek amacıyla oylarını kendi partilerinden bu partilere yönlendirmelerine ‘sigorta oyu’ denir.³³⁴

Seçmenleri stratejik olarak oy kullanmaya iten diğer bir neden seçim sistemlerinin özelliğidir. Özellikle çoğunluk sisteminin uygulandığı seçim sistemlerinde, seçmenlerin stratejik oy verme eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Çoğunluk sisteminin uygulandığı iki türlü seçimlerde, seçmenleri stratejik davranmaya iten temel etken, ilk turda en başarılı olan adaylar hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Bu bilgi seçmenlere ikinci tur için ne yönde stratejik davranacaklarını belirlemeleri açısından motive edici bir etki sağlamaktadır.³³⁵

En yaygın stratejik oylama modeli, seçmenlerin oylarının boşa gideceğini düşünerek kazanma şansı daha yüksek olan bir parti ya da adaya oylarını yönlendirmeleri şeklinde gerçekleşir.³³⁶ Özellikle kendi aday ya da partisinin kazanma şansını görmeyen seçmenler, bu gibi durumlarda ideolojik, rasyonel ya da başka nedenlerle başka adayları desteklerler.

³³¹ Oke Bahnsen, Thomas Gschwend ve Lukas F.Stoetzer, “How do coalition signals shape voting behavior? Revealing the mediating role of coalition expectations,” *Electoral Studies* 66 (2020): 2.

³³² Andre Blais, Cengiz Erişen ve Ludovic Rheault, “Strategic voting and coordination problems in proportional systems: An experimental study,” *Political Research Quarterly* 67, 2 (2014): 386.

³³³ Gschwend ve Meffert, “Strategic,” 345.

³³⁴ Annika Fredén, “Opinion polls, coalition signals and strategic voting: Evidence from a survey experiment,” *Scandinavian Political Studies* 40 (2017): 251.

³³⁵ Aron Kiss, “Identifying strategic voting in two-round elections,” *Electoral Studies* 40 (2015): 127.

³³⁶ *Age*. s.127.

Stratejik oylama, kendi adayının kazanma şansı olmadığını gören seçmenin seçimi kazanabilecek iki aday arasından kendisi için en yüksek faydayı sağlayacak olanı tercih etmesidir.³³⁷ Dolayısıyla bir kararın stratejik oy olarak yorumlanabilmesi için iki koşulun gerçekleşmesi gerekir. Bunlardan ilki, seçmenin en çok tercih ettiği aday dışında başka bir adaya oy vermesi, ikincisi ise bu tercihi seçim sonucunda oluşacak durumdan çıkardığı beklentiler çerçevesinde gerçekleştirmiş olmasıdır.³³⁸ Ancak bazı araştırmacılar, stratejik oylamanın bu yapısının demokrasi üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiye dikkat çekerler. Özellikle kendi partilerinin şansını düşük gören bazı seçmenlerin, stratejik oy kullanmaları sonucunda bazı partilerin siyasi sistemin dışında kalacak olmasının temsiliyet açısından olumsuzluklara neden olacağı vurgulanırken,³³⁹ diğer yandan stratejik oy kullananlar arasındaki farklılıkların seçmen türlerinin³⁴⁰ temsil edilmesinde yaratacağı soruna dikkat çekerler.³⁴¹

Stratejik oy verme modelinde seçmenlerin, diğer oy verme modellerinden farklı olarak sadece sandıktaki seçenekleri dikkate almadan, seçim sonucuna ilişkin beklentileride hesaplayarak oy vermeleri söz konusudur. Seçmenler seçim sırasındaki siyasi tercihleriyle, seçim sonucuna ilişkin beklentilerini analitik bir çerçevede birleştirmeyi amaçlarlar.³⁴² Bu şekilde stratejik davranan seçmenlerin kendi çıkarları doğrultusunda amaçladıkları hedeflere ulaşmaya çalıştıkları görülür. Özellikle seçmenler, seçim sonucunda koalisyon ihtimalinin yüksek olduğu durumlarda stratejik düşünerek kendileri için en uygun koalisyonun oluşması amacıyla başka bir siyasi partiye oy verebilirler.³⁴³ Bu noktada kendi partilerini güçlü gören bazı seçmenlerin, koalisyon ortağı olan ancak yeterli desteği alamadığında (seçim barajını geçememek gibi) koalisyonu güçsüz bırakacak diğer partiye oy vererek stratejik davranmaları söz konusudur.³⁴⁴

Stratejik oylamada seçmenler genel olarak iki aşamalı bir algısal tutum izlerler. İlk aşamada seçmenler, mevcut partilerin ideolojik konumlarına ve politikalarına bakarak

³³⁷ Gary W. Cox, *Making Votes Count: Strategic Coordination in the World's Electoral Systems* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 71.

³³⁸ André Blais, Richard Nadeau, Elisabeth Gidengil ve Neil Nevitte, "Measuring strategic voting in multiparty plurality elections," *Electoral Studies* 20, 3 (2001): 344.

³³⁹ Antoinette Baujard ve Isabelle Lebon, "Not-so-strategic voters: Evidence from an in situ experiment during the 2017 French presidential election," *Electoral Studies* 76 (2022): 1.

³⁴⁰ Andrew Eggers ve Nick Vivyan, seçmen türleri ile seçmenlerin yaş, gelir, cinsiyet, eğitim ve ideolojik eğilimlerindeki farklılıkları vurgulamışlardır.

³⁴¹ Andrew Eggers ve Nick Vivyan, "Who votes more strategically?" *American Political Science Review* 114, 2 (2020): 484.

³⁴² Gschwend ve Meffert, "Strategic," 339.

³⁴³ Aydoğan, "Oy verme...", 111.

³⁴⁴ Blais, Nadeau, Gidengil ve Nevitte, "Measuring strategic voting...", 344.

kendilerine göre yakından uzağa bir parti sıralaması yaparlar. Daha sonra diğer seçmenlerin ne yönde oy kullanacağına ve hangi partilerin iktidar şansına sahip olduğuna bakarak kendi değerlendirmeleri üzerinden hareketle nihai oy tercihlerinin ne yönde olacağına karar verirler. Bu karar sonucunda seçmen kendisine en yakın hissettiği partiye oy verirse buna “doğrudan oy”, yaptığı değerlendirme sonucunda başka bir partiye oy verirse buna “stratejik oy” denir.³⁴⁵ Burada hiç şüphesiz stratejik oy kullanan seçmenlerin öngörülerinin önemine vurgu yapmak gerekir. Stratejik karar verecek seçmenin diğer seçmenlerin tutumları ve diğer partilerin oy oranlarını bilmesi, bu öngörünün oluşmasında ve oyunu ne yönde kullanacağına belirgin bir rol oynar. Özellikle bu aşamada kamuoyu anketlerinin rolü büyüktür. Yapılan çalışmalar, seçim hakkında daha fazla bilgiye sahip olan seçmenlerin stratejik oy vermeye daha istekli olduklarını göstermektedir.³⁴⁶ Yapılan bir çalışma, katılımcılara seçim öncesi anket verileri sağlandığında, kendi adaylarının seçilme olasılığını düşük gören yaklaşık %85’lik bir katılımcı grubunun stratejik olarak başka bir partiye yönlendiklerini ortaya koymuştur. İlginç olan bir diğer sonuç, katılımcıların önemli bir kısmının anket verilerine göre kendi adayları ikinci sırada olsa bile başka bir adaya yönelmiş olmalarıdır.³⁴⁷

Bahnsen, Gschwend ve F.Stoetzer de seçmenlerin stratejik oylamada iki farklı bileşene sahip olduklarını vurgularlar. İlk aşamada seçmenlerin temel yönelimi, ideolojik olarak yakınlık duydukları ve en çok tercih ettikleri parti ya da partilerdir. İkinci aşamada seçmenler parti odaklı düşünmekten uzaklaşarak, özellikle koalisyon durumlarında, daha rasyonel bir düşünceyle seçimden sonra oluşabilecek politik çıktılarına göre hareket ederler. Bu durum özellikle nispi temsil (*proportional representation, PR*) sisteminin uygulandığı ve koalisyonların oluşumuna imkân veren seçim sistemleri için geçerlidir.³⁴⁸ Özellikle koalisyon oluşumlarının yaşandığı ve nispi seçim sisteminin uygulandığı ülkelerde stratejik oylamanın daha etkili olduğu görülür.³⁴⁹ Diğer taraftan, iki adayın yarıştığı seçimlerde seçmenlerin stratejik davranma eğilimi azalır. Ancak çok adaylı seçimlerde, seçmenler açısından farklı seçeneklerin varlığı, onları farklı davranışlara ve oy tercihlerine yönltebilmektedir. Birçok adayın yarıştığı çok partili bir seçimde, seçmenlerin kendi partilerinin kazanma olasılığını düşük gördükleri bir durumda, oylarını en çok tercih

³⁴⁵ Freden, “Opinion polls...”, 249.

³⁴⁶ Marcelo Tyzler ve Arthur Schram, “Information and strategic voting,” *Experimental Economics* 19 (2016): 379.

³⁴⁷ Reshef Meir, Kobi Gal ve Maor Tal, “Strategic voting in the lab: Compromise and leader bias behavior,” *Autonomous Agents and Multi-Agent Systems* 34, 1 (2020): 3.

³⁴⁸ Bahnsen, Gschwend ve Stoetzer, “How do coalition ...,” 2.

³⁴⁹ Fredén, “Opinion polls...” 251.

ettikleri ikinci partiye yönlendirebildikleri,³⁵⁰ bu yönlenmenin seçimlerde iki parti arasındaki oy oranı birbirine yaklaştıkça daha da arttığı görülmektedir.³⁵¹

Stratejik oylamaya ilişkin en önemli belirsizlik, seçmenlerin stratejik davranma eğilimlerini ölçmenin zorluğudur. Seçmenlerin samimi ve stratejik oy kullanma motivasyonlarını çözmek bu açıdan sadece kullanılan oyları incelemekten daha fazlasını gerektirmektedir. Son yıllarda stratejik oylamanın ölçümüne yönelik yapılan çalışmaların sayısında belirgin bir artış olmakla birlikte, özellikle hesaplama yöntemlerine ilişkin farklılıklar tek bir açıklayıcı formülün varlığını olanaksız kılmaktadır. Genel olarak stratejik oylamaya ilişkin yapılan çalışmalar, seçmenlerin %3'ü ile %17'si arasında bir oranın çeşitli değişkenlere bağlı olarak stratejik oy kullandıklarını göstermektedir.³⁵² Baujard ve Lebon, 2017 Fransa cumhurbaşkanlığı seçimlerine yönelik yapmış oldukları çalışmada, iki turlu sistemde seçmenlerin ne kadarının stratejik olarak oy kullandığını tespit etmeye çalışmışlardır. Anket tekniğiyle elde ettikleri verilerden yararlanarak yapmış oldukları bu çalışmada, seçmenlerin sadece %6,98'inin stratejik olarak oy kullandığı, buna karşılık seçmenlerin büyük bölümünün samimi oy verme kararlılığında olduklarını vurgulamışlardır.³⁵³ Eggers ve Vivyan ise stratejik oylamanın seçmen türleri arasında nasıl bir dağılım gösterdiğini araştırmışlardır. Eggers ve Vivyan, 2019 Britanya seçim sonuçları üzerinden yaptıkları çalışmada, yaşlı seçmenlerin genç seçmenlere göre, yüksek gelirli seçmenlerin ise düşük gelirli seçmenlere göre daha stratejik oy kullandıkları sonucuna varmışlardır. Başka bir farklılık olarak, sol ideolojiye sahip seçmenlerin sağ ideolojideki seçmenlere göre, kadın seçmenlerin ise erkek seçmenlere göre daha stratejik oy kullandıklarını, buna karşılık eğitim seviyesindeki değişikliklerin stratejik oylamada belirgin bir farklılığa neden olmadığını ifade etmişlerdir.³⁵⁴

³⁵⁰ Alvarez, Boehmke, Nagler, "Strategic Voting...", 2.

³⁵¹ *Age*, s. 17.

³⁵² Kiss, "Identifying strategic...", 128.

³⁵³ Baujard ve Lebon, "Not-so-strategic...", 4.

³⁵⁴ Andrew Eggers ve Nick Vivyan, "Who votes more strategically?" *American Political Science Review* 114, 2 (2020): 471.

4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE SEÇMENLERİN OY VERME TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN TEMEL ETKENLER

İnsanlar çevrelerinde gelişen siyasal gelişmeleri izlemek, siyasi öngörülerde bulunmak, seçimlere katılmak, siyasi partilere üye olmak, oy kullanmak ya da bir partiden aday olmak gibi eylemlerde bulunarak çeşitli siyasi tepkiler ortaya koyarlar. Bunlara genel olarak siyasal davranış adı verilir.³⁵⁵ Siyasal katılımda bir siyasal davranış olarak seçmenlerin oy verme davranışlarıyla hayata geçirdikleri bir eylem biçimidir. Siyasal katılım yoluyla seçmenler siyasi otoriteyi etkilemek, alacağı kararlar üzerinde belirleyici olmak ya da aldığı kararları değiştirmek, ertelemek ya da ortadan kaldırmak için siyasal katılımda bulunurlar. Dolayısıyla bir seçmenin düşündüğünü, bir otoritenin kararını etkilemek için oy kullanmak suretiyle davranışa dönüştürmesi, sürecin basit bir davranıştan eyleme dönüşmesini sağlayan önemli bir etkidir.³⁵⁶

Siyasal davranışların temelinde ekonomik, sosyolojik ya da psikolojik nedenler olabilir. Siyasi partiler seçimlerde seçmenleri ikna etmek ve oy tercihlerini kendi partilerine yönlendirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunurlar. Bu aşamada seçmenleri siyasi davranışlara yönelten güdülerin tespiti önemlidir. Dolayısıyla seçmenlerin oy verme tercihlerinin tespit edilmesi ve buna yönelik politikaların ve söylemlerin geliştirilmesi siyasi partilerin başarılarında kilit bir rol oynamaktadır.³⁵⁷

Siyasal davranış kalıpları her toplumda hatta aynı toplum içerisinde yaşayan bireyler arasında bile farklı şekillerde oluşmaktadır. İçinde bulunulan toplumun tarih, inanç, kültür, ekonomi, etnik ve coğrafi özellikleri ile bunların sonucunda oluşturduğu siyasal kültür, siyasal davranış kalıplarının farklılaşmasında temel rol oynar. Bu açıdan, bir toplumun geçirmiş olduğu siyasal ve sosyal süreçler ve bunun sonucunda o toplumda oluşan değer, duygu ve bilgi birikimi, o toplumun siyasal kültürünü oluşturarak seçmenlerin oy verme tercihleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.³⁵⁸ Türkiye’de siyasal kültürün oluşumuna yönelik yapılan birçok çalışma, özellikle Türk siyasal kültürünün şekillenmesinde Şerif Mardin’in merkez-çevre ve Metin Heper’in aşkın (güçlü)

³⁵⁵ Nil Çokluk, *Nörosiyaset: Seçmen Zihninin Analizi* (İstanbul: Nefes Yayınları, 2022): 94-102.

³⁵⁶ Ersin Kalaycıoğlu, “Siyasal Katılmanın Anatomisi,” *Bilim Akademisi*, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/08/Siyasal-Katilmanin-Anatomisi.pdf>, erişim tarihi: 19.02.2023

³⁵⁷ Çokluk, *Nörosiyaset*, 94-102.

³⁵⁸ Cemil Boyraz, “Türkiye’de Siyasal Kültür: Ekonomi-Politik Bir Analizin İmkanları ve Sınırları,” içinde *Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan*, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023), 250.

devlet kavramlarının etkisine vurgu yapmaktadır.³⁵⁹ Bunun bir sonucu olarak Türkiye’de oy verme davranışına yönelik yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak seçmenlerin tarihsel süreçte kazandıkları çeşitli özellikleri dikkate alarak (laik-dindar, Türk-Kürt, Sünni-Alevi vb.) oy verme davranışlarını açıklamaya çalışmıştır.³⁶⁰ Türkiye etnik gruplar ve dinî mezhepler ile merkez-çevre arasında tarihsel kökenleri olan ayrışmalara ve gerilimlere sahip, parçalanmış siyasi kültüre sahip bir ülkedir.³⁶¹ Ancak tüm bu keskin toplumsal ayrımlara rağmen oy verme davranışı belirli kalıplarla sınırlandırılmayacak kadar esnek bir süreçtir. Aynı etnik ya da dinî grupta yer alanların homojen olarak hareket ettiklerini söylemek, özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar dikkate alındığında söz konusu değildir. Bu nedenle, oy verme davranışları incelenirken genel kavramsal kategoriler üzerinden hareket ederek seçmenleri sınıflandırmak, konunun içeriğinin anlaşılmasında önemli sınırlamalara neden olmaktadır. Türkiye’de seçmenlerin parti tercihlerini konu alan araştırmalar 1950’lere kadar gitmekle birlikte bu çalışmaların genel olarak seçmenlerin oy verme tercihlerini, onların sosyoekonomik durumları, kent-kır ayrımı ve içinde bulundukları sosyal sınıfları dikkate alarak açıklamaya çalıştığı görülmektedir.³⁶² Özellikle 1980’lerden sonra hem ülke içinde hem de ülke dışında yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler doğal olarak Türkiye’deki parti siyasetini de derinden etkilemiş, bunun bir sonucu olarak da seçmenlerin algıları ve tutumlarında önemli değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte yeni dünya düzeninin ortaya çıkışı dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli değişimlere neden olmuş, bir taraftan ülke içerisinde daha fazla siyasi istikrarsızlıklar yaşanırken, diğer taraftan demokratik alanda yeni talepler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu şekilde oluşan siyasi ortamda geleneksel tanımla çevrenin değerlerini (dindar-muhafazakâr-gelenekçi) temsil eden yeni siyasi partiler kurulmuş, seçmenlerin oy tercihleri bilinen partilerden yeni kurulan siyasi partilere doğru yönelmiştir.³⁶³

Süreç içerisinde Türkiye’de yaşanan hızlı kentleşme ile beraberinde gelişen göç olgusu dil, din ve etnik farklılıkların görünür hale gelmesine neden olmuş, ülkede yaşanan bu hızlı dönüşüm bireysel, toplumsal ve bölgesel anlamda sosyo-ekonomik farklılıkların

³⁵⁹ Boyraz, “Türkiye’de Siyasal Kültür,” 261.

³⁶⁰ Fırat Gündem, “Beliefs, economics, and spatial regimes in voting behavior: The Turkish case, 2007–2018,” *Humanities and Social Sciences Communications* 105 (2023): 4.

³⁶¹ Ayşe Güneş Ayata ve Sencer Ayata, “Ethnic and Religious Bases of Voting,” içinde *Politics, Parties, and Elections in Turkey*, der. Sabri Sayarı and Yılmaz Esmer (London: Lynne Rienner Publishers, 2002), 152.

³⁶² Ersin Kalaycıoğlu, “Attitudinal orientation to party organizations in Turkey in the 2000s,” *Turkish Studies* 9, 2 (2008): 297.

³⁶³ Ersin Kalaycıoğlu, “Politics of conservatism in Turkey,” *Turkish Studies* 8, 2 (2007): 234.

artmasına, bazı kesimlerin sosyoekonomik gelişimi artarken bazılarının bunun çok gerisinde kalmasına neden olmuştur. Bu durum, özellikle 1990'larla birlikte toplumsal yapıyı etkileyerek siyasi kültürde var olan bölünme ve gerilim alanlarının artmasına ve seçmenlerin oy verme davranışlarında belirgin değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur.³⁶⁴ Bu sürecin bir sonucu olarak; büyük kentlerdeki düşük gelir kesimleri, ekonomik kalkınmanın faydalarından yeterli ölçüde yararlanamayan anadolu şehirleri ve kırsal kesimde yaşayan bireyler etnik ve dinî referansa sahip partiler için önemli bir seçmen tabanı oluşturmuşlardır. Nihayetinde ülke içinde ve dışında yaşanan gelişmelere bağlı olarak Türk seçmenin oy tercihlerinin oluşmasında dinî ve etnik etkenlerin önemi artmış,³⁶⁵ buna koşut olarak zaman içerisinde geleneksel ve muhafazakâr söylemli siyasi partilere olan ilgi ve desteğin de arttığı görülmüştür.³⁶⁶

2000'lere gelindiğinde, Türk seçmenin özellikle dinî ve etnik etkenlere bağlı olarak gelişen ideolojik parti yöneliminde önemli bir ağırlık olduğu görülmektedir. Siyasal İslam, Türk milliyetçiliği ve Kürt milliyetçiliğini temel alan partilerin oy oranları 1987-1991 yılları arasında %28,6, 1991-1995 arasında %104,6 artmış ve 1999 genel seçimlerinde Türkiye'de ilk kez toplam oy payları yaklaşık olarak %40'a ulaşmıştır. Bunun karşısında çok partili hayata geçtiğimiz 1946 yılından itibaren seçmenlerin ağırlıklı olarak tercih ettikleri merkez sol ve sağ partiler bu süreçte sürekli oy kaybı yaşamışlardır. 1991 genel seçimlerinde %80 olan merkez partilerin oy oranı 1995'te %64'e, 1999'da %56'ya ve nihayetinde 2002'de %40'ın altına düşmüştür.³⁶⁷ Bu genel siyasi tablo hiç şüphesiz merkezde konumlanan siyasi partilerin politik başarısızlıkları kadar, Türkiye'de seçmenlerin tercihleri üzerine etki eden dinî ve etnik faktörlerin yükselen etkisini de göstermektedir.

Son yıllarda yapılan çalışmalardan çıkan ortak sonuç, Türkiye'de bazı kısa ve uzun vadeli etkenlerin seçmenlerin oy verme davranışları üzerinde belirleyici etkiye sahip olduğudur. Bunların arasında en önemlileri; sosyokültürel yapıyı oluşturan çevre (aile-arkadaş-cemaat-okul vb.), dindarlık, etnisite, yaşanan coğrafya ve sosyo ekonomik statü gibi uzun vadeli etkenler ile bu etkenlerin sonucunda seçmenlerde oluşan siyasi ideoloji ve

³⁶⁴ Ayata ve Ayata, "Ethnic and Religious," 152.

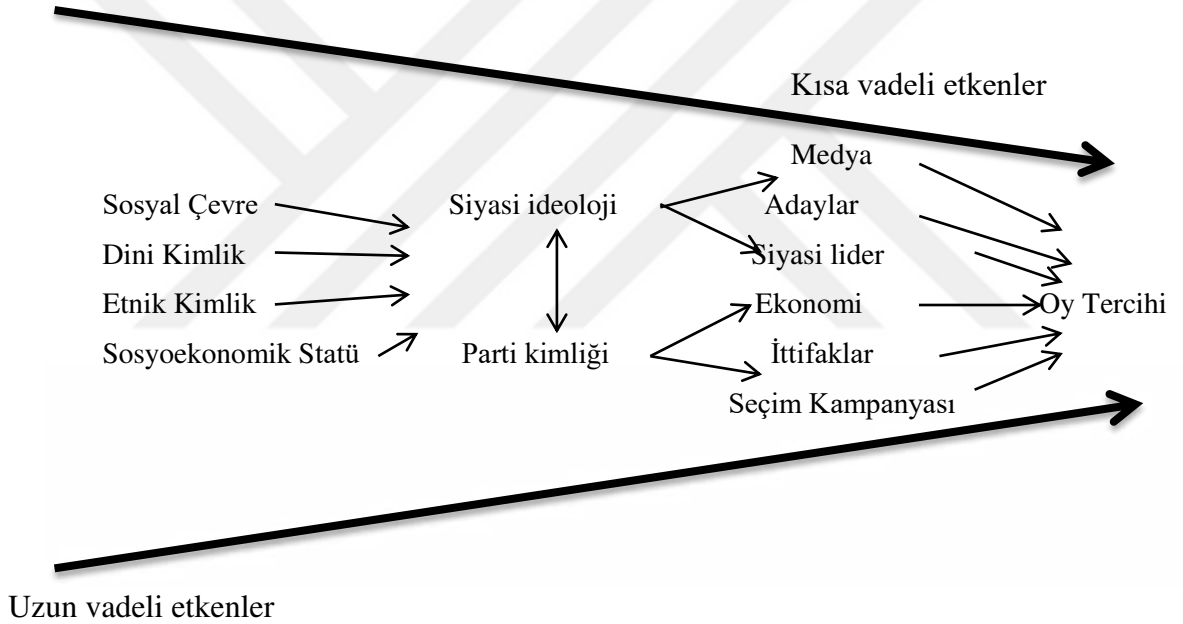
³⁶⁵ Age. s. 154.

³⁶⁶ Kalaycıoğlu, "Politics of conservatism.....," 234.

³⁶⁷ Cem Başlevent, Hasan Kirmanoğlu ve Burhan Şenatalar, "Empirical investigation of party preferences and economic voting in Turkey," *European Journal of Political Research* 44, 4 (2005): 550.

parti kimliğidir.³⁶⁸ Bunların dışında; siyasi parti liderleri, seçim kampanyaları, medya etkisi, kurulan seçim iş birlikleri, ekonomik gelişmeler, dış politika vb. çeşitli konularda yaşanan gelişmeler ise kısa vadeli etkenler olarak seçmen davranışları üzerinde etkili olan diğer unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Türkiye’de seçmen davranışlarının oluşumuna etki eden uzun ve kısa vadeli etkenler, Michigan Okulu araştırmacıları Campell ve arkadaşları tarafından oluşturulan ve ilk olarak Amerikan seçimlerinde seçmenlerin oy verme tercihlerinin açıklanmasında “nedenlerin nedenini” ortaya koymak için geliştirilen *funnel of causality* (nedensellik hunisi)³⁶⁹ kavramından yararlanılarak şekil 4.1’de açıklanmaktadır.

Şekil 4.1. Nedensellik Hunisi ve Oy Tercihi

Nedensellik hunisinde ana argüman, seçmenlerin oy verme davranışlarını etkileyen temel etkenleri solda ve geniş uçta yer alan uzun vadeli istikrarlı etkenler ile sağda ve daralan uçta yer alan kısa vadeli ve nispeten daha az istikrarlı etkenleri dikkate alarak açıklamaktır. Sonuçta huninin dar uçunda tüm bu süreçte seçmenlerin oluşan oy tercihleri yer almaktadır.³⁷⁰ Genel olarak Türkiye’de seçmenlerin oy verme davranışlarına etki eden

³⁶⁸ Ersin Kalaycioglu, “Turkish party system: leaders, vote and institutionalization,” *Southeast European and Black Sea Studies* 13, 4 (2013): 488.

³⁶⁹ Matt Wilder, “Whither the funnel of causality?” *Canadian Journal of Political Science* 49, 4 (2016): 724.

³⁷⁰ Jean-François Daoust ve Alexandra Jabbour, “An extraordinary election? A longitudinal perspective of the Québec 2018 election,” *French Politics* 18, (2020): 256.

etkenler sosyoekonomik etkenler ve siyasi etkenler olarak iki temel başlık altında incelenebilir.

4.1. Sosyoekonomik Etkenler

Türkiye’de seçmen davranışlarını etkileyen sosyoekonomik etkenler aile ve çevre etkisi, dinsel ve etnik etkiler ve son olarak ekonomik etkiler alt başlıklarında incelenmiştir.

4.1.1. Aile ve çevre etkisi

Aile, okul, arkadaş çevresi gibi unsurlar seçmenlerin siyasi tercihlerinin oluşmasında belirleyici etkenlerdir.³⁷¹ İnsanların çocukluk dönemlerinden itibaren çevrelerinde gördükleri, etkilendikleri ve benimsedikleri değerlerin siyasi davranışlarına yansımaya siyasi toplumsallaşma denir. Siyasi toplumsallaşma sürecinde bireyler doğumlarından itibaren çevrelerinden edindikleri ideoloji, tutum, inanç ve kültür kalıplarını toplumsallaşma sürecinde siyasi tutum, karar ve davranışlarına yansıtarak siyasi tercihlerde bulunurlar.³⁷² Siyasi toplumsallaşma araçları olarak kabul edilen aile, okul ve arkadaş çevresi bireyin aynı zamanda toplumsal ve siyasi çevresini oluşturur. Temel olarak ailede başlayan siyasi toplumsallaşma kişinin yaşının ilerlemesine bağlı olarak çevrenin genişlediği bir süreç olarak karşımıza çıkar.³⁷³

Aile, özellikle bireylerin siyasi toplumsallaşmasında temel etkidir. Birey aile içerisinde ilk siyasi değer kalıplarını öğrenir ve öğrendiği bu kalıpların etkisinde siyasi tercihlere yönelir.³⁷⁴ Bireyler aile etkisi altında yaşadıkları çocukluk ve gençlik dönemlerinde içinde yaşadıkları toplumla etkileşim kurarak bir sosyalleşme sürecine girerler. Aile temelinde gerçekleşen bu sosyalleşme süreci bireyin siyasi tercihlerinin şekillenmesinde temel rol oynar.³⁷⁵ Bireyin siyasi tercihlerinin şekillenmesinde ortaya çıkan aile ve çevre etkisi ileriki süreçte ortaya çıkacak siyasi kutuplaşmalara da zemin hazırlar. “Kolektif travma transferi” olarak adlandırılan bu süreçte toplumların ve bireylerin geçmişte yaşadıkları olumsuz unsurlar aile ve çevrenin etkisi ile yeni kuşaklara

³⁷¹ Rui Antunes, “Theoretical models of voting behaviour,” *Exedra* 4 (2010): 146.

³⁷² Çokluk, *Nörosiyaset*, 88.

³⁷³ Mahmut Hakkı Akın, “Siyasal toplumsallaşma sürecinde gençlik: Teorik ve uygulamalı bir çalışma,” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22, (2009): 165.

³⁷⁴ Kire Sharlamanov ve Aleksandar Jovanoski, “Models of voting,” *Journal of Arts, Science & Commerce* 5, 1 (2014): 17.

³⁷⁵ Ali Çarkoğlu, “Oy Verme Davranışı,” içinde *Dünden Bugüne Türkiye: Tarih, Politika, Toplum ve Kültür*, der. Metin Heper, Sabri Sayarı (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016), 214.

aktarılır. Anılar, hikâyeler, anekdotlar şeklinde yapılan bu aktarımlar bireylerin gelecekte oluşacak duygu dünyalarının yapı taşlarını oluşturur. Bazen doğruluğu bile kanıtlanamayan bu aktarımlar toplumsal kutuplaşmanın oluşmasına zemin hazırlar.³⁷⁶

Aile gibi arkadaş, iş çevresi ya da ikamet edilen yer gibi benzer şartlar altında yaşayan bireylerin ortak duygulara sahip olmaları beklenebilir. Bu aşamada oluşan duygu birlikteliği insanların dünyaya karşı ortak bir bakış açısı geliştirmelerine ve kendi aralarında bir grup olgusu yaratmalarına neden olur. Bu durum hiç şüphesiz siyasi tercihler üzerinde de belirleyici olarak, özellikle grup içerisindeki güçlü siyasi aktörlerin de etkisiyle grup kararlarının diğer üyeler üzerinde etkinliğinin artmasına neden olur.³⁷⁷ Ancak bu birliktelik ya da süreç çeşitli nedenlerle kesintiye uğrayabilir ya da değişebilir. Bu kesinti ya da değişimlerin bazıları kişinin kendisinden, bazıları da kişinin kendisi dışında gelişen etkenlerden kaynaklanır. Örneğin kişinin iş, arkadaş ya da yaşadığı şehri değiştirmesi, evlenmesi, statüsünün değişmesi gibi etkenler kişinin kendisine bağlı olarak gelişen etkenlerdir. Bir de kişinin dışında, onun kontrol etmediği etkenler vardır ki bu etkenler Türk siyasetinde sıklıkla yaşanan olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Türkiye’de yaşanan askerî darbeler ve parti kapatmaları gibi süreçler siyasi partilerin devamlılığını engelleyen ve bu nedenle siyasi kimliklerin aktarımını sınırlandıran önemli unsurlardır. Bu durum, özellikle 1960-1980 arası dönemde Türkiye’de parti sistemini ciddi şekilde olumsuz etkileyerek seçmenlerin parti kimliklerinde önemli kırılmalara neden olmuştur. Sonuç olarak, parti kimlikleri zayıflayan aile üyeleri çocuklarının siyasi kimliklerinin gelişiminde bir süreklilik ve etki sağlayamamıştır.³⁷⁸ Türkiye’de parti sisteminde birkaç kuşak kesintiye uğramadan varlık gösteren parti sayısının yok denecek kadar az olması, aile üyelerinin çocuklarına parti kimliği aktarımını engellediğinden çocuklar sadece aile üyelerinin ideolojik tarafgirliğini (sağ, sol, muhafazakâr, dindar, milliyetçi) miras olarak devralabilmişlerdir.³⁷⁹

Türkiye’de ilkökul öğrencileri arasında yapılan bir çalışma, bireyin parti kimliğinin ve tercihinin oluşumunda erken yaşlarda babanın ve arkadaş çevresinin etkisini ortaya koymaktadır. Yapılan bu çalışmada bir partiye karşı bağlılık hissedenlerin %62,3’ünün

³⁷⁶ Cengiz Yılmaz, Oğuzhan Aygören ve Özlem Özdemir, “Türkiye’de siyasi kutuplaşmayı oluşturan unsurlar: Seçmen tercihlerinde ekonomik oy verme davranışından toplumsal travma kuramına kadar bir dizi etkenin görece etkileri,” *İktisat İşletme ve Finans* 27, 311 (2012): 15.

³⁷⁷ Paul F. Lazarsfeld, Bernard Berelson ve Hazel Gaudet, *The People's Choice* (New York: Columbia University Press, 1960), 148-149.

³⁷⁸ Ersin Kalaycıoğlu, “Attitudinal orientation to party organizations in Turkey in the 2000s,” *Turkish Studies* 9, 2 (2008): 299.

³⁷⁹ *Age*, s.303.

babalarının oy verdikleri partiyi tuttukları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca arkadaş grubu içerisinde siyasete ilgi duyan, bir partiyi tutan kişilerin var olması durumunda ağırlıklı olarak diğer bireylerin de bundan etkilendiği ve bir partiye karşı sempati duymaya başladıkları görülmektedir.³⁸⁰ Türkiye’de 2002 seçim sonuçları üzerinden yapılan bir alan çalışmasında aile bireylerinin siyasi tercihlerinde güçlü benzerliklerin olduğu, ayrıca siyasi tercihlerin belirlenmesinde cinsiyete göre aile etkisinin farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Kadınların siyasete ilgilerinin düşük olması ve siyasi konularla çok fazla ilgilenmemeleri, kadınların siyasi tercihlerini belirlemelerinde daha çok eşlerinden ve diğer aile üyelerinden etkilendiklerini göstermektedir.³⁸¹

Ailenin birey üzerinde yarattığı politik etki bazı durumlarda siyasi tercihlere yönelik baskı biçimine dönüşmektedir. Seçmenin özgür karar alma sürecinin engellendiği bu gibi durumlara “ailenin seçim baskısı” adı verilir.³⁸² Bu baskıya maruz kalan aile üyeleri özellikle baskının kaynağını oluşturan aile üyesi ya da üyeleriyle benzer şekilde oy kullanma eğilimindedir. Bu yüzden bu şekilde kullanılan oylara literatürde “uygunluk”, “tekdüzelik” veya “homojenlik” şeklinde oy verme kalıbı denir.³⁸³ Türkiye’de özellikle kırsal bölgelerde tarihsel olarak ataerkil toplum yapısının da etkisiyle aile reisi konumundaki kişinin, ailenin diğer üyelerinin oy verme tercihleri üzerinde baskı kurduğu görülmektedir. Yapılan son çalışmalar Türkiye’de seçmenlerin yaklaşık %35’inin bu tür bir seçim baskısının hedefi olduğunu göstermektedir. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı’nın (AGİT) Türkiye’de 2007 yılında yapılan seçimlere yönelik hazırlamış olduğu raporda,³⁸⁴ özellikle kırsal alanlarda ve okuma yazma oranının düşük olduğu kadın seçmenler arasında aile baskısı altında oy kullanmanın yaygın bir davranış olduğu vurgulanmaktadır. Yine AGİT’in 2015 yılında yapılan parlamento seçimlerine yönelik hazırladığı raporda,³⁸⁵ özellikle sandık görevlilerinin ihmali neticesinde oy pusulalarının fotoğraflanması ya da çeşitli şekillerde oy kabininin yakınında durulmasıyla ve bir

³⁸⁰ Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, “İlkokul Çocuklarının Parti Tutmasını Belirleyen Etkenler,” içinde *Türk Siyasal Hayatı: Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, der. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay (Bursa: Sentez Yayınları, 2019), 551-552.

³⁸¹ Kenan Aydın ve Volkan Özbek, “Ailenin seçmen davranışları üzerindeki etkisi,” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (2004): 162.

³⁸² Emre Toros ve Sarah Birch, “Who are the targets of familial electoral coercion? evidence from Turkey,” *Democratization* 26, 8 (2019): 1343.

³⁸³ F. Charles Schaffer, “Not-so-individual voting: Patriarchal control and familial hedging in political elections around the world,” *Journal of Women Politics & Policy* 35, 4 (2014): 359.

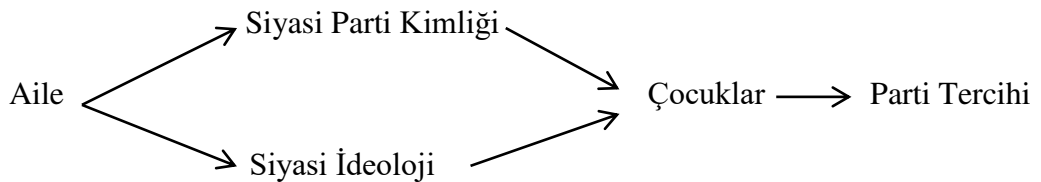
³⁸⁴ “Early Parliamentary Elections, 22 July 2007: Final Report,” OSCE, erişim 22 Mayıs 2023, <https://www.osce.org/odihr/elections/turkey/29181>

³⁸⁵ “Turkey, Parliamentary Elections, 7 June 2015: Final Report,” OSCE, erişim 22 Mayıs 2023, <https://www.osce.org/odihr/elections/turkey/177926>

anlamda seçim kuralları ihlal edilerek seçmen üzerinde baskı yaratıldığı ifade edilmektedir.³⁸⁶ 2018 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimleri sonrasında yapılan bir çalışmada, Türkiye’de yaklaşık her beş seçmenden birinin aile ya da yakın arkadaş çevresi yoluyla oy tercihlerinde baskı yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun özellikle az eğitilmiş seçmenler ile bölgesel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun kırsal bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.³⁸⁷ Yine Türkiye’de ailenin seçmen davranışları üzerinde yarattığı etkinin sadece çocuklar üzerinde sınırlı kalmadığı, özellikle kırsal kesimde kadın seçmenler üzerinde kocalarının önemli bir etkisinin olduğuna tanık olunmaktadır. Aile bireylerinin oy verme tercihlerine yönelik yapılan bir çalışmada, erkeklerin %93’ünün aile etkisinden uzak ve kendi iradeleriyle tercihte bulunduğunu gösterirken, bu oran kadın seçmenlerde %54,4’te kalmaktadır. Çalışmada erkeklerin tamamının siyasi tercihlerinin belirlenmesinde eşlerinin etkisinin olmadığını belirttikleri, buna karşılık kadınların üçte birinin oy verme tercihlerini belirlerken kocalarının etkisiyle hareket ettiklerini ifade ettikleri görülmektedir.³⁸⁸

2007 yılında yapılan bir saha çalışmasından elde edilen veriler, Türkiye’de seçmenlerin ilk parti kimliklerinin oluşmasını sağlayan etkilerin ailede verildiğini kanıtlar niteliktedir. Özellikle CHP ve MHP gibi tarihsel geçmişe sahip, kuşaklar boyu siyasi aktarıma olanak sağlayan partilere mensup ailelerde yetişen gençlerin bu partilere yönelik daha fazla partizanca tutum geliştirdikleri görülmektedir. Oysa AKP’nin 2001 yılında kurulduğu düşünüldüğünde, 23 yaşındaki bir partinin kuşaklar yolu aktarımla seçmenlerin desteğini elde etmesi söz konusu değildir. Ancak AKP kurumsal kimliğiyle geçmişten gelen bir devamlılık taşımamakla birlikte, ideolojik etkilere bağlı olarak muhafazakâr dindar ailelerde de yetişen bireylerin yüksek oranda tercih ettikleri bir partidir.³⁸⁹

Şekil 4.2. Aile’nin Parti Tercihine Etkisi

³⁸⁶ Toros ve Birch, “Who are the targets” 6.

³⁸⁷ Age, s. 13.

³⁸⁸ Ahmet Taner Kışlalı, “Siyasi tutumlarda kuşak ve cinsiyet etkenleri: bir alan araştırması,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 31, 1 (1975): 126-127.

³⁸⁹ Kalaycıoğlu, “Attitudinal orientation.....,” 313.

2017 yılında yapılan bir çalışma Türkiye’de seçmenlerin %17’lik bir kısmının her zaman, %55’lik bir kısmının ise çoğunlukla ailesi ve yakın çevresiyle siyasi görüş birliğinde olduğunu ortaya koymaktadır.³⁹⁰ 2019 yılında yapılan bir başka çalışmada yerel seçimlerde oy kullanan seçmenlerin %12,82’sinin sosyal çevresi ile yaptığı değerlendirmeler sonucunda oy tercihini belirlediği görülmektedir. Bu çalışmada ortaya çıkan bir diğer sonuç, seçmenlerin eğitim seviyeleri yükseldikçe sosyal çevrenin birey üzerindeki etki düzeyinin düşmesidir.³⁹¹

Türkiye’de 2017 yılında yapılan bir başka çalışma, bireylerin oluşturdukları sosyal çevrelerinde siyasetin etkisini göstermektedir. Çalışmada katılımcıların %87’si eşlerinin/kız ya da erkek arkadaşlarının, %84’ü aile bireylerinin, %81’i yakın arkadaşlarının, %63’ü çalışma arkadaşlarının, %59’u komşularının, %57’si *Facebook* arkadaşlarının ve %53’ü *Twitter* da takip ettikleri kişilerin kendileri ile aynı siyasi görüşü paylaştığını ifade etmişlerdir.³⁹² Bu durum son yıllarda dünya siyasetinde olduğu gibi Türkiye’de de *post-truth* (gerçek ötesi) ve *echo chambers* (yankı odaları) kavramlarının öne çıkmasına neden olmuştur.

Post-truth bir durumun ortaya çıkmasında hiç şüphesiz yankı odalarının etkisi büyüktür. İlk kez 2007 yılında, Cass Sunstein tarafından ortaya konan yankı odaları kavramı, yukarıda vurgulandığı gibi bireylerin sadece kendileri gibi düşünenlerle iletişim halinde olduğu ve bir anlamda kendi sesinin yankısını duyduğu bir durumdur.³⁹³ Yankı odalarıyla oluşan yanlış bilgi ve dezenformasyon devamında kişisel inanç ve düşüncelerin gerçekliğin üzerine yerleşmesine neden olarak doğru bilgiye ulaşmanın önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.³⁹⁴

Zaman içerisinde hep aynı sesi duyan birey ve topluluklar sadece kendi görüşlerinin doğruluğuna inanan, farklı düşüncelerle karşılaştığında kendi doğruluğunu sorgulamaktansa o görüşleri ön yargılı ve düşmanca karşılayan bir duruma sürüklenmektedir.³⁹⁵ Türkiye’de 2022 yılında yapılan bir çalışma, siyasi ve toplumsal

³⁹⁰ Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci, *Fanusta Diyaloglar. Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 84.

³⁹¹ Bayram Coşkun ve Mehmet Şirin Çetin, “Yerel seçimlerde seçmen davranışını etkileyen faktörler: Muş örneği,” *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7, 6 (2019): 247-248.

³⁹² Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 89.

³⁹³ Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci, *Kutuplaşmayı Nasıl Aşarız?* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022), 36.

³⁹⁴ Sarit Barzilai ve Clark A. Chinn, “A Review of educational responses to the “post-truth” condition: Four lenses on “post-truth” problems,” *Educational Psychologist* 55, 3 (2020): 108.

³⁹⁵ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 146.

kutuplaşmaya neden olan etkenler arasında beşinci sırada yankı odalarının yarattığı etkiyi göstermektedir.³⁹⁶

4.1.2. Dinsel ve etnik etkiler

Seçmenlerin bireysel kimliklerinin en güçlü yönlerini etnik ve dinsel kimlikler ile bu kimliklerin neden olduğu değerler sistemi oluşturmaktadır. Değerler bireylerin iyi ya da kötü arasında tercih yapmasını sağlayan, bireyin yaşantısına yön veren ve bir anlamda onun için yol gösterici olan düşünce ve davranış kalıplarıdır. Değerlerin oluşmasında hiç şüphesiz en önemli etkenlerin başında din gelmektedir. İnsanların değerlerinin bir kısmını oluşturan siyasi değerler de bu etkinin içindedir. Dolayısıyla seçmen tercihlerine etki eden değerlerin din etkisinde siyasi alana yansımaları seçmenlerin oy verme tercihlerinin oluşmasında önemli bir etkidir.³⁹⁷ Sosyolojik oy verme modelinin de temelini oluşturan dinsel ve etnik etkiler yaşanan sosyal ortamın birey üzerindeki en belirleyici davranış kalıplarının oluşmasında temel faktörlerdir.

Siyasal akımların oluşmasında da temel etkiye sahip olan etnik ve dinsel kimlikler, ideolojilerin en katı unsurları olarak seçmenler üzerinde mutlak bağlılığı ve sadakati sağlayan temel etkenlerdir. Bu bağlılık ve sadakat bazen o kadar aşırı bir duruma ulaşır ki, buna seçmenlerin “dinsel ve etnik körlüğü” adı verilir. Etnik ve dinsel körlük, kişilerin olayları ve olguları değerlendirme aşamasında nesnel gerçeklikten uzaklaşarak sahip oldukları etnik ve dinsel kimliklerin etkisinde farklı etnik ve dinsel kimlikler aleyhine hareket etmelerine neden olmaktadır.³⁹⁸

Dinî etkenlerle oy kullanmak her toplumda seçmenleri etki altında bırakan bir durumdur. Bireyler mensup oldukları dine, dini algılayış biçimlerine ve dine bağlılık derecelerine göre siyasal alandaki tercihlerini, siyasi partilerden beklentilerini oluştururlar.³⁹⁹ Seçmenler bu anlamda kendilerine yönelik tanımlamalarını oluşturduktan sonra bu tanıma uygun olarak kendilerinin siyasi konumlandırmalarını yaparlar. Bu aşamada seçmenler partileri ve adayları bir değerlendirme sürecine tabi tutarlar. Partilerin

³⁹⁶ Erdoğan ve Semerci, *Kutuplaşmayı Nasıl*, 84.

³⁹⁷ Emre Toros, “Social indicators and voting: the Turkish case,” *Social Indicators Research* 115 (2014): 1015.

³⁹⁸ Yusuf Acar ve Assiye Aka, “İdeolojik körlüğün siyasi parti üyeleri üzerine yansıması,” *Journal of Awareness* 5, 2 (2020): 187.

³⁹⁹ Mehmet Emin Köktaş, *Din ve Siyaset* (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 206.

programlarını, söylemlerini ve adaylarını inceleyip, kendilerine en uygun olanı seçerek oylarını seçtikleri partiye yönlendirirler.⁴⁰⁰

Türkiye’de siyasi ve sosyal bölünmenin temelinde etnik ve dinsel etkilerin temel belirleyiciler olduğu görülmektedir. Ülkedeki etnik nüfusun ağırlığı Türk’lerden oluşmakla birlikte nüfusun yaklaşık %20’si Kürt etnisitesine sahip vatandaşlardan oluşmaktadır. Dinsel etkiler ise iki temel ayrışma üzerinden şekillenmektedir. Bunlardan ilki ülkedeki baskın Sünni topluluk içinde var olan yaşam tarzı ve kültürel farklılıklardan doğan rekabet ve Sünni çoğunlukla azınlık Alevi topluluk arasında var olan rekabettir.⁴⁰¹ Türkiye’de tarihsel süreçte gerek etnik kimlik gerekse dini etkiler çerçevesinde oluşan rekabet ortamı, farklı etnik ve dini yaklaşımlara sahip siyasi partilerin varlığında farklı toplumsal kesimlere siyasi temsil imkânı sağlayarak, siyasetin çekişmeli bir o kadar da gerilimli bir alana dönüşmesine neden olmuştur.

Türkiye’de, özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra “siyasetsizleştirilmiş bir demokrasi ile merkezi güçlendirme” projesi zaman içerisinde merkez partilerin oy oranlarının hızlı bir şekilde erimesine neden olmuş, eriyen merkez partilerin yerini milliyetçi ve İslamcı partiler doldurmuştur.⁴⁰² Bu sürecin etkisiyle sonraki dönemde toplumsal ayrışmada temel unsur olarak din ve etnik kimliklerin etkisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ayrışmada 70’lerin sonlarına doğru artan anti-komünist seferberliğin etkisi büyüktür. Özellikle 70’ler ve 80’ler boyunca toplumda etkili olmaya başlayan İslamcı akım ve onu besleyen milliyetçi etnik söylem, ülkedeki etno-dinsel toplulukları iç ve dış tehditlere karşı koruma misyonuyla hareket ettiğini ileri sürerek toplumsal ve siyasi tabanını hızlı bir şekilde genişletmiştir.⁴⁰³ Sonrasında genişleyen toplumsal ayırım alanları farklı yaşam ve dünya görüşlerini temel alan laik-dindar ikilemine dayalı dinsel ayırım ile ana dili Kürtçe olanlarla bunların dışında yer alan toplum kesimleri arasında oluşan etnik temelli ayırım gibi alanlarda şekillenmiştir. Bu durum Türkiye’de son 40 yılda yaşanan

⁴⁰⁰ Erol Turan ve Metehan Temizel, “Din ve siyaset ilişkisi bağlamında oy verme davranışı: Niğde bölgesinde bir araştırma,” *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7, 1 (2015): 90.

⁴⁰¹ Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye’de Seçim Dinamikleri, Kırılğan Ama Dirençli Bir Süreç*, çev. Mehmet Doğan (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2024), 235-237.

⁴⁰² Menderes Çınar, “Arızaları ve Açılımları ile Türkiye Demokrasi Tarihi,” içinde *Demokrasi; Kavram, Kurum, Süreç*, der. Menderes Çınar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), 503.

⁴⁰³ Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 130.

toplumsal ve siyasi değişim ile mücadelenin temel etkenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰⁴

Batı Avrupa’da dinin oy verme davranışı üzerindeki etkisi sosyoekonomik gelişmeler ve laikleşme ile zayıflama eğilimine girerken, Türkiye’de dinî etkenlerle oy verme güdüsünün sınıf, kimlik ve etnik yapıyla birlikte örtüşerek yerleşik hale geldiği görülmektedir. Bunda hiç şüphesiz cumhuriyetle birlikte kurulması amaçlanan modern devletin merkezileştirici, homojenleştirici politikalarının ve bu politikaların bazı kesimlerde yaratmış olduğu hoşnutsuzluk ve yoksunluk duygusunun etkisi büyüktür.⁴⁰⁵

Yapılan araştırmalar, zaman, sosyal statü, ekonomik durum, bölgesel farklılıklar, siyasi ortam gibi etkenlerde değişiklikler yaşanmasıyla birlikte Türk toplumunda özellikle 1970’lerden sonra siyasi alanda dinin etkisinin arttığını, buna paralel olarak din etkisinde oy kullanan seçmen sayısında da bir artış olduğunu göstermektedir.⁴⁰⁶ Özellikle merkez partilerden sağda yer alan dindar partilere oy geçişine neden olan bu durum çeşitli çalışmalarda “İslamcılıkta yükseliş” hipotezi olarak adlandırılmıştır.⁴⁰⁷ 1999 ve 2006 yıllarında TESEV tarafından yapılan çalışmalar, 1999’da halkın %25’inin din temelli politikalar üreten partilerin varlığını onaylarken, bu oranın 2006’da %41’e yükseldiğini göstermektedir.⁴⁰⁸ Türkiye’de 2008-2009 yıllarını kapsayan bir saha çalışmasında seçmenlerin %32’sinin dinî inançlarına uymayan siyasi düzenlemelere muhtemelen uymayacağını, %35’inin ise kesinlikle uymayacağını ve dinî ilkelerine uygun tercih ve davranışlar sergileyeceklerini göstermektedir. Bu durum Türkiye’de seçmenlerin önemli bir kısmının dinî kuralları siyasetin belirleyici unsuru olarak kabul ettiğini göstermektedir. Bu belirleyiciliğin yüksek olmasında Türkiye’de 1995’ten beri ülkeyi Sünni İslam’a duyarlı hükümetlerin yönetiyor olmasının etkisi büyüktür. Dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırdığımızda Türkiye’de seçmenler üzerinde etkili olan dinsel etkiyi Katolik nüfusun yoğunlukta bulunduğu Polonya ve İrlanda’da da görmek mümkündür.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ Güneş Murat Tezcür, “Etnik Fay Hatlarının Gölgesinde Demokratikleşme Patinajları,” içinde *Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan*, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023), 315.

⁴⁰⁵ Ayata ve Ayata, “*Ethnic and Religious*,” 138.

⁴⁰⁶ Üstün Ergüder, “Türkiye’de Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri,” içinde *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, der. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay (İstanbul: Alfa, 2000), 302.

⁴⁰⁷ Yılmaz Esmer, “At the Ballot Box: Determinants of Voting Behaviour,” içinde *Politics, Parties, and Elections in Turkey*, der. Sabri Sayarı and Yılmaz Esmer (London: Lynne Rienner Publishers, 2002), 93.

⁴⁰⁸ Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak, *Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset* (İstanbul: TESEV Yayınları, 2006): 94.

⁴⁰⁹ Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye’de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma*, (İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, 2009), 35-36.

Türkiye’de seçmenlerin dinî etkenlere bağlı olarak oy verme tercihlerindeki artışın temel nedenleri şu şekilde sıralanabilir:⁴¹⁰

- 1) Merkezde yer alan siyasi partilerin azalan gücü
- 2) Kayırmacı politikalar ile patronaj ilişkilerinin artması
- 3) Siyasi yapıdaki parçalanmışlığın ve seçmen oynaklığının artması
- 4) Siyaset kaynaklı yolsuzlukların artması
- 5) İdeolojik farklılığa dayalı belirginliklerin azalması

Türkiye’de etnik temelde siyasi parti kurulması kanunlar tarafından yasaklanmış olmakla birlikte özellikle son 30 yılda etnik kimlik üzerinden siyasetin artan bir etkisi görülmektedir. Buna paralel olarak Türkiye’de parti sistemine hâkim olan ideolojik rekabetin en önemli boyutlarından birini, Türk ve Kürt kimlikleri temelinde var olan etnik temelli milliyetçi rekabet oluşturmaktadır.⁴¹¹ Özellikle 1990’ların sonlarına doğru yükselen etnik Kürt kimliği karşısında yükselen Türk milliyetçiliği siyasi alanda etnisite temelinde gerçekleşen bir rekabetin önemli bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹² Etnik kimliğe dayalı oy verme davranışında grup dışı güvenin önemli bir etkisi vardır. Etnik bir grup kendisini güven içerisinde hissetmediği, grup dışı tehditlerin var olduğunu düşündüğü bir ortamda daha çok etnik kimliğini ön plana çıkararak oy verme tercihinde bulunmaktadır.⁴¹³

Türkiye’de etnik unsurlara bağlı olarak seçmenlerin oy verme tercihlerindeki artış, dinsel etkenlerle benzer özellikler göstermektedir.⁴¹⁴ Yapılan araştırmalar, Türkiye’de seçmenlerin beşte birinin etnik milliyetçi bölünmeden etkilendiklerini göstermektedir. Özellikle yapılan ampirik çalışmalar etnik kimlik etkisinde kalan seçmenlerin siyasi bilinçlerinin oluşumunda ve siyasi partilere yönelik duygusal yönelimlerinde sahip oldukları etnik kimliğin etkili olduğunu göstermektedir.⁴¹⁵ Seçmenleri etnik kimlik etkisinde oy tercihine yönelten temel etkenler, seçmenleri dini etkenlerle oy tercihine yönelten etkenlerle benzer biçimde şu şekilde sıralanabilir;

- 1) Merkezde yer alan siyasi partilerin azalan gücü
- 2) Kayırmacı politikalar ile patronaj ilişkilerinin artması

⁴¹⁰ Ayata ve Ayata, “*Ethnic and Religious*,” 152.

⁴¹¹ Ali Çarkoğlu ve Melvin J. Hinich, “A Spatial analysis of Turkish party preferences,” *Electoral Studies* 25 (2006): 387.

⁴¹² *Age*, s. 370.

⁴¹³ S. Erdem Aytaç ve Ali Çarkoğlu, “Ethnicity and religiosity-based prejudice in Turkey: Evidence from a survey experiment,” *International Political Science Review* 40, 1 (2019): 61.

⁴¹⁴ Ayata ve Ayata, “*Ethnic and Religious*,” 152.

⁴¹⁵ Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, *Türkiye’de Seçim*, 58.

- 3) Siyasi yapıdaki parçalanmışlığın ve seçmen oynaklığının artması
- 4) Siyaset kaynaklı yolsuzlukların artması
- 5) İdeolojik farklılığa dayalı belirginliklerin azalması gösterilebilir.

Ancak tüm etnik gruplar içerisinde ortak bir politik kimlikten söz etmek mümkün değildir. Türkiye’de ikinci büyük etnik grubu oluşturan Kürtlerin etnik unsuru ön plana alarak homojen bir siyasi yönelimde bulunduğunu söylemek imkânsızdır. Her şeyden önce aynı etnik grup içerisinde özellikle mezhepsel farklılıklara dayanan ayrışmalar vardır. Örneğin Sünni ve Alevi Kürtlerin oy verme davranışlarında önemli farklıklar gözlemlenmektedir. Söz konusu durum diğer bir etnik topluluk olan Araplar içinde geçerlidir.⁴¹⁶ Azınlık etnisitesine bağlı oyların artışında temel etki, azınlıkların kendilerine yönelik sosyal eşitsizlik algıları güçlendiğinde artmaktadır.⁴¹⁷

Türkiye’de son yıllarda yapılan bazı araştırmalar dinsel ve etnik etkenlere bağlı olarak oy tercihinin seçim sonuçlarına ilişkin belirleyici etkisinin olmadığını gösterirken, özellikle kırsal bölgeler ile belirli bir yaşın üzerindeki seçmenler arasında marjinal düzeyde olmamakla birlikte etnik ve dinsel oy tercihlerinin hâlâ mevcut olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda özellikle “Z” kuşağı adı verilen gençlerin oy tercihlerinde etnik ve dinsel kimliklerin neredeyse hiç etkili olmadığı görülmektedir.⁴¹⁸ Ancak 2022 yılındaki bir anket çalışması Türkiye’de etnik köken ve dinsel etkilerle oy verme davranışının hâlâ etkisinin yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılanlara sorulan “Bir kişinin etnik ve mezhepsel kimliği oy verme davranışınızı nasıl etkiler?” sorusuna seçmenlerin %24,6’sı hiç etkilemez, %39,9’u etkilemez, %4,7’si fikrim yok, %17,3 biraz etkiler, %13,5’i çok etkiler yanıtını vermiştir. Sonuçlar dikkate alındığında seçmenlerin %30,8’inin oy verme tercihlerinde az ya da çok etnik ve mezhepsel kimliklerin etkisi olduğu görülmektedir.⁴¹⁹

Dindarlık ve etnik milliyetçiliğin, özellikle 1990’lardan sonra artan etkisinin önemli bir sonucu da Türkiye’de merkez siyasetin çöküşüne paralel olarak politik yapının istikrarlı ve sürekli bir şekilde sağa doğru kaymasıdır. Bu kayma seçmenler arasında parti

⁴¹⁶ Age. s. 139.

⁴¹⁷ Age. s. 140.

⁴¹⁸ Ali Kemal Erdem, “Adayın mezhepsel ve etnik kimliği seçmen nezdinde ne kadar belirleyici? Uzmanlar yanıtladı,” *Independent Türkçe*, 27 Aralık 2022, <https://www.indyrturk.com/node/siyaset/adayin-mezhepsel-ve-etnik-kimligi-nezdinde-ne-kadar-belirleyici-uzmanlar>, erişim tarihi: 4.06.2023.

⁴¹⁹ “Vatandaşlara soruldu: Etnik köken ya da mezhep oy verme davranışınızı nasıl etkiler?” *Gerçek Gündem*, 15 Haziran 2022, <https://www.gercekgundem.com/galeri/siyaset/17952/vatandaslara-soruldu-etnik-koken-ya-da-mezhep-oy-verme-davranisinizi-nasil-etkiler>, erişim tarihi: 4 Haziran 2023.

değiştirmenin varlığının bir göstergesidir. 2017 yılında yapılan Dünya Değerler Araştırması, Türkiye’de dinin siyasette artan etkisini ve seçmenlerin sağ siyasete yönelmelerindeki artan eğilimi göstermesi açısından önemlidir. Yapılan araştırmada katılımcılara bir konu hakkında din ve bilim arasında bir çelişki olduğunda hangisini referans alacakları sorulduğunda katılımcıların %65’i dinî söylemi esas alacaklarını ifade etmişlerdir.⁴²⁰ Ersin Kalaycıoğlu, seçmen davranışları üzerinde dindarlık ve etnik kimliğin artan etkisinin zaman içinde siyasal sistem üzerinde bir tehdit oluşturacağına dikkat çekerek bu durumun Türkiye’de siyasal modernleşme süreci üzerinde olumsuz etkiler yaratacağına vurgu yapmaktadır.⁴²¹

4.1.3. Ekonomik etkiler

Seçmenlerin ekonomik nedenlerle siyasi tercihlerinin oluşmasında temel etken, seçmenlerin hükümette bulunan partiye karşı geliştirdikleri ekonomik algısal tutumlarıdır. Uzun vadede gelişen ideolojik etkenlerden farklı olarak kısa vadeli bir etken olarak karşımıza çıkan ekonomik etkenler seçmenlerin bu kısa süre içerisinde ideolojiden bağımsız olarak oy verme kararlarını etkilemektedir.⁴²² Seçmenler olumlu ya da olumsuz tüm ekonomik gelişmelerden hükümeti sorumlu tutmaktadırlar.⁴²³ Seçmenler yaptıkları değerlendirmeler sonucunda ya görevdeki partiyi ödüllendirir ya da cezalandırırlar.⁴²⁴ Seçmenler ödül-ceza mekanizmasıyla hükümetlerin uygulamış oldukları ekonomi politikalarıyla kendilerine sağladıkları fayda ve zararı değerlendirirler. Bu değerlendirmeye ekonomik oylama literatüründe cüzdan oylama (*pocketbook voting*) modeli denir.⁴²⁵ Seçmenler bu aşamada hem geçmişte yaşanan ekonomik tabloyu hem de geçmişin kendilerinde bıraktığı etkiye bağlı olarak geleceğe yönelik çıkarımlarını birleştirerek siyasi

⁴²⁰ Birol A. Yeşilada, “Değişen Sosyal Değerler, Seçmenlerin Çizgisi ve Türkiye’de Demokrasinin Güçlenmesinin Önündeki Güçlükler,” içinde *Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan*, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023), 336.

⁴²¹ Emre Erdoğan, “Zamanın Bir İnsanı Olarak Sosyal Bilimci: Ersin Kalaycıoğlu’nun Yöntemsel Tercihlerini Anlamlandırma Denemesi,” içinde *Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan*, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023), 134-135.

⁴²² Ali Çarkoğlu, “Economic evaluations vs. ideology: Diagnosing the sources of electoral change in Turkey, 2002–2011,” *Electoral Studies* 31 (2012): 513.

⁴²³ Brad T. Gomez ve J. Matthew Wilson, “Political sophistication and economic voting in the American electorate: A Theory of heterogeneous attribution,” *American Journal of Political Science* 45, 4 (2001): 899-903.

⁴²⁴ Ali Akarca ve Ayşit Tansel, “Social and economic determinants of Turkish voter choice in the 1995 parliamentary election,” *Electoral Studies* 26 (2007): 633.

⁴²⁵ Gündem, “Beliefs, economics.....,” 2.

tercihlerde bulunurlar. Bu aşamada muhalefette yer alan diğer partilerin ekonomiye dair söylem ve vaatleri seçmenlerin karar vermelerine etki eden önemli etkenlerdir.⁴²⁶ Koalisyon dönemlerinde ise seçmenler ekonomik sıkıntılardan ağırlıklı olarak koalisyondaki büyük partiyi sorumlu tutmaktadırlar. Koalisyon dönemlerinde özellikle küçük partilerin ideolojik olarak farklılıklar taşıması, bu partilerin ekonomik olumsuzluklardan daha az sorumlu tutulmalarına neden olur.⁴²⁷

Seçmenler ekonomiye yönelik değerlendirmelerini dört etken üzerinden yaparlar. Bunlar geleceğe yönelik ekonomik beklentiler (*prospective*), geçmişe yönelik ekonomik değerlendirmeler (*retrospective*), toplum üzerinden ekonomik değerlendirmeler (*sociotropic*) ve son olarak kişinin kendisi ve yakın çevresine yönelik ekonomik değerlendirmeler (*egotropic*) etkenlerdir. Seçmenler ekonomik değerlendirmelerini bu etkenlerin bir ya da birkaçı üzerinden oluştururlar.⁴²⁸ Geleceğe yönelik ekonomik değerlendirmelerde seçmenler özellikle hükümet başta olmak üzere siyasi partilerin geleceğe yönelik ekonomik vaatleri ile kendi beklentilerini karşılaştırırlar. Bu karşılaştırma sonucu rasyonel bir düşünce içerisinde oy tercihinde bulunurlar. Geçmişe yönelik ekonomik değerlendirmelerde ise seçmenler özellikle hükümetin geçmişte uyguladığı ekonomi politikaları üzerinden bir değerlendirmede bulunurlar. Eğer bu politikalardan mutlularsa oylarını hükümette yer alan partiye, değilse muhalefet partilerine yönlendirirler. Sosyo-tropik değerlendirmede seçmenler ulusal ekonomimin genel durumunu dikkate alarak oy verme eğiliminde iken, ego-tropik değerlendirmede seçmenler sadece kendilerinin ekonomik çıkarlarını düşünerek oy verme eğilimindedirler.⁴²⁹ Sosyo-tropik oylamada seçmenler bireysel ekonomik durumları kötüleşse bile ülkenin genel ekonomik durumunun iyi olduğunu düşünerek hükümeti desteklemeye devam edebilirler. Bu süreçte seçmenler için sosyo-tropik algıyı destekleyen unsurlar ahlaki değerler, din ve milliyetçilik gibi unsurlardır.⁴³⁰ Yapılan çalışmalar Batı demokrasilerinde seçmenlerin ağırlıklı olarak hükümetlerin geçmişe yönelik ekonomik faaliyetlerinden çok geleceğe yönelik ekonomik değerlendirmeleri altında ve ego-tropik etkenlerden çok sosyo-tropik etkenlere bağlı olarak ekonomik oy kullandıklarını göstermektedir. Türkiye’de ise

⁴²⁶ Gülay Ercins, “Türkiye’de sosyo-ekonomik faktörlere bağlı olarak değişen seçmen davranışı,” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8, 2 (2007): 26.

⁴²⁷ Ali Akarca, “Economic voting in Turkey: Single- vs. multi-party governments,” *Southeast European And Black Sea Studies* 19, 4 (2019): 530.

⁴²⁸ Yılmaz, Aygören ve Özdemir, “Türkiye’de Siyasi Kutuplaşmayı.....,” 13.

⁴²⁹ Ali Akarca, “ Inter election vote swings fort the Turkish ruling party: The Impact of economic performance and other factors,” *Equilibrium* 6, 3 (2011): 10.

⁴³⁰ Gündem, “Beliefs, economics.....,” 2.

seçmenler daha çok hükümetleri geçmişte uyguladıkları ekonomi politikaları üzerinden değerlendirirken, sosyo-tropik (%50,3) ve ego-tropik (%41,2) etkenler dikkate alındığında neredeyse eşit güdülerle hareket ettikleri görülmektedir.⁴³¹

Türkiye’de ekonomik oy verme davranışı üzerine yapılan çalışmalar özellikle 1990 sonrası dönemde ekonomik faktörlerin seçmenlerin oy verme davranışları üzerinde giderek artan bir önemi olduğunu göstermektedir. 1983-1991 yılları arasında kesintisiz sekiz yıl iktidar olan ANAP, 1991 seçimlerinde oy oranında büyük bir düşüş yaşamış ve yapılan seçimlerde DYP birinci parti olmuştur. Seçimlerin bu şekilde sonuçlanmasında hiç şüphesiz 24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe konulan ekonomi politikalarının halk üzerindeki yıkıcı etkisinin rolü büyüktür.⁴³² 1995 genel seçimleri öncesinde ise yaşanan finansal kriz ve bunun devamında uygulamaya konan 5 Nisan ekonomik kararları⁴³³ tekrar halkı ağır ekonomik koşullar altında bırakmış, devamında 24 Aralık 1995 yılında yapılan genel seçimlerde halk ekonomik krizden iktidar partisi DYP’yi sorumlu tutarak RP’nin seçimlerden birinci parti olarak çıkmasını sağlamıştır. 22 Kasım 2001 tarihinde ise Türkiye’de bu sefer bankacılık kaynaklı finansal bir kriz yaşanmıştır.⁴³⁴ Yaşanan ekonomik kriz, Şubat 2001’de yapılan Millî Güvenlik Kurulu toplantısı sırasında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile dönemin Başbakanı Bülent Ecevit arasında yaşanan “anayasa kitapçığının fırlatılması” olayı sonucunda yaşanan siyasal krizle birlikte derinleşerek artmıştır. Yaşanan tüm bu siyasal ve ekonomik krizler neticesinde koalisyon hükümetini oluşturan tüm siyasal partiler %10’luk ülke barajının altında kalmış, bir önceki seçimde %22 oy alan koalisyonun en büyük ortağı DSP 2002 seçimlerinde %1,22 oy alarak meclis dışında kalmıştır.⁴³⁵ Bu seçimde seçmenler, hükümet koalisyonunda yer alan diğer partiler MHP ve ANAP’ı da ekonomik durumdan sorumlu tutarak meclis dışında bırakırken, sadece yeni kurulan AKP ve bir önceki seçimde meclise giremeyen CHP’ye meclise girme imkânı tanımıştır.

2002-2007 arası dönemde kesintisiz yaşanan beş yıllık ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik rakamlarındaki kayda değer düşüş, 2007 seçimlerinde, 2002 yılında olduğu gibi seçmenlerin ağırlıklı olarak ekonomik etkenlere bağlı olarak oy kullanmalarına

⁴³¹ Çarkoğlu ve Toprak, Türkiye’de Din, 35-36.

⁴³² Çağlar Ezikoğlu, “Türkiye’de ekonomik oy verme davranışı ve 2023 seçimleri,” *İktisat ve Toplum Dergisi* 150 (2023): 19.

⁴³³ Ozan Bahar ve Ebru Erdoğan, “1994 ve 2000 krizleri sonrasında Türkiye’de uygulanan finansal regülasyon politikaları,” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 27 (2011): 10.

⁴³⁴ Age. s. 12.

⁴³⁵ Levent Çinko, “Seçmen davranışları ile ekonomik performans arasındaki ilişkilerin teorik temelleri ve Türkiye üzerine genel bir değerlendirme,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 61, 1 (2006): 112.

neden olmuştur. Ancak 2007 seçimlerinde, 2002 seçimlerinden farklı olarak ekonomik etkenler iktidardaki partiyi cezalandırıcı değil, ödüllendirici bir tarzda şekillenmiştir. 2009 yılında tüm dünyada yaşanan küresel ekonomik krizin etkileriyle 2011 seçimlerine gidilirken iktidar partisi AKP'ye yönelik ekonomik desteğin azaldığı, ideolojik desteğin ise önceki seçimlere kıyasla arttığı görülmektedir.⁴³⁶ 2016 yılından sonra büyüme rakamlarında yaşanan durgunlukla beraber 2018 yılında ortaya çıkan kur krizi beraberinde ekonomide bir gerileme dönemi yaşanmasına neden olmuştur.⁴³⁷

Ekonominin seçmen davranışları üzerindeki etkisini ortaya koyan bir çalışmada, Türkiye'de seçmenlerin ekonomik etkenlerle oy verirken geleceğe yönelik beklentilerden çok geçmişe yönelik değerlendirmelerinin etkisinde kalarak oy kullandıklarını görülmektedir.⁴³⁸ Bu duruma geriye dönük oylama adı verilir. Geriye dönük olarak ekonomik etkenlerle oy kullanmanın en önemli nedeni, seçmenlerin geleceğe ilişkin belirsizliklerden dolayı ileriye yönelik değerlendirme yapmalarının zorluğudur. Bu zorluk karşısında seçmenlerin ekonomiye yönelik temel kriterleri hükümetleri geçmişte yaptıkları ekonomi politikaları üzerinden değerlendirmektir.⁴³⁹

Türkiye'de seçmenlerin geriye dönük ekonomik değerlendirmelerinde bir yıldan fazla geriye bakmadığı, bir anlamda geçmişe yönelik miyop olma özelliği gösterdikleri görülmektedir. Seçmenlerin bu sınırlı zamansal algısı özellikle seçim öncesi dönemlerde hükümetleri popülist politikalara teşvik ederek, seçim ekonomisi olarak da tanımlanan, genişlemeci ekonomi politikalarının uygulanmasına neden olmaktadır.⁴⁴⁰ Seçim ekonomisi, genel olarak hükümetin bir sonraki seçimde iktidarını korumak amacıyla ekonominin tüm araçlarını kendi siyasi amaçları doğrultusunda kullanmasını ifade etmektedir. Seçim ekonomileri dünyada tüm ülkelerde görülmekle birlikte demokrasinin ve hesap verilebilirliğin yüksek olduğu ülkelerde daha seyrek ve hafif uygulanırken, demokrasinin fazla gelişmediği ve hesap verilebilirliğin düşük olduğu ülkelerde daha sık ve yoğun şekilde uygulanmaktadır.⁴⁴¹ Türkiye'nin 2014 yılından itibaren seçim ekonomisi uygulamalarına geçtiği, 2017 yılındaki anayasa referandumu sonucunda geçilen

⁴³⁶ Çarkoğlu, "Economic evaluations.....," 519.

⁴³⁷ Selim Erdem Aytaç, "An experimental investigation of voter myopia in economic evaluations," *Electoral Studies* 74 (2021): 2.

⁴³⁸ Muzaffer Sencer, *Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar* (İstanbul: May Yayınları, 1974), 277-278.

⁴³⁹ S. Erdem Aytaç, "Economic Voting During the AKP Era in Turkey," içinde *The Oxford Handbook of Turkish Politics*, der. Güneş Murat Tezcür (New York: Oxford University Press, 2022), 321.

⁴⁴⁰ Akarca, "Inter election vote swings.....," 10.

⁴⁴¹ Mahfi Eğilmez, "Seçim Ekonomisi," *Kendime Yazılar*, 1 Mayıs 2018, <https://www.mahfiegilmez.com/2018/05/secim-ekonomisi.html>, erişim tarihi: 27.04.2023.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte bu sistemin gerektirdiği şartların da etkisiyle seçim ekonomisi uygulamalarının arttığı görülmektedir.⁴⁴²

Ekonomik etkenlerin Türk seçmeni üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik 1950-1995 yılları arasındaki 21 seçim dönemi kapsayan bir çalışmada,⁴⁴³ seçmenlerin özellikle TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi), kişi başına gayri safi millî hasıla ve işsizlik oranı gibi ekonomik göstergelerden önemli derecede etkilendikleri ve bunun sonucunda oluşan seçmen tercihlerinin partilerin seçim başarılarında önemli bir etken olduğu görülmektedir.⁴⁴⁴ Seçmenlerin özellikle finansal krizlerin yaşandığı ağır ekonomik buhran zamanlarında iktidardaki partiye yönelik en sert tepkiyi verdikleri görülmektedir.⁴⁴⁵

Türkiye’de 1950 yılından itibaren yapılan genel, yerel, senato ve ara seçimler incelendiğinde, kişi başına reel gelirde meydana gelen her %1’lik artış iktidarda yer alan partiye 1 puanlık artış sağlarken,⁴⁴⁶ gayri safi yurtiçi hasılda (GSYİH) meydana gelen her 1 puanlık artış iktidardaki partinin oyunu %0,88 arttırmakta, aynı dönemde enflasyondaki her 1 puanlık artış ise oy oranını 0,13 puan azaltmaktadır.⁴⁴⁷ Bu noktada özellikle ekonomik büyüme rakamları enflasyon, işsizlik gibi ekonomik göstergelerin tümünün bir yansıması olması açısından temel ekonomik gösterge olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 4.1’de 2002 yılından itibaren Türkiye’de yapılan üç genel ve üç yerel seçim üzerinden iktidardaki AKP’nin elde ettiği oy oranları ile büyüme rakamları arasındaki korelasyon görülmektedir.⁴⁴⁸ Tablo 4.1’de görüldüğü üzere Türkiye’de 2002-2014 yılları arasında yapılan üç yerel ve üç genel seçimden sadece 2009 yerel seçimlerinde iktidarda bulunan AKP’nin oy kaybı yaşadığı görülmektedir. Bu oy düşüşü Türkiye’de ekonomik büyüme ve oy tercihi arasındaki pozitif ilişkiyi doğrular niteliktedir. İktidarda bulunan AKP’nin ekonomik büyüme ortalamasının arttığı dönemlerde oy oranını arttırdığı, büyüme oranının düştüğü 2009 yerel seçimleri öncesinde ise oy oranında düşüş yaşandığı

⁴⁴² Ali Akarca, “Seçim Ekonomisini Anlama Kılavuzu,” *Karar*, 13 Mart 2022, <https://www.karar.com/gorusler/secim-ekonomisini-anlama-kilavuzu-1655802>, erişim tarihi: 29.04.2023.

⁴⁴³ Ali Çarkoğlu, “Macro economic determinants of electoral support for incumbents in Turkey, 1950–1995,” *New Perspectives on Turkey* 14 (1997): 85.

⁴⁴⁴ Ercins, “Türkiye’de sosyo-ekonomik faktörlere.....,” 29.

⁴⁴⁵ Ceyhun Haydaroğlu ve Filiz Korkmaz, “Ekonomi politikalarının seçmen davranışları üzerindeki etkisi üzerine bir değerlendirme,” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7, 12 (2020): 78.

⁴⁴⁶ Akarca, “Seçim Ekonomisini,”

⁴⁴⁷ Ali Akarca ve Aysıt Tansel, “Economic performance and political outcomes: An Analysis of the Turkish parliamentary and local election results between 1950 and 2004,” *Public Choice* 129 (2006): 88.

⁴⁴⁸ AKP’nin seçimlerde elde ettiği oy oranları ile seçim öncesi üç çeyreğin büyüme oranları arasındaki korelasyon katsayısı 0,81 çıkmıştır. Bu sonuç seçmenlerin oy verme tercihi ile büyüme rakamları arasında yüksek bir pozitif ilişkinin olduğunu gösterir. Bkz. Mahfi Eğilmez, “İktidar Partisinin Oy Oranı ile Ekonominin Büyüme Oranı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Deneme,” *Kendime Yazılar*, 1 Mayıs 2015, <https://www.mahfiegilmez.com/2015/05/iktidar-partisinin-oy-oran-ile.html>, erişim tarihi: 28.04.2023.

görülmektedir. Genel olarak, AKP'nin iktidara geldiği 2002 ile 2011 yılları arasında göstermiş olduğu ekonomik performans, satın alma gücünde yaratmış olduğu pozitif etki ve bunların yanında sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim alanında sağladığı başarılı hizmetler seçmen davranışlarında önemli pozitif etkiler yaratarak⁴⁴⁹ AKP seçmeninde güçlü bir parti kimliğinin oluşmasını sağlamıştır. Özellikle ekonomik performansa bağlı olarak oluşan güçlü parti kimliği gelecek yıllarda ortaya çıkacak ekonomik krizlerde seçmenlerin büyük oranda partiden kopuşunu engelleyen önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca AKP'nin 2002 yılından itibaren genel seçimlerde elde ettiği ve daha çok ekonomik performansa bağlı olarak oluşan seçim başarıları Türkiye'de parti sisteminin art arda üç seçimde yasama çoğunluğunun kazanılmasına karşılık gelen baskın parti sistemi olarak tanımlanmasına neden olmuştur.⁴⁵⁰

Tablo 4.1. Büyüme Oranları ve Oy Oranları Arasındaki İlişki⁴⁵¹

	2002 Genel Seçimleri	2004 Yerel Seçimleri	2007 Genel Seçimleri	2009 Yerel Seçimleri	2011 Genel Seçimleri	2014 Yerel Seçimleri	2015 Genel Seçimleri
Hükümette bulunan AKP'nin Oy Oranı (%)⁴⁵²	34,4	41,7	46,6	38,8	49,9	44,1	? Tahmini değer %40
Büyüme Oranı (%)⁴⁵³	4,3	6,5	5,9	-6,9	10,3	4,5	2,1

Tablo 4.1'de Haziran 2015 genel seçimleri öncesinde büyüme rakamları hesaplanmakla birlikte seçim daha yapılmadığından sadece geçmiş yıllarda yapılan seçimler üzerinden büyüme-oy tercihi arasındaki korelasyondan yararlanılarak tahmini olarak AKP'nin %40 civarında bir oy alması öngörülmektedir.⁴⁵⁴

⁴⁴⁹ Menderes Çınar, "The Electoral success of the AKP: Cause for hope and despair," *Insight Turkey* 13, 4 (2011): 111.

⁴⁵⁰ Yasushi Hazama, "Economic and corruption voting in a predominant party system: The Case of Turkey," *Acta Politica* 53, 1 (2018): 121.

⁴⁵¹ Eğilmez, "İktidar Partisinin,".

⁴⁵² Tüm seçim dönemlerinde tek parti olarak hükümette bulunan AKP'nin seçimlerde elde ettiği oy oranları.

⁴⁵³ Her seçim dönemine ilişkin büyüme oranları, seçim öncesi yılda gerçekleşen üç çeyreğin büyüme oranlarının ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

⁴⁵⁴ Yüksek Seçim Kurulu kayıtlarına göre 7 Haziran 2015 seçimlerinde AKP %40,66 oranında oy almıştır. Bu oy oranı çalışmayı yapan Mahfi Eğilmez'in büyüme oranları ile seçmen tercihi arasındaki ilişkiye yönelik geliştirmiş olduğu korelasyonun tutarlılığını göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 4.2. Farklı Yıllara İlişkin Ekonomik Göstergelerdeki Değişmelerin Partilerin Oy Oranlarındaki Değişime Etkileri⁴⁵⁵

Ekonomik Göstergeler	Seçim Yıllarına Göre Göstergelerde Değişim	İktidar Partisi/Ortağı Oy Oranındaki Artış-Azalış ⁴⁵⁶
Büyüme oranındaki artış	%15,5 (2009-2011)	AKP oy oranındaki artış %11,4
Büyüme oranındaki azalış	%-10,6 (1994-1999)	DYP oy oranındaki azalış %-7,2
Enflasyon oranındaki artış	%54,5 (1991-1994)	DYP oy oranındaki azalış %-5,6
Enflasyon oranındaki azalış	%-49,4 (1994-1995)	DYP oy oranındaki azalış %-2,2
İşsizlik oranındaki artış	%3,7 (2007-2009)	AKP oy oranındaki azalış %-8,2
İşsizlik oranındaki azalış	%-4,2 (2009-2011)	AKP oy oranındaki artış %11,4

Tablo 4.2’de görüldüğü üzere Türkiye’de büyüme, enflasyon ve işsizlik gibi temel ekonomik göstergelerde yaşanan değişmelerle, hükümette bulunan parti ya da partilerin seçimlerde almış oldukları oy oranları arasında pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Temel ekonomik göstergelerden olan büyüme rakamlarındaki artış iktidar ya da iktidar ortağı olan partiye oy kazandırırken tersi durumda büyüme oranlarındaki bir azalış oy kaybettirmektedir. Aynı şekilde enflasyon ve işsizlik oranlarında yaşanan yükselişler yapılacak ilk seçimde iktidarda yer alan parti ya da partilere oy kaybettirirken, bu ekonomik göstergelerde yaşanabilecek düşüşler partilerin oy oranlarında artışlara neden olmaktadır.

2019 yılında Türkiye’de yapılan bir çalışma, ekonomik oylama literatüründeki yaygın varsayımdan farklı olarak Türk seçmenin iktidardaki partiyi kısa vadeli ekonomik etkenlerden çok görev süresi boyunca gerçekleştirdiği ekonomik performans üzerinden değerlendirdiğini göstermektedir. Aynı çalışmada özellikle belli bir yaştan üzerindeki yaşlı seçmenler arasında uzun vadeli ekonomik değerlendirmenin daha yaygın olduğu görülmektedir.⁴⁵⁷ Burada dikkat çeken nokta, Türkiye’de seçmenlerin iktidardaki partinin uzun vadeli ekonomik başarısı karşısında kısa vadeli ekonomik başarısızlıklarda oylarını çoğunlukla muhalefet partilerine yönlendirmediklerini ve daha çok kararsız bir tutum takındıklarını göstermektedir. Bu kararsızlıkta, özellikle daha önce iktidar partisini destekleyen seçmenlerin ortaya çıkacak bir iktidar değişiminde yaşayacakları belirsizlikten

⁴⁵⁵ Tanju, Tosun, “Siyasette Cep ve Cepken: İktidarların Ekonomi ve Oy Performansları,” *Politikayol*, 25 Eylül 2021, <https://www.politikayol.com/siyasette-cep-ve-cepken-iktidarlarin-ekonomi-ve-oy-performanslari/> erişim tarihi: 28.04.2023.

⁴⁵⁶ Yerel seçimlerde alınan oy oranları, belediye meclis üyelikleri için kullanılan oyların sonuçları dikkate alınarak oluşturulmuştur.

⁴⁵⁷ Aytaç, “An experimental investigation.....” 1-2.

ve ekonomik koşullarının daha kötüye gideceğinden korkmaları temel etkindir.⁴⁵⁸ 2023 seçimleri öncesinde birkaç yıldır devam eden ekonomik kriz karşısında iktidar partisi ve Cumhur İttifakı'nın yapılan her iki seçimden de başarıyla ayrılmasının en önemli nedenlerinden biri, daha önce iktidarı destekleyen ancak sonrasında kararsız kalan bazı seçmenlerin beklentilerinin ve tedirginliklerinin muhalefet partilerince giderilememiş olmasıdır. Seçmenler özellikle seçimler öncesinde Millet İttifakı'nda yer alan partiler arasında yaşanan krizlerden ve anlaşmazlıklardan olumsuz etkilenmiş ve bir anlamda mevcut düzenin ortaya koyduğu belirliliği, muhalefetin yarattığı belirsizliğe tercih etmişlerdir.

Türkiye'de seçmenlerin genel olarak uzun vadede gelişen ideolojik etkenlere bağlı olarak oy verme eğilimine sahip oldukları düşünüldüğünde, kısa vadede seçmen oynaklığını ve partiler arasında oy geçişkenliğini sağlayacak temel etkinin ekonomik performanstan kaynaklandığı görülmektedir.⁴⁵⁹ Son yıllarda özellikle seçmen kimliğindeki yükselişe bağlı olarak ortaya çıkan partizan seçmen sayısındaki artış, seçmenlerin nesnel ekonomik gerçeklerden uzaklaşarak parti kimliğinin etkisiyle öznel ekonomik değerlendirmeler yapmasına neden olmaktadır. İktidara yakın partizan seçmenler ekonomide yaşanan olumsuzlukları hafife alarak görmezden gelirken muhalefette yer alan partizan seçmenler ekonomide yaşanan olumlu gelişmeleri dikkate almayarak görmezden gelmektedirler.⁴⁶⁰ Her iki seçmen tipinin son yıllarda Türkiye siyasetinde artış göstermesi fiili ekonomik şartlar ile seçmen davranışları arasındaki ilişkisinin zayıflamasına neden olması açısından önemlidir.⁴⁶¹

Özellikle 2023 seçim sonuçları bu tespiti doğrular niteliktedir. Seçim öncesi dönemde uzun süredir Türkiye'de var olan reel ekonomik kötüleşmeye rağmen (yüksek enflasyon, işsizlik) iktidarda bulunan parti ve içinde bulunduğu Cumhur İttifakı hem parlamento çoğunluğunu elde etmiş hem de ittifakın adayı Recep Tayyip Erdoğan seçimi kazanarak tekrar cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu durum en azından bu seçim özelinde Türk seçmeni açısından rasyonel güdülerle ekonomik oy verme davranışının pek de etkili olmadığını göstermektedir. Bunda hiç şüphesiz seçim öncesinde yaratılan duygusal kutuplaşmanın etkisi büyüktür. Yaratılan duygusal kutuplaşma zaman ilerledikçe Cumhur İttifakı seçmenleri üzerinde konsolide edici bir etki yaratarak daha önce Cumhur İttifakı

⁴⁵⁸ Hazama, "Economic and corruption..." 139-140.

⁴⁵⁹ Çarkoğlu, "Economic evaluations....." 519.

⁴⁶⁰ Aytaç, "Economic voting....." 334.

⁴⁶¹ Age. s. 319.

seçmeni olup da kararsız durumda kalan seçmenler için tekrar Cumhuriyet İttifakı partilerine yönelmelerinde önemli bir etken olmuştur. Duygusal kutuplaşmayla birlikte parti bağlılıkları artan seçmenler, muhalefeti kendi varlıkları için bir tehdit olarak gördüklerinden ekonomik göstergeler olumlu olmasa bile parti bağlılıklarını devam ettirmişlerdir.⁴⁶²

4.2. Siyasi Etkenler

Bu başlıkta seçmenlerin oy verme tercihlerini etkileyen siyasi etkenler; seçmenlerin parti kimliği ve kutuplaşma düzeyleri, seçmenlerin bilişsel algısı ve değerlendirme setleri, ülkedeki mevcut seçim sistemi ve seçim kanunları başlıkları altında değerlendirilmiştir.

4.2.1. Parti kimliği ve kutuplaşma

Parti kimliği ve seçmen kutuplaşması temelde birbirine etki eden ve birbirleri ile yakın ilişkili iki kavramdır. Parti kimliği kavramı ilk olarak Michigan Okulu tarafından siyasi nesnelere yönelik duygusal bir etkileşim olarak ifade edilerek, parti kimliğinin gerçekte erken dönemde siyasal sosyalleşmenin yarattığı politik bir bağlılık olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁶³ Parti kimliği bu açıdan değerlendirildiğinde seçmenlerin siyasi partilere yönelik geliştirdiği bir tür psikolojik ve duygusal bağlılık olarak tanımlanabilir.⁴⁶⁴ Zaman içerisinde bu duygusal bağlılığın artmasıyla birlikte partizan seçmenlerin ortaya çıkması, siyaseti öğrenmeden partileri öğrenen bir seçmen tipinin oluşmasına, bu durum da siyasete yönelik tutarlı ve bilişsel bir anlayıştan önce partizan eğilimlerin gelişmesine neden olmaktadır.⁴⁶⁵

Partizanlık, zaman içinde seçmenlerin kendi kimliklerini siyasi parti kimlikleriyle özdeşleştirdikleri bilişsel bir süreçtir. Bu durum seçmenlerde siyasi partilere karşı psikolojik bir bağlılık duygusunun yaratımını sağlar. Seçmenlerde oluşan partizan duygusal bağlılık zamanla siyasi alanın dışına taşarak seçmen için hayatın diğer alanlarında da etkili olur. Seçmenler için sosyal bir kimlik haline dönüşerek gelişen partizan bağlılık var olan siyasi kutuplaşmanın afektif (duygulanımsal) kutuplaşmaya

⁴⁶² Yunus Emre Orhan, “The Relationship between affective polarization and democratic backsliding: comparative evidence,” *Democratization* 29, 4 (2022): 725.

⁴⁶³ Elias Dinas, “The Evolving Role of Partisanship,” içinde *The SAGE Handbook of Electoral Behaviour*, der. Kai Arzheimer, Jocelyn Evans and Michael S. Lewis-Beck (SAGE Publications, 2017), 266.

⁴⁶⁴ Kalaycıoğlu, “Attitudinal orientation.....,” 302.

⁴⁶⁵ Dinas, “The Evolving role.....,” 266.

dönüşmesini sağlar.⁴⁶⁶ Bunun bir sonucu olarak seçmenlerin kendi kimlikleriyle, partizan kimliklerini özdeşleştirmeleri seçmen grupları arasındaki politik mesafenin açılmasına neden olur.⁴⁶⁷ Türkiye’de kutuplaşmanın yüksek derecede olmasındaki temel etken siyasi kimlikler ile siyasi parti kimliklerinin yüksek derecede örtüşüyor olmasıdır. Dolayısıyla seçmenler siyasi partileri kendi siyasi kimlikleri üzerinden seçerler. Seçmenlerin sahip oldukları kimlikler aynı zamanda onların başka kimliğe sahip seçmenlerle ve partilerle olan mesafelerini belirlemede temel etkidir.⁴⁶⁸ Türkiye’de 2019 yılında yapılan bir çalışma, kutuplaşmanın bireylerin kendilerini özdeşleştirdikleri siyasi partilerin kimlikçi politikalarıyla arttığını göstermektedir.⁴⁶⁹ Partilerin ve seçmenlerin sahip oldukları parti kimliklerinin gücü ve bu kimliklere karşı sahip oldukları psikolojik bağlılığın derecesi aynı zamanda diğer parti ve seçmenlerle olan politik mesafelerini de belirleyen en önemli etkidir.⁴⁷⁰ Türkiye örneğinde olduğu gibi partiler arasında kutuplaşmanın artması, seçmenlerin siyasi alanda ideal olanın peşinde koşmak yerine kendisine göre en kötü olandan kaçmak gibi bir davranış şekli geliştirmesine neden olmaktadır. Bu durum literatürde *negative voting (olumsuz oylama)* kavramının artan etkisini göstermektedir. Olumsuz oylamada seçmenleri oy verme davranışına iten temel güdü, rakip seçmen ve partiler hakkında sahip oldukları olumsuz düşüncelerdir. Son dönemde özellikle partizanlığın artan yükselişi seçmenlerin karşı seçmenlere karşı geliştirdikleri olumsuz düşüncelerin temelini oluşturmaktadır. Burada dikkat çeken nokta, kutuplaşmanın ve olumsuz oy verme davranışının birbirleri üzerinde yarattıkları etkinin derecesidir. Kutuplaşmanın derecesi arttıkça seçmenlerin olumsuz güdülerle oy verme eğilimi artmakta diğer yandan seçmenlerin olumsuz güdülerle oy verme eğiliminin arttığı oranda özellikle yasama organı üzerindeki kutuplaşmanın derecesi de artmaktadır.⁴⁷¹

Seçmenler arasında var olan kutuplaşmanın ve bu kutuplaşmanın neden olduğu seçmen partizanlığının yarattığı olumsuz etkilere rağmen geniş bir literatür, seçmenlerde var olan partizan kimliğin seçimlerde oynaklığı azaltıcı bir etki yarattığına vurgu

⁴⁶⁶ Emre Toros, “Türkiye’de Pandemi, Partizanlık ve Kutuplaşma: Bir Saha Deneyinin Düşündürdükleri,” içinde *Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür*, Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023), 578-579.

⁴⁶⁷ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 143.

⁴⁶⁸ “Dimensions of Polarization in Turkey,” Bilgi Üniversitesi, erişim 4 Haziran 2023, <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/02/06/dimensions-of-polarizationshortfindings>.

⁴⁶⁹ “Türkiye’de Kutuplaşma Ocak 2019,” KONDA, <https://konda.com.tr/uploads/barometre94-turkiyedekutuplasma>.

⁴⁷⁰ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 7.

⁴⁷¹ Till Weber, “Negative voting and party polarization: A Classic tragedy,” *Electoral Studies* 71, 102335 (2021): 1-2.

yapmaktadır.⁴⁷² Bu durum bir taraftan seçimlerde ve siyasi alanda istikrarı arttırırken,⁴⁷³ diğer taraftan istikrarlı bir parti sisteminin oluşmasına katkı sağlamaktadır.⁴⁷⁴

Bu istikrar genel olarak demokratik alanda var olan gelişme ve ilerlemeden ziyade belirli partilerin oy oranlarında oluşan katılığın bir sonucudur. Son yıllarda Türkiye üzerine yapılan çalışmalar bu olguyu destekler niteliktedir. Türkiye’de 12 Haziran 2011 ve 7 Haziran 2015 seçimleri sonrasında seçim sonrası anketlerinden yararlanılarak yapılan bir çalışmada (*CSES-Comparative Study of Electoral Systems*), 2011 yılında seçmenlerin %79,2’si, 2015 yılında ise %77,6’sı kendisini partizan seçmen olarak tanımlamaktadır. Yine her iki seçim üzerinden yapılan değerlendirmede seçmenlerin yaklaşık %22’si kendilerini bağımsız seçmenler olarak tanımlamaktadırlar. Araştırmaya konu 46 ülkede seçmen partizanlığı ortalamasının %46,1 olduğu düşünüldüğünde Türkiye, 46 ülke arasında, Avustralya ve Uruguay’dan sonra partizanlık oranının en yüksek olduğu ülkedir. Bunun yanında Türkiye’de seçmen oynaklığı 2011 yılında %10,7 iken, 2015 yılında %8,7’dir. Çalışmada 39 ülkedeki seçmen oynaklığı ortalaması %30’dur. Bu rakamlarla Türkiye seçmen oynaklığında 39 ülke arasında son sırada yer almaktadır. Her iki veri birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de partizan seçmen sayısının yüksek olduğu ve partizan seçmen sayısı arttıkça bağımsız seçmen sayısının azaldığı, bunun sonucunda da seçmen oynaklığının düştüğü görülmektedir.⁴⁷⁵

Türkiye’de, 2021 ve 2022 yılı anket verilerine dayanılarak yapılan bir başka çalışma, AKP seçmenleri arasında var olan yüksek partizan kimliğin partiden oy kaymalarını engellediğini ortaya koymaktadır. Özellikle ülkede son yıllarda var olan ekonomik krize rağmen AKP’li seçmenlerin önemli bir kısmının dindarlık ve muhafazakâr eğilimleri sonucunda oluşturdukları parti kimlikleriyle partiden kopmadıkları, sadece belirli bir seçmen grubunun ekonomideki ve demokrasideki gerileme gibi nedenlerle farklı partilere oy vermeye yönelebildiği görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta, AKP seçmenleri arasında başka partilere yönelen bu seçmenlerin düşük ideolojik kimliğe sahip

⁴⁷² Semih Çakır, “Polarized partisanship, over-stability and partisan bias in Turkey,” *Turkish Studies* 21, 4 (2020): 497.

⁴⁷³ Ruth Dassonneville, “Volatile voters, short-term choices? An Analysis of the vote choice determinants of stable and volatile voters in Great Britain,” *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 26, 3 (2016): 275.

⁴⁷⁴ Lasse Aaskoven, “The Inequality roots of weak partisan attachment: evidence from Denmark,” *Electoral Studies* 85, 102650 (2023): 1.

⁴⁷⁵ Çakır, “Polarized partisanship...,” 504-507.

olmalarıdır. Bu durum literatürde kabul gören yüksek partizanlık derecesiyle seçim oynaklığı arasındaki ters orantının bir kanıtıdır.⁴⁷⁶

Son dönemde yapılan birçok çalışma, Türkiye'nin aksine, gelişmiş pek çok ülke demokrasisinde seçmenlerin oy tercihleri üzerinde uzun vadeli etki yaratan partizan kimliğin giderek etkisini yitirdiğini göstermektedir. Partizan kimlikteki düşüşe paralel olarak seçmenlerin daha çok ekonomik değerlendirmeler, adaylar, parti kampanyaları veya konu üzerinde uzlaşma gibi daha kısa vadeli etkenleri dikkate aldığı ve bunun sonucu olarak da seçmenlerin oy verme davranışlarında istikrarsızlığın arttığı görülmektedir.⁴⁷⁷

Partizan seçmen kimliği ile paralel etki gösteren seçmen kutuplaşması ise genel olarak ideolojik, konu bazında, duygusal, coğrafi ve kültürel olmak üzere farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. İdeolojik kutuplaşma seçmenlerin kendilerini yakın hissettikleri ideolojik görüşün karşısında yer alan ideolojik görüşlere karşı oluşturdukları kutuplaşmadır.⁴⁷⁸ Konu bazında kutuplaşma seçmenlerin kendilerine göre önemli gördükleri konularda aralarında yaşanan görüş ayrılıklarına dayanmaktadır.⁴⁷⁹ Kültürel kutuplaşma kültürel değerler arasında gerçekleşen mücadeleyi temel alan kutuplaşmadır.⁴⁸⁰ Coğrafi kutuplaşma aynı ülkenin sınırları içerisinde yaşamakla birlikte ideolojilerine göre farklı coğrafi alanlarda kümelenmiş seçmenler arasında gerçekleşen kutuplaşmadır. Toplum içerisinde var olan mezhepsel ve etnik farklılıklar bu kutuplaşmanın temel etkenleridir. Örneğin bireylerin kendileri ile aynı siyasi görüşe, etnik ve dinî kimliğe sahip kişilerle aynı mahallede oturmak istemeleri, kendi düşüncelerinin azınlığa düştüğünü düşündüklerinde o mahalleden ayrılmak istemeleri coğrafi kutuplaşmaya bir örnektir. Yapılan bir saha çalışması, 2019 yılında tekrarlanan İstanbul Belediye Başkanlığı seçimlerinde oyların mahalleler arasında nasıl coğrafi olarak kutuplaştığını göstermektedir.⁴⁸¹ Duygusal kutuplaşma ise kaynağını parti kimliğinden alan, kutuplaşmanın politik mesafeden çok duygusal boyuta evrildiği bir kutuplaşmadır. “siyasal sektaryanizm” ya da “siyasal kabilecilik” olarak da adlandırılan duygusal kutuplaşmada⁴⁸² temel olgu biz ve öteki kavramıdır. Öteki olarak kutuplaştırılan kesim; karşıt siyasi partiler, karşıt siyasi parti seçmenleri ve karşıt siyasi görüşlere sahip vatandaşlar olarak üç farklı

⁴⁷⁶ Evren Balta, Seda Demiralp ve Selva Demiralp, “Debating voter defection in Turkey,” *Turkish Studies* 24, 5 (2023): 739-741.

⁴⁷⁷ Dassonneville, “Volatile voters.....,” 275-277.

⁴⁷⁸ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 9.

⁴⁷⁹ Erdoğan ve Semerci, *Kutuplaşmayı Nasıl*, 8.

⁴⁸⁰ *Age*, s. 26.

⁴⁸¹ *Age*, s. 9-10.

⁴⁸² *Age*, s. 14.

şekilde konumlandırılabilir.⁴⁸³ Karşı tarafı sevmeme, hoşgörüsüzlük hatta düşmanca tavırlar duygusal kutuplaşmanın en önemli unsurlarıdır.⁴⁸⁴ Siyasi kutuplaşmanın politik ve ideolojik farklılıklara dayanan yapısına karşılık duygusal kutuplaşma daha çok parti kimliğinin artan etkisine dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, siyasi kutuplaşmada seçmenler arasında siyasi konularda fikri ayrılıkları ön planda iken duygusal kutuplaşmada seçmenlerin aynı fikirde olmadıkları kişiler hakkında ne hissettikleri ön plandadır.⁴⁸⁵

Türkiye’de seçmenlerin parti kimliklerinin şekillenmesinde ve kutuplaşmalarında en temel etken sahip oldukları siyasi ideolojidir. Siyasi ideolojinin ve bunun bir yansıması olarak parti kimliğinin belirlenmesinde temel faktörler olan siyasi düşünce, etnik ve mezhepsel unsurlar dikkate alındığında, bu üç unsur aynı zamanda Türkiye’de kutuplaşmayı oluşturan temel faktörlerdir.⁴⁸⁶ Yapılan çalışmalar seçmenlerin oy tercihleri ile parti kimlikleri arasındaki etkileşimin Türkiye’deki seçmen davranışları açısından en belirleyici unsur olduğunu göstermektedir. Oy tercihleri üzerindeki ikinci önemli etken ise seçmenlerin bir önceki seçimde vermiş oldukları oy tercihleridir. Zaten bu iki unsurun varlığı Türk seçmenin olağanüstü şartlar ve etkenler olmadıkça parti istikrarının yüksek olduğu varsayımının bir kanıtıdır.⁴⁸⁷

Bu süreçte, Türkiye’de bireylerin parti kimliklerinin oluşumunda birçok olumsuz etkenin varlığı söz konusudur. Bu etkenlerin başında askerî darbeler, parti kapatmaları ve siyasi partilerin düşük kurumsallaşma düzeyleri gösterilebilir.⁴⁸⁸ Türkiye’de siyasi partilerin ve parti sisteminin birçok olumsuzluğa uğramasına rağmen gelişmekte olan demokrasilerden farklı olarak, gelişmiş demokrasilerin ve kalıcı parti sistemlerinin var olduğu ülke sistemlerine benzemesi dikkat çekicidir. Bu doğrultuda, Türkiye’de seçmenlerin istikrarlı bir şekilde parti kimliğine sahip oldukları ve diğer parti kimliklerine karşı güvensizlik duydukları önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸⁹ Anayasa Mahkemesi, kurulduğu 1962 yılından 2001 yılına kadar geçen sürede çeşitli nedenlerle 22

⁴⁸³ Lena Röllicke, “Polarisation, identity and affect-conceptualising affective polarisation in multi-party systems,” *Electoral Studies* 85, 102655 (2023): 2.

⁴⁸⁴ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 9-13.

⁴⁸⁵ Röllicke, “Polarisation,.....,” 2.

⁴⁸⁶ Mehmet Sadi Bilgiç, “Türkiye’de kimlikler arası kutuplaşmanın sosyal mesafe üzerinden ölçümü ve toplumsal güvenliğe etkisi,” *Bilge Strateji* 6, 11 (2014): 173.

⁴⁸⁷ Birol Akgün, “Türkiye’de seçmen davranışı: partizan tutumlar, ideoloji ve ekonomik faktörlerin oy vermeye etkisi,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 1, 4 (2000): 86.

⁴⁸⁸ Ercins, “Türkiye’de sosyo-ekonomik.....,” 31.

⁴⁸⁹ Elif Erişen, “The Impact of party identification and socially supplied disagreement on electoral choices in Turkey,” *Turkish Studies* 14, 1 (2013): 68.

siyasi partinin kapatılmasına karar vermiştir.⁴⁹⁰ Parti kapatmaları sonucunda partilerin kısa ömürlü olması çok kuşaklı bir siyasi yapının oluşmasını engellemiş ve bunun sonucunda parti kimliklerinin varlığında bir süreklilik sağlanamamıştır.⁴⁹¹

Türkiye’de temel kutuplaşma alanını oluşturan siyasi kutuplaşma, siyasi ve kültürel unsurların iç içe geçmesiyle oluşmaktadır. Türkiye’de kutuplaşmayı açıklayan literatürün kayda değer bir bölümü siyasi kutuplaşmanın temelini, Şerif Mardin tarafından ortaya konan merkez-çevre paradigmasına dayandırmaktadır. Bu paradigmaya göre yüzyılın başlarında yaşanan sosyal ve siyasal değişimler, Türk toplumunda birbirinden derin fay hatlarıyla ayrılmış iki karşıt ve rakip toplumsal grubun oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁴⁹² Türkiye’de siyasi ve toplumsal alan uzun bir süre hegemonik bir paradigma olarak kabul edilen merkez-çevre paradigması üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Sadece 2017 yılında çeşitli çalışmalarda merkez-çevre paradigmasına yapılan atıf sayısı 100’e yakındır.⁴⁹³

Merkez-çevre paradigmasında merkez batılılaşmayı, modernleşmeyi temsil eden seküler ve ordu-aydın-bürokrasi temelinde vücut bulan bir yapıya sahipken, çevre muhafazakâr ve geleneksel değerlere sahip dindar taşra burjuvazisi ile halk kesimlerinden oluşmaktadır. Bu ikili yapı, bir tarafta merkezi temsil edenlerin taşıdığı seküler ve batılı değerlerle oluşan bir kimliği, diğer yanda çevreyi oluşturanların sahip oldukları dinî ve geleneksel temelli muhafazakâr bir kimliğin varlığında oluşmuştur. Bu kimlikler çeşitli eklemlenmelerle temel olarak toplumu iki parçaya bölen en önemli fay hatları olarak kabul edilmiş ve toplumsal kutuplaşma bu fay hatları üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Ersin Kalaycıoğlu, Türk seçmeni arasında var olan kutuplaşmayı merkez-çevre paradigmasından yararlanarak *kulturkampf*⁴⁹⁴ kavramıyla ifade etmektedir. *Kulturkampf*, toplumun sosyokültürel anlamda, bir tarafta liberal ve laik kesim, diğer tarafta dindar ve muhafazakâr kesim olarak ayrışmasının bir karşılığıdır. Kalaycıoğlu, toplumsal alanda var olan bu bölünmeyi, yaşamlarında rasyonalite ve bilimi temel alıp merkezi oluşturan “ideal toplum”

⁴⁹⁰ Ercins, “Türkiye’de sosyo-ekonomik.....,” 31-32.

⁴⁹¹ Ersin Kalaycıoğlu, “Two elections and a political regime in crisis: Turkish politics at the crossroads,” *Southeast European and Black Sea Studies* 18, 1 (2018): 27.

⁴⁹² Akgün, “Türkiye’de seçmen.....,” 83.

⁴⁹³ Paul T. Levin, “Reflections on Şerif Mardin’s center-periphery thesis,” *Turkish Studies* (2023): 618-619.

⁴⁹⁴ Almanca bir kavram olan “*kulturkampf*” taraflar arasında yaşanan kültür savaşlarını ya da kültür mücadelesini ifade eder. Günümüzde daha çok kültürel değerler arasında yaşanan gerilimleri ve çatışmaları vurgular. Bu kavramı Türkiye üzerine yaptığı çalışmalarda sıklıkla kullanan Ersin Kalaycıoğlu, Türk toplumunun din ve laiklik ekseninde iki temel kültürel mücadele alanına bölündüğüne dikkat çeker. Bu bölünmenin özellikle toplum içerisinde yer alan bireylerin politik kimliklerinin oluşumuna etki ettiğine vurgu yapan Kalaycıoğlu, aynı zamanda, gelişen bu politik kimliklerin kişilerin diğer kişi, konu ve olaylara karşı düşünce ve davranış geliştirmelerinde temel referans kaynağı olduğunun altını çizer (Emre Erdoğan, Pınar Uyan Semerci, *Kutuplaşmayı Nasıl Aşarız?* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022), 26.

ile bunun karşısında yaşamlarında geleneksel ve dinî değerleri temel alan ve çevreyi oluşturan “iyi toplum” imgesiyle açıklamaktadır.⁴⁹⁵ Kalaycıoğlu’na göre 18. yüzyıldan itibaren Türk siyasetinde var olan bu bölünme, toplumun derinden ve uzlaşması zor bir şekilde iki kutba ayrılması sonucunu doğuran en önemli etkidir.⁴⁹⁶ Hatta Kalaycıoğlu, 2023 yılında yapılan cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimlerine yönelik yaptığı değerlendirmede seçimin galibinin *Kulturkampf* olduğunu ifade etmektedir. *Kulturkampf* sayesinde toplumdaki bölünmeyi iyi kullanan ve buna uygun geliştirdiği siyasi söylemlerle seçmenleri kendi kutbuna çeken Cumhur İttifakı, hem genel seçimlerde meclis çoğunluğunu elde etmiş hem de cumhurbaşkanı seçimlerinde adayları mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın tekrar seçimleri kazanmasını sağlamıştır.⁴⁹⁷

Erişen ise toplumun bu bölünmüşlüğü “Kamusal Kutuplaşma” kavramıyla açıklar. “Kamusal Kutuplaşma”, seçmenlerin birbirlerine karşı olan ideolojik katılıklarını, hoşgörüsüzlüklerini ve siyasi konulardaki keskin ayrılıklarını ifade eder.⁴⁹⁸ Merkez-çevre ayrımını temel alan bir başka çalışmada, Türkiye’de seçmenlerin oy verme davranışlarının temelinde sosyoekonomik faktörlerden çok ideolojik ve kültürel faktörlerin etkili olduğu vurgulanır.⁴⁹⁹ Son olarak Emre Erdoğan Türkiye’de seçmenler arasında yaşanan bölünmenin ekonomik bir sınıfsal ayrımdan ziyade seçmenlerin sahip oldukları değer sistemleri ile dünya görüşleri arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını vurgulamaktadır.⁵⁰⁰ Bu ve bunun gibi birçok çalışma göstermektedir ki Türkiye’de kutuplaşma ile ilgili literatürün önemli bir kısmı toplumsal bölünmeyi değerler çatışması ekseninde merkez-çevre paradigması üzerinden açıklama eğilimindedir.⁵⁰¹ Ancak zaman içerisinde merkez-çevre paradigmasının Türkiye’nin kutuplaşma dinamiklerini açıklamada yetersiz kaldığı yönündeki eleştirilerin arttığı görülmektedir.⁵⁰² Bu eleştirilerin başında paradigmanın oy verme davranışlarıyla olan tutarsızlıkları gösterilebilir. 1950, 1954 ve 1957 seçimleri incelendiğinde eğitim ve gelir seviyesinin yüksek olduğu Marmara ve Ege kıyılarında merkez-çevre paradigmasına göre merkezi temsil eden CHP’nin yüksek oy alması beklenirken tam tersi bir durum yaşanmış ve çevreyi temsil ettiği kabul edilen DP

⁴⁹⁵ Ersin Kalaycıoğlu, “*Kulturkampf* in Turkey: The Constitutional referendum of 12 September 2010,” *South European Society and Politics* 17, 1 (2012): 1-7.

⁴⁹⁶ Kalaycıoğlu, “*Two elections.....*,” 26.

⁴⁹⁷ Ersin Kalaycıoğlu, “2023 genel seçimlerinin ardından,” *İktisat ve Toplum* 13, 153 (2023): 33.

⁴⁹⁸ Cengiz Erişen, “An Assessment on the behavioral foundations of electoral decisions in the 2015 Turkish general elections,” *Turkish Studies* 17, 1 (2016): 48.

⁴⁹⁹ Başlevent, Kirmanoğlu ve Şenatalar, “*Empirical Investigation.....*,” 550.

⁵⁰⁰ S. Erdem Aytaç ve Ali Çarkoğlu, “Ethnicity and religiosity-based prejudice in Turkey: Evidence from a survey experiment,” *International Political Science Review* 40, 1 (2017): 60.

⁵⁰¹ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 31.

⁵⁰² *Age*, s. 28-29.

bu bölgelerden daha yüksek oy almıştır. Yine bürokrasiden uzak, görece daha fakir ve eğitim seviyesi düşük olan doğu bölgelerinde merkez-çevre paradigmasına göre çevreyi temsil eden DP'nin güçlü olması beklenirken bu bölgelerde CHP'nin seçmen bazında daha güçlü olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Mardin'in merkez-çevre paradigması bu seçimlerin sonuçlarıyla karşılaştırıldığında ne merkezi temsil ettiği söylenen CHP'nin ne de çevreyi temsil ettiği söylenen DP'nin paradigmadaki konumlarını karşılayamamaktadır.⁵⁰³ Örneğin, 1950 seçimlerinde CHP'nin tam liste olarak kazandığı illerin tamamına yakını Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yer alan iller iken, 1957 seçimlerinde Marmara ve Ege bölgesinde yer alan 21 il arasında Uşak hariç CHP'nin milletvekili çıkardığı bir il yoktur.⁵⁰⁴ Merkez-çevre paradigmasına yönelik bir diğer eleştiri, paradigmanın artık değişen Türkiye siyasetinin yapısını açıklamadaki yetersizliğidir. Özellikle kentleşme, göç, sosyal medya, sanayileşme ve küreselleşmeyle birlikte değişen iç ve dış dinamikler siyasi ve toplumsal alanda önemli değişimlere neden olmuştur. Merkez-çevre paradigmasının basit ikili yapısı önemli toplumsal değişim ve olguları açıklamaktan uzaktır. Toplum artık etnik, mezhepsel, laik-seküler, ekonomik vb. birçok karmaşık ve girift bir yapıda ayrılmaktadır.⁵⁰⁵ Dolayısıyla ne merkezin ne de çevrenin homojenliğinden söz etmek mümkün değildir.⁵⁰⁶ Merkez ve çevre, özellikle 2000'li yıllardan sonra, AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte daha da bulanıklaşmış ve heterojen bir yapıya dönüşmüştür.

Türkiye'de seçmenler arasında var olan ayrışma ve kutuplaşmaya yönelik önemli bir tespit, kutuplaşmanın özellikle 1960'tan sonra ideolojik boyuta kaydığı yönündedir. 1960 öncesinde siyasal kimlikler üzerinde etkili olan laik-dindar-muhafazakâr gibi kavramlara artık sağcı-solcu gibi ideolojik kavramlar eklenmiştir. Bu eklemlemede, özellikle 1961 Anayasası'nın öncekilerin aksine daha temsiliyete ve uzlaşmaya dayalı bir parlamenter sistemi benimsemesi,⁵⁰⁷ bunun yanında yeni anayasanın liberal içeriğinin, işçi sınıfı gibi yeni sosyal sınıfların güç kazanmasının ve soğuk savaşın etkisinde var olan Sovyet-Amerikan çekişmesinin Türk siyasetine yansımalarının⁵⁰⁸ önemli etkisi vardır. Dolayısıyla öncesinde değerler üzerinden varlık bulan kutuplaşma, 1960 ve 1970'lerden

⁵⁰³ F. Michael Wuthrich, "An Essential center-periphery electoral cleavage and the Turkish party system," *International Journal of Middle East Studies* (2013): 759.

⁵⁰⁴ Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler, 1877-1999* (Ankara: TESAV, 2002), 362-367.

⁵⁰⁵ Levin, "Reflections on.....," 15-17.

⁵⁰⁶ Fethi Açıkel, "Entegratif toplum ve muarızları: "Merkez-Çevre" paradigması üzerine eleştirel notlar," *Toplum ve Bilim* 105 (2006): 33-34.

⁵⁰⁷ Hasret Dikici Bilgin, "Hükümet Sistemleri ve Demokrasi," içinde *Demokrasi: Kavram, Kurum, Süreç*, der. Menderes Çınar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023). 243.

⁵⁰⁸ Sabri Sayarı, "The Changing Party System," içinde *Politics, Parties, and Elections in Turkey*, der. Sabri Sayarı and Yılmaz Esmer (London: Lynne Rienner Publishers, 2002), 14.

sonra ağırlıklı olarak sağ-sol cepheleşmesi şeklinde derinleşmektedir.⁵⁰⁹ Ancak sağ-sol çatışması dünyadaki aksine Türkiye’de üretim araçlarının paylaşımına yönelik bir gerilim alanı olmaktan çok kültürel ve dinsel gerilimler üzerinden gerçekleşmiştir. Sağ daha çok dini, muhafazakâr ve milliyetçi değerleri temsil ederken, sol daha çok seküler değerleri temsil etmektedir.⁵¹⁰

1960 sonrası dönemde Türkiye’de siyasi sistemin yaşadığı zorluklar, bir yandan siyasi partiler, diğer yandan seçmenler üzerinde önemli tahribatlara neden olmuştur. Türk demokrasisi çoğu kez askerî darbeler ve siyasi parti kapatmaları gibi etkenlere bağlı olarak demokratik açıdan önemli gerilemeler yaşamıştır. Çoğu kez partilerin siyasi ömrü seçmenlerinin ortalama ömründen kısa olmuştur. Süreç içerisinde çeşitli nedenlerle kapatılan partilerin yerine başka partiler kurulmuş, bu yeni partiler kapatılan partilerin devamı olduklarını iddia ederek seçmen desteği aramışlardır. Bu devamlılık iddiası bu partilere bir anlamda çekirdek bir oy potansiyeli sağlamakla birlikte yine de gelişmiş ülke demokrasileri ve parti sistemleri ile karşılaştırıldığında düşük bir parti kimliğinin ve partizan seçmen bağlılığının oluşmasına neden olmuştur.⁵¹¹

1980 öncesinde ülkenin içine düştüğü olumsuz ortamdan siyasetçileri ve siyasi partileri sorumlu tutan ordu, 1980 askerî darbesiyle yönetime el koymuş ve ortaya koyduğu yeni anayasayla siyasi alanı tam bir denetim altına almıştır. 1982’de yürürlüğe giren yeni anayasa parlamenter sistemi muhafaza etmekle birlikte cumhurbaşkanının, bakanlar kurulunun ve askerinin yetkilerini arttırarak bir anlamda parlamentonun etkisini zayıflatmıştır.⁵¹² Sonrasında birçok siyasi partinin kapatılması, siyasetçilere siyasi yasakların getirilmesi, partilerin kadın ve gençlik kolları gibi örgütlenmelerinin yasaklanması, toplum kesimlerinin siyaset ile olan bağlarını zayıflatmış ve zaman içerisinde seçmenlerin siyasetin aktif bir unsuru olmaktan çok pasif bir unsuru haline dönüşmesine neden olmuştur. Tüm bunların yanında genel seçimlerde yürürlüğe konan %10’luk ülke seçim barajı ile çoğulcu bir seçim sistemi yerine çoğunlukçu özelliklere sahip bir seçim sistemi amaçlanmıştır.⁵¹³ Yeni anayasa ve uygulamaya konan yeni düzenlemelerle hedeflenen temel amaç, siyaseti sol ve sağ uçlardan merkeze yönlendirmek, kitleleri apolitik bir duruma getirerek siyasetin toplum üzerindeki etkisini zayıflatmaktır. Bir anlamda bunda başarı sağlayan 1980 darbesi ve anayasası genel

⁵⁰⁹ Toros, “*Social indicators.....*,” 1014.

⁵¹⁰ Yılmaz, Aygören ve Özdemir, “*Türkiye’de siyasi.....*,” 14.

⁵¹¹ Erişen, “*The impact of.....*,” 54.

⁵¹² Bilgin, *Hükümet Sistemleri*,”243.

⁵¹³ Age. s. 244.

anlamda sağ ve sol ideolojilerle mücadele ederken iki etkenin parti kimlikleri üzerindeki etkisini arttırmıştır. Bu iki etken siyasal İslamcılık ve milliyetçiliktir. 1980 sonrası dönem, bir yandan bireylerin parti kimliklerinde İslamcılığın ve milliyetçiliğin artan etkisini, diğer yandan bu kimlikleri temsil eden siyasi partilerin yükselişine tanık olmuştur.⁵¹⁴ Dolayısıyla 1980 öncesi sınıfsal içerikte var olan sağ ve sol ideolojik kamplaşması, 1980 sonrası dönemde laik-İslamcı, Türk-Kürt etnik milliyetçiliği karşıtlığında varlık bulmuştur. Bu durumun etkisi altında kalan seçmenler için 1990'lar sonrasında sosyal ve ekonomik faktörlerden çok dindarlık ve etnisite gibi sosyokültürel etkenler ideolojik konumlarının belirlenmesinde temel rol oynamıştır.⁵¹⁵

Türkiye’de 2017 verileri üzerinden yapılan bir çalışma, seçmenler ve partiler arasındaki kutuplaşmanın derecesini göstermesi açısından önemlidir. Kutuplaşmayı ölçmede genel kabul gören Dalton Endeksi⁵¹⁶ kullanılarak yapılan çalışmada Türkiye, çalışmaya dâhil 38 ülke içinde 6,21 katsayı derecesiyle kutuplaşma düzeyinin en yüksek olduğu ülkedir.⁵¹⁷ Yine aynı yıl Türkiye’de yapılan bir başka çalışmada “en mesafeli kesime karşı sosyal mesafenin ölçümü” yapılmıştır. Bu çalışmada amaç bireyler arasında var olan siyasi nedenli sosyal ayrışmanın ölçümüdür. Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların %79’u kızlarını en uzak hissettikleri siyasi görüşten biriyle evlendirmek istemediklerini, %74’ü uzak siyasi görüşten biriyle iş kurmak istemediğini, %70’i komşuluk etmek istemediğini ve %68’i çocuklarının kendilerine uzak siyasi görüşte olanların çocuklarıyla arkadaşlık etmesini istemediğini ifade etmiştir. Bu oranlara baktığımızda Türkiye’de siyasi parti taraftarları arasındaki siyasi ayrışmanın sosyal yaşamı etkileyecek derecede yüksek boyutlu olduğu görülmektedir.⁵¹⁸

⁵¹⁴ Toros, “*Social indicators.....*,” 1014.

⁵¹⁵ Kalaycioglu, “*Turkish party.....*,” 487.

⁵¹⁶ Dalton endeksi siyasi partilerin sağ-sol ideolojik temellerinden yola çıkarak, her partinin ayrı ayrı parti sisteminin sol-sağ parti eksenindeki ortalamasından sapmasıyla aldığı oy oranının çarpılarak, çıkan sonucun normatif bir değer olan %5’e bölünmesiyle bulunmaktadır. Negatif sayıların etkisini ortadan kaldırmak için karesi alınan her parti rakamı toplanıp, karekökü alınır. Sonuçta 0 ile sonsuz arasında değişen bir rakama ulaşılır. Bu rakamın 0 olması siyasi partilerin birbirlerine yakın konumlandıklarını gösterirken, 0’dan ne kadar uzaklaşırlarsa o kadar dağıldıklarını gösterir. Bu endeksin hesaplanmasında önemli girdi partilerin ideolojik olarak sol-sağ eksenindeki konumlarını bilmektir. Bunun için Karşılaştırmalı Seçim Sistemleri Araştırmaları “CSES” (Comparative Study of Election Systems) verilerinden yararlanılır Emre Erdoğan, Pınar Uyan Semerci, *Fanusta Diyaloglar. Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 36-37.

⁵¹⁷ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 37.

⁵¹⁸ “*Dimensions of Polarization in Turkey*,” Bilgi Üniversitesi, erişim 4 Haziran 2023, <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/02/06/dimensions-of-polarizationshortfindings>.

2022 yılında yapılan bir başka çalışmada Türkiye, çalışmaya dâhil 53 ülke arasında politik kutuplaşmanın en yüksek yaşandığı ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵¹⁹ Bu çalışmada dikkat çeken nokta, seçmenler arasında var olan yüksek kutuplaşmanın siyasi partiler arasında görülmemesidir. Siyasi partilerin ideolojik konumlarını ölçmede kullanılan “Karşılaştırmalı Bildirgeler Projesi” (CMP) ile partilerin seçim bildirgeleri incelenmiş ve yapılan bu inceleme sonucunda elde edilen bulgular neticesinde Türkiye’de partiler arasındaki ideolojik kutuplaşma oranı 0,93 olarak hesaplanmıştır. Bu oranla Türkiye seçmen kutuplaşmasının aksine partiler arası kutuplaşmada çalışmaya konu 48 ülke arasında 37. olarak son sıralarda yer almıştır. Bu durum bireysel olarak seçmenler arasında var olan yüksek kutuplaşmanın, partilerin programları dikkate alındığında partiler arasında yaşanmadığını göstermektedir.⁵²⁰ Yine 2017 sonrasında yapılan birçok çalışma, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte Türkiye’de kutuplaşma derecesinin arttığını göstermektedir.⁵²¹

Son dönemde yapılan çalışmalar Türkiye’de seçmenler arasında kutuplaşmanın artmasında medyanın artan etkisini ortaya koymaktadır. Bu etkiyi “yankı odaları”⁵²² kavramıyla açıklayan araştırmacılar, özellikle sadece kendi ideolojisine yakın kanalları izleyen, gazeteleri okuyan seçmenlerin zaman içerisinde parti kimliklerinin güçlendiğini, muhalif görüşleri izlemek ve okumaktan kaçınan bu seçmenlerin zamanla karşı fikirlere karşı hoşgörüsüzlüklerinin arttığını vurgulamaktadırlar.⁵²³

Kutuplaşmanın bireysel etkilerini incelediğimizde, siyasete ilgi duyan, siyasi faaliyetlerde yer alan ve siyasi partilere üye olan kişilerde kutuplaşmanın daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca eğitim seviyesi ile kutuplaşma derecesi arasında yakın bir ilişki vardır. Kişilerin eğitim seviyeleri attıkça kutuplaşma eğilimlerinin azaldığı, eğitim seviyeleri düştükçe kutuplaşma eğilimlerinin arttığı görülmektedir.⁵²⁴ Yapılan bazı çalışmalar kutuplaşma derecesi ve parti kimliğinin etkisini “modernleşme teorisi” üzerinden açıklamaktadır. Buna göre toplumlarda kutuplaşmanın azalmasında ve bireylerin parti kimliklerinin zayıflamasında ileri sanayi toplumuna geçişle birlikte bireylerin eğitim

⁵¹⁹ Erdoğan ve Semerci, *Kutuplaşmayı Nasıl Aşarız?*, 13.

⁵²⁰ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 39-40.

⁵²¹ Aytaç, Çarkoğlu ve Yıldırım, “*Taking sides.....*,” 2.

⁵²² Yankı odaları, kişilerin sadece kendisi gibi düşünenlerle iletişim kurdukları, kendi düşüncelerinden farklı insanları kendilerinden uzak tuttukları dolayısıyla alternatif fikirlerle karşılaşmadan kendi düşüncelerinin pekişmesini sağladıkları bir durumu ifade etmektedir (Emre Erdoğan, Pınar Uyan Semerci, *Fanusta Diyaloglar. Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 4.

⁵²³ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 24.

⁵²⁴ Age, s. 144.

seviyelerinin artması, iletişim olanaklarında yaşanan gelişmeler ve bunun sonucunda bağımsız ve nitelikli bilgi akışının sağlanmasıyla birlikte seçmenlerin siyasi partilerin rehberliğine duydukları ihtiyacın azalmasının önemli etkisi vardır.⁵²⁵

Şerif Mardin'in merkez-çevre paradigmasından günümüze Türkiye siyasetinde süregelen ve siyasi kimlikler üzerinden şekillenen kutuplaşma *çift yönlü* bir şekilde "öteki" yi karşıt olarak algılayan bir süreçte devam etmektedir. Öteki, kimi zaman siyasi bir rakip olarak siyasi kutuplaşmaya zemin hazırlamış, kimi zaman ise yenilmesi gerekli bir düşman olarak görülerek duygusal kutuplaşmanın yaşanmasına neden olmuştur.⁵²⁶ Fuat Keyman, Türkiye'de yaşanan kutuplaşmayı kronolojik olarak sıraladığı çalışmasında dört farklı zamansal sürece dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, 1923'ten günümüze modernleşme ve merkez-çevre ayrımı üzerinden var olan kutuplaşmadır. İkincisi, 1950'den günümüze devam eden demokratikleşme ve sağ-sol eksenli kutuplaşmadır. Üçüncüsü, 1980'den bugüne süregelen küreselleşme-ulusal-yerel eksen üzerinden devam eden kutuplaşmadır. Dördüncüsü ise Batılılaşma ve etnik kimlik üzerinden varlık bulan kutuplaşmadır. Bu dört farklı dönemde gelişen kutuplaşma dinamiklerinin ortak özelliği, ortaya çıktıkları tarihten itibaren diğer süreçlerle eklemlenerek günümüze kadar süre gelmeleridir. Bir anlamda Türkiye bugün tüm bu kutuplaştırıcı etkenlerin birlikte var olduğu toplumsal sorunlarla başa çıkmak zorundadır.⁵²⁷ Bu sorunlarla başa çıkmanın temelinde evrensel demokrasinin kurallarına uygun siyaset ve söylem birlikteliğinin başta siyasetçiler ve siyasi partiler olmak üzere medya, sivil toplum, aydınlar gibi birçok ortak payda tarafından paylaşıyor ve uygulanıyor olması gerekmektedir. Bu anlamda farklı siyasi partiler arasında ve özellikle de "Millet İttifakı" gibi farklı ideolojileri bir araya getiren siyasi partiler arasında bir ittifakın kurulması ülke içindeki kutuplaşmanın azalmasında büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de, Mart 2019 ya da Macaristan'da Ekim 2019 yerel seçimlerinde ortaya çıkan sonuçlar, farklı siyasi partiler arasında kurulan geniş kapsamlı seçim ittifaklarının ve birleştirici siyasi söylemlerin hem seçimlerin kazanılmasında hem de kutuplaşmış siyasi ortamın yumuşamasında temel rol oynayabileceğini göstermiştir.⁵²⁸ Aksi takdirde bu kutuplaşma denkleminin yarattığı kaotik ortamda yapılan siyasetin uzun dönemde

⁵²⁵ Berglund vd., "Party Identification and Party Choice" içinde *The European Voter*, der. Jacques Thomassen (Oxford University Press, 2005), 110.

⁵²⁶ Fatih Ertugay, "Türkiye'de politik kutuplaşmanın tarihsel kökenleri/kolektif hafıza," *Amme İdaresi Dergisi* 55, 2 (2022): 50.

⁵²⁷ Fuat Keyman, "Türkiye'nin iyi ve adaletli yönetimi ve sosyal demokrasi," *Toplum ve Demokrasi* 2, 2 (2008): 10.

⁵²⁸ Senem Aydın Düzgüt, "Dünyadaki Örnekler Işığında Türkiye'de Kutuplaşma," içinde *Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür. Ersin Kalaycıoğlu'na Armağan*, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023), 234-235.

ülkelerde var olan demokrasinin gerilemesine neden olacağı açıktır.⁵²⁹ Bu nedenle sağlam bir demokrasinin temellerini oluşturmak için başta siyasetçilerin ve siyasi partilerin, siyasi alanı, siyasi çıkarlarını ve siyaset yapma biçimlerini kutuplaşma merkezli değil, demokrasiyi ve çoğulculuğu temel alan bir şekilde müzakere odaklı şekillendirmeleri gerekmektedir. Bu şekillenme, Türkiye'nin dünya üzerinde sahip olduğu/olacağı demokrasi kalitesinin belirlenmesinde ve bu demokratik kaliteye bağlı olarak gelişecek ekonomik ve hukuksal seviyenin oluşmasında temel belirleyici olacaktır.

4.2.2. Seçmenlerin bilişsel algısı ve değerlendirme setleri

Bilişsel siyasi algı, seçmenlerin siyasi partilere yönelik düşünce, duygu ve değerlendirmeleri sonucunda oluşan algısal tutumlarını ifade eder.⁵³⁰ Bireylerin siyasi kararlarını etkileyen güdülerin ağırlıklı olarak sosyolojik, psikolojik, kültürel ve kişisel etkenlerle oluşan bilişsel algıları sonucunda geliştiği görülür.⁵³¹ Bilişsel siyasi algıların oluşmasına neden olan temel duyguların başında tehdit duygusu ve güvenlik ihtiyacı gelmektedir. İnsanlar politik seçimlerini bu temel duygular etrafında şekillendirmektedirler. Yaşanılan çevreye ilişkin hissedilen güven ya da tehlike algısı bireyin oy verme tercihinde belirleyicidir. Çoğu kez siyasi aktörler seçmenlerin bu bilişsel duygu dünyalarından yararlanmaya çalışırlar. Siyasetçiler korkuyu azaltmak yerine güçlendirme yoluna giderler. Karşı siyasi aktörleri bu kaygıların sebebi, kendilerini ise güvenliklerin kaynağı olarak gösterirler.⁵³² Bu bağlamda değerlendirdiğimizde, Türkiye'de 2023 yılında yapılan milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerinin tam da bu tehdit-güven duygu ikileminde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Özellikle Cumhur İttifakı'nda yer alan partiler, seçim süreci boyunca seçimlerde en büyük siyasi rakipleri Millet İttifakı'nı ve özellikle ittifak içerisinde yer alan CHP'yi terör tehdidiyle ilişkilendirirken, kendilerini terör tehdidi karşısında güven duygusunun kaynağı olarak ifade etmişlerdir. Nitekim Cumhur İttifakı'nın kaygı-güven duygusu üzerine inşa ettiği strateji toplumda karşılık bulmuş, bu duygusal ikilem seçmen davranışlarında önemli bir etki yaratarak Cumhur İttifakı'nın hem parlamento seçimlerinde çoğunluğu elde etmesinde hem de

⁵²⁹ Orhan, "The relationship between.....," 728.

⁵³⁰ Güneş Ertan, Ali Çarkoğlu ve S. Erdem Aytaç, "Cognitive political networks: A structural approach to measure political polarization in multiparty systems," *Social Networks* 68 (2022): 120.

⁵³¹ Çokluk, *Nörosiyaset*., 89.

⁵³² Mehmet Önal, "Oy neye göre veriliyor?" *T24*, 2 Nisan 2023, <https://t24.com.tr/yazarlar/mehmet-onal/oy-neye-gore-veriliyor>, erişim tarihi: 4.06.2023.

cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cumhur İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın tekrar cumhurbaşkanı seçilmesinde önemli katkı sağlamıştır.

Türkiye örneğinde olduğu gibi bilişsel algılar yarattıkları etkiyle seçmenlerin bazı siyasi parti/lere taraf olmasına, bazılarına ise karşıt bir tutum takınmalarına neden olmaktadır. Takınılan bu karşıt tutumda seçmenler tarafından oluşturulan bilişsel ön yargılar (beyin defoları) önemli bir etkindir.⁵³³ Bilişsel ön yargılar seçmenlerin çoğu kez farkında olmadıkları siyasi yatkınlıkların düşünce sistemlerine yerleşmesi ile oluşmaktadır. Bazı durumlarda partizan bir ön yargıya dönüşen bilişsel ön yargı, kişilerin farkında olmadan kendi ideolojileri temelinde düşünme ve davranma eğilimlerini ifade etmektedir.⁵³⁴ Zaman içerisinde kendi ideolojilerine gömülen bireyler Sartori'nin⁵³⁵ de ifade ettiği gibi aralarındaki ideolojik ve sosyal mesafenin artmasına neden olmaktadır. Bu artış bireylerin bilişsel politik algıları üzerinde önemli etkilere yol açarak toplumsal anlamda bölünmelerin ve kutuplaşmaların yaşanmasına neden olmaktadır.⁵³⁶

Seçmenlerin nesnel gerçeklikten uzaklaştığı, mantıksal olandan sistematik sapmaların yaşandığı bu süreçte seçmenlerin bilişsel algılarını etkileyen temel unsurlar şunlardır:⁵³⁷

1. Tutuculuk Ön Yargısı (*conservatism bias*): Bu durumda seçmenler düşünsel anlamda muhafazakâr bir tutum takınarak, kendi düşünce sistemlerini etkileyecek yeni düşüncelere karşı mesafeli ve önyargılı davranırlar.
2. Doğrulama/Teyit Yanlılığı (*confirmation bias*): Seçmenlerin sadece kendi düşüncelerini destekleyen ve doğrulayan yargılara açık olmalarıdır. Sadece kendi düşüncelerini yansıtan televizyon kanallarını izlemek, gazeteleri okumak ya da o düşüncelere sahip insanlarla arkadaş olmak bu duruma bir örnektir.
3. Otorite Ön Yargısı (*authority bias*): Seçmenlerin kendi siyasi düşünceleri doğrultusunda, otorite ve lider kabul ettikleri siyasi figürlerin görüşlerine aşırı değer vererek onları koşulsuz kabul etmeleridir.

⁵³³ Acar ve Aka, “İdeolojik Körlüğün.....,” 184.

⁵³⁴ Peter H. Ditto vd., “At least bias is bipartisan: A meta-analytic comparison of partisan bias in liberals and conservatives,” *Perspectives on Psychological Science* 14, 2 (2018): 274.

⁵³⁵ Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis* (ECPR, Colchester: European Consortium for Political Research, 2005), 47.

⁵³⁶ Ertugay, “Türkiye’de politik.....,” 50.

⁵³⁷ Acar ve Aka, “İdeolojik Körlüğün.....,” 184-185.

4. Kendilerine Taraf Olma (*self-service bias*): Seçmenlerin kendilerine yönelik olumsuz iletileri reddederek sadece olumlu iletilere açık olması, iyi gelişen olaylarda kendi varlıklarının etkisini kötü gelişen olaylarda ise dış güçlerin etkisini öne çıkarmalarıdır.
5. Geri Tepme Etkisi (*backfire effect*): Seçmenlerin sağlam kanıtlara dayansa bile kendi inandıkları düşüncelere meydan okuyan fikirler karşısında inanç ve düşüncelerine bağlı kalmalarıdır.
6. Hoşlanma/Hoşlanmama Eğilimi (*likening/dislikening tendency*): Seçmenlerin kendi düşüncelerine yakın hissettikleri kişilerin hatalarını, kendilerine uzak gördükleri kişilerin iyi taraflarını görmeme eğilimleridir.
7. Topluluk Etkisi (*community effect*): Seçmenlerin ait olduklarını düşündükleri topluluk ya da topluluklarla birlikte hareket etme, topluluk normlarının dışında kendilerinden beklenen şekilde hareket etme etkisidir.

Seçmenlerin bireysel olarak sahip oldukları bilişsel siyasi algılar onların siyasi partilere yönelik değerlendirmelerinde temel referans noktalarını oluşturmaktadır. Bu referans noktalarından hareketle seçmenler sadece tek bir partiye yönelebilecekleri gibi birden fazla partiye de yönelerek değerlendirme kümeleri oluşturabilirler. Bu noktada siyasi partilerin seçmenlere yönelik vermiş oldukları mesajların önemi büyüktür. Siyasi partiler seçmenlere yönelik verdikleri siyasi mesajlarda ne kadar net ve bütüncül olurlarsa seçmenlerin o partiye yönelik siyasi algılarında o oranda pozitif bir yönelim olması beklenmektedir. Böyle bir durumda seçmenin zaten tercih etmiş olduğu siyasi partiye yönelik algısal tutumu kesinleşirken aksi bir durumda seçmenin başka bir partiye yönelmesi beklenebilmektedir.⁵³⁸

Seçmenlerin oluşturdukları değerlendirme kümeleri bir anlamda onların siyasi bilişsel algılarının sonucunda oluşmaktadır. Değerlendirme kümeleri seçmenlerin tercih ettikleri partiye alternatif olarak oy verebilecekleri başka partilerin var olmasıdır. İki aşamalı olarak gerçekleşen bu süreçte seçmenler ilk olarak kendi siyasi ideolojilerine yakın

⁵³⁸ Jae-Hee Jung ve Zeynep Somer-Topçu, “United we stand, divided we fall? The effects of parties’ brexit rhetoric on voters’ perceptions of party positions,” *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* (2020): 600.

buldukları parti/leri bir küme içerisinde toplarlar. İkinci aşamada, seçim süresi yaklaştığında seçime özgü şartların değerlendirmesini yapan seçmenler bu küme içerisinde bir partiyi seçerek oylarını o parti lehine kullanırlar. Değerlendirme kümelerinin oluşumunda seçmenler istikrarlı bir şekilde davranabilecekleri gibi seçim barajı ve koalisyon gibi olası durumlarda seçmenlerin değerlendirme kümelerinde istikrarsızlıklar oluşabilmektedir.⁵³⁹

Seçmenlerin politik düşüncelerinin etkisiyle oluşturdukları değerlendirme kümeleri aynı zamanda siyasi partiler açısından da seçmenlere yönelik önemli bir referans noktasıdır. Değerlendirme setlerini iyi analiz eden siyasi partilerin buna uygun politikalar oluşturarak rakipleri karşısında seçimlerde başarılı olma olasılıklarının artacağı vurgulanmaktadır.⁵⁴⁰

Türkiye’de seçmen davranışları üzerine yapılan çalışmalar, ideolojik olarak iki kutba ayrılan Türk seçmenin kendi partisi dışında bir partiye oy vermeye çok sıcak bakmadığını göstermektedir. 1996 yılında yapılan bir saha çalışmasında, seçmenlerin %78,7’i oy vermeyi düşündükleri siyasi parti seçime katılmadığında başka bir partiye oy verebileceklerini, %21,3’ü ise hiçbir şekilde başka bir partiye oy vermek istemediklerini belirtmişlerdir.⁵⁴¹ Yine aynı çalışmada, seçmenlerin %14,1’i yakınlık duydukları siyasi parti seçime katılsa dahi oylarını sandık başında başka bir partiye verebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu şekilde oylarını değiştirme yönünde irade belirten seçmenlerin ise ağırlıklı olarak sol ve sosyalist seçmenler olduğu görülmektedir.⁵⁴² Bu durum çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere parti bağımlılığının daha düşük olduğu ve ikinci parti tercihlerinde başka partilere yönelimin daha yüksek olduğu sol seçmenlerin varlığını doğrular niteliktedir.

2001 yılında Türkiye genelinde yapılan bir çalışmada, çalışmaya katılan seçmenlerin %62,4’ü partizanca oy verme eğilimi göstererek her ne şartta olursa olsun kendi partileri dışında başka bir partiye oy vermeyeceklerini ifade etmektedirler.

⁵³⁹ Roderik Rekkera ve Martin Rosema, “How (often) do voters change their consideration sets?” *Electoral Studies* 57 (2019): 285.

⁵⁴⁰ Mert Moral ve Andrei Zhirnov, “Issue voting as a constrained choice problem,” *American Journal of Political Science* 62, 2 (2018): 293.

⁵⁴¹ Necat Erder, *Türkiye’de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri* (İstanbul: Tüses Yayınları, 1996), 27.

⁵⁴² *Age*, s. 146.

Seçmenlerin %33,4'ü ise daha stratejik davranarak şartlara göre oylarını ikinci ya da üçüncü parti tercihlerine yönlendirme eğiliminde olduklarını ifade etmişlerdir.⁵⁴³

TÜSES'in 2002 yılında yayımladığı bir çalışmada, Türkiye'de kendi partileri dışında başka bir partiyi destekleyebileceklerini söyleyen seçmenlerin oranı 1996'da %62 iken, bu oran 1998'te %58'e, 2002'de ise %36,2'ye düşmüştür. Yine kendi partileri dışında hiçbir partiye oy vermeyeceklerini söyleyenlerin oranı 1996'da %21,3 iken, 1998'te bu oran 24,6'ya, 2002 yılında ise %43,2'ye yükselmiştir. Bu rakamlara göre Türk seçmenin artan oranda ikinci bir partiyi destekleme seçeneğinden uzaklaştığı görülmektedir.⁵⁴⁴ Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması 2018 çalışmasına göre parti bazında yapılan bir değerlendirmede, AKP seçmenlerinin %51,6'sı, CHP seçmenlerinin %55,8'i, MHP seçmenlerinin %44,2'si, HDP seçmenlerinin %67'si ve İYİ Parti seçmenlerinin %44,1'i kendi partileri dışında başka bir partiye oy vermeyeceklerini ifade etmektedirler.⁵⁴⁵

2017 yılında yapılan saha çalışması verilerine göre AKP tabanının kendini en yakın hissettiği partiler %37 ile MHP ve %17 ile HDP olmuştur. CHP tabanının ise kendisine en fazla yakınlık duyduğu siyasi partiler sırasıyla İYİ Parti %36 ve HDP %30'dur. MHP tabanı için bu rakamlar %46 AKP ve %23 ile İYİ Partidir. İYİ Parti tabanının ise ikinci parti tercihleri %23 ile CHP ve aynı oranda MHP'dir. HDP tabanı diğer partilere en mesafeli taban olarak karşımıza çıkmaktadır. HDP tabanının kendine en yakın hissettiği parti %11 gibi düşük bir oranla CHP'dir.⁵⁴⁶

Yapılan tüm bu çalışmaların gösterdiği üzere Türkiye'de seçmenler giderek başka bir partiye oy verme eğiliminden uzaklaşsa da farklı bir partiye oy verme potansiyeline sahip seçmenlerin -başka ülkelerde olduğu gibi- bu tercihlerini daha çok yakın ideolojik partilerden yana kullandıkları ve diğer parti tercihlerinden oluşan değerlendirme setlerini buna göre oluşturdukları görülmektedir. KONDA'nın 2018 yılında yapmış olduğu bir çalışmada, 2015 seçimlerinde MHP'ye oy veren seçmenlerin yarısından fazlası 2018 seçimlerinde İYİ Partiyi desteklemiş iken, 2015 seçimlerinde AKP'ye oy veren seçmenlerin yaklaşık %15'i, 2018 seçimlerinde MHP'yi desteklemiştir. 2015 seçimlerinde

⁵⁴³ *Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, Cilt 1, Temel Bulgu ve Sonuçlar* (İstanbul: TÜSİAD, Kasım 2001): 21.

⁵⁴⁴ Necat Erder, *Türkiye'de Siyasi Partilerin Yandaş/Seçme Profili (1994-2002)* (İstanbul: Tüses Yayınları, 2002), 66.

⁵⁴⁵ *Türkiye Eğilimleri Araştırması 2018*, (2019): 93. (www.globacademy.org)

⁵⁴⁶ Erdoğan ve Semerci, *Fanusta Diyaloglar*, 50-51.

CHP'yi destekleyen seçmenlerin yaklaşık %10'u, 2018 seçimlerinde İYİ Partiyi desteklemiştir.⁵⁴⁷

16 Nisan 2017 referandumu ile CHS'nin kabul edilmesi ve devamında 13 Ocak 2018 tarihinde seçim ittifaklarına imkân tanıyan kanunun yasalaşmasıyla birlikte Türkiye'de seçmenler açısından yeni bir dönem başlamış, seçmenlerin bilişsel siyasi algıları ile siyasi partilere yönelik oluşturdukları değerlendirme kümelerinde önemli değişimler yaşanmıştır. 2018 yılından itibaren Türk siyasetinde ortaya çıkan iki eksenli ittifak yapısı, bir tarafında ideolojik temelli Cumhur İttifakı'nın, diğer tarafında ise ideolojiden çok belirli konularda ortak mutabakatı ve söylemi içeren Millet İttifakı'nın kurulmasına yol açmıştır. Özellikle Millet İttifakı ve onu oluşturan parti bileşenlerinin farklı ideolojik temellere dayanması, ideoloji temelinde gerçekleşen oy geçişkenlikleri dışında farklı sebeplere dayanan oy geçişlerinin de yaşanmasına neden olmuş, bu durum seçmenlerin siyasi partilere yönelik değerlendirme setlerinde farklı etkenlere bağlı olarak değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. İttifakların kurulmaya başlandığı 2018 yılından sonra Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Grubu ile Global Akademi ortaklığında gerçekleştirilen "Türkiye Eğilimleri Araştırması" verilerinin 2018-2021 arası sonuçları incelendiğinde, seçmenlerin alternatif parti tercihlerindeki değişimler tablo 4.3'te şu şekilde ifade edilmektedir.

⁵⁴⁷ Konda Temmuz'18 Barometresi, Siyasal ve Toplumsal Araştırmalar Dizisi, Konda, 2018:31.

Tablo 4.3. Seçmenlerin İlk Parti Tercihleri Dışında Alternatif Parti Tercihleri⁵⁴⁸

	Siyasi Parti	2018 (%)	2019 (%)	2020 (%)	2021 (%)
AKP	AKP	-	-	-	0,6
	CHP	4,3	8,3	2,7	8,3
	MHP	33,7	56,4	62,7	58,3
	HDP	0,5	3,1	4,3	5,0
	İYİ PARTİ	1,9	2,5	1,6	3,0
	KARARSIZIM	-	25,0	8,9	9,7
	OY VERMEM	51,6	-	17,8	12,4
CHP	AKP	2,8	4,1	1,4	7,6
	CHP	-	-	-	1,3
	MHP	3,7	6,8	4,1	2,5
	HDP	1,8	11,1	8,6	5,1
	İYİ PARTİ	15,7	41,6	35,0	57,6
	KARARSIZIM	-	25,7	23,2	9,7
	OY VERMEM	55,8	-	22,7	12,7
MHP	AKP	25,3	44,6	60,6	58,9
	CHP	7,4	10,8	2,1	5,6
	MHP	-	-	-	3,3
	HDP	1,1	1,4	0	2,2
	İYİ PARTİ	8,4	14,9	10,6	2,2
	KARARSIZIM	-	24,3	10,6	10,0
	OY VERMEM	44,2	-	12,8	14,4
HDP	AKP	1,0	1,2	2,0	7,2
	CHP	17,0	59,8	52,5	21,6
	MHP	0	4,9	1,0	2,1
	HDP	-	-	-	2,1
	İYİ PARTİ	1,0	6,1	9,9	8,2
	KARARSIZIM	-	13,4	3,0	19,6
	OY VERMEM	67,0	-	29,7	27,8
İYİ PARTİ	AKP	2,2	9,6	6,5	9,2
	CHP	28,0	43,8	41,9	55,2
	MHP	6,5	9,6	15,1	9,2
	HDP	0	4,1	1,1	1,1
	İYİ PARTİ	-	-	-	3,4
	KARARSIZIM	-	30,1	10,8	12,6
	OY VERMEM	44,1	-	22,5	5,7

Kaynak: Türkiye Eğilimleri 2018, 2019, 2020, 2021 Kantitatif Araştırma Raporu

*2018, 2019 ve 2020 yıllarında yapılan çalışmada seçmenlerin alternatif parti tercihi olarak kendi partilerini değerlendirmelerine yer verilmezken, 2021 yılına ait veri setinde yer verilmiştir.

**2018 yılı verilerinde kararsızım seçeneği veri değerlendirme setinde yer almazken, 2019, 2020 ve 2021 yıllarına ait çalışmalarda veri setinde yer almıştır.

***2019 yılı verilerinde oy vermem seçeneği veri değerlendirme setinde yer almazken, 2018, 2020 ve 2021 yıllarına ait çalışmalarda veri setinde yer almıştır.

⁵⁴⁸ “Türkiye Eğilimleri Araştırması 2018, 2019, 2020, 2021,” Bkz. <https://www.globacademy.org/wp-content/uploads/2023/01/TREgilimleri2022tr.pdf>, erişim tarihi: 2 Şubat 2023.

Tablo 4.3'te görüldüğü üzere seçmenlerin ikinci parti tercihlerinde ve buna bağlı olarak oluşturdıkları değerlendirme kümelerinde 2018 sonrasında kurulan ittifakların etkisi görülmektedir. AKP seçmenleri açısından ikinci parti tercihi tüm yıllarda hem ittifak içerisinde yer alan hem de ideolojik olarak yakınlık duydukları MHP olmuştur. İYİ parti ise 2018 yılı hariç diğer tüm yıllarda AKP seçmenlerine en uzak partidir. AKP seçmenlerinin, CHP gibi hem ideolojik anlamda kendilerine uzak hem de aralarındaki uzun yıllara dayanan sert politik rekabet düşünüldüğünde CHP'yi İYİ partiden daha çok tercih ediyor olmaları dikkat çekici bir durumdur.

CHP seçmenleri açısından tablo 4.3'teki verileri değerlendirdiğimizde, CHP seçmenlerinin ikinci parti tercihinde içinde bulundukları ittifakın etkisi görülmektedir. CHP seçmenlerinin ikinci parti tercihi tüm yıllarda büyük farkla İYİ Parti'dir. Dört yılın ortalamasına baktığımızda CHP seçmenlerinin en uzak olduğu partiler AKP ve MHP'dir. CHP seçmenleri arasında 2019 yılında ikinci parti tercihinde HDP'ye yönelik önemli bir artışın olduğu görülmektedir. Bu artışta 2019 yerel seçimleri öncesinde HDP'nin İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde aday çıkarmayarak örtülü de olsa CHP adaylarına verdiği desteğin etkili olduğu düşünülebilir.

MHP seçmenlerinin tüm yıllarda ikinci parti tercihlerinde açık ara AKP ilk parti konumundadır. Bu anlamda MHP seçmenlerine en uzak parti HDP'dir. MHP seçmenleri arasında diğer yıllarla karşılaştırıldığında, 2019 yerel seçiminde milliyetçi gelenekten gelen İYİ Parti'ye yönelik %14,9'luk önemli bir yönelimin yaşandığı görülmektedir. Bu yönelimde özellikle yerel seçimlerde seçim bölgelerinde İYİ Parti'nin milliyetçi gelenekten gelen adaylara yer vermesinin etkili olduğu düşünülebilir.

HDP seçmenleri tüm yıllar dikkate alındığında en düşük ikinci parti tercihinin sahip seçmen grubunu oluşturmaktadır. Bu durumun en önemli nedeni, HDP'nin çalışmaya konu yıllarda hiçbir siyasi parti ile ittifak içerisinde bulunmamasıdır. Ancak ittifak içerisinde olmamakla birlikte HDP seçmenlerinin ikinci parti olarak en fazla tercih ettikleri parti CHP, en uzak oldukları parti ise MHP'dir.

İYİ Parti seçmenleri açısından en fazla tercih edilen ikinci parti ittifak ortağı oldukları CHP'dir. İYİ Parti seçmenlerinin en uzak olduğu parti ise HDP'dir. Bu noktada dikkat çeken durum, ikinci parti tercihlerinde milliyetçi tabana sahip iki parti MHP ve İYİ Parti arasındaki oy geçişkenliklerinin düşük olmasıdır. Bu durum Türkiye'de seçmenlerin oy verme davranışları üzerinde ittifak etkisinin gücünü göstermekle birlikte, ideolojik

etkenlerin dışında yeni hükümet sistemiyle birlikte cumhurbaşkanlığı makamı etrafında belirginleşen kutuplaşmanın da ne derece yoğun olduğunu da göstermektedir.

4.2.3. Seçim sistemleri ve seçim kanunları

Seçim sistemleri genel olarak seçmenlerin seçimlerde kullanmış oldukları oylar neticesinde adayların partiler arasında ne oranda dağılacağını ve hangi adayın seçimi kazandığını belirleyen sistemlerdir.⁵⁴⁹ Bu noktada birbiriyle sıkça karıştırılan iki kavrama dikkat çekmek gerekir. Bunlar seçim sistemleri ve seçim kanunlarıdır. Seçim kanunları çoğu kez seçim sistemleri ile aynı anlamda kullanılıyor olmakla birlikte analitik olarak seçim sisteminden farklı bir kavramdır. Seçim kanunları, uygulanmakta olan seçim sisteminin gerektirdiği ve seçimlerde geçerli olacak düzenlemeleri içeren kurallar bütünü olarak tanımlanabilir.⁵⁵⁰ Seçim sistemleri ve seçim kanunları gerek mevcut durumlarıyla gerekse üzerlerinde yapılacak değişikliklerle seçmenlerin oy verme tercihleri üzerinde doğrudan etkilidir. Örneğin yapılan birçok çalışma nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde seçmen katılımının, çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı ülkelere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.⁵⁵¹

Seçim sistemleri yarattıkları etkilerle hem siyasi partiler hem de seçmenlerin oy tercihleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu etkilerden bir kısmı, siyasi partiler üzerindeki “kurumsal etkiler”, diğeri seçmenlerin oy verme davranışları üzerindeki “davranışsal etkiler” dir. Kurumsal etkiler partilerin seçim sonrasında mecliste kazanacakları milletvekili sayısı açısından, davranışsal etkiler ise seçmenlerin partiler arasında oy verme davranışlarını etkileyerek seçmen oynaklığına neden olması açısından önemlidir.⁵⁵²

Seçim sistemlerinin benzer bir diğer önemli etkisi statik ve dinamik sonuçlar doğurması açısından ikiye ayrılır. Statik sonuçlar bir ülkede uygulanan seçim sistemi sonucunda siyasi partilerin kazandıkları sandalye sayısına göre parlamentonun dağılımını ifade eder. Statik sonuçların kendi içinde iki temel etkisi vardır. Bunlardan ilki meclisteki parti sayısının, ikincisi bu partilerin ne oranda temsil edileceklerinin belirlenmesidir.

⁵⁴⁹ Giovanni Sartori, *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes* (New York: Palgrave, 1997): 3.

⁵⁵⁰ Özhan Demirkol, “Seçim Sistemleri,” içinde *Demokrasi: Kavram, Kurum, Süreç*, der. Menderes Çınar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023). 269.

⁵⁵¹ Ruth Dassonneville, Marc Hooghe ve Micheal S. Lewis-Back, “Do electoral rules have an effect on electoral behaviour? An impact assessment,” *West European Politics* 40, 3 (2017): 504.

⁵⁵² M. Yavuz Sabuncu, “Seçim barajları ve siyasal sonuçları,” *Anayasa Yargısı* 22, 1 (2006): 192.

Dinamik sonuçlar ise ülkede uygulanan seçim sistemine göre seçmenlerin gösterdikleri davranışsal tepkileri ifade etmektedir. Dinamik sonuçlar hem partilerin hem de seçmenlerin davranışlarını ne yönde belirleyeceklerini ifade eder.⁵⁵³ Duverger'in psikolojik etki olarak adlandırdığı dinamik sonuçlar, statik sonuçların aksine ölçülmesi ve değerlendirilmesi zor süreçleri ifade eder. Seçmenler açısından seçim sistemlerine ilişkin psikolojik etkinin sonuçlarının kavranması zor olmakla birlikte, özellikle çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı seçimlerde oylarının boşa gideceğini düşünen birçok seçmenin kazanma şansı olan partilere yönelmesi, psikolojik faktörün seçmen davranışları üzerindeki etkisini göstermektedir.⁵⁵⁴

Türkiye siyasi tarihinde seçimlerin yapılmaya başlandığı tarihten günümüze birçok farklı seçim sisteminin uygulandığı görülmektedir. Siyasi tarihimizde ilk seçimler 1876 yılının son aylarında başlayıp 1877 yılında tamamlanan seçimlerdir.⁵⁵⁵ Yerel seçimler tarihi ise çok daha eskilere, muhassıl meclislerinin⁵⁵⁶ seçimlerine kadar gitmektedir.⁵⁵⁷ Türkiye seçim tarihi açısından önemli bir geçmişe sahip olmakla birlikte bu anlamda önemli eşik, çok partili hayata geçilerek siyasi partilerin serbestçe yarışmasının sağlandığı 1950 seçimleridir.⁵⁵⁸

Türkiye'de yıllar itibarıyla parlamento seçimlerinde uygulanan seçim sistemleri şu şekilde gösterilebilir.⁵⁵⁹

A) Tek Dereceli (doğrudan) veya İki Dereceli (dolaylı) Sistemler

- 1) 1876-1943 arası dönem iki dereceli seçim sistemi
- 2) 1946-2023 tek dereceli seçim sistemi

B) Çoğunluk veya Nispi (Oransal) Sistemler

⁵⁵³ Emre Erdoğan, "Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçları: İstikrar ve Temsiliyet," *Academia*, https://www.academia.edu/346993/Seçim_Sistemleri_ve_Siyasal_Sonuçları, erişim tarihi: 1.05.2023

⁵⁵⁴ André Blais ve R. K. Carty, "The psychological impact of electoral laws: Measuring Duverger's elusive factor," *British Journal of Political Science* 21, 1 (1991): 80.

⁵⁵⁵ Bu seçimlerde İstanbul için ayrı taşra için ayrı seçim sistemleri uygulanmıştır. İstanbul seçimlerinde seçimler iki dereceli olarak yapılırken, taşrada koşulların zorluğu ve zaman sıkıntısı nedeniyle idare meclis üyeleri ikinci seçmen sayılarak, seçilecek mebuslar idare meclisi üyeleri tarafından seçilmiştir. Mehmet Ö. Alkan, "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri," *Anayasa Yargısı* 22, 1 (2006): 140.

⁵⁵⁶ Halkın yerel yönetimlere katılımının ilk örneklerinden olan "muhassıllık meclisleri" özellikle vergi düzenlemeleri ve vergi tespitlerinin yapılması amacıyla oluşturulmuştur. "Türkiye'de Seçimle Siyasal Katılımın İlk Örnekleri: Muhassıllık Meclisleri," *Akademik Tarih*, erişim tarihi: 2 Haziran 2023, <https://www.akademiktarihtr.com/muhassillikmeclisleri>

⁵⁵⁷ Alkan, "Türkiye'de seçim sistemi.....," 152.

⁵⁵⁸ Erdoğan, "Seçim Sistemleri,"

⁵⁵⁹ Alkan, "Türkiye'de seçim sistemi.....," 152.

- 1) 1876-1957 arası dönemde çoğunluk sistemi; 1920 seçimlerinde tek dereceli mutlak çoğunluk sistemi; 1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde ise liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmıştır.
- 2) 1961-2023 arası dönemde nispi sistem uygulanmıştır. Ancak bu süreçte nispi sistemin birçok farklı tipi uygulanmıştır.
 - 1961 çevre barajlı d'hont sistemi
 - 1965 barajsız millî bakiye sistemi
 - 1969, 1973 ve 1977 barajsız nispi sistem
 - 1983, 1987 ve 1991 çevre-ülke barajlı kontenjan sistemi
 - 1995, 1999, 2002, 2007,⁵⁶⁰ 2011, 2015, 2018 ve 2023 ülke barajlı d'hont

Çok partili hayata geçildikten sonra 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde uygulanan çoğunluğa dayalı seçim sistemi, bir anlamda tek parti dönemi uygulamalarından hoşnut olmayan muhafazakâr ve dindar toplumsal kesimlerin CHP karşısında ve DP çatısı altında toplanmalarına neden olmuştur. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlere seçmenler %90 oranında bir katılım göstererek, bir anlamda uzun yıllar devam eden tek parti dönemine tepkilerini göstermişlerdir.⁵⁶¹ Seçmenler, 2 Mayıs 1954'te yapılan bir sonraki seçime %88,63'lük yüksek bir katılım göstererek iktidardaki DP'ye %57'lik oy vermiş ve DP'nin iktidarda kalmasını sağlamışlardır.⁵⁶²

Uygulanan çoğunluk seçim sistemlerinde, seçmenlerin seçimi kazanabilecek kendilerine yakın gördükleri başka bir partiye oy vermeleri, farklı seçmenler arasında sandıkta dolaylı da olsa bir uzlaşmanın yaratılmasına neden olurken, bu durum özellikle bazı toplumsal kesimlerin siyasette temsil imkânını kısıtlaması açısından olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır. Bu temsiliyet sorununun süreklilik kazanması halinde bazı toplumsal kesimlerin “konvansiyonel olmayan” ya da diğer adıyla “geleneksel olmayan” katılım biçimlerinden boykot, grev ve işgal türünde bir katılım biçimini tercih etmeleri siyasi sistemde istikrarsızlığa yol açabilmektedir.⁵⁶³ 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde uygulanan çoğunluk seçim sistemi tam da bu noktada temsiliyet açısından seçmenlerin yarıya yakınının mecliste temsil imkânı bulamadığı bir seçim sistemidir. Bu sistemde

⁵⁶⁰ Türkiye’de yıllara göre uygulanan seçim sistemlerinin belirtildiği kaynakta Mehmet Alkan (2006) 2002 yılına kadar ki dönemi belirtmiştir. 2007 ve sonrası seçim sistemlerine ilişkin bilgiler YSK verilerinden yararlanarak doktora tez çalışmasının yazarı tarafından eklenmiştir.

⁵⁶¹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye* (İstanbul: Hil Yayın, 2015), 50.

⁵⁶² Age, s. 65.

⁵⁶³ Erdoğan, “Seçim Sistemleri,”

seçmenler kullanacakları oyların boşa gideceğini düşünerek mevcut iki büyük partiden birine oy verdiklerinden parti sistemi bir anlamda iki partili bir sisteme dönüşmüştür. Çoğunluk seçim sisteminin uygulanması zaman içerisinde seçmenlerin mezhepsel, etnik, kültürel olarak ayrışmasına neden olarak,⁵⁶⁴ toplumun iki parti etrafında kutuplaştığı siyasi ve toplumsal bir yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Tablo 4.4. 1950, 1954 ve 1957 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsiliyet Oranları⁵⁶⁵

Seçimler	DP Seçimde aldığı oy %	DP Meclis Temsiliyeti %	CHP Seçimde aldığı oy %	CHP Meclis Temsiliyeti %
1950	52,7	85,2	39,4	14,2
1954	57,6	92,8	35,4	5,7
1957	47,9	69,6	41,1	29,2

Tablo 4.4'te görüldüğü üzere çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde parti sistemi iki temel siyasi parti etrafında şekillenmiştir. Her üç seçimde de çoğunluk sisteminin uygulanması, DP ve CHP'nin seçimlerde aldıkları oylarla mecliste temsil edilme oranları arasında önemli orantısızlıkların yaşanmasına neden olmuş, her üç seçimde de seçmenlerin yarıya yakını mecliste temsil imkânı bulamamıştır. DP her üç seçimde de aldığı oy oranından çok daha fazla meclis temsiliyeti hakkı elde ederken, CHP seçimlerde aldığı oy oranına göre mecliste daha az temsil imkânına sahip olmuştur. Uygulanan çoğunluk seçim sistemi, bir taraftan yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleşmesine zemin hazırlarken, diğer taraftan temsilde adalet ilkesinin zayıflamasına neden olmuştur. Temsilde adaletin zayıflamasıyla birlikte yürütme gücünün tek sahibi DP'nin zaman içerisinde popülist politikalara ağırlık vermesi, seçmenler arasında kutuplaşmanın ve siyasi alanda gerilimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Orantısız seçim sonuçları ve kutuplaşmanın artan etkisiyle birlikte başta siyasetçiler ve toplum kesimleri arasında yaşanan gerilimler mevcut demokrasinin hızla zayıflamasına neden olmuş, DP

⁵⁶⁴ Necmi Yüzbaşıoğlu, "Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bunlara ilişkin anayasa mahkemesi kararlarına göre nasıl bir seçim sistemi," *Journal of Istanbul University Law Faculty* 55, 1-2 (1996): 107.

⁵⁶⁵ Ayşe Erkmen, "Türkiye'de 1950 ile 2002 yılları arasında uygulanan genel seçim sistemlerinin halk iradesine etkisi," *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17, 3 (2018): 1226-1229.

iktidarının muhalefete karşı olan otoriterliğinin giderek artmasıyla birlikte ortaya çıkan gerilimler, 27 Mayıs 1960 askerî darbesiyle sonuçlanmıştır.⁵⁶⁶

27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonucunda oluşan Kurucu Meclis, hazırladığı 1961 Anayasası'yla ülkedeki kargaşanın nedeni olarak gördüğü siyasi istikrarsızlıklara çözüm olarak çoğunluk seçim sistemi yerine nispi seçim sisteminin uygulanmasına karar vermiştir.⁵⁶⁷ Nispi seçim sisteminin uygulanmaya başlamasıyla birlikte hem tek bir partinin mecliste çoğunluğu elde etmesi engellenmiş hemde farklı birçok partinin meclise girmesi sağlanarak temsilde adalet ilkesinin gerçekleşmesi sağlanmıştır.⁵⁶⁸ 1961 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde nispi temsil sisteminin bölgesel barajlı d'hont sistemi uygulanırken, Senato seçimlerinde listeli çoğunluk sistemi uygulanmıştır.⁵⁶⁹ 1961 yılından günümüze Türkiye'de nispi seçim sisteminin çeşitli biçimleri uygulanmaya devam etmektedir.

Tablo 4.5. 1961 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsiliyet Oranları⁵⁷⁰

Seçim	AP Seçimde aldığı oy %	AP Meclis Temsiliyeti	CHP Seçimde aldığı oy %	CHP Meclis Temsiliyeti	CKMP Seçimde aldığı oy %	CKMP Meclis Temsiliyeti	YTP Seçimde aldığı oy %	YTP Meclis Temsiliyeti
1961	34,8	35,1	36,7	38,5	14,0	12,0	13,7	14,4

Tablo 4.5'te görüldüğü üzere 1961 seçimleriyle birlikte uygulanmaya başlanan nispi temsil sistemi, daha öncesinde uygulanan çoğunluk sistemine göre seçmen iradesinin daha adaletli bir şekilde sandığa yansımaya neden olmuştur. Böylece siyasi partilerin seçimlerde elde ettikleri oy oranları ve mecliste temsil edilebilme oranları arasında daha pozitif bir dağılım oluşmuştur. Nispi seçim sistemi içerisinde yer alan bölge seçim barajının uygulanmaması halinde partilerin oy oranları ile meclisteki temsiliyet oranları arasındaki ilişkinin daha adaletli olacağı açıktır.

⁵⁶⁶ Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), 93.

⁵⁶⁷ Ergun Özbudun, "Seçim sistemleri ve Türkiye," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 44, 1 (1995): 528.

⁵⁶⁸ Çınar, "Arızaları ve açılımları," 494.

⁵⁶⁹ Özbudun, *Türkiye'de Parti*, 94.

⁵⁷⁰ Erkmen, "Türkiye'de 1950 ile 2002.....," 1230.

1965 seçimleri öncesinde seçim kanununda değişiklik yapılarak, seçimlerde nispi temsil sistemi ile birlikte,⁵⁷¹ 14 Temmuz 1965'te, 656 sayılı kanunla getirilen millî bakiye (ulusal artık) sisteminin uygulanmasına karar verilmiştir.⁵⁷²

Tablo 4.6'da millî bakiye sisteminin uygulanmaya başlamasıyla birlikte partilerin 1965 seçimlerinde almış oldukları oy oranları ve bu oy oranları karşısında mecliste sağladıkları temsiliyet oranları görülmektedir. 1965 yılında hem milletvekili hem de Senato seçimlerinde uygulanan millî bakiye (ulusal artık) sistemi seçmen iradesinin en yüksek oranda sandığa yansıdığı seçim sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁷³ Nispi temsil sistemi ile birlikte uygulanan millî bakiye sistemi partilerin seçimlerde aldıkları oy oranlarıyla, mecliste kazandıkları temsil oranının yakın olmasını sağlayarak, mecliste temsil edilen parti sayısının yüksek olmasına neden olmaktadır. Özellikle millî bakiye sisteminin uygulanması, seçmenlerin oylarının boşa gitmeyeceğini düşünerek kendi partilerine oy vermelerini teşvik ediyor olması ve seçmenlerin iradelerinin tam anlamıyla sandıklara yansması açısından önemlidir.

Tablo 4.6. 1965 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsiliyet Oranları⁵⁷⁴

Parti	Seçimde aldığı oy %	Meclis Temsiliyeti %
AP	52,9	53,3
CHP	28,7	29,3
MP	6,3	6,9
YTP	3,7	4,2
TİP	3,0	3,3
CKMP	2,2	2,5

1969 seçimleri öncesinde seçim kanunu bir kez daha değiştirilmiştir. 10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimleri Süleyman Demirel'in genel başkanlığını yaptığı AP %52,9 oy alarak birinci sırada tamamlamış ve tek başına iktidar olma şansını elde etmiştir. Seçim sonuçlarından sonra verdiği bir demeçte Süleyman Demirel, millî bakiye sistemine rağmen iktidar olmalarının önemine vurgu yaparak, millî bakiye sisteminin gerçekte küçük partilerin meclise girmelerini sağlayan, bir partinin tek başına iktidar olmasını önleyen ve bir anlamda siyaseti koalisyonlara mâhkum ederek istikrarsızlaştıran bir sistem olduğunu ifade etmektedir. Demirel, millî bakiye sisteminin gerçek amaçının küçük partileri meclise

⁵⁷¹ Özbudun, “Seçim sistemleri.....,” 528

⁵⁷² Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi* (İstanbul: İletişim, 2020), 136.

⁵⁷³ Özbudun, *Türkiye'de Parti*, 94.

⁵⁷⁴ Erkmen, “Türkiye'de 1950 ile 2002.....,” 1231.

taşıyarak bu partileri CHP'ye koltuk değneği yapmak ve bu yolla CHP'yi iktidara taşımak olduğunu vurgulayarak bu durumun milli irade üzerinde azınlıklar sultanı kurulmasına neden olacağına ve bu yüzden bir an önce milli bakiye sisteminin kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁷⁵ Bu gelişmeler neticesinde AP'nin girişimiyle 23 Mart 1968 tarihinde, 1036 sayılı kanunla Milletvekili Seçim Kanununda değişiklik yapılarak millî bakiye sistemi kaldırılarak seçimlerde nispi temsil sistemi ile birlikte çevre barajlı d'hont sisteminin uygulanması benimsenmiştir.⁵⁷⁶ Ancak Anayasa Mahkemesi çevre barajı uygulamasını iptal etmiş 1969, 1973 ve 1977 seçimlerinde nispi sistem d'hont sistemiyle birlikte uygulanmıştır.⁵⁷⁷ İptale gerekçe olarak Anayasa Mahkemesi, seçim barajlarının seçim sonuçlarına suni olarak tesir ettiğine ve böylece hem adayların seçilme hem de seçmenlerin seçme hakkının engellendiğini ifade etmiştir.⁵⁷⁸

Tablo 4.7. 1969, 1973 ve 1977 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsiliyet Oranları⁵⁷⁹

Partiler	1969 Seçimleri alınan oy %	1969 Seçimleri meclis temsiliyeti %	1973 Seçimleri alınan oy %	1973 Seçimleri meclis temsiliyeti %	1977 Seçimleri alınan oy %	1977 Seçimleri meclis temsiliyeti %
AP	46,5	56,9	29,8	33,1	36,9	42,0
CHP	27,4	31,8	33,3	41,1	41,4	47,3
GP ⁵⁸⁰ (CGP) ⁵⁸¹	6,6	3,3	5,3	2,9	1,9	0,7
DP	-	-	11,9	10,0	1,9	0,2
MSP	-	-	11,8	10,7	8,6	5,3
MP	3,2	1,3	-	-	-	-
MHP ⁵⁸² (CKMP)	3,0	0,2	3,4	0,7	6,4	3,6
TBP	2,8	1,8	1,1	0,2	0,4	-
TİP	2,7	0,5	-	-	0,1	-
YTP	2,2	1,3	-	-	-	-
Bağımsızlar	5,6	2,9	2,8	1,3	4	0,99

⁵⁷⁵ Tanıl Bora, *Demirel* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), 88.

⁵⁷⁶ Age, s. 94.

⁵⁷⁷ Özbudun, "Seçim sistemleri.....," 529.

⁵⁷⁸ Özbudun, *Türkiye'de Parti*, 95.

⁵⁷⁹ Erkmen, "Türkiye'de 1950 ile 2002.....," 1232-1235.

⁵⁸⁰ Güven Partisi (GP), 12 Mayıs 1967'de Turhan Feyzioğlu genel başkanlığında kurulmuştur. Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi* (İstanbul: İletişim, 2020), 156.

⁵⁸¹ Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) Cumhuriyetçi Parti (CP) ve Milli Güven Partisi'nin (MGP) 3 Mart 1973'te birleşmeleriyle kurulmuştur. Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi* (İstanbul: İletişim, 2020), 241.

⁵⁸² Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), 8 Şubat 1969'da Adana'da yapılan il kongresinde CKMP'nin parti adının MHP olarak değişmesi sonucunda kurulmuştur. Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi* (İstanbul: İletişim, 2020), 175.

Tablo 4.7’de, 1969 seçimleri öncesinde millî bakiye seçim sisteminin kaldırılmasıyla birlikte yapılan seçimlerde, partilerin almış oldukları oy oranlarıyla meclisteki temsiliyet oranları arasındaki dağılımın çoğunluk seçim sistemi kadar olmamakla birlikte yaratmış olduğu adaletsiz dağılım görülmektedir. Tabloda yer alan her üç seçimde de nispi seçim sistemi çevre barajı olmadan uygulandığından mecliste düşük oy alan birçok farklı partinin temsil edilebildiği görülmektedir.

12 Eylül 1980 askerî darbesiyle birlikte siyasetin her alanında yasaklar başlamış, devamında 16 Ekim 1981’de tüm siyasi partiler kapatılmıştır. 7 Kasım 1982’de yeni anayasanın halk oylaması sonucunda kabul edilmesinden sonra, 24 Nisan 1983’te siyasi partiler yasası ve yeni seçim kanunu yürürlüğe girmiştir. 10 Haziran 1983 tarihinde kabul edilen 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunuyla birlikte seçimlerde çift barajlı nispi temsil sistemi uygulanmaya başlanmıştır.⁵⁸³ Nispi seçim sistemi, seçmenlerin verdikleri oy oranında temsiline sağlanması açısından çoğunluk sisteminden farklı olarak seçmenlerin siyasal sistem içerisinde kalmalarına neden olmaktadır. Nispi sistemde küçük partiler bile aldıkları oy oranında sandalye kazandıklarından çok farklı toplumsal grupların siyasi alanda temsili mümkündür. Bu durum siyasal sistemin istikrar kazanmasında önemli bir özelliktir. Ancak nispi seçim sisteminde uygulanan çevre ve ülke barajı gibi uygulamalar oransal temsile getirdiği kısıtlamalar açısından nispi seçim sisteminde istikrarsızlığa neden olan unsurlardır.⁵⁸⁴

Yeni seçim sistemine göre ülke seçim barajı %10 olarak tespit edilmiş, çevre barajı ise her seçim çevresinde geçerli oyların o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.⁵⁸⁵ İlginç olan nokta, seçim çevresi barajını 1968’te anayasaya uygun bulmayan Anayasa Mahkemesinin 1983 yılında getirilen seçim çevre barajına yönelik karşı bir irade göstermemesidir.⁵⁸⁶ Anayasa Mahkemesinin bu iradeyi göstermemesinde hiç şüphesiz ülke yönetiminde bulunan askerî yönetimin ve yargının bu yolla siyasallaşmasının etkisi büyüktür. 1987 ve 1991 seçimlerinde mevcut seçim sistemine ek olarak kontenjan milletvekilliği uygulanmıştır.

Türkiye’de uygulanmaya konulan 1982 Anayasası yeni uygulanacak seçim sistemi ile ilgili temel ilkeleri ortaya koyduktan sonra anayasanın 67. maddesinde seçim kanunlarının dayanacağı temel ilkeyi “temsilde adalet ve yönetimde istikrar” olarak

⁵⁸³ Özbudun, *Türkiye’de Parti*, 95.

⁵⁸⁴ Erdoğan, “Seçim Sistemleri”

⁵⁸⁵ Erkmen, “*Türkiye’de 1950 ile 2002.....*,” 1236.

⁵⁸⁶ Özbudun, *Türkiye’de Parti*, 96.

düzenlemiştir.⁵⁸⁷ Temsilde adalet ilkesi ile bir anlamda toplumda birçok kesimin yasama organında temsili amaçlanırken, yönetimde istikrar ilkesiyle güçlü yürütme gücünün oluşturulması hedeflenmiştir.

Tablo 4.8. 1983, 1987 ve 1991 Seçim Sonuçları ve Partilerin Mecliste Temsiliyet Oranları⁵⁸⁸

Partiler	1983 Seçimleri alınan oy %	1983 Seçimleri meclis temsiliyeti %	1987 Seçimleri alınan oy %	1987 Seçimleri meclis temsiliyeti %	1991 Seçimleri alınan oy %	1991 Seçimleri meclis temsiliyeti %
ANAP	45,1	53,0	36,3	64,9	24,0	25,6
HP	30,5	29,2	-	-	-	-
MDP	23,3	17,8	-	-	-	-
DYP	-	-	19,1	13,1	27,0	39,5
DSP	-	-	8,5	-	10,8	1,6
SHP	-	-	24,8	22,0	20,8	19,5
IDP	-	-	0,8	-	-	-
MÇP	-	-	2,9	-	-	-
RP	-	-	7,2	-	16,9	13,8
SP	-	-	-	-	0,4	-
Bağımsızlar	1,1	-	0,4	-	0,1	-

Özellikle 1983 yılından sonra uygulanmaya konan %10'luk ülke seçim barajı kuşkusuz seçmenlerin oy verme tercihleri üzerinde önemli etki yaratmıştır. Tablo 4.8'de görüldüğü üzere 1983 seçimlerinde meclisteki temsiliyet oranının %100 olması kimseyi şaşırtmamalıdır. Millî Güvenlik Konseyi 1983 seçimlerinde sadece üç partinin seçimlere katılabilmesine izin verdiğinden ve her üç parti de %10'luk ülke barajını geçtiğinden mecliste temsil edilemeyen bir oy oranıyla karşılaşılmamıştır.⁵⁸⁹

1983 seçimlerinden sonra uygulanan ülke seçim barajı ile seçmenlere yönelik amaçlanan temel hedeflerden ilki, seçmenlerin yüksek baraj neticesinde oylarının ziyan olacağını düşünerek oyların küçük partilerden büyük partilere yönelimini sağlamak, diğeri

⁵⁸⁷ H. Derya Ormanoğlu, "Türkiye'de seçim barajı uygulamasının temsilde adalet ilkesine etkisi," *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, 2(2020): 388.

⁵⁸⁸ Erkmen, "Türkiye'de 1950 ile 2002.....," 1236-1240.

⁵⁸⁹ Yüzbaşıoğlu, "Türkiye'de Uygulanan.....," 141.

ise marjinal seçmenlerin ve siyasi partilerin meclis dışı kalmalarını sağlayarak hem seçmenleri hem de siyasi partileri merkezde toplamaktır.⁵⁹⁰ Hale, 1980 sonrası dönemde getirilen %10'luk ülke seçim barajı ile Türkiye'de seçmenler arasında İngiltere'dekine benzer şekilde taktiksel (stratejik) oylamanın önem kazandığını vurgulayarak, seçimde partisinin barajı geçemeyeceğini gören pek çok seçmenin, kendine yakın gördüğü ve barajı geçme ihtimali yüksek başka partilere yönlenebileceğini ifade etmektedir.⁵⁹¹

Ancak getirilen seçim barajları küçük partilerin meclise girmelerine imkân tanımadığından seçmenlerin önemli bir kısmının temsil dışı kalmasına neden olmaktadır. Esasen seçim barajı siyasal sistemlerde sıklıkla uygulanan ve kabul edilen bir sistem olmakla birlikte asıl sorun yüksek seçim barajlarının uygulanıyor olmasıdır.⁵⁹² Özellikle yüksek seçim barajları sonucunda birçok seçmen barajı geçemeyeceğini düşündüğü partiler dışında başka partilere oy vererek, bir taraftan bazı ideolojilerin mecliste temsil imkânı bulamamasına neden olurken, diğer taraftan başka parti ideolojilerinin aşırı temsiline imkân vermektedir.⁵⁹³

1995 seçimleri öncesinde milletvekili seçim kanununda tekrar değişiklik yapılarak uygulanmakta olan seçim çevresi barajı kaldırılmış, seçimlerde ülke barajlı nispi temsil d'hont sisteminin uygulanması yönünde karar alınmıştır.⁵⁹⁴ Bu seçim sistemi 1995-2023 yılları arasında yapılan tüm milletvekili seçimlerinde uygulanmıştır.

2002 seçimlerinde %10'luk seçim barajını aşamayan çeşitli partilere mensup seçmenler ve siyasi partiler, 2007 seçimleri yaklaştığında genel olarak seçim barajının da etkisiyle birlikte farklı eğilimler göstermişlerdir. 2002 seçimlerinde oluşan iki partili meclis aritmetiği, seçmenlerin oylarının yaklaşık %47'ye yakınının mecliste temsil edilememesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum 2007 seçimleri öncesinde siyasi partileri ve seçmenleri 2002'ye benzer bir durumla karşılaşmamak için çeşitli yöntem arayışlarına itmiştir. Bu yöntemlerden biri, özellikle düşük oy oranına sahip partilerin barajı aşma ihtimali yüksek partilerle yaptıkları seçim iş birlikleridir. Diğer bir yöntem ise çeşitli seçim çevrelerinde ülke barajından muaf bağımsız adaylar göstermek ve daha sonra seçilen bu bağımsız adaylarla parlamentoda temsil edilebilme imkânı bulmaya çalışmaktır.⁵⁹⁵

⁵⁹⁰ Sabuncu, "Seçim Barajları.....," 193.

⁵⁹¹ William Hale, "The electoral system and the 2007 elections: effects and debates," *Turkish Studies* 9, 2 (2008): 238.

⁵⁹² Ormanoğlu, "Türkiye'de Seçim Barajı.....," 390.

⁵⁹³ Age, s. 391.

⁵⁹⁴ Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler, 1877-1999* (Ankara: TESAV, 2002), 107.

⁵⁹⁵ Hale, "The electoral system.....," 240-241.

2007 seçimleri üzerine yapılan bir çalışma, 2002 seçimlerinde Doğru Yol Partisi (DYP) ve Genç Parti (GP) seçmenlerinin gerek kamuoyu anketleri gerekse kendi değerlendirmeleri sonucunda, oylarını taktiksel ve stratejik olarak %10'luk ülke barajını geçmesi muhtemel üç partiye ne oranda dağıttıklarını göstermektedir. Çalışmada 2002 seçiminde DYP'yi tercih eden seçmenlerin 2007 seçim sonuçlarına göre %23'ü AKP'yi, %5'i CHP'yi, %7'si MHP'yi tercih etmiş, sadece %61'i DYP'nin selefi olarak seçime katılan DP'ye oy vermiştir. Aynı şekilde, 2002 seçimlerinde GP'ye oy veren seçmenlerin 2007 seçim sonuçlarına göre %23'ü AKP'yi, %21'i CHP'yi, %14'ü ise MHP'yi tercih etmiştir. 2007 seçimlerinde GP seçmenlerinin sadece %5'i, 2002 seçimlerinde olduğu gibi kendi partilerine oy vermiştir.⁵⁹⁶ DYP ve GP seçmenlerinin oy değişikliklerinde iki seçim arası dönemde bu seçmenlerin siyasi tutumlarındaki bir değişimin rolü olabileceği gibi yüksek seçim barajının neden olduğu psikolojik etki ve umutsuzluğunda rolü büyüktür.

Türkiye'de 1995-2023 yılları arasında uygulanan ülke barajlı nispi temsil d'hont seçim sistemi küçük değişiklikler dışında tüm milletvekili genel seçimlerinde uygulanmıştır. Özellikle 2017 anayasa referandumu sonucunda geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle birlikte seçim kanununda önemli değişiklikler yapılmıştır. 2018 yılında yapılan bir düzenlemeyle partiler arasında seçim ittifaklarının kurulabilmesinin yasal zemini hazırlanırken, 2022 yılında yapılan bir başka düzenlemeyle ülke seçim barajı %10'dan %7'ye düşürülmüştür.⁵⁹⁷ Her iki düzenleme de seçmen davranışları üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Özellikle seçim öncesi ittifakların yasalaşmasıyla birlikte - çalışmamızın ittifaklar bölümünde değindiğimiz üzere- Türkiye'de stratejik oy verme davranışı seçmenler açısından önemli bir seçenek haline gelmiştir. Bu durum Türkiye gibi nispi temsil sisteminin ve seçim barajının uygulandığı ülkelerde seçmenlerin stratejik davranarak kendi partilerinin şansını arttırmak amacıyla başka partilere oy vermesine neden olan 'taktiksel koalisyon oylaması' kavramının siyasi alanda sıklıkla dile getirilmesine neden olmuştur.⁵⁹⁸

2018 yılında yapılan bir çalışma, Türkiye'de seçmenlerin %9'unun cumhurbaşkanlığı seçimlerinde seçim sisteminden kaynaklanan nedenlerden dolayı stratejik davranarak oy kullandığını göstermektedir. Yine aynı çalışmada seçimlerin iki büyük partisi AKP ve CHP seçmenlerinin stratejik davranmak zorunda olmadıkları

⁵⁹⁶ Age. s. 240.

⁵⁹⁷ Turan Şener ve Nezihe Ülkü Eren, "Türkiye'de seçim sistemleri üzerine bir değerlendirme," *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 2, 2 (2022): 46.

⁵⁹⁸ Andre Blais, Cengiz Erişen ve Ludovic Rheault, "Strategic voting and coordination problems in proportional systems: An experimental study," *Political Research Quarterly* 67, 2 (2014): 395-396.

düşünüldüğünde, cumhurbaşkanı seçimlerinde kullanılan stratejik oyun %25'lere ulaştığı görülmektedir.⁵⁹⁹

Seçmenlerin stratejik oy kullanmalarında seçim ittifaklarının yasalaşmasının etkisi olduğu kadar cumhurbaşkanı seçiminde uygulanan iki turlu çoğunluk sisteminin de etkisi vardır. Seçmenler iki turlu çoğunluk sistemlerinde genel eğilim olarak ilk turda kendi adaylarını desteklerken, ikinci turda stratejik davranarak kendi adaylarının seçilme şansı olmadığında seçilebilecek ve kendilerine yakın gördükleri farklı bir adayı destekleme eğilimindedirler. Seçmenler ilk turda kendi adaylarını desteklediklerinden tek turlu çoğunluk sistemlerine göre kendilerini siyasi anlamda ifade etme olanağına sahiptirler. Ayrıca ikinci tur aşamasında seçimin kazanılmasında küçük partilere duyulan ihtiyaç ve bunun sonucunda kurulan seçim ittifakları hem küçük partilerin siyasi alanda kalmasına hem de bu partilerin seçmenlerine temsil imkânı tanıyarak onların sistem içerisinde motivasyonlarının artmasına neden olmaktadır.⁶⁰⁰ Ancak bu durum küçük partilere siyasi sistemde kalma şansı tanımakla birlikte parti sisteminde mevcut parti sayısının artması ve ülkedeki parti sisteminin daha fazla parçalanması sonucunu doğurmaktadır.

İki turlu çoğunluk sisteminin uygulanmasıyla birlikte özellikle cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde partiler arası görüşmeler ve pazarlıklar artmaktadır. Parti seçmenleri genel olarak bu pazarlıkların neticesine göre oy dağılımlarında değişiklikler gösterebilmektedir. Literatürde “yüzen oylar”⁶⁰¹ olarak adlandırılan seçmenler özellikle ikinci tur öncesinde oylarını ne yönde kullanacakları konusunda değerlendirmelerde bulunmaktadır.⁶⁰²

Tuncer, özellikle Türkiye gibi seçim yasalarının sıklıkla değiştiği⁶⁰³ ülkelerde, yeni sistemin yarattığı olumsuzlukların ve yüksek ülke barajı gibi uygulamaların küçük

⁵⁹⁹ Betül Aydoğan Ünal, “Opening the ballot box: Strategic Voting in Turkey’s June 2018 presidential and parliamentary elections,” *Romanian Political Science Review* 20, 1 (2020): 118.

⁶⁰⁰ Erdoğan, “Seçim Sistemleri”

⁶⁰¹ “Karasız oylar” ya da “yüzer gezer oylar” olarak da adlandırılan “yüzen oylar” seçim öncesinde oy verme tercihi açısından kararsız olan ve oy verme tercihinin değişmesi muhtemel olan seçmen kümesini ifade etmektedir. Seçmenlerin 3 nedenle yüzen oy kullanma eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır. Birinci grupta yer alan seçmenler çıkarıcı seçmenler olarak nitelendirirler. Bu seçmenler bireysel fayda ve çıkarlarını karşılayacak yeni bir aday ya da parti bulma eğilimi ile oy kararlarını kolayca değiştirirler. İkinci gruptaki seçmenler ise siyasi alana duydukları ilginin ve buna bağlı parti aidiyetlerinin düşük olmasından dolayı sosyal etkenlere bağlı olarak oylarını kolayca değiştirebilen seçmenlerdir. Üçüncü ve son grubu oluşturan yüzen oylar ise dışa açık, rasyonel değerlendirmeler yapabilen, sadece kendi çevresiyle sınırlı kalmadan tüm politik süreci genel olarak değerlendirebilen seçmen grubunu oluştururlar. (Elif Boyraz ve Orhan Erdem, “Siyaset Pazarında Bölümlendirme Üzerine Keşifsel Bir Araştırma,” *Yönetim ve Ekonomi* 22, 1 (2015): 78).

⁶⁰² Yüzbaşıoğlu, “Türkiye’de Uygulanan.....,” 109.

⁶⁰³ Erol Tuncer, 2014 yılında TESAV tarafından yayımlanan “Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri” başlıklı çalışmada, Türkiye’de yedi farklı seçim sisteminin uygulandığını belirtmektedir.

partilerin meclise girebilme şansları açısından bir dezavantaj yarattığını ifade etmektedir. Tuncer, özellikle yönetimde istikrar amacıyla uygulanan ve gerçekte temsilde adalet ilkesi açısından olumsuzluk yaratan bu durum karşısında küçük parti seçmenlerinin daha çok kendilerine yakın ideolojide gördükleri parti ya da partilere yöneldiklerini, bu durumun da küçük partilerin büyümesini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamaktadır.⁶⁰⁴ Mevcut seçim sisteminin belirli seçmen gruplarını ve onları temsil eden siyasi partilerin sistem içerisinde temsiline imkân vermemesi uzun dönemde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Uygulanan bir seçim sisteminin istikrarlı bir yönetim sağlama amacı taşıması, o seçim sisteminin demokratik süreç ve değerlere aykırılığının en temel göstergesidir. Gerçekte hiçbir seçim sistemi yönetimde istikrarı sağlamayı amaç edinmemelidir. Seçim sistemlerinin temel amacı yönetimde adaleti sağlamak olmalıdır. İstikrarlı bir yönetim ise temsilde adalet ile oluşturulan parlamentonun seçimden sonra çözmesi gereken bir konudur.⁶⁰⁵

Seçim sistemlerinin neden olduğu bu adaletsizlik ve seçmenlerin oy verme tercihlerinde yarattığı olumsuz etki, seçmenlerin seçim sistemlerine yönelik güven kaybı yaşamalarına neden olmaktadır. 2001 yılında yapılan bir çalışma, Türkiye genelinde araştırmaya katılan her 5 seçmenden 4'ünün, mevcut seçim sisteminin kötü ya da çok kötü düşüncesinde olduğunu göstermektedir. Özellikle bu düşüncenin yaygın olduğu seçmen grubunun muhalefet partilerinin seçmenlerinden oluştuğu görülmektedir.⁶⁰⁶ Ancak yine aynı çalışmada seçmenlerin %62'sinin ülke seçim barajının düşürülmesine karşı olması,⁶⁰⁷ parti seçmenlerinin seçim sistemine yönelik demokratik referanslardan çok kendi ideolojik çıkarlarına yönelik değerlendirmelerde bulunduklarını göstermektedir.

Son olarak seçim sistemlerinin seçmen davranışları üzerindeki belirleyici etkisi düşünüldüğünde, ülkeler arasında uygulanan farklı seçim sistemlerinin, seçmenlerin oy verme davranışlarını açıklayan modellerin evrenselliğini tartışmalı bir noktaya getirdiği görülmektedir. Böyle bir durumda bireysel seçmenlerin mevcut seçim sistemi altında oy vereceği düşünüldüğünde evrensel oy verme modellerinin belirleyici olduğunu söylemek güçleşmektedir.⁶⁰⁸

⁶⁰⁴ Erol Tuncer, "Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri," *TESAV*. (www.tesav.org.tr).

⁶⁰⁵ Alkan, "*Türkiye'de Seçim Sistemi*.....," 162-163.

⁶⁰⁶ "Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, Cilt 1, Temel Bulgu ve Sonuçlar," (İstanbul: *TÜSIAD*, Kasım 2001): 31.

⁶⁰⁷ "*Seçim Sistemi*", 89.

⁶⁰⁸ Ruth Dassonneville, Marc Hooghe ve Micheal S. Lewis-Back, "Do electoral rules have an effect on electoral behaviour? An impact assessment," *West European Politics* 40, 3 (2017): 505.

5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde yapılan alan araştırmasından elde edilen verilerin analiz ve değerlendirilmesi yapılarak çeşitli açıklamalarda bulunulmuştur. Analiz sürecinde siyasi partiler arasında kurulan seçim ittifaklarının seçmenlerin oy verme davranışlarıyla, onların siyasi ve sosyal algıları üzerinde yarattıkları etkiler çeşitli konu başlıklarına ayrılarak analiz edilmiştir. Bu aşamada ilk olarak araştırma katılımcıları demografik özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Daha sonra seçim ittifaklarının seçmenler üzerinde yarattığı etkiler araştırmanın evrenini oluşturan Atakum, İlkadım ve Terme ilçeleri özelinde ayrı ayrı analiz edildikten sonra elde edilen veriler bir bütün olarak birbirleriyle ilişkilendirilmiş ve mevcut çalışmalarla desteklenerek yorumlanmıştır.

5.1. Araştırma Katılımcılarına Ait Sosyo-demografik Bulgular ve Araştırma Alanı

Tablo 5.1’de araştırma kapsamındaki katılımcıların cinsiyet, yaş, meslek, eğitim ve medeni durumlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilere göre katılımcıların %84,4’ü erkek (54 katılımcı), %15,6’sı (10 katılımcı) kadınlardan oluşmaktadır. Kadın katılımcı sayısının oransal azlığının temel nedenleri, kadınların araştırmaya katılım yönündeki çekinceleri ve kadın katılımcıların araştırmaya çok fazla zaman ayırmak istememeleridir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaşlarına bakıldığında %14,1’i (9 katılımcı) 18-29 yaş arası, %20,3’ü (13 katılımcı) 30-40 yaş arası, %26,5’i (17 katılımcı) 41-50 yaş arası, %29,7’si (19 katılımcı) 51-60 yaş arası ve %9,4’ü (6 katılımcı) 61 yaş ve üzerindeki katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların mesleki durumlarına bakıldığında %12,5’inin (8 katılımcı) devlet memuru, %14,1’inin (9 katılımcı) emekli, %4,7’sinin (3 katılımcı) ev hanımı, %1,6’sının (1 katılımcı) öğrenci, %20,3’ünün (13 katılımcı) esnaf, %28,1’inin (18 katılımcı) serbest meslek sahibi, %7,8’inin (5 katılımcı) işçi, %7,8’inin (5 katılımcı) çiftçi ve %3,1’inin (2 katılımcı) herhangi bir meslek sahibi olmadıkları görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında %10,9’unun (7 katılımcı) ilkökul, %10,9’unun (7 katılımcı) ortaokul, %40,6’sının (26 katılımcı) lise, %4,7’sinin (3 katılımcı) ön lisans, %23,5’inin (15 katılımcı) lisans ve %9,4’ünün (6 katılımcı) lisansüstü mezunlardan oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında ise

%79,7'sinin (51 katılımcı) evli, %17,2'sinin (11 katılımcı) bekâr ve %3,1'inin (2 katılımcı) boşanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 5.1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

CİNSİYET	f	%
Erkek	54	84,4
Kadın	10	15,6
Toplam	64	100
YAŞ	f	%
18-29 arası	9	14,1
30-40 arası	13	20,3
41-50 arası	17	26,5
51-60 arası	19	29,7
61 yaş ve üzeri	6	9,4
Toplam	64	100
MESLEK	f	%
Serbest Meslek	18	28,1
Esnaf	13	20,3
Emekli	9	14,1
Devlet Memuru	8	12,5
İşçi	5	7,8
Çiftçi	5	7,8
Ev Hanımı	3	4,7
Öğrenci	1	1,6
Diğer	2	3,1
Toplam	64	100
EĞİTİM DURUMU	f	%
İlkokul	7	10,9
Ortaokul	7	10,9
Lise	26	40,6

Ön Lisans	3	4,7
Lisans	15	23,5
Lisansüstü	6	9,4
Toplam	64	100
MEDENİ DURUMU	f	%
Evli	51	79,7
Bekar	11	17,2
Boşanmış	2	3,1
Toplam	64	100

Tablo 5.2’de Samsun iline bağlı Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde görüşme yapılan katılımcı sayıları gösterilmiştir.

Tablo 5.2. Katılımcıların İlçelere Göre Frekans Değerleri

İlçe	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Atakum	24	37,5	37,5	37,5
İlkadım	24	37,5	37,5	75
Terme	16	25	25	100
Toplam	64	100	100	

İlçelere göre katılımcı sayılarının belirlenmesinde ilçelerin toplam seçmen sayılarının oransal ağırlıklarına dikkat edilmiştir. Araştırma, Atakum ve İlkadım ilçelerinden 24’er ve Terme ilçesinden 16 katılımcı ile görüşme yapılarak toplam 64 katılımcıyla tamamlanmıştır.

5.2. Katılımcıların Parti Tercihleri ve Siyasi Kimlik Tanımlamalarına Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların siyasi parti tercihlerine göre dağılımları tablo 5.3’te verilmiştir.

Tablo 5.3. Katılımcıların Siyasi Partilere Göre Dağılımları

PARTİLER	f
AKP	10
CHP	18
DSP	1
DEVA Partisi	1
Gelecek Partisi	1
HDP	1
İYİ Parti	10
MHP	8
SP	9
Sol Parti	2
TKP	2
Zafer Partisi	1
Toplam	64

Araştırmada katılımcılara kendilerini ideolojik, etnik ve dinî kimlikleri dikkate alarak nasıl tanımladıkları sorulmuş ve kendilerinden en az bir, en fazla üç tanımlayıcı unsur üzerinden siyasi kimliklerini tanımlamaları istenmiştir. Katılımcılardan elde edilen bulgular tablo 5.4'te sunulmuştur.

Katılımcıların siyasi kimlik tanımlamalarında en belirgin unsur Atatürkçülük olmuştur. Partilere göre incelediğimizde, araştırmaya katılan CHP'li katılımcıların %90'ı, İYİ Partili katılımcıların %80'i ve MHP'li katılımcıların %62,5'i kendilerini tanımladıkları siyasi kimlikte Atatürkçülüğe yer vermişlerdir. MHP'li katılımcıların tamamının, İYİ Partili katılımcıların %80'inin, AKP'li katılımcıların %70'inin siyasi kimliklerinde Türk milliyetçiliğine yer verdikleri görülmektedir. Dindarlık ise SP'li katılımcıların tamamının ve AKP'li katılımcıların %60'ının siyasi kimlik tanımlamalarında yer almaktadır.

Tablo 5.4. Katılımcıların Siyasi Kimlik Tanımlamaları

KİMLİK TANIMI	f
Atatürkçü	33
Türk Milliyetçisi	32
Dindar	19
Muhafazakâr	14
Sağcı	12
Yurtsever	8
Sosyal Demokrat	7
Ulusalcı	6
Solcu	5
Sosyalist	4
Demokrat	4
Laik	2
İslamcı	1
Komünist	1
Liberal	1
Toplam	149 ⁶⁰⁹

5.3. Katılımcıların Siyasi Parti Tercihlerini Etkileyen Etkenlere Ait Bulgular

Araştırmada katılımcılara seçimlerde parti tercihlerinde bulunurken kendilerini etkileyen etkenleri en az bir, en fazla üç tanımlayıcı etkenle ifade etmeleri istenmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar çalışmamızın dördüncü bölümünde değindiğimiz içsel temelli (uzun vadeli) etkenler ve dışsal temelli (kısa vadeli) etkenler olarak iki kategori altında toplanmış ve tablo 5.5’te sunulmuştur.

⁶⁰⁹ Katılımcıların siyasi kimlik tanımlamalarının toplam katılımcı sayısından fazla olmasının nedeni, araştırmada her bir katılımcıya en fazla 3 tanımlayıcı unsur üzerinden siyasi kimliklerini tanımlayabilme olanağı verilmiş olmasıdır.

Tablo 5.5. Katılımcıların Parti Tercihlerine Yönelik İçsel ve Dışsal Etkenler

İçsel (Uzun Vadeli) Etkenler	f	Dışsal (Kısa Vadeli) Etkenler	f
Atatürkçü	11	İyi Hizmet Beklentisi	12
Milliyetçi	10	Liderin Kişiliği	9
Dindar	10	Adalet-Hukuk-Liyakat Beklentisi	4
Sağcı	6	Etnik-Mezhepsel Tarafsızlık	4
Milli Görüş	6	Cinsiyet	2
Demokrat	6		
Cumhuriyetçi	4		
Solcu	3		
Sosyal Demokrat	2		
Sosyalist	2		
Türk-İslam	1		
Laik	1		
Toplam	62	Toplam	31

Katılımcıların verdiği cevaplardan tablo 5.5’te görülen kodlar ortaya çıkmıştır. Tabloya göre araştırma katılımcılarını parti tercihlerine yönelten temel etkenler içsel temelli (uzun vadeli) etkenlerdir. Katılımcıları parti tercihlerine yönelten temel etkenler kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“MHP’li bir seçmen olarak artık eskisi gibi keskin görüşlerim yok. Özellikle bir anne olarak çocuklarımın geleceğini düşünerek oy atmayı düşünüyor olmam siyasi görüşlerimin katılığının kaybolmasına neden oldu. Bu noktada ülkedeki ekonomik sıkıntıların ve bu sıkıntıların aileme olan yansımalarının önemli etkisi oldu. Ancak yine de MHP dışında oy atacağım partiler ideolojik açıdan bana yakın partiler olmalı. Örneğin BBP, Zafer Partisi ya da İYİ Parti gibi (SEÇ 15).”

“Geçmişte sıkı bir AKP seçmeni idiyken, şimdi Gelecek Partiliyim. Burada Gelecek Partisinin ne yaptığından çok AKP’nin neyi yapamadığının etkisi vardı. Zaten oyum Milli Görüş çizgisi dışında bir partiye gitmez. Cumhurbaşkanlığı seçiminde tabii ki oyumu Recep Tayyip Erdoğan’a verdim. Onu çok seviyor ve takdir ediyorum. Onun bizde yeri

ayrı. Son seçimlerden sonra partiden kopan birçok arkadaşım partiye geri döndü. Eğer AKP eski politik kimliğine dönerse bende partime geri dönerim (SEÇ 002).”

“SP’li bir seçmen ve partide aktif görev alan biri olarak partimin aldığı ittifak kararı benim için bağlayıcıdır. Zaten bana göre AKP ile CHP’nin bir farkı yok. Örneğin her ikisi de faize karşı değil. İkisi arasında bir tercih yapacak olsam CHP’yi seçerim. AKP’ye karşı tedbir almamız, politika üretmemiz zor oluyor. Çünkü onlar da bizim gibi. Namaz kılıyor, hacca gidiyor. Dinî hassasiyetleri her iki parti seçmeninde yüksek (SEÇ 012).”

“Ülkücü gelenekten gelen biri olarak eskiden kesinlikle sol bir partiye oy vermem diyordum. Artık iyi bir aday ve doğru politik söylemler olursa verebilirim diyorum. Bunda eski partim MHP’nin son yıllardaki politikaları etkili oldu. Özetle ben ülkücülüğümden bir şey kaybetmedim, sadece partimi kaybettim (SEÇ 037).”

“Millî Görüş geleneğinden gelen bir seçmen olarak son seçime kadar tüm seçimlerde RP, SP ve AKP’ye oy verdim. Son genel seçimde MHP’ye oy verdim. Zaten bir önceki seçimde AKP’ye tepkim olsa da sadece Recep Tayyip Erdoğan’ın liderliği yüzünden AKP’ye oy vermiştim. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Recep Tayyip Erdoğan’ı destekledim. Onun yeri benim için siyaset üstüdür. 2024 yerel seçiminde sadece adayları değerlendireceğim. Kafamda 2 aday var. Bu adaylardan biri hangi partiden girerse o partiye oyumu vereceğim (SEÇ 034).”

“Sosyalist görüşte bir seçmen olarak benim parti tercihim ve siyasi tercihim ne yazık ki farklı gelişti. Siyasi tercihimin oluşmasında temel etken dünyaya ve ülkeye olan bakışimdi. Ancak seçimlerde çoğu kez siyasi tercihimin yansıtan partiler seçime girmemiş ya da girmeleri engellenmiş olduğundan seçimlerdeki parti ya da oy tercihim siyasi görüşümden farklı partilere yöneldi (SEÇ 043).”

“Düne kadar AKP’liydim ama şimdi ekmek partiliyim. Ekonomik şartlar belimizi kırdı. Genel seçimde ne olur bilmem ama cumhurbaşkanlığı seçiminde her zaman bilinçaltımdaki tek lider Recep Tayyip Erdoğan’dır (SEÇ 018).”

“AKP içerisinde aktif siyasi görevler üstlenen biri olarak son seçimde MHP’ye oy vermeyi düşünüyordum. Bu kararında özellikle aynı insanların tekrar tekrar aday gösterilmelerinin ve Samsun ilinde yapılan bazı politika hatalarının etkisi vardı. Ancak AKP Samsun milletvekili listesinden birinci sıra adayı gösterilen eski ticaret bakanı Mehmet Muş’un kısa sürede gösterdiği başarılı performans ve büyük lider Recep Tayyip

Erdoğan'ın Samsun mitinginde söylediği “Bu benim son seçimim ve sizden son kez oy istiyorum” cümleleri beni duygusal olarak çok etkiledi. Bende büyük liderin hatırına oyumu genel seçimde AKP'ye verdim. Cumhurbaşkanlığı seçiminde tek adayım zaten istisnasız Recep Tayyip Erdoğan'dır (SEÇ 62).”

Katılımcılardan elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların parti tercihlerini belirleyen temel etkenin kendilerinde içsel olarak geliştirdikleri ve uzun vadeli etkenler olarak karşımıza çıkan parti kimliği, partizanlık ve ideolojik eğilimler olduğu görülmektedir.

Yine araştırma katılımcılarından elde edilen verilere göre uzun vadeli etkenler sonucunda oluşan parti kimliği ve ideoloji temelli parti tercihinin en yoğun olduğu katılımcı grubu %77,7 (9 katılımcının 7'si) oranıyla SP katılımcılarıdır. Bu oran sırasıyla MHP katılımcılarında %62,5 (8 katılımcının 5'i), AKP katılımcılarında %60 (10 katılımcının 6'sı), CHP (18 katılımcının 9'u) ve İYİ Parti katılımcılarında (10 katılımcının 5'i) ise %50'dir. Dolayısıyla mevcut katılımcı grupları içinde ideolojik olarak parti kimliğiyle en fazla hareket eden ve bu anlamda en yüksek ideolojik seçmen katılığına sahip katılımcı grubunu SP ve MHP katılımcıları oluşturmaktadır. CHP ve İYİ Parti katılımcılarının yarısı seçimlerde sahip oldukları parti kimliği ve ideolojisi ile hareket ederken, diğer yarısının ideoloji ve parti kimliği dışında diğer kısa süreli etkenlere göre hareket ettikleri görülmektedir.

Katılımcılardan elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların %72'si (64 katılımcının 46'sı) kendi partileri dışında başka bir partiye oy vermeleri durumunda bu partinin kendilerine yakın ideolojiye sahip bir parti olacağını vurgulamışlardır. Bu sonuç, KONDA araştırma şirketinin 2018 yılında, 2015 seçim verileri üzerinden yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta, özellikle AKP seçmenleri arasında gözlenmektedir. AKP seçmenlerinin büyük bir oranı oy tercihlerinde AKP genel başkanı ve mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel karizmasının partinin tüzel kişiliğinin önünde kendilerinde etki yarattığına vurgu yapmaktadırlar. Literatürde “kuyruk etkisi” (*coattail effect*) olarak adlandırılan bu etki, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan seçimlerde de benzer şekilde gözlenmektedir. Amerika'da başkanlık seçiminden sonra yapılan bazı senato seçimlerinde başkanların kişisel karizmaları sayesinde partilerine

fazladan sandalye kazandırdıkları görülmektedir.⁶¹⁰ Türkiye’de 2018 yılında Elazığ ölçeğinde yapılan bir çalışma, cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın sahip olduğu güçlü karizmatik etkinin seçmenlerin %31’inin parlamento seçimleri üzerindeki tercihlerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.⁶¹¹

5.4. Katılımcılarda Siyasi Bilinç Oluşumuna Yönelik Bulgular

Araştırmada katılımcılara çocukluk ve gençlik yıllarından itibaren ilk siyasi fikirlerinin oluşumunda ve gelişiminde temel etkenin ne olduğu yönünde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar bireysel etkenler, sosyal etkenler ve siyasi etkenler olmak üzere üç başlık altında toplanmış ve tablo 5.6’da sunulmuştur.

Tablo 5.6. Katılımcıların Siyasi Bilinçlerinin Oluşumunda Temel Etkenler

Sosyal Etkenler	f	Siyasi Etkenler	f	Bireysel Etkenler	f
Aile	33	Siyasi Olaylar	4	Okumalar-Deneyimler	7
Baba	10	Mitingler	1		
Arkadaş	8				
İşveren	1				
Toplam	52	Toplam	5	Toplam	7

Katılımcıların verdikleri cevaplardan tablo 5.6’daki kodlar üretilmiştir. Bu kodlar üzerinden yapılan değerlendirmede, özellikle ilk bireysel siyasi düşüncelerin oluşmasında sosyal çevrenin etkili olduğu görülmektedir. Sosyal çevreye yönelik yapılan değerlendirmede ise özellikle ailenin (f=33) bireylerin siyasi fikirlerinin oluşumunda temel etken olduğu, daha sonra babanın (f=10) ve arkadaş çevresinin (f=8) belirgin etkileri olduğu görülmektedir. Seçmenlerin ilk siyasi düşüncelerinin oluşumuna neden olan temel etkenler kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

⁶¹⁰ Franco Mattei ve Joshua Glasgow, “Presidential coattails, incumbency advantage, and open seats: A district-level analysis of the 1976–2000 U.S. House elections,” *Electoral Studies* 24, 4 (2005): 637.

⁶¹¹ Göksel Göker ve Adem Doğan, “Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde siyasal bilgi ve seçmen tercihi: 24 Haziran 2018 seçimleri öncesi Elazığ örneğinde bir araştırma,” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, 30 (2019): 693.

“İlk siyasi düşüncemin oluşmasında büyük çelişkiler yaşadım. Ailem tamamen CHP’liydi. Yaşadığım köyde 390 seçmen vardı ve bu seçmenlerin tamamı oylarını CHP’ye verirdi. Ailemden karşı çıkanlar olsa da İmam Hatip müdürünün kişisel etkisiyle ortaokulda İmam Hatibe kayıt oldum. Öyle bir ortamım vardı ki, kışları okulda ilahiler okurken, yazları köye döndüğümde solcu marşlar okurdum. Sonuçta köy ve köydeki arkadaşlarım daha etkili oldu. Buna kendi kişisel okumalarım da eklenince ilk siyasi ve solcu düşüncelerim bu ortamda ortaya çıktı (SEÇ 16).”

“Siyasi görüşlerimin ilk şekillenme aşamasında ailemden olumsuz anlamda baskı gördüm. Özellikle abim ve ablam sol görüşe sahip insanlardı ve benim de onlar gibi olmamı istediler. Bana çeşitli şekillerde baskı yapsalar da ben kendi fikirlerim doğrultusunda sağ görüşe sahip bir seçmen olarak ilerledim (SEÇ 13).”

“1970’lerin sonlarında ülkede sağ-sol çatışması çok artmıştı. Ben o yıllarda öğrenciydim. Türk Talebe Birliğine üye oldum. Çatışma ortamı, cenazeler insanı ister istemez etkiliyordu. Ama ben bu ortamdan çıkışı Erbakan Hocanın direktiflerinde buldum. Ne sağa ne de sola yanaşım. Ben sadece Erbakan Hocamızın gösterdiği yoldan ilerledim (SEÇ 12).”

“İlk siyasi düşüncelerimin şekillenmesinde yaşadıklarım etkili oldu. Askerî lisede öğrenciyken bazı haksız durumlara maruz kalınca okuldan ayrılmak zorunda kaldım. Yaşadıklarım çok tepkiliydim. Başıma gelenlerden dolayı popüler olana gitmedim. Daha sonra üniversitede uluslararası ilişkiler bölümünde okudum. Orada okumalarımın da etkisiyle Marksist oldum (SEÇ 039).”

“1970’lerde yaşadıklarım sosyalist fikirlere yönelik ilk siyasi düşüncelerimin şekillenmesinde temel etken oldu. Bu yıllarda sağ-sol çatışması çok artmıştı. Bir gün öldürülen bir öğretmenimizin, bir gün öldürülen bir arkadaşımızın cenazesine gidiyorduk. Çevremde şiddet ve baskı ortamı arttıkça benim siyasi düşüncem daha belirginleşti (SEÇ 043).”

“Küçük yaşlardan beri çalışma hayatının içindeyim. İlk siyasi fikirlerim de çalışma ortamımın içinde oluştu. Kahvehanede çalışırken patronum oyumu MHP’ye vermemi istedi. Bende onun sözünü dinleyerek ilk oyumu MHP’ye verdim. O günden bu güne oylarımı hep MHP’ye verdim (SEÇ 053).”

“Lise yıllarında çevremde ülkücü düşünce çok etkiliydi. Ben de özellikle arkadaş çevremın etkisiyle ülkücü oldum. Bizim düşüncemize göre okulda biz varken okula kötü

düşünce ve kötü insanlar giremezdi. Biz bir anlamda okulun, öğrencilerin, kısacası yaşadığımız yerin güvencesiydik. Bu da bana aşırı bir gurur ve güç veriyordu (SEÇ 029)."

"Aileme kalsa asla CHP'li olamazdım. Onlar sağ düşüncede insanlardı. Genç bir kız olarak okuduklarımın ve yaşadıklarımın sonucunda CHP'li oldum (SEÇ 064)."

"Yanılmıyorsam 2002 yılında AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Kazlıçeşme mitingine gitmiştim. O zamana kadar siyasetle hiç işi olmayan biri olarak o miting ve Erdoğan'ın konuşması beni çok etkiledi. Siyasi düşünce olarak ilk aşılانmam orada oldu (SEÇ 054)."

Katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplardan elde edilen bulgular, daha önce Türkiye'de sosyal çevrenin bireysel oy tercihi üzerindeki etkilerini gösteren farklı çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ersin Kalaycıoğlu tarafından 2007 yılında yapılan bir saha çalışmasından elde edilen veriler, Türkiye'de seçmenlerin ilk siyasi fikirlerinin oluşumunda temel etkenin aile olduğunu göstermektedir.⁶¹² 2017 yılında yapılan bir başka çalışma, Türkiye'de seçmenlerin %17'lik bir kısmının her zaman, %55'lik bir kısmının ise çoğunlukla ailesi ve yakın çevresiyle aynı siyasi görüşü paylaştığını ortaya koymaktadır.⁶¹³ Aynı yıl yapılan farklı bir çalışmada katılımcıların %87'si eşlerinin/kız ya da erkek arkadaşlarının, %84'ü aile bireylerinin, %81'i yakın arkadaşlarının, %63'ü çalışma arkadaşlarının, %59'u komşularının, %57'si Facebook arkadaşlarının ve %53'ü Twitter'da takip ettikleri kişilerin kendileri ile aynı siyasi görüşü paylaştığını ifade etmişlerdir.⁶¹⁴ Son olarak, 2019 yılında yapılan bir başka çalışma, yerel seçimlerde oy kullanan seçmenlerin %12,82'sinin sosyal çevreleri ile yaptıkları değerlendirmeler sonucunda oy tercihlerini belirlediklerini göstermektedir.⁶¹⁵

5.5. Katılımcıların Farklı Seçim Türlerinde Oy Verme Davranışlarına Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde araştırmaya katılan katılımcıların ittifakların yasal olarak kurulmaya başlandığı 2018 yılından sonra

⁶¹² Ersin Kalaycıoğlu, "Attitudinal orientation to party organizations in Turkey in the 2000s," *Turkish Studies* 9, 2 (2008): 313.

⁶¹³ Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci, *Fanusta Diyaloglar. Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 84.

⁶¹⁴ Age, s. 89.

⁶¹⁵ Bayram Coşkun ve Mehmet Şirin Çetin, "Yerel seçimlerde seçmen davranışını etkileyen faktörler: Muş örneği," *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7, 6 (2019): 247-248.

yapılan 31 Mart 2019 yerel seçimleri, 14 Mayıs 2023 milletvekili ve cumhurbaşkanı birinci tur seçimleriyle 24 Mayıs 2023 cumhurbaşkanı ikinci tur seçimlerindeki oy tercihleri ve bu tercihlere yönelik kendi ifadelerine dayanan bulgulara yer verilmektedir.

5.5.1 Atakum ilçesinde oy kullanan katılımcılara yönelik bulgular ve değerlendirmeler

31 Mart 2019 tarihinde yapılan Atakum ilçe ve Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı seçimleriyle 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili ve cumhurbaşkanı birinci tur seçimleriyle, 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı ikinci tur seçiminde Atakum ilçesindeki katılımcıların oy tercihleri tablo 5.7’de görülmektedir. Tablo 5.7’de elde edilen veriler ışığında, Atakum ilçesinde araştırmaya katılan katılımcıların farklı seçim türlerindeki oy tercihlerinin detaylı bir analizi aşağıda çeşitli alt başlıklar altında değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 5.7. Atakum İlçesindeki Katılımcıların Farklı Seçimlerde Oy Tercihleri

Katılımcı Kod	Partisi	Atakum Belediye Seçimi	Büyükşehir Belediye Seçimi	Milletvekili Genel Seçimi	Cumhurbaşkanı 1. Tur Seçimi	Cumhurbaşkanı 2. Tur Seçimi
024	AKP	AKP	AKP	AKP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
047	AKP	AKP	AKP	CHP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
054	AKP	AKP	Erhan Usta ⁶¹⁶	AKP	Kemal Kılıçdaroğlu	Recep Tayyip Erdoğan
057	AKP	AKP	Erhan Usta	AKP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
048	AKP	AKP	AKP	MHP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
059	AKP	AKP	AKP	AKP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
018	CHP	CHP	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
022	CHP	CHP	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
049	CHP	CHP	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
064	CHP	CHP	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
063	CHP	CHP	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
001	İYİ Parti	CHP	İYİ Parti	İYİ Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
029	İYİ Parti	CHP	İYİ Parti	İYİ Parti	Sinan Oğan	Kemal Kılıçdaroğlu
046	İYİ Parti	CHP	Erhan Usta	İYİ Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
055	İYİ Parti	CHP	İYİ Parti	İYİ Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
021	İYİ Parti	CHP	İYİ Parti	İYİ Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
015	MHP	Oy Kullanmadı	Erhan Usta	MHP	Sinan Oğan	Oy Kullanmadı
050	MHP	CHP	Oy Kullanmadı	MHP	Sinan Oğan	Recep Tayyip Erdoğan
010	MHP	AKP	Erhan Usta	MHP	Sinan Oğan	Kemal Kılıçdaroğlu
09	SP	AKP	AKP	CHP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
012	SP	SP	SP	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
014	DEVA P. ⁶¹⁷	CHP	AKP	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
039	TKP	CHP	TKP	TKP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
043	Sol Parti	CHP	İYİ Parti	Sol Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu

⁶¹⁶ Erhan Usta 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 tarihlerinde yapılan milletvekili seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi'nden Samsun milletvekili seçilmiştir. İki yıl boyunca MHP grup başkanvekilliği yapan Usta, AKP'ye yönelik olarak sarf ettiği "ittifak olmazsa olmazımız değildir" sözü sonrasında başlatılan ihraç süreci sonucunda partisi MHP'den ihraç edilmiştir. Daha sonra, 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağımsız aday olarak katılmıştır. Seçimlerde %21,5 gibi yüksek bir oy alan Usta, 9 Eylül 2020 tarihinde İYİ Partiye katılmıştır. 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan genel seçimlerde Samsun'dan İYİ Parti milletvekili seçilen Erhan Usta aynı zamanda İYİ Parti'nin TBMM grup başkanvekilliği görevini yürütmüştür. Bkz. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/lutfu-turkkanin-yerine-geldi-iyi-partinin-yeni-grup-baskanvekili-erhan-usta-kimdir-> erişim tarihi: 5 Aralık 2023.

⁶¹⁷ DEVA Partisi resmî olarak 9 Mart 2020 tarihinde kurulmuştur. Yapılan araştırmaya konu olan yerel seçimler ise 31 Mart 2019 yerel seçimleridir. Dolayısıyla burada DEVA Partili olarak kendini tanımlayan katılımcının 2019 yerel seçimlerindeki oy tercihi DEVA Partisi kurulmadan önceki siyasi tercihi yansıtmaktadır.

5.5.1.1. Atakum ilçesi yerel seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

31 Mart 2019 tarihinde Atakum ilçesinde yapılan yerel seçimlere AKP, CHP, SP, BTP, DP ve DSP kendi parti kimlikleriyle katılmışlardır. MHP seçimde AKP adayını destekleme kararı alırken, İYİ Parti, CHP adayını desteklemiştir. Tablo 5.8’de partilerin bu seçimde almış oldukları oy oranları gösterilmektedir.

Tablo 5.8. Atakum İlçesi 31 Mart 2019 İlçe Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları⁶¹⁸

PARTİ	ALDIĞI TOPLAM OY	OY ORANI
CHP	54.076	%48,47
AKP	52.910	%47,42
SP	2371	%2,13
BTP	1114	%1,00
DP	559	%0,50
DSP	544	%0,49

Tablo 5.8’de görüldüğü üzere seçimleri kazanan CHP ile seçimleri ikinci sırada tamamlayan AKP arasındaki oy farkı sadece %1,05’dir. Bu oran seçimler öncesinde yapılan ittifakların seçim sonuçları üzerindeki etkilerini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Atakum ilçesinde, 31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimlerde katılımcıların siyasi partilere yönelik oy tercihleri tablo 5.7’de gösterilmektedir. Bu tabloya göre yerel seçimde AKP’li katılımcıların tamamının AKP’li adaya, CHP’li ve İYİ Partili katılımcıların tamamının ise ortak adayları CHP’li başkan adayına oy verdikleri görülmektedir. Seçim öncesinde MHP, AKP ile seçim iş birliği yaparak seçimde aday çıkarmamıştır. Araştırmaya katılan MHP’li katılımcıların %33,3’ü (3 katılımcının 1’i) yerel seçimde oy kullanmazken, %33,3’ü (3 katılımcının 1’i) CHP’li adayı, %33,3’ü (3 katılımcının 1’i) AKP’li adayı desteklemişlerdir. Seçime kendi parti kimliğiyle katılmasına rağmen SP’li katılımcıların %50’si (2 katılımcının 1’i) AKP’li adayı desteklerken,

⁶¹⁸ Partilerin almış oldukları oy oranları Yüksek Seçim Kurulunun açıklamış olduğu kesin sonuçlardır. Bkz. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>.

%50'lilik (2 katılımcının 1'i) bir oranı kendi adayları olan SP'li adayı desteklemişlerdir. DEVA Partisi, TKP ve Sol Partili katılımcıların tamamı yerel seçimde CHP'li adaya oy vermiştir. Bu verilere bakıldığında, CHP ve İYİ Parti katılımcılarının partiler arasında kurulan yerel seçim iş birliğini benimsedikleri ve oylarını buna uygun şekilde kullandıkları görülmektedir. MHP'li katılımcıların ise AKP ile yapılan yerel seçim iş birliğine çok sıcak bakmadıkları ve oylarının bölündüğü araştırma verilerinden anlaşılmaktadır. Katılımcıların Atakum'da yapılan yerel seçimlerde parti tercihlerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Genel ve yerel seçimleri ayrı ayrı değerlendirmek lazım. Atakum seçimlerinde biz İYİ Parti olarak her zaman ittifaka Atakum'da bağlı kaldık ve çok çalıştık. Ama özellikle HDP konusunda üzerimize çok gelindi ve biz bu konuda kendimizi savunmaktan politikalarımızı anlatamadık. Ama CHP bize aynı hassasiyetle yaklaşmadı (SEÇ 021).”

“Bir SP seçmeni olarak 2019 Atakum yerel seçimleri öncesinde SP aday çıkarınca CHP'liler bize çok kızdı. Atakum'da son 3 seçimdir başkanlık %2-%3 farkla belirlendiğinden bizi seçimi kaybettirecek olmakla suçladılar. Biz zaten seçimi kazanamayacağımızı biliyorduk. Ama onlar biz aday çıkarmasak seçimleri kazanamayacaklarını bilmiyorlardı. Nitekim seçim sonuçlarına baktığımızda bizim aldığımız oy oranı ve seçimi kazandıkları oy farkına bakıldığında seçimi bizim sayemizde kazandıklarını gördüler. Biz seçime girmeseydik seçmenimizin çoğu CHP'ye değil AKP'ye oy atardı ve seçimleri AKP adayı kazanırdı (SEÇ 012).”

“2019 yerel seçimleri öncesinde Atakum'da AKP meclis üyesiydim. Bu görevimden seçim öncesinde istifa ettim ve CHP adayı Cemil Deveci'yi destekleme kararı aldım. Onun projelerine inandım. İlçede ve muhafazakâr seçmen üzerinde belirli bir ağırlığım vardır. Bu sayede gidemediği köylere gittik. Partiden ayrı kendi ismi üzerinde ayrı bir algı çalışması yaptık. Seçimlerin başında AKP karşısında zayıf bir aday olarak gösteriliyordu. Biz seçimlerden çok önce hazırlıklara başladık. Yerel seçim stratejisi çok farklıdır. Kırsalda güçlü olan AKP'li bir meclis üyesi benim de etkimle AKP'den istifa etti ve CHP belediye meclis üyesi adayı oldu. Bunun sonucunda o meclis üyesinin bölgesinde CHP'nin oyu 2 kat arttı. Sonuçta CHP adayı Cemil Deveci az bir farkla da olsa seçimi kazandı. İnanın, AKP meclis üyeliğinden istifa edip CHP belediye meclis üyesi adayı olup seçilen o arkadaş yerel seçimler öncesinde sahada CHP'lilerden çok daha fazla çalıştı. Zaten CHP oy havuzunu ancak bu şekilde büyütebilir (SEÇ 014).”

Araştırma katılımcılarının görüşleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Atakum ilçesinde yerel seçimlerde seçmen üzerindeki ittifak etkisinin, milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerinden farklı olarak daha düşük düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır. Yerel seçimlerde seçmenler üzerinde özellikle farklı siyasi (adayın kimliği, seçmenin ideolojik düzeyi, seçim çevresinin sosyo-ekonomik yapısı vb.) ve sosyal (hemşehricilik, akrabalık, arkadaşlık vb.) dinamiklerin etkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yerel seçimlerde başarı elde etmeyi düşünen siyasi partilerin seçim öncesinde kuracakları ittifaklar kadar bu siyasi ve sosyal dinamikleri de dikkate alarak aday belirlemelerinin ve politika üretmelerinin seçimlerin kazanılmasında önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.

5.5.1.2. Atakum ilçesi büyükşehir belediye başkanlığı seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerine AKP, İYİ Parti, BTP, SP, DP, DSP, Vatan Partisi ve TKP kendi adaylarıyla katılmışlardır. MHP yapılan iş birliği neticesinde AKP adayını, CHP ise İYİ Parti adayını desteklemiştir. Seçimler öncesinde MHP'den Samsun milletvekili seçilen ve daha sonra partiden ayrılan Erhan Usta seçimlere bağımsız aday olarak katılmıştır. Tablo 5.9'da Atakum'da kayıtlı bulunan seçmenlerin 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerindeki oy tercihleri gösterilmektedir.

Tablo 5.9. Atakum İlçesi 31 Mart 2019 Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları ⁶¹⁹

Parti-Aday	Aldığı Oy
İYİ Parti	44.596
AKP	38.392
Erhan Usta (Bağımsız)	24.943
BTP	1842
SP	919
DSP	546
TKP	426
DP	355
Vatan Partisi	174

⁶¹⁹ Partilerin almış oldukları oy oranları Yüksek Seçim Kurulunun açıklamış olduğu kesin sonuçlardır. Bkz. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>.

Atakum ilçesinde görüşme yapılan katılımcıların, 31 Mart 2019 Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinde kullanmış oldukları oylara ilişkin dağılım tablo 5.7’de gösterilmektedir. Bu tabloya göre AKP’li katılımcıların %67’sinin (6 katılımcının 4’ü) kendi adaylarına, %33’ünün (6 katılımcının 2’si) ise bağımsız aday Erhan Usta’ya oy verdikleri görülmektedir. Bu noktada, özellikle AKP adayına oy vermeyen AKP’li katılımcıların bu tercihlerinde kendi adaylarının Trabzonlu olmasının, bunun karşısında bağımsız aday Erhan Usta’nın Samsunlu olmasının önemli bir etken olduğu elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. CHP’li katılımcıların tamamı büyükşehir belediye başkanı seçiminde İYİ Parti ile yapılan iş birliği doğrultusunda oylarını İYİ Parti adayı lehine kullanırken, İYİ Partili katılımcıların %80’inin (5 katılımcının 4’ü) kendi adaylarını, %20’sinin (5 katılımcının 1’i) ise bağımsız aday Erhan Usta’yı destekledikleri görülmektedir. MHP’li seçmenler açısından ise önemli farklılıklar dikkat çekmektedir. Bu noktada, MHP’li katılımcıların büyükşehir belediye başkanı seçiminde AKP ile yapılan seçim iş birliğini çok fazla benimsemedikleri, kendi partilerinin aday çıkarmadığı bu seçimde daha çok ideolojik yakınlığı dikkate alarak oy tercihlerinde bulundukları görülmektedir. Bu seçimde MHP’li katılımcıların %67’si (3 katılımcının 2’si) bağımsız aday Erhan Usta’yı desteklerken, %33’ünün (3 katılımcının 1’i) sandığa gitmedikleri görülmektedir. MHP’li katılımcılardan elde edilen bulgulara göre MHP’li katılımcıların Erhan Usta’ya oy vermelerinde adayın MHP’li siyasi geçmişinin ve Samsunlu olmasının etkisinin büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Saadet Partisi katılımcıları açısından değerlendirdiğimizde, katılımcıların %50’si (2 katılımcının 1’i) büyükşehir belediye başkanı seçiminde AKP’li adaya oy verirken, %50’sinin (2 katılımcının 1’i) SP adayına oy verdikleri görülmektedir. Diğer parti katılımcılarının oy tercihlerine baktığımızda Deva Partili katılımcının AKP’ye, TKP’li katılımcının TKP’ye, Sol Partili katılımcının ise İYİ Partili adaya oy verdiği görülmektedir. Atakum’da oy kullanan katılımcıların Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı seçiminde parti tercihlerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Belediye seçimlerinde adaylar benim için partilerden daha önemlidir. MHP’li bir seçmen olarak bu her partiye oy veririm anlamına gelmiyor. Adayın başka partiden de olsa milliyetçi bir yapısı, kökeni olmalı. MHP’li olmazsa milliyetçi ve sağ kökenli bir aday da olabilir. Bu nedenle seçimde oyumu milliyetçi gelenekten gelen bağımsız aday Erhan Usta’ya verdim (SEÇ 015).”

“Bir AKP’li olarak büyükşehir belediyesi seçiminde AKP’ye oy atmadım. Çünkü Samsun’da siyaset alanında Trabzonluların etkisinden rahatsızım. Mevcut AKP adayı Trabzonlu, Samsunlu birinin başkan olmasını istiyorum. Bu nedenle oyumu Samsun’un öz evladı olan bağımsız aday Erhan Usta’ya verdim (SEÇ 054).”

“Kendim AKP seçmeni olsam da büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde bağımsız aday Erhan Usta’yı destekledim. Çünkü Erhan Usta Samsun’un öz evladudur. AKP adayı Mustafa Demir Trabzonludur. Ayrıca Erhan Usta’nın özellikle milletvekiliyken emeklilere yönelik yapmış olduğu konuşmaları çok beğenmiştim. Kısacası ben belediye başkanlığı seçimlerinde partiye değil adayın kendisine oy attım (SEÇ 057).”

Atakum ilçesinde araştırmaya katılan katılımcıların büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerindeki görüşleri değerlendirildiğinde, bir önceki başlıkta yer alan ilçe seçimlerindeki katılımcı görüşleri ile büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla her iki seçimdeki katılımcı görüşleri birlikte değerlendirildiğinde yerel seçimlerde seçim ittifaklarının etkisinin diğer seçim türleriyle karşılaştırıldığında daha minimum olduğu ve yerel seçimlerde seçim sonucu üzerinde seçmenlerin ideolojik beklentilerinin, aday profilinin ve hemşehricilik etkisinin önemli etkenler olduğu anlaşılmaktadır.

5.5.1.3. Atakum ilçesi milletvekili seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili genel seçiminde Atakum ilçesinde oy oranlarına göre ilk 6 sırada yer alan partilerin seçimlerde elde ettikleri sonuçlar ve seçim öncesinde kurulan ittifakların almış oldukları oy oranları tablo 5.10’da görülmektedir. Milletvekili seçimi öncesinde partiler arasında yapılan ittifaklar neticesinde Samsun CHP milletvekili listesinin ikinci sırasında SP adayına üçüncü sırasında ise Gelecek Partisi adayına yer verilmiştir. Tablo 5.10’da yer alan diğer siyasi partiler seçime kendi listeleriyle katılmışlardır. Yapılan seçim sonucunda AKP 5, CHP 2, MHP ve İYİ Parti birer milletvekili çıkarmışlardır. Son seçime kadar daha önce yapılan 6 milletvekili genel seçiminin her birinde CHP’nin Samsun ilinde kendi listesiyle 2 milletvekili çıkardığı göz önüne alındığında son seçimde SP ve Gelecek Partilerine milletvekili listesinin üst sıralarında yer verilmesinin, CHP açısından milletvekili seçimine pozitif bir yansımasının olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 5.10. Atakum İlçesi 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları ve İttifakların Aldıkları Oy Oranları ⁶²⁰

PARTİ	ALDIĞI OY	%
CHP	50.289	%33,15
AKP	44.040	%29,03
İYİ Parti	25.278	%16,66
MHP	15.339	%10,11
Zafer Partisi	4726	%3,12
YRP	4352	%2,87
İTTİFAKLAR	ALDIĞI OY	%
Millet İttifakı	75.567	%49,81
Cumhur İttifakı	64.981	%42,83
Ata İttifakı	4726	%3,12
Emek ve Özgürlük İttifakı	2873	%1,9
Sosyalist Güç Birliği İttifakı	352	%0,24

Samsun ili Atakum ilçesinde görüşme yapılan katılımcıların 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili seçimindeki oy tercihleri tablo 5.7’de görülmektedir. Tablo’dan elde edilen veriler ışığında seçim öncesinde partiler arasında kurulan seçim ittifaklarının seçmenlerin oy tercihleri üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, özellikle Millet İttifakı içinde yer alan parti seçmenleri açısından dikkate değerdir. Seçim öncesinde CHP Samsun milletvekili listesinin 2. sırasında SP’li, 3. sırasında ise Gelecek Partili adaya yer verilmiştir. Bu durum özellikle muhafazakâr seçmenlerin CHP listesine destek vermesine neden olmuş, görüşme yapılan SP’li ve Deva Partili katılımcıların tamamı milletvekili seçiminde oylarını CHP’ye vermişlerdir.

⁶²⁰ 14 Mayıs 2023 Samsun ili Atakum ilçesi milletvekili seçim sonuçları. Bkz. <https://www.sabah.com.tr/secim/14-mayis-2023-genel-secim-sonuclari/samsun/atakum/ilcesi-genel-secim-sonuclari>

İYİ Parti ve MHP, milletvekili seçimine kendi partilerinin listeleriyle katılmışlardır. Tablo 5.7’de elde edilen veriler ışığında İYİ Partili ve MHP’li katılımcıların tamamının milletvekili seçiminde kendi partilerine oy verdikleri anlaşılmaktadır. AKP’li katılımcılar açısından tablo 5.7’deki verileri değerlendirdiğimizde, katılımcıların %67’si (6 katılımcının 4’ü) milletvekili seçiminde kendi partilerine, %16,5’i (6 katılımcının 1’i) MHP’ye, %16,5’i (6 katılımcının 1’i) CHP’ye oy vermişlerdir. TKP ve Sol Partili katılımcıların ise seçimlerde oylarını kendi partileri lehine kullandıkları görülmektedir. Atakum ilçesinde araştırmaya katılan katılımcıların milletvekili seçimlerinde kullandıkları oylara ilişkin kendi ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

“Ben bir SP’li olarak hiçbir zaman Millet İttifakı’nı onaylamadım. Çevremde ittifakla ilgili kötü bir şey söylemedim ama onaylamadım. Birbirine yakın partiler ittifak kurmalıydı. Dindarlar dindarlarla, sağcılar sağcılarla, solcular solcularla. Zaten CHP kendi başına iktidar olamayacağını bildiği için bize yanaştı. Sol bir partinin tek başına bu ülkede iktidar olma şansı yok. Yıllarca bize yukarıdan baktılar ama şimdi bize muhtaç oldular. Biz onlardan çok çektik ama onlara çektirmeyiz. Bizde sevgi var. Geçmişe döndükçe sinirleniyorum. Çocuklarımızın eğitim hakkı ellerinden alındı, kurslarımız kapandı, devlet dairesine gidemez olduk. Allaha şükür hepsi geçti. Tüm bunlara rağmen genel seçimde 2. sırada adayımız var diye CHP listesine oy verdim. Oy attım ya o gün çok mutsuzdum. Elim nasıl gitti, o mührü nasıl vurdum sen bana sor. Sonradan pişmanlığım geçti. Zaten adayımız seçimden sonra hemen CHP’den ayrıldı. Şimdi iyi yapmışım diyorum. Bu SP’nin yeniden doğuşu olacak. Mecliste olmadan bir şey olmuyor. Ama bir daha mı, inşallah CHP ile ittifak olmasın. Bir daha o partiye mühür vurmam istemem (SEÇ 009).”

“Bir SP’li olarak gönül rahatlığıyla oyumu CHP’ye verdim. Çünkü milletvekili listesinin ikinci sırasında kendi adayımız vardı. Seçilemeyecek yerde olsa yine de oy verirdim. Bizde parti ve taban arasındaki bağ çok güçlüdür. Ben SP seçmenlerinin %99’unun parti kararlarına uygun davrandığını düşünüyorum. Mesela Rize’de CHP’nin uzun yıllar sonra milletvekili çıkarmasında SP’nin etkisi göz ardı edilmemeli. Partimiz alacağı kararları geniş istişarelerle tabanın görüşlerini alarak uyguladığından bizde parti kararlarına büyük oranda uyulur (SEÇ 012).”

“Deva Partili olarak oyumu genel seçimde CHP’ye verdim. Hem ittifak yapmıştık hem de listenin üçüncü sırasında Gelecek Partili olan arkadaşım vardı. Ama o aday olmasa da oyumu CHP’ye verirdim (SEÇ 014).”

“CHP milletvekili listesi son derece kötüydü. Ben bir CHP’li olarak bu kadar kötü hazırlanmış ve başka partilere bu kadar seçilebilecek yer veren bir listeyi doğru bulmuyorum. Doğru isimler ve doğru sıralama olmadı. Biz Samsun’da zaten hep 2 milletvekili çıkarıyorduk. İttifak yaptık yine iki milletvekili çıkardık. Ama ikinci sırada SP adayı vardı. Sonuçta biz CHP olarak bir milletvekili çıkarmış olduk. Üç çıkarsak ittifakın bir getirisi olurdu. Ama bu bizim partinin hep yaptığı hata. Adaylık yöntem ve süreci iyi yönetilmiyor. Bu durum ittifaktan önce de böyleydi. Biz bu şekilde seçmene de güven vermiyoruz. Adaleti savunuyoruz, yürüyüş yapıyoruz ama aday belirlemede adil olamıyoruz. Bir de seçmenler arası uyumsuzluk oldu. SP seçmeni bize sıcak bakmadı. Ramazan ayında ilçede SP’nin düzenlediği bir iftara katılmıştım. Yanımızda CHP listesinde yer alan SP’li aday da vardı. Benim CHP’li olduğumu bilmiyorlardı. Yanımıza yaklaşan SP’li bir seçmen o adaya genel seçimde oyunu vereceğini ama cumhurbaşkanlığı seçiminde kesinlikle Recep Tayyip Erdoğan’a oy vereceğini söyledi. Ben bu tür konuşmaları seçim öncesinde de çok duydum. Milletvekili seçiminde adayları olmasa orada da bize oy vermezlerdi (SEÇ 018).”

“Sıkı bir AKP seçmeni olarak ilk defa bu genel seçimde oyumu Millet İttifakı’na vermeyi düşünüyordum. Ama gerek HDP ile yakınlaşmaları gerekse liderler arasında yaşanan kavgalar beni bu ittifaktan uzaklaştırdı. Etrafımda böyle düşünen çok insan oldu (SEÇ 024).”

“Ben tüm seçimlerde oyunu AKP’ye veren biri olarak bu genel seçimde ilk kez oyumu CHP’ye verdim. Bunda tek etken CHP milletvekili listesinin birinci sırasında yer alan adayın hemşehrim olmasıydı (SEÇ 047).”

“Sosyalist Güç Birliği dışındaki tüm ittifaklar pazarlık ve çıkar üzerine kuruldu. Bu ittifaklar siyaseti radikalleştirdi. Millet İttifakı sadece AKP karşıtlığında kuruldu. Ortak bir proje yaratamadılar. Seçmene güven yerine güvensizlik verdiler. Biz TKP olarak zaten seçimde başarı kazanamayacağımızı biliyorduk. Ama ittifakımızın amacı seçim sonuçlarından bağımsız Türkiye’de sosyalist solun birlikteliğinin başlangıcını yaratmaktı (SEÇ 039).”

Atakum ilçesindeki katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, milletvekili seçiminde özellikle Millet İttifakı’na mensup katılımcılar arasında gerek ittifak içindeki bazı partilere gerekse ittifakın geneline yönelik olumsuz düşüncelerin var olduğu görülmektedir. Bu durumun özellikle Millet İttifakı içinde yer alan CHP ve SP katılımcıları arasında yoğun

olduğu görülmüştür. Ayrıca CHP’li katılımcıların partilerinin Samsun milletvekili listesinde Gelecek Partisi ve SP adaylarına üst sıralarda yer verilmesinden dolayı kendi partilerine yönelik eleştirel bir tavır gösterdikleri tespit edilmiştir.

5.5.1.4 Atakum ilçesi cumhurbaşkanı birinci ve ikinci tur seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

Samsun ili Atakum ilçesinde araştırmaya katılan katılımcıların 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı 1. tur ve 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı 2. tur seçimlerinde cumhurbaşkanı adaylarına yönelik oy tercihleri tablo 5.11’de sunulmaktadır. 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı 1. tur seçimleri öncesinde Muharrem İnce adaylıktan çekilmesine rağmen YSK bu çekilme işleminin süresi içinde yapılmadığı gerekçesiyle oy pusulasının değiştirilemeyeceğini ve cumhurbaşkanı birinci tur seçimlerinde basılı olan mevcut haliyle 4 adaylı olarak düzenleneceğini ifade etmiştir.

Tablo 5.11. Atakum İlçesi 14-28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı 1. ve 2. Tur Seçim Sonuçları⁶²¹

ADAYLAR	14 MAYIS 2023 (1. TUR)	28 MAYIS 2023 (2.TUR)
KEMAL KILIÇDAROĞLU	76.145	80.765
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	64.149	66.027
SİNAN OĞAN	11.543	-
MUHARREM İNCE	469	-

14 Mayıs 2023 ve 28 Mayıs 2023 tarihlerinde yapılan cumhurbaşkanı 1. ve 2. tur seçimlerinde Atakum ilçesinde oy kullanan katılımcıların oy tercihleri tablo 5.7’de sunulan bulgular üzerinden yorumlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre AKP’li katılımcıların %83’ü (6 katılımcının 5’i) cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda Cumhur İttifakı’nın ortak cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan’a oy verirken, ikinci turda tamamı oylarını Recep Tayyip Erdoğan’a vermişlerdir. Cumhurbaşkanı seçiminde Atakum ilçesinde oy kullanan bazı AKP’li katılımcıların kendi ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

⁶²¹ Cumhurbaşkanı adaylarının almış oldukları oylar. Bkz. <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-atakum-ilcesi-cumhurbaskanligi-secim-sonuclari>

“AKP’li bir seçmen olarak cumhurbaşkanı seçiminin ilk turunda oyumu genel seçimdeki tercihimden farklı olarak Kemal Kılıçdaroğlu’na verdim. Arkadaşlarımla bu konuyu daha önce konuşmuştuk. Seçim sonucunda bir denge olmasının iyi olacağını düşünüyorduk. Ama ilk turdan sonra evdekiler ve özellikle babam bu düşünceme çok kızdı. İkinci turda oyumu Recep Tayyip Erdoğan’a verdim (SEÇ 054).”

“Kemal Kılıçdaroğlu aday olmasaydı Recep Tayyip Erdoğan’ın kazanması çok zordu. Bizim kazanmamızı sağlayan en büyük etken bence buydu. Bir anlamda Kemal Bey AKP’ye kazandırdı (SEÇ 048).”

Yine tablo 5.7’de sunulan verilere göre MHP’li katılımcıların tamamının cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda ATA İttifakı cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan’a oy verdikleri anlaşılmaktadır. Sadece iki adayın yarıştığı ve Sinan Oğan’ın yer almadığı ikinci turda ise MHP’li katılımcıların %33,3’ü (3 katılımcının 1’i) Cumhuriyet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan’a, %33,3’ü (3 katılımcının 1’i) Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu’na oy verirken, %33,3’ü (3 katılımcının 1’i) ikinci turda oy kullanmamıştır. Cumhurbaşkanı seçiminde Atakum ilçesinde oy kullanan MHP’li katılımcının kendi ifadesinden yapılan alıntı şu şekildedir:

“MHP seçmeni olarak partimin içinde bulunduğu Cumhuriyet İttifakı’nı onaylamıyorum. AKP ve partim MHP’nin siyaset olarak uyuştuklarını düşünmüyorum. İttifak yüzünden partimin taviz verdiğini düşünüyorum. Bu yüzden cumhurbaşkanlığı seçiminde ittifakın adayını desteklemedim. Adayım eski MHP’li olan Sinan Oğan’dı. İkinci turda kendime yakın aday bulamadığım için oy kullanmadım (SEÇ 015).”

Tablo 5.7’de CHP’li ve İYİ Partili katılımcıların tamamının cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda içinde bulundukları Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu’na oy verdikleri görülmektedir. İttifakın diğer ortağı SP’li katılımcıların yarıya yakını, seçimlerin birinci ve ikinci turunda rakip Cumhuriyet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan’ı desteklerken, kalan kısmının seçimlerin her iki turunda da Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu’na oy verdikleri anlaşılmaktadır. Yine Millet İttifakı içinde yer alan DEVA Partili katılımcı oyunu seçimin her iki turunda Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu lehinde kullanmıştır. Cumhurbaşkanı seçiminde Atakum ilçesinde oy kullanan ve Millet İttifakı içinde yer alan bazı katılımcıların kendi ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

“CHP’li bir seçmen ve partide yüksek mevkilerde görev almış biri olarak tabii ki seçimlerde Kemal Kılıçdaroğlu’nu destekledik. Ama ne süreci doğru yönetebildik ne de doğru adayı bulabildik. 2022 Mayıs’ı falandı. İstanbul Maltepe mitingine gitmiştim. Türkiye’nin her yerinden mitingine katılanlar olmuştu. Birçoğuyla konuştum. Sonra arabaya bindim. Moralim çok bozuktur. Arabada CHP Parti Meclisi üyesi ve İstanbul Milletvekili de vardı. Abi ne yapın edin Kemal Kılıçdaroğlu’nu aday yapmayın dedim. Niye dedi. Partide heyecan yok dedim. Biz Kemal Bey’le seçimi alamayız dedim. Nitekim de öyle oldu. Bununla birlikte başka partilerden de sanıldığı gibi Kemal Bey’e bir oy gelmedi. Samsun’da Saadet Partisinde üst makamlarda bulunan bir arkadaşım aynen bana şöyle dedi: ‘Bizim taban öyle Kılıçdaroğlu’na kolay kolay oy vermez. Onları ikna etmemiz çok zor. Sonuçta iki farklı gelenekten gelen partiyiz’ (SEÇ 018).”

“İYİ Partili bir seçmen olarak cumhurbaşkanlığı seçiminde Kemal Kılıçdaroğlu’na oy verdim. Ama CHP bizi çok rencide etti. Mesela Atakum belediye seçimlerinde kendisine oy verdiğimiz ve seçimi kazanan mevcut CHP’li belediye başkanı 14 Mayıs seçimlerinden bir hafta önce HDP’ye Atakum’da salon verdi. Megri megri çalarak videolar paylaşıldı. Bu nasıl ittifak anlayışı? Bir grubu yanına çekmek isterken bir tarafı küstürmek (SEÇ 021).”

“DEVA Partisi seçmeni olarak ittifak kararlarına uygun hareket ederek cumhurbaşkanlığı seçiminin birinci ve ikinci turunda oyumu Kemal Kılıçdaroğlu’na verdim. Kendisinin Alevi olması bence seçilememesinde büyük etkendi. Ben iş adamıyım. Atakum’da 3-4 kere iş kurup batırsam artık bana kimse güvenmez. Siyaset de böyle bir şey. Kaç seçim kaybetmişsin, seçmen sana niye güvensin. 20 senedir partinin başındasın, başarısızlığın ortada. İnsanlar bıktı artık (SEÇ 014).”

“Bir SP seçmeni olarak cumhurbaşkanlığı seçiminin her iki turunda da oyumu Recep Tayyip Erdoğan’a verdim. Eğer milletvekili listesinin ikinci sırasında SP’li bir aday olmasaydı orada da CHP’ye oy vermezdim (SEÇ 009).”

Bir başka seçim ittifakı Sosyalist Güç Birliği İttifakı’dır. Bu ittifakta yer alan TKP ve Sol Parti katılımcılarının tamamı cumhurbaşkanı seçiminin her iki turunda Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu’nu desteklemişlerdir.

“Biz TKP olarak sürekli istişare içindeyiz. Bu yüzden diğer partilerden farklıyız. Ortak karar ve düşünce ile cumhurbaşkanlığı seçiminde elimiz gitmese de sırf Recep Tayyip Erdoğan kazanmasın diye Kemal Kılıçdaroğlu’na oy verdik. Bizim Kemal Bey’in

kendisi ile bir sorunumuz yok, sorun CHP ile. CHP şu an AKP'ye yedeklenmiş durumda. Sermaye için Almanya ve Amerika gezilerinde takındığı tavır bunu gösterdi (SEÇ 039). ”

Millet İttifakı içinde yer alan bazı katılımcıların ifadeleri değerlendirildiğinde özellikle ittifakın cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığına yönelik ortak bir tepkiye sahibi oldukları görülmektedir. SP'li katılımcılar arasında diğer ittifak katılımcılarından farklı olarak Kemal Kılıçdaroğlu'na yönelik tepkinin temelinde ideolojik etkenlerin var olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak Millet İttifakı dışında yer almakla birlikte sırf Recep Tayyip Erdoğan karşıtlığından dolayı Kemal Kılıçdaroğlu'na desteklerini açıklayan farklı parti katılımcılarının, bu desteklerini yüksek oranda sandığa yansıttıkları anlaşılmıştır.

5.5.2. İlkadım ilçesinde oy kullanan katılımcılara yönelik bulgular ve değerlendirmeler

Çalışmanın bu bölümünde seçmen kaydı İlkadım ilçesinde bulunan araştırma katılımcılarının 31 Mart 2019 tarihinde yapılan İlkadım İlçe Belediye Başkanı, yine aynı tarihte yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı seçimleriyle, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimi ve aynı tarihte yapılan cumhurbaşkanlığı birinci tur ve 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı ikinci tur seçimlerinde yapmış oldukları oy tercihleri tablo 5.12'de gösterilmektedir. Tablo 5.12'de elde edilen veriler ışığında, İlkadım ilçesinde araştırmaya katılan katılımcıların farklı seçim türlerindeki oy tercihlerinin detaylı bir analizi aşağıda çeşitli konu başlıkları altında değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 5.12. İlkadım İlçesindeki Katılımcıların Farklı Seçimlerde Oy Tercihleri

Seçmen Kod	Partisi	İlkadım Belediye Seçimi	Büyükşehir Belediye Seçimi	Milletvekili Genel Seçimi	Cumhurbaşkanı 1. Tur Seçimi	Cumhurbaşkanı 2. Tur Seçimi
013	AKP	AKP	AKP	AKP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
03	AKP	İYİ Parti	AKP	AKP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
027	CHP	İYİ Parti	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
044	CHP	İYİ Parti	Erhan Usta	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
051	CHP	İYİ Parti	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
052	CHP	İYİ Parti	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
060	CHP	İYİ Parti	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
061	CHP	İYİ Parti	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
019	DSP	DSP	DSP	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
02	Gelecek Partisi	AKP	AKP	MHP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
042	HDP	Oy Kullanmadım	Oy Kullanmadım	Yeşil Sol Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
033	İYİ Parti	İYİ Parti	İYİ Parti	İYİ Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
017	İYİ Parti	İYİ Parti	İYİ Parti	İYİ Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
011	İYİ Parti	İYİ Parti	İYİ Parti	İYİ Parti	Sinan Oğan	Oy Kullanmadım
06	SP	AKP	AKP	CHP	Oy Kullanmadım	Recep Tayyip Erdoğan
04	SP	SP	SP	CHP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
08	SP	SP	SP	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
041	SP	SP	SP	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
016	Sol Parti	İYİ Parti	İYİ Parti	Sol Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
05	TKP	TKP	TKP	TKP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
07	MHP	Oy Kullanmadım	Erhan Usta	MHP	Sinan Oğan	Oy Kullanmadım
023	MHP	İYİ Parti	Erhan Usta	MHP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
037	MHP	İYİ Parti	İYİ Parti	CHP	Sinan Oğan	Kemal Kılıçdaroğlu
045	Zafer Partisi	İYİ Parti	İYİ Parti	Zafer Partisi	Sinan Oğan	Kemal Kılıçdaroğlu

5.5.2.1. İlkadım ilçesi yerel seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

31 Mart 2019 tarihinde İlkadım ilçesinde yapılan belediye başkanlığı seçimine AKP, İYİ Parti, SP, BTP, DSP, DP ve TKP kendi parti kimlikleriyle katılırken, MHP seçimlerde AKP adayını CHP ise İYİ Parti adayını destekleme kararı almıştır. Tablo 5.13'te partilerin bu seçimde almış oldukları oy oranları gösterilmektedir.

Tablo 5.13. İlkadım İlçesi 31 Mart 2019 İlçe Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları ⁶²²

PARTİ	ALDIĞI TOPLAM OY	OY ORANI
İYİ Parti	93.540	%50,88
AKP	81.996	%44,60
SP	2054	%1,12
BTP	1669	%0,91
DSP	842	%0,46
DP	760	%0,41
TKP	533	%0,29

31 Mart 2019 tarihinde yapılan İlkadım ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde seçmen kaydı bu ilçede bulunan katılımcıların oy tercihlerine yönelik bulgular tablo 5.12’de görülmektedir. Tablo 5.12’den elde edilen veriler ışığında AKP katılımcılarının %50’si (2 katılımcının 1’i) seçimlerde kendi adayını, %50’si (2 katılımcının 1’i) İYİ Parti adayına oy vermişlerdir. Bu yerel seçimde CHP katılımcılarının tamamının oylarını ortak adayları olan İYİ Partili adaya verdikleri görülmektedir. Bu noktada CHP katılımcılarının İYİ Parti ile yapılan seçim ittifakı’nı benimsedikleri anlaşılmaktadır. İYİ Parti katılımcıları da CHP katılımcılarına benzer şekilde oylarının tamamını seçimlerde kendi partilerinin adayına vermişlerdir. Burada ilginç olan nokta Sol Parti katılımcısının yerel seçimde milliyetçi köklere sahip İYİ Partiye oy vermesidir. Bu noktada özellikle Sol Parti katılımcısının stratejik bir seçmen davranışı göstererek oyunun boşa gideceğini düşünerek kazanabilecek en iyi alternatifte oy verdiği ve stratejik oy kullandığı araştırmadan elde edilen bulgular ışığında ortaya çıkmaktadır.

MHP katılımcıları açısından tablo 5.12’deki veriler değerlendirildiğinde ilginç bir sonuçla karşılaşılacaktır. İlkadım ilçesinde yapılan belediye başkanlığı seçiminde MHP’li katılımcıların hiçbirinin oylarını ortak adayları olan AKP’li adaya vermedikleri görülmektedir. Bu seçimde MHP’li katılımcıların %33,3’ü (3 katılımcının 1’i) oy kullanmazken, %66,6’sı (3 katılımcının 2’si) oylarını İYİ Parti adayına vermişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgular MHP’li katılımcıların bu tutumlarında özellikle İYİ

⁶²² Partilerin almış oldukları oy oranları Yüksek Seçim Kurulunun açıklamış olduğu kesin sonuçlardır. Bkz. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>

Parti adayının milliyetçi kimliğinin ve geçmişte MHP içinde siyaset yapmış olmasının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zafer partili katılımcı ise kendi adayının yer almadığı bu seçimde oyunu ideolojik nedenlerle milliyetçi kökenden gelen İYİ Partili adaya verdiğini söylemiştir.

Tablo 5.12'deki verilere göre SP'li katılımcıların %75'i (4 katılımcının 3'ü) İlkadım belediye başkanlığı seçiminde kendi adayını, %25'i (4 katılımcının 1'i) ise AKP adayını desteklemiştir. Yine Gelecek Partisi katılımcısının yerel seçimde oyunu AKP'li adaydan yana kullandığı görülmektedir. Bu noktada Milli Görüş çizgisine yakın partilerin oylarını kendi ideolojik blokları içinde muhafaza ettikleri görülmektedir. Son olarak tablo 5.12'de görüldüğü üzere seçimde DSP ve TKP katılımcıları oylarını kendi adayları lehine kullanırken, HDP katılımcısının yerel seçimde oy kullanmadığı anlaşılmaktadır. Bazı katılımcıların İlkadım ilçesinde yapılan belediye başkanlığı seçiminde oy tercihlerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Bir Sol Parti seçmeni olarak istemeyerek de olsa yerel seçimde İlkadım’da oyumu İYİ Partiye verdim. Sadece oyumun boşa gitmesini istemediğim için kötünün iyisi olarak gördüğüm CHP-İYİ Parti ortak adayını destekledim (SEÇ 016).”

“Yerel seçimlerde daha çok adaylara bakarım. Parti ikinci planda gelir. Ancak bir MHP’li olarak seçeceğim adayın kendi partimden olmasa da ideolojik olarak bana yakın bir partiden olmasına dikkat ederim. MHP, İlkadım ilçesinde aday çıkarmayıp AKP adayını destekleme kararı alınca bende seçimlerde eski bir MHP’li olan ve kendisini dürüst bulduğum İYİ Parti adayına oyumu verdim (SEÇ 023).”

“Siyasetle çok fazla ilgisi olmayan biriyim. Genellikle eşimin ve oğlumun görüşleri doğrultusunda oy kullanırım. Bugüne kadar oyumu AKP’ye ve Recep Tayyip Erdoğan’a verdim. Sadece İlkadım seçimleri öncesinde oğlum bu seçimde oyumu İYİ Partiye vermemi istedi. Onu kırmadım ve oyumu sadece İlkadım ilçe belediyesi seçiminde İYİ Partiye verdim. Yoksa diğer oylar hep AKP’ye (SEÇ 003).”

“ Milliyetçi ideolojiye sahip Zafer Partili bir seçmen olarak tabi ki oyumu ülkücü ve milliyetçi bir geçmişe sahip İYİ Parti adayına verdim. Zaten yerel seçimde ideolojik yakınlık ön planda olmak şartıyla aday partiden daha önde gelir (SEÇ 045).”

“Bir HDP’li olarak İlkadım’da yapılan yerel seçimde partim seçimlere katılmadı. Onun dışında oyumu vereceğim ne bir parti nede beni temsil edebileceğine inandığım bir

aday yoktu. Kötünün iyisi diyebileceğim bir ortam dahi olmayınca bende oy kullanmadım (SEÇ 042).”

İlkadım ilçesinde yapılan belediye başkanlığı seçimlerine yönelik katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde yerel seçimlerde özellikle milliyetçi gelenekten gelen katılımcıların kendi partilerinin adayının olmadığı bu seçimde, kendilerine ideolojik olarak yakın gördükleri adayları tercih ettikleri, seçimde aday çıkarmayan ya da çıkarsa dahi seçilme şansı olmayan sol partilere mensup katılımcıların ise stratejik oy kullanmak suretiyle kendileri açısından en tercih edilebilen adaya oy verdikleri anlaşılmaktadır.

5.5.2.2. İlkadım ilçesi büyükşehir belediye başkanlığı seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimi öncesinde AKP ve MHP aralarında anlaşarak her iki parti AKP’li aday üzerinde mutabakata varmışlardır. Benzer şekilde CHP ve İYİ Parti, seçim öncesinde İYİ Partili ortak aday üzerinde anlaşmışlardır. Diğer yandan BTP, SP, DP, DSP, Vatan Partisi ve TKP kendi parti kimlikleriyle seçime katılmışlardır. Seçim öncesinde MHP’den Samsun milletvekili seçilen ancak daha sonra partiden ayrılan Erhan Usta seçime bağımsız aday olarak katılmıştır. Tablo 5.14’te İlkadım’da kayıtlı bulunan seçmenlerin 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimindeki oy tercihleri görülmektedir.

Tablo 5.14. İlkadım İlçesi 31 Mart 2019 Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları ⁶²³

Parti-Aday	Aldığı Oy
AKP	71.713
İYİ Parti	70.732
Erhan Usta	36.906
BTP	3028
SP	1499
DSP	643
DP	494
TKP	361
Vatan Partisi	253

⁶²³ Partilerin almış oldukları oy oranları Yüksek Seçim Kurulunun açıklamış olduğu kesin sonuçlardır. Bkz. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>

Tablo 5.12'deki veriler incelendiğinde, büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde İYİ Partili katılımcıların tamamının kendi adaylarını destekledikleri, CHP'li katılımcıların %83'ünün (6 katılımcının 5'i) ortak adayları olan İYİ Partili adayı, %17'sinin (6 katılımcının 1'i) ise bağımsız aday Erhan Usta'yı desteklediği görülmektedir. Bu sonuç CHP katılımcılarının büyük oranda partilerinin kararına uygun biçimde ittifak adayına oy verdiklerini göstermektedir. Diğer yandan araştırmaya katılan Zafer Partili ve Sol Partili katılımcıların tamamının seçimde CHP-İYİ Parti ortak adayı İYİ Partili adaya oy verdikleri görülmektedir.

Bu seçimde SP'li katılımcıların %75'i (4 katılımcının 3'ü) kendi adaylarını desteklerken, %25'inin (4 katılımcının 1'i) AKP adayına oy verdikleri anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan Gelecek Partili katılımcının seçimde AKP adayını desteklediği, TKP ve DSP katılımcılarının tamamının kendi adaylarını destekledikleri, HDP katılımcısının ise seçimde oy kullanmadığı görülmektedir. İlkadım ilçesinde bazı katılımcıların büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerindeki oy tercihlerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Bir Sol Parti seçmeni olarak hiçbir zaman AKP, YRP, MHP gibi partilere oy vermem. Bunda temel kriterim demokrasiye ve cumhuriyete olan bağlılığımdır. Ancak hem İlkadım ilçe seçiminde hem de Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde oyumu İYİ Partiye verdim. Çünkü İYİ Partinin içinde çok sayıda demokrat ve cumhuriyetçi insan olduğuna inanıyorum (SEÇ 016).”

“Seçimden önce oyumu kendi partim SP'ye verecektim. Zaten uzun zamandır AKP'ye kızgındım. Ancak seçimler yaklaştığında büyükşehir seçimlerinde İYİ Parti-CHP ortak adayının seçilme şansı olduğunu gördüm. Zaten SP'nin seçimlerde bir şansı yoktu. Bende zaten AKP'de olan belediyenin İYİ Parti-CHP ittifakı'na kaybedilmesini istemediğimden oyumu AKP'ye verdim. Ne kadar AKP'ye kızsam da AKP her zaman İYİ Parti'den ya da CHP'den bana daha yakındır (SEÇ 006).”

“MHP seçmeni olarak büyükşehir seçimlerinde oyumu partimin desteklediği AKP adayı yerine eski bir MHP'li olan ülkücü Erhan Usta'ya verdim. Sonuçta aynı ideolojiye sahip olmamız önemli. O olmasaydı oy kullanmazdım. Yerel seçimde partim aday göstermezse diğer tercihler arasında benim için temel etken adayın ideolojik kimliği olur. Yani ülkücü-milliyetçi bir kişiliğe sahip olması gerekir (SEÇ 007).”

“Partim MHP seçimlerde aday çıkarmayınca bende milliyetçi siyasi kimliğe sahip bağımsız aday Erhan Usta’ya oy verdim. Yani aday odaklı davrandım. Ama ideolojik yakınlığa dikkat ederek (SEÇ 023).”

“CHP’li bir seçmen olarak seçimde oyumu kendi partimin ortak adayı yerine bağımsız aday Erhan Usta’ya verdim. Bence hem kişilik hem de siyasi duruş olarak başkanlığa en yakışan aday oydu. Keşke kabul etseydi de İYİ Parti adayı o olsaydı. Seçimi kesin kazanmıştı. Herkes öyle söylüyordu. Zaten seçim sonuçları da onu gösteriyor. Sonradan İYİ Partiye geçti. Keşke baştan geçseydi (SEÇ 044).”

İlkadım ilçesinde büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde oy kullanan katılımcıların görüşleri dikkate alındığında, özellikle MHP’li katılımcıların ittifak siyaseti dışında hareket ederek, partilerinin içinde yer aldığı ittifakın AKP’li adayı yerine kendilerine ideolojik olarak yakın gelen bağımsız adaya oy verdikleri görülmektedir.

5.5.2.3. İlkadım ilçesi milletvekili seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili genel seçiminde İlkadım ilçesinde oy oranlarına göre ilk 6 sırada yer alan partilerin seçimlerde elde ettikleri sonuçlar ve seçim öncesi kurulan ittifakların almış oldukları oy oranları tablo 5.15’te görülmektedir.

Tablo 5.15. İlkadım İlçesi 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları ve İttifakların Aldıkları Oy Oranları⁶²⁴

PARTİ	ALDIĞI OY	%
AKP	80.853	%37,88
CHP	51.434	%24,09
İYİ Parti	30.214	%14,15
MHP	26.862	%12,58
YRP	8596	%4,03
Zafer Partisi	5637	%2,64
İTTİFAKLAR	ALDIĞI OY	%
CUMHUR İTTİFAKI	118.410	%55,38
MİLLET İTTİFAKI	81.648	%38,19
ATA İTTİFAKI	5637	%2,64
EMEK VE ÖZGÜRLÜK İTTİFAKI	2542	%1,19
SOSYALİST GÜÇ BİRLİĞİ İTTİFAKI	407	%0,19

Araştırmaya katılan ve seçmen kaydı İlkadım ilçesinde bulunan katılımcıların 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimindeki oy tercihleri tablo 5.12’de görülmektedir. Tablo 5.12’deki veriler dikkate alındığında 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili seçiminde AKP, CHP ve İYİ Parti katılımcılarının tamamının oylarını kendi partilerine lehine kullandıkları görülmektedir. Bu durum milletvekili seçiminde oy kullanan katılımcıların parti sadakatlerinin yerel seçimdeki oy tercihleri ile karşılaştırıldığında daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tablo 5.12’de dikkat çeken bir diğer nokta SP’li katılımcıların tamamının milletvekili seçiminde oylarını CHP lehinde kullanmış olmalarıdır. Bu durumun temel nedeni CHP Samsun milletvekili listesinin ikinci sırasında SP’li adayın yer alıyor olmasıdır. Dolayısıyla burada SP katılımcılarının rasyonel davranarak oy tercihinde bulundukları anlaşılmaktadır. Diğer dikkat çeken nokta CHP listesinin üçüncü sırasında Gelecek Partili adayın yer alıyor olmasına rağmen Gelecek Partili katılımcının oyunu MHP’ye vermiş olmasıdır. Bu durum Gelecek Partili

⁶²⁴ 14 Mayıs 2023 Samsun ili İlkadım ilçesi milletvekili seçim sonuçları. Bkz. <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-ilkadim-ilcesi-milletvekili-genel-secim-sonuclari>

katılımcının, SP'li katılımcı gibi rasyonel davranmadığını ve yapılan seçimde oyunu daha çok ideolojik nedenlere dayanarak kullandığını göstermektedir.

Tablo 5.12'deki veriler incelendiğinde milletvekili seçiminde MHP'li katılımcıların %67'si (3 katılımcının 2'si) kendi partilerine, %33'ü (3 katılımcının 1'i) CHP'ye oy vermişlerdir. Burada MHP'li bazı katılımcıların CHP'ye oy vermelerinde ideolojik nedenlerden çok hemşehricilik etkisinin etkili olduğu katılımcıların görüşlerinden anlaşılmaktadır. DSP, milletvekili seçimi öncesinde AKP ile seçim iş birliği yapmasına rağmen DSP katılımcısı seçimde oyunu ideolojik nedenlerle CHP lehinde kullanmıştır. Son olarak HDP (Yeşil Sol Parti), Sol Parti, TKP ve Zafer Partisi katılımcılarının tamamının milletvekili seçiminde oylarını kendi partileri lehinde kullandıkları görülmektedir. Bazı katılımcıların milletvekili seçiminde yapmış oldukları oy tercihlerine yönelik değerlendirmeler kendi ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

“Bir SP seçmeni olarak milletvekili seçiminde oyumu CHP'ye verdim. Çünkü CHP listesinde seçilebilecek sırada (listenin ikinci sırasında) SP adayı vardı. Ama yine de oy kabininde elim hiç CHP'ye mühür vurmaya gitmedi. Çok tereddüt ettim. Bugünleri de görecektik dedim. Ama nasıl olsa seçim bittikten sonra o partiden istifa edip SP'ye dönecekler diyerek istemeden de olsa CHP'ye oy verdim. İlk ve son kez böyle bir şey yaptım (SEÇ 006).”

“Daha öncesinde AKP şimdi ise Gelecek Partili bir seçmen olarak oyumu milletvekili seçiminde MHP'ye verdim. Gelecek Partisi, Millet İttifakı'nda olsa da CHP milletvekili listesinin üçüncü sırasında Gelecek Partili adaya yer verse de sol bir parti olan CHP'ye oy atmam. Zaten partimin de içinde bulunduğu Millet İttifakı'nı onaylamıyorum (SEÇ 002).”

“TKP seçmeni olarak milletvekili seçimi öncesinde ailem bu seçimin çok önemli olduğunu, bir oyun bile çok şey ifade ettiğini söyleyerek oyumu CHP'ye vermemi istedi. Bende bu seçimin ülke ve demokrasi açısından önemini bildiğimden oyumu CHP'ye vermeyi düşündüm. Ama CHP milletvekili listeleri açıklandığında, listenin ikinci sırasında SP'li üçüncü sırasında Gelecek Partili adayı görünce oyumu CHP'ye vermekten vazgeçtim. Hatta beni yönlendiren ailem bile CHP listesine çok kızarak oyumu istediğim yere verebileceğimi söyledi. Bende oyumu zaten kendi partim olan TKP'ye verdim (SEÇ 005).”

“Milletvekili seçiminde oyunu CHP’ye veren SP’li bir seçmen olarak çevremde gördüğüm kadarıyla özellikle 60 yaş ve üzeri SP seçmeni oyunu milletvekili seçiminde listesinde SP’li aday olmasına rağmen CHP’ye değil AKP’ye verdi. Çünkü onların geçmişte yaşanmışlıkları var. Zaten bu yaştakilerin çoğu SP’nin Millet İttifakı’nda özelliklede CHP ile birlikte olmasını istemiyorlar. Çünkü onlar için ekonomiden, işsizlikten daha önemli olan dini hassasiyetler var (SEÇ 008).”

“MHP’li olmama rağmen genel seçimde oyumu CHP’ye verdim. Çünkü CHP listesinin ilk sırasında hemşerim vardı. Zaten kendisi de iyi bir insandı. Bildiğim bir insanın milletvekili olması iyidir (SEÇ 037).”

Bazı katılımcıların milletvekili seçimindeki oy tercihleri değerlendirildiğinde özellikle SP’li katılımcıların çok fazla istemeselerde seçilebilecek bir sırada yer aldığından dolayı CHP milletvekili listesine tam olarak destek verdikleri görülmektedir. Bu durum özellikle seçmenlerin aralarında derin ideolojik farklılıklar olmakla birlikte gerektiğinde rasyonel davranabildiklerini ancak seçmen açısından rasyonel faydanın düştüğü noktada ittifaka olan bağlılığın da azaldığının bir kanıtıdır.

5.5.2.4 İlkadım ilçesi cumhurbaşkanı birinci ve ikinci tur seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

Samsun ili İlkadım ilçesinde 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı 1. tur ve 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan 2. tur seçimlerine ilişkin seçim sonuçları tablo 5.16’da görülmektedir. Cumhurbaşkanı 1. tur seçimi öncesinde cumhurbaşkanı adaylarından Muharrem İnce adaylıktan çekilmiş olmasına rağmen YSK bu çekilme işleminin süresi içinde yapılmadığı gerekçesiyle oy pusulasının cumhurbaşkanı birinci tur seçimlerinde basılı olan mevcut haliyle, 4 adaylı şekilde düzenleneceğini ifade etmiştir.

Tablo 5.16. İlkadım İlçesi 14-28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı 1. ve 2. Tur Seçim Sonuçları⁶²⁵

ADAYLAR	14 MAYIS 2023 (1. TUR)	28 MAYIS 2023 (2.TUR)
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	117.564	119.943
KEMAL KILIÇDAROĞLU	81.625	87.807
SİNAN OĞAN	14.970	-
MUHARREM İNCE	834	-

14 Mayıs 2023 ve 28 Mayıs 2023 tarihlerinde yapılan cumhurbaşkanı 1. ve 2. tur seçimlerinde İlkadım ilçesinde oy kullanan katılımcıların yapmış oldukları oy tercihleri tablo 5.12’de görülmektedir. Tabloya göre Cumhurbaşkanlığı’nda yer alan AKP katılımcılarının tamamının cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda da Cumhurbaşkanlığı cumhurbaşkanı adayı mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a oy verdikleri anlaşılmaktadır. Bu seçimde Cumhurbaşkanlığı’nın diğer partisi MHP katılımcılarının %67’si (3 katılımcının 2’si) ilk turda oylarını ATA Cumhurbaşkanlığı cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan’a, %33’ü (3 katılımcının 1’i) içinde yer aldıkları Cumhurbaşkanlığı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan’a vermiştir. MHP’li katılımcılar sadece iki adayın yarıştığı ikinci turda ise oylarının %33,3’ünü (3 katılımcının 1’i) Millet Cumhurbaşkanlığı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu’na, %33,3’ünü (3 katılımcının 1’i) Cumhurbaşkanlığı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan’a verirken, %33,3’ü (3 katılımcının 1’i) ikinci turda oy kullanmamıştır. MHP’li katılımcıların cumhurbaşkanlığı seçimlerinin her iki turundaki oy tercihlerine bakıldığında, katılımcıların yaklaşık %67’sinin (3 katılımcının 2’si) içinde bulundukları Cumhurbaşkanlığı cumhurbaşkanı adayına oy vermedikleri, bir anlamda parti ve ittifak kararları dışına çıkarak oy kullandıkları görülmektedir. Benzer şekilde DSP katılımcısının da cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda DSP’nin desteklediği Cumhurbaşkanlığı cumhurbaşkanı adayı yerine Millet Cumhurbaşkanlığı’nın cumhurbaşkanı adayına oy verdiği görülmektedir. Bazı katılımcıların cumhurbaşkanı seçimlerindeki oy tercihlerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

“Bir MHP’li olarak genel seçimlere kendi listemizle girmemiz çok doğru bir karardı. Benim için oy pusulasında üç hilali görmek çok önemli, onu görmezsen sırf partim istedi diye başka partiye ya da adaya oy atmam. Nitekim beklerdim ki cumhurbaşkanı

⁶²⁵ Cumhurbaşkanlığı adaylarının almış oldukları oylar. Bkz. <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-ilkadim-ilcesi-cumhurbaskanligi-secim-sonuclari>

seçimlerinde de MHP’li milliyetçi kökenden gelen bir cumhurbaşkanı adayı olsun. Ama olmadı. Ben sırf partim istiyor diye partimden olmayan birini ittifakın adayı diye desteklemem. Bu yüzden cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda oyumu eski bir MHP’li olan milliyetçi kimliğe sahip Sinan Oğan’a verdim. Seçimlerin ikinci turunda o da olmayınca kalan iki adaydan hiç birine oy vermedim (SEÇ 07).’’

“Bir Türk milliyetçisi olarak partim MHP cumhurbaşkanı seçimlerinde kendi partimizden bir aday çıkarmadığı için cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda oyumu ATA İttifakı adayı Türk milliyetçisi Sinan Oğan’a verdim. İkinci turda Kemal Kılıdarolu’na karşı olmakla beraber Zafer Partisi’yle anlaşması ve diğer adaya oy atmak istememem sonucunda Kılıdarolu’na oy verdim (SEÇ 037).’’

“2023 seçimleri öncesinde DSP demiyorum ama genel başkanımız nder Aksakal Cumhurbaşkanlığı İttifakı’na desteğini açıkladı. Bir DSP’li olarak ben ve çevremdeki diğer pek çok DSP’li bunu kabul etmedik. Hatta Samsun DSP il binasına bir pankart asarak ana haber bültenlerinde haber olacak şekilde Millet İttifakı’na desteğimizi açıkladık. Ama burada Kılıdarolu’nun da hatası vardı. Deva, Saadet ve Zafer Partisi’ne verdiği önemi bize vermedi. Bizi yok saydı. Ama ben ve çoğu DSP’li arkadaşım sırf Atatürk’ün partisi CHP’ye ülkenin bu zor şartlarında ihtiyaç duyulduğu için cumhurbaşkanı seçiminin her iki turunda da Kemal Kılıdarolu’na oy verdik (SEÇ 019).’’

Tablo 5.12’de görüldüğü üzere, Millet İttifakı’nda yer alan partilerden CHP’li katılımcıların tamamının cumhurbaşkanı seçiminin her iki turunda Millet İttifakı’nın ortak cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıdarolu’na oy verdikleri görülmektedir. İttifakın diğer partisi İYİ Partili katılımcıların %67’si (3 katılımcının 2’si) seçimlerin her iki turunda da Kemal Kılıdarolu’nu desteklerken, %33’ünün (3 katılımcının 1’i) ilk turda Sinan Oğan’ı desteklediği, %33’ünün (3 katılımcının 1’i) ise seçimlerin ikinci turunda oy kullanmadığı görülmektedir. Millet İttifakı’nda yer alan bir diğer parti SP’de ise ilk turda katılımcıların %50’sinin (4 katılımcının 2’si) Kemal Kılıdarolu’na, %25’inin (4 katılımcının 1’i) Recep Tayyip Erdoğan’a oy verdikleri, %25’inin (4 katılımcının 1’i) ise seçimde oy kullanmadıkları görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci tura gelindiğinde ise SP’li katılımcıların %50’sinin (4 katılımcının 2’si) Kemal Kılıdarolu’nu, %50’sinin (4 katılımcının 2’si) ise Recep Tayyip Erdoğan’ı tercih ettikleri görülmüştür. Anlaşılacağı zere Millet İttifakı’nda yer almasına rağmen SP’li katılımcıların ancak yarısı cumhurbaşkanı seçimlerinde partilerinin içinde bulunduğu Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayını desteklerken, diğer yarısı Cumhurbaşkanlığı İttifakı’nın cumhurbaşkanı adayını

desteklemiştir. Tablo 5.12'deki verileri incelediğimizde, Millet İttifakı içinde yer alan Gelecek Partili katılımcının cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayını, Zafer Partili katılımcının ise cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda içinde yer aldıkları Ata İttifakı cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan'ı, ikinci turunda ise Zafer Partisi'nin destek açıklaması yaptığı Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nu desteklediği görülmektedir. Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, özellikle diğer parti katılımcılarıyla karşılaştırıldığında daha yoğun ideolojik kimliğe sahip MHP ve SP katılımcılarının cumhurbaşkanı seçiminde önemli oranda içinde yer aldıkları ittifak adayını desteklemedikleri ve kullanmış oldukları oylarda daha çok adayların ideolojik yakınlığını esas aldıkları görülmektedir. Bazı seçmenlerin kullandıkları oylara ilişkin kendi ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

“SP’li bir seçmen olarak partimin içinde yer aldığı Millet İttifakı’nı olumlu bulmuyorum. CHP geçmişte dindarlara çok çektirdi. Bunu bir anda unutmak kolay değil. Öyle açılımla falan kimseyi inandıramazsınız. Zaten kimsede inanmadı. Ben Kılıçdaroğlu’na güvenmiyorum. Sonuçta parti nerde durursa dursun karşı aday nerede olursa olsun biz bizden olanı destekleriz. O yüzden oyumu Recep Tayyip Erdoğan’a verdim (SEÇ 06).”

“Gelecek Partisi Millet İttifakı’nı da yer alsa da ben o partinin seçmeni olarak oyumu Cumhur İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan’a verdim. Bunun nedeni CHP’ye olan karşıtlığımdır. Kemal Kılıçdaroğlu’na oy vermememde kendisinin etkisi yok. Kim o partiden aday olsa zaten vermem. Sonuçta CHP’nin içinde olduğu bir ittifaka oy vermem. Örneğin Gelecek, Saadet ve Deva partileri kendi içlerinde bir ittifak kursaydı o ittifaka ve onun adayına rahatlıkla oy verirdim (SEÇ 02).”

“Milletvekili seçiminde SP’li bir seçmen olarak ikinci sırada kendi adayımız olduğu için CHP listesine istemeyerek de olsa kendi partimin çıkarını düşünerek oy verdim. CHP listesinde adayımız olmasaydı ittifaka falan bakmaz kesinlikle CHP’ye oy atmazdım. Ama cumhurbaşkanı seçiminde alternatifsiz tek adayım Recep Tayyip Erdoğan’dır. Reisin yeri başkadır. AKP başka Reis başkadır. Allah onu başımızdan eksik etmesin (SEÇ 04).”

“Sol Parti seçmeni olarak ittifak siyasetini ve mevcut cumhurbaşkanı adaylarından hiç birini onaylamama rağmen kerhen karşı aday ve parti kazanmasın diye cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda da oyumu Kemal Kılıçdaroğlu’na verdim. Şunu da

belirtmeliyim ki Kılıçdaroğlu'nun çok hatası oldu ama CHP adayı diye ona oy verdim yoksa kendisine bir yakınlığım da, desteğim de yok (SEÇ 016)."

"Partim TKP cumhurbaşkanı seçiminde Kılıçdaroğlu'na destek vermişti. Ben de seçimlerde oyumu Kılıçdaroğlu'na verdim. Daha doğrusu vermek zorunda kaldım. Özellikle seçimlerin ikinci turu öncesinde Zafer Partisi ile yaptığı ve kimsenin içeriğini bilmediği görüşmeler ve takınmış olduğu tavır ve yapmacık milliyetçi söylemler beni kendisinden uzaklaştırsa da sırf karşı adaya duyduğum karşıtlık yüzünden istemeyerek de olsa ikinci turda da oyumu Kılıçdaroğlu'na verdim (SEÇ 05)."

"Bir HDP seçmeni olarak cumhurbaşkanı seçimi öncesinde partimin izlediği siyaset gereği seçimin her iki turunda da oyumu Kılıçdaroğlu'na verdim. Bizim oyumuz Kılıçdaroğlu'nu beğenmekten çok Recep Tayyip Erdoğan karşıtlığına dayanıyordu. Zaten Millet İttifakı'nın genel yapısı da buydu. Bana göre seçimleri de bu yüzden kaybettiler. Bu karşıtlık dışında etkili bir politik söylem geliştiremediler. Bu süreçte HDP seçmenine çok haksızlık yapıldı. Zafer Partisi'ne İçişleri Bakanlığını vermek, kayyım uygulamasını kabul etmek HDP'yi arkadan hançerlemektir. Artık ağzıyla kuş tutsa bizi yok sayana bizden oy gitmez (SEÇ 042)."

Özellikle sol-sosyalist ideolojik gelenekten gelen katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde, TKP, HDP ve Sol Partili katılımcıların tamamının cumhurbaşkanı seçiminin her iki turunda partilerinin seçim öncesinde almış olduğu destek kararına uygun olarak Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nu destekledikleri görülmektedir. Ancak burada dikkat çeken nokta katılımcıların Kılıçdaroğlu'na verdikleri desteğin temelinde onun siyaset anlayışından çok Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayı ve mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a olan politik karşıtlıklarının belirleyici olduğu görülmektedir.

5.5.3. Terme ilçesinde oy kullanan katılımcılara yönelik bulgular ve değerlendirmeler

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmaya katılan ve seçmen kaydı Terme ilçesinde bulunan katılımcıların, 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir ve Terme ilçe belediye başkanlığı seçimleriyle, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili ve aynı tarihte yapılan cumhurbaşkanı birinci tur ve 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı ikinci tur seçimlerindeki oy tercihleri analiz edilerek değerlendirmelerde

bulunulacaktır. Terme ilçesinde araştırmaya katılan katılımcıların tüm bu seçimlerde kullanmış oldukları oylara ilişkin tercihleri tablo 5.17’de yer almaktadır.

Tablo 5.17. Terme İlçesindeki Katılımcıların Farklı Seçimlerde Oy Tercihleri

Seçmen Kod	Partisi	Terme Belediye Seçimi	Büyükşehir Belediye Seçimi	Milletvekili Genel Seçimi	Cumhurbaşkanı 1. Tur Seçimi	Cumhurbaşkanı 2. Tur Seçimi
020	MHP	AKP	AKP	MHP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
025	CHP	SP	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
028	CHP	SP	Oy Kullanmadı	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
030	CHP	Oy Kullanmadı	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
032	İYİ Parti	SP	İYİ Parti	İYİ Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
036	SP	SP	SP	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
035	CHP	SP	SP	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
034	AKP	AKP	AKP	AKP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
038	CHP	SP	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
031	CHP	SP	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
040	İYİ Parti	SP	İYİ Parti	İYİ Parti	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
053	MHP	SP	AKP	MHP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
058	CHP	SP	İYİ Parti	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu
062	AKP	AKP	Erhan Usta	AKP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
065	SP	SP	AKP	AKP	Recep Tayyip Erdoğan	Recep Tayyip Erdoğan
066	SP	SP	SP	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Kılıçdaroğlu

5.5.3.1. Terme ilçesi yerel seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

31 Mart 2019 tarihinde Samsun’un Terme ilçesinde yapılan ilçe belediye başkanlığı seçimlerine altı siyasi parti katılmıştır. Bu partiler sırasıyla AKP, SP, BBP, BTP, DSP ve DP’dir. Seçimlerde MHP aday çıkarmayarak AKP adayını, CHP ve İYİ Parti aday çıkarmayarak SP adayını destekleme kararı almışlardır. 31 Mart 2019 yerel seçimleri sonuçlarına göre partilerin almış oldukları oy oranları tablo 5.18’de gösterilmektedir.

Tablo 5.18. Terme İlçesi 31 Mart 2019 İlçe Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları⁶²⁶

PARTİ	ALDIĞI TOPLAM OY	OY ORANI
AKP	28.587	%59,43
SP	18.504	%38,47
BBP	330	%0,69
BTP	249	%0,52
DSP	228	%0,47
DP	201	%0,42

Tablo 5.17’den elde edilen veriler ışığında Terme ilçe belediye başkanı seçiminde AKP’li katılımcıların tamamının, MHP’li katılımcıların ise %50’sinin (2 katılımcının 1’i) seçimde ortak adayları olan AKP’li adaya oy verdikleri görülmektedir. Seçimi ikinci sırada tamamlayan ve üç partinin destek verdiği SP adayının ise SP ve İYİ Parti katılımcılarının tamamından, CHP katılımcılarının ise %86’sından (7 katılımcının 6’sı) oy aldığı görülmektedir. Bu noktada CHP katılımcılarının büyük oranda, aralarında derin ideolojik farklılıklar olmasına rağmen partilerinin almış olduğu iş birliği kararına uygun olarak yerel seçimde SP adayına oy verdikleri görülmektedir. Bazı katılımcıların kullandıkları oylara ilişkin değerlendirmeler kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Uzun yıllar CHP ilçe teşkilatında aktif olarak görev alan bir partili olarak ilçe belediye başkanı seçiminde SP adayını desteklemek bizim için en iyi seçenektir. Bunda kırsalda CHP’nin ne yazık ki yeterli oyunun olmaması büyük etkendir. Açıkça söylemek gerekirse Terme gibi merkezden uzak ve kırsal bir bölgede insanlar algılardan daha çok etkileniyor. Malum berberde, kahvede, markette hep hükümete yakın kanallar açık. Dinî hassasiyetler de yüksek. Böyle olunca iyi bir adayla ve sağ muhafazakâr bir parti ile ittifak yaparak kazanma şansımız olur dedik ama olmadı. Bu duruma CHP seçmeni içerisinde itiraz edenler oldu ama onlar da SP adayının desteklenmesine değil neden kendi adayımızı çıkarmadığımız yönünde bir itirazdı (SEÇ 025).”

“Terme belediye başkanlığı seçiminde sırf partim CHP öyle uygun gördüğü için istemeyerek de olsa partimin desteklediği SP adayına oy verdim. Ama keşke SP yerine AKP adayını destekleseydim. Nasıl olsa ikisi de aynı parti. Hiç olmazsa kazanan adayı

⁶²⁶ Partilerin almış oldukları oy oranları Yüksek Seçim Kurulunun açıklamış olduğu kesin sonuçlardır. Bkz. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>

destekleseydim işlerimi gördürürdüm. Ama bir daha partim de istese başka partiye oy vermem. Partim aday çıkarmazsa oy kullanmam. Biz yerel seçimde SP'ye destek vermemize rağmen onlar ne cumhurbaşkanı ne de milletvekili seçiminde bize destek vermediler. Ben partim adına milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerinde sandık görevlisiydim. Mesela benim bulunduğum yerde SP'li bir tane bile parti görevlisi yoktu (SEÇ 028).”

“CHP seçmeni olarak parti kararına uyarak içim elvermese de SP adayına oy verdim. Ama bir daha partim de istese başka partiye oy vermem. Zaten ittifakın ne kötü ve zararlı bir şey olduğunu sonraki milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerinde gördük. Hep CHP kazık yedi (SEÇ 038).”

“Terme’de belediye seçiminde partim o yönde bir destek kararı alsa da ben CHP ilkelerine bağlı bir seçmen olarak AKP’den farkı olmadığını düşündüğüm SP adayına oy vermedim (SEÇ 030).”

“Bir MHP seçmeni olarak oyumu partimin desteklediği AKP adayına değil SP adayına verdim. Benim için yerel seçimde partiden çok aday önemli. SP adayını daha vasıflı ve inandırıcı bulduğum için oyumu ona verdim. Kısacası ilçemi düşündüm çünkü burası benim ve ailemin yaşadığı yer (SEÇ 053).”

Yapılan katılımcı görüşmelerinde en dikkat çeken nokta, özellikle CHP katılımcılarının Terme belediye başkanlığı seçiminde çok fazla istekli olmamakla birlikte büyük oranda partilerinin seçim öncesinde yapmış olduğu iş birliğine uygun olarak SP adayına oy vermiş olmalarıdır. Ancak aynı CHP’li katılımcıların hem bu seçim hem de sonrasında yapılan milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerindeki ittifak tecrübesi ve bu tecrübenin yarattığı hayal kırıklığından dolayı artık kendi partileri dışında bir parti ya da adayı destekleme yönünde parti kararlarına bağlı kalmayacaklarını ve CHP dışında bir partiye artık oy vermek istemedikleri anlaşılmaktadır.

5.5.3.2. Terme ilçesi büyükşehir belediye başkanlığı seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimleri öncesinde MHP seçimlere katılmayarak AKP adayını desteklemiş, benzer şekilde CHP ve İYİ Parti, seçim öncesinde İYİ Partili ortak aday üzerinde anlaşmışlardır. Diğer yandan; BTP, SP, DP, DSP, Vatan Partisi ve TKP seçime kendi parti kimlikleriyle katılmışlardır.

Ayrıca seçim öncesinde MHP'den Samsun milletvekili seçilen ve daha sonra partiden ayrılan Erhan Usta seçime bağımsız aday olarak katılmıştır. Tablo 5.19'da Terme'de kayıtlı bulunan seçmenlerin 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimindeki oy tercihleri yer almaktadır.

Tablo 5.19. Terme İlçesi 31 Mart 2019 Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları ⁶²⁷

Parti-Aday	Aldığı Oy
AKP	27.659
Erhan Usta	8922
SP	4998
İYİ Parti	4899
BTP	835
Vatan Partisi	268
DP	233
DSP	223
TKP	79

Seçmen kaydı Terme ilçesinde bulunan araştırma katılımcılarının, 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimindeki oy tercihlerine yönelik bulgular tablo 5.17'de görülmektedir. Tablo 5.17'deki veriler değerlendirildiğinde, MHP'li katılımcıların tamamının ve AKP'li katılımcıların %50'sinin (2 katılımcının 1'i) büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde AKP ve MHP'nin üzerinde iş birliği sağladığı AKP adayına oy verdikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan İYİ Partili katılımcıların tamamının, CHP'li katılımcıların ise %71'inin (7 katılımcının 5'i) büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde İYİ Parti-CHP ortak adayı İYİ Partili adaya oy verdikleri görülmektedir. SP'li katılımcıların ise %67'sinin (3 katılımcının 2'si) kendi adaylarına, %33'ünün (3 katılımcının 1'i) ise AKP adayına oy verdikleri görülmektedir. Bazı katılımcıların seçimde kullandıkları oylara ilişkin değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

⁶²⁷ Partilerin almış oldukları oy oranları Yüksek Seçim Kurulunun açıklamış olduğu kesin sonuçlardır. Bkz. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>

“CHP’li bir seçmen olarak Samsun Büyükşehir Belediyesi seçimlerinde ortak adayımız olan İYİ Partili aday yerine SP adayına oy verdim. Çünkü benim için adayın partisi değil kişiliği önemli. Ben İYİ Partili adayı sevmediğimden böyle davrandım. Sırf CHP ile ittifak yaptı diye oy atmam. Bana kızanlar oldu. Ama Terme’de ilçe belediye seçiminde CHP, SP’li adayı destekleyip ona ben oy atarken iyi oluyor da büyükşehirde ortak adaya oy atmayıp da SP’li adaya oy attığım için mi kötü oluyorum. Siyasetin bu ikiyüzlülüğünden bıktık artık. Hep baştakiler ne derse o. Adayları bizim fikrimizi almadan belirleyen onlar ama seçimi kaybedince suçlu seçmenler (SEÇ 035)”

“Belediye seçimleri benim için diğer seçimlerden farklıdır. Ben belediye seçimlerinde partiden önce adaya bakarım. Bu yüzden partim CHP’nin ittifak yaptığı ve desteklediği İYİ Partili belediye başkan adayına oy vermedim. Kendisi daha önce CHP’de milletvekilliği yapmış olmasına rağmen bir faydasını göremedik. Diğer adayları tanımadığımdan dolayı bu seçimde oy kullanmadım (SEÇ 028).”

“Ben sıkı bir AKP’liyim. Ama büyükşehir belediyesi seçimlerinde oyumu bağımsız aday Erhan Usta’ya verdim. Çünkü AKP adayı olan mevcut belediye başkanı daha öncesinde bakanlık yaptığı dönemde köyümüze gelmişti. Köyümüzde bir alt geçit sorunu vardı. İsteğimize olumsuz yaklaştı. Devamlı notlar aldırıldığını gördüm. Kendi de notlar aldı. Sonra ben o notları ırmağa attığını gördüm. O noktada benim için siyasi anlamda bitti. Kurulduğu günden itibaren partisi için aktif olarak çalışan bir AKP’li olarak mevcut AKP adayına 100 kere aday olsa bir tane oy vermem. Bu nedenle topluma yaklaşımı daha iyi olan bağımsız aday Erhan Usta’ya oy verdim (SEÇ 062).”

Terme ilçesinde büyükşehir belediye başkanlığı seçimine yönelik bazı katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde, katılımcıların oy tercihlerinde sahip oldukları ideolojik kimlik kadar adayların kişisel özelliklerindeki dikkate aldıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Terme ilçesinin diğer iki ilçeyle karşılaştırıldığında kırsal bir yapıya sahip olması, ilçede sosyal sermayenin Atakum ve İlkadım ilçelerine göre daha yoğun olmasına neden olmuş bu durum özellikle yerel seçimlerde farklı partiler arasında oy geçişkenliğinin Atakum ve İlkadım ilçelerine kıyasla daha yüksek oranda gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur.

5.5.3.3. Terme ilçesi milletvekili seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili seçiminde Terme ilçesinde kullanılan oy oranlarına göre ilk 6 sırada yer alan partilerin ve seçim öncesi kurulan ittifakların almış oldukları oy oranları tablo 5.20’de görülmektedir.

Tablo 5.20. Terme İlçesi 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları ve İttifakların Aldıkları Oy Oranları⁶²⁸

PARTİ	ALDIĞI OY	%
AKP	24.585	%49,46
MHP	10.018	%20,15
CHP	7350	%14,79
İYİ Parti	3633	%7,31
YRP	1891	%3,8
Zafer Partisi	693	%1,39
İTTİFAKLAR	ALDIĞI OY	%
Cumhur İttifakı	36,819	%74,07
Millet İttifakı	10.983	%22,1
Ata İttifakı	693	%1,39
Emek ve Özgürlük İttifakı	162	%0,33
Sosyalist Güç Birliği İttifakı	76	%0,15

Samsun ili Terme ilçesinde görüşme yapılan katılımcıların, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili seçiminde yapmış oldukları oy tercihlerine yönelik bulgulara tablo 5.17’de yer verilmektedir. Bu bulgulara göre milletvekili seçiminde AKP, MHP ve CHP katılımcılarının tamamı seçimde kendi partilerine oy vermişlerdir. Seçime CHP

⁶²⁸ 14 Mayıs 2023 Samsun ili Terme ilçesi milletvekili seçim sonuçları. Bkz. <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-terme-ilcesi-milletvekili-genel-secim-sonuclari>

milletvekili listesinden 2. sıradan katılan SP adayına kendi katılımcılarından %67'lik (3 katılımcının 2'si) bir destek gelirken, SP katılımcılarının %33'ünün (3 katılımcının 1'i) AKP'ye oy verdiği görülmektedir. Bu noktada, SP'li katılımcıların cumhurbaşkanlığı seçimindeki oy tercihlerinin aksine daha rasyonel davrandıkları ve büyük oranda kendi adaylarının da içinde yer aldığı CHP milletvekili listesine oy verdikleri görülmektedir. 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili seçiminde Terme ilçesinde oy kullanan bazı katılımcıların kullandıkları oylara ilişkin kendi ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

“Terme’de partim CHP’nin Samsun milletvekili listesi çok tepki aldı. Özellikle hiç ortada olmayan Gelecek Partisi adayına 3. sıranın verilmesine tepki büyüktü. Ama ne var ki yine de partime çalıştım ve oy verdim. Zaten böyle davranacağımızı bildiklerinden baştakiler bizi hiçe sayarak liste belirliyorlar. Her seçimde böyle, iyi mi yapıyoruz kötü mü yapıyoruz bilemedim (SEÇ 025).”

“Saadet Partili bir seçmen olarak benim için partimin görüşü bağlayıcıdır. Bizim gelenegimizde istişare esastır. Her karar en alt kademededen başlayarak istişare içerisinde alınır. Dolayısıyla partimizin ve liderimizin aldığı karar tüm partililerin karardır. Rahmetli Erbakan hocamızdan bu yana bu gelenekte süreç hep böyle olmuştur. Bizde partiye ve lidere olan sadakat yüksektir. Dolayısıyla partim CHP ile ittifak kurmuşsa ve adayına o partinin listesinde yer vermişse bana da o listeye oy vermek düşer (SEÇ 036).”

“Ben yıllardır Milli Görüş geleneğine inanan bir SP seçmeni olarak hiçbir koşulda CHP ile ittifak yapılmasını olumlu bulmuyorum. Bunun iki nedeni var. Malum CHP’nin geçmişten gelen siyasi uygulamaları ve HDP ile yakınlaşması. CHP’lilerle hiçbir sıkıntı yok. Burada düğüne, cenazeye, namaza birlikte gideriz. Birlikte güler, birlikte ağlarız. Sıkıntı CHP’li siyasetçiler ve onların söyledikleriyle. Bunlardan dolayı partim ittifak yaptı diye SP’li adayın seçileceğini de bilsem CHP’ye oy atmam. Oyumu AKP’ye ve Recep Tayyip Erdoğan’a verdim. Bu onları onayladığımdan değil, eğer partim CHP ile ittifak yapmasaydı yüzde 1 oy alacağını bilsem partim ve onun adayına oy atardım. Yani yokluk benim bu seçimde siyasi tercihlerimi belirledi (SEÇ 065).”

Terme ilçesinde milletvekili seçimine yönelik bazı katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, CHP’li bazı katılımcıların, CHP milletvekili listesinin üst sıralarında SP ve Gelecek Partili adaylara yer verilmesinden dolayı rahatsız oldukları görülmektedir. Yine SP’li katılımcıların önemli bir kısmının CHP ile milletvekili seçiminde yapılan seçim

iş birliğine destek verdikleri, diğer SP katılımcılarının ise ideolojik nedenlerle bu iş birliğine sıcak bakmadıkları anlaşılmaktadır.

5.5.3.4 Terme ilçesi cumhurbaşkanı birinci ve ikinci tur seçim sonuçlarına yönelik bulgular ve değerlendirmeler

Samsun ili Terme ilçesinde, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanı 1. tur ve 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan 2. tur seçim sonuçlarına göre adayların almış oldukları oy oranları tablo 5.21’de görülmektedir. Cumhurbaşkanı 1. tur seçimi öncesinde Muharrem İnce adaylıktan çekilmiş olmasına rağmen YSK, bu çekilme işleminin süresi içerisinde yapılmadığı gerekçesiyle oy pusulasının cumhurbaşkanı birinci tur seçimlerinde basılı olan mevcut haliyle 4 adaylı şekilde düzenleneceğini ifade etmiştir.

Tablo 5.21. Terme İlçesi 14-28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı 1. ve 2. Tur Seçim Sonuçları⁶²⁹

ADAYLAR	14 MAYIS 2023 (1. TUR)	28 MAYIS 2023 (2.TUR)
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	37.146	38.112
KEMAL KILIÇDAROĞLU	10.404	11.224
SİNAN OĞAN	2072	-
MUHARREM İNCE	247	-

14 Mayıs 2023 ve 28 Mayıs 2023 tarihlerinde yapılan cumhurbaşkanı 1. ve 2. tur seçimlerinde Terme ilçesinde oy kullanan katılımcılardan elde edilen bulgulara tablo 5.17’de yer verilmektedir. Elde edilen bulgulara göre AKP ve MHP katılımcılarının tamamı cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda da Cumhur İttifakı’nın ortak cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan’a oy vermişlerdir. Millet İttifakı açısından değerlendirdiğimizde ise ittifak içerisinde yer alan partilerden CHP ve İYİ Parti katılımcılarının tamamı her iki turda da oylarını ittifakın ortak adayı Kemal Kılıçdaroğlu’na verirken, ittifakın diğer partisi SP katılımcılarının %67’si (3 katılımcının 2’si) oylarını Kemal Kılıçdaroğlu’na, %33’ü (3 katılımcının 1’i) Recep Tayyip Erdoğan’a vermiştir. Bu durum SP’li katılımcıların yaklaşık %33’lük (3 katılımcının 1’i) bir kısmının

⁶²⁹ Cumhurbaşkanı adaylarının almış oldukları oylar. Bkz. <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-terme-ilcesi-cumhurbaşkanligi-secim-sonuclari>

milletvekili seçimindeki oy tercihlerine benzer bir şekilde cumhurbaşkanı seçiminde de CHP ile yapılan seçim ittifakı'na olumlu bakmadıklarını göstermektedir. Cumhurbaşkanı seçimlerinde Terme'de oy kullanan bazı katılımcıların kullandıkları oylara ilişkin kendi ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

“Bir Saadet Partili olarak partimin içinde bulunduğu Millet İttifakı'nı kesinlikle onaylamıyorum. Bizim yerimiz AKP ve YRP gibi partilerin yanı olmalıydı. Millet İttifakı'na olumlu bakmamamdaki en büyük etken tabii ki CHP. Bizim CHP'nin başını çektiği bir ittifakta işimiz ne? Bu nedenle hem genel seçimde oyumu AKP'ye hem cumhurbaşkanı seçiminde oyumu Recep Tayyip Erdoğan'a verdim. Ama eğer partim SP seçime tek başına girseydi hem milletvekili hem de cumhurbaşkanı seçiminde kendi adayını çıkarsaydı %0,50 bile alacağını bilsem oyumu kendi partime ve adayına atardım (SEÇ 065).”

“Ben yıllardır Milli Görüş çizgisine inanmış SP'li bir seçmen olarak partimin içerisinde yer aldığı Millet İttifakı'nı olumlu buluyorum. Bir seçmen olarak her şeyi bilebilme, takip etme şansımız yok. Dolayısıyla partimin almış olduğu kararların hem ülkem hem de kendim adına olumlu olacağını düşünüyorum. Tabii her partide olduğu gibi bizde de uçlarda olan insanlar var. Ama dediğim gibi bu kişiler her partide var. Mesela CHP seçmenleri arasında da bize karşı olan, bizimle ittifak yapılmasını istemeyenler vardır. Ama önemli olan ülkenin yararı olduğunda ben kişisel bakmam, partim üzerinden bakarım. Bana seçim zamanı çok takılanlar oldu. Siz CHP ile ittifak kurdunuz, Erbakan hocanın kemiklerini sızlattınız diye. Ben de diyorum ki Erbakan hocanın 2002'den ölene kadar geçen süredeki konuşmalarına bir bakın. Kimler onun kemiklerini sızlatmış görün. Geçmişte Erbakan hoca ile Bülent Ecevit'in nasıl ittifak kurduklarına baksınlar. Bu ittifakın Kıbrıs zaferini nasıl kazandığını bir okusunlar (SEÇ 066).”

Cumhurbaşkanı seçimlerine yönelik katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, milletvekili seçimine benzer bir şekilde SP'li katılımcılar arasında CHP ile yapılan seçim iş birliğine yönelik önemli bir ayrışmanın olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda SP'li katılımcıların araştırmanın genel sonucunu yansıtır bir şekilde yarıya yakınının parti sadakatiyle CHP ile yapılan seçim ittifakı'na destek verdikleri, diğer kısmının ise ideolojik nedenlerle CHP ile yapılan ittifaka karşı çıktıkları ve bu nedenle cumhurbaşkanı seçiminde ideolojik olarak kendilerine yakın buldukları Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayına oy verdikleri anlaşılmaktadır.

5.5.4. Katılımcıların farklı seçim türlerinde oy verme davranışlarına yönelik genel değerlendirmeler

Çalışmanın bu bölümünde, yapılan araştırmadan elde edilen ve daha önce ilçe bazında ayrıntılı olarak ortaya konan verilerin genel bir değerlendirmesi yapılarak, araştırmaya katılan katılımcıların çeşitli ittifak yapıları altında gidilen farklı seçim türlerindeki seçmen davranışları açıklanmaya çalışılmıştır.

İlk olarak, araştırmaya katılan katılımcıların, 31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimlerde hem ilçe belediye başkanı hem de Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı seçimlerindeki oy tercihleri değerlendirilmiştir. Yapılan araştırmada ilçelerde yapılan yerel seçimlerde katılımcıların oy tercihlerini etkileyen temel etkenlerin, siyasi partiler arasında oluşturulan seçim ittifak ve iş birliklerinin yapısı, katılımcıların ideolojik yoğunlukları ve adayların kişisel özelliklerinden (özellikle hemşehricilik etkisi) kaynaklanan etkenler olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmada, AKP'nin araştırmaya konu Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerindeki yerel seçimlere kendi parti kimliği ve adaylarıyla katıldığı görülmektedir. Yapılan seçimlerde, AKP katılımcılarının %90'ının (10 katılımcının 9'u) AKP adayını, %10'unun (10 katılımcının 1'i) ise İYİ Parti adayını destekledikleri görülmektedir. MHP açısından ilginç nokta her üç ilçede yapılan belediye başkanlığı seçimlerine MHP'nin kendi parti kimliği ve adaylarıyla katılmamasıdır. MHP bu üç ilçede yapılan seçimlerde AKP adaylarını destekleme kararı almıştır. Bu seçimlerde MHP katılımcılarının %25'i (8 katılımcının 2'si) AKP'ye, %25'i (8 katılımcının 2'si) İYİ Partiye, %12,5'i (8 katılımcının 1'i) SP'ye, %12,5'i (8 katılımcının 1'i) CHP'ye oy verirken, %25'i (8 katılımcının 2'si) seçimlerde oy kullanmamıştır. Bu noktada, MHP katılımcılarının yerel seçimler öncesinde her üç ilçede AKP ile yapılan seçim iş birliğine çok fazla onay vermedikleri ve parti sadakatinin dışında oy tercihlerinde bulundukları görülmektedir. CHP ise yerel seçimlere sadece Atakum ilçesinde kendi partiliğiyle katılırken, İlkadım ilçesinde İYİ Parti adayını, Terme ilçesinde ise SP adayını destekleme kararı almıştır. Her üç ilçede yapılan seçim sonuçları değerlendirildiğinde, CHP katılımcılarının %94'ünün (18 katılımcının 17'si) partilerinin kararına uygun oy tercihlerinde bulundukları, %6'sının ise oy kullanmadığı anlaşılmaktadır. Sonuçlar üzerine yaptığımız genel değerlendirmede dikkat çeken ilk nokta, CHP katılımcılarının farklı siyasi partilerle kurulan seçim iş birliklerine sadık kalarak oy tercihlerinde bulunmuş olmalarıdır. Diğer bir nokta ise seçimlerde kurulan işbirliklerine tepki gösteren CHP katılımcılarının bu tepkilerini başka partilere oy vermek yerine sandığa gitmeme yönünde kullanmış

olmalarıdır. İYİ Parti ise yerel seçimlerde İlkadım ilçesinde kendi adayını çıkarırken, Atakum ilçesinde CHP, Terme ilçesinde ise SP adayını destekleme kararı almıştır. Bu noktada, İYİ Parti katılımcılarının tamamının her üç ilçede de parti kararına uygun hareket ettikleri ve bu yönde oy kullandıkları görülmektedir. Bu durum tüm partiler arasında yerel seçimlerde kurulan seçim iş birliklerinde en sadık seçmen grubunu İYİ Parti katılımcılarının oluşturduğunu göstermektedir. SP ise her üç ilçede de seçime kendi adaylarıyla katılmıştır. Bu seçimlerde SP katılımcılarının %78'i (9 katılımcının 7'si) kendi adaylarına oy verirken, %22'si (9 katılımcının 2'si) AKP adaylarına oy vermiştir. Her üç ilçedeki yerel seçim sonuçlarına bakıldığında, SP katılımcılarının parti sadakatlerinin yüksek olduğu görülmekle birlikte ikinci parti tercihlerinde ilk sırada kendilerine ideolojik anlamda yakın gördükleri AKP'ye yöneldikleri görülmektedir. Diğer siyasi partiler açısından her üç ilçede yapılan ilçe belediye başkanı seçimlerini değerlendirdiğimizde, Gelecek Partisi katılımcısının AKP'yi, DSP katılımcısının DSP'yi, Zafer Partisi katılımcısının İYİ Partiyi, DEVA Partisi katılımcısının CHP'yi, TKP katılımcılarının yarısının TKP'yi, diğer kısmının CHP'yi, Sol Parti katılımcılarının yarısının CHP'yi, diğer kısmının İYİ Partiyi destekledikleri görülmektedir. HDP katılımcısının ise ilçe belediye başkanı seçiminde sandığa gitmediği araştırmadan elde edilen bulgular arasında yer almaktadır.

31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimine yönelik yaptığımız değerlendirmede, seçim öncesinde bazı siyasi partilerin seçim iş birlikleri kurarak, bazı siyasi partilerin ise kendi parti kimlikleriyle seçime katıldıkları görülmektedir. AKP ve MHP aralarında kurdukları seçim iş birliği sonucunda AKP ortak adayıyla, CHP ve İYİ Parti aralarında kurdukları seçim iş birliği neticesinde İYİ Parti ortak adayıyla seçime katılma kararı almışlardır. Diğer yandan; BTP, SP, DP, DSP, Vatan Partisi ve TKP kendi parti kimlikleriyle seçimlere katılmışlardır. Araştırma katılımcılarının Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimindeki oy tercihlerine baktığımızda, AKP katılımcılarının %70'inin (10 katılımcının 7'si) büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde kendi adaylarını destekledikleri, %30'unun (10 katılımcının 3'ü) ise bağımsız aday Erhan Usta'ya oy verdikleri görülmektedir. AKP'li katılımcılardan elde edilen bulgular ışığında özellikle iki noktada AKP katılımcılarının kendi adaylarına tepki gösterdikleri ve Erhan Usta'yı destekledikleri anlaşılmaktadır. Bu etkenlerden ilki AKP adayına duyulan tepkidir. AKP katılımcılarının bir kısmı geçmiş dönemde partide il başkanlığı, milletvekilliği ve bakanlık yapan ve hali hazırda mevcut büyükşehir belediye başkanı olan Mustafa Demir'in

yıprandığını ve yerine yeni ve genç bir adayla seçime gidilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Diğer etken ise hemşehricilik etkisidir. Yapılan çalışmada özellikle yerel seçimlerde ve ağırlıklı olarak kırsal bölgelerde yer alan katılımcılar arasında hemşehricilik etkisinin diğer bölgelerdeki katılımcılara göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu noktada, AKP'li katılımcıların önemli bir kısmı, kendi adayları mevcut belediye başkanı Mustafa Demir'in Trabzonlu olmasından dolayı, Samsunlu olan Erhan Usta'yı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

MHP katılımcılarının Samsun Büyükşehir Belediyesi seçimindeki oy tercihlerine baktığımızda ilçe belediye başkanlığı seçimlerindeki oy tercihlerine benzer bir durumun yaşandığı görülmektedir. MHP, ilçe seçimlerinde olduğu gibi büyükşehir seçiminde de aday çıkarmayarak AKP adayını desteklemiş ancak AKP ile yapılan seçim iş birliği MHP katılımcıları tarafından beklenen desteği bulmayarak oyların farklı adaylar arasında dağılmasına neden olmuştur. Büyükşehir belediyesi seçiminde MHP katılımcılarının %25'i (8 katılımcının 2'si) AKP'ye, %37,5'i (8 katılımcının 3'ü) bağımsız aday Erhan Usta'ya, %25'i (8 katılımcının 2'si) İYİ Partiye oy verirken, %12,5'inin (8 katılımcının 1'i) oy kullanmadığı görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular MHP katılımcılarının en çok tercih ettikleri adayın bağımsız aday Erhan Usta olmasında Usta'nın milliyetçi siyasi kimliğinin ve eski bir MHP milletvekili olmasının temel etken olduğunu göstermektedir.

CHP katılımcıları açısından yaptığımız değerlendirmede, Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde CHP katılımcılarının %83,5'inin (18 katılımcının 15'i) ortak adayları olan İYİ Parti adayına oy verdikleri görülmektedir. Bunun dışında, bu seçimde CHP katılımcılarının %5,5'inin (18 katılımcının 1'i) bağımsız aday Erhan Usta'ya, %5,5'inin (18 katılımcının 1'i) SP'ye oy verdiği, %5,5'inin (18 katılımcının 1'i) ise oy kullanmadığı görülmektedir. Büyükşehir belediye başkanlığı seçimine CHP ile iş birliği yaparak kendi adayıyla katılan İYİ Parti katılımcılarının %90'u (10 katılımcının 9'u) kendi adaylarına oy verirken, %10'unun (10 katılımcının 1'i) bağımsız aday Erhan Usta'yı destekledikleri görülmektedir.

SP ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde olduğu gibi büyükşehir belediye başkanlığı seçimine de kendi adayı ve parti kimliğiyle katılmıştır. Büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde SP katılımcılarının %67'si (9 katılımcının 6'sı) kendi adaylarına oy verirken %33'ünün (9 katılımcının 3'ü) tercihi ilçe seçimlerinde olduğu gibi AKP adayı lehine olmuştur. Diğer parti katılımcıları açısından büyükşehir belediyesi seçim sonuçlarını değerlendirdiğimizde, DEVA ve Gelecek Partisi katılımcılarının AKP'ye, DSP

katılımcısının DSP'ye, TKP katılımcılarının TKP'ye, Zafer ve Sol Parti katılımcılarının ise İYİ Parti'ye oy verdikleri görülmektedir. HDP katılımcısının ise ilçe seçimlerine benzer şekilde büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde de sandığa gitmediği araştırma bulgularından anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan katılımcıların, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan milletvekili seçimindeki oy tercihlerine baktığımızda bu tercihlerin yerel seçimlerdeki seçmen tercihleriyle karşılaştırıldığında seçmenler açısından parti sadakat düzeyinin ve ittifak etkisinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Milletvekili seçimindeki katılımcı tercihleri değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan AKP katılımcılarının %80'i (10 katılımcının 8'i) milletvekili seçiminde kendi partilerine oy verirken, %10'u (10 katılımcının 1'i) MHP, %10'u (10 katılımcının 1'i) ise CHP milletvekili listesine oy vermişlerdir. Bu veriler üzerinden yapılan değerlendirmede AKP katılımcılarının büyük oranda parti sadakatine sahip oldukları görülmektedir. Cumhur İttifakı içinde yer alan ve milletvekili seçimine kendi listesiyle giren MHP'li katılımcılarının %87,5'i (8 katılımcının 7'si) seçimde kendi partilerine oy verirken, %12,5'i (8 katılımcının 1'i) CHP'ye oy vermiştir. Burada AKP katılımcılarına benzer şekilde MHP katılımcıları arasında parti sadakatinin yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma verilerini incelediğimizde her iki parti açısından dikkat çeken nokta AKP ve MHP sempatzanı olduklarını ifade etmekle birlikte milletvekili seçiminde bu partilere oy vermeyen katılımcıların bu tercihlerinde temel etkenin aday profili, hemşehricilik gibi seçmen tercihlerini dolaylı yoldan etkileyen kısa vadeli etkenler olmasıdır. Bunun dışında bu partilerin katılımcılarının oy tercihlerinin değişmesinde ideolojik ve siyasi söylem gibi seçmen tercihleri üzerinde doğrudan ve uzun vadeli belirleyicilerin etkisinin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Katılımcıların milletvekili seçimindeki oy tercihleri dikkate alındığında en sadık seçmen grubunu CHP ve İYİ Parti katılımcılarının oluşturduğu görülmektedir. Milletvekili seçimine kendi listeleriyle katılan her iki parti katılımcılarının tamamı seçimlerde kendi partilerine oy vermişlerdir. Burada dikkat çeken nokta, seçimlere kendi listesiyle katılmayıp CHP ile yaptığı ittifak sonucunda CHP listesinden katılan SP katılımcılarının %89'unun (9 katılımcının 8'i) partilerinin ittifak kararına uygun olarak seçimde CHP'ye oy vermiş olmalarıdır. Bunun temel nedenleri arasında, SP adayının CHP listesinin ikinci sırasında seçilebilecek bir sırada yer almasının ve SP seçmenleri arasında parti sadakatinin yüksek düzeyde olmasının etkisi büyüktür. Diğer partilerin katılımcıları açısından yaptığımız değerlendirmede, Millet İttifakı içerisinde yer alan Deva Partili katılımcının milletvekili

seçiminde ittifak ortağı CHP'ye oy verdiği, aynı ittifakın diğer bir partisi olan Gelecek Partili katılımcının ise seçimde ittifak dışında yer alan MHP'ye oy verdiği görülmektedir. Benzer bir oy geçişi Cumhur İttifakı içerisinde de görülmektedir. Partisinin Cumhur İttifakına destek vermesine rağmen DSP katılımcısının seçimde oyunu Millet İttifakı içerisinde yer alan CHP'ye verdiği görülmektedir. Araştırmaya katılan diğer partiler, TKP, HDP (Yeşil Sol), Sol Parti ve Zafer Partisi katılımcılarının seçimde kendi partileri lehine oy kullandıkları elde edilen araştırma verilerinden anlaşılmaktadır.

Son olarak, ittifakların seçmen davranışları üzerindeki etkilerini belirlemede en belirgin sonuçları verdiği düşünülen cumhurbaşkanı seçimleri araştırma katılımcılarının oy tercihleri üzerinden değerlendirilmiştir. Resmî olarak 3 adayın yarıştığı cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda AKP'li katılımcıların %90'u (10 katılımcının 9'u), ikinci turda ise tamamı partilerinin genel başkanı ve cumhurbaşkanı adayı olan mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a oy vermişlerdir. Cumhur İttifakı içerisinde yer almasına rağmen MHP katılımcıları açısından ise ilginç bir durumla karşılaşılmıştır. Cumhurbaşkanı seçimlerinde MHP katılımcıların sadece %37,5'i (8 katılımcının 3') ilk turda içinde yer aldıkları ittifakın cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan'a oy verirken, %62,5'i (8 katılımcının 5'i) milliyetçi gelenekten gelen ve eski bir MHP milletvekili olan ATA İttifakı cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan'a oy vermişlerdir. Yapılan alışmada MHP'li katılımcıların cumhurbaşkanı ilk tur seçiminde oy tercihlerindeki temel belirleyici etkenin, ittifak etkisinden çok adayların ideolojik kimliklerine yönelik yaptıkları değerlendirmeler sonucunda oluştuğu görülmektedir. MHP katılımcılarının Sinan Oğan'ın yarışmadığı ikinci turdaki oy tercihlerine baktığımızda ise, Erdoğan'a verilen desteğin %50'ye (8 katılımcının 4') ıktığı, Kılıdarolu'nun ilk turdan farklı olarak %25 (8 katılımcının 2'si) oy aldığı ve seçmenlerin %25'inin (8 katılımcının 2'si) sandığa gitmediği görülmektedir. Cumhur İttifakı'na destek veren DSP'nin katılımcısının ise cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda da partisinin kararına uymayarak Erdoğan yerine ideolojik olarak kendisine daha yakın bulduğu Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıdarolu'na oy verdiği görülmektedir.

Millet İttifakı içinde yer CHP katılımcılarının tamamının cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda da parti genel başkanları ve cumhurbaşkanı adayları Kemal Kılıdarolu'nu destekledikleri görülmektedir. Millet İttifakı'nın bir diğer partisi İYİ Parti katılımcılarının %80'i (10 katılımcının 8'i) seçimlerin ilk turunda Kemal Kılıdarolu'na, %20'si (10 katılımcının 2'si) ise Sinan Oğan'a oy vermiş iken, ikinci turda %90'ının (10

katılımcının 9'u) Kılıçdaroğlu'nu desteklediği, %10'unun (10 katılımcının 1'i) ise seçimde oy kullanmadığı görülmektedir. Millet İttifakı'nın bir diğer önemli partisi SP katılımcıları arasında ittifak adayı Kılıçdaroğlu'na verilen desteğin düşük kaldığı görülmektedir. SP katılımcılarının %55,5'i (9 katılımcının 5'i) seçimlerin ilk turunda Kemal Kılıçdaroğlu'na, %33,5'i (9 katılımcının 3'ü) Tayyip Erdoğan'a oy verirken, %11'i (9 katılımcının 1'i) seçimde oy kullanmamıştır. İkinci turda ise SP katılımcılarının Kılıçdaroğlu'na verdikleri destek değişmezken Erdoğan'ın almış olduğu oyların %44'e (9 katılımcının 4'ü) yükseldiği görülmektedir. Araştırmada DEVA Partisi katılımcısının seçimlerin her iki turunda da kendilerinin de içinde yer aldığı Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kılıçdaroğlu'na, Gelecek Partisi katılımcısının ise seçimlerin her iki turunda Erdoğan'a oy verdiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turuna kendi ittifak adayı Sinan Oğan'la katılan Zafer Partisi katılımcısının seçimlerin ilk turunda Oğan'a, ikinci turunda ise partiler arası kurulan iş birliği sonucunda Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na oy verdiği görülmektedir. Diğer yandan farklı ittifak bloklarında yer almakla birlikte HDP, TKP ve Sol Parti katılımcılarının tamamının cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda, seçim öncesi desteklerini açıkladıkları Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na oy verdikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda kullanmış oldukları oylar ve bu oyların parti-ittifak kararlarına uygunluk dereceleri tablo 5.22'de gösterilmektedir.

Tablo 5.22. Katılımcıların Cumhurbaşkanlığı Seçimlerindeki Oy Tercihleri ve İttifak Kararlarına Uygunluk Oranları

İTTİFAKLAR	1. TUR	2. TUR
Cumhur İttifakı	%67	%78
Millet İttifakı	%82	%85

Tablo 5.22'den elde edilen bulgulara göre Cumhuriyet İttifakı içerisinde yer alan katılımcıların cumhurbaşkanı seçiminin ilk turunda %67'si (18 katılımcının 12'si), ikinci turunda ise %78'i (18 katılımcının 12'ü) ittifak kararlarına uygun hareket ederek kendi cumhurbaşkanı adaylarına oy vermişlerdir. Millet İttifakı'nda ise ittifakı oluşturan farklı partilere mensup katılımcıların %82'si (39 katılımcının 32'si) ilk turda %85'i (39

katılımcının 33'ü) ise ikinci turda ittifaklarının cumhurbaşkanı adayına oy vermişlerdir. Diğer yandan cumhurbaşkanlığı seçiminde kendi adaylarını çıkarmayan ve Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na destek açıklamasında bulunan Emek ve Özgürlük İttifakıyla, Sosyalist Güç Birliği İttifakı katılımcılarının tamamı seçimlerin her iki turunda da partilerinin almış olduğu karara uygun olarak Kemal Kılıçdaroğlu'na oy vermişlerdir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda Zafer Partili katılımcının oyunu partisinin içinde bulunduğu ATA İttifakı cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan'a verdiği, seçimlerin ikinci turunda ise partisinin destek kararı açıkladığı Kemal Kılıçdaroğlu'na oy verdiği araştırma verilerinden anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, Millet İttifakı'nın ortak cumhurbaşkanı adayının ittifak katılımcılarından aldığı desteğin yüzdesel oranı, Cumhuriyet İttifakı'nın ortak cumhurbaşkanı adayına oranla daha yüksektir. Bu durum, ittifaklar altında gidilen cumhurbaşkanı seçimlerinde kamuoyunda yaşanan bazı tartışmaların aksine hem Millet İttifakı'nın hem de ittifakın cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun ittifak siyasetindeki başarısını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun kısmende olsa ittifak siyasetindeki başarısını gösteren bu sonuca rağmen cumhurbaşkanı seçimini Cumhuriyet İttifakı adayının kazanmasındaki en büyük etken -yine araştırma verilerinin gösterdiği üzere- Millet İttifakı bünyesinde ortaya çıkan sorunlardır. Bu sorunların başında hiç şüphesiz Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığına sürecin başından beri mesafeli duran İYİ Parti lideri Meral Akşener'in seçimlere az bir süre kala ittifaka yönelik ağır söylemlerde bulunarak masadan kalkmasının etkisi büyüktür. Sonrasında Akşener'in gönülsüz de olsa masaya geri dönmesi ve bunu bir takım şartlara bağlaması hem ittifak içerisinde hem de toplum nezdinde yeni problem alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Özellikle Meral Akşener'in ittifak masasına dönmesi için İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın cumhurbaşkanı yardımcısı olarak açıklanmasıyla birlikte cumhurbaşkanı yardımcılarının beşten yediye yükselmesi zaten kamuoyunda eleştiri konusu olan bir çok başlılık ve bunun neden olabileceği yönetim krizi algısının güçlenmesine zemin hazırlanmıştır.

Millet İttifakı içerisinde ortaya çıkan bir diğer önemli sorun Erdoğan karşıtlığı üzerinden öteye gidemeyen politika üretimi ve ittifak içinde yaratılamayan ortak ekonomik, sosyal ve siyasi söylem birlikteliğidir. Bunun yanında Cumhuriyet İttifakı'nın, Millet İttifakı'nı ideolojik olarak sıkıştırması (HDP ile kurulduğu söylenen seçim iş birliği ve Millet İttifakı içerisinde yarattığı tartışmalar), bunu halkın milliyetçi hassasiyetlerini

destekleyen eylemlerle zenginleştirmesi (Türkiye'nin en büyük savaş gemisi TCG Anadolu gemisinin çeşitli limanlarda halkın ziyaretine açılması, Türkiye'nin ilk yerli otomobili TOGG'un yollarda görünmesi, Gabar'da petrol, Çaycuma'da doğal gaz rezervlerinin bulunması vb.), özellikle Millet İttifakı içinde yer alan milliyetçi ve muhafazakâr seçmenin kafa karışıklığı yaşamasına neden olmuştur. Millet İttifakı'nda ortaya çıkan bu gibi sorunlar seçim öncesinde çeşitli nedenlerle Cumhuriyet İttifakı'ndan kopmuş olan seçmenlerin seçim tarihi yaklaştıkça tekrar Cumhuriyet İttifakı'na dönmesine, Millet İttifakı'ndan kopan bir kısım seçmeninde Cumhuriyet İttifakı'na yönelmesine neden olmuştur.

Yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre katılımcıların farklı seçim türlerinde partilerinin içinde yer aldığı ya da partilerinin destek kararı açıkladığı ittifaklara vermiş oldukları desteğin oransal dağılımı tablo 5.23'te görülmektedir.

Tablo 5.23. Farklı Seçim Türlerinde Katılımcıların Parti Kararlarına ve İttifaklara Bağlılık Oranları

SEÇİM TÜRÜ	SEÇMEN BAĞLILIK ORANI
İlçe Belediye Başkanı Seçimleri	%74
İl Belediye Başkanı Seçimleri	%72
Milletvekili Seçimleri	%93
Cumhurbaşkanı Seçimleri	%81

Elde edilen katılımcı görüşleri sonucunda şu değerlendirmelere ulaşılmıştır.

- 1) Siyasi partiler arasında kurulan seçim öncesi ittifak ve iş birliklerinin katılımcılar üzerinde en fazla etkisi milletvekili seçiminde en düşük etkisi ise yerel seçimlerde görülmektedir.
- 2) Katılımcıların seçim ittifakları ve iş birlikleri altında yapmış oldukları oy tercihleri değerlendirildiğinde en ideolojik katılımcı grubunun MHP'li katılımcılar olduğu görülmektedir. Özellikle yerel seçimlerde MHP'li katılımcılar açısından kurulan seçim işbirliklerinin niteliğinden çok seçime katılan adayların ideolojik kimlikleri önem kazanmaktadır. İdeolojik etkeni dikkate alan bir diğer katılımcı grubu SP katılımcılarıdır. Ancak SP katılımcıları gerektiğinde parti çıkarlarını gözetmek amacıyla rasyonel davranabilmektedir.

Örneğin, SP katılımcılarının büyük oranda Samsun milletvekili listesinde seçilebilecek sırada kendi adayları yer aldığından çeşitli çekinceler ortaya koymakla birlikte CHP'ye oy verebilmişlerdir. Ancak aynı SP katılımcılarının cumhurbaşkanı seçimlerinde partilerinin de içinde bulunduğu Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na aynı desteği vermedikleri ve oylarını bu seçimde ideolojik olarak kendilerine yakın buldukları Recep Tayyip Erdoğan'a yönlendirdikleri görülmektedir. Bu anlamda tüm seçim türleri dikkate alındığında ittifak ve seçim iş birliğine en sadık seçmen grubunu AKP, CHP ve İYİ Parti katılımcıları oluşturmaktadır.

5.6. Katılımcıların İttifak Algılarına Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde temel olarak araştırma katılımcılarının farklı seçim türlerinde ittifaklar hakkında sahip oldukları algı ve düşüncelerle mevcut ya da alternatif ittifak modelleri hakkındaki görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

5.6.1. Atakum ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler

Seçmen kaydı Atakum ilçesinde bulunan araştırma katılımcılarının seçim ittifaklarına yönelik değerlendirmeleri tablo 5.24'te görülmektedir.

İlk olarak, katılımcılara seçim öncesinde partiler arasında kurulan seçim ittifakları hakkındaki genel düşünceleri ve ittifakların kurulma sürecinde partilerin öncelik vermesi gereken temel kriterlerin neler olması gerektiği yönünde değerlendirmelerde bulunmaları istenmiştir. Atakum'da görüşme yapılan beş partiye mensup katılımcıların %43'ü (21 katılımcının 9'u) siyasi partiler arasında kurulan seçim ittifaklarını olumsuz bulduklarını ifade ederken, %57'si (21 katılımcının 12'si) ittifaklara olumlu yaklaştıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5.24. Atakum İlçesinde Katılımcıların İttifaklara Yönelik Algıları

Partiler	Olumlu (%)	Olumsuz (%)	İttifak Kurulmasında Konu Uzlaşısı (%)	İttifak Kurulmasında İdeolojik Yakınlık (%)
AKP	17	83	67	33
CHP	80	20	80	20
MHP	33	67	33	67
İYİ Parti	100	-	100	-
SP	50	50	50	50

Tablo 5.24'ten elde edilen bulgulara göre partiler arasında kurulan seçim ittifaklarına en olumlu yaklaşan katılımcı grubunu Millet İttifakı içerisinde yer alan İYİ Partili katılımcılar oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan İYİ Partili katılımcıların tamamının seçim ittifakı kurulmasına olumlu yaklaştıkları görülmektedir. Millet İttifakı'nın en büyük partisi olan CHP'li katılımcıların ise %80 (5 katılımcının 4'ü) oranında ittifak siyasetini desteklediği, %20'sinin (5 katılımcının 1'i) ise ittifaklara karşı olduğu görülmektedir. Yine Millet İttifakı içerisinde yer alan bir diğer parti SP'li katılımcılar arasında ittifaklara olumlu ve olumsuz yaklaşanların oranının eşit dağıldığı görülmektedir. Tüm bu veriler sonucunda genel olarak Millet İttifakı katılımcılarının önemli oranda ittifak kavramına olumlu yaklaştıkları anlaşılmaktadır. Ancak burada dikkat çeken nokta araştırmaya katılan SP'li katılımcıların Millet İttifakı'nda yer alan diğer ittifak katılımcılarına göre ittifaka daha pragmatik yaklaşıyor olmalarıdır. SP katılımcıları ağırlıklı olarak kendi adaylarının CHP listesinden milletvekili seçildiği, milletvekili seçim ittifakı'na olumlu yaklaşırken, cumhurbaşkanı seçiminde partilerinin içinde yer aldığı ittifak adayına aynı ölçüde destek vermedikleri ve bu seçimde SP katılımcılarının önemli bir oranının, rakip Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdikleri görülmektedir.

Cumhur İttifakı katılımcılarının ittifaklara yönelik algılarını değerlendirdiğimizde, ittifakın en büyük iki partisi olan AKP ve MHP seçmenlerinin kurulan seçim ittifaklarına çok da olumlu bakmadıkları görülmektedir. AKP seçmenlerinin %17'si (6 katılımcının 1'i) partiler arasında kurulan ittifaklara olumlu yaklaşırken, %83'ünün (6 katılımcının 5'i) ittifak siyasetine olumlu bakmadığı anlaşılmaktadır. MHP seçmenleri arasında ise ittifaklara olumlu yaklaşanların oranı %33'iken (3 katılımcının 1'i) olumsuz bakanların oranı %67 (3 katılımcının 2'si) dir. Görüşme yapılan AKP'li katılımcıların önemli bir kısmı, ittifakın sağladığı başarıyı kabul etmekle birlikte partilerinin ittifak siyaseti yüzünden başta MHP olmak üzere başka partilere gerektiğinden fazla taviz verdiğini ifade etmektedirler. MHP'li katılımcılar ise ittifakın kendileri açısından en olumsuz yönünü çoğu yerde aday çıkarılmaması ve bu yerlerde AKP'li adayların desteklenmesi sonucunda, özellikle büyükşehirler başta olmak üzere çoğu il ve ilçe seçiminde görünürlükten uzak kalmak olarak ifade etmişlerdir. Bu noktada, araştırmamıza konu olan her üç ilçede de MHP'nin kendi parti kimliği ve adaylarıyla seçime girmemesi, MHP'li katılımcıların bu tespitlerinin temel nedenidir. Ancak her iki parti katılımcılarının ağırlıklı olarak ittifak siyasetine karşı olduklarını bildirmekle beraber sistemin bir zorunluluğu olarak gördükleri Cumhur İttifakı'na olumlu yaklaştıkları araştırma bulgularından anlaşılmaktadır.

Beş farklı parti katılımcısının ittifakların kurulma sürecinde partilerin temel kriterlerinin neler olması gerektiği yönündeki görüşlerini değerlendirdiğimizde, katılımcıların %67'si (21 katılımcının 14'ü) konu bazında uzlaşının, %33'ü (21 katılımcının 7'si) ise ideolojik yakınlığın temel kriter olması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. İYİ Partili katılımcıların tamamı, AKP'li katılımcıların %67'si (6 katılımcının 4'ü) ve CHP'li katılımcıların %80'i (5 katılımcının 4'ü) konu bazında anlaşmak koşuluyla partiler arasında ittifakların kurulabileceğini ifade etmişlerdir. MHP'li katılımcılar arasında ittifakların ideolojik yakınlık temelinde kurulması gerektiği ağırlıklı görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Atakum ilçesinde araştırmaya katılan MHP'li katılımcıların %67'si (3 katılımcının 2'si) ittifakların ideolojik yakınlık temelinde, %33'ü (3 katılımcının 1'i) ise konu bazında uzlaşısı şeklinde kurulabileceğini vurgulamışlardır. SP katılımcıları arasında ise tam bir oransal eşitlik söz konusudur. SP'li katılımcıların %50'si (2 katılımcının 1'i) ittifakların konu bazında, %50'si (2 katılımcının 1'i) ise ideoloji temelinde kurulabileceğini ifade etmişlerdir. Son olarak, Sol Partili ve TKP'li katılımcıların tamamı partiler arasında kurulacak seçim ittifaklarında temel kriterin partiler arasındaki ideolojik yakınlık olması gerektiğini yönünde görüş bildirmişlerdir. Atakum ilçesinde araştırmaya katılan bazı katılımcıların seçim ittifakları ve iş birliklerine yönelik düşünceleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Bir MHP seçmeni olarak ittifakların varlığını doğru bulmuyorum. AKP ile partim MHP'nin siyasi görüş olarak çok fazla uyuştüğünü düşünmüyorum. Partiler ittifaklar yüzünden ideolojilerinden çok fazla taviz verdiler. O yüzden en azından ittifak kurulacaksa yakın ideolojide olan partiler arasında kurulmalı. Mesela MHP, İYİ Parti, Zafer Partisi ve BBP birlikte ittifak kursalar çok doğru olur. Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı seçiminde ve en önemli ilçelerin belediye seçimlerinde biz aday göstermeyip AKP adaylarını destekledik. Bir gün sokakta oğlum bana sordu: Baba niye hiç MHP afişi, reklamı, bayrağı yok diye. Doğru söylüyordu. Sonuçta yerel seçim de olsa üç hilali görmemek tabanda bir hoşnutsuzluk yaratıyor (SEÇ 015).”

“DEVA Partisi seçmeni olarak partimin içerisinde yer aldığı ittifaka başlarda olumlu bakıyordum. Zaten bizim ittifak içinde yer almaktan başka şansımız yoktu. Sonuçta oy oranımız belli. Ancak ittifakı bir arada tutan temel motivasyon Erdoğan karşıtlığıydı. Bunun dışında ne partiler arasında ne de tabanlar arasında bir kaynaşma yoktu. Ama yine de bir şeylerin başlaması açısından önemliydi. Bu önem ne yazık ki siyasetçiler tarafından heba edildi (SEÇ 014).”

“İttifak siyasetini ve partim CHP’nin içinde yer aldığı Millet İttifakı’nu olumlu buluyorum. Kurduğumuz ittifak şekil olarak doğru, içerik olarak yanlış. Tabii ki her partinin ve o parti tabanlarının hassasiyetleri var ama resmin genelini görmek lazım. Bu ne yazık ki görülemedi. Liderler bu şansı değerlendiremedi. Özellikle DEVA ve Gelecek Partisi gibi düne kadar AKP içinde yer alan partilerin Millet İttifakı’na alınmaması gerekiyordu (SEÇ 018).”

“Ben AKP seçmeni olarak ittifakları olumlu bulmuyorum. Bunu hem Cumhur hem de Millet İttifakı için söylüyorum. Hükümet sistemi değişikliği referandumunda keşke hükümet sistemi değişikliğine olumlu oy kullanmasaydım. Esasen MHP ile ittifaktan mutsuz değilim. Ama bu sistemde o bile yetmiyor. DSP, HÜDA PAR gibi partilere bile muhtaç olunuyor. Eski sistemde parti olarak daha az oy alıp daha güçlü yönetebiliyorduk. Şimdi ittifak olarak daha çok oy oranına sahip olmakla beraber bu parçalı yapı yüzünden yönetim etkinliğimiz düşüyor. Çünkü çoğu zaman bir karar alırken diğer partilere göre hareket etmek gerekiyor (SEÇ 024).”

“Biz TKP olarak var olan ittifaklar içerisinde en gerçekçi ve samimi ittifakın Sosyalist Güç Birliği İttifakı olduğunu düşünüyoruz. Ama yine de Türkiye’de uzun vadede ittifakların başarılı olacağını düşünmüyorum. İttifaklar partilerin yol haritalarını alt üst etti. Özellikle bizim dışımızda kurulan ittifaklar temel konular üzerinde anlaşmadan güncel çıkarlar üzerine kuruldu. Biz ise toplumsal ve uzun vadeli çıkarlar peşindeyiz. Bizim ideolojimiz sermaye ve emek üzerinden şekillenir. O yüzden diğer ittifakların adları ve ideolojileri kâğıt üzerinde farklı olsa da bizim ideolojik bakışımızda hepsi aynıdır. Dolayısıyla Türkiye’de biz ve diğerleri olmak üzere iki temel ittifak bloğu vardır (SEÇ 039).”

“Mevcut hükümet ve seçim sistemi siz istemeseniz de partileri ittifaklara mecbur bırakıyor. Burada ittifakın olumlu ya da olumsuz taraflarından çok partileri, seçmenleri ittifaklara mahkûm eden sistemi reddetmek gerekir. Bir Sol Parti seçmeni olarak bu dayatmayı kabul etmesem de ülkenin içinde bulunduğu şartlar ve mevcut sistemin koşulları sizi belediye seçimlerinde ya da cumhurbaşkanı seçiminde İYİ Parti ya da Zafer Partisi ile aynı parti ya da adaya oy vermeye mecbur ediyor. Nerede ilkeler? Nerede ideolojiler? Bu durum zaman içerisinde partileri ve seçmenleri ideolojik temelden uzak kapitalist sisteme uygun birer obje haline getirecek. Zaten hedeflenenin de bu olduğuna inanıyorum (SEÇ 043).”

“İttifakların başarısını İstanbul, Ankara, Antalya, Adana gibi şehirlerin kazanılmasında gördük. Yine Samsun’da normal koşullarda iktidar partisinin elinden alınması güç olan İlkadım ve Atakum ilçelerinin kazanılmasında gördük. Sonuç olarak ittifak siyaseti büyük başarıların kazanılmasını sağladı. Ama burada kilit unsur ittifakın doğru partilerle kurulmasıydı. Bu seçimlerde temel ittifak partileri benimde seçmeni olduğum İYİ Parti ile CHP idi. Ama ne olduysa, ki sonradan nedenini anladık, Kılıçdaroğlu Millet İttifakı’nı gereksiz yere oyu binde bir olan partilerle genişletti. O zaman ittifakın yapısı bozuldu. Sonuçta kaybeden Millet İttifakı oldu ama kazanan o binde bir oyla ittifaka girip 10’ar, 20’şer milletvekili kazanan partiler oldu (SEÇ 029).”

Atakum’da katılımcılarla yapılan görüşmeler, parti katılımcılarının ittifaklara yönelik algıları ile partiler arasında ittifak kurulurken temel alınması gereken kriterler konusunda paralellik olduğunu göstermektedir.

5.6.2. İlkadım ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler

Seçmen kaydı İlkadım ilçesinde bulunan araştırma katılımcılarının seçim ittifaklarına yönelik değerlendirmeleri tablo 5.25’te görülmektedir.

İlk olarak katılımcılara seçim öncesinde partiler arasında kurulan seçim ittifakları hakkındaki genel düşünceleri ve ittifakların kurulma sürecinde partilerin temel alması gereken kriterlerin neler olması gerektiği yönünde değerlendirmelerde bulunmaları istenmiştir. İlkadım ilçesinde görüşme yapılan 5 partiye (AKP, CHP, MHP, İYİ Parti, SP) mensup katılımcıların %72’si (18 katılımcının 13’ü) siyasi partiler arasında kurulan ittifakları olumlu bulduklarını ifade ederken, %28’i (18 katılımcının 5’i) ittifaklara olumlu bakmadıklarını ifade etmişlerdir. Yine araştırmaya katılan katılımcıların %67’si (18 katılımcının 12’si) temel konularda mutabakat sağlanması koşuluyla ideolojik anlamda farklı partilerin ittifak kurmalarında bir sakınca görmediklerini, %33’ü (18 katılımcının 6’sı) ise sadece yakın ideolojik görüşe sahip partiler arasında ittifak kurulmasının doğru olacağını ifade etmişlerdir. İlkadım ilçesinde araştırmaya katılan farklı partilere mensup katılımcıların ittifaklara yönelik düşünceleri tablo 5.25’te görülmektedir.

Tablo 5.25. İlkadım İlçesinde Katılımcıların İttifaklara Yönelik Algıları

Partiler	Olumlu (%)	Olumsuz (%)	İttifak Kurulmasında Konu Uzlaşısı (%)	İttifak Kurulmasında İdeolojik Yakınlık (%)
AKP	100	-	-	100
CHP	83	17	100	-
MHP	33	67	33	67
İYİ Parti	67	33	100	-
SP	100	-	50	50

Tablo 5.25'ten elde edilen bulgulara göre araştırmaya katılan AKP'li ve SP'li katılımcıların tamamı siyasi partiler arasında kurulan seçim ittifaklarına olumlu yaklaştıklarını ifade etmişlerdir. CHP'li katılımcıların %83'ü (6 katılımcının 5'i) ittifaklara olumlu yaklaşırken, %17'sinin (6 katılımcının 1'i) olumsuz yaklaştığı görülmektedir. İYİ Partili katılımcıların %67'si (3 katılımcının 2'si) partiler arasında kurulan ittifakları onaylarken, %33'ünün (3 katılımcının 1'i) onaylamadığı görülmektedir. Son olarak MHP'li katılımcılar açısından yaptığımız değerlendirmede, MHP'li katılımcıların sadece %33'ü (3 katılımcının 1'i) partiler arasında kurulan seçim ittifaklarına destek verirken, %67'sinin (3 katılımcının 2'si) bu ittifaklara karşı çıktığı görülmektedir.

Araştırma katılımcılarının partilerin ittifak kurma sürecinde dikkat etmeleri gereken temel prensiplerin neler olması gerektiği yönündeki değerlendirmelerinde; CHP'li, DSP'li, İYİ Partili ve Sol Partili katılımcıların tamamının temel konularda mutabakata varmak kaydıyla her parti ile ideolojik mesafeye bakılmaksızın ittifak kurulabileceğini ifade ettikleri görülmektedir. Buna karşılık AKP'li, Gelecek Partili, HDP'li, TKP'li ve Zafer Partili katılımcıların tamamının ancak birbirlerine yakın ideolojik çizgiye sahip partiler arasında ittifak kurulması yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Bu partiler dışında MHP'li katılımcıların %67'si (3 katılımcının 2'si) ideoloji temelli ittifakları doğru bulurken, %33'ü (3 katılımcının 1'i) konu uzlaşısı şeklinde ittifakların kurulabileceğini ifade etmişlerdir. SP'li katılımcıların ise %50'si (4 katılımcının 2'si) konu bazında %50'si (4 katılımcının 2'si) ideoloji temelinde ittifakların kurulması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. İlkadım ilçesinde araştırmaya katılan bazı katılımcıların seçim ittifaklarına yönelik düşünceleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Bir Sol Parti seçmeni olarak ülkenin yararı söz konusu olduğunda farklı partilerin bir araya gelmesini olumlu buluyorum. Zaten farklı görüşlerin, farklı renklerin bir araya gelmesi bütünü tamamlanması için en ideal olandır. Ama Türkiye siyasetinde genel bir

ilkesizlik var. Herkes daha çok talep gördüğü için daha milliyetçi-dindar bir söylem peşinde siyaset yapıyor. Örneğin Millet İttifakı ve özelde CHP bu söylemin peşinden gitti. Ama kimse aslı varken sana oy vermez. Sen ona benzeyerek bir yere varamazsın. Nerede kaldı o zaman farklı renkler ve düşünceler (SEÇ 016).”

“HDP seçmeni olarak ittifakların bu sistemin zorunlu bir sonucu olarak baştan kurgulandığını ve siyasi alana dayatıldığını düşünüyorum. Amaç Türkiye siyasetinde ağırlıkta olan sağ siyaseti ittifaklar sayesinde belirli bir blokta toplayıp ülkeyi yönetmekti. Ben artık bu saatten sonra geriye dönüş olacağını düşünmüyorum. Her şeyden önce ittifak olabilmesi için benzer hedeflerin olması gerek. Hedef dediğin şey uzun soluklu politikalar. Ama Türkiye’de partiler kısa vadeli kazançlarına bakıyorlar. Oysa uzun vadeli kazançlarda sınıflar, halklar kazanır. Ne yazık ki Türkiye’de partiler uzun zamandır sınıflarını, halklarını kaybetmiş durumdadır. Çoğulculuk, çoğunlukçuluğa indirgenmiş durumda (SEÇ 042).”

“Cumhur İttifakı’nın yapısını çok olumlu buluyorum. Partim AKP ve MHP bu ittifakın temel partileridir. Bu iki parti dışında ittifak içindeki diğer partileri bir güç olarak görmediğimden ittifakta yer almalarından dolayı olumlu ya da olumsuz bir fikrim yok. Ama temel olan yakın ideolojiye sahip partilerin bir araya gelmesidir. Bu açıdan AKP-MHP dinî hassasiyetleri yüksek, millî ve manevi değerleri temel alan partiler olduğu için Cumhur İttifakı başarılı oldu. Zaten ideolojileri yakın olduğundan konulara bakışları da ortak oluyor. Bu olmadığında Millet İttifakı gibi oluyorsun. Onların arasında ne konu ne de ideolojik birlik vardı. Tek dertleri Tayyip Erdoğan’dan iktidarı almaktı. Ama Erdoğan karıştıltığında bile anlaşılamadılar. Düşünün seçimi kazansalar eğitim, sağlık, ekonomi politikaları nasıl olurdu? (SEÇ 013).”

“Gelecek Partili bir seçmen olarak partimin içinde yer aldığı Millet İttifakı’nı hiç onaylamadım. Her şeyden önce yakın ideolojik görüşe sahip partiler bir arada olmalıydı. Cumhur İttifakı bu yüzden başarılı oldu. Millet İttifakı’nın tek ortak noktası AKP karıştıltığıydı. Yoksa geleceğe yönelik ortak bir gelecek düşünceleri yoktu. Bu nedenle kendi çevremde bile AKP karşıtı olanlar iyi ki Millet İttifakı seçimi kazanmadı diyorlar. Kazansaydı vay ülkenin hali ne olurdu diyen çok. Ben açıkçası seçimde ne ortak liste yaptığımız CHP’ye ne de Kılıçdaroğlu’na oy verdim. Hatta seçim ofisimize CHP afişi ve Kılıçdaroğlu’nun posterinin asılmasına karşı çıktım, asılınca da bir daha seçim bürosuna gitmedim (SEÇ 002).”

“Bir MHP’li olarak ittifakların nasıl olduğundan çok partimin ittifak içindeki yeri benim için önemlidir. Ben mutlaka oy pusulasında üç hilali görmek isterim. Bu nedenle genel seçime kendi parti kimliğimizle katılmamız çok doğrudur. Belediye seçimlerinde ise sadece AKP adayları vardı. Partim çoğu yerde onları destekledi. Bende bu nedenle İlkadım ve Samsun belediyesi seçimlerinde AKP yerine milliyetçi kökene sahip farklı adaylara oy verdim. Sonuçta biz tarihi ve geçmişi olan bir partiyiz. Başkalarının adayına veya amblemine oy atmayı doğru bulmuyorum (SEÇ 007).”

“İttifak olgusu yeni hükümet sisteminin bu ülkenin başına bela ettiği bir olgudur. Bir TKP’li olarak ittifakların doğru ya da yanlışlığından çok bizi ittifaklara mahkûm eden bu sistemi değiştirmeliyiz. Bizim içinde bulunduğumuz Sosyalist Güç Birliği İttifakı dışındaki tüm ittifaklar bana göre çıkar ve sahtecilik üzerine kurulu. Ama AKP zaten bilinçli olarak bu sistemi kurdu. İttifak kurulurken ideolojik yakınlık esastır. Bu olmadan olaylara, konulara aynı gözden bakamazsın. Örneğin, Millet İttifakı seçimi kazansa milli eğitim politikaları nasıl olacaktı? Laik-dindar-milliyetçi partiler nasıl ortak bir eğitim politikası oluşturacaktı? Eğer Millet İttifakı seçimi kazansaydı bu uzlaşma yoksunluğu her alanda kendini gösterecek, sonuçta oluşacak siyasi çıkmaz bir erken seçime neden olacak ve bu seçim Cumhur İttifakı’nın %65-70’lerle iktidara gelmesini sağlayacaktı (SEÇ 005).”

“Beğensek de beğenmesek de mevcut hükümet sistemi partileri ittifaklara mahkûm ediyor. Sonuçta karşında bir blok var ve sen rekabet etmek için bir blok oluşturmak zorundasın. Ancak biz CHP olarak yanlış blok oluşturduk. Oysa Ankara, İstanbul belediye seçimlerinde doğru bir blokla seçimleri kazanmıştık. Artık ittifak siyaseti Türkiye’yi daha kötü bir noktaya getirdi. Ekonomi kötüleşti. Siyaset bir açık arttırma alanına dönüştü. Biri ben 5 veririm diyor, diğeri ben 7 veririm diyor. Sanki kendi ceplerinden veriyorlar. Halkın parasını halktan oy almak için kullanıyorlar. Bunu kendi partimin içinde yer aldığı Millet İttifakı içinde söylüyorum. Sonuçta bu açık arttırmaya katılmazsan oy da alamıyorsun. İşte ne yazık ki Türkiye’de siyasetin geldiği nokta bu (SEÇ 027).”

“Zafer Partili genç bir seçmen olarak ittifakları yeni hükümet sisteminin bir dayatması olarak görüyor ve olumlu bulmuyorum. Ama illa yapılacaksa aynı ideolojiye sahip partiler arasında yapılmasını doğru buluyorum. Bu yüzden en doğru ittifakın ATA İttifakı olduğunu düşünüyorum. Tek yanılığımız adayımız Sinan Oğan’da oldu. Kendimden şüphe eder ondan etmezdim. Hala nasıl oldu da o kadar söz söylediği Cumhur İttifakı saflarına geçti aklım ermiyor. Bir genç olarak en büyük hayallerimden biri siyasetle uğraşmak ve ileride milletvekili olmaktı. Ama tüm bu ilkesizlikler, yalpalamalar beni

siyasetten o kadar soğuttu ki artık sadece oy atarım, parti bayrağı bile asmam artık (SEÇ 045).”

“MHP’li bir seçmen olarak ittifaklar bana mantıklı gelmiyor. Ama illa ittifak kurulacaksa bunun birbirine yakın ideolojilere sahip partiler arasında kurulması gerekir. Ben özellikle eski ve tarihi olan partilerin mutlaka seçimlere kendi parti kimlikleriyle katılmasından yanayım. Cumhur İttifakı’nı (HÜDA PAR dışında) genel olarak olumlu bulsam da partim MHP’nin özellikle belediye seçimlerine kendi amblemiyle katılmamasından dolayı tepkiliyim. Ancak şunu da görmek lazım. Bugün eğer AKP belirli miktarda Atatürkçü söylemlere yanaşmışsa, Atatürk dönemine yönelik söylem karşılığı AKP içinde azalmışsa bunda ittifak ortağı olarak MHP’nin etkisi büyüktür. Yani ittifakların sadece karşıda yer alan partiler için değil, aynı zamanda aynı ittifak içerisinde yer alan partilerin de birbirleri üzerinde etkili olması bakımından önemli sonuçlar doğurduğuna inanıyorum (SEÇ 023).”

İlkadım ilçesinde görüşme yapılan katılımcılardan elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların ittifakları yeni hükümet sisteminin bir dayatması olarak gördükleri, buna rağmen büyük oranda ittifaklara olumlu baktıkları ve farklı partiler arasında konu bazında uzlaşşı şeklinde gerçekleşecek ittifaklara destek verdikleri görülmektedir. Ancak yapılan görüşmelerde TKP’li ve Sol Partili katılımcılar dışındaki parti katılımcılarının neredeyse tamamına yakınının HDP’yi ittifak yapılacak partiler dışında bıraktığı görülmektedir. Yine yapılan araştırmada, özellikle Cumhur İttifakı’nı oluşturan parti katılımcılarının ağırlıklı olarak kurulan ittifak yapısından memnun oldukları, sadece MHP’li katılımcıların HÜDA PAR’ın ittifakta yer almasından dolayı tepkilerini dile getirdikleri görülmektedir. Millet İttifakı içerisinde yer alan farklı partilerin katılımcıları arasında ise genel olarak Millet İttifakı’nın yapısına yönelik bir hoşnutsuzluğun olduğu görülmektedir. Bu noktada CHP’li ve İYİ Partili katılımcıların büyük bir bölümü, CHP-İYİ Parti işbirliğinin 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde Samsun’un Atakum ve İlkadım ilçelerinde, Türkiye genelinde ise başta Ankara ve İstanbul olmak üzere birçok ilde sağladığı başarı dikkate alındığında, ittifakın sadece iki parti arasında kurulmasının daha yararlı olacağı hususunda görüş bildirdikleri görülmektedir. Yine Millet İttifakı içerisinde yer alan CHP’li, İYİ Partili ve SP’li katılımcıların neredeyse tamamı, Gelecek ve DEVA partilerinin ittifak içerisinde yer almasından mutlu olmadıklarını ifade ederken, Millet İttifakı’nı oluşturan partilerin katılımcılarından bir kişi dışında hiçbir

katılımcının ittifak içinde yer alan DP hakkında olumlu ya da olumsuz bir görüş bildirmediği görülmektedir.

5.6.3. Terme ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler

Seçmen kaydı Terme ilçesinde bulunan araştırma katılımcılarının seçim ittifaklarına yönelik değerlendirmeleri tablo 26’da görülmektedir.

İlk olarak, katılımcılara seçim öncesinde partiler arasında kurulan seçim ittifakları hakkındaki genel düşünceleri ve ittifakların kurulma sürecinde partilerin temel alması gereken kriterlerin neler olması gerektiği yönünde değerlendirmelerde bulunmaları istenmiştir. Terme ilçesinde görüşme yapılan beş farklı partiye mensup katılımcıların %56’sı (16 katılımcının 9’u) siyasi partiler arasında kurulan ittifakları olumlu bulduklarını ifade ederken, %44’ü (16 katılımcının 7’si) ittifaklara olumlu bakmadıklarını ifade etmişlerdir. Yine araştırmaya katılan katılımcıların %37,5’i (16 katılımcının 6’sı) temel konularda mutabakat sağlanmasının, %62,5’i (16 katılımcının 10’u) ise yakın ideolojideki partilerin bir araya gelmesinin ittifakların kurulmasında temel kriter olması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Farklı partilere mensup katılımcıların %87,5’i (16 katılımcının 14’ü) cümlelerinin devamında HDP ile, %37,5’i (16 katılımcının 6’sı) ise HÜDA-PAR ile hiçbir koşulda ittifak yapılmasını doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5.26. Terme İlçesinde Katılımcıların İttifaklara Yönelik Algıları

Partiler	Olumlu (%)	Olumsuz (%)	İttifak Kurulmasında Konu Uzlaşısı (%)	İttifak Kurulmasında İdeolojik Yakınlık (%)
AKP	50	50	50	50
CHP	43	57	43	57
MHP	100	-	-	100
İYİ Parti	50	50	50	50
SP	67	33	67	33

Tablo 5.26’den elde edilen bulgulara göre Terme ilçesinde görüşme yapılan MHP’li katılımcıların tamamı, partiler arasında kurulan seçim ittifaklarına olumlu baktıklarını ifade etmişlerdir. AKP’li ve İYİ Partili katılımcılar açısından ise seçim ittifaklarına olumlu ve olumsuz bakanların eşit oranda dağıldığı görülmektedir. SP katılımcıları arasında

ittifaklara olumlu yaklaşanların oranı %67 (3 katılımcının 2'si) iken olumsuz yaklaşanların oranı %33'tür (3 katılımcının 1'i). Tüm parti katılımcıları arasında partiler arasında kurulan seçim ittifaklarına en mesafeli yaklaşan katılımcı grubunu CHP'li katılımcıların oluşturduğu görülmektedir. CHP'li katılımcıların %43'ü (7 katılımcının 3'ü) seçim ittifaklarını olumlu bulduklarını ifade ederken, %57'si (7 katılımcının 4'ü) ittifaklara karşı olduklarını belirtmişlerdir.

Araştırma katılımcılarının ittifakların kurulmasındaki temel kriterin ne olması gerektiği yönündeki görüşlerini değerlendirdiğimizde, MHP'li katılımcıların tamamının - daha önce bulgularına yer verdiğimiz Atakum ve İlkadım ilçelerinde olduğu gibi- ideolojik yakınlığı ittifakların kurulma sürecinde temel etken olarak gördükleri anlaşılmaktadır. AKP'li ve İYİ Partili katılımcıların yarısı konu bazında uzlaşmayı, diğer yarısı ise ideolojik yakınlığı ittifak oluşumunda temel unsur olarak ifade etmişlerdir. CHP'li katılımcıların %43'ü (7 katılımcının 3'ü) konu bazında uzlaşmayı temel alan ittifaklara olumlu yaklaşırken, %57'si (7 katılımcının 4'ü) ittifakların ideolojik yakınlık temelinde oluşması gerektiğini vurgulamışlardır. Son olarak, SP'li katılımcıların %67'si (3 katılımcının 2'si) konu bazında mutabakatı, %33'ü (3 katılımcının 1'i) ideoloji temelinde yakınlığı ittifak kurulmasında temel etken olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Terme ilçesinde araştırmaya katılan bazı katılımcıların seçim ittifakları ve iş birliklerine yönelik düşünceleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Bir CHP seçmeni olarak ittifakların ideoloji temelinde kurulması gerektiğini düşünüyorum. İdeolojisi benzer olmayan ittifaklar nasıl konu bazında uzlaşa sağlayabilir ki. Örnek Millet İttifakı. Böyle beş benzemez parti bir araya gelirse aralarında kavga, dövüş eksik olmaz. Sadece İYİ Parti ile ittifak kursak yeterliydi. Özellikle DEVA ve Gelecek partileri hiç ittifakta olmamalıydı. Bir de HDP ile yakınlaşmak hiç iyi olmadı. Buralarda bu yakınlaşmayı CHP'li seçmenlerde dâhil hiç kimse hoş görmez ve kabul etmez. Seçim sadece Ankara ve İstanbul'da yapılmıyor. Buralardaki seçmeni de dikkate almaları gerekir (SEÇ 025).”

“Bence Millet İttifakı sadece CHP ve İYİ Parti arasında olmalıydı. Zaten bu ittifaktan, ittifakın en büyük partileri İYİ Parti ile CHP zararlı çıktı. İslamcı küçük partiler ittifaktan en fazla yararı sağlayan partiler oldu. İYİ Partili bir seçmen olarak ittifakın gereksiz yere genişlemesinden Kılıçdaroğlu sorumludur. Sırf kendi cumhurbaşkanı adaylığını dayatmak için birbiriyle hiçbir ortak yönü olmayan partileri bir araya topladı. Amaç sırf çıkar ilişkisiydi. Bizim buralarda bir laf vardır. Çakal köyde olur ama birkaç

çakal bir aradaysa köyde leş vardır. Millet İttifakı'nın durumu da biraz buna benzedi. Partileri bir araya getiren ne toplumun çıkarı ne de ülkenin çıkarıydı. Hepsinin amacı (İYİ Partiyi bu partilerin dışında tutuyorum) kendi çıkarlarını elde etmektir (SEÇ 032)."

"Saadet Partisi seçmeni olarak ittifakları olumlu buluyorum. En azından bizim için olumlu oldu. Normal şartlarda meclise girmemiz söz konusu değildi ama ittifak sayesinde milletvekili çıkarıp meclise girdik. Millet İttifakı SP-CHP ve İYİ Parti arasında kurulsaydı daha başarılı olurdu. DEVA ve Gelecek partilerinin hiçbir katkısı olmadı. Bu üç parti zaten yeterince farklılıkları temsil ediyor. Farklılık her zaman iyidir. Olaylara farklı gözle bakabilirsin. Eksiklikler böylece tamamlanabilir (SEÇ 036)."

"Bir CHP'li olarak Millet İttifakı'nı hiç olumlu bulmadım. Zaten bize fikrimizi de soran olmadı. Milletvekili seçiminde ikinci sıra SP'li, üçüncü sıra Gelecek Partili adaya verildi. Sonuç ne oldu? Tabii ki hüsrana. Teşkilatların, üyelerin hiç fikri alınmadı. Nasıl olsa biz koyun gibi kabul eder, oy veririz diye düşünüyorlar. CHP söylem olarak mevcut iktidarı diktatör olmakla suçluyor ama kendi içerisindeki diktatörlüğü yıkamıyor, yıkmak da istemiyor. Bir de DEVA ve Gelecek Partisini yeni gibi kabul edip onlarla kol kola girmek ne demek. Bunlar senin karşı olduğun AKP'de başkanlık, bakanlık, milletvekilliği yapmadı mı? Ne değişti de onlar iyi oldu? Bu ülkenin bu duruma gelmesinde onların suçu yok mu? Sonra HDP meselesi. HDP ile görüşüyorsanız bunu açıkça topluma anlatmanız gerek. Net olacaksınız. Eğer belirsizlik olursa bu belirsizliği sizin yerinize birileri doldurur. Bunu da Cumhur İttifakı çok iyi yaptı (SEÇ 031)."

"Bir İYİ Partili olarak diyebilirim ki Millet İttifakı başta iyi başlamıştı. Ama sonra Kılıçdaroğlu'nun kendi çıkarı için ittifakı gereksiz yere genişletmesi ile sonu hüsrana oldu. Bence başarısızlıktaki en büyük suçlu ittifak değil, onu bu duruma sokan Kılıçdaroğlu'dur. Yok 5'li çeteyi yok edecem, yok liyakatsizleri işten atacam, yok şu yok bu. İnsanları, toplumu ürküttü. Bu ülkede senelerdir bir şekilde iktidardan nemalanan insanlar var. Oğlu AKP sayesinde işe girmiş ya da AKP sayesinde sosyal yardım alan insanlar var. Bu insanlar da ürküttü. Ben servisle engelli öğrencileri taşıyorum. Yanlarında velileri de geliyor. Onlar bile Kılıçdaroğlu'nun bu söyleminden etkilenip, Kılıçdaroğlu seçimi kazanırsa bizim de devletten aldığımız parayı keser diye konuşuyorlardı (SEÇ 040)."

Tüm bu bulgular ve katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, Atakum ve İlkadım ilçelerine benzer şekilde Terme ilçesinde de Cumhur İttifakı'nda yer alan parti seçmenlerinin %75'i (4 katılımcının 3'ü) içinde yer aldıkları Cumhur İttifakı'nın yapısından memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Yine diğer iki ilçedeki oranlara yakın bir şekilde Terme ilçesinde Millet İttifakı seçmenleri arasındaki memnuniyetin %33 (12

katılımcının 4'ü) oranında kaldığı görülmektedir. Millet İttifakı seçmenleri arasında en büyük tepki, DEVA ve Gelecek Partilerinin ittifakta yer almasına yönelik tepkidir. Araştırmaya katılan CHP'li, İYİ Partili ve SP'li katılımcıların %75'i (12 katılımcının 9'u) seçimlerde DEVA ve Gelecek Partileriyle ittifak ortaklığının yarardan çok zarar getirdiğini ifade etmişlerdir. Bunun dışında, Terme ilçesinde CHP'li ve İYİ Partili katılımcıların %44'ü (9 katılımcının 4'ü) SP'nin ittifak içerisinde yer almasına karşı çıkmışlardır. Bu katılımcıların %78'i (9 katılımcının 7'si) Millet İttifakı'nın sadece İYİ Parti ve CHP arasında kurulması durumunda daha başarılı olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Terme ilçesinde yer alan farklı parti katılımcılarının üzerinde birleştiği nokta, HDP ile yapılacak bir ittifaka olan tepkileridir. Millet İttifakı katılımcılarının %83'ü (12 katılımcının 10'u) HDP ile kurulacak seçim iş birliğine ve HDP'nin vereceği siyasi desteğe karşı olduklarını ve hiçbir şekilde HDP ile yakınlaşılmasını gerektiğini ifade etmişlerdir. Cumhuriyet İttifakı içerisinde ise %25'lik (4 katılımcının 1'i) bir kesim HÜDA PAR ile yapılan seçim iş birliğine karşı olduklarını belirtmişlerdir. Dikkate değer bir diğer bulgu, Terme ilçesinde - Atakum ve İlkadım ilçelerine benzer şekilde- hiçbir katılımcının DP lehinde ve aleyhinde bir yorumda bulunmamış olmasıdır.

5.6.4. Katılımcıların ittifak algılarına yönelik genel değerlendirmeler

Çalışmanın bu bölümünde Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde araştırmaya katılan katılımcıların ittifaklara yönelik ortaya koydukları görüşlerden elde edilen bulgular neticesinde genel bir analiz ve değerlendirme yapılmıştır.

İlk olarak, katılımcıların partiler arasında kurulan seçim ittifaklarına yönelik değerlendirmelerine baktığımızda, katılımcıların %59'unun (64 katılımcının 38'i) partiler arasında kurulan ittifakları onayladıkları, %41'inin (64 katılımcının 26'sı) ittifaklara karşı oldukları görülmektedir. Partiler arasında ittifak kurma sürecinde temel alınması gereken kriterin ne olması gerektiği yönündeki soruya katılımcıların %61'i (64 katılımcının 39'u) konu bazında uzlaşma, %39'u (64 katılımcının 25'i) ise ideolojik yakınlık olarak değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Her iki veri birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların yaklaşık %60'ının hem ittifaklara olumlu baktıkları hem de konu bazında mutabakata varmak suretiyle farklı partilerin ittifak kurmasına sıcak baktıkları anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet ve Millet İttifakı katılımcıları arasında ittifak kavramına en ideolojik yaklaşan seçmen grubunun MHP'li katılımcılar olduğu görülmektedir. Yapılan araştırma

da MHP’li katılımcıların %75’i (8 katılımcının 6’sı), AKP’li katılımcıların %50’si (10 katılımcının 5’i) ittifakların mutlaka yakın ideolojiye sahip partiler arasında kurulması gerektiğini ifade etmişlerdir. MHP’li katılımcıların ittifaklara yönelik oluşturdukları ideoloji eksenli yaklaşım, temellerini Harold Hotelling’in⁶³⁰ 1929 yılında attığı ve Anthony Downs tarafından 1957 yılında siyaset bilimi literatürüne kazandırılan uzamsal modelin yön yaklaşımına karşılık gelmektedir. Daha sonraları seçmenlerin oy verme tercihlerini açıklamada kullanılan mekânsal oy verme teorisine de kaynaklık eden uzamsal teori⁶³¹ temel olarak yön ve yakınlık yaklaşımlarından oluşmaktadır. Yön yaklaşımında seçmenler genel olarak oy tercihlerini kendilerine yakın veya kendilerine göre daha uçta yer alan ideolojilere sahip aday ya da partiler lehinde kullanırlar. Yakınlık yaklaşımında ise seçmenler için ideolojik benzerlik ikinci plandadır. Seçmenler daha çok herhangi bir konuda kendi düşüncelerine yakın gördükleri aday ya da partiler lehinde oy kullanırlar.

Downs, bir ülkedeki siyasi partileri soldan sağa bir düzlem üzerinde sıraladıktan sonra yön ve yakınlık yaklaşımına göre seçmen hareketlerini değerlendirmiştir. Bu modelde, ideolojik yapılarına göre sağdan sola bir düzlem üzerinde konumlanan siyasi partiler zaman içerisinde farklı konumlara kayabilmekte, bunun sonucu olarak da seçmenler yeni partiler veya konumlar üzerinde yer alabilmektedir. Downs’a göre aşırı uçlarda yer alan ve daha çok ideolojik etkenlere göre hareket eden seçmenlerin partileri özellikle merkeze doğru yaklaştığında partileriyle birlikte hareket etmeme olasılıkları yüksektir.⁶³² Bu seçmenler merkez siyasete yaklaşımdan çok kendi ideolojilerine yakın kalan ve merkezden daha uzakta konumlanan parti ya da partilere yönelebilmektedirler. Yön yaklaşımının seçmen üzerinde yarattığı etki, araştırma bulgularından da görüleceği üzere daha yoğun ideolojik konuma sahip MHP, TKP, Sol Parti, HDP ve Zafer Partisi seçmenlerinin yön yaklaşımının etkisinde hareket ederek, ittifaklara ideoloji temelinde yaklaşımlarının ve bu yönde oy tercihinde bulunmalarının sonuçları ile örtüşmektedir.

Yakınlık yaklaşımının uzlaşılı yönlü etkisine baktığımızda, araştırma bulgularından göreceğimiz üzere İYİ Partili katılımcıların %90’ının (10 katılımcının 9’u) ve CHP’li katılımcıların %78’inin (18 katılımcının 14’ü) konu bazında uzlaşılıyı temel alarak yakınlık yaklaşımı etkisinde hareket ettikleri görülmektedir. Bunun dışında, AKP’li ve SP’li katılımcıların ortak özelliği, seçimlerde hem yön hem de yakınlık yaklaşımının etkisinde

⁶³⁰ Harold Hotelling, “Stability in competition,” *The Economic Journal* 39, 153 (1929): 43.

⁶³¹ Sacha Bourgeois-Gironde ve João V. Ferreira, “Conflicted voters: A spatial voting model with multiple party identifications,” *Journal of Economic Behavior & Organization* 174 (2020): 360.

⁶³² Anthony Downs, “An economic theory of political action in a democracy,” *Journal of Political Economy* 65, 2 (1957): 142-143.

kaldıkları, bir anlamda seçimlerde daha pragmatik bir şekilde yön ve yakınlık yaklaşımlarında konumlanabildikleridir.

Yapılan çalışmalar, kutuplaşmış siyasi ortamlarda bu kutuplaşmanın bir sonucu olarak parti kimliğinin ve ideolojisinin ön plana çıkmasıyla birlikte seçmenlerin daha çok yön yaklaşımıyla, kutuplaşma yerine uzlaşmanın etkili olduğu ve seçmenlerini daha ılımlı ve mutabakata açık oldukları durumlarda ise yakınlaşma yaklaşımının etkisiyle hareket ettiklerini göstermektedir.⁶³³ Partilerin ideolojik konumları üzerinden değerlendirdiğimizde ise uzamsal modelin her iki ucunda yer alan güçlü ideolojilere sahip partilerin yön yaklaşımı, uzamsal model üzerinde daha düşük ideolojik seviyeye sahip merkeze yakın partilerin ise yakınlık yaklaşımını temsil ettikleri görülmektedir.⁶³⁴

Yapılan araştırmada Cumhuriyet İttifakı içinde yer alan katılımcıların ittifaka yönelik memnuniyet düzeyleri %67'iken (18 katılımcının 12'si), Millet İttifakı içinde yer alan katılımcılar arasında bu oranın %38'e (39 katılımcının 15'i) düştüğü görülmektedir. Yine Millet İttifakı katılımcılarının %77'si (39 katılımcının 30'u) ittifakta DEVA ve Gelecek partilerinin, %23'ü (39 katılımcının 9'u) ise SP'nin yer almaması gerektiğini belirtmişlerdir. Cumhuriyet İttifakı'nda yer alan katılımcıların sadece %5,5'i (18 katılımcının 1'i) DSP'nin, %17'si HÜDA PAR'ın (18 katılımcının 3'ü) ittifakta olmamasının daha iyi olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Her iki ittifakın katılımcıları arasında memnuniyet derecelerindeki farklılığın temel nedeni parti-seçmen ve ittifak-seçmen uyumlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Parti-seçmen uyumu kısaca mevcut siyasi partilerin seçmenlerini temsil edebilme kapasitesi olarak ifade edilebilir.⁶³⁵ İttifak-seçmen uyumu ise farklı partiler tarafından oluşturulan bir ittifakın, o ittifak içerisinde yer alan farklı parti seçmenleri tarafından kabullenilme ve temsil edilebilme gücünün bir göstergesidir. Parti-seçmen ya da ittifak-seçmen uyumunun oluşmasında iki temel etken vardır. Bunlardan ilki siyasi partilerin kendilerinden, ikincisi ise adaylardan kaynaklanan etkenlerdir.

İlk olarak, siyasi partiler açısından değerlendirdiğimizde, seçmenler genel eğilim olarak kendi düşüncelerini en iyi temsil ettiğine inandıkları partilere oy verirler. Bunun için her şeyden önce seçmenlerin partileri ve onların politikalarını bilmeleri ve kendi

⁶³³ Gironde ve Ferreirab, "Conflicted voters: A spatial..." 360-362.

⁶³⁴ Sergi Pardos-Prado ve Elias Dinas, "Systemic polarisation and spatial voting," *European Journal of Political Research* 49 (2010): 765-766.

⁶³⁵ Murat İnan, *Seçmenler, Adaylar, Partiler: Nasıl Düşünür? Nasıl Davranır?* (Ankara: Nobel Yayınları, 2023): 19.

düşünceleriyle parti politikalarının uyumunu karşılaştırmaları gerekir. Seçmenlerin bu süreçte partilerle olan uyumlarını oluşturmada temel yol göstericileri parti programları, seçim kampanyaları, lider söylemleri gibi unsurlardır. Seçmenler buradan elde ettikleri bilgilerle parti-seçmen uyumu hakkında partilere yönelik değerlendirmelerde bulunurlar. Bu değerlendirmeler sonucunda seçmenler en üst düzeyde parti-seçmen uyumunu yakaladıkları parti ya da partilere oy verirler.⁶³⁶ İttifak sürecinde ise parti-seçmen uyumunun yanında bir diğer önemli unsur ittifak-seçmen uyumunun oluşmasıdır. Seçmenlerin ittifak içerisinde partilerinden bekledikleri siyasi söylem ile ittifak tarafından ortaya konan siyasi söylem arasında fark olmaması, bir anlamda ittifakın siyasi söylemi ile partinin siyasi söyleminin örtüşmesi gerekmektedir.⁶³⁷ Bu noktada bir çatışma ya da gerilim yaşandığında ittifak içinde yer alan farklı parti seçmenlerinin kendi partileriyle yaratmış oldukları parti-seçmen uyumunda sorunlar ortaya çıkar. Millet İttifakı seçmenleri açısından değerlendirdiğimizde milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimine giden süreçte ittifakı oluşturan partiler ve bu partilerin liderleri tarafından ittifak-seçmen uyumunu bozan birçok siyasi söylemin ortaya konduğu görülmektedir. Örneğin, İstanbul Sözleşmesi, Suriye politikası, ekonomi politikaları, sınır ötesi tezkere vb. toplumun önemli kesimini ilgilendiren bu gibi konularda partilerin farklı politik söylemlere sahip oldukları görülmüştür.⁶³⁸ Farklı partilerin ve seçmenlerin önem verdikleri konularda ortaya çıkan bu eylem-söylem uyumsuzluğu, zaman içerisinde seçmenlerin adayları ya da partileri samimiyetsiz bularak onlardan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir.⁶³⁹ Sonuçta Millet

⁶³⁶ Kathrin Barbara Busch, "Estimating parties' left-right positions: Determinants of voters' perceptions' proximity to party ideology," *Electoral Studies* 41 (2016): 159-160.

⁶³⁷ James Adams, Lawrence Ezrow ve Christopher Wlezien, "The company you keep: How voters infer party positions on european integration from governing coalition arrangements," *American Journal of Political Science* 60, 4 (2016): 811-812.

⁶³⁸ Millet İttifakı içerisinde gerilim alanları yaratan konulardan biri İstanbul Sözleşmesi olmuştur. CHP başta olmak üzere ittifakın diğer ortakları İstanbul Sözleşmesine taraf olurken Saadet Partisi aksi bir tavır sergilemiştir. Kılıçdaroğlu "Bu millete sözüüm var, iktidar olduğumuzda, ilk 24 saat içinde İstanbul Sözleşmesini tekrar yürürlüğe koyacağız" derken, Temel Karamollaoğlu İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılmasını olumlu bulmuş "İstanbul Sözleşmesi'ni kabul ettik. Ne oldu? Kadına şiddet 10 misli arttı" diyerek İstanbul Sözleşmesini hedef almıştır. Bir diğer gerilim alanı Suriye politikası olmuştur. Gelecek Partisi dışındaki diğer ittifak partileri, Suriye ile temas konusunda ılımlı mesajlar verirken, Gelecek Partisi Genel Başkanı Davutoğlu "Rusya, Türkiye'yi Esad rejimini meşrulaştıracak şekilde görüşmeye zorluyor" sözleriyle bu konudaki görüş ayrılığını dile getirmiştir. Ekonomi politikaları konusunda ise CHP ile DEVA Partisi arasındaki görüş ayrılığı dikkat çekmektedir. CHP daha çok devletçilik çizgisinde bir ekonomik söylem izlerken, DEVA Partisi 'Kapsayıcı Büyüme Modeli' ile serbest piyasa ekonomisini temel ekonomik politika olarak benimsemektedir. Bir diğer gerilim, CHP ve İYİ Parti arasında mecliste görüşmesi yapılan tezkerelerde yaşanmıştır. Suriye, Irak ve Libya tezkerelerinin oylamalarında CHP 'hayır' derken, İYİ Parti 'evet' oyu kullanmış, bu süreçte CHP ve İYİ Parti farklı açıklamalarla karşı karşıya gelmiştir. Bkz. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/altili-masada-6-uyusmazlik-gorus-ayriliklari-var-konular-cozulemiyor>

⁶³⁹ Andrew Gooch, Alan S. Gerber ve Gregory A. Huber, "Evaluations of candidates' non-policy characteristics from issue positions: Evidence of valence spillover," *Electoral Studies* 69 (2021): 2.

İttifakı seçmenleri arasında oluşan siyasi hoşnutsuzluk parti-seçmen ve ittifak-seçmen uyumunun bozulmasına neden olarak bazı seçmenlerin politik pozisyonları uyuşmasa da siyasi düşüncelerine yakın ve uyumlu söylemlere sahip farklı parti ya da adaylara yönelmelerine neden olmuştur. Millet İttifakı içerisinde böyle kaotik bir durumun yaşanmasında hiç şüphesiz farkı ideolojilere sahip partilerin bir arada olmasının etkisi büyüktür. Oysa sürecin başında pek çok kişi tarafından farklı ideolojik yapıdaki partilerin bir araya geliyor olması Türkiye siyaseti açısından bir şans olarak ifade edilirken, süreç ilerledikçe ideolojik farklılıklar temelinde ortaya çıkan görüş ayrılıklarının seçmenlerin belirli bir kesiminin partileriyle ve ittifakla olan uyumlarının bozulmasına yol açtığı görülmüştür. Millet İttifakı'nda yaşanan dağınıklığın aksine Cumhur İttifakı'nda yer alan partilerin ideolojik uyumunun yüksekliği, en azından ittifakın ana omurgasını oluşturan AKP ve MHP'nin siyasi söylem birlikteliğini yakalamış olması, bu partilerin seçmenlerinin konu bazında uzlaşısında ve ittifakın başarılı olmasında temel etken olmuştur. Bunun sonucu olarak Cumhur İttifakı seçmenleri arasındaki ittifaka yönelik uyum ve memnuniyet oranını artarken, Millet İttifakı seçmenleri arasında uyum ve memnuniyet düzeyi düşük seviyelerde kalmıştır.

Parti-seçmen veya ittifak-seçmen uyumu üzerinde etkili olan ikinci unsur adaylardır. Bu süreçte adayların kişisel karizması, yaşı, eğitimi, hitabet gücü gibi özellikler parti veya ittifak siyaseti üzerinden yaratılamayan uyumun adaylar üzerinden yaratılmasında önemli bir etkidir.⁶⁴⁰ Bu nedenle partilerin veya ittifakların seçim sürecine uygun nitelikleri taşıyan adaylarla başlamaları, seçmenlerle partiler veya adaylar arasında oluşabilecek ideolojik uyumsuzlukların azaltılmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁴¹ Yapılan araştırmada, özellikle Millet İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun seçimlerin her iki turunda da bu aday etkisini yeterince yaratamadığı görülmektedir. Millet İttifakı içerisinde yer alan farklı parti katılımcıları ile yapılan görüşmelerde, katılımcıların %46'sı (39 katılımcının 18'i) cumhurbaşkanı adayı olarak Ekrem İmamoğlu'nun, %41'i (39 katılımcının 16'sı) Mansur Yavaş'ın, %5'i (39 katılımcının 1'i) Yılmaz Büyükerşen'in, Kılıçdaroğlu yerine daha doğru aday olacağını ifade etmişlerdir. Görüşme yapılan katılımcıların sadece %20,5'i (39 katılımcının 8'i) Kemal Kılıçdaroğlu'nun doğru aday olduğunu ifade ederken, %10'u (39 katılımcının 4'ü) aday konusunda bir fikirlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Burada dikkat çeken nokta,

⁶⁴⁰ Busch, "Estimating parties..." 160.

⁶⁴¹ Andrea Pedrazzani ve Paolo Segatti, "Responsiveness when parties are "weak": A candidate-based analysis of voter-party congruence in Europe," *Party Politics* 28, 1 (2020): 150.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun cumhurbaşkanı adaylığına, kendi partisinden CHP'li katılımcıların sadece %22'sinin (18 katılımcının 4'ü) destek veriyor olmasıdır. Buna karşılık CHP'li katılımcıların %56'sı (18 katılımcının 10'u) Ekrem İmamoğlu'nun, %33'ü (18 katılımcının 6'sı) Mansur Yavaş'ın cumhurbaşkanı adayı olması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu noktada MHP'li katılımcıların Mansur Yavaş'ın cumhurbaşkanlığı adaylığına verdikleri destek önemlidir. Cumhur İttifakı'nda yer alan MHP'li katılımcıların %62,5'i (8 katılımcının 5'i) cumhurbaşkanı adayı olması halinde seçimde oylarını Mansur Yavaş'a vereceklerini ifade etmişlerdir.

5.7. İttifakların Katılımcılar Arasındaki Sosyal Mesafe ve Kutuplaşma Üzerine Etkilerine Yönelik Bulgular ve Değerlendirmeler

Sosyal mesafe kavramı genel olarak bireylerin, diğer bireylere karşı hissettikleri yakınlık-uzaklık,⁶⁴² hoşgörü-hoşgörüsüzlük dereceleri sonucunda gelişen ve toplumdaki farklı bireylerin bir arada yaşama isteklerini gösteren mesafe olarak tanımlanabilir.⁶⁴³ Türk Dil Kurumu (TDK) sosyal mesafeyi farklı bireylerin inanç, kültür, görüş vb. özelliklerini dikkate alarak birbirlerine karşı duydukları yakınlık veya uzaklık derecesi olarak tanımlamaktadır. Kutuplaşma kavramı ise sosyal mesafe kavramına göre çok daha karmaşık bir anlam bütünlüğüne sahiptir. Kutuplaşma kavramı toplumsal hayatta oldukça sık karşılaştığımız bir kavram olmakla birlikte, bu kavramı tek bir anlam bütünlüğü altında toplamamanın zor olduğu görülmektedir. TDK kutuplaşmayı düşüncelerin, sosyal ve siyasi konumların, tavırların ve görüşlerin iki uç ve karşıt noktada toplanması olarak ifade etmektedir. Yine bu kavramsallaştırmada kutuplaşmanın ayrımcılık, farklılık, taraflılık, düşmanlık gibi birçok farklı anlamda kullanıldığı görülmektedir.⁶⁴⁴ Kutuplaşma ve sosyal mesafe kavramları birlikte incelendiğinde, her iki kavram açısından temel ortak noktanın “farklılık” kelimesi olduğu görülmektedir. Toplumların, bireylerin, kültürlerin, ideolojilerin vb. farklılıkları hem kutuplaşmayı hem de sosyal mesafeyi etkilemektedir.

Bu anlamda siyasi partiler arasında kurulan seçim ittifakları hem farklı siyasi partileri hem de farklı ideolojik görüşe sahip seçmenleri bir araya getirmeleri bakımından, seçmenler arasında var olan kutuplaşma ve sosyal mesafe düzeyleri üzerinde önemli

⁶⁴² Emory S. Bogardus, “Measuring social distances,” *Journal of Applied Sociology* 9 (1925): 300.

⁶⁴³ Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci, *Fanusta Diyaloglar. Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 3-15.

⁶⁴⁴ Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci, *Kutuplaşmayı Nasıl Aşarız?* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022), 3.

etkilere sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde seçim ittifaklarının, ittifakların içinde yer alan farklı parti seçmenleri arasındaki kutuplaşma ve sosyal mesafe düzeyleri üzerinde yarattığı etkiler açıklanmaya çalışılacaktır. Cumhuriyet İttifakı, Sosyalist Güç Birliği İttifakı, Emek ve Özgürlük İttifakı ve Ata İttifakı'yla karşılaştırıldığında ideolojik olarak daha heterojen bir yapıya sahip Millet İttifakı bu bölümün temel inceleme konusunu oluşturmaktadır.

5.7.1. Atakum ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler

Atakum ilçesinde araştırma katılımcıları ile yapılan görüşmelerde, öncelikli olarak katılımcılara Türkiye’de seçmenler arasında var olduğu kabul edilen kutuplaşma hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Görüşme yapılan katılımcıların %92’si (24 katılımcının 22’si) siyasi olarak ülkede bir kutuplaşmanın varlığını kabul etmekle birlikte kutuplaşmanın temel nedeninin seçmenler arasındaki etkenlerden çok parti liderlerinin ve siyasetçilerin söylem ve eylemlerinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Atakum’da görüşme yapılan katılımcıların ilk 3 sırada kutuplaşmaya neden olarak gördükleri etkenleri şu şekilde sıraladıkları görülmektedir: 24 katılımcıdan 10’u (%42) kutuplaşmaya neden olarak siyasi parti liderlerini, 5’i (%21) siyasetçileri, 4’ü (%17) iktidarı sorumlu gördüklerini ifade ederken, diğer 2 katılımcı farklı nedenler ortaya koymuşlardır. Atakum ilçesinde araştırmaya katılan bazı katılımcıların siyasi alanda kutuplaşmaya yönelik düşünceleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Kutuplaşma ne demek tam anlamını bilmiyorum. Ama kutuplaşma eğer birini kendine uzak görmekse bu anlamda tabii ki var. Ama söylediğim gibi uzak görmek, yoksa düşman görmek değil. Bir MHP seçmeni olarak siyasi ve toplumsal kutuplaşmanın temelini terör olduğunu düşünüyorum. Başörtülü bir kadın olarak başı açık-baş kapalı gibi bir kutuplaşma etkisi olduğunu düşünmüyorum. Terör eylemleri ülkede Türk-Kürt ayrımında bir kutuplaşmaya neden oluyor (SEÇ 015).”

“Kutuplaşma var. Ama bunun kaynağı bizler yani seçmenler değil siyasi parti temsilcileri. Bir SP’li olarak bu konuda özellikle CHP’li siyasetçileri sorumlu görüyorum. Geçmişten günümüze özellikle inanç üzerinden çok baskı uyguladılar. Benim gibi yaşı belli bir yaşın üzerinde olan insanlar bunu çok iyi hatırlar. Ama bunda CHP’ye oy atanların suçu yok. Onların da birçoğu bizim gibi camiye gider, namaz kılar, oruç tutar. Ama CHP’li politikacılar toplumun değerlerine uzak. Sanki başka ülkede siyaset yapıyorlar.

Neyse ki şimdi çok da istemeseler de ittifaklar yüzünden biraz olsun toplumun değerleriyle barıştılar (SEÇ 09).”

“İYİ Partili bir seçmen olarak kutuplaşmanın nedeni olarak siyasetçilerin ana etken olduğunu düşünüyorum. Sırf daha fazla oy almak için toplumun hassas oldukları konular üzerinde siyaset yapıyorlar. Siyaset yapmanın yanında birde bu konularda bilerek gerilimler yaratarak toplumun kutuplaşmasını sağlıyorlar. Halk da genel olarak eğitimsizlik, çıkar vb. nedenlerle bu politikalara destek verince toplum kutuplaşıyor (SEÇ 021).”

“Türkiye’de kutuplaşma var ama partiler arasında. Seçmenler arasında böyle bir şey olduğuna inanmıyorum. Ama her partide az da olsa fanatik diyebileceğimiz insanlar var. Bizim partimiz SP seçmenleri arasında da var. Sırf ittifaka olumlu bakıyorum diye bizim mahalleden SP’li birkaç kişiyle tartışmam oldu. Ama bir yerden bir şeylere başlamak lazım. Senelerdir siyasetçiler böyle istedi diye böyle gitmemeli. Tamam, bize karşıda, özellikle dinî duygularımız üzerinden bazı yanlışlıklar yapıldı. Ama önemli olan bunları yapanların artık yanlışlarının farkında olmaları (SEÇ 012).”

“Bir DEVA Partili olarak kutuplaşmanın olduğuna inanıyorum. Nedeni özellikle siyasi parti liderlerinin kasıtlı söylemleri ve seçmenlerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü (SEÇ 014).”

“Bir TKP seçmeni olarak kutuplaşma Türkiye siyasetinin bir gerçeği. Özellikle partiler ve onların liderleri toplumda ki kutuplaşmanın oluşmasında temel etken. Bunu önlemek için ilk olarak siyasetteki lider kültürünü yıkmamız lazım. Toplum ve siyaset sadece bir liderin iki dudağından çıkacak sözlere esir olmamalı. Ayrıca toplumda sınıfsal aidiyetin kaybolması kutuplaşmayı arttıran bir diğer neden olarak karşımıza çıkıyor. Sınıfsal kimliklerin yerine, insanların etnik ve dinî kimlikleri üzerinden toplumsal kesimler ayrıştırıldı. Bir işçi, sınıfsal olarak sömürüldüğünü hissettiğinde sisteme karşı çıkmasın diye öncelikle etnik ve dinî kimliği üzerinden baskılandı. Sonuçta insanlar Türk-Kürt, Alevi-Sünni diye ayrışma alanlarına zorlandı. Bunu amaçlayan siyaset kurumu, liderler üzerinden bu ayrışmayı pekiştirerek bir anlamda toplumsal muhalefeti baskıladı ve itaatkâr bir toplum düzeni yarattı. Kısacası Türkiye’de uygulanan kutuplaştırıcı politikalar ve söylemler geçmişten günümüze belirli bir siyasi ve toplumsal amaçla uygulandı (SEÇ 039).”

“Sol Parti seçmeni olarak Türkiye’de yüksek derecede bir kutuplaşma olduğunu söyleyebilirim. Yalnız bu kendiliğinden oluşan bir kutuplaşma değil. Özellikle siyasi partiler ve onların liderleri tarafından yukarıdan aşağıya oluşturulan bir şey. Bizim ülkemizde kutuplaşmanın mayası da etnik ve mezhepsel unsurlardır. Geçmişte sağ-sol çatışmalarında, Çorum ve Maraş olaylarında bunlara yakından tanık olduk. Toplum bilinçli olarak etnik ve mezhepsel olarak ikiye bölündü. Bu bir stratejiydi ve ne yazık ki başarılı oldu. Özellikle sağ partiler bu sayede seçmenlerini konsolide ettiler (SEÇ 043).”

“Kutuplaşma tabii ki var. Ama sadece sağ-sol, dindar-laik arasında yok. Mesela ben AKP’liyim. Benim bacanağım SP’li. Bizim aramızda da kutuplaşma var. Seçim dönemi aramızda çok tartışmalar çıktı. Sonra aramızda siyaset konuşmama kararı aldık, yoksa iş kavgaya kadar gidecekti. Ama kimin arasında olursa olsun bu ülkede kutuplaşmanın temel sorumlusu siyasetçiler. Tek bir Türkiye var. Toplum içinde bir sorun yok (SEÇ 048).”

“Türkiye’de kutuplaşma inanç ve liderler üzerinden oluşuyor. Toplumun inançları hep siyasetçiler tarafından kullanılıyor. Bir AKP’li olarak bunu kendi partimin siyasetçileri içinde söylüyorum (SEÇ 054).”

“İYİ Partili bir seçmen olarak Türkiye’de kutuplaşmanın varlığını inkâr edebilecek bir seçmen olduğuna inanmıyorum. Kutuplaştırma siyaseti geçmişten günümüze bu ülke politikacılarının en sık başvurduğu siyasi araç. Hükümette yer alanlar özellikle siyasi ve ekonomik başarısızlıklarını halkı kutuplaştırıp, toplumu gererek dikkatleri o noktalara toplayarak gidermeye çalışıyorlar ve ne yazık ki bunda başarılı oluyorlar. Aşı gibi politikacılar belirli dozlarda halka bu kutuplaşmayı veriyorlar. Sonra işleri bitince aşırı kesiyorlar. Bence bu verilen dozlar siyasetle kalmıyor. İnsanlar kutuplaştıkça birbirlerine tahammül düzeyleri azalıyor. Trafikte, sokakta görüyoruz. İnsanlar bir korna yüzünden, tuttuğu takım yüzünden birbirlerine saldırıyor. Bence siyaset dışında gelişen bu olaylarda bile bu kutuplaştırıcı dilin etkisi var. Sonuçta siyaset ve siyaset yapma şekli topluma da şekil veriyor. Halk, inandığı lider ne derse, nasıl davranırsa onu takip ediyor (SEÇ 029).”

“Kutuplaşmanın sebebi mevcut iktidardır. Biz İYİ Partinin ya da Millet İttifakı’nda yer alan diğer partilerin ne medyası ne de toplumu kutuplaştıracak siyasi bir gücü var. Ama hükümet seçim öncesi sabah akşam kendi medyası sayesinde toplumu kutuplaştırmayı başardı. Bu sayede ekonomik ve politik başarısızlıklarının konuşulmasını engelledi. Ama buna Millet İttifakı da bazı durumlarda çanak tuttu. Kılıçdaroğlu’nun seccadeye basması, HDP’nin açıklamaları gibi olaylar hükümete koz verdi. Keşke yerel seçimlerde olduğu gibi

sadece İYİ Parti ve CHP arasında ittifak olsaydı. Birde dindar kesimi temsilen SP ittifak içinde olsa yeterli olurdu. Ama tüm bu yanlışlıklara rağmen aday doğru olsaydı (Mansur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu'nu kast ediyorum) seçim yine kazanılırdı (SEÇ 046).”

Bazı katılımcıların ifadelerinden de görüleceği üzere, toplumda var olan siyasi kutuplaşmanın temel sorumlusu olarak siyaset kurumu görülmektedir. Bu neredeyse tüm farklı parti katılımcılarının ortak değerlendirmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kutuplaşma alanlarının ise genel olarak etnik ve mezhepsel ayrışmalar olarak ifade edildiği görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta katılımcıların kutuplaştıkları parti ile o partinin seçmenleri arasında yaptıkları ayırmadır. Örneğin, dindar seçmenler genel anlamda CHP'yi millî ve manevi değerlere karşı politika üretmekle suçlarken aynı dindar seçmenler CHP seçmenlerine karşı hiçbir önyargılarının ya da tepkilerinin olmadığını ifade etmektedirler. Benzer bir durum bazı katılımcıların HDP'ye karşı yaptıkları değerlendirmelerde ortaya çıkmaktadır. Farklı partilere mensup bazı katılımcılar HDP'yi çok sert biçimde eleştirirken, Kürt vatandaşları bu tepkilerin dışında tutmuşlardır.

Katılımcılara farklı ittifak yapılarının, ittifak içindeki farklı ideolojilere sahip seçmenler arasındaki sosyal mesafe üzerinde ne gibi etkiler yaratacağı hakkındaki görüşleri sorulduğunda, katılımcıların %50'si (24 katılımcının 12'si) ittifakların sosyal yakınlaşmada pozitif bir etkisinin olmayacağını, %42'si (24 katılımcının 10'u) olumlu etki yaratacağını, %8'i (24 katılımcının 2'si) ise bu konuda olumlu ya da olumsuz bir düşüncelerinin olmadığını ifade etmişlerdir. İttifaklar açısından değerlendirdiğimizde, Millet İttifakı içinde yer alan farklı partilere mensup seçmenlerin %69'u (13 katılımcının 9'u) ittifakın farklı ideolojileri bir araya getiren yapısının seçmenler arasındaki sosyal mesafenin azalmasında olumlu bir etkisinin olacağını belirtirken, Cumhur İttifakı seçmenleri arasında bu görüşte olanların oranı %22 (9 katılımcının 2'si) dir. Atakum ilçesinde araştırmaya katılan bazı katılımcıların, ittifakların farklı ideolojilere sahip seçmenler üzerinde yaratabileceği sosyal etkilere yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“İttifaklar farkı ideolojilere sahip seçmenlerin yakınlaşmasında bir etken olur mu bilemem. Ama ben bir MHP'li olarak Kılıçdaroğlu'nun, Millet İttifakı'nda böyle bir etki yaratacağını düşünmüyorum. Ona kesinlikle güvenmiyorum. Onun geçmişte söylediği sözler beni derinden yaraladı. Ayrıca DSP zamanında başörtüsü problemleri yaşandı. Aşırı dindar biri olmamakla beraber dinimi de yaşamak isteyen birisiyim. Ama o dönem üniversiteler başta olmak üzere birçok alanda dindar ve başörtülü kesime çok baskı

uygulandı. Bu nedenle sol partilere ve şimdi ki CHP'ye tepki duyuyorum. Onlara güvenmiyorum. Bu sorunlar ve hatıralar öyle bir ittifak kurularak giderilecek şeyler değil. Uzun bir zaman yaptıklarıyla bu güveni sağlamaları gerekir (SEÇ 015).”

“İttifaklar ve özellikle partim SP'nin içinde yer aldığı Millet İttifakı farklı siyasi ve sosyal kesimler arasında yakınlaşma sağlamada etkili olamaz. Özellikle bu konuda geçmişte CHP'nin uygulamalarından, siyasetinden dindarlar olarak çok çektik. Ben yaşam itibarıyla çok şeyler görmüş ve yaşamış biriyim. Yaşadıklarımı anlatsan sırf bu konuda 3-4 saat konuşurum. Ailem, çocuklarım, akrabalarım, arkadaşlarım kısaca çok insan çok çileler çektik. Bu yaşadıklarımız öyle bir helalleşmeyle giderilecek şeyler değil. Yıllarca yap, sonra 5 dakikada helalleş. Böyle bir dünya yok. Zaten ben CHP'lilerin de buna inandığını düşünmüyorum. Bir de bu helalleşmeyi kelimelerle yapacağına davranışlarla göstermeleri gerekir. Neden hiç başörtülü bir milletvekilin, belediye başkanın yok. Adayın bile yok. İsmi hatırlamadığım bir CHP'li (Özgür Özel'i kastediyor) İmam Hatipleri ortaçağ karanlığı ile ilişkilendirdi. Bu mu sizin dindarlara bakışınız? Nerde helalleşmeniz? Sonuçta ben bu zihniyete, CHP'ye güvenmiyorum (SEÇ 09).”

“Ben ittifakların toplumsal kutuplaşmanın azalmasında önemli bir fırsat olacağını düşünüyordum. En azından partim İYİ Parti'nin bu konuda samimi olduğunu düşünüyorum. Ama Kılıçdaroğlu yüzünden bu fırsat iyi değerlendirilemedi. O ittifakı sadece kendi kişisel çıkarları için kullandı. Hiç samimi değildi. Seçim kazanılsaydı bu gelecek 5 yılda bu ittifak sayesinde ülkede çok şeyler değişebilirdi. Seçimde size şahit olduğum bir şeyi anlatmak istiyorum. Bir ortamda İYİ Partili bir ülkücü arkadaşım, CHP'li birine aynen şunu söyledi: Sizinle aynı masaya oturmadan, ittifak yapmadan önce şimdi bu söylediklerini bana 5-10 sene önce söyleseydin sana yumruğu atardım ama şimdi seni dinleyebiliyorum, çünkü seni tanıdım, söylediklerinden neyi anlatmak istediğini ve gerçek düşüncenin ne olduğunu biliyorum. Bence bu diyalog çok şeyi anlatıyor. Beraber siyaset yapmak, birlikte aynı masada oturmak bu yüzden çok önemli (SEÇ 021).”

“Bir SP'li olarak Millet İttifakı'ndan çok umutluydum. Çevremde bu ittifakın farklı siyasi görüşleri bir araya getirmesindeki olumlu etkisini gördüm. Biz bunu öncesinde SP-CHP arasında, 2019 yerel seçimlerinde ilçe bazında iş birliği yaparak gerçekleştirmiştik. Hiç unutmam, bir CHP'li arkadaşım bana şöyle demişti; Allah sizden razı olsun, SP olmasaydı ülke felaket bir kutuplaşmaya gidecekti. Sonuçta farklılıklar iyidir. Bir arada olma, farklı düşüncelerin birbirlerini anlamasında, dinlemesinde başlangıçtır. Umarım bundan sonrada böyle girişimler devam eder (SEÇ 012).”

“Bir DEVA Partisi seçmeni olarak Millet İttifakı’nın yapısının, farklı ideolojilerin yakınlaşmasında bir şans olacağını düşünüyordum. Bunu zamanında Ecevit ve Erbakan gerçekleştirmişti. Ama liderler bu şansı heba etti. Türkiye’de toplum hep tepeye bakar. Lider ne dedi, ne yaptı. Lider birleştirici olursa toplum da birleşir, lider ayrıştırırsa toplum da ayrışır. Sonuçta iyinin de kötünün de kaynağı liderler. Ne yazık ki toplumda bir eğitimsizlikde var. Bunu üniversiteyi bitirenler için de söylüyorum. Seçim öncesi medyada seçimleri Z kuşağının belirleyeceği söyleniyordu. Ben etrafımda ki gençleri görüyordum, iki parti liderinin adını söyle desen çoğu adlarını karıştırır. Bunlar mı seçimi tayin edecek. Eskiden liderler de seçmenlerde daha farklıydı. İnsanlar neye karşı olduklarını, neyi savunduklarını bilirdi. Eski solcular, sağcılar, ülkücüler güzel insanlardı. Bunlar azaldı. Yerlerine siyasi cahiller geldi. Sonuçta alt neyse üst o oluyor. 10 sene sonra göreceğiz. Umut bağlanan Z kuşağı nasıl olacak (SEÇ 014).”

“CHP’li bir seçmen olarak ittifakın toplumsal mesafelerin azalması açısından önemli bir fırsat olduğunu düşünüyorum. Ama başta Meral Akşener ve Kemal Kılıçdaroğlu olmak üzere Millet İttifakı içinde yer alan parti liderleri bu şansı harcadı. Şunu kabul etmek gerekir ki geçmişten gelen farklılıkları ve karşıtlıkları bir anda ittifak kurarak çözmek çok zor. Ama bir başlangıç ve örnek olması açısından önemliydi. Bunu başarsak Türkiye belki de 50 yıl ileriye gidecekti. Bu nedenle ittifakın başarısının sosyal sonuçları siyasi sonuçlarından çok daha önemliydi. Ben seçim sürecinde CHP afişi dağıtan SP’li gençleri gördüm. Bir CHP’li olarak bu durum çok hoşuma gitti. Ne yalan söyleyeyim bazı düşüncelerimin yanlış olduğunu anladım. Önyargılı olmanın yanlışlığını gördüm. Keşke seçimi kazansaydık da tüm Türkiye bu başarıyı görseydi. Benim hissettiğimi çok farklı seçmenlerde hissedirdi o zaman. İşte o zaman seçimi Millet İttifakı değil tüm ülke kazanmış olurdu (SEÇ 18).”

“Bir İYİ Parti seçmeni olarak eğer Millet İttifakı seçimde başarılı olabilseydi bu bir anlamda farklılıkların ve toplumsal uzlaşının da zaferi olacaktı. Yani ittifaklar önemli bir şanstı. Ama Cumhur İttifakı partileri ve liderleri bu şansı yok etmek için ellerinden geleni yaptılar. Kendi yarattıkları toplumsal kutuplaşmayı hep kaşıdılar. Düşünün bizim gibi milliyetçi insanları terörist ilan ettiler. Bu benim çok ağrıma gitti. Benim ailemde terör yüzünden bir şehit ve bir gazi var. Ben nasıl terörist olurum. Biz bu vatani karşılıksız seven, gözünü kırpmadan bu vatan uğruna ölecek insanlarız. Ama ne yazık ki bunda ittifak ortağımız CHP’nin de çok suçu var. HDP ile anlaşılamayan ilişkiler kurdular ve bu yüzden

toplumda bir tepki oluştu. Bunu sadece ben değil çevremdeki birçok CHP’li arkadaşlarım da syliyordu (SEÇ 001).’’

“Bir TKP’li olarak, özellikle Millet İttifakı’nın farklılıklara dayanan siyasi yapısının kutuplaşmayı azaltacağına inanmıyorum. Çünkü toplumdaki kutuplaşmanın zaten temel kaynaklarından biri partilerin kendisidir. Partiler bu kutuplaşmadan besleniyor. Birebir seçmenler arasında zaten bir sorun yok. İnsanlar aynı ekonomik ve sosyal sorunları yaşıyorlar. Yeri geldiğinde farklılıklarına bakmadan dayanışma gösteriyorlar. Sorun işin politikleştiği noktada başlıyor. Orada siyasetçiler devreye girip dayanışan toplumun arasını açıyorlar. Seçim bitince hayat normale dönüyor. Bence Millet İttifakı toplumsal uzlaşıdan çok toplumun sağcılaşmasını sağladı. Özellikle CHP bunda büyük etkendi. Milliyetçi, dinî söylemler ve bunları temsil eden partiler siyasi alanın baş aktörleri oldu. Türkiye’de CHP gibi sosyal demokrat olduğunu söyleyen bir parti, cumhurbaşkanı adayı sağ gelenekten gelmeli -buna referans olarak İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediye başkanlarının seçim başarılarının sağ kökenli olmalarına dayandırılması- veya sağ partilerle ittifak kurulmadan seçim kazanılamaz gibi saçma sapan siyasi söylemlerle sağ siyasete teslim oldu. Belki de en önemlisi CHP bunları yaparak Türkiye’de laikliği tehdit eden siyasi iklime destek verdi. Bazı konuların bu sayede normalleşmesini sağladı. Bunu sırf biraz daha fazla oy almak için yaptı ama bunu da beceremedi (SEÇ 039).’’

“Ben insanların kardeşliğine inanan Sol Partili bir seçmen olarak kendi ittifakım olmasa da Millet İttifakı’nın farklılıkları barındıran yapısıyla başarılı olmasını isterdim. Ama Türkiye’de böyle bir şeyin mümkün olamayacağı belli. Çünkü bu ülkede din ve milliyetçilik üzerinden bir kesim hep başka bir kesime üstten bakıyor. Tarafların eşit olduğunu kabul etmiyor. Sağ partiler kendileri dışındaki partilere karşı, özellikle milliyetçilik ve din üzerinden bir tahakküm alanı oluşturmaya alışıyor. Bu onların varlık siyasetlerinin bir parçası. Sonuçta Millet İttifakı’nın içinde de bu partilerden var. İYİ Parti, SP, DEVA ve Gelecek Partileri buna rnek. Hatırlayın, bir İYİ Parti milletvekili seçimden önce Aleviden bu ülkede cumhurbaşkanı adayı olmaz demedi mi? Bu partiler asıllarını inkâr edemezler. Tüm bunlara rağmen farklılıkların bir şekilde uzlaşmasını mümkün görüyorum. midimi kaybetmedim. Ama benim ümidim olan ittifak yapısı Millet İttifakı değil (SEÇ 043).’’

“Farklı partilerin bir arada olmasını ben olumlu buluyorum. Böylece birbirlerine farklı gözle, mesafeli bakanlar arasında bir köprü kurulabilir. Mesela benim bacanağım SP’li ve aşırı dindar. Eşi ve 3 oğlu da aynı şekilde. Cumhurbaşkanı seçimlerinde kendisi,

eşi ve iki oğlu Kemal Kılıçdaroğlu'na oy verdiler. Hiç aklımın ucundan geçmeyecek şekilde Kılıçdaroğlu'dan ortak sohbetlerimizde hep olumlu bahsettiler. Demek ki bir arada olmak bazı şeylerin başlaması için etken olabiliyormuş (SEÇ 048).”

“Ben bir AKP’li olarak Millet İttifakı’nın farklılıkları barındıran yapısını hiçbir zaman farklı kesimlerin bir araya gelmesinde bir şans olarak görmedim. Tersine hep düşündüğüm gibi oldu. Millet İttifakı uzlaşma yaratacağına bence var olan kutuplaşmayı da arttırdı. Partiler ve seçmenler farklılıklarla siyaset yapılamayacağını gördü (SEÇ 054).”

“CHP seçmeni olarak Millet İttifakı’nın yapısını farklı toplumsal kesimlerin bir araya gelmesi, uzlaşması açısından bir şans olarak görüyordum. Esasen bunu 2019 belediye seçimlerinde fazlasıyla başarmıştık. Aslında toplum uzlaşmaya çok sıcak bakıyor. Tabii ki her kesimde bu ayrışmadan beslenen siyasetçiler, toplumsal kesimler var. Ne yazık ki bunların sayıları az ama etkileri fazla. Özellikle medya burada çok olumsuz bir tavır sergiledi. Hep toplumu ve Millet İttifakı seçmenlerini kışkırttı. Ben SP lideri Temel Karamollaoğlu nu Halk TV’de, bir CHP’li siyasetçiyi TV5’te görmekten mutlu oluyordum. Ama hükümet yanlısı kanallar ve bazı muhafazakâr basın nasıl oluyor da Karamollaoğlu Halk TV’ye çıkar diye eleştirdi. Ne yazık ki bunu bizim sol cenahtan da yapanlar oldu. Bunun gibi birçok örnek sayabilirim. Sonuçta bu ülkede, bu medyayla, bu siyasetçilerle ve tek derdi kendi çıkarı olan ama partisi belli olmayan insanlarla uzlaşma yaratmak çok zor (SEÇ 064).”

“Ben Millet İttifakı’nı toplumsal ayrılıkların azalmasında, laik-dindar, sağcı-solcu gibi farklı görüşlerin birbirlerini tanımada önemli bir etken olacağını düşünüyordum. Bence başlarda böyle de oldu. Benim mahallemdeki kahvehanelerden birine genelde sol görüşlüler, diğerine daha muhafazakârlar ve sağ görüşlüler giderdi. Millet İttifakı kurulduktan sonra dikkatimi çeken noktalardan biri SP’li dindar, CHP’li solcu ya da İYİ Partili ülkücü (kendimi de dâhil ederek söylüyorum) insanlar daha önce gitmedikleri birbirlerinin kahvehanelerine gitmeye başladılar. Hatta daha önce olmadığı bir şekilde Ramazanda birlikte iftar açtılar. Ne yalan söyleyeyim ben bu kadar CHP’linin oruç tuttuğunu düşünmezdim. İşte Millet İttifakı bu tip önyargıların kırılmasında iyi bir başlangıçtı. Ama Kılıçdaroğlu bu güzel süreci ve şansı kendi kişisel çıkarları için harcadı. Bence şimdi başlangıçtan da kötü bir yerdeyiz. Samimiyetin olmadığı yerde güven, güvenin olmadığı yerde yakınlaşma olmaz. Sen güvenmediğin birine yakınlaşır mısın? Senin HDP ile yaptığın pazarlıklar, Zafer Partisiyle yürüttüğün ve kendi partinde bile kimsenin

bilmediği süreçler sonunda sana kendi seçmenin kuşkuyla yaklaşırken, biz sana nasıl güvenelim? (SEÇ 029).”

“İYİ Partili genç bir seçmen olarak, Millet İttifakı’nın farklılıkları ve kutuplaşmayı aşmada bir etken olacağını düşünmüyorum. Çünkü yıllardır süregelen bu kutuplaşmanın nedeni eğitimsizlik ve bunun neden olduğu cahillik. Bunu söylerken üniversite bitiren cahilleri de kastediyorum. Yani okumayan, sorgulamayan, nasıl olsa partim ve liderim benim yerime düşünür deyip geçen insanları cahil olarak görüyorum. O yüzden bu topluma çağdaş ve bilimsel normlarda bir eğitim vermeden okumayı, sorgulamayı öğretmeden öyle ittifakla falan bu toplumdaki ayrışmayı gidermenin imkânı yok (SEÇ 055).”

Atakum’da katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulara göre özellikle Millet İttifakı seçmenleri arasında ittifakın sosyal yakınlaşmadaki etkisine yönelik en büyük çekincenin güven duygusu eksikliği olduğu görülmektedir. Bu güven duygusu eksikliği (SEÇ 09) ve (SEÇ 015)’in ifadelerinden de görüldüğü üzere özellikle İslamcı ve muhafazakâr katılımcılar arasında yoğunlaşmaktadır. Bu noktada İslamcı gelenekten gelen ve özellikle belirli bir yaşın üzerinde yer alan katılımcıların geçmiş siyasi yaşamışlıklarını ve hafızalarını korudukları görülmektedir. Dolayısıyla bu katılımcıların özellikle CHP’ye ve onun politikalarına karşı güven duymadıkları görülmektedir. Ancak seçmen yaşı düştükçe İslamcı ve muhafazakâr seçimde bu önyargı düzeyinin azaldığı görülmektedir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta sosyalist katılımcıların sosyal mesafe üzerine yaptıkları negatif değerlendirmelerdir. (SEÇ 039) ve (SEÇ 043) yaptıkları değerlendirmelerde, özellikle Millet İttifakı’nın sosyal uzlaşı yaratmaktan çok toplumun sağcılaştımasını sağladığını, bu noktada CHP’nin uzlaşı yaratmak adı altında sağ siyasete teslim olduğunu ve uzlaşmanın sanki sağcılaşmak olarak algılandığına dikkat çekmişlerdir. Bunun sonucu olarak toplumun büyük bir kesiminde geleneksel siyasetin sağ politik motiflerle doldurulmasının, zaman içinde kendileri gibi sosyalist veya geleneksel siyasetin dışında kalan seçmenler açısından, toplumun diğer kesimleriyle aralarında ki siyasi ve sosyal mesafeyi arttırdığına ve bu durumun gelecekte toplum ve siyaset açısından esas tehlikeli noktayı oluşturacağına dikkat çekmişlerdir.

5.7.2. İlkadım ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler

İlkadım ilçesinde araştırmaya katılan katılımcılara Türkiye’de seçmenler arasında var olan kutuplaşmaya yönelik düşünceleri sorulmuştur. Görüşme yapılan katılımcıların %79’u (24 katılımcının 19’u), siyasi alanda kutuplaşmanın varlığını kabul etmekle birlikte bu kutuplaşmanın nedeni olarak seçmenleri değil parti liderleri ve siyasetçileri sorumlu gördüklerini ifade etmişlerdir. İlkadım ilçesinde görüşme yapılan katılımcıların ilk 3 sırada kutuplaşmaya neden olarak gördükleri etkenleri şu şekilde sıraladıkları görülmektedir: İlkadım ilçesindeki 24 katılımcıdan 7’si (%29) kutuplaşmanın nedeni olarak siyasetçileri, 5’i (%21) eğitimsizliği, 5’i (%21) inançlar üzerinden yapılan siyaseti sorumlu gördüklerini belirtmişlerdir. İlkadım ilçesinde araştırmaya katılan bazı katılımcıların kutuplaşmaya yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Toplumda bir kutuplaşma tabii ki var. Bir SP’li olarak söyleyebileceğim özellikle dindar kesim uzun yıllar boyunca bu ülkede yok sayıldı, ötekileştirildi. Ama bunu yapan Ecevit, Baykal gibi liderlerdi. Allah için Kılıçdaroğlu bu tür şeyler yapmadı. Tersine dindar kesimlere karşı olumlu adımlar attı. Zaten bizim CHP’liler veya DSP’lilerle bir sorunumuz yok. Örneğin, rahmetli babam dindar bir insan olarak 70’lerde Ecevit’e oy attığını söylerdi. Ama 90’lardaki Ecevit bir başkaydı. Ecevit’in geçmişte Mecliste başörtüsü tartışmalarında takındığı tavrı kabul etmiyorum. Şimdi Mecliste sayısını bilmediğim kadar başörtülü milletvekili var. Ülkeye şeriat mı geldi? Laiklik elden mi gitti? Yıllarca toplumu bunun gibi saçma nedenlerle gerdiler, kutuplaştırdılar. Bir dindar olarak söylüyorum, şimdi aynısını bizim kesim ve AKP yapıyor. İçinde olduğumuz Millet İttifakı’nı terör işbirlikçisi ilan ediyorlar. Eski Türkiye’de gericiydik şimdi terörist olduk. Allah sonumuzu hayretsin bakalım. Bakalım ölmeden daha neci olacağız (SEÇ 06).”

“Ben İYİ Partili genç bir seçmen olarak çevremde siyasi bir kutuplaşma veya gerilime tanık olmadım. Ülkede kutuplaşma yok demiyorum ama çevremde görmedim. Zaten bir genç olarak bu işsizlikte, ekonomik sıkıntıda derdim kutuplaşma değil. Benim derdim torpille hak etmediği halde işe girenlerle. Onlara uyuz oluyorum. İlla biriyle kutuplaşacaksam onlarla kutuplaşabilirim. Ailem beni büyük ekonomik sıkıntılarla KPSS kursuna gönderdi. Biraz da yabancı dilim var. Sınavlarda da iyi sonuçlar almama rağmen yok mülakat, yok kadro yetersizliği gibi bahanelerle hep geri çevrildim. Bu ülkede adamın varsa hangi partiden olursan ol işini hallediyorlar. Kutuplaşma denilen şey tanıdığı olmayana, garibana var (SEÇ 033).”

“Kutuplaşma dediğiniz şey bir düşmanlık, hoşnutsuzluk ise ben bunu toplumda görmüyorum. Ama liderler arasında olduğundan eminim. Birbirlerine söyledikleri bazı sözler gerçekten çok ağır. Medya da bu dile katkı sağlıyor. Biri bin yapıyor (SEÇ 06).”

“Ben seçmenler arasında bir kutuplaşma olduğuna inanmıyorum. Bir SP’li olarak bazı konularda farklı insanlarla anlaşılamadığımız noktalar var ama ben bunun bir düşmanlık olduğunu düşünmüyorum. Örneğin, dinî hassasiyetler konusunda çoğu kez CHP düşüncesi ile anlaşılamıyorum ama yeri geldiğinde AKP ile de ters düştüğüm noktalar var. İslamcı bir parti olmasına rağmen Türkiye’nin İsrail’le olan ilişkileri beni bir Müslüman olarak rahatsız ediyor. Sonuçta anlaşılamadığım biriyle düşman olmam, kutuplaşmam gerekmiyor. Bana kalsa futbol daha kutuplaştırıcı. Misal, ben koyu bir Trabzonspor taraftarıyım ve Fenerbahçelileri hiç sevmiyorum. İlla kutuplaşma arasam bana göre en karşı olduğum, kutuplaştığım kesim Fenerbahçeliler (SEÇ 04).”

“Ben toplumda insanlar arasında siyasi açıdan bir kutuplaşma olduğuna inanmıyorum. Olsa olsa bir rekabet ya da art niyetli yaklaşımlar olabilir. Her anlaşılamadığımız noktada kutuplaşırsak vay halimize. Ama muhakkak toplumu kutuplaştırmayı amaçlayanlar olabilir. Siyasetçiler, kulüp başkanları, yorumcular, dış güçler zaman zaman bunu yapıyor. Ben bir MHP’li olarak HDP hariç olmak üzere Türk, Kürt, Laz, Çerkez diline, dinine, kimliğine bakmadan herkesi severim. Ben insanı, insan olarak severim. Bu ülkenin insanından zarar gelmez. Dedikleri gibi bu ülkede aşırı bir kutuplaşma olsaydı, bu kadar farklılıkları barındıran bir ülke nasıl ayakta kalırdı (SEÇ 07).”

“Ben bir Zafer Partisi seçmeni olarak bu ülkenin Türk-Kürt, Alevi-Sünni, laik-dindar ayrışmasından çok çektiğini düşünüyorum. Ama tüm bu ayrımlar halkın içinden çok dışarıdan etkilerle oldu. Senelerdir bir arada dostça yaşayan insanların aklına birden arkadaşının, komşusunun Alevi, Kürt ya da laik olduğu mu geldi? Biz zaten birbirimizle kimliklerimizi bilerek yaşadık. Ama siyasetçiler, özellikle 3-5 oy fazla almak için toplumu böldü. Bunu her parti yaptı. Türkiye Cumhuriyeti her zaman insanlara özgür yaşama alanı sağladı. Ama siyasetçiler bu alanı kendilerine ve seçmenlerine yaşam alanı yaptı. Sanki diğerleri bu ülkenin insanı değilmiş gibi yaptılar. Bu yüzden bu ülkede kutuplaşma bitmez. Çünkü biterse Türkiye’de çoğu siyasetçinin siyasi ömrü biter (SEÇ 045).”

“Bu kutuplaşmadan belki de en çok çeken siyasi grup partim HDP’dir. Kutuplaşma eskiden de vardı. Ama giderek nefret söylemine dönüştü. Özellikle iktidar partisi her yerde

iktidara üye olmanın ayrıcalığını, üstünlüğünü vurguluyor. Köylerde, ilçelerde evlere parti kartları bırakıyorlar. Amaç iş imkânlarını parti üzerinden sağlayıp patronaj ilişkisi yaratmak. Doğal olarak halk da gücün yanında olmak istiyor. Sol ve sosyalist seçmen için kutuplaşma kendisi dışında dış etkenlerden kaynaklanıyorken, iktidar bizzat kendisi bu kutuplaşmayı bilinçli olarak üretiyor. Bir yerde biz kutuplaşmanın edilgeni iken onlar etkeni. Yani ülkede kutuplaşma tek taraflı bir hale doğru gidiyor. Bunu da iktidar, hükümet, Cumhur İttifakı bilinçli olarak yapıyor. Zaten etnik ve dinî kimlikler üzerinden yaratılan bu gerilim alanları 1980 darbesinden sonra bilinçli olarak oluşturuldu. Böylelikle sol, sosyalist ve aydın kesim üzerinde milliyetçi ve İslamcı bir söylemle baskı uygulanarak bu kesimlerin bastırılması amaçlandı. Şimdi de izlediğimiz kutuplaşma bu sürecin bir devamı. Yani değişen bir şey yok (042).”

Elde edilen bulgulara göre katılımcıların kutuplaşmaya yönelik algılarındaki temel etken kendi ideolojik kimliklerinin etkisinde gerçekleşmektedir. Örneğin SP’li bir katılımcı (SEÇ 06), kutuplaşma kavramını inançları üzerinden değerlendirmekte ve kendisinin geçmişte yaşadığı olumsuzlukları kutuplaştırıcı bir etken olarak gördüğünü vurgulamaktadır. Benzer şekilde HDP’li katılımcı (SEÇ 042) için kutuplaşma kendi Kürt kimliği üzerinden ayrımcılığa dayanan etnik bir yaklaşımın sonucudur. MHP’li katılımcı (SEÇ 07) için ise kutuplaşma terör üzerinden oluşan etnik bir ayrışmaya dayanmaktadır. Dolayısıyla parti aidiyetinin ve kimliğinin yüksek olduğu seçmenler açısından (MHP, SP, HDP, Sol Parti vb.) kutuplaşmaya yaklaşım daha çok ideoloji temelinde, merkez siyasete yakın ve ideolojik yoğunluğu daha düşük seçmenler (CHP, İYİ Parti vb.) açısından ise kutuplaşmanın daha çok konu (İstanbul sözleşmesi, göçmen politikası vb.) veya kişi (liderlerin ve siyasetçilerin söylemleri vb.) üzerinden değerlendirildiği görülmektedir.

İlkadım ilçesinde katılımcılara farklı ittifak yapılarının ittifak içindeki farklı ideolojilere sahip seçmenler arasındaki sosyal mesafe üzerinde ne gibi etkiler yaratacağı hakkındaki görüşleri sorulduğunda, katılımcıların %37,5’i (24 katılımcının 9’u) ittifakların farklı seçmen grupları arasında sosyal bir yakınlaşma yaratmayacağını, %50’si (24 katılımcının 12’si) olumlu anlamda farklı seçmenler arasındaki sosyal mesafeyi azaltacağını, %12,5’i (24 katılımcının 3’ü) ise bu konuda bir fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Elde edilen verileri ittifaklar özelinde değerlendirdiğimizde, Millet İttifakı içinde yer alan katılımcıların %79’unun (24 katılımcının 19’u) Millet İttifakı’nın farklı ideolojileri bir araya getiren yapısının aynı zamanda farklı seçmenler arasındaki sosyal mesafenin azalmasında önemli bir etki yaratacağı yönünde görüş bildirdikleri

görülmektedir. Cumhur İttifakı katılımcıları arasında ittifakların bu anlamda pozitif bir etki yaratacağını düşünenlerin oranı ise %40'dır (5 katılımcının 2'si). İlkadım ilçesinde araştırmaya katılan bazı katılımcıların, ittifakların farklı ideolojilere sahip seçmenler arasında yaratacağı etkilere yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Ben bir Sol Parti seçmeni olarak Millet İttifakı'nın farklılıkları bünyesinde toplayan yapısını etnik ve mezhepsel olarak ayırışmış demiyorum ama ayırıştırılmış Türkiye toplumu için bir şans olarak görüyordum. Kendimden örnek vermek gerekirse ben Millet İttifakı'nın dışında yer alan bir seçmen olmama rağmen Saadet Partilileri ittifak sürecinde çok samimi buldum. İmam Hatip mezunu olduğum için okul yıllarımdan görüştüğüm arkadaşlarım var. Malum birçoğu şu an ya AKP'li ya da SP'li. Birçok SP'li arkadaşımın bu süreçte Millet İttifakı için çalıştığını, Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığını içten bir şekilde desteklediklerini gördüm. Tabii ki her partide olduğu gibi SP içinde de bu ittifaka ideolojik yaklaşım onaylamayanlar vardı. Bu süreçte, özellikle SP genel başkanı Temel Karamollaoğlu'nun sıcak ve samimi dilinin hem dindar SP seçmeninin CHP seçmenine hem de CHP seçmeninin SP seçmenine olumlu yaklaşmasında önemli bir etken olduğunu düşünüyorum (SEÇ 016).”

“Bir SP'li olarak Millet İttifakı'nın yapısının farklı seçmenler arasındaki sosyal ve siyasi mesafenin azalmasında bir etki yaratacağını düşünmüyorum. Her şeyden önce yaşanmışlıklarımız, hatıralarımız var. Özellikle benim gibi orta yaş üstü seçmenlerin bazı olumsuz hatıralarını silmek zor. 28 Şubat süreci, başörtüsü takanlara yapılanlar, Ayasofya Cami açılışında CHP'nin olumsuz tavrı, bunları unutmak öyle bir ittifak ortaklığıyla olmuyor. Bunun sonuç doğurması da öyle 3-5 yılda olacak bir şey değil. Zaten bazıları bunun da olmasını istemezler. Bu ülkede ne zaman işler iyi gitse, toplumsal huzur olsa bazı güçler devreye girer ve ülkeyi karıştırır. 80'lerde sağ-sol diye insanları birbirlerine kırdırdılar. Her partinin içinde böyle kötü niyetliler var. Zaten halkın içinde ben böyle anlatıldığı gibi bir kutuplaşma hiç görmedim (SEÇ 06).”

“Ben Millet İttifakı'nın farklı toplumsal kesimlerin uzlaşmasında bir etki yaratacağını düşünmüyorum. Öyle her şey liderler istedi veya liderler öyle söylüyor demekle olmuyor. Örneğin ben Gelecek Partili bir seçmen olarak CHP-HDP yakınlaşmasını veya HDP'nin Millet İttifakı'na doğrudan olmasa da kapalı bir şekilde verdiği desteği olumlu bulmadım. Büyükşehirlerde seçmenler belki bunu olumlu karşılayabilir ama Samsun'da, ilçelerinde ve köylerinde siz bu durumu bırakın karşı

seçmene, kendi seçmeninize bile anlatamazsınız. Gelecek Partisi yöneticileri ne düşünür bilemem ama bu tür durumlar biz Gelecek partilileri hiç mutlu etmedi. Bence bu anlamda Millet İttifakı, seçim öncesi ve sonrasında düştüğü durum ve liderlerinin söylemleriyle bırakın kutuplaşmayı azaltmayı kutuplaşmanın artmasına katkı verdi (SEÇ 02).”

“Ben bir MHP’li olarak ittifakların toplumda bir uzlaşma yaratacağına inanmıyorum. Zaten partimin de içinde bulunduğu Cumhur İttifakı’nda böyle bir sorun yok. Bizim AKP ile anlaşılamadığımız konular olsa da ülkenin ve milletin temel hassasiyetleri üzerinde mutabakat sağladığımızdan zaten aramızda bir ayrışma yok. Millet İttifakı ise 5 benzemez gibi. Bırakın uzlaşmayı devamlı kavga halindeler. Seçimi kazansalar nasıl bakan, müdür, bürokrat atarlar kim bilir. Uzlaşma yerine toplumu iyice kutuplaştırıyorlar. Biz MHP olarak sadece seçim ittifakı yapıp, yönetimde hiçbir koltuk istemedik. Belki bizde yönetimde söz hakkı talep etsek bizde de Millet İttifakı’nda ortaya çıkan sorunlara benzer sorunlar çıkabilirdi. Ama biz ülke menfaatini partimizin menfaatinin üstünde tuttuk. Onlar ise kendi çıkarlarını hep ülkenin çıkarlarının üzerinde tuttular (SEÇ 023).”

“Millet İttifakı’nın farklı toplumsal kesimler arasındaki mesafenin azalmasında etkili olduğunu düşünüyorum. Bir CHP’li olarak seçim döneminde, 65 yaşındaki SP’li bir arkadaşımın ailesiyle beraber nasıl ittifak için çalıştığına bizzat şahit oldum. Ben bir CHP’li ve Alevi olarak Meral Akşener’in Samsun mitinginde meydanlarda elimde İYİ Parti bayrağıyla Başbakan Meral diye bağırdım. Bunu sağlayan bizi bir masada buluşturan Millet İttifakıydı. Ama ahlak kazanınca değil kaybedince ortaya çıkıyor. Gördük ki benim başbakan diye bağırdığım Meral Akşener’in ittifakı sadece kendi hırsları üzerineymiş. Bu konuda Kılıçdaroğlu’na da çok kızgınım. Aileden bir CHP’li ve Alevi olarak diyorum ki eğer Kılıçdaroğlu CHP’nin başında kaldığı sürece bir daha o partiye oy vermem (SEÇ 027).”

“Bence Millet İttifakı seçimlerde başarılı olsaydı bu Türkiye için büyük bir şans olurdu. Bunu siyasi sonuçlarından çok sosyal sonuçları için söylüyorum. Seçime kadar olan süreçte ben farklı partiler arasında seçmenlerin nasıl kaynaştığını bizzat gördüm. Bir SP’li olarak, özellikle CHP’lilerle beraber seçim çalışması yapan gençleri, kadınları gördüm. Hani insan yeni bir şey gördüğünde başta bir yadırgar sonra alışır ya bence toplum çarşafli bir kadınla başı açık bir kadını aynı broşürü dağıtırken gördüğünde ilk başta bir garipsedi ama sonra göre göre alıştı. Böyle olması da lazımdı. O kalıpları bir kırabilsek arkası gelecek ama olmadı. Dediğim gibi seçimde başarılı olmalıydık. Ben yine

de gelecekte umutluyum. Geçmişe göre çok yol kat ettik. Bakın şimdi kimse başörtüsü üzerinden ayrıştırma yapmıyor. CHP de hatasını anladı, helalleşelim dedi. Ben genç ve dindar bir seçmen olarak bu helalleşmeyi kabul ediyorum ama partimizde belli bir yaşın üstündeki seçmenlerde, büyüklerimizde kuşku ve güvensizlik hala var. Onlar helalleşme çağrısına pek inanmadı. Tabii onların hatırladıkları ve yaşamış oldukları bizden çok daha fazla. Bu birlikteliği ve ittifakı devam ettirebilirsek belki bir kaç kuşak sonra daha iyi sonuçlar alırız (SEÇ 08).”

“Hayatımda ilk kez SP’li ve dindar bir seçmen olarak seçim zamanı mahalledeki CHP seçim bürosuna gidip çay içtim. Mahallede herkes birbirini tanır, beni görünce CHP’liler çok şaşırdı. Biraz şakalaştık, biraz sohbet ettik. Bende ne dert varsa onlarda da aynı dert var. Onlar da ekonomiden, işsizlikten şikâyet ediyor, ben de. CHP’lilerin Erbakan hoca hakkındaki düşüncelerini duyunca çok şaşırdım. Böyle düşünüyor olmaları hoşuma gitti. Onlar da zamanında hocanın milli duruşunu yeteri kadar anlayamadıklarını söylediler. Bende Atatürk’e, Cumhuriyete bakışımı anlattım. Hepimizin bu ülkeye lazım olduğumuzu söyledim. Birkaç gün sonra onlar bizim seçim büromuza geldiler. İki parti ortak iftar programı yaptık. Şunu kabul ediyorum. Biz bunu yaptık diye her şey hallolmaz. Ama bir yerden başlamak için iyiydi. Umarım bu süreç devam eder (SEÇ 041).”

Araştırma katılımcılarının, ittifakların seçmenler arasındaki sosyal mesafe üzerine etkilerine yönelik düşünceleri değerlendirildiğinde, İlkadım ilçesinde elde edilen bulguların Atakum ilçesinde elde edilen bulgularla büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Her iki ilçede ortaya çıkan temel bulgular, özellikle Millet İttifakı içinde yer alan farklı seçmen grupları arasında geçmişten gelen etkiler neticesinde oluşan güven eksikliğinin aralarındaki sosyal mesafenin azalmasında en büyük engeli oluşturuyor olmasıdır. Bu noktada özellikle İslami geleneğe sahip (SEÇ 68), (SEÇ 08) gibi katılımcıların geçmişte inançları üzerinden yaşamış oldukları bazı olumsuz olaylar, bu ideolojik temele sahip seçmenlerin özellikle CHP’ye karşı güven duymalarında en önemli engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine güven duygusunun eksik olduğu bir diğer seçmen grubu Sol Parti ve HDP katılımcılarıdır. Her iki partinin katılımcıları (SEÇ 02), (SEÇ 042) özellikle 1980 sonrasında uygulanan Türk-İslam sentezli politik anlayışın kendileri gibi sol görüşlü ve farklı düşünen seçmenler üzerinde önemli bir güven kaybı yarattığını vurgulamışlardır. Bu durumun bir sonucu olarak aynı katılımcılar, siyasi alanda etnik ve mezhepsel kimliği ön planda tutan partiler ile bu partilerin seçmenlerine karşı güven duymakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

5.7.3. Terme ilçesine ait bulgular ve değerlendirmeler

Terme ilçesinde katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcılara Türkiye’de seçmenler arasında var olan kutuplaşma hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Görüşme yapılan katılımcıların %81’i (16 katılımcıdan 13’ü) siyasi anlamda bir kutuplaşmanın varlığını kabul etmekle birlikte mevcut kutuplaşmanın seçmenler arasındaki etkenlerden çok partiler ve siyasetçiler arasında gelişen olaylardan ve söylemlerden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Terme ilçesinde görüşme yapılan katılımcıların ilk 3 sırada kutuplaşmaya neden olarak gördükleri etkenleri şu şekilde sıraladıkları görülmektedir: Terme ilçesinde görüşme yapılan 16 katılımcıdan 8’i (%50) kutuplaşmaya neden olarak siyasetçileri, 3’ü (%19) eğitimsizliği, 2’si (%12,5) parti liderlerini sorumlu gördüklerini ifade etmişlerdir. Terme ilçesinde araştırmaya katılan bazı katılımcıların kutuplaşmaya yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Ülkede kutuplaşma var. Nedeni de parti liderleri. Bunu kasıtlı olarak oylarını arttırmak ve korumak için yapıyorlar. Özellikle sağ partiler ve sağ seçmenlerde partizanlık çok. Terme küçük bir ilçedir. İlçede sosyal ilişkiler, dostluklar samimidir. Ben bir CHP’li olarak her kesimden arkadaşım var. Burada önce dostluk gelir. Kimse siyasi kimliğiyle birbirine bakmaz. Bazen SP, DEVA Partisi, Gelecek Partisi, AKP, MHP seçmeni olan arkadaşlar bir arada sohbet ediyoruz. Görünüşte biz SP, DEVA ve Gelecek Partisi ile aynı ittifaktayız. Aramızdaki sohbet biraz koyulaşıp bazı önemli konulara geldiğinde bakıyorum diğer parti seçmenleri aralarında anlaşırken ben tek kalmışım. Aynısı siyasette de oluyor. İşin içine din, millet girdimi hepsi bize karşı oluyor. Özellikle CHP’ye karşı yaratılmış olumsuz bir algı var. Bu yanlış algı senelerdir devam ediyor. CHP olarak onlarla anlaşmamız, uzlaşmamız ya da onların bizle anlaşması bir yere kadar. Zaten uzlaşırsak farklı parti olmamızın bir anlamı da kalmaz. Kısacası Millet İttifakı bu ayrılıklara bir çözüm olamaz (SEÇ 028).”

“Toplumda kutuplaşmanın var olduğunu düşünüyorum. Temel nedeni de siyasetçiler. Biz seçmenler siyasetçilerin söylemlerinden çok etkileniyoruz. Mesela ben bir AKP’li olarak SP’lileri gördüğümde içimden onlara selam vermek gelmiyor. Bana şahsen hiçbir şey yapmasalarda karşı ittifakta olduklarından onlara kızgınlım (SEÇ 034).”

“Ben bir İYİ Partili olarak Terme’de seçmenler arasında bir kutuplaşma olduğuna inanmıyorum. Olsa olsa Tayyip Erdoğan’ı sevenler ve sevmeyenler var. Her partinin seçmeni burada arkadaşdır. Bu kutuplaşma büyükşehirlerde olabilir. Bu kutuplaşmayı

yaratanın da iktidar olduğunu düşünüyorum. Bu kadar güç bir yerde toplandı mı tabii kimse o gücü kaybetmek istemez. Bir AKP'li arkadaşla sordum: Bu yetkilerle CHP'li biri cumhurbaşkanı olsa ne olur dedim, Aman Allah korusun yanardık dedi. İşte şimdi yanan biziz. Onlarda bu güçlerini kaybetmemek için kendi seçmenlerini bir arada tutmak için halkı kutuplaştırıyorlar. Düşünün, burada köyleri gezen AKP'liler halka diyor ki: Biz bu köylerde seçimi %70-%80 ile kazandık. Siz hep bize oy verdiniz. Şimdi Millet İttifakı seçimi kazanırsa sizi cezalandırır. 5-10 yıl buralarda hizmet göremezsiniz diyorlar. Böyle bir mantık olur mu? Sanki onlardan önce köylere hiç hizmet verilmiyordu. Bakın Terme fındığın bol olduğu bir yer. İnsanların temel geçim kaynaklarından biridir buralarda fındık. Senelerdir yaz aylarında doğudan Kürt işçiler fındık için Terme'ye çalışmaya gelirler. Bu güne kadar onlarla aramızda hiçbir sıkıntı olmadı. Aynı sofrada yemek yeriz. Birkaç kez onların davetlisi olarak doğuya gittim. Biz onlar buradan giderken hediyeler veririz, onlar memleketlerine dönünce bize hediye paketi gönderirler (isot, salça, yer fıstığı vb.) Tamam HDP'yi kesinlikle onaylamıyorum ve kapatılmasını istiyorum. Ama sırf HDP yanlış diye tüm Kürtleri suçlamak, onları kutuplaştırıp, ayrıştırmak son derece yanlış (SEÇ 032).”

“Toplumda kutuplaşma var. Hem de her alanda. Siyaset, futbol gibi her alana yayılmış durumda. Bence kutuplaşmanın temelinde eğitimsizlik ve medya var. Bir ülkede her söylenene sorgusuz inanan büyük bir kesim varsa, yalanı gerçek yapan büyük bir medya varsa o ülkede kutuplaşma olur. Halkın en az yarısı aç ve ekonomik anlamda bitik durumda. Bazı iktidara oy atan arkadaşlarıma diyorum ki, bu ekonomik şartlarda nasıl yaşayacağız? Onlar bana diyor ki İHA, SİHA yapıyoruz. Arkadaş bende İYİ Partili bir Türk milliyetçisi olarak ülkemin yaptığı İHA ve SİHA'larla övünüyorum. Ama bunlar benim karnımı doyurmuyor. Övünmek hepimiz için ama açlığını bırakıp, ekonomiyi unutup sırf bunlar üzerinden cevap vermek cahillik. Başka ülkeler hem İHA, SİHA yapıyor hem de halkının karnını doyuruyor. Ama bunu söylersen vatan haini, terörist oluyorsun. Bu yüzden bu millete önce ahlaki, felsefeyi öğreteceksin sonra dini, milliyetçiliği öğreteceksin. Bunları bu sırayla öğretirsen halkı kandıramazsın, kutuplaştıramazsın. Geçen sene yazın Norveç'ten Samsun'a gelen bir arkadaşımı ziyarete gitmiştim. Sohbet ederken dedi ki: Norveç'te halk arasında büyük bir sıkıntı var. Ben de sıkıntı deyince bizim toplumu düşünüp herhalde siyasi ya da ekonomik bir sıkıntı dedim. Dedi ki: Norveç'te doğada bir kurt cinsinden çok az kalmış ve nesli de tükenmek üzereymiş. Halkın bir kısmı kalan kurtlara hayvanat bahçesinde bakalım diyormuş, bir kısmı da doğada bırakalım ve orada

bakalım diyormuş. Bunun için Norveç'te referandum yapılacaktı. Vay be dedim arkadaşına. Bizdeki referandum konularına bak, Norveç'teki referandum konusuna bak. Bizdeki halkın derdine bak, Norveç'teki halkın derdine bak. İnsan bu tür durumları gördükçe, duydukça üzülüyor (SEÇ 040)."

"Ben bir CHP seçmeni olarak Terme ilçesinde insanlar arasında bir kutuplaşmanın olduğunu görmedim. Olsa bile bu seçim zamanlarında birkaç atışmadan öteye gitmez. Buralarda kimse kimseyi siyasi partisiyle değerlendirmez. Hepimizin partisi vardır, yeri gelir tartışırız ama sabah tartıştığımızla aynı kişiler akşam birlikte yemek yeriz, namaza gideriz, düğünde halay çekeriz. Tabii insanlar arasında ayırıştırma yapanlar var, bunları ben de görüyorum. Benim mesleğim galericilik. Yıllardır doğu illerinden minibüs alır, o illere minibüs satarım. Bu süreçte birçok Kürt arkadaşım oldu. Ben gittiğimde onların evinde kaldım, onlar geldiğinde benim evimde kaldı. İnsanı tanıdıkça iyi ya da kötü olduğunu anlarsın. Bu herkes için geçerlidir. Sonuçta insanlar birbirlerini tanırsalar ne kutuplaşma olur nede ayrışma. Sorun tanımadan, bilmeden başkası hakkında karar vermek (SEÇ 038)."

"Türkiye'de 2000'li yıllara kadar inanç üzerinden oluşturulan bir kutuplaşma vardı. Biz dindar kesim olarak çok haksızlığa uğradık. Bir sürü gencin eğitim hakkı başörtüsü yüzünden ellerinden alındı. Askerî kışlalara anneler sırf başörtüleri yüzünden alınmadı. Ben bir SP'li olarak tüm bu olanlardan geçmişte iktidarda olan CHP'yi sorumlu görüyordum. Ama artık bu kutuplaşmalar aşıldı. Ne cumhuriyet elden gitti, ne ülkeye şeriat geldi. Atatürk'ü de hepimiz seviyoruz. O bizim ortak değerimiz. Ama şimdi farklı konularda kutuplaşma var. Bu kutuplaşma daha çok insanları ayırtırdı. Bence CHP'nin yıllardır yaptığı kutuplaşmadan daha fazlasını Cumhur İttifakı son 10 yılda yaptı. Ama ne yaparlarsa yapsınlar halkın arasını kimse bozamaz. Zaten kırsalda, köyde kutuplaşma başka şehirde başkadır. Buralarda kutuplaşma olursa seçim zamanı 1 hafta bilemedin 1 aydır. O da seçim zamanı laf atmalar, dalga geçmeler falan. Öyle kötü bir söz, kavga falan hiç olmaz (SEÇ 066)."

Terme ilçesinde görüşme yapılan katılımcılardan elde edilen bulgular, katılımcıların kutuplaşmanın sorumlusu olarak Atakum ve İlkadım ilçelerindeki bulgulara benzer bir şekilde siyaset kurumunu sorumlu tuttuklarını göstermektedir. Terme ilçesi, Atakum ve İlkadım ilçeleri ile karşılaştırıldığında kırsal alanda yer alan bir ilçedir. Bunun sonucu olarak bireyler arasındaki sosyal ilişkiler diğer iki ilçeyle karşılaştırıldığında daha yoğundur. Bu noktada (SEÇ 066), (SEÇ 032) ve (SEÇ 028) gibi farklı parti katılımcılarıyla

yapılan görüşmelerde ilçede insanlar arasındaki güven duygusunun diğer iki ilçeye göre daha yüksek olduğu ve bunun bir sonucu olarak ilçedeki katılımcıların kutuplaşma algısının Atakum ve İlkadım ilçelerindeki katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç seçmenlerin yaşam alanlarıyla sahip oldukları ekonomik ve sosyal özelliklerdeki farklılıkların, seçmenlerin olayları algılama düzeylerinde yaratmış olduğu değişimleri göstermesi açısından önemlidir. Çalışmanın bu bölümünde dikkat çeken bir diğer önemli nokta, katılımcılara kutuplaşma ile ilgili fikirleri sorulduğunda ilk kez Terme ilçesindeki bazı katılımcıların etnik kimlik üzerinden cevap vermiş olmalarıdır. Oysa Atakum ve İlkadım ilçelerinde aynı soruya katılımcıların daha çok laik-dindar ve sağ-sol ideolojik cepheleşmesi üzerinden cevap verdikleri görülmüştür. Katılımcıların kutuplaşma kavramına yönelik göstermiş oldukları farklı algılarda hiç şüphesiz Terme ilçesinin kırsalda yer almasının, sosyo-ekonomik açıdan diğer iki ilçeye göre az gelişmiş olmasının ve tüm bunların yanında toplumsal ilişkilerin daha kuvvetli olmasının etkisi vardır. Terme ilçesindeki katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde bazı CHP seçmenlerin kimlik tanımlamalarında muhafazakârlığa yer verdikleri yine bazı katılımcıların dindarlığı toplum için önemli bir birleştirici unsur olarak gördüklerini ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Araştırmada özellikle Terme ilçesindeki bazı katılımcıların kutuplaşma sorusuna etnik kimlik üzerinden cevap vermelerinde ilçedeki temel ekonomik faaliyetlerin yarattığı etkinin ve bunun sonucunda Kürt vatandaşlarla gerçekleşen etkileşimin rolü büyüktür. Ekonomik faaliyetlerden ilki Terme ilçesinin Türkiye genelinde sahip olduğu minibüs galerileriyle Türkiye’de minibüs piyasasına yön veren merkezi bir konuma sahip olmasıdır.⁶⁴⁵ Bugün ilçede sadece minibüs ticaretinin yapıldığı yüzün üzerinde galeri mevcuttur. Bu minibüslerin önemli bir kısmının doğu ve güneydoğu illerinden alındığı ve yine bu illere satışının gerçekleştiği düşünüldüğünde galericilik işiyle uğraşan birçok esnafın doğu’daki ve güneydoğu’daki esnafla yoğun bir ticari ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan ve galericilik mesleğiyle uğraşan bazı katılımcılar, özellikle doğu’daki ve güneydoğu’daki Kürt vatandaşları ile kurdukları dostluk ilişkilerini verdikleri örneklerle ifade etmişler ve uzun yıllar var olan bu dostluğun her iki taraf için sağladığı ekonomik ve sosyal faydalara dikkat çekmişlerdir. Terme ilçesi için bir diğer önemli ekonomik değer fındıktır. Terme ilçesinde yetiştirilen fındık gerek ekim alanlarının büyüklüğü gerekse fındıkla uğraşan kişi sayısı dikkate alındığında hem

⁶⁴⁵ “Samsun’un Terme ilçesi Türkiye’de minibüs piyasasına yön veriyor,” *Haber7*, erişim 12 Nisan 2024, <https://otomobil.haber7.com/otomobil/haber/3010734-samsunun-terme-ilcesi-turkiyede-minibus-piyasasına-yon-veriyor>

ilçe hem de bölge açısından önemli bir ekonomik üründür. Terme ilçesinde ki çiftçiler fındık toplama aşamasında yıllardır gerekli işgücünün önemli bir kısmını güneydoğu illerinden gelen Kürt vatandaşları vasıtasıyla karşılamaktadır.⁶⁴⁶ Toplu halde ilçeye gelen işçi grupları yaklaşık 20-25 gün ilçede konaklamaktadır. Dolayısıyla bu süreçte Terme ilçesindeki yerel halk ile güneydoğu illerinden gelen ve genel olarak Kürt vatandaşlardan oluşan fındık işçileri arasında ekonomik ve sosyal anlamda yakın ilişkiler kurulmaktadır. Araştırmada (SEÇ 32) gibi bazı katılımcıların fındık toplama sürecinde ve sonrasında güneydoğu'dan gelen Kürt işçilerle kurdukları ve sonrasında da sürdürdükleri yakın dostluk ilişkilerini vurguladıkları görülmektedir.

Yukarıda bazı katılımcı örneklerinden de görüleceği üzere Terme ilçesinde araştırmaya katılan katılımcıların Kürt vatandaşlara, Kürt toplumuna yönelik hiçbir ön yargısı ya da olumsuz bir düşüncesi yoktur. Uzun yıllar vatandaşlar arasında süren ekonomik ve sosyal ilişkiler, kişilerin birbirlerini doğrudan tanımalarına ve birbirleri hakkında pozitif düşünceler edinmelerine neden olmuştur. Terme ilçesinde elde edilen bulgular Türkiye'de var olan sosyal uyum ve sermayenin arttırılmasına yönelik önemli ipuçları vermektedir. Sosyal uyum her şeyden önce sosyal sermaye kavramının temel bir etkeni olarak, bireyler ve topluluklar arasında oluşan ilişki ve etkileşim neticesinde ortaya çıkan güven ve dayanışma duygusunu ifade etmektedir.⁶⁴⁷ Terme'de ortaya çıkan ekonomik ve sosyal etkileşim bir yandan ekonomik ve sosyal kalkınmaya, diğer yandan sosyal uyuma katkıda bulunmaktadır. Sosyal kalkınma ve sosyal uyuma etki eden bu iletişim farklı topluluklar arasındaki güven ağlarını güçlendirip iş birliğini kolaylaştırarak,⁶⁴⁸ farklılıkları olan ama temel noktalarda uzlaşmayı öğrenen kişisel veya kurumsal aktörlerin eylemlerinde etkinlik kazanmalarına neden olmaktadır.⁶⁴⁹ Sonuç olarak farklı toplumsal kesimler arasındaki ayrışmanın, kutuplaşmanın aşılmasında sosyal etkileşimin ve bunun sonucunda ortaya çıkan sosyal uyumun önemi ve bunu sağlayacak kanalların açılmasının ne denli önemli olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır.

⁶⁴⁶ “Mevsimlik Fındık İşçileri Konakladı,” *Terme Bilgi Gazetesi*, erişim 12 Nisan 2024, https://termebilgigazetesi.com/haber/mevsimlik_findik_iscileri_konakladi

⁶⁴⁷ Regina Berger-Schmitt, “Social Cohesion As an Aspect of the Quality of Societies: Concept and Measurement,” *Mannheim: Centre for Survey Research and Methodology, EuReporting Working Paper No.14*, (2000): 5.

⁶⁴⁸ Robert D. Putnam, “The prosperous community: Social capital and public life,” *The American Prospect* 4, 13 (2013):36.

⁶⁴⁹ James C. Coleman, “Social capital in the creation of human capital,” *The American Journal of Sociology* 94 (1988): 98.

Son olarak Terme ilçesinde araştırmaya katılan katılımcılardan, ittifakların farklı seçmen grupları arasında var olan sosyal mesafe üzerinde yaratacağı etkilere yönelik değerlendirmelerde bulunmaları istenmiştir. Katılımcıların %56'sı (16 katılımcıdan 9'u) ittifakların farklı seçmen grupları arasındaki sosyal mesafenin azalmasında bir etkisinin olmayacağını, %44'ü (16 katılımcıdan 7'si) ise sosyal anlamda bir yakınlaşma sağlayacağını ifade etmişlerdir. Terme ilçesinde araştırmaya katılan bazı katılımcıların, ittifakların farklı seçmen grupları arasında yaratacağı sosyal etkiye yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Ben bir CHP’li olarak Terme’de Millet İttifakı’nın seçmenler arasında bir yakınlaştırıcı etkisini görmedim. Tek bir şeyde seçmenler bir araya gelebildi, o da AKP’yi eleştirmede. Zaten Millet İttifakı’nın kendi içerisinde farklı ideolojilerdeki seçmenleri bir araya getirebileceğine, yakınlaştıracağına ben inanmıyorum. Nasıl yakınlaştırsın ki? Ben bir CHP’li olarak karma eğitimi savunuyorum, SP ve Gelecek Partisi savunmuyor, ben ulus diyorum onlar ümmet diyor, ben göçe işgal diyorum, onlar ensar diyorlar. Şimdi bu ittifak içinde böyle düşünen partilerin seçmenleri arasında nasıl uzlaşma olur? (SEÇ 028).”

“Ben Millet İttifakı’nın yapısının farklı ideolojideki seçmenleri bir araya getirmede etkili olduğunu bizzat gözlemledim. Yeterli değildi ama eskisinden daha iyi etkiler sağladı. Örneğin, bir CHP’li olarak önceden siyasi konularda çok fazla diyalog kuramadığım SP’lilerle artık konuşabiliyorum. Önceden siyasi olarak çok fazla diyalogumuz olmazdı. Birbirimizin fikirlerini kabul etmesek de, birbirimizi dinlemeyi öğrendik (SEÇ 038).”

“Partim Saadet Partisinin de içinde yer aldığı Millet İttifakı’nın farklı seçmenler arasında bir yakınlaşma etkisi yaratacağına inanmıyorum. Çünkü bizim aramızda bir uzaklık yok. Kutuplaşma yok. Kırsalda böyle bir sorun olduğuna inanmıyorum. Ben bu yaşuma kadar böyle bir şey gözlemlemedim. Düğünde, cenazede biz hep birlikteyiz. Ancak az da olsa varsa bir ayrılık varsa bunun nedeni Ankara’daki siyasetçilerdir. Tabanda bir sıkıntı yok, üst taraf (Ankara’yı kast ediyor) işi bozuyor. Bana sorsanız politika olarak en uzak olduğum, karşı olduğum parti CHP’dir. İttifak yaptığımız halde, adayımız onların listesinde ikinci sırada olduğu halde CHP’ye oy atmadım. Ama CHP’lilerle hiçbir sıkıntım yok. CHP dine mesafeli, seçmeni değil. CHP millî değerlere uzak seçmeni değil. Bu yüzden parti başka, seçmeni başka (SEÇ 065).”

“Bir SP’li olarak Millet İttifakı’nın farklı parti seçmenleri arasındaki sosyal etkileşime çok fazla katkı sağladığını düşünüyorum. Önceden de birbirimize düşman değildik ama ittifaktan sonra CHP’ye olan mesafem daha da azaldı. Biz zaten Terme’de 2019 yerel seçimlerinde çok güzel bir iş birliği yapmıştık. CHP, bizim adayımızı desteklediğinden, CHP’liler o seçimde bizimle çalışmışlardı. Ben aynısını milletvekili ve cumhurbaşkanı seçiminde de gördüm. Şalvarlı, çarşafli kadınlar özellikle İstanbul’da CHP adayına oy istedi. Bunu kimseye para ile yaptıramazsınız. Hele bizim seçmenimize hayatta yaptıramazsınız. Bu gönül köprüsünü kuran Millet İttifakıydı. Tabii ki zorluklar oldu. Her partide radikal insanlar vardır. Ama ben bunun iyi bir başlangıç olduğunu düşünüyorum. Yeter ki birbirimize saygılı olalım (SEÇ 066).”

Terme ilçesindeki katılımcılarla yapılan görüşmeler değerlendirildiğinde, Millet İttifakı’nın farklı seçmen grupları arasında özellikle siyasi anlamda bir yakınlaşma yarattığı görülmektedir. Terme ilçesinin, Atakum ve İlkadım ilçeleri ile karşılaştırıldığında kırsal bir bölge olmasının -ilçedeki katılımcıların ifadeleriyle- farklı parti seçmenleri arasındaki sosyal mesafenin düşük düzeyde kalmasında önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.

5.7.4. İttifakların katılımcılar arasındaki sosyal mesafe ve kutuplaşma üzerine etkilerine yönelik genel değerlendirmeler

Çalışmanın bu bölümünde seçim ittifaklarının farklı parti seçmenleri arasındaki mevcut siyasi kutuplaşma ve sosyal mesafe üzerine etkileri, katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasıyla ortaya konulmuştur.

1) Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye’de birçok araştırma sonucunun (KONDA, 2019),⁶⁵⁰ (Erdoğan, 2020),⁶⁵¹ (Aydın, 2022),⁶⁵² (SODEV, 2023)⁶⁵³

⁶⁵⁰ KONDA, araştırma şirketi tarafından 2019 yılında yapılan “Türkiye’de Kutuplaşma Ocak 2019” araştırmasında, Türkiye’de seçmenler arasındaki kutuplaşmanın oldukça yüksek olduğu ortaya konmaktadır.

⁶⁵¹ Emre Erdoğan’ın projenin bilimsel koordinatörlüğünü yaptığı “Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları 2020 Araştırması’nda” Türkiye’de seçmenler arasında yüksek oranda duygusal ve ideolojik bir kutuplaşmanın olduğu görülmektedir. Erdoğan, özellikle sosyal mesafe, ahlaki üstünlük ve siyasal hoşgörüsüzlük üzerinden açıkladığı duygusal kutuplaşmanın, aynı araştırmanın 2015 ve 2017 yıllarında elde edilen verileriyle karşılaştırdığında son yıllarda arttığına dikkat çekmektedir. (Bkz. <https://www.turkuazlab.org/ilgili-projelerimiz/turkiyede-kutuplasmanin-boyutlari-2020>).

⁶⁵² Mustafa Aydın, koordinatörlüğünde yürütülen “Türkiye Eğilimleri 2022 Kantitatif Araştırma Raporu”, Türkiye’de yüksek düzeyde kutuplaşma olduğunu göstermektedir. (Bkz. <https://www.globacademy.org/turkiye-egilimleri-arastirmasi-2022>).

⁶⁵³ SODEV tarafından 2023 yılında yayımlanan “Toplumsal Kutuplaşmanın Sebepleri ve Boyutu” araştırmasında, Türkiye’de siyasi kutuplaşmanın yüksek olduğu ve giderek artma eğilim gösterdiği elde

aksine farklı parti seçmenleri arasında yüksek düzeyde siyasi ve duygusal bir kutuplaşmanın olmadığını göstermektedir. Araştırma katılımcılarının %84'ü (64 katılımcıdan 54'ü), Türkiye'de siyasi alanda bir kutuplaşmanın varlığını kabul etmekle birlikte yine katılımcıların büyük bir oranı kutuplaşmanın seçmenler arasında gerçekleşen etkenlerden çok siyasetçiler ve siyasi parti liderlerinden kaynaklı geliştiğini ifade etmişlerdir. Bu bulguyu destekler nitelikte katılımcıların %30'u (64 katılımcıdan 19'u) kutuplaşmanın kaynağı olarak siyasetçileri, %25'i (64 katılımcıdan 16'sı) liderleri, %14'ü (64 katılımcıdan 9'u) eğitimsizliği ve %9'u (64 katılımcıdan 6'sı) medyayı sorumlu gördüklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların kutuplaşma nedeni olarak ifade ettikleri temel etkenlerin, SODEV'in 2023 yılında Türkiye genelinde yapmış olduğu saha çalışmasının verileriyle örtüştüğü görülmektedir. SODEV'in yapmış olduğu bu çalışmada araştırmaya katılanların %19,6'sı, toplumsal kutuplaşmanın nedeni olarak ilk sırada siyasetçileri, ikinci sırada ise %14,8'le eğitimsizliği gördüklerini ifade etmişlerdir.⁶⁵⁴

2) Araştırmaya katılan seçmenler arasında yüksek düzeyde bir kutuplaşmaya rastlanmamakla birlikte, özellikle farklı ideolojileri bir araya getiren Millet İttifakı seçmenleri arasında siyasi anlamda bilişsel bir uyumsuzluğun var olduğu görülmektedir. Bilişsel uyumsuzluk teorisi ilk olarak Leon Festinger (1957)⁶⁵⁵ tarafından ortaya konulan bir teoridir. Bilişsel uyumsuzluk teorisi bireyin geçmişten gelen inançlarıyla sonradan bu inançlara aykırı bir şekilde karşılaşmış olduğu gerçekler arasında yaşadığı çelişkiyi ifade etmektedir. Birey böyle bir çelişkiyle karşılaştığında kendi inandığı değerlerle bu değerlere aykırılık oluşturan bilgiler arasında bir denge kurma çabasına girmektedir. Bu çaba içerisinde kişi bir taraftan kendi inandıklarını gerçek kılmaya çalışırken diğer taraftan kabullenmek istemediği bilgileri önleme çabası içine girmektedir.⁶⁵⁶ Bu süreçte çoğu zaman doğrular ve yanlışlar yer değiştirir. Kişi var olan gerçekliği değil gerçek olmasını istediği durumları kabullenir. Kendi düşüncesine aykırı bulduğu görüşleri dikkate almaz hatta onları kendi içinde değersizleştirmeye çalışır.⁶⁵⁷ Özellikle farklı ideolojilere sahip seçmen grupları arasında politik alanda bilişsel uyumsuzluğun arttığı gözlemlenmektedir. Her seçmen grubu olaylara sahip olduğu ideolojik pencereden baktığında aynı konu ya da

edilen veriler ışığında ortaya konulmuştur.(Bkz. <https://sodev.org.tr/wp-content/uploads/2023/12/SODEV-Toplumsal-Kutuplasma-Arastirmasi>).

⁶⁵⁴ "Toplumsal Kutuplaşmanın Sebepleri ve Boyutu Araştırma Raporu," SODEV, <https://sodev.org.tr/wp-content/uploads/2023/12/SODEV-Toplumsal-Kutuplasma-Basin-Bulteni>.

⁶⁵⁵ Leon Festinger, *A Theory Of Cognitive Dissonance* (Stanford University Press, 1957)

⁶⁵⁶ Esin Yücel ve Beykan Çizel, "Bilişsel uyumsuzluk teorisi üzerine kavramsal bir inceleme: Satın alma perspektifi," *Journal of Yasar University* 13, 50 (2018): 151.

⁶⁵⁷ Ersin Kalaycıoğlu, "14 Mayıs 2023 seçimleri: Kulturkampf kazandı!" *Politikayol*, 23 Mayıs 2023, <https://www.politikayol.com/14-mayis-2023-secimler-kulturkampf-kazandi>, erişim tarihi: 03.04.2024.

olgu üzerine farklı ideolojideki seçmenlerin çatışma yaşamaları kaçınılmazdır. Bu çatışma durumu Millet İttifakı içinde yer alan partilerin konulara farklı bakış açılarından kaynaklanan görüş ayrılıkları neticesinde pek çok kez ortaya çıkmıştır. Örneğin İslami gelenekten gelen SP seçmenlerinin İstanbul Sözleşmesine bakış açılarıyla, seküler kimliğe sahip CHP seçmenlerinin İstanbul Sözleşmesine bakış açıları farklıdır. Her iki seçmen grubu aynı ittifak içinde yer alıyor olmalarına rağmen bu konu hakkında birbirlerinin görüşlerine zıt düşüncelere sahiptirler. SP seçmenleri geçmişten gelen siyasi anlayışları doğrultusunda konuya daha çok İslami kurallar ve değerler üzerinden yaklaşırken, CHP seçmenleri konuya pozitif hukuk kuralları ve kadın hakları noktasından yaklaşmaktadır. Sonuçta bu farklı bakış açıları SP ve CHP seçmenleri arasında bilişsel bir uyumsuzluk durumunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmada SP'li ve CHP'li katılımcıların genel olarak belirli bir süre içinde olsa sahip oldukları farklı siyasi bakış açılarını sorun alanı olarak görmedikleri anlaşılmaktadır. Bunun temel nedeni, tarafları bir araya getiren temel motivasyonun cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmak ve iktidarı ele geçirmek hedefidir. Oysa ülkenin temel sorunlarına kaynaklık eden ekonomi, dış ilişkiler, eğitim, sağlık vb. konularda ortak politikaların geliştirilememesi -belkide ideolojik farklılıklardan kaynaklanan görüş ayrılıklarından dolayı ittifaka zarar vermemek adına bilinçli olarak geliştirilmedi- Millet İttifakı'nın toplum karşısındaki inandırıcılığına ve etkisine büyük ölçüde zarar vermiştir. Yine yapılan araştırmadan elde edilen bulgular göstermektedir ki SP'li ve CHP'li katılımcılar için seçim öncesinde belirli bir süre için sorun alanı olarak görülmeyen konularda seçim sonrasında bir taviz verilmesi söz konusu değildir. Bu durum pek çok Millet İttifakı katılımcısının, seçim kazanılsa dahi sonrasında Millet İttifakı'nın geleceği hakkında olumsuz düşüncelere sahip olmasının temel nedenidir.

3) Katılımcıların siyasi alandaki kutuplaşmaya yönelik değerlendirmelerinin ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç, Türkiye'de siyasi partilerin ve liderlerinin özellikle yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte farklı ülkelerdeki mevcut iki bloklu benzer sistemlerde olduğu gibi seçmenlerine göre daha marjinal noktalarda konumlanmış olmalarıdır.⁶⁵⁸ Yapılan araştırmada katılımcıların genel eğilimleri, ülkedeki mevcut kutuplaşmadan siyasetçileri ve siyasi partileri sorumlu olarak gördükleridir. İttifaklar ve seçmen davranışları üzerine önemli çalışmalar yapan Ali Çarkoğlu'nun bu konuda ortaya koyduğu bulguların araştırmadan elde edilen bulgularla örtüştüğü görülmektedir. Çarkoğlu, yaptığı analizde farklı ittifaklar içindeki seçmenler arasındaki sosyal ve politik mesafenin,

⁶⁵⁸ Stuart Elaine Macdonald, George Rabinowitz ve Ola Listhaug, "Sophistry versus science: On further efforts to rehabilitate the proximity model," *Journal of Politics* 63, 2 (2001): 486.

bu ittifakların kendi içlerinde yarattığı uyum neticesinde azaldığına, diğer yandan farklı ittifaklar içinde yer alan liderlerin negatif söylemlerinin farklı ittifakların seçmenleri arasındaki sosyal ve siyasi mesafeyi arttırdığına dikkat çekmektedir.⁶⁵⁹ Yapılan araştırma farklı ittifak seçmenleri arasında oluşan kutuplaşmada özellikle yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte iki kutuplu bir yapıya evrilen ve bloklaşan Türkiye siyasetinde, başta siyasi parti liderleri olmak üzere siyasetçilerin kullandıkları negatif söylemin etkili olduğunu göstermektedir. Temelde siyasi rakibe saldırı stratejisine ve biz-onlar ayırımına dayanan negatif söylem, oluşturduğu olumsuz mesajlarla seçmen kitlelerini etkilemeyi ve kendi yanına çekmeyi amaçlamaktadır. 2018 yılında yayımlanan bir çalışmada, siyasi parti liderlerinin gazetelerde ve miting alanlarında kullandıkları iletilerin bir incelemesi yapılmış ve bu çalışma sonucunda AKP'nin %94, MHP'nin %72 ve CHP'nin %61 oranında kullandığı iletilerde negatif söylemlere yer verdiği belirlenmiştir.⁶⁶⁰

4) Yapılan çalışmada, özellikle Millet İttifakı içinde yer alan farklı partilere mensup bazı katılımcılar genel olarak milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerinde istenilen başarının yakalanamamasına rağmen Millet İttifakı'nın içinde barındırdığı farklılıklarla toplumsal uzlaşının sağlanması hususunda önemli bir etki yaratabileceğini ifade etmişlerdir. Nitekim Ali Çarkoğlu (2019),⁶⁶¹ Berk Esen ve Şebnem Gümüşçü (2019),⁶⁶² Tanju Tosun (2021),⁶⁶³ Fuat Keyman (2022),⁶⁶⁴ Güneş Ertan, Ali Çarkoğlu ve S. Erdem Aytaç (2022)⁶⁶⁵ yaptıkları çalışmalarda Millet İttifakı'nın farklılıkları bünyesinde barındıran yapısının Türkiye siyasetinde müzakere temelinde oluşan yeni bir demokratik anlayışın oluşmasında önemli bir başlangıç noktası olabileceğine dikkat çekmişlerdir.⁶⁶⁶ Ancak yapılan araştırmadan elde edilen bulgular Millet İttifakı'nın belirli oranda uzlaşma yaratmada ki etkisini gösterse de bazı siyaset bilimcilerin ifade ettiği gibi müzakere

⁶⁵⁹ Ali Çarkoğlu, "Millet İttifakı'ndaki birliktelik insanları kimlik siyasetinden uzaklaştırıyor, diğer taraf ise beka temasıyla birlikte sağ uca doğru ilerliyor," *Medyascope.tv*, 22 Haziran 2019, <https://medyascope.tv/2019/06/22/ali-carkoglu-millet-ittifakindaki-birliktelik-insanlari-kimlik-siyasetinden-uzaklastiriyor-diger-taraf-ise-beka-temasiyla-birlikte-sag-uca-dogru-ilerliyor>, erişim tarihi: 26.03.2024

⁶⁶⁰ Kamuran Değer, "Siyasal partilerin seçmen kitlesini ikna etmek amacıyla kullandıkları negatif iletilerin 'yeni anayasa' ve 'başbakanlık sistemi' referandumu örneği üzerinden incelenmesi," *Kurgu* 26, 2 (2018): 89.

⁶⁶¹ Çarkoğlu, "Millet İttifakı'ndaki,".

⁶⁶² Berk Esen ve Şebnem Gümüşçü, "Killing Competitive Authoritarianism Softly: The 2019 Local Elections in Turkey," *South European Society and Politics* 24, 3 (2019): 325.

⁶⁶³ Tanju Tosun, "Yeni Dönem Siyaseti: İttifaklar," *Perspektif*, 9 Haziran 2021, <https://www.perspektif.online/yeni-donem-siyaseti-ittifaklar>, erişim tarihi: 11.03.2022.

⁶⁶⁴ Fuat Keyman, "İttifak Siyaseti," *Perspektif*, 25 Ocak 2022, <https://www.perspektif.online/ittifak-siyaseti>, erişim tarihi: 11.03.2022.

⁶⁶⁵ Güneş Ertan, Ali Çarkoğlu ve S. Erdem Aytaç, "Cognitive political networks: A Structural approach to measure political polarization in multiparty systems," *Social Networks* 68 (2022): 120.

⁶⁶⁶ Mete Kaan Kaynar, "Hangi İttifak, 'İttifak'?" *Birikim*, 23 Mart 2023, <https://birikimdergisi.com/guncel/11316/hangi-ittifak-ittifak>, erişim tarihi: : 11.03.2022.

temelinde oluşan yeni bir demokrasi anlayışı yaratma kapasitesinden oldukça uzak olduğunu göstermektedir.

Hiç şüphesiz müzakere ve demokrasi denildiğinde ilk akla gelen kişi Habermas'tır. Habermas, müzakereci demokrasi kuramıyla heterojen toplulukların ve anlayışların nasıl uyumlu bir şekilde bir arada yaşayabileceğine yönelik bir model ortaya koymuştur.⁶⁶⁷ İletişimsel eylem kuramına dayanan müzakereci demokrasi anlayışı, farklı fikirlerin özgürce konuşulabildiği ortak bir aklın yaratılmasını amaçlamaktadır. Bu anlamda ortak akıl hem stratejik aklın hem de araçsal aklın önünde yer almaktadır.⁶⁶⁸ Burada amaçlanan, ortak akıl yoluyla çeşitli açılardan farklılıklara sahip gruplar arasında bir uzlaşma noktası yaratabilmektir. Zaten müzakereci demokrasiyi diğerlerinden farklı ve güçlü kılan unsur farklı kimlik ve gruplara aynı masada oturma imkânı sağlamasıdır.⁶⁶⁹

Habermas'ın vurguladığı üzere stratejik akıl ve araçsal akıl daha çok kişisel çıkarları ve ideolojik yönelimleri temel aldığından, ortak akıl sonucunda ortaya çıkan müzakereci demokrasi anlayışından farklılıklar taşımaktadır.⁶⁷⁰ Yapılan araştırmada katılımcılardan elde edilen bulgular, katılımcıların daha fazla ortak akla önem vermesine karşılık siyasetçilerin ve parti liderlerinin stratejik ve araçsal aklı ön planda tuttuklarını göstermektedir. Bu noktada özellikle Kemal Kılıçdaroğlu'nun İYİ Parti'nin ısrarla karşı çıkmasına rağmen ittifakın ortak adayı olarak ilan edilmesi, Kılıçdaroğlu'nun kendi adaylığını onaylatmak için DEVA ve Gelecek Partisi gibi çok düşük oy oranlarına sahip partilere büyük siyasi çıkarlar sağlaması, cumhurbaşkanı seçimlerinin ikinci turu öncesinde bizzat Kılıçdaroğlu tarafından yürütülen siyasi pazarlıklar -araştırma katılımcılarının ifadeleriyle- siyasetçilerin ittifaka araçsal ve stratejik yaklaştıklarını gösteren önemli saptamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu farklı yaklaşımların sonucu olarak kimilerine göre müzakereci demokrasinin oluşumu için bir fırsat olarak değerlendirilen Millet İttifakı'nın neden başarılı olamadığı katılımcıların değerlendirmelerinden elde edilen bulgularla şu şekilde özetlenebilir:

⁶⁶⁷ Kazım Sarıkavak, "Jürgen Habermas'ın müzakereci demokrasi kuramı," *Demokrasi Platformu* 7, 25 (2011): 163.

⁶⁶⁸ Jürgen Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, çev. Mithat Sancar, Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 135.

⁶⁶⁹ Gökçe Zabunoğlu, "Bir radikal demokrasi teorisi olarak müzakereci demokrasi," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 66, 4 (2017): 797.

⁶⁷⁰ Mümtaz Levent Akkol, "Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ve kamusal alan kavramının analizi," *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37 (2019): 176.

- a) Müzakereci demokrasi anlayışında toplumun genelini ilgilendiren temel konularda alınacak kararların bağlayıcı bir nitelik taşıması için tüm paydaşların katılımıyla yürütülecek şeffaf bir süreç sonunda alınması gerekmektedir.⁶⁷¹ Oysa Millet İttifakı içinde başta cumhurbaşkanı adayının belirlenmesi olmak üzere birçok sürecin ortak mutabakata dayanmadan ve diğer paydaşların görüşleri alınmadan şeffaf olmayan bir şekilde yürütüldüğü anlaşılmaktadır.
- b) Müzakereci demokrasinin oluşmasında seçmenlerin dışarıdan belirlenen iradeleri değil kendilerinin bizzat katılımları ve müzakereleri sonucunda oluşan iradeleri esastır.⁶⁷² Oysa araştırmaya katılan katılımcıların birçoğu; ittifaka onay verip vermedikleri, hangi partilerle ittifak yapılmasını istedikleri, kimi cumhurbaşkanı adayı olarak görmek istedikleri, ittifakın öncelik vermesi gereken konuların neler olması gerektiği gibi temel konularda kendilerinin görüşlerinin alınmadığını ifade etmişlerdir.
- c) Müzakereci demokraside öncelikli olarak tarafların dürüst olmaları ve ahlaki değerlere önem vermeleri gerekmektedir.⁶⁷³ Araştırmadan elde edilen bulgular katılımcıların, siyasi ve toplumsal davranışlarında kendilerini dürüst ve samimi bulduklarını, buna karşılık, özellikle ittifak sürecinde siyasetçileri ve partileri çıkar odaklı davranmakla ve ahlaki değerlere önem vermemekle suçladıklarını göstermektedir.

Tabii ki müzakereci demokrasi kavramının geniş ve kapsayıcı içeriği düşünüldüğünde Millet İttifakı'nın bu kavramı karşılayabilme yeterliliğine sahip olmadığı açıktır. Sonuçta tarihsel olarak Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e miras kalan ve temelde kültürel etkenlerin neden olduğu siyasi ve sosyal olgularla şekillenen, “merkez-çevre” bölünmesi iki ayrı iyi toplum tahayyülünü meydana getirmektedir. Her iki farklı toplumsal kesimin temelde dini ve seküler kültürel kimlikleri üzerinden şekillenen iyi toplum hedefi, bir anlamda kendi iyi toplumunu yaratmak için diğer toplum kesiminin baskılanmasını amaçladığından, toplumun bütünü içinde yüksek bir gerilim ve düşük bir güven ortamının oluşmasına kaynaklık etmektedir.⁶⁷⁴ Türkiye'nin bir anlamda geçmişten günümüze miras olarak taşıdığı bu sosyal ve siyasi gerilim alanlarının varlığı düşünüldüğünde, Millet

⁶⁷¹ Serdar Tekin, “Müzakereci Demokrasi ve Habermas,” içinde *Demokrasi: Kavram, Kurum, Süreç*, der. Menderes Çınar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), 121.

⁶⁷² Sarıkavak, “*Jurgen Habermas'ın...*” 161.

⁶⁷³ Age. s. 162.

⁶⁷⁴ Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye’de Seçim Dinamikleri, Kırılgan Ama Dirençli Bir Süreç*, çev. Mehmet Doğan (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2024), 49.

İttifakı gibi farklı ideolojik yapıları bünyesinde barındıran bir ittifaktan, müzakareci bir demokrasi beklentisi yaratmak ve umut etmek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bu anlamda Millet İttifakı içinde yer alan farklılıklar bir yanda ittifakın güçlü yanını, diğer yanda ittifakın en kırılgan noktasını oluşturmaktadır.⁶⁷⁵

5) Yapılan araştırmada Millet İttifakı katılımcıları arasında ittifakın mevcut durumu ve geleceğine yönelik önemli karamsarlıkların olduğu görülmektedir. Katılımcılarda oluşan bu karamsarlığın temel nedeni yönetim ve yetki paylaşımı noktasında ortaya çıkmaktadır. Özellikle Millet İttifakı içinde yer alan farklı ideolojilere sahip partilerin seçim kazanılsa dahi eğitim, içişleri, dışişleri, adalet vb. gibi alanlarda nasıl politikalar izleyecekleri önemli bir belirsizlik olarak katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak Millet İttifakı'na oy veren pek çok katılımcı seçim kazanılmış olsa dahi sonraki süreçte ittifakın dağılacağını ve ittifak siyasetinin amaçladığı uzlaştırıcı etkinin tersine ittifakın ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı bir etkiye dönüşeceğini ifade etmişlerdir. Cumhur İttifakı katılımcıları arasında ise kendi ittifaklarına yönelik böyle bir karamsarlığın oluşmadığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak, özellikle MHP'li katılımcıların vurguladığı üzere Cumhur İttifakı'nın sadece bir seçim ittifakı olduğu, yasama ve yürütme gücü üzerinde bir görev paylaşımını içermediğidir. Bu durum yönetim ve yetki anlamında AKP'yi tek sorumlu kılarak, yönetim yetkisi paylaşımında yaşanabilecek sorunların önüne geçerek, Millet İttifakı'nda yaşanan gerilimlerin Cumhur İttifakı'nda yaşanmamasına neden olmuştur.

6) Genel olarak farklı ittifaklara mensup parti katılımcılarından, ittifakların seçmenler arasındaki sosyal mesafenin azalmasında önemli bir etken olacağını düşünenlerin oranı %44'dür (64 katılımcıdan 28'i). Millet ve Cumhur İttifakı özelinde değerlendirdiğimizde, Millet İttifakı katılımcılarının %54'ü (39 katılımcıdan 21'i), Cumhur İttifakı katılımcılarının ise %17'sinin (18 katılımcıdan 3'ü) ittifakların seçmenler arasındaki sosyal mesafenin azalmasında bir etken olabileceğini ifade ettikleri görülmektedir. Millet İttifakı katılımcıları arasında ittifakın yapısının farklı seçmen grupları arasında sosyal mesafeyi azaltacağına inananların %64'ünün (18 katılımcıdan 11'i) CHP'li, %60'ını (10 katılımcıdan 6'sı) İYİ Partili ve %44'ünü (9 katılımcıdan 4'ü) SP'li katılımcılar oluşturmaktadır. Millet İttifakı seçmenleri arasında ortaya çıkan bu yüksek oran bir anlamda Millet İttifakı'nın dört parti arasında (CHP, İYİ Parti, SP ve DP)

⁶⁷⁵ Mete Kaan Kaynar, "Hangi İttifak, 'İttifak'?" *Birikim*, 23 Mart 2023, <https://birikimdergisi.com/guncel/11316/hangi-ittifak-ittifak>, erişim tarihi: : 11.03.2022.

kurulmasına yönelik resmî imzaların atıldığı 5 Mayıs 2018 tarihli ittifak protokolünün seçmenler üzerinde amaçladığı etkiyi en azından beklenti anlamında yakaladığını göstermektedir. 5 Mayıs 2018 tarihinde imzalanan protokolün birinci maddesinde, ittifakı oluşturan farklı ideolojilere sahip partiler ve seçmenler arasında sahip olunan farklılıkların korunarak toplumsal ayrışma ve kutuplaşmaya son vermek ve farklı seçmen kitleleri arasında kardeşlik ortamını yaratmak, Millet İttifakı'nın temel amaçlarından biri olarak ifade edilmektedir. Ancak Millet İttifakı katılımcıları arasında seçim öncesinde ittifaka yönelik oluşan bu olumlu havanın seçim sonrasında yerini karamsar ve olumsuz bir havaya bıraktığı katılımcıların değerlendirmelerinden anlaşılmaktadır. Özellikle CHP'li katılımcılar Millet İttifakı içinde en özverili davranan kesimin kendileri olduğunu belirttikten sonra ittifakın siyasi olarak en çok kaybedeninde kendileri olduğunu belirtmişlerdir. Bu manada CHP'li katılımcıların en fazla tepki gösterdikleri konular arasında; kendi partilerinin genel başkanı olmasına rağmen CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun cumhurbaşkanı adayı olarak açıklanması, DEVA ve Gelecek Partilerinin ittifak içinde yer almaları ve Samsun CHP milletvekili listesinde SP'li ve Gelecek Partili adaylara verilen kontenjan sıralarıdır. Dikkat çeken bir diğer nokta CHP'li katılımcıların genel olarak ittifak ortakları içinde özellikle SP liderine ve seçmenlerine yönelik ifade ettikleri olumlu düşüncelerdir. CHP'li katılımcıların büyük bir bölümü SP'nin parti teşkilatları ve seçmenleri ile sahada özverili bir şekilde çalıştığını hatta SP'nin ve CHP'nin ortak seçim çalışmaları yaptıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan hiçbir CHP'li katılımcı SP, DEVA ve Gelecek Partisi gibi partileri değerlendirirken bu partilerin İslami kimliklerine referansta bulunarak negatif bir değerlendirmede bulunmamıştır. Bu durum CHP'li katılımcıların SP ile yakın siyasi geleneğe sahip DEVA ve Gelecek Partilerine karşı gösterdikleri olumsuz düşünceler dikkate alındığında, CHP katılımcılarının arasında ideolojik bir bakış açısının etkili olmadığını göstermektedir. Buna karşılık bazı SP'li katılımcıların yaptıkları değerlendirmelerde özellikle laiklik anlayışı ile CHP'yi geçmişte gerçekleşen bazı olaylardan (başörtüsü yasağı, 28 Şubat süreci) sorumlu tuttuğu ve bunun bir yansıması olarak eleştirdiği görülmektedir. Genel olarak SP'li katılımcılar arasında Millet İttifakı'na olumlu bakanların oranı %56'dır (9 katılımcıdan 5'i). Burada dikkat çeken nokta belirli yaşın üzerindeki SP katılımcılarının Millet İttifakı'na ve CHP ile kurulan iş birliğine mesafeli yaklaştıkları buna karşılık orta ve genç yaş SP katılımcıları arasında ittifaka ve CHP ile yapılan seçim iş birliğine olumlu bakanların oranının arttığı görülmektedir. Belirli yaşın üzerindeki SP katılımcılarıyla yapılan görüşmelerde özellikle 28 Şubat 1997'de yaşanan sürecin ve bu sürecin yarattığı siyasi ve toplumsal etkilerin bu

katılımcıların CHP ile yapılan seçim ittifakı'na olumsuz bakmalarında önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. SP katılımcılarının mesafeli yaklaştıkları diğer siyasi partiler kendilerine yakın bir politik anlayışa sahip olmalarına rağmen DEVA ve Gelecek Partileridir. Her iki partinin eleştirildiği temel nokta seçim sürecinde sahada etkin olarak çalışmamaları ve liderlerinin geçmişte AKP kadroları içinde yer almalarından dolayı mevcut iktidar politikalarından sorumlu olarak görülmeleridir.

İYİ Partili katılımcıların %40'ı (10 katılımcıdan 4'ü) Millet İttifakı'nın mevcut yapısını uygun bulduğunu ve ittifakın bu haliyle farklı ideolojilere sahip seçmenler arasında bir uzlaşma etkisi yaratabileceğine inandıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu noktada İYİ Partili katılımcıların bu pozitif düşüncüyü daha çok CHP'li seçmenlere yönelik taşıdıkları görülmektedir. Buna karşılık SP, DEVA ve Gelecek Partili seçmenlere karşı ittifak yapısı altında bir sosyal yakınlaşma beklentisi içinde olmadıkları görülmektedir. Bu noktada İYİ Partili katılımcıların temel referans noktası CHP ve İYİ Parti arasında 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde oluşturulan seçim işbirliği ve bu işbirliğinin ülke genelinde elde ettiği başarıdır. İYİ Partili katılımcılar ilerleyen süreçte Millet İttifakı'na farklı partilerin katılmasıyla birlikte Millet İttifakı'nın genişlemesinin, 14 ve 28 Mayıs 2024 seçimlerinde elde edilen başarısızlıkta temel etken olduğunu ifade etmişlerdir.

Cumhur İttifakı katılımcıları arasında ittifak yapısının farklı seçmen grupları arasındaki sosyal mesafeyi azaltacağını düşünenlerin oranı %17'dir (18 katılımcıdan 3'ü). Bu oran Millet İttifakı'ndaki oranla karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Cumhuriyet İttifakı katılımcıları arasında bu oranın oldukça düşük çıkmasında temel etken, özellikle AKP'li ve MHP'li katılımcıların kendi aralarında sosyal mesafe anlamında önemli bir fark olmadığını belirtmeleridir. AKP'li ve MHP'li katılımcılar; yüksek parti aidiyetlerine sahip olduklarını ifade etmekle birlikte genel olarak dinî ve millî konulara bakış açıları arasında önemli farklılıklar olmadığını, bu nedenle Cumhuriyet İttifakı'nın her iki parti seçmeni arasında sosyal yakınlaşma sağlama bağlamında bir işlevinin olamayacağını ifade etmişlerdir. Cumhuriyet İttifakı seçmenleri arasında sosyal anlamda görülen bu yakınlık, bir anlamda iki partinin 4 Mayıs 2018 tarihinde imzaladıkları ittifak protokolüyle oluşturdukları Cumhuriyet İttifakı'nın her iki parti seçmeni üzerinde amaçladığı güçlü sosyal etkiyi yaratmış olduğunu göstermektedir. Bu etkinin oluşmasında, özellikle protokol içinde millî unsurlara yapılan vurgular dikkat çekmektedir. Beş maddeden oluşan protokol metninin ilk maddesinde AKP ve MHP'nin ayrı siyasi partiler olarak kimliklerini devam ettirecekleri vurgulandıktan sonra protokolün ikinci maddesinde, bu ittifakın “millî şuurun” bir yansıması olduğu,

“ahlaki ve siyasi uzlaşmayı” temel aldığı, “millî bekayı” hedeflediği ve “millî ve ahlaki” duruşu esas alan tarihi bir birliktelik olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Millet ve Cumhur İttifakı katılımcılarının sosyal mesafe anlamında kendilerini en uzak hissettikleri parti HDP’dir. Her iki ittifakta yer alan seçmenlerin büyük çoğunluğu hiçbir şekilde HDP ile yapılan bir iş birliğini kabul etmeyeceklerini ifade etmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bu bulguların Türkiye’de parti karşıtlıkları üzerine yapılan bazı çalışmaların (KONDA, 2019),⁶⁷⁶ (Erdoğan, 2020)⁶⁷⁷ sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir.

7) Yapılan araştırmada katılımcıların öncelik verdikleri konulara yönelik inançlarının parti aidiyetlerinin üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcıları bazı durumlarda konu temelli oy vermeye ve rasyonel davranmaya yönlendirmektedir. Böyle bir durumda seçmen öncelikle kendisi için öncelik taşıyan konuları belirlemektedir. Daha sonra önem verdiği konu ya da konuları en iyi dile getiren ve bu konulara yönelik politikalar oluşturan lider ve partilere yönelmektedir. Seçmen oy verdiği partinin politikalarında bir sapma gördüğünde ya da o partinin artık kendisini temsil edemediğine inandığında kolaylıkla kendisi için en iyi alternatifi sağlayan ikinci partiye yönelebilmektedir. Bu duruma örnek olarak yapılan araştırmada çok sayıda MHP’li katılımcının Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde partilerinin ittifak yaptığı AKP’li başkan adayını desteklemek yerine önem verdikleri milliyetçi hassasiyetlerle eski bir MHP milletvekili olan ve seçimlere bağımsız olarak katılan Erhan Usta’ya oy verdikleri görülmektedir. Buna neden olarak MHP’li katılımcılar, kendileri için büyük önem taşıyan ülkücü-milliyetçi kimliğin, ittifak adayları olan AKP’li başkan adayını desteklemekten daha önemli olduğuna vurgu yapmışlardır.

8) Araştırma katılımcılarından, seçim ittifaklarının farklı seçmen grupları arasındaki sosyal mesafeye yönelik etkilerini değerlendirmeleri istendiğinde, Sol Parti’li, TKP’li ve HDP’li katılımcıların özellikle Millet İttifakı üzerinden yaptıkları değerlendirme önemlidir. Bu katılımcılar Millet İttifakı’nın sanıldığığının aksine farklılıkları bir araya getiren yapısının siyasi ve sosyal anlamda bir yakınlaşma yaratmaktan çok ittifak içinde yer alan CHP’nin ve CHP seçmenlerinin sağcılışmasında etkili olduğunu vurgulamışlar ve siyasi

⁶⁷⁶ KONDA, araştırma şirketi tarafından 2019 yılında yapılan “Türkiye’de Kutuplaşma Ocak 2019” araştırmasında, araştırmaya katılanların kendilerine en uzak hissettikleri seçmen grubunu HDP’li seçmenlerin oluşturdukları görülmektedir.

⁶⁷⁷ Emre Erdoğan’ın 2020 yılında yapmış olduğu “Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları 2020” araştırmasında HDP ve seçmenlerinin, diğer parti seçmenleri tarafından en uzak hissedilen parti ve seçmen grubu olduğu görülmektedir. HDP ve seçmenlerine kendilerini en uzak hissedenlerin oranı 2015 yılında %55, 2017 yılında %53 iken bu oran 2020 yılında yapılan çalışmada %40 olarak bir düşüş göstermekle birlikte hala ilk sırada ki yerini korumaktadır.

yakınlaşmanın tek taraflı bir olgu olarak sağa doğru ideolojik mesafenin daralması şeklinde gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar tarafından yapılan bu tespitin özellikle 1980'lerden sonra Türkiye'de seçmen davranışlarına yönelik yapılmış (Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Çarkoğlu, 2009),⁶⁷⁸ (Ali Çarkoğlu, 2022)⁶⁷⁹ bazı çalışmaların sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Kalaycıoğlu ve Çarkoğlu'nun birlikte yürütmüş oldukları araştırmada, Türkiye'de 90'lı yıllarda ideolojik olarak kendisini solda konumlandırıanların oranı %21,8 iken, bu oranın 2009'da %13,2'ye düştüğü görülmektedir. Çalışmanın sonuçlarından da anlaşılacağı üzere Türkiye'de merkez ve merkezin solunda yer alan seçmenlerin sağa doğru bir yönelimi mevcuttur.⁶⁸⁰ Yine Çarkoğlu tarafından yapılan bir diğer çalışmada, 1980'lerden sonra Türkiye'de sağa doğru seçmen yönelişinin arttığı ve yıllar içerisinde Türkiye'deki seçmenlerin giderek muhafazakârlaşarak sağ ideolojiye doğru yaklaştığı sayılarla ifade edilmektedir.⁶⁸¹ Son olarak, CHP genel başkanı Özgür Özel'in genel başkan seçildikten sonra verdiği bir mülakat dikkat çekicidir.⁶⁸² Özgür Özel verdiği mülakatta, *"Parti sağa kaydı, değiştireceğiz"* ifadesiyle hem Türkiye'de bu konuda yapılan tespitleri hem de mevcut araştırmadan elde edilen bulguları bir anlamda doğrulamaktadır.

9) Yapılan araştırmadan elde edilen bulgular farklı parti katılımcılarının, diğer partilere mensup katılımcılara yönelik sosyal mesafe ve kutuplaşma algılarında güven eksikliğinin belirleyici etken olduğunu göstermektedir. Ancak bu güven eksikliğinin nedeni, katılımcıların ifade ettikleri üzere kendi aralarındaki etkenlerden çok parti liderleri ve siyasetçilerden kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmada Millet İttifakı içinde yer alan İslami geleneğe sahip SP'li katılımcılar, kendileri açısından sosyal mesafe anlamında CHP'lilerle bir sorunlarının olmadığını belirttikten sonra esas sorunun CHP ve CHP'li politikacılara yönelik duydukları güvensizlikten kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde bazı CHP ve İYİ Partili katılımcılar, DEVA ve Gelecek Partili seçmenlere karşı bir uzaklık hissetmemelerine rağmen ülkenin bazı temel konularında DEVA ve Gelecek Partili liderlerin söylemlerini beğenmediklerini ve onlara bu anlamda güvenmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durumda seçmenler arasında bir kutuplaşma ve sosyal mesafeden çok

⁶⁷⁸ "Türkiye'de Toplumsal Eşitsizlik 2009 Raporu," *Sabancı Üniversitesi*, erişim 13.04.2024, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200328-23033949.pdf>

⁶⁷⁹ "Türkiye'de seçmen sağa kaydı," *CNN TÜRK*, erişim 13.04.2024, <https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiyede-secmen-saga-kaydi>

⁶⁸⁰ *Age*.

⁶⁸¹ Ali Çarkoğlu, sağ-sol düzleminde seçmenlerin ideolojik dağılımlarını gösterdiği çalışmasında, düzlemin sağ tarafında yer alan 7-10 arası bölümdeki artışa dikkat çekmiştir. 1990 yılında bu kısımda yer alan seçmen sayısı %23 iken, 1998 yılına gelindiğinde oranın %47'ye yükseldiği görülmektedir Bkz. <https://yetkinreport.com/2023/02/23/sag-sol-secmen-yuzdesi-degisiyor>.

⁶⁸² "CHP'li Özel: "Parti sağa kaydı, değiştireceğiz," *Politikayol*, erişim 13.04.24, <https://www.politikayol.com/chpli-ozel-parti-saga-kaydi-degistirecegiz>

siyaset kurumunun geneline yönelik oluşan bir siyasal güven eksikliğinden bahsetmek gerekir. Siyasal güven genel olarak bir ülkedeki vatandaşların, siyasi parti liderlerine ve siyasetçilere yönelik oluşturdukları inançla,⁶⁸³ siyasal otorite ve rejime vermiş oldukları destek olarak tanımlanmaktadır.⁶⁸⁴ Siyasal güveni oluşturan temel unsurlar; lidere güven, sisteme güven, hükümete güven, söyleme güven ve devlet kurumlarına güven olarak sınıflandırılabilir.⁶⁸⁵ Türkiye üzerine yapılan pek çok araştırma özellikle 1990’lardan sonra azalmaya başlayan siyasal güvenin 2000’li yıllarla birlikte dibe vurduğunu göstermektedir.⁶⁸⁶ Türkiye’de 2016 yılında %4,4 olan siyasal güven oranının,⁶⁸⁷ 2022 yılında Metropoll araştırma şirketi tarafından Türkiye genelinde yapılan *Türkiye’nin Nabızı* araştırmasında %2,7’ye düştüğü görülmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre Türkiye’de en az güven duyulan iki kurum %2,7 ile politikacılar ve %2,7 ile medyadır.⁶⁸⁸ Türkiye’de halkın yüksek oranda siyasal güven eksikliği hissetmesinde kültürel ve kurumsal teorilerin birlikte etkili olduğu görülmektedir. Kültürel teori, siyasal güvensizliğin temelini ülkelerin sosyal ve siyasi değerleri sonucunda oluşturdukları siyasal kültüre dayandırırken, kurumsal teori, siyasal güvensizliği siyaset kurumunu oluşturan kurumların faaliyetlerine dayandırmaktadır.⁶⁸⁹ Yapılan çalışmadan elde edilen bulgulara göre Türkiye’de bireylerin siyasal güven eksikliği ve bunun sonucunda aralarında oluşan sosyal mesafe ve kutuplaşmada her iki teorinin de etkili olduğu görülmektedir. Araştırma katılımcıları yaşadıkları güvensizliğe neden olarak bir yanda Türkiye’nin geçmiş dönemlerdeki siyaset anlayışını, siyasi partilerin ve liderlerin icraatlarını, diğer yanda bu süreçte siyasetçilerin ve siyasi partilerin uyguladıkları siyasi, ekonomik ve sosyal politikalarındaki başarısızlıkları gördüklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla siyasi güvenin düşük olduğu bir toplumda seçmenlerin ideolojik anlamda birbirlerine şüpheyle yaklaşmaları kaçınılmazdır. Bu şüphe tarafların birbirlerine karşı hep bir “kuşku ve acaba” duygusu ile hareket etmelerine neden olarak seçmenler arasındaki sosyal mesafenin azalmasına engel olmaktadır.

⁶⁸³ Andrew Heywood, *Siyaset*, çev. Bekir Berat Özipek, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla ve Hasan Yücel Başdemir (Ankara: Adres Yayınları, 2017), 123.

⁶⁸⁴ David Easton, “A re-assessment of the concept of political support,” *British Journal of Political Science* 5, 4 (1975): 436.

⁶⁸⁵ Turan Şener, “Siyasal Güven,” içinde *Siyaset, Medya ve Seçmen*, der. Turan Şener (Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 2020), 6.

⁶⁸⁶ Birol Akgün, “Türkiye’de siyasal güven: Nedenleri ve sonuçları,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 56, 4 (2001): 2.

⁶⁸⁷ “Siyasi güven sorunu ve ‘hepsi aynı’ algısı,” *Politikvol*, erişim 12.04.2024, <https://www.politikvol.com/siyasi-guven-sorunu-ve-hepsi-ayni-algisi>

⁶⁸⁸ “Metropoll’ün ‘güven’ araştırması güvensizliği ortaya çıkardı,” *Tele1*, erişim 12.04.2024, <https://tele1.com.tr/metropollun-guven-arastirmasi-guvensizligi-ortaya-cikardi>

⁶⁸⁹ Şener, “Siyasal,” 5.

5.8. İttifakların Katılımcıların İdeolojik Aidiyet, Parti Sadakati ve Stratejik Oy Verme Davranışları Üzerine Etkilerine Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde seçim ittifaklarının seçmen davranışları üzerindeki etkileri katılımcılardan elde edilen bulgular doğrultusunda, ideolojik aidiyet, parti sadakati ve stratejik oy verme eğilimi üzerine etkileri olmak üzere iki başlık altında analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

5.8.1. İdeolojik aidiyet ve parti sadakatine ait bulgular

Seçim ittifakları seçmenlerin oy verme tercihleri üzerinde yarattıkları karmaşık etkilerle bazen tahmin edilmesi güç siyasi sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu karmaşık etkiler temelde ittifakların yapısından ve seçmenlerin kişisel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. İttifakların yapısından kaynaklanan etkiler genel olarak; ittifak içinde yer alan partilerin ideolojik uyumu, ittifakın yapıldığı seçim türü, ittifak içinde yer alan partilerin sahip oldukları gücün düzeyi şeklinde özetlenebilir. Seçmenlerin kişiliklerinden kaynaklanan etkenler ise seçmenlerin ideolojik düzeyleri, sempatisini oldukları partiyle özdeşleşme dereceleri, eğitim düzeyleri ve sahip oldukları sosyoekonomik farklılıklar gibi etkenlerden oluşmaktadır. Seçim sürecinde tüm bu unsurlar seçmenler üzerinde farklı derecelerde etkilere neden olarak seçmenlerin oy tercihlerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu süreçte ittifakların etkinliğini belirleyecek en önemli unsurlardan biri, seçmenlerin sahip oldukları ideolojik aidiyet derecesi ve bunun bir yansıması olarak seçmenlerde oluşan parti sadakatidir. İdeoloji genel olarak ister bir siyasi grubun iktidarını korumak ister bir başka siyasi grubun iktidarı ele geçirmek ya da yok etmek amacıyla grup üyeleri tarafından paylaşılan ve siyasi eylemlere yön vermek amacıyla oluşturulan fikirler bütünüdür. Temelde tüm ideolojiler belirli bir dünya görüşüne dayanır. İdeolojiyle amaçlanan, sahip olunan ideoloji temelinde ideal bir toplum düzeni yaratmaktır. Aynı zamanda ideoloji hedeflediği düzenin kurulmasında siyasi değişimin nasıl gerçekleşeceği konusunda bir yol göstericidir.⁶⁹⁰ İnsanların sahip oldukları ideolojiler onların dış dünyaya yönelik algılamalarında temel bir merceğe görevi görür. İnsanların siyasi alanda ideolojilerini temsil eden kurumlar siyasi partilerdir. Siyasi partiler belirli ideolojik düşünceleri barındıran ve bu düşünceleri siyasi alanda temsil eden örgütsel yapılardır.

⁶⁹⁰ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Levent Köker (Ankara: BB101 Yayınları, 2018), 31.

Dolayısıyla benzer ideolojilere sahip bireyler siyasi ve sosyal ideolojik hedeflerini kendi ideolojilerini en iyi şekilde temsil edeceğine inandıkları partilere oy vererek gerçekleştirmeye çalışırlar. Özellikle ideolojik yoğunluğu yüksek seçmenler için parti tercihini belirleyen temel unsur, o partinin ideolojik söyleminin derecesidir. Seçmenlerin temel beklentileri oy verdikleri partinin kendi ideolojik hedeflerini en iyi şekilde karşılayarak bu hedeflere uygun söylem ve eylemlerde bulunmasıdır. Seçmen bunun gerçekleştiğine inandığında ideoloji temelinde bir parti sadakatinin oluşumuna da zemin hazırlamaktadır. Tabii ki her seçmenin parti tercihinde bulunurken ideoloji temelinde yaklaşması beklenemez. Kimi seçmenlerin rasyonel ya da stratejik amaçlarla parti ve oy tercihinde bulundukları da görülmektedir.

Sadakat ise özünde bağlılıkla vefa duygusunu içeren ve bir şekilde itaat eylemini meşrulaştıran bir kavramdır.⁶⁹¹ Parti sadakati genel olarak seçmenlerin oy tercihlerinde kendilerini özdeşleştirdikleri ve içten bir duyguyla kendilerini bağlı hissetleri bir siyasi partiye istikrarlı bir şekilde oy vermeleridir.⁶⁹² Bu istikrar zaman içerisinde seçmen için bir alışkanlık haline dönüşebilmekte, gerek özdeşleştikleri partinin liderine gerekse partinin kararlarına sıkı sıkıya bir bağlılık duygusu oluşturmalarına neden olmaktadır.

Parti sadakati üzerine yapılan çeşitli çalışmalar demokratik seçimlerin yapıldığı çoğu demokraside her üç seçmenden ikisinin art arda yapılan seçimlerde parti sadakatiyle oy kullandığını göstermektedir.⁶⁹³ Parti sadakati kişinin bireysel olarak var ettiği bir etkidir. Parti sadakatinin oluşumunda en temel etken, bireyin kişiliğinde gelişen parti kimliğidir.⁶⁹⁴ Seçmen, parti kimliği ile bir siyasi parti arasında ne kadar yüksek özdeşleşme sağlarsa o partiye karşı sadakat derecesi o ölçüde yüksek olur. Bunun dışında parti sadakatini etkileyen diğer etkenler; partinin politik konumu, adayın söylem ve niteliği, seçmenin yaşı,⁶⁹⁵ seçimin türü, seçimde ittifak yapılıp yapılmaması gibi etkenlerdir. Sadık bir seçmen çeşitli nedenlerden dolayı partisinin politik çizgisini kendisinin politik çizgisiyle özdeşleştiremezse seçimlerde partisini terk edebilir⁶⁹⁶ ya da partisinin seçim iş birliğinde desteklediği bir parti veya adayı desteklemeyebilir. Bu doğrultuda partiler arasında kurulan seçim ittifakları farklı siyasi partileri, ideolojik bakış açılarını ve politik

⁶⁹¹ Özlem Duva Kaya, “Sadakat bir erdem midir?” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24, 2 (2022): 487.

⁶⁹² Akyay Uygur ve Hakan Koç, “Örgütsel sadakat ve örgütsel bağlılık: Siyasi Partiler Açısından Bir Analiz,” *İşletme Araştırmaları Dergisi* 2, 4 (2010): 79.

⁶⁹³ Ron Shachar, “Party loyalty as habit formation,” *Journal of Applied Econometrics* 18, 3 (2003): 251.

⁶⁹⁴ Theresa Kernecker, “Ambition as a micro-foundation of party loyalty,” *Party Politics* 23, 5 (2017): 539.

⁶⁹⁵ Shachar, “Party loyalty...” 252.

⁶⁹⁶ Kernecker, “Ambition as a...” 539.

söylemleri bir araya getiren bir unsur olarak sadık parti seçmenleri üzerinde çapraz baskılar yaratabilmektedir. Çapraz baskı, farklı parti seçmenlerinin kendi partilerinin politik söylemi ile partilerinin içinde bulunduğu ittifakın politik söylemleri arasında yaşadığı kafa karışıklığı ve çatışma durumunu ifade etmektedir. Seçmenler çapraz baskıya maruz kaldıklarında çekimser kalma, tutarsız oy kullanma veya stratejik oy tercihinde bulunabilmektedirler.⁶⁹⁷

Yapılan araştırmada katılımcıların %64'ünün partilerinin bir ittifak içinde yer alması durumunda partilerinin alacağı her türlü kararı destekleyeceklerini, bu anlamda ittifak içinde farklı parti ya da adaylara oy verebileceklerini ifade ettikleri görülmektedir. Bu durum bir anlamda katılımcıların yarısından fazlasının parti sadakatıyla, partilerinin kararlarına uygun hareket ettiklerini göstermektedir. Buna karşılık katılımcıların %36'sı destekçisi oldukları partinin ittifak içinde kendilerinin uygun bulmadıkları bir parti ya da adayı desteklemelerini istediğinde buna uymayacaklarını, bir anlamda parti sadakatinden uzak bağımsız hareket edebileceklerini belirtmişlerdir. Yapılan araştırmada özellikle partiler arasında kurulan ittifak yapılarının ve katılımcıların ideolojik düzeylerindeki farklılıkların katılımcıların parti sadakati ve parti tercihleri üzerinde önemli etki yarattığı görülmektedir.

⁶⁹⁷ Age, s.539.

Tablo 5.27. Farklı Seçim Türlerinde Parti Katılımcılarının Sempatizanı Oldukları Partinin İçinde Bulunduğu İttifak Kararlarına Bağlılık Oranları

Partiler	Belediye Seçimlerinde İttifak Kararlarına Bağlılık (%) ⁶⁹⁸	Milletvekili Seçiminde İttifak Kararlarına Bağlılık (%) ⁶⁹⁹	Cumhurbaşkanı Seçiminde İttifak Kararlarına Bağlılık (%) ⁷⁰⁰
CHP	89	100	100
AKP	70	80	100
İYİ Parti	90	100	90
SP	78	89	55,5
MHP	25	100	50

Yapılan araştırmada CHP’li katılımcıların parti kararlarına ve seçim ittifaklarına bağlılık düzeylerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Tablo 5.27’de ortaya konan veriler dikkate alındığında, CHP’li katılımcıların Samsun Büyükşehir Belediyesi, İlkadım ve Terme ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde partileri CHP’nin almış olduğu ittifak kararına uygun olarak, farklı partilerin başkan adaylarına %89 (18 katılımcıdan 16’sı) oranında destek verdiği görülmektedir. Tablo 5.27’deki veriler genel olarak değerlendirildiğinde ise CHP’li katılımcıların hem yerel seçimlerde partilerinin ittifak kararına yüksek oranda uygun hareket ettikleri hem de kendi parti kimlikleri ve adayları ile katıldıkları milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerinde tam olarak parti sadakati ile tercihlerinde bulundukları görülmektedir. Bununla birlikte yüksek parti sadakati ve ittifak

⁶⁹⁸ Bu sütunda 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimleriyle, Atakum, İlkadım ve Terme ilçelerinde yapılan belediye başkanlığı seçimlerinde partilerin ittifak yaptıkları seçim bölgelerindeki katılımcıların değerlendirmeleri yer almaktadır.

⁶⁹⁹ 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimine Samsun ilinde CHP, AKP, MHP, İYİ Parti, TKP, Sol Parti, Yeşil Sol Parti (HDP), Zafer Partisi kendi parti listeleriyle katılmıştır. SP, DEVA ve Gelecek Partileri ülke genelinde CHP listelerinden, DSP ise AKP listelerinden milletvekili genel seçimine katılmıştır.

⁷⁰⁰ Katılımcıların ittifak kararlarına bağlılıklarının değerlendirildiği bu sütunda temel olarak 14 ve 28 Mayıs 2023 tarihlerinde yapılan cumhurbaşkanı 1. ve 2. tur seçimlerinde katılımcıların cumhurbaşkanı adaylarına yönelik yapmış oldukları oy tercihleri gösterilmektedir. Cumhurbaşkanı seçimi öncesinde bazı ittifaklar cumhurbaşkanı adayı çıkarırken, bazı ittifaklar ve partiler aday çıkarmayarak seçimlerde diğer ittifakların cumhurbaşkanı adaylarını destekleme kararı almışlardır. Cumhurbaşkanlığı içinde yer alan AKP, MHP, BBP ve YRP ile ittifaka dışarıdan destek veren HÜDA-PAR ve DSP’nin ortak cumhurbaşkanı adayı mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’dır. Millet İttifakı içinde yer alan CHP, İYİ Parti, SP, DEVA ve Gelecek Partilerinin ortak cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu’dur. Zafer Partisi ve içinde bulunduğu ATA İttifakı’nın cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan’dır. Seçimlerin ikinci turu öncesinde ATA ittifakı’nın dağılmasıyla birlikte Zafer Partisi seçimlerin ikinci turu öncesinde Kemal Kılıçdaroğlu’nu destekleme kararı almıştır. TKP ve Sol Partinin içinde yer aldığı Sosyalist Güç Birliği İttifakı cumhurbaşkanı seçimlerinde aday çıkarmamış, ittifak içinde yer alan TKP ve Sol Parti cumhurbaşkanı seçimlerinde Kemal Kılıçdaroğlu’na destek açıklamasında bulunmuşlardır. Benzer şekilde Emek ve Özgürlük İttifakı, cumhurbaşkanı seçiminde aday çıkarmamış, ittifak içinde yer alan Yeşil Sol Parti (HDP) seçimlerde Kemal Kılıçdaroğlu’na destek kararı açıklamıştır.

siyasetine verdikleri önemli desteğe rağmen gerek milletvekili gerekse cumhurbaşkanı seçimlerinde alınan başarısız sonuçların CHP’li katılımcılar üzerinde negatif anlamda büyük bir kırılma ve öfke yarattığı araştırma verilerinden anlaşılmaktadır. Bu kırılma ve duyulan öfkede özellikle CHP Samsun milletvekili listesinin 2. sırasının SP’li, 3. sırasının Gelecek Partili adaylara verilmesinin etkisi büyüktür. Ayrıca ülke genelinde pek çok ilde milletvekili listelerinde seçilebilecek sıralarda yer verilen DEVA ve Gelecek Partilerinin seçim sürecinde aktif olarak sahada görünmeyişinin ve İYİ Parti lideri Meral Akşener’in seçimlere çok az bir süre kala ittifak masasından kalkmasının –daha sonra tekrar masaya otursa da- CHP’li katılımcılar üzerinde olumsuz etki yarattığı anlaşılmaktadır. Bu noktada CHP’li katılımcıların dikkat çektiği bir diğer önemli unsur sağ siyasete gereğinden fazla verilen ödünlerdir. Araştırmada özellikle bazı CHP’li katılımcıların geçmiş dönemde Ekmeleddin İhsanoğlu örneğinden hareketle CHP’yi eleştirdiği, sağ siyasete verilen tavizlere rağmen kurulan ittifaklara ve CHP’ye en sadık seçmen grubunu CHP’li seçmenlerin oluşturduğu ancak 14 ve 28 Mayıs seçim sonuçlarından sonra eski parti sadakatlerini sorgulayacakları bir noktaya geldiklerini ifade ettikleri görülmektedir. Hatırlanacağı üzere 2014 yılında yapılan cumhurbaşkanı seçimleri öncesinde, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu partisine ideolojik anlamda yakın olmamasına rağmen İslam Konferansı eski genel sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu’nu cumhurbaşkanı adayı olarak önermiş ve MHP’nin de önerilen bu isme sıcak bakmasıyla birlikte Ekmeleddin İhsanoğlu, CHP-MHP ortak cumhurbaşkanı adayı olarak ilan edilmiştir.⁷⁰¹ 2014 seçimleri öncesinde Metropoll araştırma şirketi tarafından yapılan bir saha çalışmasında, kendilerine ideolojik olarak uzak olmasına rağmen CHP seçmenlerinin %80’inin, partilerinin desteklediği aday olarak Ekmeleddin İhsanoğlu’na oy vereceklerini belirttikleri görülmektedir. İlginç olan nokta, aynı araştırmada MHP seçmenleri arasında sağ gelenekten gelen İhsanoğlu’na oy vereceklerini söyleyenlerin oranının CHP seçmenlerinden daha düşük bir oranda, %76’da kalmasıdır.⁷⁰² Seçime yakın yapılan bir başka araştırmada ise CHP seçmenlerinin İhsanoğlu’na verdikleri desteğin %84,2’ye yükseldiği görülmektedir.⁷⁰³ Bazı CHP’li katılımcıların seçim ittifaklarının oy verme tercihleri üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

⁷⁰¹ “CHP ve MHP’nin çatı adayı: Ekmeleddin İhsanoğlu,” *BBC News Türkçe*, 16 Haziran 2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140616_catiaday_ihsanoglu, erişim tarihi: 02.05.2024.

⁷⁰² “İhsanoğlu’na oy verecek CHP’lilerin oranı,” *Gün Haber*, 21 Temmuz 2014, <https://www.gunhaber.com.tr/haber/Ihsanoglu-na-oy-verecek-CHP-lilerin-orani>, erişim tarihi: 02.05.2024.

⁷⁰³ “En güncel ankete göre oy oranları,” *Milliyet*, 21 Temmuz 2014, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/en-guncel-ankete-gore-oy-oranlari>, erişim tarihi: 02.05.2024.

“Ben aileden CHP’liyim. Alevi olmamız CHP’li olmamda önemli bir etkendi. Zaten başka bir alternatifimizde olmadı. Sağ partiler bizi her zaman yok saydı. Sonunda Alevi bir genel başkanımız, cumhurbaşkanı adayımızda oldu. Ona güvendik. Her seçimde hangi adaya, hangi partiye destek istediye verdik. Zaten biz Aleviler geçmişte sağ iktidarlardan çok çektik. CHP’nin içinde olduğu her durumu bu yüzden destekledik. Ama son cumhurbaşkanı seçiminde gördük ki bizden dediğimiz Kemal Kılıçdaroğlu bize en büyük zararı verdi. Bundan sonra ne onun genel başkanı olduğu partiye oy veririm ne de aklımın yatmadığı birine sırf CHP istiyor diye oy veririm. Bizinkisi biraz da alternatifsizliğin sadakati (SEÇ 027)”.

“Bir CHP seçmeni olarak partimin almış olduğu her karara uydum. Terme ilçesinde SP adayını destekleyin dedi, destekledik. Samsun Büyükşehir Belediyesi seçimlerinde İYİ Partiyi destekleyin dedi, destekledik. Sonuçta her iki seçimi de kaybettik. Biz 100 yıllık bir partiyiz. Kendi kurumsal parti kimliğimizle seçime girmezsek yeni seçmen bize niye gelsin. Bunun yanında var olan seçmeni de küstürüyorsun. İlla birini destekleyin diyorsa partimiz bari bize yakın ideolojideki aday ya da partilerle ittifak kursun (SEÇ 025)”.

“Atatürkçü, ulusalcı, demokrat ve cumhuriyet sevdalısı biri olarak aileden CHP’liyim. Bugüne kadar hep partimi düşündüm. Partim kimi desteklerse onu destekledim. Yeri geldi bağrıma taş bastım, CHP işbirliği yaptığı için çok uzak olduğum partilere bile oy verdim. Yeri geldi inanmadığım şeyleri söylemek, duymak istemediğim şeyleri duymak zorunda kaldım. Niye? Partim CHP kazansın diye. Ama CHP ne yaptı? Kemal Kılıçdaroğlu’nu kazanamayacağını bile bile aday yaptı. Benim bir seçmen olarak gösterdiğim zahmetin, fedakârlığın yüzde birini CHP parti olarak bize göstermedi. Ama bundan sonra böyle davranırsa CHP’ye oy vermem. Ama bu başka partiye oy vereceğim anlamı taşıyor. CHP’ye kızmış olsam da elim Atatürk’ün partisinden başkasına gitmez. Gider boş oy atarım (SEÇ 028)”.

“Yıllardır her seçimde partim CHP’nin kararına uydum. 2014 yılında cumhurbaşkanı seçiminde Ekmeleddin İhsanoğlu’nu aday gösterdiler, ona oy verdik. Büyükşehirde İYİ Partili adayı destekleyin dediler, ona oy verdik. SP, DEVA ve Gelecek Partilerini oylarımızla meclise taşıdık. Onlar ne yaptı? Ben bile bir CHP’li olarak seçimden sonra dedim ki; iyi ki biz kazanmamışız yoksa çıkara dayalı ittifakımız çok kötü siyasi ve ekonomik sonuçlara neden olabilirdi. Ama artık öyle gözü kapalı oy vermem. Bu

son seçimlerde olanlardan sonra oyum artık değişir. Zaten CHP’de değişmeli artık (SEÇ 031)”.

“Baba’dan bir CHP’li olarak bugüne kadar Ekmeleddin İhsanoğlu dâhil olmak üzere partim ne karar aldıysa ona uydum, bundan sonra da uyarım. Sadece tek istediğim, kendi partime oy atamayacaksam başka bir sol partiye oy atmayı isterim. Yani CHP’nin kendisine yakın ideolojideki partilerle ittifak yapmasını isterim (SEÇ 049).”

“Partim CHP ve onun desteklediği partiler dışında oy kullanmadım. CHP’nin iş birliği yaptığı başka parti ya da adaylara oy verirken içim sızladı ama sırf yeter ki kazanalım diye oy verdim. Ama bundan sonra başka partiye kesinlikle oy vermem. Kemal Kılıçdaroğlu genel başkan olarak kalırsa CHP’ye de daha oy vermem. Başımızın öne eğilmesinden artık bıktım. İnşallah Ekrem İmamoğlu ya da Özgür Özel partinin başına geçer. Onlardan çok umutluyum (SEÇ 064).”

“Ben Atatürk’ün kurmuş olduğu CHP’ye gönülden bağlıyım. Benim için genel başkandan önce partinin kimliği gelir. Ben sırf genel başkan istedi diye başka partiye oy atmam. CHP pusulada varsa CHP’ye oy atarım yoksa oy da atmam (SEÇ 063).”

Yapılan araştırmada AKP, diğer partilerden farklı olarak ittifak altında gidilen tüm seçimlere kendi adayları ve parti kimliğiyle katılmıştır. Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığıyla, Atakum, İlkadım ve Terme ilçeleri belediye başkanlıkları seçimlerinde MHP aday çıkarmayarak tüm seçim bölgelerinde AKP adaylarını desteklemiştir. Benzer şekilde, cumhurbaşkanı seçiminde Cumhur İttifakı’nda yer alan partilerin ortak adayı olarak mevcut cumhurbaşkanı ve AKP genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan aday gösterilmiştir. Tablo 5.27’den elde edilen verilere göre, yerel seçimler dikkate alındığında AKP’li katılımcıların %70’inin (10 katılımcıdan 7’si) partilerinin adaylarını yerel seçimlerde destekledikleri görülmektedir. Bu durumun uzun yıllardır yerel, genel ve cumhurbaşkanı seçimlerinde başarılı olmuş bir parti açısından düşük bir oran olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan araştırmada bu oranın düşük çıkmasında, özellikle adaylara duyulan tepkinin, halktan koptuğu ifade edilen siyaset anlayışının ve genel anlamda parti politikalarına duyulan tepkinin etkisi vardır. Benzer şekilde, AKP’li katılımcıların milletvekili seçimlerinde partilerine verdikleri oy desteğinin %80’ler (10 katılımcıdan 8’i) düzeyinde kaldığı görülmektedir. Bu noktada özellikle son yıllarda ülkede yaşanan ekonomik krizin, göçmen politikasının ve milletvekili aday listesine olan tepkinin etkili olduğu görülmektedir. Ancak burada dikkat çeken nokta, AKP’li katılımcıların partilerine

yönelik tüm bu eleştirileri ifade ederken partinin genel başkanı ve mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı bu eleştirilerin dışında tutmuş olmalarıdır. Görüşme yapılan AKP'li katılımcıların tamamına yakını, Recep Tayyip Erdoğan'ı çok sevdiklerini ve onu her koşulda destekleyeceklerini ifade etmişlerdir. Bunun en iyi göstergesi aynı AKP'li katılımcıların yerel ve genel seçimlerdeki oy kaçırlarına rağmen cumhurbaşkanı seçiminde Recep Tayyip Erdoğan'a verdikleri tam destektir. Tablo 5.27'den de anlaşıldığı üzere araştırmaya katılan AKP'li katılımcıların tamamının cumhurbaşkanı seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdikleri görülmektedir. Bu durum literatürde *-coattail effect-*⁷⁰⁴ adı verilen “kuyruk etkisi” durumunun etkisini göstermektedir. Tablo 5.27'deki veriler incelendiğinde, kuyruk etkisine neden olan Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel popülaritesinin ve karizmasının sadece AKP'li katılımcılar üzerinde değil, aynı zamanda ittifak dışındaki SP ve Gelecek Partisi katılımcıları üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Nitekim bazı AKP'li katılımcılar milletvekili seçimleriyle yerel seçimlerde AKP ye olan tepkilerine rağmen AKP'ye tekrar oy vermelerinde genel başkanları Recep Tayyip Erdoğan'a olan kişisel bağlılıklarının etkisine vurgu yapmışlardır. Bazı AKP'li katılımcıların seçim ittifaklarının oy verme tercihleri üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Açıkçası AKP kurulduğu günden 14 Mayıs seçimlerine kadar olan tüm seçimlerde oyumu AKP'ye vermiş birisi olarak ilk defa 14 Mayıs'ta yapılacak milletvekili seçiminde oyumu farklı bir partiye verecektim. Ben AKP'nin son yıllardaki politikalarını beğenmiyorum. Ekonomi bizi mahvetti. Her yer Suriye'den ya da başka yerlerden gelen göçmenlerle doldu. Bu yüzden milletvekili seçiminde oyumu Millet İttifakı'na vermeyi ciddi ciddi düşünüyordum. Eğer HDP ile yakınlaşmış olmasalar kararında bu yöndeydi. Ama seçimden sonra Millet İttifakı'nın durumunu görünce iyi ki onlara oy atmamışım diyorum. Sonuçta önceleri isteyerek oy attığım AKP'ye ilk defa istemeyerek de olsa oy attım. Artık yeni bir alternatif olmalı. Bir parti iktidarda çok kalınca bozuluyor. Cumhurbaşkanı seçiminde daha rahat ve isteyerek oyumu Recep Tayyip Erdoğan'a verdim. Ama Mansur Yavaş aday olsaydı hiç düşünmeden ona oy verirdim. Mansur Yavaş'ı çok beğeniyorum. Hırsları olmayan, gösterişten uzak tam bir devlet adamı (SEÇ 024).”

⁷⁰⁴ Kuyruk etkisi, aynı anda yapılan farklı seçimlerde yarışan adaylardan birinin yüksek popülaritesinin diğer seçim sonuçları üzerinde yarattığı pozitif etkiyi göstermektedir (Karleen Jones West, Jae-Jae Spoon, “Coordination and presidential coattails: Do parties' presidential entry strategies affect legislative vote share?” *Party Politics* 23, 5 (2017): 58). Yapılan araştırma mevcut cumhurbaşkanı ve Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın sahip olduğu yüksek kişisel popülaritenin, başta AKP ve Cumhur İttifakı seçmenleri olmak üzere farklı seçmenler üzerinde etkili olduğunu ve bu etkinin özellikle milletvekili seçiminde AKP'ye oy vermek istemeyen AKP'li katılımcıların tekrar AKP'ye oy vermelerinde belirleyici bir etken olduğunu göstermektedir.

“Geçmişten beri Milli Görüşe oy veren biri olarak senelerdir oy verdiğim AKP’ye ilk kez istemeyerek oy attım. Bunda da genel başkanımız ve cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan’a duyduğum sevginin etkisi oldu. Yani bu seçimde AKP’yi desteklememdeki tek neden Erdoğan’dır. Suriyeliler, tarım politikaları, işsizlik artık katlanılacak gibi değil. Ama bundan sonra oyumu kesinlikle MHP’ye atarım. Yerel seçimde de artık partcilik yapmadan adaya bakarım. Siyasetten bizi bıktırdılar. Sabahlara kadar haber izleyen biri olarak artık televizyon bile izlemiyorum. Ben 2024 yılının ekonomik açıdan daha kötü olacağını düşünüyorum. AKP Samsun’da köylerin oyları olmasa ilçeleri zor alırdı. Ama özellikle kırsal kesime çok yardım yapılıyor ve dengeyi oralar bozuyor (SEÇ 034).”

“Millî Görüş çizgisini benimseyen biri olarak son dönemlerdeki AKP politikalarını eleştiriyorum. Ama yine de öyle partimden kolay kolay vazgeçmem. Vazgeçsem de yine Millî Görüş çizgisinde bir partiye, mesela YRP’ye oy atabilirim ama SP’ye kesinlikle oy atmam. SP’nin dinle bir alakası yok. Fox TV’ye çıkıp, İngiliz kravatı takan birinin İslamcılıkla ilgisi yoktur. Recep Tayyip Erdoğan hep partinin önünde yer aldı. Şimdi de partiyi o taşıyor. Seçimde AKP’li adaylar bile Samsun’da seçim çalışmalarında kendi resimlerinden çok Erdoğan’ın resimlerini asıyor. Çünkü Erdoğan seçmen üzerinde çok etkili oluyor. Herkes Erdoğan’a güveniyor. Çünkü yıllardır topluma ne söz verdiyse yaptı. Ama parti olarak Samsun AKP teşkilatlarında sıkıntı var. Teşkilatlar tören takımı olmuşlar. Sorunlara artık çözüm üretilmiyor. Bakan şehre geliyor, gezdiriliyor, sunumlar yapılıyor, yemekler yeniyor sonra her şey yolunda denilerek uğurlanıyor. Yani bir toplumdan kopuş var. O yüzden Recep Tayyip Erdoğan partisinin önünde. Gözlerimiz o kadar da kör değil (SEÇ 059).”

“Ben Recep Tayyip Erdoğan için AKP’li oldum. Benim için partiden daha önemlisi liderdir. Dik duruyor mu? Ülkeyi temsil edebiliyor mu? Ona bakarım. Yani lider dediğin Recep Tayyip Erdoğan gibi olmalı. Bu nedenle kendi oyu partisinin oyundan 6-7 puan önde. Bu fark giderek de açılıyor. Yerel olarak teşkilatlar ve genelde parti yönetimi eskisi gibi etkili değil. Savaşta olan Ukrayna’ya bile tahıl da muhtaç kaldık. Bir de liyakatsizlik çok arttı. Bunu bir AKP’li olarak söylüyor ve eleştiriyorum. Okuyan iş bulamıyor, vasfı olmayan bir yerlere geliyor. Bu da toplumun dengesini bozuyor. Bana göre AKP’de artık köklü değişimler olmalı. Eskiler biraz kenara çekilmeli ve gençlerin önü açılmalı. Senelerdir aynı yüzler var. Belki parti bu şekilde eski gücüne kavuşabilir (SEÇ 062).”

MHP'li katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre en ideolojik katılımcı gruplarından birini MHP'li katılımcıların oluşturduğu görülmektedir. Özellikle MHP'li katılımcıların kendi siyasi kimlik tanımlamalarında ve ifade ettikleri görüşlerinde sıklıkla milliyetçilik ve ülkücülük kavramlarını kullandıkları, konuları bu kavramlar üzerinden değerlendirdikleri görülmektedir. MHP'li katılımcılar açısından farklılık yaratan önemli bir nokta, MHP'nin Samsun'da yapılan milletvekili seçimleri hariç araştırmaya konu 3 ilçede yapılan yerel seçimlerle, büyükşehir belediye başkanı ve cumhurbaşkanı seçimlerine kendi partili adaylarıyla katılmamış olmasıdır. Bu durum araştırmaya katılan MHP'li katılımcıların ortak eleştirisi noktasını oluşturmuştur. Tablo 5.27'den elde edilen veriler ışığında diğer partilerin katılımcıları ile karşılaştırıldığında, yerel seçimlerde partilerinin içinde bulunduğu ittifakın adayına en düşük desteği %25 (8 katılımcıdan 2'si) ile MHP'li katılımcıların verdiği görülmektedir. Araştırma bulgularından anlaşıldığı üzere MHP'li katılımcıların verdiği bu düşük desteğin temel nedeni Samsun ili ve üç ilçesinde yapılan belediye başkanlığı seçimlerine MHP'nin kendi parti kimliği ve adaylarıyla katılmaması ve tüm bu seçimlerde AKP adaylarını desteklemiş olmasına verdikleri tepkidir. Örneğin Samsun Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı seçimlerinde MHP'li katılımcıların %50'si (8 katılımcıdan 4'ü), ittifak ortakları olan AKP'li aday yerine seçilme ihtimali düşük olmasına rağmen eski bir MHP milletvekili olan ve seçimlere bağımsız olarak katılan Erhan Usta'ya oy vermişlerdir. Benzer bir tepki MHP'li katılımcılar açısından cumhurbaşkanı seçimlerinde de görülmektedir. MHP'li katılımcıların sadece %37,5'i (8 katılımcıdan 3'ü) cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda MHP'nin de içinde yer aldığı Cumhur İttifakı ortak adayı Recep Tayyip Erdoğan'a oy vermiştir. MHP'li katılımcıların %62,5'ise (8 katılımcıdan 5'i) ilk turda oylarını eski bir MHP milletvekili olan ATA İttifakı cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan'a vermişlerdir. Sadece iki adayın yarıştığı seçimlerin ikinci turunda ise Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan'a verilen oyların %50'ye (8 katılımcıdan 4'ü) çıktığı görülürken, katılımcıların %25'inin (8 katılımcıdan 2'si) oy kullanmadığı, %25'inin (8 katılımcıdan 2'si) ise Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na oy verdikleri görülmektedir. MHP'li katılımcılar tarafından ikinci turda Kemal Kılıçdaroğlu'na yönelen oylarda, ikinci tur öncesinde Zafer Partisinin Kemal Kılıçdaroğlu'na yönelik destek açıklamasının ve seçimlerin kazanılması durumunda Zafer Partisine verileceği söylenen İçişleri Bakanlığının (özellikle göçmen politikalarını etkileyeceği düşünülerek) etkisi olduğu görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta MHP'li katılımcıların %62,5'inin (8 katılımcıdan 5'i) cumhurbaşkanı seçiminde Mansur Yavaş'ın

aday olması durumunda oylarını Yavaş'a oy vereceklerini ifade etmiş olmalarıdır. Son olarak araştırmaya katılan MHP'li katılımcıların tamamı kendi parti kimlikleriyle katıldıkları milletvekili seçiminde kendi partilerine oy vermişlerdir. Bu durum, MHP'li katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere seçimlerde oy pusulasında üç hilali görmek istemelerinin ve partilerine olan ideolojik bağlılıklarının önemli bir sonucudur. Tablo 5.27'den elde edilen veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde MHP'li katılımcıların ideolojik aidiyetlerinin çok yüksek olduğu görülmektedir. MHP'li katılımcıların kendi parti ya da adayları ile yarışa girmedikleri seçimlerde, partilerinin yönlendirmesi ve ittifak etkisinde çok fazla kalmadan, ideolojik anlamda kendilerine yakın buldukları adaya yönelmişlerdir. Bazı MHP'li katılımcıların seçim ittifaklarının oy verme tercihleri üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Bir MHP seçmeni olarak eskiden olaylara daha ideolojik bakıyordum. Politik önceliklerim değişti. Din etkisi oy tercihimde azaldı. Türk milliyetçiliği, göçmen politikası gibi konular önceliklerim oldu. Ancak yine de ideolojik olarak milliyetçi yönü kuvvetli partilere oy veririm. Mesela MHP'nin olmadığı bir seçimde Zafer Partisi, İYİ Parti ya da BBP tercihimdir. Mesela MHP ittifak yaptı diye cumhurbaşkanı seçiminde AKP'li aday Recep Tayyip Erdoğan'a oy atmadım. İlk turda Sinan Oğan'a oy verdim. İkinci turda boş oy attım. Cumhurbaşkanı seçiminde Mansur Yavaş ya da Ekrem İmamoğlu aday olsaydı onlara oy verirdim. Onları siyaseten kendime yakın buluyorum. Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı seçimlerinde de ittifak yaptığımız AKP'li adaya değil eski MHP milletvekili olan ve seçime bağımsız olarak katılan Erhan Usta'ya oy verdim. Zaten yerel seçimlerde adaylar benim için partiden daha önemlidir. Ben seçimlerde ya üç hilale ya da üç hilal pusulada yoksa kalbinde üç hilal olan adaya oy veririm. MHP'nin olmadığı seçimde parti istedi diye milliyetçi geçmişe sahip olmayan bir adaya oy vermem (SEÇ 015)”.

“Ben bir Türk milliyetçisi ve Atatürkçü olarak oyumu benim gibi düşünen insanlardan oluşan MHP'ye veririm. Ancak partim MHP'yi çok sevsem de sırf ittifak içinde yer aldığı için onun katılmadığı bir seçimde onun istediği başka bir parti ya da adaya oy vermem. Bu kendimi inkâr etmek olur. Mesela, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde partim MHP kendi adayımızı çıkarmadığı için seçimin ilk turunda oyumu eski MHP'li Sinan Oğan'a verdim. İkinci turda oy kullanmadım. Samsun Büyükşehir Belediyesi seçimlerinde de ittifak yaptığımız AKP'li aday yerine eski bir MHP milletvekili olan ve

seçime bağımsız olarak katılan Erhan Usta'ya oyumu verdim. Eğer milletvekili seçiminde MHP kendi başına girmeyip seçime AKP listelerinden girseydi, o seçimde oyumu BBP'ye verecektim. MHP ittifak içindeki en eski parti. İYİ Parti gibi başkalarının güdümüne giren partilerin halini gördük. Eğer bir partide uzlaşma olacaksa o parti MHP olmalı. Ama MHP birini desteklediğinde ben sırf partim istedi diye o adaya oy vermem. Bu noktada adayın kimliğine bakarım. Kendi ideolojime uygun görmezsem, kendi ideolojime uygun diğer adaylara bakarım. Ama Mansur Yavaş gibi eski MHP'li biri aday olsaydı da ona oy vermezdim. Çünkü kendisi bize yakın olsa da sonuçta o kazanmış olsa ülkeyi CHP kadroları yönetecekti. Bunu da hiç istemem (SEÇ 007).”

“Ben bir MHP'li olarak seçimleri ayrı ayrı değerlendiriyorum. Milletvekili seçiminde kesinlikle MHP dışında bir partiye oy vermem. Yerel seçimde ise Samsun'da olduğu gibi partim aday çıkarmayıp AKP ile seçim iş birliği yapıp, AKP adayını desteklediğinde ben partimin kararından çok adayların kişiliklerini değerlendirdim. Tabii ki aday kişiliklerinde adayın milliyetçi ve muhafazakâr olmasını isterim. Mesela Samsun'da milliyetçi kökene sahip bağımsız adaya oy verdim. Cumhurbaşkanı seçiminde de MHP kendi adayını çıkarmayıp ittifak ortağımız mevcut cumhurbaşkanı ve AKP genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı destekledi. Burada ülke söz konusu olduğunda partimin adayı olmasa da diğer aday CHP'li Kemal Kılıçdaroğlu olduğundan partimin etkisi ve ülkemizin geleceğini düşünerek Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdim. Ama eğer başında milliyetçi ya da ulusalcı bir aday olsa cumhurbaşkanı seçiminde ona oy verebilirdim. Örneğin, Mansur Yavaş aday olsaydı kesinlikle oyumu ona verirdim. Etrafımda benim gibi düşünen birçok MHP'li arkadaşım var. Bence Mansur Yavaş aday olsaydı cumhurbaşkanı seçimini kesin kazanırdı (SEÇ 023).”

SP, araştırmaya konu tüm yerel seçimlere kendi parti kimliği ve adaylarıyla katılmıştır. Sadece Terme ilçesinde yapılan seçimlerde CHP ve İYİ Partiyle seçim iş birliği yapmış ve seçimde her üç parti SP ortak adayı üzerinde mutabakata varmıştır. Tablo 5.27'de görüldüğü üzere Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı'yla, Atakum, İlkadım ve Terme ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde SP'li katılımcıların kendi parti ve adaylarına verdikleri destek %78'dir (9 katılımcıdan 7'si). Bu oran içinde en dikkat çeken nokta, SP'li katılımcıların, %33'ünün (9 katılımcıdan 3'ü), Samsun Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı seçiminde SP adayı yerine AKP adayına oy vermeleridir. Araştırmada AKP'ye oy veren SP katılımcılarının özellikle AKP'li mevcut belediye başkanının seçimde en önemli rakibi olarak gördükleri CHP-İYİ Parti ortak adayının seçimi kazanma olasılığını dikkate alıp

stratejik oy kullanarak AKP adayına destek verdikleri anlaşılmaktadır. Milletvekili seçiminde ise SP'li katılımcıların genel olarak oy tercihlerinde daha pragmatik hareket ettikleri görülmektedir. Samsun CHP milletvekili listesinin ikinci sırasında SP adayının bulunması, SP'li katılımcıların milletvekili seçiminde daha rasyonel oy kullanmalarında temel etkindir. Ancak yine de katılımcıların %11'i (9 katılımcıdan 1'i), milletvekili seçiminde kendi adaylarının bulunmasına ve seçilebilme ihtimalinin yüksek olmasına rağmen CHP'ye oy atmak istemediklerini belirterek seçimlerde oylarını AKP'ye vermişlerdir. Bunun yanında milletvekili seçiminde CHP'ye oy vermiş olan SP'li katılımcıların (%89) %87,5'i (8 katılımcıdan 7'si) eğer kendi adaylarının CHP listesinde seçilebilecek bir sırada olmaması durumunda oylarını aynı ittifak içinde yer almalarına rağmen CHP'ye vermeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu durum SP'li katılımcıların Millet İttifakı çatısı altında CHP ile kurulan seçim ittifakını çok fazla desteklemediklerinin açık bir göstergesidir. Bu durumu destekler nitelikte SP'li katılımcıların sadece %55,5'i (9 katılımcıdan 5'i), cumhurbaşkanı seçimlerinde partilerinin de içinde yer aldığı Millet İttifakı ortak adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na oy verirken, %44,5'i (9 katılımcıdan 4'ü) cumhurbaşkanı seçimlerinde oy tercihlerini Cumhur İttifakı adayı mevcut cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dan yana kullanmışlardır. SP'li katılımcıların oy tercihlerinde hem Recep Tayyip Erdoğan'a duydukları ideolojik yakınlığın hem de Erdoğan'ın kişisel karizmasının etkili olduğu anlaşılmaktadır. SP'li katılımcılardan elde edilen bulgular bir arada değerlendirildiğinde, SP'li katılımcıların yarıya yakınının oy tercihlerini ideoloji temelinde oluşturduğu ve bu anlamda katılımcıların önemli bir bölümünün CHP ile kurulan seçim ittifakı'na sıcak bakmadıkları anlaşılmaktadır. Buna karşılık SP'li katılımcıların ancak yarısının partilerinin içinde bulunduğu ittifakın almış olduğu karara uygun şekilde oy tercihinde bulundukları görülmektedir. Bazı SP'li katılımcıların seçim ittifaklarının oy verme tercihleri üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Ben bir SP'li olarak seçimlerde sadece kendi partime oy atmak isterim. SP Millet İttifakı'na girerek bizi çok üzdü. İlla bir ittifak içinde olacaksa bu dindar partiler arasında olmalıydı. Ben Cumhur İttifakı'nı da beğenmiyorum. Onlarda çıkar üzerine kurulu. SP, CHP ile yan yana gelerek bizi çok zor durumda bıraktı. Politikalarından dolayı eleştirsem de zorda kaldığım için ve sırf milletvekili adayımız kazansın diye CHP'ye oy verdim. Ama cumhurbaşkanlığı seçiminde tabii ki Erdoğan'a oy verdim. Zaten birçok SP'li de benim gibi davrandı. Bunu CHP'liler de biliyordur. Orada Recep Tayyip Erdoğan varken hiçbir

aklıselim dindar SP'li, CHP'li Kemal Kılıçdaroğlu'na oy vermez. Bunu biz biliyoruz da yılların siyasetçileri, genel başkanlar bilmiyor mu? (SEÇ 06)."

"Ben bir seçmen olarak inancım neyi gösteriyorsa ona oy atarım. İttifak falan beni ilgilendirmez. Yerel seçimde partim SP'nin kazanmayacağını gördüğümde diğer adaylara bakarım. Mesela Samsun Büyükşehirde bizim kazanma şansımız hiç yoktu. Ben de son yıllarda politikalarını onaylamasam da sırf başka bir parti kazanmasın diye AKP adayına oy verdim. Aynısını yaşadığım Atakum ilçesindeki seçimlerde de yaptım. Sadece genel seçimde, oda ittifak içinde olduğumuzdan değil sadece kendi adayımız seçilebilecek sırada olduğu için bağırma taş basarak CHP'ye oy verdim. Keşke AKP ilk zamanlarındaki gibi olsaydı da hiç bu durumlara düşmeseydik. Ama Allaha şükür partimiz SP'yi bölmeye çalışsalar da dimdik ayaktayız. Cumhurbaşkanı seçiminde hiç tereddüt etmeden Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdim. Ben yaşım itibarıyla çok şey gördüm. Dindarlar olarak çok çileler çektik. Erdoğan bu anlamda devamıza çok hizmet etti. Genel başkanımız Temel Karamollaoğlu aday olmadıktan sonra oyum her zaman Erdoğan'adır (SEÇ 09)."

"Ben bir SP'li olarak ittifakın bizim açımızdan yararlı olduğunu düşünüyorum. Bu sayede milletvekili çıkarmış olduk. Tabii gönül isterdi ki CHP olmadan bunu yapalım. Ama ben bu oyu Millet İttifakı istedi diye atmadım. Ya da Millet İttifakı, Cumhur İttifakı'nı geçsin de mecliste çoğunluğu elde etsin diye vermedim. İşin o tarafı beni ilgilendirmez. Ben sadece Samsun'dan SP bir milletvekili çıkarsın diye oy verdim. Zaten seçilen milletvekillerimiz de seçimden hemen sonra CHP'den ayrıldı. Zaten Millet İttifakı beni etkileseydi cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyumu ittifakın adayına verirdim. Ama ben oyumu Recep Tayyip Erdoğan'a verdim. Reis'in yeri benim için farklıdır. Onunla bizim aramızda gönül ittifakı vardır. En güçlü ittifak da budur. Allah Erdoğan'ı başımızdan eksik etmesin (SEÇ 04)."

İYİ Partili katılımcılar açısından ittifakların etkisini değerlendirdiğimizde, İYİ Partili katılımcıların büyük oranda farklı partilerle yapılan seçim ittifaklarına olumlu yaklaştıkları ve ittifak kararlarına uygun bir şekilde oy tercihlerinde bulundukları görülmektedir. İYİ Partili katılımcılar, İlkadım ilçesinin İYİ Parti adayı, Atakum ilçesinin ise CHP adayı tarafından kazanılmasında her iki parti arasında kurulan seçim ittifaklarının belirleyici etkisine vurgu yapmışlardır. Terme ilçesinde ise SP adayına verilen desteğin seçimin kazanılamamasına rağmen alınan toplam oy dikkate alındığında önemli olduğuna dikkat çekmişlerdir. Tablo 5.27'den de görüldüğü gibi Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı'yla, Atakum, İlkadım ve Terme ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde İYİ Partili

katılımcıların ittifak adaylarına verdikleri desteğin %90 olduğu görülmektedir. Diğer yandan, İYİ Partili katılımcıların kendi parti kimlikleriyle katıldıkları milletvekili seçiminde partilerine tam destek verdikleri görülmektedir. Benzer şekilde İYİ Partili katılımcıların cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, genel başkanları Meral Akşener'in son dönemlerdeki ittifakı zedeleyen çıkışlarına rağmen Millet İttifakı'nın ortak adayı olan Kemal Kılıçdaroğlu'na %90 oranında destek verdikleri görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular, İYİ Partili katılımcıların diğer parti katılımcıları ile karşılaştırıldığında ittifak siyasetine en pozitif yaklaşan seçmen grubunu oluşturduğunu göstermektedir. Bu noktada sadece bazı İYİ Partili katılımcıların, CHP dışında ittifakın genişlemesinden rahatsız olduklarını, özellikle DEVA ve Gelecek Partilerine yönelik hoşnutsuzluklarını vurguladıkları görülmüştür. Bazı İYİ Partili katılımcıların seçim ittifaklarının oy verme tercihleri üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Ben İYİ Partili bir seçmen olarak içinde yer aldığımız Millet İttifakı'nı olumlu buluyorum. Zaten bizim yaptığımız ittifak ideolojik bir ittifak değil, konu uzlaşısı şeklinde gerçekleşen bir ittifaktı. Bu yüzden gönül rahatlığıyla Samsun'da Atakum ilçesindeki belediye seçimlerinde CHP'li adaya ve cumhurbaşkanı seçiminde Kemal Kılıçdaroğlu'na oy verdim. Samsun'da Belediye Başkanlığı seçimini bana göre stratejik bir hata yaparak kaybettik. Adayımız doğru olsaydı kesin kazanırdık. Ama İlkadım ve Atakum ilçelerini İYİ Parti-CHP arasında kurulan ittifak sayesinde AKP'den aldık. Cumhurbaşkanı seçiminde de kazanırdık ama aday yanlış olunca fırsat kaçtı. Bir de yanlış partileri ittifaka aldık. Gelecek ve DEVA Partileri ittifakta olmamalıydı. Ben seçim dönemi Samsun'da aktif olarak partim adına çalıştım. İnanın sahada ne bir Gelecek Partili ne de bir DEVA Partili gördüm. Allah için SP'liler çok çalıştı. Ama diğer iki parti hiç ortada yoktu (SEÇ 021).”

“Bir İYİ Partili olarak ittifakların yararına inanıyorum. Ama ittifakların doğru partilerle kurulması gerekir. Mesela, 31 Mart yerel seçimlerinde hem Samsun'da hem de Türkiye'de İYİ Parti-CHP ittifakı bu sayede önemli başarılar kazandı. İttifak sayesinde sağ seçmen üzerinde İYİ Parti, sol seçmen üzerinde CHP ile etkili olundu. İttifak olmasaydı Samsun'da İlkadım ilçesi AKP'den alınamazdı. Hatta ittifak olmasaydı partiler AKP adayının karşısına aday bile bulamazdı. Keşke Millet İttifakı İYİ Parti-CHP ve SP arasında kurulsaydı. DEVA ve Gelecek Partilerinin ittifaka bir katkısı olduğunu düşünmüyorum. Katkıları olmadığı gibi suyu bulandırdılar. Yine de doğru adayı

çıkartılabileseydik tüm bu olumsuzluklara rağmen cumhurbaşkanı seçimini kazanabilirdik (SEÇ 032).”

Diğer partilerin katılımcıları açısından araştırma bulgularını değerlendirdiğimizde, Sosyalist Güç Birliği İttifakı içinde yer alan TKP’li ve Sol Partili katılımcıların cumhurbaşkanı seçiminin her iki turunda da TKP⁷⁰⁵ ve Sol Parti’nin⁷⁰⁶ almış oldukları karar doğrultusunda Kemal Kılıçdaroğlu’na oy verdikleri araştırma verilerinden anlaşılmaktadır. Zafer Partili katılımcının cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda partisinin içinde bulunduğu ATA İttifakı’nın ortak adayı Sinan Oğan’ı desteklediği, seçimin ikinci turunda ise partisinden destek kararı açıkladığı⁷⁰⁷ Kemal Kılıçdaroğlu’na oy verdiği görülmektedir. Emek ve Özgürlük İttifakı içinde yer alan HDP’li katılımcının, ittifakın Kemal Kılıçdaroğluna destek açıklamasına⁷⁰⁸ uygun bir şekilde cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda da Kemal Kılıçdaroğlu’na oy verdiği elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır.

Araştırma bulgularından elde edilen verilere göre DSP’li katılımcı, cumhurbaşkanlığı seçiminde DSP’nin destek açıkladığı⁷⁰⁹ Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan yerine oyunu Kemal Kılıçdaroğlu’na vermiştir. Benzer şekilde aynı katılımcı DSP genel başkanı Önder Aksakal’ın, AKP milletvekili listesinden seçime girmesine ve Aksakal’ın açık bir şekilde AKP’nin desteklenmesi yönünde karar açıklamasına rağmen⁷¹⁰ milletvekili seçiminde parti kararını dikkate almayarak CHP’ye oy vermiştir.

Gelecek Partili katılımcının hem milletvekili hem de cumhurbaşkanı seçimindeki oy tercihlerine bakıldığında her iki seçimde de Gelecek Partisinin içinde bulunduğu Millet

⁷⁰⁵ “TKP seçim tavrını açıkladı: Kemal Kılıçdaroğlu’na destek kararı,” *Cumhuriyet*, 15.03.2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/tkp-secim-tavrini-acikladi-kemal-kilicdarogluna-destek-karari>, erişim tarihi: 03.05.2024.

⁷⁰⁶ “Sosyalist Güç Birliği seçim kararını açıkladı: İttifak protokolü YSK’ye teslim edildi,” *Birgün net*, 24.03.2023, <https://www.birgun.net/haber/sosyalist-guc-birligi-secim-kararini-acikladi-ittifak-protokolu-ysk-ye-teslim-edildi>, erişim tarihi: 03.05.2024.

⁷⁰⁷ “Zafer Partisi Genel Başkanı Ümit Özdağ ikinci turda Kılıçdaroğlu’nu destekleyeceklerini açıkladı,” *Anadolu Ajansı*, 24.05.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/zafer-partisi-genel-baskani-ozdag-ikinci-turda-kilicdaroglunu-destekleyeceklerini-acikladi>, erişim tarihi: 03.05.2024.

⁷⁰⁸ “Emek ve Özgürlük İttifakı seçimlerde Kılıçdaroğlu’nu destekleyeceğini açıkladı,” *Medyascope*, 28 Nisan 2023 Cuma, <https://medyascope.tv/2023/04/28/emek-ve-ozgurluk-ittifaki-secimlerde-kilicdaroglunu-destekleyeceğini-acikladi>, erişim tarihi: 03.05.2024.

⁷⁰⁹ “DSP, seçimde Erdoğan’ı destekleme kararı aldı,” *Milliyet*, 08.04.2023, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-dsp-secimde-erdogan-destekleme-karari-aldi>, erişim tarihi: 03.05.2024.

⁷¹⁰ “Erdoğan’a destek kararını açıklayan DSP, seçime AKP listesinden girecek!” *Birgün.net*, 07.04.2023, <https://www.birgun.net/haber/erdogan-a-destek-kararini-aciklayan-dsp-secime-akp-listesinden-girecek>, erişim tarihi: 03.05.2024.

İttifakı'nın ittifak kararına uygun oy tercihlerinde bulunmadığı görülmektedir. Bu durumun özellikle Gelecek Partili katılımcının ideoloji temelli yaklaşımının bir sonucu olarak, milletvekili seçiminde CHP'ye, cumhurbaşkanı seçiminde ise CHP genel başkanı ve Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na oy atmak istememesinden kaynaklandığı, elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Yine elde edilen bulgulardan, Gelecek Partili katılımcının milletvekili seçiminde MHP'ye, cumhurbaşkanı seçiminde ise Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdiği görülmektedir.

Milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimleri dikkate alındığında DEVA Partili katılımcı her iki seçimde de partisinin içinde yer aldığı Millet İttifakı'nın almış olduğu seçim kararlarına uygun oy tercihlerinde bulunmuştur.

5.8.2. Stratejik oy verme davranışına ait bulgular

İttifaklar seçmenlerin oy tercihleri üzerinde önemli etkilere neden olarak seçim sonuçları üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. İttifak içinde yer alan partilerin seçmenlerinin bazı durumlarda ittifak kararlarına uygun, bazı durumlarda ise çeşitli nedenlerden dolayı ittifak kararları dışında davrandıkları görülmektedir. Stratejik oy verme davranışı tam da bu süreçte önemli bir seçmen tercihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejik oy verme davranışı, ittifak sürecinde seçmenleri sempaticized oldukları parti ya da aday dışında başka bir parti ya da adaya oy vermeye yönelten bir davranıştır.⁷¹¹ Stratejik oy verme davranışında bulunan seçmenler, kendileri açısından istemedikleri siyasi bir sonucun önüne geçebilmek amacıyla “samimi oy tercihlerini”⁷¹² bir yana bırakarak farklı bir parti ya da adaya oy verirler.⁷¹³ Stratejik oylamada seçmenlerin temel mantığı, seçimlerde ilk tercihleri olan parti ya da aday dışında başka bir parti ya da adaya oy vererek çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaktır.⁷¹⁴ Bu strateji bazen kişisel bazen de yapısal nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Kişisel etkenlerin başında; seçmenin siyasi bilgi düzeyi, eğitimi,⁷¹⁵ ideolojik yapısı ve parti ile özdeşleşme seviyesi gibi unsurlar gelmektedir. Yapısal etkenler

⁷¹¹ Betül Aydoğan Ünal, “Stratejik oy verme davranışı: sistematik literatür incelemesi,” *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17, 4 (2018): 1415.

⁷¹² Samini oy verme davranışı, seçmenlerin başka seçmenlerin ya da partilerin tutumlarını ve seçim sonuçlarını dikkate almadan her olası durumda sadece kazanmasını istediği kendi parti ya da adayını desteklemesidir. (Necmettin Mutlu, “Seçmen davranışı araştırmalarında yeni ufuklar ve 2023 genel seçimi; Stratejik seçmen versus samimi seçmen,” *Journal of Communication Science Researches* 3, 2 (2023): 259).

⁷¹³ Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, *Türkiye’de Seçim*, 210.

⁷¹⁴ Luke Plutowski, Rebecca Weitz-Shapiro ve Matthew S. Winters, “Voter beliefs and strategic voting in two-round elections,” *Political Research Quarterly* 74, 4 (2021): 853.

⁷¹⁵ Ünal, “Stratejik oy verme...,” 1418.

ise genel olarak ülkenin demokrasi geçmişi, ülkede uygulanan seçim sistemi, seçim barajı,⁷¹⁶ ittifakların yapısı gibi etkenlerdir. Tüm bu etkenleri değerlendiren seçmenler bazı durumlarda stratejik olarak oy kullanma tercihinde bulunurlar. Yapılan çalışmalar seçmenlerin özellikle ittifak içerisinde farklı bir parti ya da adaya oy atmak durumunda kalmaları halinde yakın ideolojik kimliğe sahip parti ya da adaylara yöneldiklerini ve oy geçişkenliklerinin bu şekilde arttığını göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde, özellikle Millet İttifakı'nın farklı ideolojileri bünyesinde barındıran yapısı dikkate alındığında, ittifak içinde farklı parti seçmenlerinin, seçimlerde parti sadakatlerinin ve stratejik oy verme eğilimlerinin ne ölçüde değiştiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Yapılan araştırmada AKP'li katılımcıların %40'ının (10 katılımcıdan 4'ü), yerel seçimlerde stratejik hareket ederek oy kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu noktada stratejik davranan AKP'li katılımcıların, özellikle Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde kendi adayları yerine bağımsız aday Erhan Usta'yı destekledikleri anlaşılmaktadır. Erhan Usta'ya verilen destekte iki önemli etkenin karşımıza çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, özellikle büyükşehir belediye başkanı adayı olan AKP'li mevcut belediye başkanına duyulan tepkidir. AKP belediye başkan adayı Mustafa Demir'in uzun yıllar AKP içinde siyaset yapıyor olması, geçmiş dönemlerde milletvekilliği ve bakanlık görevlerinde bulunmuş olması, AKP'li katılımcılar arasında yeni ve genç isimlere yönelik bir beklentinin oluşmasına neden olmaktadır. Bunun yanında yerel seçimlerde etkili olan bir diğer husus hemşericilik etkisidir. AKP adayı Mustafa Demir'in Trabzonlu olması karşısında bağımsız aday Erhan Usta'nın Samsunlu oluşu senelerdir Samsun ve Trabzon arasında bazen spor alanlarında şiddet olaylarına kadar varan şekilde süregelen rekabet düşünüldüğünde katılımcılar açısından oy verme kararında bir diğer önemli etkenidir. Milletvekili seçiminde ise AKP'li katılımcıların %20'lik (10 katılımcıdan 2'si) bir oranının stratejik davranarak oy kullandığı görülmektedir. Bu oy tercihinde katılımcıları stratejik davranmaya iten temel etkenlerin AKP'ye duyulan tepki ve hemşericilik etkisi olduğu görülmektedir. Bazı AKP'li katılımcıların seçimlerde stratejik oy vermelerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Uzun yıllar AKP'ye oy veren bir seçmen olarak İlkadım ilçesinde yapılan belediye başkanlığı seçimlerinde oyumu İYİ Parti adayına verdim. Bana göre yerel seçimde aday partiden daha önemli. İYİ Parti adayını geçmişten tanıyoruz. İlçeye hizmetleri çok oldu. O yüzden oyumu yerel seçimde AKP dışında bir partiye verdim (SEÇ 03).”

⁷¹⁶ Age. s, 1417-1418.

“Ben bir AKP’li olarak milletvekili seçiminde oyumu CHP’ye attım. Çünkü CHP milletvekili listesinin ilk sırasında Termeli hemşehrim vardı. Sonuçta tanıdığım bir insanın seçilmesini isterim. Kendisi de doktor. Yarın bir derdim, hastam olsa, Ankara’da bir işim olsa hemşerim olarak bana yardım edeceğini biliyorum. Ayrıca kişilik olarak milletvekilliğini çok hak ettiğine inanıyorum. O yüzden onun milletvekili olmasını istediğim için partiyi önemsemeden oyumu CHP’ye rahatlıkla verdim (SEÇ 047).”

“Bir AKP’li olarak milletvekili seçiminde oyumu MHP’ye verdim. Bu oyu vermemdeki temel neden, partim AKP’ye özellikle son yıllarda olan kızgınlığımdı. Parti Recep Tayyip Erdoğan’a yetişemiyor. Teşkilatlar iyi çalışmıyor. Ama yine de Cumhuriyet İttifakı’nın da güç kaybetmesini istemediğim için oyumu ittifak ortağımız MHP’ye verdim (SEÇ 048).”

“AKP seçmeni olarak Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinde oyumu bağımsız aday Erhan Usta’ya verdim. Artık partide aynı yüzleri görmekten bıktık. Mevcut belediye başkanı olan Mustafa Demir AKP kurulduğundan beri siyaset yapıyor. Bakanlık görevine kadar çıktı. O kadar görevden sonra heyecanı kalmadı. Artık yeni ve genç insanlara ihtiyaç var. Bu yüzden hem tepkimi göstermek hem de sağ ve muhafazakâr bir aday olarak güvendiğim bağımsız aday Erhan Usta’ya oy verdim (SEÇ 062).”

CHP’li katılımcıların %11’inin (18 katılımcıdan 2’si) yerel seçimlerde stratejik davranarak oy tercihinde bulundukları araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Yapılan katılımcı görüşmelerinden CHP’li katılımcıları stratejik davranmaya itin temel etkenin adaylara duyulan güven duygusu olduğu görülmektedir. Bazı CHP’li katılımcıların seçimlerde stratejik oy vermelerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Bir CHP seçmeni olarak benim için özellikle yerel seçimlerde aday ön plandadır. Adayı değerlendirirken en önem verdiğin şey çalışkanlık ve samimiyettir. Benim sıralamamda parti daha sonra gelir. Bu yüzden partim CHP’de geçmişte belediye başkanlığı, milletvekilliği yapmış olan şimdi de CHP ve İYİ Parti’nin ortak adayı olarak İYİ Parti’den Büyükşehir Belediye Başkan adayı olan Hayati Tekin’i çok sevmediğimden ve güvenmediğimden ona oy vermedim. Diğer ittifak adayı olan AKP’ye de oy atmak istemediğimden kişilik olarak kendisini beğendiğim ve çalışkanlığına inandığım SP adayına oy verdim (SEÇ 035).”

“Ben Samsun Belediye Başkanlığı seçimlerinde bir CHP’li olarak CHP-İYİ Parti ortak adayının kazanacağını hiç düşünmedim. Adaylar içinde en iyisi bağımsız aday Erhan Usta’ydı. Herkes onu MHP milletvekili olduğu dönemden itibaren Samsun’da çok sever ve ona güvenir. Sonradan MHP’den ayrıldı. Bağımsız kaldı. Belediye başkanlığı seçimlerine bağımsız girdi. Bana göre seçilme şansı çok yüksekti. Keşke seçimde ortak aday o olsaydı. Sonradan İYİ Parti’ye geçti. O yüzden ona çok kızdık. Madem geçecektin sana ilk teklif edildiğinde geçseydin de seçimi rahatça kazansaydın. Niye böyle yaptı anlayamadık. Ama Samsun büyük bir şansı kaybetti. Buna rağmen bir bağımsız aday olarak çok yüksek oy aldı. Bir de partilerin arkasında olduğu bir şekilde seçime girseydi açık ara seçimi kazanırdı (SEÇ 044).”

İYİ Partili katılımcılar açısından araştırma verileri değerlendirildiğinde İYİ Partili katılımcıların %10’unun (10 katılımcıdan 1’i) yerel seçimlerde, %20’sinin (10 katılımcıdan 2’si) ise cumhurbaşkanı seçimlerinin birinci turunda stratejik oy kullandıkları görülmektedir. Katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, her iki seçimde de katılımcıları stratejik oy vermeye iten temel etkenin adaylara duyulan ideolojik yakınlık olduğu anlaşılmaktadır. Bazı İYİ Partili katılımcıların seçimlerde stratejik oy vermelerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Bir İYİ Partili olarak cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda oyumu Sinan Oğan’a verdim. İkinci tur da ise oy kullanmadım. Kemal Kılıçdaroğlu’na çok kızgıyım. Seçim onun kişisel hırsları yüzünden kaybedildi. İYİ Partiye ve Meral Hanım’a Millet İttifakı’nın diğer liderleri çok büyük kazık attı. Biz birçok şeyi sırf ülkemiz için görmezden geldik. Tüm bu olanlar bizde olumsuz bir birikim yarattı. İnanın benim gibi düşünen çok sayıda İYİ Partili var. Biz de cumhurbaşkanı seçimlerinde Cumhur İttifakı adayına oy atamayacağımız için kendisi de bir milliyetçi olan ATA İttifakı cumhurbaşkanı adayına oy verdik. Bari oylarımız ideolojimize yakın birine gitsin dedik. Ama o da ikinci tur öncesinde Cumhur İttifakı’na destek açıklayarak bizi hayal kırıklığına uğrattı (SEÇ 011).”

“Benim için yerel seçimde ittifakın çok büyük bir etkisi olmadı. Aday daha önemliydi. Samsun Belediye Başkanlığı seçimlerinde partim İYİ Parti, CHP ile ortak aday çıkardı. Çıkan aday İYİ Partiden seçime girdi ama kendisi aslen CHP’li. Geçmişte CHP’den belediye başkanlığı ve milletvekilliği yapmıştı. Tamam, kötü bir insan değildi ama İYİ Parti adayı olmuş olsa da aslen CHP’li idi. Bağımsız aday Erhan Usta ise hem çok düzgün bir insandı hem de milliyetçi yapıya sahipti. Şansının da yüksek olduğu

söyleniyordu. Samsun'da her partiden insan onun hakkında iyi konuşurdu. Sonuçta her açıdan kendime yakın gördüğüm Erhan Usta'ya oy verdim (SEÇ 046)."

MHP'li katılımcıların %62,5'inin (8 katılımcıdan 5'i) yerel seçimlerde, %62,5'inin (8 katılımcıdan 5'i) cumhurbaşkanı seçimlerinin birinci turunda ve %25'inin (8 katılımcıdan 2'si) cumhurbaşkanı seçimlerinin ikinci turunda stratejik davranarak oy kullandıkları anlaşılmaktadır. Her üç seçimdeki katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, MHP'li katılımcıları stratejik davranmaya iten temel etkenin ideolojik etkenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Bazı MHP'li katılımcıların seçimlerde stratejik oy vermelerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

"Bir MHP'li olarak oy tercihimdeki en temel etken ideolojidir. İdeoloji yanında başka unsurlara baksam da temel kriterim Türk milliyetçiliği, göçmen politikası gibi ülkemizi önceleyen konulardır. Hem bu kriterleri göz önüne aldığımdan hem de partim MHP'nin AKP ile yaptığı ittifakı onaylamadığımdan oylarımı milliyetçi adaylardan yana kullandım. Samsun Büyükşehir seçimlerinde eski MHP milletvekili ve şimdi bağımsız olarak seçime giren Erhan Usta'ya oy verdim. Aynı şekilde cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda oyumu Milliyetçi ATA İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayı, MHP eski milletvekili Sinan Oğan'a oy verdim. İkinci turda oy kullanmadım. Eğer Mansur Yavaş Millet İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayı olsaydı oyumu rahatlıkla ona verirdim. Sonuçta o da eski bir MHP'li ve ben MHP'den gelen ülkücü birinin cumhurbaşkanı olmasını çok isterdim (SEÇ 015)."

"Benim bir MHP'li olarak önceliğim ideolojim ve partimdir. İttifakları çok da önemsemem. Partimin ambleminin, adının ve adayının olmadığı yerde diğer partilere ve adaylara bakarım. Mesela, Samsun Belediye Başkanlığı seçimlerinde partimin desteklediği AKP'li adaya değil hem ülkücü hem de eski bir MHP'li olduğu için bağımsız aday Erhan Usta'ya oy verdim. Cumhurbaşkanı seçimlerinde benzer şekilde milliyetçi köklere sahip Sinan Oğan'a oy verdim. Sadece milletvekili seçiminde partim seçime kendi kimliğiyle girdiğinden MHP'ye oy verdim (SEÇ 007)."

"Ben oy verirken yerel seçimleri diğer seçimlerden farklı değerlendiririm. Yerel seçimde aday önemlidir. Bu yüzden illa partimin desteklediği birine oy atacağım diye bir düşüncem olmaz. Adayın hem kişiliğine hem de siyasi duruşuna bakarım. MHP, Samsun ilinde ve İlkadım ilçesinde belediye başkan adayı çıkarmayarak AKP adaylarını destekledi. Bu yüzden Samsun Belediye Başkanlığı seçimlerinde MHP'den ayrılan bağımsız aday

Erhan Usta'ya oy verdim. Benzer şekilde İlkadım ilçesindeki seçimde eski MHP'li mevcut belediye başkanı İYİ Partili adaya oy verdim. Sonuçta her ikisi de hem ideolojik olarak bana yakındı, hem de iyi kişilikte insanlardı. Ama cumhurbaşkanı seçimlerinde yine ülkenin ve partimin menfaatlerini düşünerek Cumhur İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdim (SEÇ 023)."

SP'li katılımcıların oy verme tercihlerini değerlendirdiğimizde katılımcıların %33'ü (9 katılımcıdan 3'ü) yerel seçimlerde, %11'i (9 katılımcıdan 1'i) milletvekili seçiminde, %33'ü (9 katılımcıdan 3'ü) cumhurbaşkanı seçimlerinin birinci turunda ve %44'ü (9 katılımcıdan 4'ü) cumhurbaşkanı seçimlerinin ikinci turunda stratejik davranarak oy tercihinde bulunmuşlardır. Tüm bu seçimlerde SP'li katılımcıları stratejik davranmaya iten temel etkenin ideolojik etkenler olduğu anlaşılmaktadır. Bazı SP'li katılımcıları seçimlerde stratejik oy vermeye yönelten temel etkenler kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

"Dindar bir SP seçmeni olarak dinî duygularım ve hassasiyetlerim hayat görüşümü olduğu kadar politik tercihlerimin de belirlenmesinde temel etkindir. Sonuçta hayat görüşüme aykırı bir durumla karşılaştığımda partim SP de olsa aldığı kararları sorgularım. Bu nedenle, Samsun Büyükşehir Belediye başkanlığı seçiminde partim aday çıkarmış olsa da onun kazanamayacağını düşünerek bana ideolojik yakınlığı olan AKP adayına oy verdim. Cumhurbaşkanı seçimlerinde de partimin içinde olduğu Millet İttifakı adayına değil, inandığım davaya en iyi şekilde hizmet etmiş ve gelecekte de hizmet edeceğini düşündüğüm Cumhur İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdim (SEÇ 06)."

"Bir SP'li olarak partim aday çıkarsa da hem Samsun hem Atakum ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde partimin adayının kazanamayacağını bildiğimden, CHP ve İYİ Parti adaylarının kazanmasını istemediğimden kendime yakın bulduğum AKP adaylarına oy verdim. Aynı şekilde cumhurbaşkanı seçimlerinde de siyasi anlayışım gereği partim desteklese de solcu Kemal Kılıçdaroğlu'na değil, dindar Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdim (SEÇ 09)."

"Ben bir SP'li olarak oyumu davamıza yıllardır hizmet eden Recep Tayyip Erdoğan'a verdim. Biz dindar insanlarız. Bizim için dini duygular ve ülke sevgisi her şeyden önce gelir (SEÇ 04)."

Gelecek Partili ve DSP'li katılımcıların tamamının milletvekili seçimiyle, cumhurbaşkanı seçimlerinin her iki turunda, TKP, Sol Parti ve HDP (Yeşil Sol Parti)

katılımcılarının tamamının ise cumhurbaşkanlığı seçimlerinin her iki turunda stratejik olarak oy kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu partilere mensup bazı katılımcıların seçimlerde stratejik oy vermelerine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadelerinden alıntılarla şu şekildedir:

“Ben Gelecek Partili bir seçmen olarak parti tercihimden önce kendi siyasi görüşlerimin etkisine bakarım. Gelecek Partili olsam da partim siyasi görüşlerime aykırı bir karar alırsa ona uymam. Son cumhurbaşkanı seçimlerinde Gelecek Partisi cumhurbaşkanı adayı olarak Kemal Kılıçdaroğlu’nu destekledi. Hatta o kazanırsa genel başkanımız Ahmet Davutoğlu cumhurbaşkanı yardımcısı olacaktı. Ben bunu bildiğim halde parti kararına uymayarak Cumhur İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan’a oy verdim. Sonuçta kim ne derse desin, ben CHP’li bir adaya oy vermem. Sonuçta dindar ve muhafazakâr bir seçmenim. Bu oyu AKP’yi sevdiğimden vermedim. Kişisel olarak Recep Tayyip Erdoğan etkisiyle verdim. Milletvekili seçiminde de adayımız Samsun’da CHP listesinde 3. sırada olmasına rağmen sırf CHP’ye oy vermek istemediğimden oyumu MHP’ye verdim (SEÇ 02).”

“Partim DSP, 14 Mayıs 2023 seçimleri öncesinde hiç beklemediğimiz bir şekilde Cumhur İttifakı’yla iş birliği yaptı. Bu beni çok üzdü. Genel başkan kendi çıkarı için Ecevit’in mirası partiyi harcadı. Ama ben o istedi diye ne genel seçimde AKP’ye oy attım ne de cumhurbaşkanı seçiminde Recep Tayyip Erdoğan’a oy attım. Atatürk’e ve Cumhuriyete duyduğum sevgiden ve gönül bağımndan dolayı, ne kadar Kılıçdaroğlu bizi yok saysa da oyumu milletvekili seçiminde CHP’ye, cumhurbaşkanı seçiminde Kılıçdaroğlu’na verdim (SEÇ 019).”

“Bir Sol Parti seçmeni olarak bazı siyasi görüşlere her zaman karşı olmuşumdur. AKP, YRP ve MHP gibi partilere hiçbir zaman oy atmam. Bu gibi partilerin adayları kazanmasın diye kendi partim dışında oy kullanabilirim. Yani kendi partim dışında attığım oylarda ideoloji temelinde bir strateji geliştiririm. Mesela, İlkadım ilçe ve Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinde İYİ Partili adaylara oy attım. Her iki aday aynı zamanda CHP’nin de İYİ Partiyle yaptığı ittifakın adaylarıydı. Ben attığım oylarla İYİ Parti’den çok ittifakı destekledim. İYİ Parti’li adaylara oy atmamdaki temel neden, en büyük rakipleri olan AKP’li adayların seçimi kazanmalarını istemememdi. Benzer şekilde cumhurbaşkanı seçimlerinde oy tercihim belirleyen temel etken, mevcut cumhurbaşkanı ve Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan’a olan muhalefetimdi. Bu yüzden en büyük rakibi olarak Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu’na

oy verdim. Verdiğim bu oy Kılıçdaroğlu'na değildi. Millet İttifakı'nı, Cumhur İttifakı'ndan daha olumlu bulduğumdan, oyumu Millet İttifakı'na verdim (SEÇ 016)."

"TKP seçmeni olarak cumhurbaşkanı seçiminde oyumu Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na verdim. Daha doğrusu vermek zorunda kaldım. Çünkü ne Millet İttifakı'na ne de Kemal Kılıçdaroğlu'na bir sempati var. Yürüttükleri politikaları da onaylamıyorum. Ama sırf daha karşı olduğum Cumhur İttifakı ve onların izledikleri politikalar kazanmasın diye oyumu Kemal Kılıçdaroğlu'na verdim (SEÇ 05)."

"Oy kullanırken ideolojik hareket ederim. Samsun'da yerel seçimlerde partim HDP aday çıkarmadı. Ben de hiçbir partiye ve adaya oy vermedim. Çünkü hiçbir parti ya da adayı ideolojik anlamda kendime yakın ve beni temsil edebilecek yeterlilikte görmedim. Cumhurbaşkanı seçiminde de ideolojik anlamda bana yakın bir aday yoktu. Ama en uzak olan Cumhur İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayı olduğu için ona göre daha kabulleneceğim bir aday olarak Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayına oy verdim (SEÇ 042)."

Son olarak Zafer Partili katılımcıdan elde edilen bulgular, katılımcının cumhurbaşkanı seçimlerinin ikinci turunda stratejik davranarak oy tercihinde bulunduğunu göstermektedir. Zafer Partili katılımcının stratejik oy verme davranışına yönelik değerlendirmesi kendi ifadesinden alıntılarla şu şekildedir:

"Cumhurbaşkanı seçiminin ilk turunda partimin kendi adayı Sinan Oğan'a gönül rahatlığıyla oyumu verdim. Ancak seçimlerin ikinci turunda ilk turda en fazla oyu alan iki aday yarıştığından kendi adayımız ikinci tura kalamadı. Benim ikinci turda oyumu belirleyen temel etken AKP ve Cumhur İttifakı'na olan karşıtlığımdı. Bu nedenle ideolojik anlamda bana çok yakın olmasa da sırf bu karşıtlık etkisiyle ülke adına çok önemli gördüğüm cumhurbaşkanı seçimlerinde oyumu Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na verdim. (SEÇ 045)."

Yapılan katılımcı görüşmelerinden elde edilen bulgular, katılımcıların genel olarak hem bireysel etkenlerden hem de kendileri dışında gerçekleşen yapısal etkenlerden etkilenecek stratejik oy verme davranışında bulunduklarını göstermektedir. Kişisel etkenler arasında öne çıkanlar katılımcıların ideolojik yapıları ve parti kimliklerinin gücüdür. Yapısal etkenler arasında öne çıkan temel etkenler ise ittifakların yapıları ve mevcut adayların kişiliklerine yönelik değerlendirmelerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de uzun yıllardır süregelen hükümet sistemi tartışmaları 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan anayasa değişikliği referandumuyla sonlanmış, referandum neticesinde parlamenter sistem terk edilerek, yerine yeni hükümet sistemi olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine (CHS) geçilmesi kabul edilmiştir. 9 Temmuz 2018 tarihinden sonra uygulanmaya başlanan CHS ile Türkiye siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. Yeni hükümet sisteminde cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimlerinin aynı tarihte yapılması, yasama ve yürütme gücü üzerinde cumhurbaşkanına tanınan geniş yetkiler, cumhurbaşkanı seçilebilmek için geçerli oyların salt çoğunluğunu alma zorunluluğu ve yasama-yürütme arasındaki uyumun sağlanabilmesi amacıyla parlamentodaki çoğunluğu elde etme ihtiyacı, siyasi partiler açısından milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerinin öneminin artmasına neden olmuştur. Yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte seçimlerin artan önemine müteakip 13 Mart 2018 tarihinde meclis genel kurulunda kabul edilen 7102 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” teklifiyle seçim kanununda önemli düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerden belki de en önemlisi, siyasi partiler arasında seçim ittifaklarının kurulmasına imkân tanıyan maddenin yasalaşmasıdır. Böylece 2018 yılından önce partiler arasında enformel yollarla çeşitli şekillerde kurulan ittifaklar, ittifak düzenlemesinin yasalaşmasıyla birlikte formel bir şekil almıştır. İttifak düzenlemesinin yasalaşması hem partiler hem de seçmenler açısından önemli siyasi sonuçları da beraberinde getirmiştir.

Yeni hükümet sisteminin bir anlamda siyasi partilere zorunlu kıldığı ittifak sistemi, gerek cumhurbaşkanı seçilebilmek için aranan yüksek oy şartı gerekse parlamento seçiminde partilere uygulanan yüksek ülke seçim barajının varlığıyla birlikte “taraf olmayanın bertaraf olacağı” siyasi bir iklimin oluşmasına neden olmuştur. Bu zorlama yapı içinde yer alan siyasi partiler seçimlerde elde edecekleri faydayı maksimize etmek amacıyla farklı partilerle bazen gönüllü bazen de şartların gerektirdiği zorunluluk neticesinde çeşitli ittifak yapıları oluşturmuşlardır. Hiç şüphesiz ittifak sisteminin siyasi partiler dışında bir diğer önemli tarafını seçmenler oluşturmaktadır. Seçmenler çoğu kez kendi iradelerine başvurulmadan kendilerini bir ittifak yapısının içinde bulmuşlar, bir anda farklı ittifak yapıları ve farklı parti ya da aday tercihleriyle karşı karşıya bırakılmışlardır. Bu durum hiç şüphesiz seçmenler üzerinde bazen gönüllü bazen de gönülsüz oy tercihleri

yaratarak, gerek seçim sonuçları üzerinde gerekse seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde önemli etkilere neden olmuştur.

Türkiye’de 2018 yılına kadar yapılmış olan ittifakların genel olarak yakın ideolojideki siyasi partiler arasında kurulduğu dikkate alındığında, özellikle Millet İttifakı gibi birçok farklı ideolojideki partiyi bir araya getiren bir ittifakın seçmenler arası konsolidasyonu ne ölçüde sağlayacağı, seçmen davranışları ve seçim sonuçları üzerinde ne gibi etkiler yaratacağı incelenmesi gereken önemli sorular olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışma tam da bu sorulardan hareketle partiler arasında kurulan çeşitli ittifakların seçmenlerin siyasi algı ve oy tercihleri üzerinde yarattığı etkilere odaklanmaktadır. Gerçekleştirilen literatür taramasında ilgili konuda yeterli akademik çalışmanın olmadığı dikkate alındığında yapılan çalışmanın alanda önemli bir eksikliği gidereceği düşünülmektedir. Bu çalışma, Samsun İli Atakum, İlkadım ve Terme ilçeleri özelinde farklı seçim türlerinde ittifakların seçmen algısı ve davranışları üzerindeki etkilerini irdelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın ilk dört bölümünde, araştırmanın temel sorunsalının daha iyi kavranabilmesi amacıyla konunun teorik arka planının detaylı bir değerlendirilmesi ve açıklaması yapılmıştır. Tez çalışmasının beşinci bölümde araştırmanın temel sorusunu açıklamaya yönelik yapılan alan araştırmasından elde edilen bulgular analiz edilerek çeşitli açıklamalarda bulunulmuş, çalışma sonuç ve değerlendirme bölümüyle sonlandırılmıştır.

Yapılan çalışmada bulguların daha iyi anlaşılması ve değerlendirilmesi amacıyla elde edilen veriler iki başlık altında açıklanmıştır. Bunlardan ilki, seçmenlerin demografik özelliklerine yönelik bulgular ve değerlendirmeler, ikincisi ittifak yapısı altında gelişen seçmen davranışlarına yönelik bulgular ve değerlendirmelerdir. Demografik unsurlar üzerinden yaptığımız analizde, genç yaştaki seçmenlerin siyasi partiler arasında kurulan seçim ittifaklarına daha olumlu baktıkları, yüksek oranda ittifak kararlarına uygun oy tercihlerinde bulundukları, orta ve üst yaş seçmenlerin ise ittifaklara daha temkinli yaklaşarak, ittifak kararları dışında oy hareketlerine daha eğilimli oldukları sonucuna varılmıştır. Seçmenlerin eğitim durumları dikkate alındığında, eğitim durumunun yükselmesine paralel olarak ittifak siyasetine olumlu yaklaşımın ve oy tercihlerinde ittifaka olan uyumun arttığı, buna karşılık eğitim seviyesi düştükçe ittifak siyasetine uyumsuzluğun ve oy tercihlerinde ittifaka olan bağlılığın azaldığı sonucuna varılmıştır. Seçmenlerin kutuplaşma, sosyal mesafe ve ittifaklara yönelik algıları değerlendirildiğinde, kentleşmenin ve sosyoekonomik gelişmişliğin yüksek olduğu yerlerde seçmenlerin

kutuplaşma ve sosyal mesafeye yönelik algılarının daha negatif olduğu, seçmenler arasında ittifakların gerekliliğine yönelik algının yükseldiği sonucuna varılmıştır. Sosyoekonomik gelişmişliğin nispeten daha düşük olduğu kırsal bölgelerde ise sosyal bağların kuvvetli olması neticesinde kutuplaşma ve sosyal mesafeye yönelik algıların daha pozitif olduğu ve seçmenler arasında ittifakların gerekliliğine yönelik algının düştüğü sonucuna varılmıştır. Seçmenlerin kimlik tanımlamalarındaki değerlendirmeleri incelendiğinde, kırsal bölgede yer alan -Terme ilçesi gibi- farklı parti seçmenlerinin yaptıkları kimlik tanımlamalarında benzerliklerin arttığı, kentleşmenin ve gelişmişlik düzeyinin yüksek olduğu -Atakum ve İlkadım ilçeleri gibi- yerlerde ise seçmenlerin yaptıkları kimlik tanımlamalarında farklılıkların arttığı görülmüştür. Seçmenler cinsiyet bağlamında incelendiğinde, kadın seçmenlerin genel anlamda siyasete ilgi duymadıkları, ittifaklar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve genel anlamda kullanacakları oylarda ailelerinin etkisinde hareket ettikleri, erkek seçmenlerin ise siyasete ve ittifaklara yönelik ilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

İkinci aşamada, siyasi partiler arasında kurulan seçim ittifaklarının seçmen davranışları üzerindeki genel etkileri değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmede seçmenlerin yaklaşık %60'ının partiler arasında kurulan ittifak ve iş birliklerine olumlu baktıkları görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta, sol seçmenlerin ittifak siyasetine daha sıcak yaklaşırken, sağ seçmenlerin mesafeli yaklaşmalarıdır. Bu oransal farklılıkta sol seçmenlerin seçim bölgelerinde sağ seçmenlere göre daha düşük oy oranına sahip olmalarının ve bölgelerin siyasi-sosyal özelliklerindeki farklılıkların etkisi büyüktür. Özellikle araştırmanın seçim sonrasında yapıldığı ve Millet İttifakı seçmenlerinin alınan başarısız seçim sonuçları neticesinde ittifaka yönelik olumsuz düşüncelerinin arttığı dikkate alındığında, katılımcıların yaklaşık %60'ının ittifak siyasetine olumlu yaklaşıyor olmaları, gelecekte ittifakların Türkiye siyaseti açısından uygulanabilir bir model olabileceğini göstermiştir.

Seçim ittifaklarının farklı seçim türlerinde seçmenler üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde, ittifakların seçmenlerin oy verme davranışları üzerinde en yüksek etkiyi milletvekili seçiminde, en düşük etkiyi ise yerel seçimde gösterdikleri tespit edilmiştir. Milletvekili seçiminde ittifak etkisinin daha yüksek çıkmasının temel nedeni farklı partilere mensup seçmenlerin daha pragmatik düşünerek partilerinin milletvekili kazanması adına daha pozitif yaklaşımla ittifak siyasetine uyum sağlayabilmeleridir. Örneğin yapılan çalışmada SP seçmenlerinin büyük bölümünün gönülsüzde olsa CHP

milletvekili listesinde yer alan SP’li adayın seçilebilme şansını yüksek gördükleri için CHP listesine oy verdikleri görülmektedir. Oysa aynı SP seçmenlerinin yarıya yakınının cumhurbaşkanı seçiminde ideolojik davranarak içinde bulundukları Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı yerine Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayına oy verdikleri tespit edilmiştir.

Yerel seçimlerde ittifak etkisinin düşük çıkmasında seçmenlerin yerel seçimlerde ittifaklara bir zorunluluktan çok bir alternatif olarak yaklaşmalarının ve yerel seçimlerde seçmenlerin oy verme pratiklerindeki düşünce farklılıklarının etkisi vardır. Bu noktada, özellikle ideolojik kimliği yüksek seçmenlerin yerel seçimlerde kendilerine yakın bir aday bulamadıklarında kolaylıkla ittifak dışına oy geçişi yapabildikleri görülmüştür. Örneğin, araştırmada MHP seçmenlerinin %62,5’i (8 katılımcıdan 5’i) yaptıkları seçim iş birliğine rağmen yerel seçimlerde AKP adaylarına oy vermeyerek farklı başkan adaylarına oy vermişlerdir. MHP seçmenlerinin bu yüksek oy geçişinin altında yatan temel faktörler; adayların milliyetçi kimlikleri, hemşehricilik etkisi ve yerel seçimleri bir beka sorunu olarak algılamamalarıdır.

İttifakların yerel seçimlerde seçmen davranışları üzerindeki düşük etkilerine paralel olarak seçmenlerin ittifakların gerekliliğine yönelik en düşük beklentiye yerel seçimlerde sahip oldukları görülmüştür. Seçmenler genel olarak yerel seçimlerde ittifakların etkisinden çok adayın kişisel özelliklerinin ve hizmete yönelik seçmende yaratacağı güvenin önemine vurgu yapmışlardır. Sonuç olarak, yerel seçimlerde siyasi partilerin çeşitli yollarla ittifak arayışları yerine seçmende siyasi karşılığı olan, güven yaratan, kapsayıcı bir aday bulmalarının, aday üzerinde doğal bir ittifak yaratılmasını sağlayarak seçimin kazanılmasında önemli bir etki yaratacağı sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın ortaya koyduğu en önemli bulgu, ittifak-seçmen arasındaki ilişkide ve ittifakların seçmen davranışları üzerine etkilerinde en belirleyici unsurların “siyasi güvensizlik” ve “ideolojik kimlik yoğunluğu” kavramları olduğunu göstermiştir. Bu iki kavram, bir yandan ittifak içinde yer alan farklı seçmenlerin ittifaka olan uyumlarını belirlerken, diğer yandan ittifakların seçimlerde elde edeceği sonuçlar üzerinde temel etkenler olarak tespit edilmiştir.

Özellikle Millet İttifakı seçmenleri arasında ortaya çıkan siyasi güvensizlikte kültürel teoriden kaynaklanan güven sorununun etkili olduğu görülmüştür. Bu sonuç özellikle dindar seçmenlerin Millet İttifakı’na yönelik oy tercihleri üzerinde -özellikle

CHP'ye duyulan tepki nedeniyle- beklenen etkinin sağlanamamasına neden olmuştur. Bu anlamda araştırmadan elde edilen bulgular Millet İttifakının kurumsal teorisinin yarattığı güvensizlikte çözüm gücünün yüksek olduğunu, kültürel teorisinin yarattığı güvensizlikte ise çözüm gücünün düşük olduğunu göstermiştir.

Seçmenlerin sahip oldukları ideolojik kimlikler onların parti tercihlerini, sosyal ilişkilerini, hayata bakışlarını, olayları algılayışlarını ve genel anlamda siyasi-sosyal davranış kalıplarını belirleyen temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın ortaya koyduğu üzere seçmenlerin ideolojik kimlik düzeyleri arttıkça ittifaka olan uyumlarının ve parti sadakatlerinin azaldığı görülmektedir. Özellikle yerel seçimlerde seçmenlerin yapılan ittifaklardan çok adayların ideolojik kimliklerine yöneldikleri, kendilerine ittifak içinde ideolojik anlamda yakın bir aday bulamadıklarında rahatlıkla kendilerine ideolojik anlamda yakın bir adaya oy vermek suretiyle ittifak dışına oy geçişi sağladıkları tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre seçmenlerin ideolojik kimliklerinin oluşumunda en temel etken sosyal çevredir. Sosyal çevre içerisinde en belirleyici olan ise ailedir. Bunu sırasıyla baba ve arkadaş çevresi etkisinin izlediği görülmüştür. Seçmenleri ideolojik açıdan değerlendirdiğimizde, sağ seçmenler arasında sosyal çevre etkisinin sol seçmenlere kıyasla çok daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Hatta bazı durumlarda bu etkinin baskı durumuna dönüştüğü, bazı seçmenlerin ailelerinin baskısıyla oylarını değiştirmeye zorlandıkları görülmüştür.

Sosyal çevrenin bireysel oy tercihinde en belirleyici olduğu seçmen grubunu MHP ve SP seçmenleri oluşturmaktadır. Seçmen davranışlarını etkileyen uzun vadeli etkenlerden olan sosyal çevrenin etkisiyle her iki parti seçmeninde yüksek bir partizan kimlik oluşumu gözlenmiştir. Sahip olunan yüksek partizan kimliğin bir yansıması olarak ideolojik nedenlerle ittifak dışına oy geçişlerinin en yüksek olduğu seçmenler MHP ve SP seçmenleridir. MHP ve SP seçmenlerinin sahip oldukları yüksek partizan kimlik, bu parti seçmenlerinin kendi ideolojik seviyelerine göre diğer parti ve adayları algılamalarına neden olduğundan, yüksek oranda ideolojik etki altında “mekânsal oy verme”⁷¹⁷ davranışı

⁷¹⁷ “Mekansal oy verme” davranışında seçmenler kendilerini sağ ve sol ideolojik uçlar üzerinde ve ortasında merkezin yer aldığı bir düzlem üzerinde konumlandırırlar. Seçmenler bu düzlem üzerinde kendilerini konumlandıkları ideolojik noktaya göre, partileri ve adayları algırlar. Seçmenin sağ-sol ideolojik düzlemdeki konumu ile siyasi partinin ya da adayın algılanan konumu arasındaki mesafe azaldıkça seçmenin o parti ya da adaya oy verme olasılığı artarken, mesafe arttıkça seçmenin o parti ya da adaya oy verme olasılığı azalmaktadır. (Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye’de Seçim Dinamikleri, Kırılğan Ama Dirençli Bir Süreç*, çev. Mehmet Doğan (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2024), 235-237).

sergiledikleri görülmüştür. Bu durum özellikle her iki parti seçmeninin partizan kimliklerinin derecesi arttıkça ittifaka olan uyumlarının azalması sonucunu doğurmuştur.

Seçmenlerin sahip oldukları ideolojik kimlikler, onların içinde yer alacakları sosyal ya da siyasi grupların belirlenmesinde önemli bir etkidir. Dolayısıyla siyasi bir topluluk olarak farklı parti ve seçmenleri bir araya getiren ittifakların, seçmenlerin sahip oldukları ideolojik kimliklerle doğrusal bir ilişkisi vardır. Türkiye’de 2018 yılına kadar kurulan ittifakların biri hariç diğerlerinin tamamının yakın ideolojideki siyasi partiler arasında kurulmuş olması⁷¹⁸ bu doğrusal ilişkinin bir sonucudur. Seçmenlerin ideolojik kimliklerindeki belirleyicilik aynı zamanda onların alternatif parti tercihleri üzerinde de etkilidir. Çalışmadan elde edilen veriler, seçmenlerin %72’sinin⁷¹⁹ sempatzanı oldukları parti dışında oy verecekleri diğer parti tercihinde ideolojik yakınlığı esas aldıklarını göstermektedir. Bunun en önemli sonucu, milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Millet İttifakı içinde yer alan dindar ve muhafazakâr seçmenlerden -SP ve Gelecek Partisi seçmenleri gibi- CHP ve adaylarına yeterli oy geçişinin sağlanamamasında görülmektedir. Millet İttifakı dışında yer alan diğer ittifakların ağırlıklı olarak daha homojen ideolojik yapıdaki partilerden oluştuğu dikkate alındığında, bu ittifaklar içinde ikinci parti tercihlerinin ittifak içinde oy geçişlerine imkân tanıdığı, Millet İttifakı’nda yer alan, özellikle dindar-muhafazakâr seçmenlerin ise ikinci parti tercihlerinde belirli oranda ittifak dışındaki partileri tercih ettikleri görülmüştür.

Çalışmada dikkat çeken bir diğer önemli nokta, İYİ Parti’nin diğer partilerle karşılaştırıldığında sağ ve sol ideolojideki seçmenlerden yüksek oranda oy alabilme kapasitesine sahip olmasıdır. Seçmenlerin ikinci parti tercihlerinde, özellikle partilerin ideolojik yapılarını dikkate aldıkları düşünüldüğünde hem sağ hem de sol seçmenin rahatlıkla İYİ Parti’ye oy verebileceğini ifade etmesi, İYİ Parti’nin merkez siyasete konumlanma açısından en önemli alternatif parti olduğunu göstermektedir. Bu durum gerçekte Millet İttifakı’na diğer ittifaklarda olmayan önemli bir avantaj sağlamaktadır. Diğer 4 ittifakın ağırlıklı olarak belirli ideolojik görüşleri temsil eden homojen yapıları dikkate alındığında, CHP’nin sol, İYİ Parti’nin ise sağ seçmenler üzerinde sahip olduğu oy potansiyeliyle, Millet İttifakı’nın seçimlerde önemli bir ideolojik toparlayıcılık avantajına sahip olduğu ancak bu avantajı yeterli ölçüde kullanamadığı sonucuna varılmıştır.

⁷¹⁸ Özhan Demirkol, Aslıhan Çoban Balcı, “Türkiye’de seçim ittifakları: 1950-2018” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 22,2 (2021); 367.

⁷¹⁹ Araştırmaya katılan 64 katılımcının 46’sı.

Seçmenlerin siyasi ve ideolojik kimliklerinin bu denli gl olması, bir taraftan onların ittifak siyasetine uyumlarını gtirirken, diğer taraftan seçmenlerin kendi partilerine yönelik parti aidiyetlerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Bu anlamda, özellikle MHP, SP, Gelecek Partisi gibi ideolojik kimliğı yüksek seçmenlerin, içinde yer aldıkları ittifakın adayını ideolojik anlamda onaylamadıklarında kolayca ittifak dına oy geçişi sağlayabildikleri görülmektedir. CHP, İYİ Parti ve kısmen AKP seçmenlerinin ise büyük oranda siyasi ve ideolojik kimliklerini gerektiğinde ittifak ve parti çıkarları doğrultusunda ikinci plana atabildikleri görülmüştür.

Farklı parti seçmenlerinin ideolojik kimliklerinin düzeyi aynı zamanda başarılı ittifakların kurulmasında bir yol gösterici olma özelliğı taşımaktadır. MHP, SP, Gelecek Partisi gibi ideolojik kimlikleri yoğun sağ parti seçmenlerinin, sol bir parti ile yapacakları bir ittifakta sol bir aday ya da partiye oy verme olasılıklarının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla ittifak kurma aşamasında, özellikle bu partilerin sağ partilerle kuracakları ittifakların daha rasyonel olacağı bir gerçektir. Benzer şekilde, TKP ve Sol Parti gibi ideolojik kimlikleri yoğun sol seçmenlerin sağ partilere yönelik çekinceleri düşünüldüğünde, bu parti seçmenlerinin sol partilerle kuracakları seçim ittifaklarının daha rasyonel olacağı anlaşılmaktadır. Bu anlamda Türkiye’de siyasi parti liderlerinin beklentilerinin aksine -Millet İttifakı’nda olduğu gibi- ittifak içinde yer alan ideolojik eşitliliğın fazla olmasının her koşulda ittifakın alacağı oy oranını ykseltmeyeceğı, önemli olanın doğru partilerle, partiler arası oy geçişini sağlayabilecek ittifak yapılarının kurulması olduğu anlaşılmaktadır.

Seçmenlerin sahip oldukları ideolojik kimliğın bir diğer önemli etkisi, seçmenlerin ittifakların kurulma aşamasında partilere yönelik temel beklentilerinde ortaya çıkmaktadır. Genel olarak seçmenlerin yaklaşık %60’, farklı konu başlıklarında uzlaş sağlamak koşuluyla her parti arasında ittifak kurulabileceğini ifade etmiştir. Ancak bunun devamında sağ seçmenlerin tamamının ve CHP seçmenlerinin tamamına yakınının HDP ile yapılacak bir ittifaka kesinlikle karşı olduklarını belirttikleri görülmüştür. Bu noktada MHP, Gelecek Partisi, TKP, SOL Parti, HDP ve Zafer Partisi gibi ideolojik kimlikleri yüksek parti seçmenlerinin kurulacak ittifaklarda mutlaka partiler arasında ideolojik benzerlik olması gerektiğini belirttikleri, AKP ve SP seçmenlerinin ise ittifak kurulmasında ideolojik benzerlik ve konu uzlaşısı üzerinde eşit oranlara sahip oldukları görülmektedir. Son olarak CHP ve İYİ Parti seçmenleri arasında ağırlıklı bir oranın konu bazında uzlaşyı ittifakların oluşumunda yeterli gördüğü anlaşılmaktadır.

Elde edilen veriler, Millet İttifakı içinde yaşanan sorunların temelinde ideolojik kimlik farklılıklarından kaynaklı siyasi etkenlerin varlığına işaret etmektedir. İdeolojik kimlik farklılıklardan doğan sorunlar süreç içinde ittifak-seçmen uyumunun yeterli ölçüde sağlanamamasına neden olmuştur. Bunun bir yansıması olarak 2023 seçimleri öncesinde kurulan 5 farklı ittifak modeli içinde, ittifaka yönelik en yüksek memnuniyetsizliğe %62'yle (39 katılımcıdan 24'ü) Millet İttifakı seçmenlerinin sahip olduğu görülmüştür. Cumhur İttifakı'nda ise seçmenlerin ittifaka yönelik memnuniyetsizlikleri %33 (18 katılımcıdan 6'sı) oranında kalmıştır.

Millet ittifakı seçmenleri arasında ittifaka yönelik memnuniyetsizliğin temelinde ideolojik kimlik farklılıklarından kaynaklanan bilişsel uyumsuzlukların varlığı dikkat çekmektedir. İstanbul Sözleşmesi, göçmen politikası, eğitim politikaları, Suriye meselesi gibi temel konularda ittifak içinde temel görüş ayrılıklarının yaşanmasında ideolojik kimlik farklılıklarından kaynaklanan bilişsel uyumsuzluğun etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Millet İttifakı dışındaki diğer ittifaklar içindeki seçmenlerin ideolojik türdeşliğinin yüksek olması, ittifak içindeki ittifak-seçmen uyumunun sağlanmasına ve ittifaka yönelik memnuniyet düzeyinin yükselmesine neden olmuştur. Bunun bir yansıması olarak yapılan araştırmada Millet İttifakı seçmenlerinin ittifak kavramına daha çok “çıkar iş birliği”, “menfaat birliği” gibi küçümseyici kavramlar üzerinden yaklaştıkları, Cumhur İttifakı seçmenlerinin ise “milli beka”, “ulusal çıkar” gibi daha kutsayıcı kavramlar üzerinden yaklaştıkları görülmüştür.

Millet İttifakı seçmenleri arasında bilişsel uyumsuzluğun ve bunun neden olduğu siyasal güvensizliğin en yüksek olduğu seçmen grubunu İslami gelenekten gelen SP ve Gelecek Partisi seçmenleri oluşturmaktadır. Özellikle 28 Şubat 1997'de yaşanan sürecin daha çok orta ve üst yaş muhafazakâr seçmen üzerinde hala etkili olduğu, bu seçmenlerin özellikle AKP iktidarı döneminde elde ettikleri kazanımları kaybetmekten korktukları anlaşılmaktadır. Bu durum Millet İttifakı içinde ittifakın başarılı olmasından korkan bir seçmen grubunun varlığını göstermesi açısından kaotik bir durumu işaret etmektedir. Bunun bir göstergesi Millet İttifakı içinde yer alan SP ve Gelecek Partisi seçmenlerinin önemli bir oranının milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerinde AKP ve Recep Tayyip Erdoğan'a verdikleri oylarda görülmektedir. Birçok dindar-muhafazakâr seçmen CHP'nin ve ittifakın cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun seçimlerde başarılı olması durumunda kendilerinin kaybedeceğini ifade ederek Millet İttifakı'na oy vermediklerini belirtmişlerdir. Burada ilginç olan nokta, daha çok sağ siyaset tarafından dile getirilen

Kemal Kılıçdaroğlu'nun mezhepsel kimliğine yönelik eleştirilerin, benzer şekilde ve özellikle kırsal bölgeler ağırlıkta olmak üzere CHP'li seçmenler tarafından da dile getiriliyor olmasıdır. Bu durum bölgede hala mezhepsel etkinin yüksek olduğunu ve Türkiye siyasetinin hâli hazırda Alevi bir cumhurbaşkanı adayını tartışmayacak siyasi bir olgunluğa erişemediğini ortaya koymuştur.

Millet ittifakı içinde Kemal Kılıçdaroğlu'na duyulan güven eksikliğinin sadece dindar-muhafazakâr seçmenler arasında değil, ittifak içinde yer alan farklı partilerin seçmenleri arasında da yaygın olduğu görülmüştür. Cumhur İttifakı seçmenlerinin neredeyse tamamına yakınının Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı adaylığını onaylamasına karşılık, Millet ittifakı seçmenleri arasında Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığını onaylayanların oranı sadece %20,5'tir (39 katılımcıdan 8'i). CHP seçmenleri arasında bile Kılıçdaroğlu'nun adaylığını destekleyenlerin oranının sadece %22 (18 katılımcıdan 4'ü) olduğu tespit edilmiştir. Kılıçdaroğlu'nun adaylığına en büyük desteğin ittifak dışında yer alan sol ve sosyalist seçmenlerden geldiği, bu seçmenlerin Kılıçdaroğlu'na verdikleri destekte ismi adaylık için geçen Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş'a karşı sahip oldukları çekincelerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Millet İttifakı seçmenleri arasında cumhurbaşkanlığı adaylığı için ismi öne çıkan iki isim Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş'tır. İlginç olan nokta, karşı ittifakta yer almasına rağmen MHP seçmenlerinin %62,5'sinin (8 katılımcıdan 5'i) ideolojik nedenlerle Yavaş'ın aday olması durumunda oylarını Yavaş'a vereceklerini ifade etmeleridir. Bu durum, MHP seçmenlerinin diğer parti seçmenlerine göre sahip oldukları partizan siyasi kimliğin bir sonucudur. Elde edilen tüm veriler birlikte değerlendirildiğinde, 2009 yılından itibaren girdiği tüm seçimleri kaybeden⁷²⁰ Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun “kazanamayacak aday” profiline sahip yanlış bir tercih olduğu sonucuna varılmıştır.

Diğer yandan, AKP genel başkanı ve Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın tüm siyasi liderler arasında partisinden daha yüksek oy oranına sahip tek lider olduğu görülmektedir. Bu durum aynı tarihte yapılan cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimlerinde AKP seçmeni üzerinde yüksek popülariteye sahip Erdoğan'ın

⁷²⁰ Kemal Kılıçdaroğlu, 2009-2023 yılları arasında girmiş olduğu tüm seçimleri kaybetmiştir. Bu seçimler kronolojik sırayla; 2009 yerel seçimleri, 12 Eylül 2010 anayasa referandumu, 12 Haziran 2011 genel seçimleri, 30 Mart 2014 yerel seçimleri, 10 Ağustos 2014 cumhurbaşkanı seçimleri, 7 Haziran 2015 genel seçimleri, 1 Kasım 2015 erken genel seçimi, 16 Nisan 2017 anayasa referandumu, 24 Haziran 2018 genel seçimi, 31 Mart 2019 yerel seçimi, 14 ve 28 Mayıs 2023 cumhurbaşkanlığı seçimleri (her iki turda da kaybetti). Bkz. <https://www.odatv.com/guncel/2009dan-2023e-kilicdaroglunun-kaybettigi-secimleri-odatv-derledi>, erişim tarihi: 12.06.2024.

siyaset biliminde “kuyruk etkisi” (*coattail effect*) olarak adlandırılan bir durumun ortaya çıkmasını sağlayarak, milletvekili seçiminde AKP’ye tepki olarak oy vermek istemeyen bazı seçmenlerin tekrar AKP’ye oy vermeleri sonucunu doğurmuştur. Bu sonucu destekler nitelikte milletvekili seçimleri öncesinde Samsun’da birçok AKP’li adayın seçim kampanyalarında kendi fotoğraflarından çok Recep Tayyip Erdoğan’ın fotoğraflarına yer vermeleri ve Erdoğan’ın siyasi demeçleri üzerinden seçim kampanyalarını yürütmeleri Recep Tayyip Erdoğan’ın seçmenler üzerinde sahip olduğu kişisel popülaritenin bir göstergesidir.

Seçim ittifaklarının seçmen davranışları üzerinde yarattığı bir diğer önemli etki, ittifak siyaseti içinde seçmenlere stratejik oy kullanma seçeneğini sunmuş olmasıdır. Türkiye’de tarihsel süreç incelendiğinde toplumun temelde merkez-çevre paradigması altında derin sosyal ve siyasi bölünmelerin etkisinde kaldığı, bu nedenle seçmenlerin ağırlıklı olarak sosyolojik ve psikolojik oy verme modellerinin etkisinde oy kullandıkları görülmektedir.⁷²¹ Oysa yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte ülke siyasetinin iki kutuplu bir yapıya evrilmesi siyasi partileri ittifak çatıları altında toplanmaya mecbur kılmıştır. Bunun bir sonucu olarak çoğu parti seçmeni ittifak siyaseti içinde kendi sempatzanı olduğu parti dışında çeşitli nedenlerle başka bir parti ya da adaya oy vermek zorunda kalmış bu durum seçmenleri “stratejik oy verme” tercihiyle karşı karşıya bırakmıştır.

Yapılan çalışma, seçmenlerin farklı seçim türlerinde çeşitli nedenlerle farklı oranlarda stratejik oy verme davranışında bulunduklarını göstermektedir. Seçmenleri stratejik oy verme davranışına yönelten bireysel ve yapısal etkenlerin tüm parti seçmenleri üzerinde aynı etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle siyasi kimlik yoğunluğu yüksek MHP, SP, HDP, TKP, Sol Parti ve Zafer Partili seçmenlerin daha çok ideoloji temelinde gelişen bireysel nedenlerle, AKP, İYİ Parti ve CHP seçmenlerinin ise ittifak çıkarını ön planda tuttıkları yapısal nedenlerle stratejik oy kullandıkları anlaşılmaktadır. Örneğin, yerel seçimlerde MHP seçmenlerinin %62,5’i ideolojik nedenlerle kendi siyasi kimliklerinin temsilini sağlamak amacıyla seçim ittifakı yaptıkları AKP’li adaylara değil, farklı partilerin adaylarına oy vermişlerdir. Benzer şekilde MHP’li seçmenlerin %62,5’inin cumhurbaşkanı seçiminde aday olması halinde Mansur Yavaş’a oy vereceklerini ifade etmeleri, MHP’li seçmenler açısından adayın ideolojik kimliğinin,

⁷²¹ Tanju Tosun, “Değişim ve süreklilik ekseninde Türkiye seçmeninin oy verme davranışı,” *Gazete Duvar*, 19 Ağustos 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/degisim-ve-sureklilik-ekseninde-turkiye-secmenin-oy-verme-davranisi-haber>, erişim tarihi: 14.06.2024.

ittifak etkisinden daha yüksek olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Aynı şekilde SP’li seçmenlerin yaklaşık %33’ü (9 katılımcıdan 3’ü) yerel seçimlerde kendi adaylarının bulunmasına rağmen kendi adaylarına şans tanımadıkları için ve rakip CHP-İYİ Parti adaylarının kazanmasını istemediklerinden oylarının boşa gideceğini düşünerek AKP’li adaylara oy vermişlerdir. Yine SP seçmenlerinin %44’ünün (9 katılımcıdan 4’ü) cumhurbaşkanı seçimlerinin ikinci turunda ideolojik nedenlerle rakip ittifakın cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan’a oy verdikleri görülmüştür. Buna karşılık CHP ve İYİ Parti seçmenlerinin büyük bölümü seçim iş birliği yaptıkları farklı partilerin adaylarına -Terme’de CHP seçmenleri yerel seçimde SP adayına yaklaşık %86 (7 katılımcıdan 6’sı) oranında oy vermiştir- siyasi kimliklerini bir tarafa bırakarak ittifakın çıkarları doğrultusunda yapısal nedenlerle stratejik oy verdikleri tespit edilmiştir. Tüm farklı partilerin seçmenlerinden elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, ittifak etkisinde stratejik oy kullanan seçmenlerin ağırlıklı olarak ideoloji temelinde oluşan bireysel etkenlerin etkisinde oy kullandıkları, yapısal etkenleri çok fazla dikkate almadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada dikkat çeken noktalardan biri, seçimlerden önce Millet İttifakı’nın beklediği üzere ülkedeki ekonomik sorunların Cumhur İttifakı’nda bir oy azalışına neden olmamasıdır. Son yıllarda yapılan birçok çalışma, Türkiye’de seçmenlerin artan oranda ekonomik etkenlerle oy kullandığını gösterse de yapılan alan çalışmasında Cumhur İttifakı seçmenlerinden ekonomik nedenlerle ittifak dışına bir oy geçişine rastlanmamıştır. Bu noktada görüşme yapılan Cumhur İttifakı seçmenlerinin büyük bölümünün ekonomik durumdan hoşnut olmadıklarını belirttikleri görülmekle birlikte, özellikle Millet İttifakı’na bu sorunları aşmada güvenmedikleri, bu nedenle bir kez daha Cumhur İttifakı’na şans vermek istedikleri belirlenmiştir. Cumhur İttifakı’na oy veren seçmenlerin büyük bir bölümü, Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu’nun seçimlerden önce söylediği "Kurban Bayramında emekliye 2 maaş", “depremzedelere ücretsiz konut” gibi seçmene ekonomik ve sosyal anlamda önemli kazançlar sağlayacak vaatlere inanmadıklarını, vaadin içeriği kadar söyleyeninde kim olduğuna bakmak gerektiğini ifade ederek Kılıçdaroğlu’na güvenmediklerini belirtmişlerdir. Burada dikkat çeken nokta, AKP seçmenlerinin kötü ekonomik gidişattan AKP’yi sorumlu görmelerine karşılık hükümetin başında yer alan Recep Tayyip Erdoğan’ı bu sorumluluğun dışında tutuyor olmalarıdır. Çoğu AKP’li seçmenin “Erdoğan olanları bilse düzeltirdi” şeklinde cümleler kurarak

Erdoğan'a güvendikleri ve mevcut kötü ekonomik çıkıştan Erdoğan'ı bir kurtarıcı olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Son olarak, seçim ittifaklarının seçmenlerin kutuplaşma ve sosyal mesafe algılarındaki etkileri değerlendirildiğinde, Türkiye'de bazı araştırma sonuçlarının⁷²² aksine seçmenler arasında yüksek düzeyde bir kutuplaşmanın olmadığı belirlenmiştir. Seçmenlerin kutuplaşmanın sorumlusu olarak parti liderlerini, siyasetçileri ve medyayı öne çıkardıkları görülürken, bu sonuçların daha önce bu konuda yapılmış farklı çalışmaların sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Diğer yandan, yapılan araştırmada siyasette kutuplaşma algısının sol seçmenlerde sağ seçmenlerden daha belirgin olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmada bu durumun temel nedeninin, sol seçmenlerin 22 yıldır devam eden sağ parti iktidarında kendilerini tedirgin hissetmeleridir. Bu tedirginliğin farklı bir şeklinin -seçimi Millet İttifakı'nın kazanması durumunda- özellikle sağ-muhafazakâr seçimde de mevcut olduğu görülmüştür. Bunu gidermek amacıyla Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu, farklı tarihlerde "başörtüsünde yanlış yaptık", "28 Şubat mağdurlarını anlayamadık", "artık CHP olarak helalleşmeliyiz" gibi açıklamalarıyla, özellikle "endişeli muhafazakârlar" olarak adlandırabileceğimiz, AKP'ye oy vermeyen ancak CHP'ye de çeşitli nedenlerle mesafeli duran sağ-muhafazakâr seçmeni ikna etmeye çalışmıştır. Ancak bu çabaların özellikle AKP döneminde dindar görünürlük alanında elde edilen kazanımların kaybedileceği endişesiyle "mütedeyyin" kesim üzerinde çok fazla etkili olmadığı görülmektedir. SP ve Gelecek Partisi seçmenlerinin %55'i cumhurbaşkanı seçimlerinde kendilerinin de içinde yer aldığı Millet İttifakı cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na oy vermemiş, tercihlerini kendilerine ideolojik anlamda daha yakın buldukları Cumhur İttifakı cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan'dan yana kullanmışlardır. Mütedeyyin kesimin Kemal Kılıçdaroğlu'na oy vermemesinde dört temel etkenin varlığı şu şekilde tespit edilmiştir; CHP'nin kurumsal kimliğine olan güvensizlik, Kılıçdaroğlu'nun açıklamalarının samimi bulunmaması, Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel etkisi ve en belirleyici etken olarak muhafazakâr seçmenlerin AKP döneminde elde ettikleri kazanımları kaybedecekleri korkusudur.

CHP seçmenlerinde ise daha çok parti içine yönelik önemli bir tepkinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu tepkinin ideolojik nedenlerden kaynaklanmadığı, daha çok CHP'nin ittifak stratejisine ve Kemal Kılıçdaroğlu'na yönelik olduğu görülmektedir. CHP

⁷²² Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci, *Kutuplaşmayı nasıl aşarız?* (2022), *Türkiye'de kutuplaşmanın boyutları 2020 araştırması*, *Konda Barometresi Türkiye'de kutuplaşma araştırması 2019*, Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci, *Fanusta diyaloglar: Türkiye'de kutuplaşmanın boyutları* (2018).

seçmenlerinin büyük bir bölümü, geçmişte yaşanan Ekmeleddin İhsanoğlu örneğini hatırlatarak sağ siyasetçilere ve sağ partilere gereğinden fazla ödün verildiğini, buna karşılık sağ seçmen ve partilerden seçimlerde gerekli desteğin sağlanamadığını vurgulamışlardır. Yine CHP seçmenlerinin öfkelerinin odak noktasında Kemal Kılıçdaroğlu'nun yer aldığı görülmektedir. Birçok CHP'li seçmenin genel eğilimi, Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığa devam etmesi durumunda CHP'ye oy vermeme yönünde oluşmaktadır. Bu noktada TKP, Sol Parti ve HDP seçmenleri arasında CHP seçmenlerine benzer bir tepkinin ve bu tepki yanında bir endişenin varlığı dikkat çekmektedir. Bu partilerin seçmenleri Millet İttifakı'nın içinde barındırdığı farklılıklarla farklı ideolojideki seçmenleri bir noktada uzlaştırmaktan ziyade CHP'nin sağcılışmasını sağladığını vurgulamışlar, bu durumun süreç içinde merkez siyasetin sağa doğru konumlanmasına neden olarak, daha solda yer alan seçmenlerin merkezden uzaklaşmasına ve bu seçmenlerin daha solda marjinalleşebilme eğilimlerinin artabileceğine dikkat çekmişlerdir.

Sonuç olarak, Millet İttifakı içinde yer alan farklı partiler ve onların farklı ideolojilere sahip seçmenleri arasında var olan ideolojik kimlik farklılıkları ve güven eksikliği, bunun devamında farklı ideolojik bakış açılarının yarattığı tartışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Millet İttifakı içinde siyasi tabanlı bir ittifak kurulmasının hiçde kolay olmadığı tespit edilmiştir. Özellikle Millet İttifakı içerisinde yer alan dindar ve seküler seçmenler arasında var olan yoğun ideolojik farklılıklar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yüksek siyasi güvensizlik dindar ve muhafazakâr seçmenlerin -araştırma bulgularının ortaya koyduğu üzere ağırlıklı olarak SP ve Gelecek Partisi seçmenleri- Millet İttifakı'nın yapısından kaynaklanan ve temelde CHP'ye karşı var olan yüksek politik mesafe ile güvensizliğin neden olduğu yoğun bir çapraz oy baskısı altında kalmalarına neden olmuştur. Bu çapraz baskı neticesinde özellikle SP ve Gelecek Partisi seçmenleri arasında olumsuz oylamaya yönelik tercihlerin arttığı tespit edilmiştir. Tüm bu etkenler birlikte değerlendirildiğinde daha çok dindar-muhafazakâr seçmenlerle, seküler anlayışa sahip sol ve sosyal demokrat seçmenleri bir araya getiren bir ittifak yapısının mevcut siyasi koşullarda rasyonel olmadığı görülmüştür. Bu durum siyasi partiler arasında kurulacak ittifakların başarılı olabilmeleri için siyasi partilerin sadece siyasi etkenleri değil, aynı zamanda sosyolojik etkenleri de dikkate almaları gerektiği sonucuna varmamıza neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aaskoven, Lasse. "The İnequality Roots of Weak Partisan Attachment: Evidence from Denmark." *Electoral Studies* 85, 102650 (2023): 1-11.
- Abadan, Nermin ve Yücekök, Ahmet. "1961 - 1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerin Oy Verme Davranışlarıyla İlgili Bazı Yorumlar." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 21, 4 (1966): 103-117.
- Acar, Yusuf ve Aka, Assiye. "İdeolojik Körlüğün Siyasi Parti Üyeleri Üzerine Yansıması." *Journal of Awareness* 5, 2 (2020): 179-200.
- Açıkel, Fethi. "Entegratif Toplum ve Muarızları: "Merkez-Çevre" Paradigması Üzerine Eleştirel Notlar." *Toplum ve Bilim* 105 (2006): 33-58.
- Adams, James, Ezrow, Lawrence ve Wlezien, Christopher. "The Company You Keep: How Voters Infer Party Positions on European İntegration from Governing Coalition Arrangements." *American Journal of Political Science* 60, 4 (2016): 811-823.
- Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Hil Yayın, 2015.
- Akademik Tarih. "Türkiye'de Seçimle Siyasal Katılımın İlk Örnekleri: Muhassıllık Meclisleri." Erişim 2 Haziran 2023, <https://www.akademiktarihtr.com/muhassillikmeclisleri>
- Akarca, Ali. "Seçim Ekonomisini Anlama Kılavuzu." *Karar*, 13 Mart 2022, <https://www.karar.com/gorusler/secim-ekonomisini-anlama-kilavuzu-1655802>. Erişim tarihi: 29.04 2023.
- Akarca, Ali. "Economic Voting in Turkey: Single- vs. Multi-Party Governments." *Southeast European And Black Sea Studies* 19, 4 (2019): 523-539.
- Akarca, Ali. "İnter Election Vote Swings Fort the Turkish Ruling Party: The Impact of Economic Performance and Other Factors." *Equilibrium* 6, 3 (2011): 7-25.

- Akarca, Ali T. ve Tansel, Aysit “Social and Economic Determinants of Turkish Voter Choice in the 1995 Parliamentary Election.” *Electoral Studies* 26 (2007): 633-647.
- Akarca, Ali ve Tansel, Aysit. “Economic Performance and Political Outcomes: An Analysis of the Turkish Parliamentary and Local Election Results Between 1950 and 2004.” *Public Choice* 129 (2006): 77-105.
- Akgün, Birol. “Türkiye’de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 56, 4 (2001): 1-23.
- Akgün, Birol. “Türkiye’de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi.” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 1, 4 (2000): 75-92.
- Akın, Mahmut Hakkı. “Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Gençlik: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma.” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22, (2009): 153-183.
- Akkol, Mümtaz Levent. “Jürgen Habermas’ın İletişimsel Eylem Kuramı ve Kamusal Alan Kavramının Analizi.” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37 (2019): 171-180.
- Aleskerov, Fuad ve Platanov, Vitaliy. “Measuring Disproportionality in PR Systems.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 60, 4 (2015): 23-34.
- Alkan, Mehmet Ö. “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri.” *Anayasa Yargısı* 22, 1 (2006): 133-165.
- Alvarez, R. Michael, Boehmke, Frederick J. ve Nagler, Jonathan. “Strategic Voting in British Elections.” *Electoral Studies* 25, 1 (2006): 1-19.
- Anadolu Ajansı. “Zafer Partisi Genel Başkanı Ümit Özdağ İkinci Turda Kılıçdaroğlu’nu Destekleyeceklerini Açıkladı,” Erişim 03 Mayıs 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/zafer-partisi-genel-baskani-ozdag-ikinci-turda-kilicdaroglunu-destekleyeceklerini-acikladi>
- Anadolu Ajansı. “DSP Genel Başkanı Aksakal, Cumhurbaşkanı Seçiminde Erdoğan’ı Destekleyeceklerini Açıkladı,” Erişim 21 Mayıs 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/dsp-genel-baskani-aksakal-cumhurbaskani-seciminde-erdogani-destekleyeceklerini-acikladi>

- Antunes, Rui. "Theoretical Models of Voting Behaviour." *Exedra* 4 (2010): 145-170.
- Ayata, Ayşe Güneş ve Ayata, Sencer. "Ethnic and Religious Bases of Voting." *İçinde Politics, Parties, and Elections in Turkey*, der. Sabri Sayarı and Yılmaz Esmer 137-156. London: Lynne Rienner Publishers, 2002.
- Aydın, Suavi ve Taşkın, Yüksel. *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim, 2020.
- Aydın, Kenan ve Özbek, Volkan. "Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi." *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (2004): 144-167.
- Aytaç, S. Erdem. "Economic Voting During the AKP Era in Turkey." *İçinde The Oxford Handbook of Turkish Politics*, der. Güneş Murat Tezcür, 319-340. New York: Oxford University Press, 2022.
- Aytaç, S. Erdem. "An Experimental Investigation of Voter Myopia in Economic Evaluations." *Electoral Studies* 74 (2021): 1-14.
- Aytaç, Erdem ve Stokes, Susan *Ne Değişir Ki*, Çev. Merve Arkan. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Aytaç, S. Erdem ve Çarkoğlu, Ali. "Ethnicity and Religiosity-Based Prejudice in Turkey: Evidence From a Survey Experiment." *International Political Science Review* 40, 1 (2017): 58-72.
- Bahar, Ozan ve Erdoğan, Ebru. "1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye'de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları." *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 27 (2011): 25-44.
- Bahçeşehir Üniversitesi. "Seçimler Yaklaşırken Seçmeni Anlayabilmek." Erişim 16 Ekim 2022, <https://bau.edu.tr/haber/hlo-webinarlari-secimler-yaklasirken-secmeni-anlayabilmek>
- Bahnsen, Oke, Gschwend, Thomas ve F.Stoetzer, Lukas. "How Do Coalition Signals Shape Voting Behavior? Revealing the Mediating Role of Coalition Expectations." *Electoral Studies* 66 (2020): 1-9.
- Baldini, Gianfranco ve Pappalardo, Adriano. *Elections, Electoral Systems and Volatile Voters*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

- Balta, Evren, Demiralp, Seda ve Demiralp, Selva. “Debating Voter Defection in Turkey.” *Turkish Studies* 24, 5 (2023): 739-763.
- Banerjee, Saikat ve Mukherjee, Paroma Mitra. “Electoral Alliance with Sworn Opponent Political Party: Factors Impacting Voting Intention.” *Asian Journal of Political Science* 27, 1 (2019): 17-44.
- Barzilai, Sarit ve Chinn, Clark A. “A Review of Educational Responses to the “Post-Truth” Condition: Four Lenses on “Post-Truth” Problems.” *Educational Psychologist* 55, 3 (2020): 107-119.
- Başkan, Filiz, Gümrükçü, Selin Bengi ve Canyaş, F. Orkunt. “Forming Pre-Electoral Coalitions in Competitive Authoritarian Contexts: The Case Of the 2018 Parliamentary Elections in Turkey.” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 24, 2 (2022): 323-343.
- Başlevant, Cem, Kirmanoğlu, Hasan ve Şenatalar, Burhan. “Empirical Investigation of Party Preferences and Economic Voting in Turkey.” *European Journal of Political Research* 44, 4 (2005): 547-562.
- Baujard, Antoinette ve Lebon, Isabelle. “Not-So-Strategic Voters: Evidence From An in Situ Experiment During the 2017 French Presidential Election.” *Electoral Studies* 76 (2022): 1-12.
- BBC News. “CHP ve MHP'nin Çatı Adayı: Ekmeleddin İhsanoğlu.” Erişim 02 Mayıs 2024, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140616_catiaday_ihsanoglu
- Bellamy, Richard. *Liberalism and Pluralism: Towards a Politics of Compromise*. London, Routledge, 1999.
- Berg, Bruce L. ve Lune, Howard *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri Çev. Zehra Sümeyya Ertem*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2019.
- Berglund vd., “Party Identification and Party Choice” İçinde *The European Voter*, der. Jacques Thomassen, 106-124. Oxford University Press, 2005.
- Bilgi Gazetesi. “Mevsimlik Fındık İşçileri Konakladı.” Erişim 12 Nisan 2024, https://termebilgigazetesi.com/haber/mevsimlik_findik_iscileri_konakladi

- Bilgi Üniversitesi. “Dimensions of Polarization in Turkey.” Erişim 4 Haziran 2023, <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/02/06/dimensions-of-polarizationshortfindings>
- Bilgiç, Mehmet Sadi. “Türkiye’de Kimlikler Arası Kutuplaşmanın Sosyal Mesafe Üzerinden Ölçümü ve Toplumsal Güvenliğe Etkisi.” *Bilge Strateji* 6, 11 (2014): 163-205.
- Bilgin, Hasret Dikici. “Hükümet Sistemleri ve Demokrasi.” İçinde *Demokrasi: Kavram, Kurum, Süreç*, der. Menderes Çınar, 229-246. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Bilgin, Hasret Dikici. “Seçimler ve Seçim Sistemleri.” İçinde *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar* der. Sabri Sayarı, Hasret Dikici Bilgin, 145-169. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016.
- Birgün. “Sosyalist Güç Birliği Seçim Kararını Açıkladı: İttifak Protokolü YSK'ye Teslim Edildi,” Erişim 03 Mayıs 2024, <https://www.birgun.net/haber/sosyalist-guc-birligi-secim-kararini-acikladi-ittifak-protokolu-ysk-ye-teslim-edildi>
- Birgün. “Erdoğan'a Destek Kararını Açıklayan DSP, Seçime AKP Listesinden Girecek!” Erişim 03 Mayıs 2024, <https://www.birgun.net/haber/erdogan-a-destek-kararini-aciklayan-dsp-secime-akp-listesinden-girecek>
- Blais, Andre, Erişen, Cengiz ve Rheault, Ludovic. “Strategic Voting and Coordination Problems in Proportional Systems: An Experimental Study.” *Political Research Quarterly* 67, 2 (2014): 386-397.
- Blais, Andre, Vincent, Simon Labbe-St., Laslier, Jean-François, Sauger, Nicolas ve Van der Straeten, Karine. “Strategic Vote Choice in One-Round and Two-Round Elections: an Experimental Study.” *Political Research Quarterly* 64, 3 (2011): 637-645.
- Blais, André, Nadeau, Richard, Gidengil, Elisabeth ve Nevitte, Neil. “Measuring Strategic Voting in Multiparty Plurality Elections.” *Electoral Studies* 20, 3 (2001): 343-352.
- Blais, André ve Carty, R. K. “The Psychological Impact Of Electoral Laws: Measuring Duverger's Elusive Factor.” *British Journal of Political Science* 21, 1 (1991): 79-93.

- Bogardus, Emory S. “Measuring Social Distances.” *Journal of Applied Sociology* 9 (1925): 299-308.
- Bora, Tanıl. *Demirel*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Bora, Tanıl. *Türk Sağının Üç Hali*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Boyraz, Cemil. “Türkiye’de Siyasal Kültür: Ekonomi-Politik Bir Analizin İmkanları ve Sınırları.” İçinde *Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür*. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral, 249-267. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Boyraz, Elif ve Erdem, Orhan. “Siyaset Pazarında Bölümlendirme Üzerine Keşifsel Bir Araştırma.” *Yönetim ve Ekonomi* 22, 1 (2015): 61-81.
- Busch, Kathrin Barbara. “Estimating Parties' Left-Right Positions: Determinants of Voters' Perceptions' Proximity to Party İdeology.” *Electoral Studies* 41 (2016): 159-178.
- Campbell, Angus vd., *The American Voter*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1960.
- CNN Türk. “Türkiye’de seçmen sağa kaydı.” Erişim 13 Nisan 2024, <https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiyede-secmen-saga-kaydi>
- Coleman, James C. “Social Capital in the Creation Of Human Capital.” *The American Journal of Sociology* 94 (1988): 95-120.
- Colomer, Josep M. “The Strategy and History of Electoral System Choice,” İçinde *The Handbook of Electoral System Choice*, der. Josep M. Colomer, 3-78. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004.
- Coşkun, Bayram ve Çetin, Mehmet Şirin. “Yerel Seçimlerde Seçmen Davranışını Etkileyen Faktörler: Muş Örneği.” *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7, 6 (2019): 241-255.
- Cox, Gary W. *Making Votes Count: Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal, 2013.

Cumhuriyet. “TKP Seçim Tavrını Açıkladı: Kemal Kılıçdaroğlu’na Destek Kararı.” Erişim 03 Nisan 2024, <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/tkp-secim-tavrini-acikladi-kemal-kilicdarogluna-destek-karari>

Cumhuriyet. “Lütfü Türkkan’ın yerine geldi: İYİ Parti’nin yeni grup başkanvekili Erhan Usta kimdir?.” Erişim 5 Aralık 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/lutфу-turkkanin-yerine-geldi-iyi-partinin-yeni-grup-baskanvekili-erhan-usta-kimdir>

Cumhuriyet. “Ümit Özdağ Millet’e, Sinan Oğan Cumhur’a 'Evet' dedi: Aradaki en büyük fark!,” Erişim 2 Haziran 2023. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/umit-ozdag-millete-sinan-ogan-cumhura-evet-dedi-aradaki-en-buyuk-fark>

Cumhuriyet. “Memleket Partisi İkinci Turda Kimi Destekleyecek? Muharrem İnce İkinci Turda Hangi Cumhurbaşkanı Adayını Destekleyecek?” Erişim 2 Haziran 2023. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/memleket-partisi-ikinci-turda-kimi-destekleyecek-muharrem-ince-ikinci-turda-hangi-cumhurbaskani-adayini-destekleyecek>

Çakır, Semih. “Polarized Partisanship, Over-Stability and Partisan Bias in Turkey.” *Turkish Studies* 21, 4 (2020): 497-523.

Çarkoğlu, Ali ve Kalaycıoğlu, Ersin *Türkiye’de Seçim Dinamikleri, Kırılğan Ama Dirençli Bir Süreç*. Çev. Mehmet Doğan. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2024.

Çarkoğlu, Ali. “Millet İttifakı’ndaki Birliktelik İnsanları Kimlik Siyasetinden Uzaklaştırıyor, Diğer Taraf ise Beka Temasıyla Birlikte Sağ Uca Doğru İlerliyor.” *Medyascope.tv*, 22 Haziran 2019, <https://medyascope.tv/2019/06/22/ali-carkoglu-millet-ittifakindaki-birliktelik-insanlari-kimlik-siyasetinden-uzaklastiriyor-diger-taraf-ise-beka-temasiyla-birlikte-sag-uca-dogru-ilerliyor>, Erişim tarihi: 26.03.2024

Çarkoğlu, Ali. “Sağ-Sol Seçmen Yüzdesi Değişiyor: Seçimleri Nasıl Etkiler?” *Yetkin Report*, 23 Şubat 2023, <https://yetkinreport.com/2023/02/23/sag-sol-secmen-yuzdesi-degisiyor>. Erişim tarihi: 14 Haziran 2023.

Çarkoğlu, Ali. “Oy Verme Davranışı.” *İçinde Düünden Bugüne Türkiye: Tarih, Politika, Toplum ve Kültür*, der. Metin Heper, Sabri Sayarı, 211-225. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016.

- Çarkoğlu, Ali. “Economic Evaluations vs. İdeology: Diagnosing the Sources of Electoral Change in Turkey, 2002–2011.” *Electoral Studies* 31 (2012): 513-521.
- Çarkoğlu, Ali ve Kalaycıoğlu, Ersin. *Türkiye’de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, 2009.
- Çarkoğlu, Ali ve Toprak, Binnaz. *Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset*. İstanbul: TESEV Yayınları, 2006.
- Çarkoğlu, Ali ve Hinich, Melvin J. “A Spatial Analysis of Turkish Party Preferences.” *Electoral Studies* 25 (2006): 369-392.
- Çarkoğlu, Ali. “Macro Economic Determinants of Electoral Support for Incumbents in Turkey, 1950–1995.” *New Perspectives on Turkey* 14 (1997): 75-96.
- Çelik, Aziz. “1950’lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisypus’u.” *Çalışma ve Toplum* 2,41 (2014): 31-64.
- Çinko, Levent. “Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme.” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 61, 1 (2006): 103-116.
- Çınar, Menderes. “Arızaları ve Açılımları ile Türkiye Demokrasi Tarihi,” İçinde *Demokrasi; Kavram, Kurum, Süreç*, der. Menderes Çınar, 489-515. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Çınar, Menderes. “The Electoral Success of The AKP: Cause for Hope and Despair.” *Insight Turkey* 13, 4 (2011): 107-127.
- Çınar, Yetkin ve Göksel, Türkmen. *Türkiye’de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler ve Politika Önerileri*. Ankara: TEPAV, 2019.
- Çokluk, Nil. *Nörosiyaset: Seçmen Zihninin Analizi*. İstanbul: Nefes Yayınları, 2022.
- Çolak, Çağrı. “Seçim İttifakı Sisteminin 2018 Milletvekili Genel Seçimine Etkileri.” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 15, 2 (2020): 719-742.
- Daoust, Jean-François ve Jabbour, Alexandra. “An Extraordinary Election? A Longitudinal Perspective of the Québec 2018 Election.” *French Politics* 18, (2020): 253-272.

- Dassonneville, Ruth, Hooghe, Marc ve Lewis-Back, Micheal S. "Do Electoral Rules have an Effect on Electoral Behaviour? An İmpact Assessment." *West European Politics* 40, 3 (2017): 503-515.
- Dassonneville, Ruth. "Volatile Voters, Short-Term Choices? An Analysis of the Vote Choice Determinants of Stable and Volatile Voters in Great Britain." *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 26, 3 (2016): 273-292.
- Değer, Kamuran. "Siyasal Partilerin Seçmen Kitlelerini İkna Etmek Amacıyla Kullandıkları Negatif İletilerin 'Yeni Anayasa' ve 'Başbakanlık Sistemi' Referandumu Örneği Üzerinden İncelenmesi." *Kurgu* 26, 2 (2018): 77-93.
- Demirel, Ahmet ve Durgun, Sezgi. "Temsiliyet ve Seçimler." *İçinde Siyaset; Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, der. Yüksel Taşkın, 355-381. İstanbul: İletişim, 2017.
- Demirkol, Özhan. "Seçim Sistemleri." *İçinde Demokrasi: Kavram, Kurum, Süreç*, der. Menderes Çınar, 267-291. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023
- Demirkol, Özhan ve Balcı, Aslıhan Çoban. "Türkiye'de Seçim İttifakları: 1950-2018." *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 22, 2 (2021): 350-377.
- Ditto, Peter H. vd., "At Least Bias is Bipartisan: A Meta-Analytic Comparison of Partisan Bias in Liberals and Conservatives." *Perspectives on Psychological Science* 14, 2 (2018): 273-291.
- Dinas, Elias. "The Evolving Role of Partisanship," *İçinde The SAGE Handbook of Electoral Behaviour*, der. Kai Arzheimer, Jocelyn Evans and Michael S. Lewis-Beck, 265-287. SAGE Publications, 2017.
- Dowding, Keith. "Rational Choice Theory and Voting." *İçinde The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, der. Justin Fisher, Edward Fieldhouse, Mark N. Franklin, Rachel Gibson, Marta Cantijoch ve Christopher Wlezien, 30-41. Newyork: Routledge, 2018.
- Downs, Anthony. *An Economic Theory of Democracy*. Newyork: Harper and Row, 1957.
- Downs, Anthony. "An Economic Theory of Political Action in a Democracy," *Journal of Political Economy* 65, 2 (1957): 135-150.

- Durmuşoğlu, Linet R. “Puzzling Parents? The Perception and Adoption of Parental Political Orientations in the Dutch Multiparty Setting.” *Electoral Studies* 85, 102673 (2023): 1-10.
- Duverger, Maurice *Siyasal Partiler*, Çev. Ergun Özbudun. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970.
- Durgun, Sezgi. “Siyasal Partiler ve Siyasal Süreçler.” *İçinde Siyaset; Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, der. Yüksel Taşkın, 335-353. İstanbul: İletişim, 2017.
- Düşündere, Ayşegül Taşöz, Kurt, Taylan ve Dil, Seçil Gülbudak *24 Haziran Seçimlerinde Oy Geçişleri*. Ankara: TEPAV, 2018.
- Düzgıt, Senem Aydın. “Dünyadaki Örnekler Işığında Türkiye’de Kutuplaşma.” *İçinde Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan*, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral, 233-249. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Easton, David. “A Re-Assessment of the Concept of Political Support.” *British Journal of Political Science* 5, 4 (1975): 435-457.
- Eggers, Andrew ve Vivyan, Nick. “Who Votes More Strategically?” *American Political Science Review* 114, 2 (2020): 470-485.
- Eğilmez, Mahfi. “Seçim Ekonomisi.” *Kendime Yazılar*, 1 Mayıs 2018, <https://www.mahfiegilmez.com/2018/05/secim-ekonomisi.html>, Erişim tarihi: 27.04.2023.
- Eğilmez, Mahfi. “İktidar Partisinin Oy Oranı ile Ekonominin Büyüme Oranı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Deneme.” *Kendime Yazılar*, 1 Mayıs 2015, <https://www.mahfiegilmez.com/2015/05/iktidar-partisinin-oy-oran-ile.html> Erişim tarihi: 28.04.2023.
- Ekeyılmaz, Ali. “16 Parti Meclis’te.” *Sabah*, 16 Mayıs 2023, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2023/05/16/16-parti-mecliste> Erişim tarihi: 1 Haziran 2023.
- Enelow, James ve Hinich, Melvin. *The Spatial Theory of Voting: An Introduction*. London: Cambridge University Press, 1984.

- Ercins, Gülay. “Türkiye’de sosyo-ekonomik faktörlere bağlı olarak değişen seçmen davranışı.” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8, 2 (2007): 25-40.
- Erdem, Ali Kemal. “Adayın mezhepsel ve etnik kimliği seçmen nezdinde ne kadar belirleyici? Uzmanlar yanıtladı.” *Independent Türkçe*, 27 Aralık 2022, https://www.indyturk.com/node/siyaset/adayin_mezhepsel-ve-etnik-kimligi.nezdinde-ne-kadar-belirleyici-uzmanlar, Erişim tarihi: 4.06.2023.
- Erder, Necat. *Türkiye’de Siyasi Partilerin Yandaş/Seçme Profili (1994-2002)*. İstanbul: Tüses Yayınları, 2002.
- Erder, Necat. *Türkiye’de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri*. İstanbul: Tüses Yayınları, 1996.
- Erdoğan, Emre. “Zamanın Bir İnsanı Olarak Sosyal Bilimci: Ersin Kalaycıoğlu’nun Yöntemsel Tercihlerini Anlamlandırma Denemesi.” *İçinde Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan*, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral, 127-155. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Erdoğan, Emre. “Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçları: İstikrar ve Temsiliyet.” *Academia*, https://www.academia.edu/346993/Seçim_Sistemleri_ve_Siyasal_Sonuçları. Erişim tarihi: 1.05.2023.
- Erdoğan, Emre ve Semerci, Pınar Uyan. *Kutuplaşmayı Nasıl Aşarız?*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Erdoğan, Emre ve Semerci, Pınar Uyan. *Fanusta Diyaloglar. Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Ergüder, Üstün. “Türkiye’de Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri.” *İçinde Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, der. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, 285-309. İstanbul: Alfa, 2000.
- Erişen, Cengiz. “An Assessment on the Behavioral Foundations of Electoral Decisions in the 2015 Turkish General Elections.” *Turkish Studies* 17, 1 (2016): 47-57.
- Erişen, Elif. “The Impact of Party Identification and Socially Supplied Disagreement on Electoral Choices in Turkey.” *Turkish Studies* 14, 1 (2013): 53-73.

- Erkmen, Ayşe. “Türkiye’de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi.” *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17, 3 (2018): 1225-1247.
- Ertan, Güneş, Çarkoğlu, Ali ve Aytaç, S. Erdem. “Cognitive Political Networks: A Structural Approach to Measure Political Polarization in Multiparty Systems.” *Social Networks* 68 (2022): 118-126.
- Ertugay, Fatih. “Türkiye’de Politik Kutuplaşmanın Tarihsel Kökenleri/Kolektif Hafıza.” *Amme İdaresi Dergisi* 55, 2 (2022): 27-62.
- Esen, Berk ve Gümüşçü, Şebnem. “Killing Competitive Authoritarianism Softly: The 2019 Local Elections in Turkey.” *South European Society and Politics* 24, 3 (2019): 317-342.
- Esmer, Yılmaz. “At the Ballot Box: Determinants of Voting Behaviour.” İçinde *Politics, Parties, and Elections in Turkey*, der. Sabri Sayarı and Yılmaz Esmer, 91-114. London: Lynne Rienner Publishers, 2002.
- Euronews. “14 Mayıs seçimlerinde hangi parti hangi ittifakta yer alıyor? Kim dışarıdan destek veriyor?” Erişim 21 Mayıs 2023, <https://tr.euronews.com/2023/03/29/14-mayis-secimlerinde-hangi-parti-hangi-ittifakta-yer-aliyor-kim-disaridan-destek-veriyor>
- Euronews. “HÜDA-PAR: Seçimlerde Erdoğan’ı destekleme kararı aldık.” Erişim 21 Mayıs 2023, <https://tr.euronews.com/2023/03/11/huda-par-secimlerde-erdogani-destekleme-karari-aldik>
- Euronews. “31 Mart yerel seçimleri: İttifak partileri toplam 51 ilde iş birliği yaptı.” Erişim 16 Mayıs 2023, <https://tr.euronews.com/2019/02/19/31-mart-yerel-secimleri-ittifak-partileri-toplam-51-ilde-isbirligi-yapti-aday-listeleri>
- Evans, Jocelyn AJ. *Voters & Voting*. London: SAGE, 2004.
- Ezikoğlu, Çağlar. “Türkiye’de Ekonomik Oy Verme Davranışı ve 2023 Seçimleri.” *İktisat ve Toplum Dergisi* 150 (2023): 14-21.
- Ferejohn, John A. ve Fiorina, Morris P. “Closeness Counts Only in Horseshoes and Dancing.” *American Political Science Review* 69, 3 (1975): 920-925.

- Ferree, Karen E. "The Social Origins of Electoral Volatility in Africa." *British Journal of Political Science* 46, 4 (2010): 759-779.
- Festinger, Leon. *A Theory Of Cognitive Dissonance*. Stanford University Press, 1957.
- Fredén, Annika. "Opinion Polls, Coalition Signals and Strategic Voting: Evidence From a Survey Experiment." *Scandinavian Political Studies* 40 (2017): 247-264.
- Gerçek Gündem. "Vatandaşlara soruldu: Etnik köken ya da mezhep oy verme davranışınızı nasıl etkiler?" Erişim 4 Haziran 2023, <https://www.gercekgundem.com/galeri/siyaset/17952/vatandaslara-soruldu-etnik-koken-ya-da-mezhep-oy-verme-davranisinizi-nasil-etkiler>
- Geyikçi, Şebnem Yardımcı. "Türkiye’de Siyasal Partiler, Parti Sistemi Ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi." *Politikayol*, 28 Kasım 2021, <https://www.politikayol.com/turkiyede-siyasal-partiler-parti-sistemi-ve-cumhurbaskanligi-hukumet-sistemi>, Erişim tarihi: 1 Haziran 2023.
- Girondea, Sacha Bourgeois ve Ferreirab, João V. "Conflicted Voters: A Spatial Voting Model with Multiple Party Identifications." *Journal of Economic Behavior & Organization* 174 (2020): 360-379.
- Global Academy. "Türkiye Eğilimleri Araştırması 2022." Erişim 10 Nisan 2023, <https://www.globacademy.org/turkiye-egilimleri-arastirmasi-2022>
- Global Academy. "Türkiye Eğilimleri Araştırması 2018, 2019, 2020, 2021." Erişim 2 Şubat 2023. <https://www.globacademy.org/wp-content/uploads/2023/01/TREgilimleri2022>
- Global Academy. "Türkiye Eğilimleri Araştırması 2018." Erişim 17 Nisan 2023, <https://www.globacademy.org/turkiye-egilimeri-arastirmasi-2018>
- Golder, Sona Nadenichek. *The Logic of Pre-Electoral Coalition Formation*. Ohio State University Press, 2006.
- Golder, Sona Nadenichek. "Pre-Electoral Coalitions in Comparative Perspective: A Test Of Existing Hypotheses." *Electoral Studies* 24 (2005): 643-663.
- Gomez, Brad T. ve Wilson, J. Matthew. "Political Sophistication and Economic Voting in the American Electorate: A Theory of Heterogeneous Attribution." *American Journal of Political Science* 45, 4 (2001): 899-914.

- Gooch, Andrew, Gerber, Alan S. ve Huber, Gregory A. "Evaluations of Candidates' Non-Policy Characteristics from Issue Positions: Evidence of Valence Spillover." *Electoral Studies* 69 (2021): 1-9.
- Göker, Göksel ve Doğan, Adem. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Siyasal Bilgi ve Seçmen Tercihi: 24 Haziran 2018 Seçimleri Öncesi Elazığ Örneğinde Bir Araştırma." *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, 30 (2019): 684-703.
- Griebeler, Marcelo de ve Resende, Roberta Carnelos. "A Model of Electoral Alliances in Highly Fragmented Party Systems." *Journal of Theoretical Politics* 33, 1 (2021): 3-24.
- Gschwend, Thomas ve Meffert, Michael F. "Strategic Voting," İçinde *The SAGE Handbook of Electoral Behaviour*, der. Kai Arzheimer, Jocelyn Evans and Michael S. Lewis-Beck, 339-367. London: Sage, 2017.
- Gschwend, Thomas ve Hooghe, Marc. "Should I Stay or Should I Go? An Experimental Study on Voter Responses to Pre-Electoral Coalitions." *European Journal of Political Research* 47 (2008): 556-577.
- Guntermann, Eric ve Blais, André. "How do Voters React When Their Party Forms a Coalition they Dislike?" *West European Politics* 43,7 (2020): 1480-1489.
- Gül, Hüseyin, Cansever, Niran ve Mustafa Turhan, Mustafa. "2011 Genel ve 2014 Yerel Seçimlerinde Isparta'da Seçmen Davranışı Analizi." *Toplum ve Demokrasi Dergisi* 9, 19 (2015): 225-242.
- Gündem, Fırat. "Beliefs, Economics, and Spatial Regimes in Voting Behavior: The Turkish Case, 2007–2018." *Humanities and Social Sciences Communications* 105 (2023): 1-15.
- Güngör, Süleyman. "Seçim Kanunlarında Demokrat Parti'nin Yaptığı Değişiklikler ve Siyasal Anlamı." *Mülkiye Dergisi* 29, 247 (2005): 99-108.
- Gün Haber. "İhsanoğlu'na Oy Verecek CHP'lilerin Oranı." Erişim 02 Mayıs 2024, [https://www.gunhaber.com.tr/haber/Ihsanoglu-na-oy-vercek-CHP-lilerin-orani](https://www.gunhaber.com.tr/haber/Ihsanoglu-na-oy-verecek-CHP-lilerin-orani)
- Güvenir, Murat. "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 37, 1 (2015): 215-250.

- Haberler. “Millet İttifakı Yerel Seçim Sonuçları.” Erişim 16 Mayıs 2023, <https://www.haberler.com/secim/2019/yerel-secimler/millet-ittifaki-secim-sonuclari>
- Habermas, Jürgen. *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*, Çev. Mithat Sancar ve Tanıl Bora İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Habertürk. “CHP Ve İYİ Parti'nin Ortak Listeyle Girdiği İllerde Ne Oldu?” Erişim 21 Mayıs 2023, <https://www.haberturk.com/chp-ve-iyi-parti-nin-ortak-listeyle-girdigi-illerde-ne-oldu>
- Haber7. “Samsun'un Terme İlçesi Türkiye'de Minibüs Piyasasına Yön Veriyor.” Erişim 12 Nisan 2024, <https://otomobil.haber7.com/otomobil/haber/3010734-samsunun-terme-ilcesi-turkiyede-minibus-piyasasına-yon-veriyor>
- Hale, William. “The Electoral System and the 2007 Elections: Effects and Debates.” *Turkish Studies* 9, 2 (2008): 233-246.
- Harrop, Martin ve Miller, William L. *Elections and Voters A Comparative Introduction*. London, The Macmillan Press, 1987.
- Hasdemir, Tuba Asrak. “1980 Sonrası Türkiye’de Seçim Sistemi: Kimi Saptamalar.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 47, 1 (1992): 253-276.
- Haydaroğlu, Ceyhun ve Korkmaz, Filiz. “Ekonomi Politikalarının Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme.” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7, 12 (2020): 60-83.
- Hazama, Yasushi. “Economic and Corruption Voting in a Predominant Party System: The Case of Turkey.” *Acta Politica* 53, 1 (2018): 121-148.
- Hennessy, Michael, Delli Carpini, Michael X., Blank, Michael B., Winneg, Kenneth ve Jamieson, Kathleen Hall. “Using Psychological Theory to Predict Voting Intentions.” *Journal of Community Psychology* 43, 4 (2015): 466-483.
- Heywood, Andrew *Siyasi İdeolojiler*, Çev. Levent Köker. Ankara: BB101 Yayınları, 2018.
- Heywood, Andrew *Siyaset*, Çev. Bekir Berat Özipek, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla ve Hasan Yücel Başdemir. Ankara: Adres Yayınları, 2017.
- Horvath, Peter ve Sebík, Karol. “Voting Behavior and Municipal Elections 2014 in Slovakia.” *Slovak Journal of Political Sciences* 15, 2 (2015): 93-113.

Hotelling, Harold. "Stability in Competition." *The Economic Journal* 39, 153 (1929): 41-57.

Hsieh Sheng, John Fuh, Lacy, Dean ve Niou, Emerson M. S. "Retrospective and Prospective Voting in a One-Party-Dominant Democracy: Taiwan's 1996 Presidential Election." *Public Choice* 97, 3 (1998): 383-399.

Hutchings, Vincent ve Jefferson, Hakeem. "The Sociological and Social-Psychological Approaches." İçinde *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, der. Justin Fisher, Edward Fieldhouse, Mark N. Franklin, Rachel Gibson, Marta Cantijoch, Christopher Wlezien, 21-29. Newyork: Routledge, 2018.

Hürriyet. "Atakum Samsun Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonuçları." Erişim 14 Haziran 2023, <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-atakum-ilcesi-cumhurbaskanligi-secim-sonuclari>

Hürriyet. "İlkadım Samsun Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonuçları." Erişim 14 Haziran 2023, <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-ilkadim-ilcesi-cumhurbaskanligi-secim-sonuclari>

Hürriyet. "Terme Samsun Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonuçları." Erişim 14 Haziran 2023, <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-terme-ilcesi-cumhurbaskanligi-secim-sonuclari>

Hürriyet. "Milletvekili Seçimi Samsun - İlkadım İlçesi Sonuçları." Erişim 22 Mayıs 2023, <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-ilkadim-ilcesi-milletvekili-genel-secim-sonuclari>

Hürriyet. "Samsun Terme Seçim Sonuçları 2023 - 14 Mayıs Milletvekili Seçim Sonuçları." Erişim 22 Mayıs 2023, <https://secim.hurriyet.com.tr/14-mayis-2023-secimleri/samsun-terme-ilcesi-milletvekili-genel-secim-sonuclari>

- Hürriyet. “Kesin Seçim Sonuçları 2023: YSK 1. Tur Seçim Sonuçları Resmi Gazete'de! 2. Tur Seçim Ne Zaman? İşte 14 Mayıs Yurt İçi, Yurt Dışı Cumhurbaşkanı Kesin Seçim Sonuçları 2023.” Erişim 22 Mayıs 2023, <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-secim-sonuclari-2023-resmi-gazetede-ysk-1-tur-secim-sonuclari-aciklandi-mi-14-mayis-cumhurbaskani-ve-28-donem-milletvekili-kesin-secim-sonuclari>
- Ibenskas, Raimondas. “Understanding Pre-Electoral Coalitions in Central and Eastern Europe.” *British Journal of Political Science* 46, 4 (2016): 743-761.
- İnan, Murat. *Seçmenler, Adaylar, Partiler: Nasıl Düşünür? Nasıl Davranır?* Ankara: Nobel Yayınları, 2023.
- Jung, Jae-Hee ve Topçu, Zeynep Somer. “United We Stand, Divided We Fall? The Effects of Parties’ Brexit Rhetoric on Voters’ Perceptions of Party Positions.” *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* (2020): 596-614.
- Jung, Dong-Joon. “Irrationalizing the Rational Choice Model of Voting: The Moderating Effects of Partisanship on Turnout Decisions in Western and Postcommunist Democracies.” *Electoral Studies* 50 (2017): 26-38.
- Kadima, Denis. “An Introduction to the Politics of Party Alliances and Coalitions in Socially-Divided Africa,” *Journal of African Elections* 13, 1 (2014): 1-24.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “14 Mayıs 2023 seçimleri: Kulturkampf kazandı!” *Politikayol*, 23 Mayıs 2023, <https://www.politikayol.com/14-mayis-2023-secimleri-kulturkampf-kazandi>. Erişim tarihi: 03.04.2024.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “2023 Genel Seçimlerinin Ardından.” *İktisat ve Toplum* 13, 153 (2023): 29-34.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Siyasal Katılmanın Anatomisi.” Bilim Akademisi, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/08/Siyasal-Katilmanin-Anatomisi>. Erişim tarihi: 19,02,2023.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Siyasetname (30): Türkiye’de ve Dünyada Seçimler ve Seçim İttifakları.” röportajı yapan Edgar Şar, *Medyascope*, 28 Nisan 2022, <https://medyascope.tv/2022/04/28/siyasetname-30-turkiyede-ve-dunyada-secimler-secim-ittifaklari>.

- Kalaycıoğlu, Ersin ve Sarıbay, Ali Yaşar. “İlkokul Çocuklarının Parti Tutmasını Belirleyen Etkenler.” İçinde *Türk Siyasal Hayatı: Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, der. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, 413-425. Bursa: Sentez Yayınları, 2019.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Two Elections and A Political Regime in Crisis: Turkish Politics at the Crossroads.” *Southeast European and Black Sea Studies* 18, 1 (2018): 21-51.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Local Elections and the Turkish Voter: Looking for the Determinants of Party Choice.” *South European Society and Politics* 19, 4 (2014): 583-600.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Turkish Party System: Leaders, Vote and Institutionalization.” *Southeast European and Black Sea Studies* 13, 4 (2013): 483-502.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Kulturkampf in Turkey: The Constitutional Referendum of 12 September 2010.” *South European Society and Politics* 17, 1 (2012): 1-22.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Attitudinal Orientation to Party Organizations in Turkey in the 2000s.” *Turkish Studies* 9, 2 (2008): 297-316.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Türkiye’de Demokrasi’nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu.” *Sabancı University Research Database*, 03 Eylül 2008, <https://research.sabanciuniv.edu/id/eprint/8882/>, Erişim tarihi: 02.12.2022.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Politics of Conservatism in Turkey.” *Turkish Studies* 8, 2 (2007): 233-252.
- Karagöz, Yalçın. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği*. İstanbul: Nobel Akademik, 2017.
- Karpat, Kemal. *Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi*. İstanbul: Timaş, 2017.
- Kaya, Özlem Duva. “Sadakat Bir Erdem Midir?” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24, 2 (2022): 487-499.
- Kaynar, Mete Kaan. “Hangi İttifak, “İttifak”?” *Birikim*, 23 Mart 2023, <https://birikimdergisi.com/guncel/11316/hangi-ittifak> Erişim tarihi: 11.03.2022.
- Kernecker, Theresa. “Ambition as a Micro-Foundation of Party Loyalty.” *Party Politics* 23, 5 (2017): 538-548.
- Keyman, Fuat. “İttifak Siyaseti,” *Perspektif*, 25 Ocak 2022, <https://www.perspektif.online/ittifak-siyaseti>, Erişim tarihi: 11.03.2022.

- Keyman, Fuat. "Türkiye'nin İyi ve Adaletli Yönetimi ve Sosyal Demokrasi." *Toplum ve Demokrasi* 2, 2 (2008): 1-14.
- Kışlalı, Ahmet Taner. "Siyasi Tutumlarda Kuşak ve Cinsiyet Etkenleri: Bir Alan Araştırması." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 31, 1 (1975): 117-130.
- Kiriş, Hakan M. "Parti Sisteminde Kutuplaşma ve Türk Parti Sistemi Örneği." *Amme İdaresi Dergisi* 44, 4 (2011): 33-67.
- Kiss, Aron. "Identifying Strategic Voting in Two-Round Elections." *Electoral Studies* 40 (2015): 127-135.
- KONDA. "Temmuz'18 Barometresi, Siyasal ve Toplumsal Araştırmalar Dizisi." Erişim 22 Eylül 2023, <https://konda.com.tr/uploads/1807-konda-24haziransecimlerisandikanalizi>
- KONDA. "Türkiye'de Kutuplaşma Ocak 2019." Erişim 18 Mayıs 2023, <https://konda.com.tr/uploads/barometre94-turkiyedekutuplasma>
- Köktaş, Mehmet Emin. *Din ve Siyaset*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- La Palombara, Joseph. *Politics Within Nations*. Yale University: Prentice-Hall, 1974.
- Laver, Michael, Strom, Kaare ve Budge, Ian. "Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies." *American Journal of Political Science* 38 (1994): 303-335.
- Lazarsfeld, Paul F., Berelson, Bernard ve Gaudet, Hazel. *The People's Choice*. New York: Columbia University Press, 1960.
- Levin, Paul T. "Reflections on Şerif Mardin's Center-Periphery Thesis." *Turkish Studies* (2023): 617-639.
- Lippmann, Walter. *Public Opinion*. New York: The Free Press. 1922.
- Lipset, Seymour M. ve Rokkan, Stein. "Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction." İçinde *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, der. Seymour M. Lipset, Stein Rokkan. New York: 1967.
- Lijphart, Arend. *Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*. Çev. Güneş Ayas ve Utku Umur Bulsun. İstanbul: İthaki, 2014.

- Macdonald, Stuart Elaine, Rabinowitz, George ve Listhaug, Ola. “Sophistry Versus Science: on Further Efforts to Rehabilitate The Proximity Model.” *Journal of Politics* 63, 2 (2001): 482-500.
- Mattei, Franco ve Glasgow, Joshua. “Presidential Coattails, Incumbency Advantage, and Open Seats: A District-Level Analysis of the 1976–2000 U.S. House Elections.” *Electoral Studies* 24, 4 (2005): 619-641.
- Mayo, Henry B. *Demokratik Teoriye Giriş*, Çev. Emre Kongar. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1964.
- Medyascope. “Emek ve Özgürlük İttifakı Seçimlerde Kılıçdaroğlu’nu Destekleyeceğini Açıkladı.” Erişim 03 Mayıs 2024, <https://medyascope.tv/2023/04/28/emek-ve-ozgurluk-ittifaki-secimlerde-kilicdaroglunu-destekleyecegini-acikladi>
- Meir, Reshef, Gal, Kobi ve Tal, Maor. “Strategic Voting in the Lab: Compromise and Leader Bias Behavior.” *Autonomous Agents and Multi-Agent Systems* 34, 1 (2020): 1-37.
- Mevzuat Bilgi Sistemi. “Siyasi Partiler Kanunu.” Kanun Numarası: 2820, Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi: 24/4/1983, Sayı: 18027, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2820&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Miller, William L. ve Niemi, Richard G. *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting*. Sage Publications, 2002.
- Miller, William L. ve. Niemi, Richard G. “Voting: Choice, Conditioning, and Constraint” İçinde *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting*, der. Lawrence Le Duc, Richard G. Niemi, Pippa Norris, 169-189. London: Sage Publications, 2002.
- Milliyet. “DSP, Seçimde Erdoğan’ı Destekleme Kararı Aldı,” Erişim 03 Mayıs 2024, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-dsp-secimde-erdogani-destekleme-karari-aldi>
- Milliyet. “En Güncel Ankete Göre Oy Oranları,” Erişim 02.05.2024, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/en-guncel-ankete-gore-oy-oranlari>
- Miş, Nebi ve Duran, Hazal. *Seçim İttifakları*. Ankara: SETA, 2018.

- Moral, Mert. “The Story of Electoral Alliances.” İçinde *Elections and Public Opinion in Turkey Through the Prism of the 2018 Elections*, der. Ali Çarkoğlu, Ersin Kalaycıoğlu 51-70, New York: Routledge, 2022.
- Moral, Mert ve Zhirnov, Andrei. “Issue Voting as A Constrained Choice Problem.” *American Journal of Political Science* 62, 2 (2018): 280-295.
- Mutlu, Necmettin. “Seçmen Davranışı Araştırmalarında Yeni Ufuklar ve 2023 Genel Seçimi; Stratejik Seçmen Versus Samimi Seçmen.” *Journal of Communication Science Researches* 3, 2 (2023): 255-270.
- Nie, Norman H., Verba, Sidney ve Converse, Philip *Siyasal Katılma, Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı*, Çev. İlter Turan ve Tunçer Karamustafaoğlu. Ankara: S Yayınları, 1989.
- Nikolenyi, Csaba. “The Institutional Regulations of Electoral Coalitions in Post-Communist Democracies.” *ECPR General Conference*, Reykjavik, 25-27 August 2011.
- Nişancı, Şükrü ve Doğan, Saadettin. “Türkiye’de 2018 Yılında Gerçekleştirilen Seçim İttifaklarının Kurumsal Yönden Tahlili.” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 36, 2 (2022): 183-194.
- Norris, Pippa. “Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian and Mixed Systems.” *International Political Science Review* 18, 3 (1997): 297-312.
- NTV. “Emek ve Özgürlük İttifakı'nda 5 partiden ortak liste.” Erişim 21 Mayıs 2023, <https://www.ntv.com.tr/2023-secim/emek-ve-ozgurluk-ittifakinda-5-partiden-ortak-liste>
- Oda TV. “2009'dan 2023'e Kılıçdaroğlu'nun Kaybettiği Seçimleri Odatv Derledi.” Erişim 12 Haziran 2024, <https://www.odatv.com/guncel/2009dan-2023e-kilicdaroglunun-kaybettigi-secimleri-odatv-derledi>
- Oğuz, Mustafa Cem. “Seçimlerin, Demokratikleşme Sürecine Etkileri: Seçim İttifakları ve Türkiye Üzerine Bir Tartışma.” *Memleket Siyaset Yönetim* 31 (2019): 1-36.
- Ong, Elvin. *Opposing Power: Building opposition Alliances in Electoral Autocracies*. United States of America: University of Michigan Press, 2022.

- Orhan, Yunus Emre. "The Relationship Between Affective Polarization and Democratic Backsliding: Comparative Evidence." *Democratization* 29, 4 (2022): 714-735.
- Ormanoğlu, H. Derya. "Türkiye’de Seçim Barajı Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesine Etkisi." *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, 2(2020): 387-410.
- OSCE. "Early Parliamentary Elections, 22 July 2007: Final Report." Erişim 22 Mayıs 2023, <https://www.osce.org/odihr/elections/turkey/29181>
- OSCE. "Turkey, Parliamentary Elections, 7 June 2015: Final Report." Erişim 22 Mayıs 2023, <https://www.osce.org/odihr/elections/turkey/177926>
- Özbudun, Ergun. *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Özbudun, Ergun. "Partiler ve Parti Sistemleri." İçinde *Türk Siyasal Hayatı*, der. Levend Kılıç, 74-94, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Özbudun, Ergun. "Seçim Sistemleri ve Türkiye." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 44, 1 (1995): 521-539.
- Önal, Mehmet. "Oy Neye Göre Veriliyor?" *T24*, 2 Nisan 2023, <https://t24.com.tr/yazarlar/mehmet-onal/oy-neye-gore-veriliyor>, Erişim tarihi: 4.06.2023.
- Pedrazzani, Andrea ve Segatti, Paolo. "Responsiveness When Parties are "Weak": A Candidate-Based Analysis of Voter-Party Congruence in Europe." *Party Politics* 28, 1 (2020): 149-162.
- Plescia, Carolina, Ecker, Alejandro ve Meyer, Thomas M. "Do Party Supporters Accept Policy Compromises in Coalition Governments?" *European Journal of Political Research* 61(2022): 214-229.
- Plescia, Carolina ve Aichholzer, Julian "On the Nature of Voters’ Coalition Preferences." *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 27, 3 (2017): 254-273.
- Plescia, Carolina. "On the Mismeasurement of Sincere and Strategic Voting in Mixed-Member Electoral Systems." *Electoral Studies* 48 (2017): 19-29.
- Plescia, Carolina. "The Effect of Pre-Electoral Party Coordination on Vote Choice: Evidence From the Italian Regional Elections." *Political Studies* 65,1 (2016): 144-160.

- Plutowski, Luke, Weitz-Shapiro, Rebecca ve Winters, Matthew S. “Voter Beliefs and Strategic Voting in Two-Round Elections.” *Political Research Quarterly* 74, 4 (2021): 852-865.
- Politikylol. “Siyasi Güven Sorunu ve “Hepsi Aynı” Algısı.” Erişim 12.04.2024, <https://www.politikylol.com/siyasi-guven-sorunu-ve-hepsi-ayni-algisi>
- Politikylol. “CHP’li Özel: “Parti Sağa Kaydı, Değiştireceğiz.” Erişim 13.04.24, <https://www.politikylol.com/chpli-ozel-parti-saga-kaydi-degistirecegiz>
- Prado, Sergi Pardos ve Dinas, Elias. “Systemic Polarisation and Spatial Voting.” *European Journal of Political Research* 49 (2010): 759-786.
- Putnam, Robert D. “The Prosperous Community: Social Capital and Public Life.” *The American Prospect* 4, 13 (2013): 35-42.
- Putnam, Robert D. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, Princeton University Press, 1993.
- Rawls, John. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 1993.
- Rekkera, Roderik ve Rosema, Martin. “How (Often) Do Voters Change their Consideration Sets?” *Electoral Studies* 57 (2019): 284-293.
- Resmi Gazete. “Milletvekili Seçimi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.” Kanun No: 7393, Sayı: 31801, 6 Nisan 2022.
- Resmi Gazete. “Milletvekili Seçimi Kanunu.” Kanun No: 2839, Sayı: 18076, 10 Haziran 1983.
- Resmi Gazete. “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’la Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.” Kanun No: 7102, 16 Mart 2018.
- Resmi Gazete. “Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35 ve 109 Uncu Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlâvesine Dair Kanun.” Kanun No: 7053, Sayı: 9705, 13 Eylül 1957.
- Ricci, David M. *The Tragedy of Political Science. Politics, Scholarship, and Democracy*. New Haven: Yale University Press, 1984.
- Rosema, Martin. “Partisanship, Candidate Evaluations, and Prospective Voting.” *Electoral Studies* 25 (2006): 467-488.

- Rosema, Martin. *The Sincere Vote: A Psychological Study of Voting*. Universiteit Leiden, 2004.
- Röllicke, Lena. "Polarisation, Identity and Affect - Conceptualising Affective Polarisation in Multi-Party Systems." *Electoral Studies* 85, 102655 (2023): 1-9.
- Sabah. "Atakum Seçim Sonuçları." Erişim 20 Mayıs 2023, <https://www.sabah.com.tr/secim/14-mayis-2023-genel-secim-sonuclari/samsun/atakum/ilcesi-genel-secim-sonuclari>
- Sabancı Üniversitesi. "Türkiye’de Toplumsal Eşitsizlik 2009 Raporu." Erişim 13 Mart 2024, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200328-23033949.pdf>
- Sabuncu, M. Yavuz. "Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları." *Anayasa Yargısı* 22, 1 (2006): 191-197.
- Schmitt, Regina Berger. "Social Cohesion as an Aspect of The Quality of Societies: Concept and Measurement." Mannheim: Centre for Survey Research and Methodology, *EuReporting Working Paper* No.14, (2000): 1-31.
- Sarıbay, Ali Yaşar. "Seçim Sistemleri ve Parti Sistemleri." *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6, 2 (1985): 169-174.
- Sarıkavak, Kazım. "Jürgen Habermas’ın Müzakereci Demokrasi Kuramı." *Demokrasi Platformu* 7, 25 (2011): 157-163.
- Sartori, Giovanni. *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes*. New York: Palgrave, 1997.
- Sartori, Giovanni. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. New York: Cambridge University Press, 1976.
- Savut, Emre. "Geçmişten Bugüne Türkiye Siyasetinde Seçim İttifakları: Tercih Mi? Zorunluluk Mu?" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 39, (2020): 33-48.
- Sayarı, Sabri. "Siyasi Partiler ve Parti Sistemleri," İçinde *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar* der. Sabri Sayarı ve Hasret Dikici Bilgin, 123-143. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016.

- Sayarı, Sabri. "The Changing Party System," İçinde *Politics, Parties, and Elections in Turkey*, der. Sabri Sayarı and Yılmaz Esmer. London: Lynne Rienner Publishers, 2002.
- Schaffer, F. Charles. "Not-So-Individual Voting: Patriarchal Control and Familial Hedging in Political Elections Around The World." *Journal of Women Politics & Policy* 35, 4 (2014): 349-378.
- Selçuk, Orçun ve Hekimci, Dilara. "The Rise of the Democracy – Authoritarianism Cleavage and Opposition Coordination in Turkey (2014–2019)." *Democratization* 27, 8 (2020): 1496-1514.
- Sencer, Muzaffer. *Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar*. İstanbul: May Yayınları, 1974.
- Shachar, Ron. "Party Loyalty as Habit Formation." *Journal of Applied Econometrics* 18, 3 (2003): 251-269.
- Sharlamanov, Kire ve Jovanoski, Aleksandar. "Models of Voting." *Journal of Arts, Science & Commerce* 5, 1 (2014): 16-24.
- SODEV. "Toplumsal Kutuplaşmanın Sebepleri ve Boyutu Araştırma Raporu." Erişim 3 Ocak 2024, [https://sodev.org.tr/wp-content/uploads/2023/12/SODEV Toplumsal Kutuplasma Basın Bulteni-25.12.2023](https://sodev.org.tr/wp-content/uploads/2023/12/SODEV_Toplumsal_Kutuplasma_Basin_Bulteni-25.12.2023)
- Sözcü. "Sosyalist Güç Birliği İttifakı seçim sonuçları: 2023 milletvekili dağılımı, oy oranları." Erişim tarihi: 21 Mayıs 2023, <https://www.sozcu.com.tr/sosyalist-guc-birligi-ittifaki-secim-sonuclari-2023-milletvekili-dagilimi-oy-oranlari-wp7683295>
- Sözen, Yunus. "Competition in a Populist Authoritarian Regime: The June 2018 Dual Elections in Turkey." *South European Society And Politics* 24, 3 (2019): 287-315.
- Stewart, Marianne ve Clarke, Harold. "Economic Voting." İçinde *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, der. Justin Fisher, Edward Fieldhouse, Mark N. Franklin, Rachel Gibson, Marta Cantijoch, Christopher Wlezien, 192-205. Newyork: Routledge, 2018.
- Şençelebi, Ceren. "Dünyada ve Türkiye'de Seçim İttifakları: Nedenleri ve Sonuçları." Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

- Şener, Turan ve Eren, Nezihe Ülkü. “Türkiye’de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme.” *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 2, 2 (2022): 45-68.
- Şener, Turan. “Siyasal Güven.” *İçinde Siyaset, Medya ve Seçmen*, der. Turan Şener, 1-17. Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 2020.
- Taşkın, Burcu. “New Electoral Alliances in Turkey after the Regime Change to Presidentialism: A Path to Deepen Political Polarization or Cooperation? Elections in Southern Europe – Still Democratic? Turkey in Comparative Perspective.” *ECPR General Conference*, Wroclaw, 4-7 September, 2019.
- Tekin, Serdar. “Müzakereci Demokrasi ve Habermas.” *İçinde Demokrasi: Kavram, Kurum, Süreç*, der. Menderes Çınar, 121-135. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Telatar, Funda. *Politik İktisat Politikası*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2004.
- Tele1. “Metropoll’ün ‘Güven’ Araştırması Güvensizliği Ortaya Çıkardı.” Erişim 12.04.2024, <https://tele1.com.tr/metropollun-guven-arastirmasi-guvensizligi-ortaya-cikardi>
- Tezcür, Güneş Murat. “Etnik Fay Hatlarının Gölgesinde Demokratikleşme Patinajları.” *İçinde Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan*, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral, 311-325. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023.
- The National Democratic Institute & The Oslo Center for Peace and Human Rights. Coalitions: A Guide for Political Parties. https://www.ndi.org/sites/default/files/Coalitions_A%20Guide%20for%20Political%20Parties%20 Erişim tarihi: 11.12.2023.
- Tillman, Erik R. “Pre-Electoral Coalitions and Voter Turnout.” *Party Politics* 21, 5 (2015): 726-737.
- Toka, Gabor. “Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies.” *Political Studies* 46, (1998): 589-610.

- Toros, Emre. “Türkiye’de Pandemi, Partizanlık ve Kutuplaşma: Bir Saha Deneyinin Düşündürdükleri.” İçinde *Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan*, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral, 577-599. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Toros, Emre ve Birch, Sarah. “Who are the Targets Of Familial Electoral Coercion? Evidence From Turkey.” *Democratization* 26, 8 (2019): 1342-1361.
- Toros, Emre. “Social Indicators and Voting: The Turkish Case.” *Social Indicators Research* 115 (2014): 1011-1029.
- Tosun, Tanju. “Değişim ve Süreklilik Ekseninde Türkiye Seçmeninin Oy Verme Davranışı.” *Gazete Duvar*, 19 Ağustos 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/degisim-ve-sureklilik-ekseninde-turkiye-secmenin-in-oy-verme-davranisi-haber>. Erişim tarihi: 14.06.2024.
- Tosun, Tanju. “Siyasette Cep ve Cepken: İktidarların Ekonomi ve Oy Performansları.” *Politikayol*, 25 Eylül 2021, <https://www.politikayol.com/siyasette-cep-ve-cepken-iktidarlar-in-ekonomi-ve-oy-performanslari> Erişim tarihi: 28.04.2023.
- Tosun, Tanju. “Yeni Dönem Siyaseti: İttifaklar.” *Perspektif*, 09 Eylül 2021, <https://www.perspektif.online/yeni-donem-siyaseti-ittifaklar> Erişim tarihi: 02.12.2022.
- Tuncer, Erol. “Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri.” TESAV, <https://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2018/02/18.-cokpartilidonemdesecimlervesecimsistemleri>. Erişim tarihi: 07.09.2023.
- Tuncer, Erol. *Osmanlı’dan Günümüze Seçimler, 1877-1999*. Ankara: TESAV, 2002.
- Turan, Erol ve Temizel, Metehan. “Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma.” *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7, 1 (2015): 86-99.
- TurkuazLab. “Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları 2020.” Erişim 6 Nisan 2023, <https://www.turkuazlab.org/ilgili-projelerimiz/turkiyede-kutuplasman-in-boyutlari-2020>

- TÜSİAD. “Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, Cilt 1, Temel Bulgu ve Sonuçlar.” Erişim 7 Mayıs 2023, <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1876-secim-sistemi-ve-siyasi-partiler-arastirmasi-cilt-1-temel-bulgu-ve-sonuclar>
- Türkiye Gazetesi. “Altılı Masada 6 Uyuşmazlık! Görüş Ayrılıkları Var, Konular Çözölemiyor.” Erişim 2 Mayıs 2023, <https://arsiv.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/altili-masada-6-uyusmazlik-gorus-ayriliklari-var-konular-cozulemiyor>
- Tyzler, Marcelo ve Schram, Arthur. “Information and Strategic Voting.” *Experimental Economics* 19 (2016): 360-381.
- Uslu, Sinan. “14 parti TBMM'de temsil ediliyor.” *Anadolu Ajansı*. 21 Nisan 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/14-parti-tbmmde-temsil-ediliyor>, Erişim tarihi: 1 Haziran 2023.
- Uygur, Akyay ve Koç, Hakan. “Örgötsel Sadakat ve Örgötsel Bağlılık: Siyasi Partiler Açısından Bir Analiz.” *İşletme Araştırmaları Dergisi* 2, 4 (2010): 79-94.
- Ünal, Betöl Aydoğan. “Opening the Ballot Box: Strategic Voting in Turkey’s June 2018 Presidential and Parliamentary Elections.” *Romanian Political Science Review* 20, 1 (2020): 107-122.
- Ünal, Betöl Aydoğan. “Türkiye’nin Yeni Sisteminde Seçim Öncesi İttifaklar.” *Gömuşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 10, 2 (2019): 321-328.
- Ünal, Betöl Aydoğan. “Stratejik Oy Verme Davranışı: Sistematik Literatör İncelemesi.” *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17, 4 (2018): 1415-1424.
- Ünal, Betöl Aydoğan. “Oy Verme Davranışı Modelleri.” *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 6, 15 (2016): 95-119.
- Weber, Till. “Negative Voting and Party Polarization: A Classic Tragedy.” *Electoral Studies* 71, 102335 (2021): 1-11.
- West, Karleen Jones ve Spoon, Jae-Jae. “Coordination and Presidential Coattails: Do Parties’ Presidential Entry Strategies Affect Legislative Vote Share?” *Party Politics* 23, 5 (2017): 578-588.
- Wilder, Matt. “Whither the Funnel of Causality?” *Canadian Journal of Political Science* 49, 4 (2016): 721-741.

- Wyatt, Andrew. "The Limitations on Coalition Politics in India: The Case of Electoral Alliances in Uttar Pradesh." *Commonwealth & Comparative Politics* 37, 2 (1999): 1-21.
- Wuthrich, F. Michael. "An Essential Center-Periphery Electoral Cleavage and the Turkish Party System." *International Journal of Middle East Studies* (2013): 751-773.
- Visser, Max. *Five Theories of Voting Action Strategy and Structure of Psychological Explanation*. Twente University Press, 1998.
- Yeşilada, Birol A. "Değişen Sosyal Değerler, Seçmenlerin Çizgisi ve Türkiye’de Demokrasinin Güçlenmesinin Önündeki Güçlükler." İçinde *Türkiye Siyasetinin Sınırları: Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür*. Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan, der. Ali Çarkoğlu, Emre Erdoğan ve Mert Moral, 325-349. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Yılmaz, Cengiz, Aygören, Oğuzhan ve Özdemir, Özlem. "Türkiye’de Siyasi Kutuplaşmayı Oluşturan Unsurlar: Seçmen Tercihlerinde Ekonomik Oy Verme Davranışından Toplumsal Travma Kuramına Kadar Bir Dizi Etkenin Görece Etkileri." *İktisat İşletme ve Finans* 27, 311 (2012): 9-39.
- Yokuş, Sevtap. "Elections and the Presidential System in Turkey: Is a Return to Democratisation Possible in this New Period?" *Democratic Progress Institute*, London, August 2018.
- Yücel, Esin ve Çizel, Beykan. "Bilişsel Uyumsuzluk Teorisi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme: Satın Alma Perspektifi." *Journal of Yasar University* 13, 50 (2018): 150-163.
- Yüzbaşıoğlu, Necmi. "Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi." *Journal of Istanbul University Law Faculty* 55, 1-2 (1996): 103-150.
- Zabunoğlu, Gökçe. "Bir Radikal Demokrasi Teorisi Olarak Müzakereci Demokrasi." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 66, 4 (2017): 795-818.

EKLER

Ek-1 ETİK KURUL İZİNİ

Sayı : 17162298.600-108
Konu : Tez Çalışması

19 NİSAN 2023

İlgili Makama

Üniversitemiz Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Siyaset Bilimi Doktora Programı öğrencisi Bora Alkan'ın, "Siyasi Partiler Arasında Kurulan Seçim İttifaklarının, Seçmenlerin Siyasi Algıları ve Davranışları Üzerine Etkileri" başlıklı tez çalışması kapsamında Samsun İli İlkadım ve Atakum ilçelerindeki seçmenlerle yarı yapılandırılmış mülakatlar yapma talebi değerlendirilmiş ve yapılmasında bir sakınca olmadığı tespit edilmiştir.
Bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Başkent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler ve Sanat Alan Araştırma Kurulu

Ad, Soyad	Değerlendirme	İmza
Prof. Dr. M. Abdülkadir Varoğlu	Olumlu/ Olumsuz	
Prof. Dr. Gözen Güner Aktaş	Olumlu/ Olumsuz	
Prof. Dr. Sadegül Akbaba Altun	Olumlu/ Olumsuz	
Prof. Dr. Hasan Tahsin Fendoğlu	Olumlu/ Olumsuz	
Prof. Dr. Filiz Kalelioğlu	Olumlu/ Olumsuz	
Prof. Dr. Hidayet Hale Künuçen	Olumlu/ Olumsuz	
Prof. Dr. Özcan Yağcı	Olumlu/ Olumsuz	

Ek-2 SEÇMEN GÖRÜŞME FORMU

I. Bölüm: Demografik Sorular

1. Cinsiyet: () Kadın () Erkek
2. Yaşınız.....
3. Mesleğiniz:
4. Eğitim durumunuz:
5. Medeni durumunuz.....
6. Seçmeni olduğunuz il ve ilçe.....

II. Bölüm: İttifakların Siyasi ve Sosyal Etkilerine Yönelik Sorular

7) Bir seçmen olarak kendinizi hangi siyasi partiye yakın hissediyorsunuz? Kendinizi ideolojik, dini ve etnik kimlikleri dikkate alarak nasıl tanımlarsınız? En fazla 3 kavram üzerinden tanımlama yapabilirsiniz.

8) Seçimlerde oy verme kararınızın ve parti tercihinizin oluşmasında etkili olan temel etkenler nelerdir?

a- Sosyal çevrenizin (aile, arkadaş, iş çevresi gibi) siyasi tercihinizin oluşmasında etkisi var mıdır?

9) Siyasi partiler arasında ittifakların kurulmaya başlandığı 2018 yılından itibaren yapılan seçimlerde oy verme tercihiniz hangi siyasi parti ya da partilere yönelik oldu?

a- 31 Mart 2019 yerel seçimleri (Büyükşehir ve ilçe belediye başkanlığı seçimleri)

b- 14 Mayıs 2023 milletvekili seçimi

c- 14 Mayıs 2023 cumhurbaşkanı 1.tur seçimi

d- 28 Mayıs 2023 cumhurbaşkanı 2.tur seçimi

10) Seçim öncesinde kurulan ittifaklar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? İttifak kurulurken partilerin temel kriterleri neler olmalıdır?

a- Seçmeni olduğunuz siyasi parti bir ittifak içerisinde yer alıyor mu? Alıyorsa bu ittifak hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Alternatif bir ittifak modeliniz var mı?

11)Seçmeni olduğunuz siyasi partinin içinde yer aldığı ittifakın yapısı parti bağlılığınızı etkiler mi?

a-İttifaklar sizi stratejik olarak oy kullanmaya yöneltir mi? İttifak içerisinde yer alan diğer partilerin siyasi faaliyetlerine katılır mısınız?

12) Size göre ittifakların varlığı ittifak içerisinde yer alan farklı seçmenler arasındaki siyasi ve sosyal mesafenin azalmasında bir etken midir?

a- İttifak kurulduktan sonra ittifak içerisinde yer alan partilere ve onların seçmenlerine karşı bakış açınızda bir değişim oldu mu? Kendinizde veya çevrenizde ittifakların bu yönde bir etkisini gözlemlediniz mi?

b- Size göre Türkiye’de seçmen kutuplaşmasının nedenleri nelerdir? Bu anlamda ittifaklar seçmen kutuplaşmasının azalmasında etken olabilir mi?

13) Seçimler öncesinde ittifaklara yönelik bakış açınızla, seçimler sonrasında ittifaklara yönelik bakış açınızda bir farklılık oldu mu?

a) 31 Mart 2024 tarihinde yapılacak yerel seçimlerde ittifaklara yönelik düşünceleriniz nelerdir?

b) Yerel, genel ve cumhurbaşkanı seçimlerinde kurulan ittifakların seçmen davranışınız üzerindeki etkisi nasıldır?

14) Siyasal tercihinizi ve oy verme davranışınızı etkileyen unsurlar hakkında sormadığım, ancak sizin önemli gördüğünüz ve eklemek istediğiniz bir konu var mıdır?